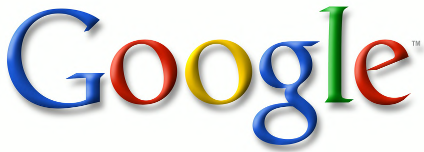

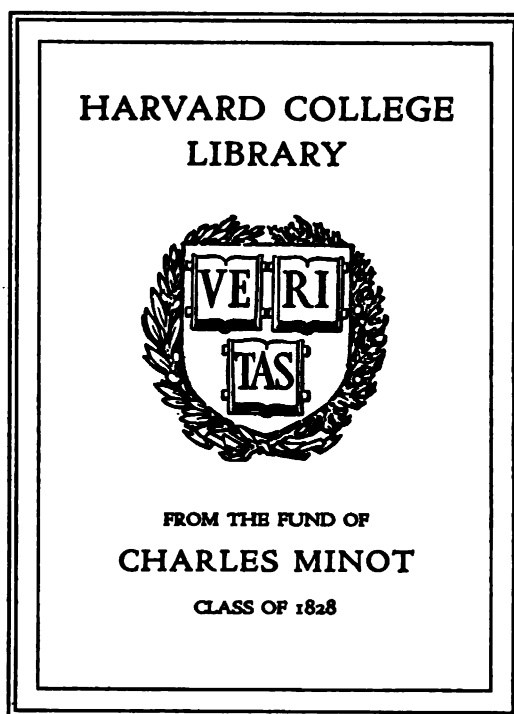
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
VE RI
TAS
FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА LI

У БЕОГРАДУ

У КРАЉЕВСКО-СРПСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

1882

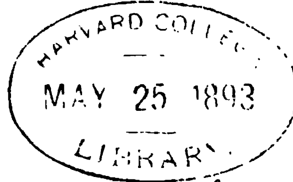
HARVARD COLLEGE
MAY 25 1893
LIBRARY

Шта има у овој књизи и где је што

СТРАНА

Погрешке

Непажњом коректора увукле су се многе погрешке у чланку г. Јастребова. Знатније су ове:

На страни:

55	у	5	реду	оздо	*наштампано је*	начину *место* натпису.
55	„	2	„	„	„ „	кан » кан.
56	„	7	„	озго	„ „	Штрпце „ Штрпцима
56	„	16	„	„	„ „	Живь « Живь.
56	„	20	„	„ }	„ „	Богушевцима *место* Богошевцима.
63	„	8	„	„ }	„ „	
57	„	16	„	„		пред њива треба да дође т. ј., а треба изоставити т. ј.
57	„	17	„	„		
57	„	4	„	оздо	*наштампано је*	не пар дою *место* непра(к)дою
58	„	3	„	озго	„ „	над *место* на
58	„	6	„	„	„ „	гропѣь *место* гропь
58	„	9	„	„	„ „	Мушутишћем *место* Мушутиштем
58	„	20 и 21		„	„ „	три пут L *место* Λ
60	„	8	„	„		треба изоставити Гюрьгь, а што је у загради требало је ставити у примедбу.
61	„	19	„	„	*наштампано је*	(Н)ока *место* (Н)окан.
61	„	1	„	оздо		последња реч има на крају два а.
62	„	12	„	озго	*наштампано је*	даг *место* даг
63	„	18	„	„	„ „	направиль *место* направихь.
64	„	1	„	„	„ „	помощни „ помощиж.
64	„	23	„	„	„ „	е „ се.

На страни:

65	у	5	реду	озго	*наштампано*	је	**гѡрнее**	*место*	**гѡрнее.**
66	„	2	„	„	„	„	**нехо**	„	**нехо.**
68	„	5	„	„	„	„	**нмѣще**	„	**и мѣще.**
68	„	6	„	„	„	„	**ѡ немъ**	„	**ѡнемъ.**
69	„	18	„	„	„	„	не	„	и
69	„	18	„	„	„	„	да је	„	је ли.

69 у последњем реду место знака ⸮ треба ҁ.

ТРАГОВИ ПРЕИСТОРИЈСКОГ ЧОВЕКА У СРБИЈИ.

У нас се до скора поуздано није знало, да је наша земља у преисторијско доба била обитавана, док је то другде на југу и северу Европе већ одавна познато било. Истом у новије време нашли су се томе трагови т. ј. нека оруђа[1] од камена, за која би се истина могло да помисли, е су изгубљена приликом путовања људи, да се није у близини, где су оруђа нађена, нашао и камен, који је на прављење тог оруђа као материјал служио.

У Септембру год. 1875 неки људи из Медвеђе или Миливе (писац није могао прецизно дознати, ко и одакле су ти људи били) нађоше у реци Ресави, не далеко од села Миливе, један врло леп келт — представљен у табли I. са три различите стране. Ово секирче од камена добио је писац од Милоја Јанковића, тада рудара код ресавског рударског друштва, и тај рудар тврђаше, да је био на месту кад се секирче нашло, али није умео или није хтео да што ближе о томе наласку каже.

Писац посла овај келт првом ађутанту Њег. Височанства г. ђенералу Заху и тај га показа Књазу а после га по налогу Његовог Височанства прати г. Панчићу за природњачки кабинет, у коме се келт и данас чува, као Unicum свога рода.

[1] Наш народни музеј има само два одломка од каменог оруђа, један као да ће бити комад келта, али оба ова комада пореклом су из надземунских хумова.

Ово је секирче тако добро израђено, толико правилно и тако је углачано, да човек мора да посумња да ли није производ новијег времена израђен челичним справама, јер је тешко помислити, да се такове што може да изради из тако тврдог а уједно и тако жилавог камена помоћу самога камена или рога. А што највише зачуђава то је рупа за држаље, која је тако правилно округла а уједно и савршено се конички на један крај сужава, чим је секирче, које је много чему пак и одбрани послужити могло, било осигурано да се са држаља не сроза. Та толико правилна рупа за држаље била је прављена рогом од јелена или срне!

Сумње, да то оруђе припада давнашњем преисторијском времену, истом онда може да нестане, кад се оно сравни са подобним стварима, које се где по старијим музејима чувају. Ја сам по дугом тражењу најзад улучио прилике за такове сравњење и то у народном музеју у Пешти у оделењу старина. Ту сам видео секирче и по величини и по изради савршено равно нашему, и по томе пада свака сумња да је наше секирче производ новијег времена. Камен из кога је наш келт прављен припада фамилији трахита а пореклом је по свој прилици са Црног Врха, брда између Жагубице и Брестовачке Бање, које је у свима правцима а јаче у правцу од севера на југ трахитима проривено. У том брду извире и Ресава и наш је келт по свој прилици прављен од станца камена што је био негда у дољи Горње Ресаве оголићен или од облутка што је у кориту Ресаве нађен. Ово ће моћи најбоље констатовати будући испитачи, који буду долину Ресаве подробније испитивали.

Друго оруђе, од камена (камени чекић) нађено је г. 1878 у Нишу у кориту Нишаве више ћуприје што веже град са вароши, а нашао га је, тако ми рекоше, један

пионер при оправци бране Али Бегове воденице, а мени га је уступио грађанин Ниша а закупац нишке бање г. Јован Ваха Јовановић, коме овде за ту науци учињену услугу најсрдачније благодарим.

На табли II. престављено је то оруђе — камени чекић — у природној величини с две стране, да би се видела сличност и разлика која између пређе описатог и на I. табли насликаног келта и овога чекића постоји. Сличност постоји у томе, што оба оруђа имају наблизу једнаку рупу за држаље 19—19·5, ка 18·5—19·5, и што се у једноме и другоме рупа за држаље на један крај конички сужава. Напротив јако се разликују ова оруђа величином, обликом и размером делова, тако да ништа готово заједничко немају, а што је највише, ово последње оруђе не показује ни трага глачања, при свем том, што материјал из кога је оно прављено може најфинију политуру да прими. Ова последња околност, неуглачаност површине чекића — у чему се слаже са другим неким а из истог материјала направљеним оруђем о коме ће мало час да буде реч — даје места закључку, да келт и чекић не припадају ни једном народу, ни једном времену, да нарочито чекић о коме је овде реч, припада старијој, тако званој палеолитској периоди. Материјал који је за прављење чекића служио, находи се обилато у долинама Нишаве и то у речном кориту као облутак, а као станац камен на 16 к. м. од Ниша у почетку островичке клисуре, где је на прилику греде нишавску долину препречио и на десној обали Нишаве на видик изашао. Тај је камен — базалт[1] — толико чврст и жилав да се на подобна оруђа најкорисније може да употреби.

[1] Ово је према нашем данашњем геолошком знању земље једина тачка у Србији где има ове најмлађе еруптивне стене. Најближе је место тога стења ван наше земље — Нова Молдава у Банату.

Табла III. представља пре споменути одломак од секире и то онај део, који острицама овог оруђа одговара. Оваковом се, али гвозденом, секиром служи и данас већина народа на Балканском Полуотоку, с чега се с неком вероватности може да закључи, да је ово оруђе и предисторијском човеку као секира служило, а да није од никуд са стране донесено показује то, што је из истога материјала, базалта, као и пређе наведени чекић, прављено.

Ова је секира нађена 1878 г. писцем овога чланка у шљунчаном пољу Нишаве према Бањи недалеко од Вережинског Брда, а с њом у друштву нађен је вештачки израђени комад кремена од 22 м. м. дуж. а 11 м. м. ширине, по својој прилици одломак од каменог ножа или врх од стреле. На том истом месту налазе се осим тога рбине од земљаног посуђа а у близини има и старинског гробља, да ли је то Tumulus или Курган то ће даља раскопавања показати. Чекић II. и одломак од секире III. имају на површини по коју инкрустацију од сиге. Све ове ствари осим углачане секирице I. чувају се у збирци рударског оделења у министарству финансије[1].

Овим је изналасцима покренут писац у свима својим честим путовањима по Србији предузетим по струци рударској, обраћао пажњу на места где се остаци преисторијског човека, као кости, справе, оруђа, посуђа и др. могу да нађу, а то су обично корита речна, баре, језера и старо гробље. Кратко је време од како се моја пажња на подобне ствари обратила, те је мало од тих ствари нађено, али и оно што се о томе дознало поставља ме у

[1] Г. Панчић ми је показао неке грумиће од ћилибара, које чува у свом кабинету. Свако груме је пробушено, као да је било на врвцу нанизано те је служило као ђердан или обоце. Ово је нађено у сред чачанско-карановачке долине близу села Заблаћа, и ту га је с другим неким ситницама од туча нашао у њиви сељак, кад је кукуруз прекопавао.

стање да будућим раденицима на овом пољу дам нека мала упутства, само би пре тога имао то да приметим, да би они, који би хтели да се оваковога посла лате, ваљало да имају за то јаче справе, више времена и обилатијих новчаних срестава, него што сам ја могао тога да имам.

Опште је познато, да су човеку у првобитном његовом стању служиле на обитавање пештере, у којима је находио заклона од климатичких незгода и од зверова, од којих као да је некада много више било но сад, и с којима је човек морао жестоку борбу — праву борбу за опстанак — да води. Осим тога служиле су човеку као прибежишта реке, језера и баре, на којима је себи правио куће — тако зване зграде на кољу.

Постоји мишљење да су те зграде на кољу и села на кољу постала доста касно а на име за позније или неолитске периоде, када су култура и друштвени односи већ нешто боље развијени били. С овог мишљења не треба да полази испитач, који предузима да какву нову област у овом обзиру испита, јер би га то могло на погрешне закључке да наведе. У томе га имају више да руководе ове мисли:

За првобитног човека, морале су при избору обиталишта бити меродавне све топографске и геолошке прилике онога краја у коме се нашао, и према томе човек је само онде прибегавао прављењу зграда на кољу, где није могао никакова другог заклона да нађе. Где је на против другог заклона било, где су били згодни кланци или клисуре или стрма места, којима се није могло лако приступити, и где је имало пећина, ту су без сваке сумње овака места послужила склоништу људи и њиховог мала, и само у равницама морао је човек да потражи воде или баровита места и да себи ту прави обиталишта.

Ми до данас нисмо нашли у нашој земљи трагова од тих зграда на кољу и зато су за сада за нас од много веће важности пештере већ и зато, што су оне у нас врло обилато по земљи растурене.

Сав крај између Мораве и Тимока или онај горски ланац, који се одвојио од Карпата и прешав Дунаво од севера на југ кроз нашу земљу пролази и најзад се спаја са ограицима западног Балкана — Гуљанском Планином; даље Суха Планина или сав брдовити крај између Гуљанске Планине, Кутинске и Суковске Реке, дакле наблизу површина од 40000 □ к. м., све је то већином покривено кречним слојевима из различитих геолошких формација и то: кречњацима тријаса и различитих етажа јуре, а највише кречњацима формације креде. Сви ови слојеви имају гдешто моћност од више стотина метара и од свакојаке су руке испреметани, овамо издижућом силом, онамо урвањем, а најзад и наједањем воде, те су на све стране постале пукотине, кланци и клисуре, којих се успрта платна гдешто на више стотина метаре издижу.

У свима овим кречним стенама могу да се стварају и стварају се одиста пећине и то тим, што је кречни камен у хладној а још лакше топлиј води растворљив. Пак ако к томе узмемо у обзир још и то, да је у пређашњим светским периодама површина наше земљане коре била много топлија, те су и воде на њој у сљед тога имале и већу растворну силу, ако најзад не заборавимо да су за доба таложења креде и касније таложења третичне формације биле честе вулканске ерупције, које су биле у свези са изливима врелих вода, ни мало нас неће да зачуди велики број пештера, које на све стране наше земље у кречном терену находимо.

Али те многе пећине већином су нам не приступне, пак и оне што се надно долина виђају бивају с временом

невидљиве тим, што се пред њима са више положених слојева камене трошке гомилају и најзад им гротло затрпају. По гдешто бива и то, да силом испирајуће воде унутарња шупљина тих пећина толика нарасте, да неможе више да носи терет горњих слојева, који се сурвају те на пређе равној површини постају јаме кадшто мале, другда и више од 100-метара добоке, које крају у коме их повише има необичан изглед дају. Ове јаме обично личе на мање или веће левкове — наш их народ зове вртаче, а ништа друго нису, него некадашње у земљи скривене пећине, које су се сурвале и које у том новом облику престављају простране канале, који сву атмосферску воду у се примају и даље проводе. Вода пак ова, текући под земљом на мања или већа удаљења избива најпосле поново из земље у слабијим или јачим изворима, гдешто у великим врелима, носећи собом свакојаке трошке од камена, растварајући све што је растворљиво и трошећи партије од камена узрок је непрестаном стварању нових шпиља и пештера. Што атмосферска вода брзо пропада кроз вртаче, што се те вртаче далеко под земљом пружају и међу собом од свакојаке руке укрштају, то нам објашњава, што су многа кречна брда и долине без воде (отуд Суха Планина, сухаја, сухи поток), и што местимице велике водене масе, читаве речице из земље избијају.

Небројене пећине, које се на овом терену находе само су околним становницима познате, као што су једино народу познате и многобројне скаске које су скопчане са тим пећинама, које без сваке сумње прикривају свакојаке ствари, што су од човека или животиња из различитих геолошких периода ту заостале, ствари, које би могле о првобитном човеку и његовом живовању и пословању много што да нам кажу. Али су слабо људи научни у

те пећине улазили да их проуче и ако је то где и било, људи ти нису имали довољно научне спреме, ни времена, ни потребних за то сретстава, а то је све преко потребно, ако се хоће у овом обзиру повољнији резултати да постигну.

Томе није толико узрок наша немарност за подобним истраживањима, већ поглавито то што је истом у новије време изналасцима зграда на кољу растурених на много места по Германији, Белгији, Шведској, Француској и Енглеској, прибран повећи материјал, из кога се може већ сад нешто поузданије закључити на живот и пословање преисторијског човека. На томе је материјалу основана нова наука Палеоантропологија, којој је поље за сада још недогледно, јер као да је позвана да нам обелодани постанак и поступни развитак људског рода, да нас позна са оној прошлости наших предака о којој нема ни повеснице ни предања.

Писцу није ништа познато о оним пештерама које се находе на Дунаву од Голупца до Текије ни о небројеним другим, које се виђају дуж реке Пека, Млаве, Ресаве, Раванице, Црнице, Тимока, Моравице и Кутине; незна да ли садрже или не трагове преисторијских људи и ако о томе, према ономе што смо до сада могли о томе на другим местима да разберемо, нимало не треба да се сумња, јер је свуда посведочено да је човек најрадије употребљавао за своја обиталишта пештере у близини река, и да је он ту од риболова живео.

Писцу су познате само пештере близу Преконога, Лазарева Пећина више Злота, пећине уз Јелашничку Реку и Сићевачка Пештера уз Нишаву.

Јелашничка и Сићевачка Пештера биле су по многоме чему што се ту види обитаване од првобитног чо-

века, јер се у свима тим пештерама налазе рбине од земљаног посуђа, које као да је прављено слободном руком и то из материјала — смесе глине и зрневља разне величине — који на себи носи слаби траг од ватре, а и необично дебели дувари тога посуђа јасно показују да је то посуђе припадало преисторијском човеку. Ово најзад доказује поред горе споменутих нађених оруђа од камена и та околност; што се на много места у тим пештерама находе кости од преживара не оглодане већ расцепљене, — особито омиљена храна преисторијског човека била је мождина костију.

Ближе испитивање од 11 различитих пећина т. ј. испретурање земље, што им дно заузимаше или, где то није било могуће, копање бунара у здравом камену и други радови што сам у истој цељи у тим пештерама предузимао, нису имали жељеног успеха, јер ниједна од тих пештера није била недирнута, већ од свакојаке руке испретурана од околног народа, који је на таковим местима скривено благо тражио. Приликом раскопавања тих пештера нашле су се, поред рбина којекаквог старог посуђа, различите рукотворине новијег времена и то све помешано са калцинисаним костима пећинског медведа — Ursus Spelaeus. Ово се може са доста великом вероватности растумачити тим: 1-во што је народ живећи близу тих пећина већ од прве навале азијатских народа пак и до најновијег времена — 1876 год. — имао узрока да бега од насиља завојевача, те се у свакој опасности склањао у ове пештере и ту је краће или дуже време т. ј. док би опасност трајала, боравио и од свакојаке руке унутарност пећина мењао већ и самим живљењем у њима; а 2-го што је кадшто из пустог љубопитства, а другда у жудњи да какове оставе нађе, унутрашњост тих пећина раскопавао и тиме свакојаке остатке из прошлих

времена претурао, те тако ствари из различитих периода помешао.

Поред свега овога неуспеха, који се може и томе приписати, што писцу у испитивању неких пештера на доњој Нишави и у околини Јелашнице нису била на расположењу потребна за то средства, ипак би ваљало да се настави проучавање овога краја, нарочито би ваљало да се островичко-градиштанска клисура у овом обзиру што боље проучи. Овај величанствени теснац са вертикалним кршевима савршено је испуњен Нишавом, и с тога су пећине, које се ту налазе за човека врло тешко приступне, те има изгледа, да ће се у њима наћи недирнутих остатака некадашњих генерација.

Особито бих у овоме обзиру препоручио две пећине, од којих се једна налази јужно од Градишта и према Поповом Стубу на левој обали Нишаве, а зове се Орловица, од многих орлова који се ту виђају и који по свој прилици у њој гњезда имају. За ову ми пећину рекоше да је врло пространа. Друга, тако кажу још пространија, пећина лежи испод Поповог Стуба на десној обали Нишаве. За обе ове пећине има као што је горе речено изгледа, да су биле некада од људи са своје неприступности радо употребљене на станишта, те ће се зато у њима све што је могло од тих људи да заостане, наћи у непоремећеном стању.

И пећине што се на стрменитим обронцима Сухе Планине находе важне су са истога узрока т. ј. своје неприступачности, јер им се може само са горњег гребена не без опасности живота прићи.

Једна од најинтересантнијих наших пећина позната са својих лепих сталактита, то је Преконошка Пећина. Писац овога чланка посетио је Преконошку Пећину у

Марту прошле године, али због других послова није могао ту више од 2 часа да се забави.

Пештера ова лежи у долини у којој је село Преконоге и то у оном кречном ланцу што се од Гуљана овамо продужава и што је по површини небројеним вртачама испресецан. Пећини се може прићи са севера и то од стрмене стране испод крша, који се на 100 метара од дна долине перпендикуларно у вис диже. Ту се налази у стени широк али врло низак улазак у пећину, која се пружа онако као што су управљени и слојеви кречне стене у којој је пећина издубљена и то од истока на запад а у томе правцу има 400 м. дужине, а искићена је изнутра најдивнијим сталактитима и сталагмитима. Унутарњост пећине влажна је, а дно јој је застрто где тањим а где дебљим слојем од пећинске глине, у којој има кад на површини, кад дубље тањи или дебљи слој од бигра.

Испод пећинског пода састављеног као што је мало час речено из глине и бигра, помешаних са свакојаким одломцима од камена, костима неких малих животиња и комађем од угљевља — пошто се још и последњи слој од бигра провали — излази на видик оно што је у науци познато под именом културног слоја. И тај је слој састављен из глине, у којој поред мало камених трошака има врло многог свакојаког гдешто врло великог коштаног комађа слепљеног бигром. Поред тих костију има и подоста рбина од земљаног посуђа, што је очигледно доказ да је човек савремено с тим великим давно изумрлим животињама суштаствовао. Од ових костију може се једино са неком сигурности констатовати једна врста а то је пећински медвед (Ursus Spelaeus) који је, судећи по тим костима, имао дужину од 3 м. Према ономе што је већ горе речено писац није имао ни довољно времена на испитивање многобројних остатака у овој пећини, а

када није са више времена и са потребним алатима и свима другим сретствима располагао, мислио је да ће боље учинити, да много не брка по културном слоју у тој пећини, и не квари ред у ком су се остатци ту наслагали, те да би се могло касније методички т. ј. по свима правилима, којима се подобна испитивања предузимљу, до бољих резултата да дође.

Ову су пећину већ пре посетили људи од науке, др. Панчић, које сам, које са ученицама велике школе[1], др. Мачај, а овај је наредио и нека раскопавања, којом је приликом подоста костију на видик изашло.

Друга позната пећина названа Гаура Лазару, находи се близу Злота у црноречком округу. Ушће јој је у долини Злотске Реке на ½ сата више Злота а неколико метара над речним коритом, лако јој је прећи, али није баш лако ући у њу, јер је ушће поред доста велике ширине једва један метар високо а и заграђено је од стоке која у тој пећини тражи склоништа од времена и муха.

Некада је ушће ове пећине много веће а нарочито под пећине био је много нижи, те је по свој прилици и врело, које сада више метара на ниже извире, на ушће те пећине изливало, а истом после пошто је ушће пећине муљем и камењем, што је вода носила или се озго сурвало, стешњено, морала је себи вода други излаз да тражи и нашла је онде где сада врело истиче. Касније је ушће пећине још више стешњено тим, што се и даље камење одваљивало и што су шалитраџије неко време ту пећину на вађење шалитре употребљавали, а испирано земљиште пред пећину избацивали. Пећина је некада била ушћу нагнута, као што то другојаче и не бива где вода

[1] Овај је пут описан у омладинској заједници за г. 1867.

тече, сад пак ушће пећине пада за 12—15° к унутрашњости пећине, које из мало час наведених узрока, које опет и зато, што је ту пећину и човек за своје обиталиште употребио, те је на ушћу пећине остатке од јела и други измет нагомилавао.

Пошто се у пространу пећину уђе, она се дели у више рукава који сви воде у пространије тремове, од којих је онај што западно лежи великим камењем, што се од тавана пећине одвалило, затрпан, те се том страном не може даље да иде. Главна пећина управљена је северу, паралелно са слојевима кречног камена, који на југ падају. Унутрашњост пећине влажна је а и сва је окићена доста лепим сталактитима, који су се наслагали на пећинску глину што дно пећине застире, а гдешто је бигар глину на прилику тање или дебље коре покрио. Мало испод коре од бигра а у пећинској глини, која на станцу камену почива, налази се мноштво костију и овде (као у преконошкој пећини) већином од пећинског медведа. Од ових цевастих костију неке носе трагове глодања, друге су преломљене а по гдекоје и расцепљене, у осталом пак све су ове кости прилично сачуване, инфилтриране бигром или инкрустиране т. ј. скамењене. Осим костију находе се ту и рбине од свакојаког земљаног посуђа, и те рбине од 10—14 м. м. дебљине састоје се из црне иловаче (глине помешане са крупним песком) а очевидно долазе од посуђа прављеног слободном руком. Та околност што је овде до дна пећине рбина од посуђа помешана са различитим костима доказује да је човек и овде живео савремено са пећинским медведом. Мноштво пак тих костију доказује да оне нису случајно водом донесене, већ да је првобитни човек уловљене животиње у своја обиталишта уносио, као што су то научна испитивања већ на другим местима показала, а потврда томе

наћи ће се по свој прилици и у нас, пошто се буде више материјала, него што га данас има, прибрало.

Писац је походио ову Лазареву Пећину у Јуну прошлог лета у друштву са окружним начелником г. др. Мачајем, а неколико недеља касније са г. професором Клерићем и суплентом А. Матићем и трудио се у обе прилике, да са неколико људи, који су му се вољно придружили нека најпотребнија раскопавања предузме, али се на жалост показало, да су добровољни радници на такове послове, који изискују велику стрпљивост и издржљивост, посве неупотребљиви, а то зато што је сваки од ових добрих људи имао своје мисли, како где и којим редом има да се копа, што се тако неко време и радило, док нисам у жељи да нам цео труд не пропадне, наредио, да се у једном правцу пећине поширока бразда до дубине од 1—1·4 м. ископа, те да се тако испита чега у том културном слоју има. У бразди се испрва није нашло ништа особито, већ празан нанос помешан са рбинама млађег посуђа и ситнијим костима од данашњих животиња, истом дубље показале су се старије рбине, у дубини пак од 1·4 м. нађосмо једно шило од јелењег рога, по томе се пак морао посао да напусти. Нађено шило, предато г. начелнику, врло је важно с тога, што га је на стотине нађено у другим европским пештерама, те је наука била у стању да ову справу добро проучи а резултат је томе проучавању да то шило од јелењег рога припада доби камења.

Не далеко од пећине Гаура Лазару у Злотској дољи находи се много старинско гробље, за које сада ни становници тих крајева не умеју да кажу, кад је и од кога народа копано. Положај и правац огромног тог мраморја (надгробног камена) није једнак. На више уз исту дољу находе се и многе могиле и друге неједнакости, којих је

постанак за сада још под сумњом, јер могу да су производ људи, који су ту може бити прали злато. — И у Злотској Дољи констатовало се, да у речном песку има нешто мало злата. На сваки начин будућа научна испитивања имаће ту задаћу, да за све то ближе разберу, а и даље неке пећине, којих у злотској долини има, боље испитају.

Као даљи доказ да је наша земља била у давно прошла времена — за доби камена — обитавана, може послужити и оно што се лане у нишавској долини приликом прављења пута од манастира Свете Богородице Просеку нашло. На 300 мет. западно од реченог манастира извадише раденици из подебелога слоја глине четири земљане урне, напуњене пепелом и другим стварима, које су само од човекове руке произаћи могле. Али на жалост те урне нађене од људи из Сићева и Острвице буду, из претпоставке да садрже какове скупоцености, од раденика разлупане и њихов садржај растурен. Истом пошто писац за то дозна, потражише људи рбине тих урна, а том приликом дознаде се и то, да су те урне биле напуњене земљом и пепелом и изгорелим комађем ситнијих животињских костију, а поред тога нађе се и ситна плочица од бакра 10—11 м. м. широка и 15—17 дуга, која осим једне рупе никаквих шара не показиваше. Рбине од урна и бакарне плочице налазе се сада у рукама црквењака манастира Богородице.

Ови остатци од земљаних урна показују врло примитивну израду и по томе не припадају ни Грцима ни Римљанима, већ много ранијем времену, само што плочица од бакра не говори за то, да спадају у прво доба камене периоде, већ у каснији неки одсек ове доби, која се, као што је познато, продужила не само до употребе бакра већ далеко у период туча.

Овде је место да се још ово примети. Наш се музеј може казати врло богат у старим новцима, али нема баш ни једне урне од пепела, те тако немамо у земљи нашој ни једну ствар, коју би могли са археолошким изналасцима новијег доба сравнити. Најзад нам служе као доказ да је некада у нашој земљи живео и умирао човек, о коме нам повесница ништа не уме да каже, неки велики гробови, дали „Тумулуси“, дали „Кургани“ или оно што у Русији зову „Могиле“; то ћеме истом дозпати пошто будемо смотрено раскопали и брижљиво проучили сва такова места, која скривају не само свакојаке за историју човека важне податке већ ту могу да се нађу и многе скупоцене ствари од злата.

Тумулуси који су до сада нађени једино у Нишевачкој дољи показују нам врло јасно пут, којим је дошао онај народ што је својим мртвима те гробове оградио, а број тих Тумулуса и њихов размештај по земљи показује нам густину тадашњег народа и дуже или краће бoрављење његово у земљи. Ако погледамо на коју бољу карту Балканског Полуострва, видећемо Тумулус најпре на Мрамрском Мору и близу Боспора, а после редом у правцу прастарог друма, којим су народи кроз Балкански Полуоток пролазили а којим иде и најновија жељезничка траса — дакла у правцу од Цариграда Једренету. У једренском басену а особито у близини ове вароши налази се велики број Тумулуса, који се далеко пружају, али се никако не спуштају низ Марицу, народ се овај кретао уз Марицу и ту је у долини ове реке, у долини горње Тунџе и у басену Карлове живео, а највише га је било у околинй Филибе, те је по свој прилици ту била средина насељењу тога народа. Ни јужно преко планине Родопа ни северно преко Балкана није се тај народ пружао, већ се потиснут којим другим, јачим народом селио вазда од

истока на запад, или се било са ког узрока у том правцу покретао. Од Татар-Базарџика па до Габрове находи се дуж Марице читав низ тумулуса, који, као прекинути вододелницом Искера и Марице, тек се на Искеру у Самокову понова у малом броју јављају. Одавде бивају тумулуси све ређи а сасма их нестаје у басену Софије — што зар може и тиме да се растумачи, што су ту каснији насељеници, тражећи благо, те тумулусе раскопали или их пореметили. Истом при излазу из софијског басена више Сливнице налазе се два мала тумулуса, који у пређе означеном правцу подржавају везу између оних, што се јављају на Мраморском Мору и других који се у нашу земљу пружају.

На нашој источној граници близу утока Царибродске Реке у Нишаву находи се први и највећи тумулус, други у Пиротској, на јужном подножју Пиротског Брега или Асерлака, трећи испод Станићевог Хана а четврти најзападнији у басену Нишаве у правцу Бање ка Кнез Селу и то на десној обали Нишаве. Тамошњи народ који за подобне ствари мало што разбира, само што верује да могу ту какове оставе да се нађу, назвао је тумулус, што је у нишавској равници „Аустријска Батерија“ а ово по свој прилици отуд долази, што је аустријски који војвода приликом рата са Турцима ово узвишено место употребио да ту намести топове.

До нишевачке долине а не даље пружа се у нашој земљи преисторијски човек и ту је у судару са којим другим народом пропао, или је прелазећи у други ступањ културе свој карактер и своје дотадашње обичаје променио и престао да прави тумулусе — да нам оставља трагове свога некадашњег бића.

Сва ова четири места, где је неки непознати нам народ сахрањивао своје мртваце остала су до данас не

испитана, ма да је један нишевачки господин, жељан блага, покушао да нишевачки тумулус раскопа али, пошто је наишао на неко големо камење, одустао је од даљега посла. И на пиротском тумулусу виђају се свакојаке рупчаге — трагови копања, али су ти тумулуси срећом тако прављени да се истом у великој дубини — кашто 14 метара — има да тражи оно што је за науку важно.

Све ово што је до сада наведено, потврђује нам да је наша земља била за преисторијско доба[1] обитавана од човека који је био по свој прилици савременик пећинског медведа (Ursus Spelaeus), који је до дилувијалне периоде трајао. До које је периоде пак наш првобитни човек, или праобитавалац наше земље трајао, коме је племену припадао, да ли је био номадац, да ли људождер и ако је био номадац, у којима се приликама кретао, од куд је у нашу земљу доспео, како се даље покретао, коме је ступњу културе припадао, до које се културе најзад довио — све су то за науку о нашој земљи, а може бити и нашега рода, у сваком обзиру врло важна питања на која ћемо да нађемо одговора у најстаријим дилувијалним насипима, а може бити и дубље у најмлађим терцијерним слојевима, у старим и данашњим речним коритима, у сасушеним барама и језерима, у безбројним пећинама наших кречних брда и старинском још не разривеном гробљу.

[1] Пошто немамо особитог органа за археологију, у који би у опште спадао разговор о оваким стварима, нека ми је дозвољено овде још и ово поменути. Има читав низ зидина које почињу на куновичкој заравни и јужно се преко јелашничких кршних гребенова до западног огранка Сухе Планине, Мосора, пружају. Свуда се находе често римски новци и друге старинске ствари. У атару чукљеничке општине стоји врло леп споменик са 10 врста врло разговетног римског натписа, а тај је споменик подигнут Claudius-у вођи 7 римског легиона. Најзад се налази на источној ивици Космовачких Точила плоча од тврдог пешчара чудноватим карактерима ишарана.

Према томе што решење тих питања захтева, да се на многе стране проматра и збира, изгледа као да ће се тешко до цељи доћи, да је управо штета да се на то труд и паре троше. Али то није тако. Истина да ће доста времена проћи, да ће доста муке стати, док се до тога дође да се обелодани преисторијско човеково доба. Тешкоћа је највећа у томе што то неможе да изврши један, ма колико вредан и своме послу вичан човек, већ на томе морају да раде многи људи, у томе мора управо да садејствује читав народ и зато је од преке потребе да се за овај посао сав народ заинтересује, а када се то постигне, када буде народ обавештен у томе, да ваља да чува она места где је што копано, рађено, зидано или насипано, да са пажњом прати све оно што би му се необично чинило, као нагомилане кости човекове или других непознатих му животиња, ствари што би на којекакве алате или оружје наличиле, гомиле камења или правилно набацана земља и друге подобне ствари и да о свему томе на време обавести ближу власт, како би могли стручни људи ствар да испитају и што би даље потребно било да нареде.

А сада је баш време да се на то свачија пажња обрати, и да се сходне мере за чување наших старина предузму, да се не би догодило оно што је другде било: да се најскупоценије такове ствари из незнања сатаре или отуђе. Томе је баш сада време што има изгледа да ће се скоро у нашој земљи железница да гради[1], а том ће се приликом многа брда раскопати, многе и то најпитомије долине у разним хоризонтима просећи и тиме на видик изнети свакојаки земни слојеви у којима ћемо наћи разноврсне трагове њихова постања, а без сумње и свако-

[1] Овај је чланак писан пре две године.

јаке трагове и остатке некадашњег човека и животиња, које су савремено с њиме живеле. Исто ће тако регулација многих наших река, која ће се морати при грађењу железнице предузети, природњацима одкрити приличне партије земне површине, и тим ће бити прилике, да се чине свакојака посматрања, прилике које, ако се једном промаше, никада се може бити неће више да поврате. С тога ће добро бити, да се било којим начином томе стане на пут, да се археолошки изналасци, који се буду приликом прављења железнице учинили, из незнања не забаце, или од шпекуланата које куда не развуку, већ да се унесу у наш народни музеј, који је у овом обзиру још необично сиромашан. Да би се ова цељ што потпуније постићи могла, писац овог чланка предлаже следеће мере, које је Учено Друштво једино кадро а и позвато да оствари.

Ово су те мере:

I. Обавештење особито сеоског сталежа о важности свега онога што би могло да се односи на некадашње становнике наше земље а то су:

а.) Зграде на кољу, крупно или у опште неком правилности поређано камење било тесано или не тесано, правилни од земље насути хумови, старо гробље особито таково, које није управљено од запада ка истоку, већ томе са свим противно, или где су гробови без икакове оријентације стављени.

б.) Пештере особито оне у којима се находе кости неких страних животиња.

в.) Свакојаке грубе алатке или оруђа, као секире са ушкама или без њих, чекићи свакојаке величине, стреле, ножеви, или друга резива, длета, игле од свакојаке врсте камена а најчешће белутка, диорита, гранита, трахита,

базалта, опсидијана и друге свакојаке справе од рибље кости, рога и т. д.

г.) Ствари за украс справљене од зуба, костију, земље, камена, шкољака или пужева, слонове кости, ћилибара и т. д.

д.) Свакојако посуђе од земље прављено из слободне руке — не по калупу.

II. Да се донесе закон, као што су га и други народи, Грци, Талијани донели: да се никакова старина или необичнија природна ствар не сме ван земље изнети, без да се има на то одобрење од нарочиите комисије, која би постављена била ради сачувања и проучавања подобних ствари.

III. При закључењу конвенције за подизање железнице, или при давању такове концесије, ваљало би предузимачима или концесионарима ставити у дужност, да обрате својим раденицима пажњу на све ствари које би могле да имају важности за археологију или природњачку науку, и да сваки пут о подобним изналасцима известе за то надлежну власт.

IV. За све археолошке или у опште за науку важне ствари да се изналазиоцу да пристојна награда, али и да се свако утајање подобних ствари казни, ако не строже а оно бар одузимањем утајане ствари.

V. Да се постави комисија која ће имати да се стара о сачувању и проучавању тих ствари из наше земље и да се тој комисији да власт и средства, да може све оно предузимати што је на ову цељ потребно.

VI. Наслов комисије могао би овај да буде:

„Комисија за изналажење и сачување свију старина у нашој земљи“.

Феликс Хофман.

О СТАРОМ ГРОБЉУ У ПОДРИЊУ.

Прошле године изаслало нас је учено друштво да испитамо старо гробље у селима: Батру, Борини, и Радаљу. Месеца октобра 1879 године предузели смо посао испитивања на реченим местима, и бавећи се ту са откопавањем, не би ли нашли каквих остатака може бити од неких украса, или какву лобању, несмо ништа од тог двога нашли, осим само по неке мале делиће иструлеле лобање. Посматрајући положај појединих гробова н. пр. близу села Батра, а на левој обали боринске реке и то од исте удаљено око 200 метара поред оног друма идући к Радаљу, нашли смо да су сви гробови у правцу север југ магнетног меридијана и да је глава мртваца била окренута северу а ноге југу дакле је мртвац лицем гледао на југ. Над главом мртваца усађен је споменик, (као што такове таблица показује) од мрамора или од сијенита, а лицем окренут на југ. На тим споменицима изрезати су релијефи, као што слике на таблици показују. У гробљу код Батра на левој обали Боринске Реке, ценимо да има около 70—80 гробова и готово над сваким по један обелискаст споменик од највеће висине до 1,3 м. За наше испитивање био је најважнији споменик онај који смо нашли у селу Борини а на месту званом Палучица који је од друма за Радаљ удаљен уз

Боринску Реку за 6800 метара. На истом месту нађосмо једно омалено гробље са споменицима којих је облик нацртан у слици 1. табл. I, око 40 метара идући од гробља уз Боринску Реку, а на самом путу, нађосмо на једну повелику плочу, која је у слици 2. табл. I. представљена. Ова је плоча подељена једним уздужним гребеном *cd* на два равна дела *a* и *b*. На десном делу је релијефно испупчено изрезана — по нашем мишљењу — рука са чекићем или пијуком у њој, а на левој страни види се једна испупчена полукугла *f* а испод ње нека алатка *c* у виду српа. Идући и даље уз обалу Боринске Реке наиђемо и на приличну количину заосталих старих згура (шљака) а поред истих на десној обали боринске реке и заосталих старих поткопа и окана у кречњом камену. Из материјала који је из поткопа вађен и који је пред истим још и сад нагомилан, видели смо да је ту вађена оловна руда, а о овом нас је уверила и та околност што смо у згурама нашли још и металног олова у виду зрнаца.

Највеће гомиле шљака налазе се у селу Борини на обалама Боринске Реке а месту званом Метаљка.

Уз Боринску Реку, а од Палучице удаљено још око 3000 метара, водили нас борински сељаци на стара окна, која се налази око 250 м. високо над коритом Боринске Реке а на вису званом Костајница. Овде смо доиста видели два по свој прилици веома дубока окна, о чему смо се уверили бацањем камена у иста. Ова су окна врло неправилна, гранају се на ниже на разне начине, од куда се даје закључити да им је руда правац одређивала. Ту се може само то важно опазити да је камен вађен без употребе барута, но чекићима или пијуцима, као што се местимице неки остатци рада са пијуком и виде. Сељаци нам тврђаху да се у гранама окна може

врло лепо распознати како су камен дубили и тесали, те се тако у унутарњост камена увлачили.

Из оваких података о заосталим старим топионицама и рудницима, закључујемо да ће и на слици 2. престављен релијеф на страни *b* бити рука са рударским чекићем, тупи крај чекића, а то је леви, служио је за разбијање камена, десни пак или зашиљени крај за резање или дубљење камена, као што такове справе и данас у рударству имамо. На страни *a* престављен релијеф *e* може бити да преставља неку топионичку алатку (жарач). Ово би било дакле прво место у Србији где се налазе рударски емблеми.

Код гробља близу села Батра на левој страни главног пута идући Радаљу, ископали смо један камен који је лепо очуван и који је на слици 3. престављен. Ту смо га и оставили док не настане лепше време те да се у Београд за музеј донесе, о чему смо известили и г. начелника лозничког и молили да првом приликом пошље извађени споменик у Београд.

Слика 4. показује опет неки особени облик спомена у виду саркофага, и овај смо камен ископали, не би ли испод њега наишли на какве остатке од значаја, па и ту не беше ништа. Камен је једноставан а по назначеним котама види се какве је велике димензије.

Идући из Борине 4000 метара друмом на М. Зворник, пред Радаљском Реком а опет лево поред друма налази се старо гробље са споменицима готово истога облика као и у Борини. Слика 5. и 6. преставља опет један саркофаг у реченом гробљу. У слици 5. престављен је предњи део који је на југ окренут, а у слици 6. стражњи део који гледа на север. Од овог места па и преко Радаљске Реке готово близу М. Зворника налази се лево и десно од пута све једно и исто камење.

Ми смо прелазили и у Велики Зворник, и уверили се да су иста така гробља и на левој обали Дрине, а по казивању тамошњих, још у већем броју но на нашој страни или десној обали Дрине.

Бечка академија наука изаслала је своје археологе и једнога антрополога, да проуче гробље поред Дрине. То је и учињено и опремљена су за бечки музеј два споменика, онакова, каквих се и на нашој страни находи. Један од такових преставлен је у слици 7. који се у неколико од наших разликује.

Ми нисмо наишли ни на један камен са натписом, међутим сељаци борински казали су нам да је тамо био и г. М. Милојевић, и да је један споменик са натписом и то српским однео са собом; овај смо споменик видели у авлији читаонице лозничке, но ми несмо били у стању да прочитамо шта је написано. У самој ствари јесу старославенска писмена. Вредно би било да се и тај камен донесе у наш музеј.

Љув. Клерић

и

Др. Влад. Докић.

ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА КОМПАНЗАЦИЈЕ КЛАТНА.

од

ЉУБОМИРА КЛЕРИЋА.

I.

Најновија историја компанзације клатна.

Кад сам у 1880 години изишао на јавност са мојом теоријом о компанзацији физичког клатна, и то на немачком језику у виду једне монографије, дошла је иста монографија до руке једном барлинском сајџији R. Stäckel-у, који уређује у Берлину један сајџијски лист: „Deutsche Uhrmacher Zeitung“. Уредник овог листа, као познати пријатељ напретка сајџијске вештине, прештампао је моју монографију у бројевима 10 и 11 1880 године. На овај мој рад, на кратко време после публиковања, изашле су у истом листу три критике и то две од сајџија: Fisterer-а и Grosmann-а, а једна од W. Förster-а професора астрономије на берлинском универзитету и управника звездарнице у Берлину. Критика прве двојице написата је у том смислу, како се практика мало може користити мојим радом, а то веле с тога, што оборив стару теорију компанзације, несам на место ње поставио нешто друго што би имало у практику да уђе, па веле још даље, при свој тој новој теорији, којим се доказује немогућност компанзације, не остаје нам опет ништа друго, но да од свију обсурних компанзованих клатана

опет зато и даље такова у сахатовима употребимо. Првом критичару одговорио сам и показао да само обарање досадање теорије и доказ да је немогуће постројити компанзовано клатно има опет зато своје практичке вредности, а ова лежи поглавито у томе, да од сада не верују више практичари у оно што не постоји, а осим овога, знајући да немају компанзовано клатно, моћи ће помоћу мојих једначина у свези са температуром израчунати и грешке клатна, или начинити за сваки сахат табеларни преглед грешака на разним температурама. О оваким грешкама није до сада нико ни помишљао, пошто се мислило да имамо клатно које је не грешимо. Другом критичару нисам одговарао пошто је истог критика у смислу прве написата била, те је одговор првом могао послужити за одговор и другом критичару.

Међутим, за мене најпретежнији критичар беше познати научењак W. Förster. Професор F. написао је критику на моју теорију у реченом листу № 18. У критици својој напада ме најјеткијим гласом, употребљавајући просто празне фразе а без икаквог научног значаја, говорећи да ми је цела теорија од почетка па до краја погрешна, не употребив при том ни један математички доказ. Професор F. ослања се дакле у тој критици просто на двестагодишње ауторитете, дакле верујући у њихову неистиниту и уображену теорију не одобрава нити признаје моју теорију која је тако јасно и строго математички доказана. Читајући ја овај напад морао сам се чудити таком ограниченом уму који на берлинском универзитету чак и астрономију предаје, а овамо не увиђа чисту математичку истину која незна за ауторитет, но којој се сваки поклонити мора. Професор F. вели даље, па ако би ја и њему понова доказао да и он тако исто обсурдно мисли као и они двестагодишњи ауторитети ко-

јима теорију обарам, онда вели он, вама читаоцима не остаје ништа друго но то: или ћете да верујете мени и двестагодишњим ауторитетима, или у „нихилистичку“ теорију која нам са далеке дунавске обале овамо до нас довејава, а од ауторитета, који при свем том има својих важних заслуга у овом питању.

На оваку критику ваљало ми је наравно одговорити и професору F. па доказати да и он, заједно са умрлим а двестагодишњим ауторитетима а ти су: Graham, Dent, Kessels, Tiede и т. д. погрешно мисли. У мом одговору, који сам послао уреднику речених новина, доказивао сам и по други пут и на други начин истинитост моје теорије. Али на моје чуђење, вратио ми је уредник мој одговор натраг и то после $1\frac{1}{2}$ месеца, и ако ми је у првом свом писму — о овој ствари — јавио да ми рад прима. У писму којим ми је уредник мој одговор вратио, одговорио ми да ми мој одговор професору F. просто не сме штампати, пошто се мојим одговором понижава један између највећих ауторитета немачке.

Дакле мој одговор није примљен, зато ћу ја овде кратко изложити само математичке доказе, који су били намењени професору F. и који би га из заблуде извели. Нови докази о истинитости моје теорије, дакле о немогућности компанзације ови су:

Први доказ. Једначине *I'* и *II'* моје теорије (види Гласник српског ученог друштва књига XLIX) можемо и овако написати:

$$\left(\frac{8}{3}l^2+\frac{1}{6}b^2\right)\alpha^2+\left(\frac{2}{3}x^2+\frac{1}{6}d^2\right)\beta^2-2(lx)\alpha\beta=0\ldots(1$$

и

$$\left(\frac{8}{3}l^2+\frac{1}{6}b^2\right)\alpha+\left(\frac{2}{3}x^2+\frac{1}{6}d^2\right)\beta-(lx)(\alpha+\beta)=0\ldots(2$$

Који би хтео да докаже да је могуће постројити компанзовано клатно, ваљало би му доказати да једначине 1 и 2 у исто доба постоје, а да ли је ово могуће видећемо сада. У тој цељи испитајмо какве вредности ваља да имају сачиниоци α и β, па да нам горње једначине вреде, то значи за дате димензије клатна тражимо одговарајуће материје, којих је сачиниоц истезања α и β.

Ради одредбе α и β, можемо горње једначине написати и овако:

$$A\alpha^2 + B.\beta^2 - 2\,C.\alpha\beta = 0 \ldots . I$$

и

$$A\alpha + B.\beta - C(\alpha + \beta) = 0 \ldots . II.$$

Где су нам A, B и C сталне количине, а њихова се вредност види јасно из једначина 1 и 2. Из прве једначине (I) добијамо да је:

$$\alpha = \left(\frac{C}{A} \pm \sqrt{\left(\frac{A}{C}\right)^2 - \left(\frac{A}{B}\right)}\right)\beta = D.\beta \ldots . III$$

где нам D значи сталну количину у загради. Кад ову вредност заменимо у II и уредимо по β добићемо да је најзад:

$$\beta\left\{(AD + B) - (D + 1)\,C\right\} = 0 \ldots . IV.$$

Ова једначина постојаће кад буде било $\beta = 0$, па кад буде ово било, онда ће нам по (III) испасти и

$$\alpha = \beta = 0 \ldots (\alpha.$$

Ово је могло да буде тек онда ако је сачиниоц од β једначине IV различан од нуле.

Дакле одовуд добијамо ово: компанзација постоји тек онда, кад је $\alpha = \beta = 0$, то значи дакле другим речма да компанзација не постоји јер ми немамо ни једно тело у природи које се усљед промене температуре не би у запремини мењало. Кад би имали случајно тела у природи за која би био $\alpha = \beta = 0$, онда нам у таком случају не би било ни потребно да клатно из различитих тела комбинишемо, но просто клатно од таких тела начињено било би у исто доба и оно, на које не би температура упливисала.

Једначина *IV* могла би и онда постојати кад би сачиниоц од β био раван нули.

А како ми о осталим количинама, које се у реченом члану налазе, нису предпостављали никакове услове, то ову поставку неможемо ни усвојити зато постоји онај први услов, т. ј. једначине 1 и 2 постојаће у исто доба тек онда, кад буде било $\alpha = \beta = 0$.

Други доказ. За немогућност компакације довољно је да докажемо како једначине *Г* и *IГ* не могу постојати у исто доба, а кад је то случај онда ће још мање у исте моћи постојати и једначина *IIГ*.

Једначине *Г* и *II'*, можемо у овом облику написати:

$$\eta\beta^2 + \xi.\alpha^2 - \alpha\beta.M.x + \beta^2 Nx^2 = 0 \ldots . (1$$

и

$$\eta\beta + \xi.\alpha - \frac{\alpha+\beta}{2} M.x + \beta N.x^2 = 0 \ldots (2.$$

Осим овога, имају последње једначине још и овај сасвим општи облик:

$$A + B.x + C.x^2 = 0 \ldots . (3$$

и

$$A' + B'x + C'.x^2 = 0 \ldots . (4$$

гди нам A, B, C, ... значе сталне количине.

Ако компанзација постоји, то ће једне и исте вредности за x морати обе једначине задовољити, па ако то буде случај, онда је компанзација могућа, а у противном случају није. Пошто су једначине 3 и 4 нечисте квадратне једначине, то из теорије истих једначина излази ово: нека су истих једначина корени x_1 и x_2, онда је:

$x_1 + x_2 = \frac{B}{C}$ и $x.x_2 = \frac{A}{C}$, као што ће бити и

$x_1 + x_2 = \frac{B'}{C'}$ и $x_1.x_2 = \frac{A'}{C'}$ одкуда за опстанак једначина 3 и 4 добијамо ове услове:

$$\frac{B}{C} = \frac{B'}{C'} \text{ и } \frac{A}{C} = \frac{A'}{C'}$$

Али кад у овим двема условним једначинама заменимо одговарајуће вредности из 1 и 2, добићемо да ће исте једначине или најзад једначине 3 и 4 тек онда постојати у исто доба, кад буде било $\alpha = \beta$. Ово је дакле услов за могућност компанзације, али, држим да ће свакоме бити увиђавно, да нам тај услов казује у исто доба и то, да је баш усљед таког услова компанзација немогућа, јер ми би за комбиновано клатно могли узети једно и исто тело, пошто би за таково био испуњен услов $\alpha = \beta$; а кад је клатно комбиновано само из једнога тела, нема ни сумње да у таком случају нема компанзације.

Даље ставимо у једначинама 1 и 2 место вредности β, вредност α што по последњем услову можемо учинити, кад ову замену извршимо, онда ћемо једначине 1 и 2 добити у овом облику:

$$\alpha^2 (J_{co}) = 0 \text{ и } \alpha (J_{co}) = 0.$$

Али како *Jco* неможе никад раван нули бити, пошто је иста количина моменат лењивости каначног тела а одређеног облика, то да би последње једначине постојале мора да буде $\alpha = 0$, а са овим мора да је и $\beta = 0$. Дакле могућност компанзације тражи да је $\alpha = \beta = 0$, а то је онај исти услов, који смо првим доказом извели, с другим речма, и овај други доказ тврди нам да је компанзација, из физичких тела која су нам до данас позната, не могућа.

Трећи доказ. Ми можемо моменат лењивости као и статички моменат на температури t овако опште написати:

$$Jct = Jco + f(\alpha, \beta, x, d, l, b, m_1, m_2)\, t + \\ + F(\alpha, \beta, x, d, l, b, m_1, m_2)\, t^2$$

и

$$\mathfrak{M}_{ct} = \mathfrak{M}_{co} + \varphi(\alpha, \beta, x, l, m_1, m_2)\, t.$$

За компанзацију је нужно и довољно да је:

$$f(\alpha, \beta, x, d, \ldots\ldots) = 0 \ldots (1$$

$$F(\alpha, \beta, x, d. \ldots\ldots) = 0 \ldots (2$$

и

$$\varphi(\alpha, \beta, x, \ldots\ldots) = 0 \ldots (3$$

Међу тим, лако је увидети, да функција $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$ несу ништа друго но мултипле момента лењивости *Jco,* па због особеног облика у ком се сачиниоци α и β у истим функцијама појављују, ако би н. пр. дозволили да за ма коју од непознатих буде $f(\alpha, \beta, x, \ldots) = 0$, то онда за исту вредност исте променљиве неће моћи бити и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$ равно нули, као и у обрнутом случају, кад би $F(\alpha, \beta, x \,.\,.) = 0$

било, неби у исто доба и функција $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ могла равна нули бити. Или ако би нашли неку вредност рецимо за x из функције $\varphi(\alpha, \beta, x \ldots)$ којом би се иста поништила, то иста вредност неби поништила и функције $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$. Из ових посматрања излази за нас ово научљиво: једначине 1 и 2 немогу у исто доба постојати, а кад то није случај онда и немамо условних једначина за компанзацију, или другим речма: компанзација није могућа. Једначине 1 и 2 биле би тек онда равне нули кад би само J_{co} било нули равно, а овај би случај био тек онда кад би се физичко клатно смањило на једну материјалну тачку — која би лежала у самој обртној осовини; али у таком би случају и $\mathfrak{M}_{co} = 0$ било дакле и $\varphi(\alpha, \beta, x \ldots)$ испало би нули равно. У овако̂м екстремном случају неби ни имали никакво клатно, пошто би време клатење материјалне тачке која би у обртној осовини лежала, испало безконачно велико, а то значи да се такова тачка неможе окретати око обртне осовине. Али како J_{co} у самој ствари није равно нули, то и њене мултипле $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$ као и мултипла статичког момента $\mathfrak{M}_{co}$, а та је $\varphi(\alpha, \beta, x \ldots)$ била би тек онда за исте вредности променљивих $x, l, \ldots$ равне нули, кад би α и β било нули равно, а то с тога што су сви чланови речених функција помножени или са α или са β.

Дакле и овај трећи доказ, који се оснива мислим на чисто логичком резоновању доводи нас на то, како компанзација физичког клатна није могућа.

Сваки онај, који је вичан математици а буде прочитао наведена три доказа о немогућности компанзације, држим да ће заједно самном веровати у немогућност компанзације и увидети у исто доба да је моја теорија компанзације — а та је да компанзовано клатно не постоји —

истинита. Држим најзад и то, да ће се тешко наћи који физичар или меканичар па и астроном који би у моју теорију могао и најмање посумњати или који би узалуд трошио времена на то, не би ли се опет зато могло наћи начина, како ли да се различита тела може бити по неким особеним облицима комбинишу те да добијемо компанзовано клатно. Овака је мисао признајем врло примамљива, али зато опет без икаква позитивна резултата исто онако као и мисао о построју „перпетуум мобила“.

Кад је страним научарима немогуће било увидети истинитост једне јасне и готове теорије, онда ми доиста и није чудо што је компанзација важила као истинита готово 200 година, а и да се до сада не нађе бар један који би у стару и уображену теорију ако ништи друго оно барем посумњао.

У теорији клатна са компанзованим тежиштем, што долази ево у следећем одељку, видећемо да ћемо имати за практику једно ново клатно „клатно са компанзованим тежиштем“, које је простије а и далеко савршеније од досадањих клатана уображене компанзације; али и ово ново клатно није оне врсте које би одговарало тачној компанзацији.

II.

Клатно са компанзованим тежиштем.

Пошто сам оборио стару теорију компанзације физичких клатана, дакле доказао да није могуће одржати средиште клатења, физичког клатна у сталном остојању на свима температурама, — дигли су се практичари у Германији па ме питају: па кад досадања клатна, сложена из разних метала, нису компанзована клатна, шта има сада у оваквој прилици практичан сација да ради,

да ли и даље да конструјише стара сложена клатна или само проста од једног метала или најзад има ли каково друго клатно које би боље било од досадањих сложених клатана из разних метала? Овака питања од стране практичара доиста су умесна, а ја ћу се потрудити да овом расправом о компанзацији одговорим и практичарима, и надам се да ћу овим мојим радом задовољити практику саџијску а тако исто и саме астрономе којих се ово питање исто толико тиче. Овом приликом дакле износим на јавност једно ново клатно, које је боље од свију досадањих сложених клатана. Међутим и ово ново клатно не одговара тачно мојој теорији компанзације, но опет је зато моје клатно таке врсте да на исто температура мање упливише но на досадања сложена клатна што је упливисала.

У овом раду употребићу исте оне математичке знаке, који се и у мојој теорији компанзације налазе (Гласник српског ученог друштва књига XLIX 1881 год.).

Дужина математичког клатна, и то на температури 0°, које ће са ма каквим датим физичким клатном исохроно клатити, дата је, као што је познато у овој једначини:

$$L_{ao} = \frac{J_{ao}}{\mathfrak{M}_{ao}} \; . \; . \; . \; . \; . \; (1.$$

Међу тим, означимо остојање тежишта клатна, рачунато од његове обртне осовине са x, а моменат лењивости истога клатна за обртну осовину кроз тежиште пролазећу, на температури 0° са J_{so}, као и масу целог клатна са M, онда је, као што је то познато из меканике:

$$J_{ao} = J_{so} + M.x^2, \text{ као што је и } \mathfrak{M}_{ao} = M.x;$$

даље означимо са k_s полупречник или потег замаивања клатна за обртну осовину кроз тежиште, онда је:

$$J_{so} = M.k^2_s \text{ и } J_{ao} = Mk^2_s + Mx^2.$$

Заменимо сада одговарајуће вредности у једначини (1) са овим новим вредностима, па ће бити:

$$L_{ao} = \frac{Mk^2_s + M.x^2}{M.x}$$

одкуда изилази:

$$L_{ao} = \frac{k^2_s}{x} + x \ldots\ldots (2.$$

Да би на најувиђавнији начин увидели у којој зависности стоји L_{co} према k_s и x, дакле како се мења L_{co} кад се k_s и x буде мењало, или само кад се буде x мењало, а то значи кад осовину клатења будемо на друго место померили, најбоље ће бити да зависност L_{co} од x преставимо графички. У овој цељи повуцимо кроз S (тежиште клатна AD) две координатне осовине SU и SV слика 1., од којих оса SU нека са правом AS заклапа угао α, а осовина SV нека је хоризонтална, дакле управна на вертикалној тешкој линији AS. Даље, AD нека нам преставља ма каково физичко клатно, које се око тачке или осе A клати а кога је тежиште у S. Повуцимо свакад кроз тачку A хоризонталу AL_{ao} и на истој пренесимо дужину L_{ao}, дакле постројимо $AL_{ao} = L_{ao}$, овим путем за различита вешалишта A добићемо и различите тачке L_{co}, па је сада у питању да нађемо таквих тачака геометријско значење, то значи ону криву линију у којој тачке L_{ao} леже. Криву линију тачака L_{ao} утврдимо за коси координатан систем USV, према томе је:

$QL_{ao} = u$ и $SQ = PL_{ao} = v$, дакле ово су координате тачке L_{co}, којих вредности дате су у једначинама:

$$u = \frac{x}{cos.\alpha} \text{ и } v = \overline{AL_{ao}} - \overline{AP} = L_{ao} - u.sin.\alpha$$

одкуда изилази:

$$x = u.cos.\alpha \text{ и } L_{ao} = v + u.sin.\alpha.$$

Пошто заменимо ове последње вредности у једначини под (2) добићемо да је:

$$v + u.sin.\alpha = \frac{k^2_s}{u.cos.\alpha} + u.cos.\alpha$$

одкуд изилази ово:

$$k^2_s = u.v.cos.\alpha + u^2 cos.\alpha\ (sin.\alpha - cos.\alpha) \ldots . (3.$$

Ми смо углу α дали привремено произвољну вредност, међу тим задатак биће много простији, ако углу α дамо таку вредност, која ће учинити да нам други члан у десној страни последње једначине буде нули раван, дакле нека је: $sin.\alpha - cos.\alpha = o$ одкуда је $sin.\alpha = cos.\alpha$, а ово ће бити онда кад је $\alpha = \frac{\pi}{4}$; за ову вредност угла α јесте $sin.\alpha = cos.\alpha = \sqrt{\frac{1}{2}}$. Дакле кад осовине U и V заклапају међусобом угао од 45°, онда нам за такав координатан систем и једначина под (3) прелази у ову:

$$k^2_s = uv\sqrt{{}^1/_2} \text{ или је}$$

$$uv = k^2_s\sqrt{2} \ldots\ldots (4$$

Ова последња једначина јесте асимптотна једначина Хиперболе, дакле U и V осовине јесу исте Хиперболе асимптоте. По овоме онда и тачке L_{ao} леже на Хиперболи.

Из овога изилази за практичара ово важно: кад постројимо за неко одређено физичко клатно, дакле за дато k_s, том клатну одговарајућу Хиперболу тачака L_{co}, лако је онда наћи и дужину L'_{ao} која ће одговарати истом телу као клатну и за тачку вешања или прекрет у некој његовој другој тачци A_1; јер у цељи одредбе дужине L'_{ao}, ваља повући кроз A_1 хоризонталу, и продужити је до пресека L'_{ao} са Хиперболом, па је онда $L'_{ao} = \overline{A_1 L'_{ao}}$, дужина математичког клатна које ће са физичким клатном исохроно клатити.

По нацртаној Хиперболи увиђавно је и то, да ћемо у физичком клатну имати и неку особену тачку B (у правој AS), о коју ако пустимо да нам се клатно клати, биће и одговарајућа му дужина минимум, а ово ће опет одговарати оној тачци Хиперболе, за коју је дирка вертикална, оваква Хиперболина тачка јесте тачка M. За дужину $\overline{BM}$ биће и време клатења минимум. Да би дакле путем рачуна нашли такову вредност за x за коју ће бити L_{co} минимум, ваља једначину (2) диференцијалити и ставити $\frac{dL_{ao}}{dx} = o$, коју једначину кад решимо добићемо да је тражено $x = \overline{SB} = k_s$, а одговарајућа минимална дужина за вешалиште B јесте $L_{ao} = \overline{BM} = 2k_s$. По томе је тачка M удаљена од B за количину $2k_s$. Ово је за нас врло важно докучење, јер кад за неко дато клатно знамо k_s, онда ћемо моћи одредити и тачку B, пошто је $\overline{SB} = k_s$, а кад знамо тачку B наћи ћемо лако и тачку M, јер у тој цељи ваља нам кроз B повући хоризонталу и на њој пренети дужину $\overline{BM} = 2\overline{SB}$.

Овим путем добијамо једну хиперболину тачку M па кад ову знамо а знамо још и хиперболине асимптоте U и V, као и то да је средиште хиперболе у тежишту система — у S, — моћи ћемо и све остале хиперболине тачке врло лако конструисати, а по начину који нам је познат. Ми можемо дакле и за свако A наћи и одговарајућу дужину L_{ao}.

Пошто смо дознали значење тачке L_{ao}, моћи ћемо на врло увиђаван начин сравнити ове три врсте клатна, међу се: право или у идеји компанзовано клатно, лесасто клатно (Rostpendel) и клатно са компанзованим тежиштем, које ћемо сравњивање чинити у цељи одредбе релативног односа њихових дужина на једној и истој температури. Да би ово што тражимо могли одредити, узмимо да смо конструисали речена три клатна тако, да сва три имају на температури 0° један и исти полупречник замаивања k_s, па кад така клатна у истом остојању $\overline{AS}$ од тежишта а у тачки A обесимо, то ће сва три клатна на температури 0° и исохроно клатити, а то значи да ће на температури 0° за сва три клатна вредити једна и иста Хипербола, а та нека је $N_0 M_0 O_0$ слика 2., дакле и дужина сва три клатна на температури 0° јесте једна и иста AL_0. Кад се буде температура мењала, мењаће се и дужина како код лесастог клатна тако и код клатна са компанзованим тежиштем, и видећемо да за ова два клатна добијамо и друге хиперболе различите од прве, у којој су се све три на температури 0° поклопиле.

1.) Код правог компанзованог клатна — које као што знамо не можемо конструисати и које и не постоји, — тражи се да му тежиште S слика 2. буде на свима температурама у сталном остојању од обртне осовине A, а осим овога нужно још да и тачка B_0 — које је осто-

јање од тежишта S а то је $\overline{SB_0}$ равно полупречнику замаивања за обртну осу кроз тежиште система — буде на свима температурама на истом месту рачунато или од A или од S. Нека је овде Хипербола $N_0M_0O_0$ она која одговара идеално компанзованом клатну а и оним другима но на температури 0°, то је онда и дужина свију три клатна на температури 0° једна и иста, а та је $\overline{AL_{ao}} = L_{ao}$, која би код компанзованог клатна остала стална на свима температурним променама.

2.) Што се тиче лесастог клатна или и Грахамовог клатна, које је комбиновано са живом, код таких клатана — као што је у мојој теорији компанзације доказано — мења се на променама температуре како тачка S тако и тачка B_0, и то: кад температура порасте над нулом, онда се S удаљава од осовине кроз A а тако се исто удаљава и тачка B_0 од тежишта S. Отуда сада излази за нас ово важно: пошто се тежиште S услед повишене температуре спушта на ниже, то ће се услед тога и асимптоте одговарајуће хиперболе на тој температури спустити на ниже, пошто оне увек кроз тежиште системе пролазе; осим овога и тачка B_0 биће удаљенија од садањег тежишта, а то значи још и то, да ће се и одговарајућа хипербола измаћи од идеалне хиперболе на десно а и на ниже. По овоме је онда и то увиђавно, да ће на повишеној температури одговарајућа дужина речених клатана порастети, а то ће исто бити и са временом клатења, дакле речена клатна неће сада исохроно клатити са идеалним клатном.

3). Најзад код клатна са компанзованим тежиштем S — које ћемо клатно, као што ћемо видети, моћи лако конструисати — остаје му исто тежиште S у сталном остојању од обртне осовине — на свима температурним променама. Дакле и Хипербола која ће овом клатну а

за дату температуру одговарати, имаће асимптоте, које на истом месту леже на ком су лежале на температури 0°, дакле оне се на свима температурама поклапају са асимптотама идеалног клатна. Међу тим код овог клатна са сталним остојањем тежишта, од обртне осе рачунато, мења се једино тачка B_0 или полупречник замаивања k_s који одговара обртној осовини кроз тежиште повученој, дакле и ово клатно као што видимо није компанзовано клатно. И овде ће се одговарајућа хипербола покренути нешто у десно а то зато, што се и овде тачка B_0 удаљава од тежишта, дакле на температуром „+“ расте и количина k_s. По томе ће и дужина клатна порастети, дакле на температурама различним од нуле, и ово клатно неће клатити са идеалним клатном исохроно.

За нас је сада даље од велике практичке вредности ово: да из свега овог што смо дознали изведемо једну престагку из које би видели, у колико лесасто клатно а у колико опет клатно са компанзованим тежиштем одступа од идеално компанзованог клатна, па тим путем да дођемо и до закључка, који би нам казао, које је од прво речених клатана за практику тачније, дакле и боље.

а.) У овој цељи посматрајмо слику 2. Дакле сравнимо дужине речених три клатна на температури $+t^0$, а која три клатна, као што смо напред узели, имају на температури 0° исто x и исто k_s, дакле на тој температури и исту дужину $\overline{AL_{ao}} = L_{ao}$. На температури $+t^0$ нека се тежиште лесастог клатна спусти на ниже за $\overline{SS_t}$, дакле нека дође у тачку S_t. Истог клатна, на температури 0°, нека је $k_s = \overline{SB}_0$, а на температури $+t^0$, порастиће k_s н. пр. за количину $\overline{B_0 B_t}$, дакле садање $k_s = \overline{SB_t}$ или одговарајућа тачка B као што је лако

увидети доћи ће према новом тежишту S_t у тачку B'_t, дакле је и садање $k_s = \overline{S_t \cdot B'_t}$. Да би сада нашли дужину лесастог клатна на температури $+t^0$, ваља нам прво да повучемо кроз S_t познате асимптоте, а те су на слици означене са V'_t и U'_t; за тим ваља кроз B'_t повући хоризонталу и на истој пренети дужину $B'_t M'_t = 2\overline{S_t B'}$, те тако добијамо ону карактерну хиперболину тачку M'_t. Кад ову тачку знамо, моћи ћемо по познатим особинама или односима између хиперболиних тачака и асимптота конструисати и на температури $+t^0$ одговарајућу Хиперболу лесастог клатна. Овака је Хипербола означена у слици 2. са $N_t M'_t O_t$. Пошто имамо нацртану Хиперболу, ваља нам још и кроз тачку вешања A повући хоризонталу и продужити је до пресека са Хиперболом. Пресек исте праве са Хиперболом даје нам тачку L'_{at}, које остојање од A јесте дужина одговарајућег лесастог клатна на температури $+t^0$, а ову дужину ако означимо са L'_{at}, то је њена вредност $L'_{at} = \overline{AL'_{at}}$. Кад бацимо поглед на слику, видимо да је дужина овог клатна, а на температури $+t^0$ за $\overline{L_{ao} L_{at}'}$ различито од оне дужине, коју је исто клатно имало на температури 0^0, дакле је за исту дужину лесасто клатно измакло од дужине идеално компанзованог клатна. Лесасто клатно по овом, не клати сада са идеалним исохроно, но на против као — што видимо — у неколико спорије.

b.) Дужину клатна са компанзованим тежиштем а на температури $+t^0$ налазимо овако: Тежиште истог клатна остаје на свима температурама непомично од обртне осовине, дакле при реченој температури остаће тежиште у тачки S, зато и асимптоте одговарајуће хиперболе за речено клатно, остаће на истом месту на ком су биле на температури 0^0. Како су код сва три речена клатна одговарајући полупречници замаивања k_s били

једнаки на температури 0°, то ће се упливом температуре и код овог клатна k_s исто онолико променити колико се променило код лесастог клатна. Тачка редуковања маса за обртну осовину кроз тежиште, т. ј. тачка B_0 помаће се на реченој температури у тачку B_t, дакле је на температури $+t^0$ одговарајући полупречник замаивања $k_s = \overline{SB_t}$. Пошто смо нашли тачку B_t, наћи ћемо и њој одговарајућу хиперболину тачку M_t, коју добијамо кад кроз B_t повучемо хоризонталу и на њој пренесемо дужину $\overline{B_tM_t} = 2\overline{SB_t}$, тачка M_t јесте тражена тачка оне хиперболе која одговара клатну са компанзованим тежиштем а на температури $+t^0$. Хипербола, у којој ће лежати тачке L_{at} овог клатна, нацртана је у слици и означена са $N_sM_tO_s$ са асимптотама V^0 и U^0, оним истим које и идеалном клатну одговарају. Пошто смо и Хиперболу тог клатна за температуру $+t^0$ нацртали, ваља кроз A повући хоризонталу и продужити до речене Хиперболе, а то је до тачке L_{at}, дужина $\overline{AL_{at}} = L_{at}$ јесте дужина клатна са компанзованим тежтштем а на температури $+t^0$. Из слике видимо да је упливом температуре дужина клатна са компанзованим тежиштем порасла за $\overline{L_{ao}L_{at}}$, дакле за толико постала дужа од дужине идеалног клатна. Дакле и време клатења клатна са компанзованим тежиштем биће веће од истог времена које идеалном клатну а за исту тачку вешања A одговара; по чему и клатно са компанзованим тежиштем није компанзовано клатно.

c.) Најзад Хипербола $N_0M_0O_0$ одговара идеалном клатну, код кога је на свима променама температуре $\overline{AL_{ao}} = L_{ao}$ сталне величине, јер се код истог клатна не мења ни S нити B_0.

Пошто смо на основу горњих тачака a), b) и c) добили у хоризонтали кроз A а на температури $+t^0$ две

тачке L_{at} и L'_{at}, од којих прва одговара клатну са компанзованим тежиштем а друга лесастом клатну, осим тога су исте тачке а у истој правој још и удаљене од тачке L_{ao} која одговара идеалном клатну, то је сада врло јасно како ће и поменута три клатна на разним температурама, н. пр. овде на температури $+t^{\circ}$, имати и различито време клатења, ако смо осовину клатења, а то је A, узели у систему једну и исту тачку. Даље, кад бацимо још поглед на слику 2, видимо још и то важно, како за исту температуру дужина лесастог клатна највише одступа од дужине идеалног клатна, а напротив одговарајућа дужина клатна са компанзованим тежиштем одступа — при истој температури — најмање од дужине правог компанзованог клатна, осим овога видимо из слике и то за нас поучљиво да је промена дужине лесастог клатна далеко већа од исте таке промене — на истој температури, — која одговара клатну са компанзованим тежиштем.

Из свега досадањег изилази за нас овај теоријски а за практику цењени закључак: Клатно са компанзованим тежиштем јесте за практику млого тачније клатно од обичног лесастог клатна или клатна које је са живом комбиновано. Дакле моја је одсудна одлука та, да се досадање уображено компанзовано клатно а то је лесасто клатно и њему подобна из досадањег двеста-годишњег гњезда истисне и у будућој практици замени са другим бољим клатном, а ово је клатно: клатно са компанзованим тежиштем.

Овом приликом потврдио сам и по други пут немогућност компанзације а у исто доба показао теорији и практици које је клатно најбоље дакле које се највише приближује идеално компанзованом клатну. У исто доба држим да сам овим мојим студијама теорију а и прак-

тику компанзације задовољио. Практику за сад задовољавам донде, док се неби неки други усљед мојих студија појавио са неким другим клатном које би и од клатна са компанзованим тежиштем још и боље било, дакле се идеалном још и више приближило.

Најзад остајем практичким сацијама или конструктерима сахатова још у толико дужан да им покажем начин, како сам ја искомбинисао клатно са компанзованим тежиштем, ваља ми дакле изложити конструкцију истога као и одредбу димензија. На ово питање одговара следећа тачка:

Да би у стању био да покажем, како ваља постројити клатно коме ће тежиште на температурним променама бити свакад у истом остојању од обртне осовине, ја ћу да покажем како је могуће сложити једно тело из два различита метала, те да у том телу две му тачке буду на свима температурама у сталном остојању. У овој цељи посматрајмо слику 3. Узмимо буди каково физичко тело AB_1 па спојмо исто на крајевима AB и A_1B_1 са друга два једака физичка тела CD и $C'D'$ и положимо их према телу AB_1 онако, као што слика 3. показује; обележимо сад на дометнутим телима две црте mn и m_1n_1 које од средине MN тела AB_1 подједнако одстоје. Нека је α топлотни сачинилац истезања тела AB_1 а β нека је такав сачинилац горњег и доњег тела. Дужину AA' означимо са x а остојање равни или линије mn од A_1B_1 као и равни m_1n_1 од равни AB означимо са y. Нађимо сада између x и y такав однос, како би нам остојање равни mn и m_1n_1 било равно некој константи C на свима температурама; међутим константа C нека је у исто доба она линијска дужина која одговара остојању речених црта на температури нули. Из слике је врло јасно како је на температури $0°$:

$$y - x + y = C \text{ или } 2y - x = C \; . \; . \; . \; . \; (1.$$

Међу тим на некој другој температури $+t^0$ промениће се како дужина x тако исто и y и биће уопште узев:

$$2y(1 + \beta t) - x(1 + \alpha t) = C_1$$

или

$$2y - x + 2\beta yt - \alpha x.t = C_1,$$

а са погледом на једначину (1) биће још и

$$C + 2\beta yt - \alpha x t = C_1.$$

Хоћемо ли сада то, да нам на свима температурама буде остојање линија mn и m_1n_1 стално и $= C$, то онда мора да буде и $C_1 = C$ а ово ће опет бити онда кад буде било:

$$(2\beta y - \alpha x)\, t = 0$$

или кад је:

$$2\beta y - \alpha x = 0.$$

У овој последњој једначини имамо већ једну условну једначину између непознатих x и y а та је:

$$y = \frac{\alpha}{2\beta}.x \; . \; . \; . \; . \; (2.$$

Пошто су нам у овом задатку димензије x и y оне које одговарају на температури 0^0, то нам ваља просто једначину (1) спојити са једначином (2) и отуда израчунати x и y. Кад то извршимо, онда ћемо за резултат решења добити да је:

$$x = \frac{\beta}{\alpha - \beta} . C \quad . \; . \; . \; . \; (3$$

и

$$y = \frac{\alpha}{2(\alpha - \beta)} . C \quad . \; . \; . \; . \; (4.$$

Из ових једначина видимо још и то, да пошто су x и y позитивне количине то мора да буде $\alpha > \beta$, дакле средње тело мора да се више истеже но она два поред њега са стране.

Ми имамо дакле начина да две црте mn и $m_1 n_1$ на бочним телима што су, одржимо у узајамном сталном остојању на свима температурним променама. Даље из слике видимо још и то, да ће средина MN тела AB_1 бити тако исто у сталном остојању од равни mn или од равни $m_1 n_1$ дакле у њиховој средини, на свима температурама (на којима су α и β сталне количине). Међутим кад начинимо да тела CD и $C_1 D_1$ буду по облику потпуно једнака (конгриентна) а осим тога кад су још и иста физичка тела, то ће онда и тежиште тако комбинованог тела пасти у геометријско средиште тела AB_1, ако је још и ово последње наравно таког облика да његово тежиште пада у његову геометријску средину, а то је случај н. пр. код паралелопиперног тела. Одовуд изилази сада за нас то важно, како је тако комбинованог тела тежиште на свима температурама у сталном остојању од равни mn или од равни $m_1 n_1$, дакле у средини између истих. Овака комбинација тела даје се врло угодно употребити за клатно са компанзованим тежиштем и то ова о:

Постројимо једно клатно облика као што слика 4. показује, а x и y димензију одредимо по једначинама (3) и (4). Тим начином добијамо и две паралелне равни

mn и m_1n_1 које стоје управно на вертикалној тешкој линији CD а којих је равни остојање независно од температурних промена. Кад дамо сложеном клатну облик као што слика 4. показује, ми можемо исто клатно обесити о такову тачку C у равни mn, да нам кроз C повучена управна на равни mn буде у исто доба тешка линија тела CD (не рачунећи ту сочиво у осовини или тачки D); но како је $mn \parallel m_1n_1$ а у исто доба хоризонтално кад је тело у C обешено, онда добијамо у пресеку вертикалне тешке линије са равни m_1n_1 нову тачку D или осовину кроз D која је осовини кроз C паралелна а удаљено су једна оса од друге на свима променама температуре једнако. Сад је увиђавно да тако тело, које ће се клатити око тачке или осовине C, биће клатно са компанзованим тежиштем, пошто је и S у сталном остојању на свима температурним променама.

Међу тим да би овако клатно довели на обичан облик клатна, т. ј. таково, код кога на доњем делу има утврђено сочиво а то у цељи да се тежиште што дубље спусти, то ћемо и овде код овог новог клатна утврдити на осовину код D једно сочиво, али тако га везати са главном мотком клатна, како ће тежиште истог сочива лежати тачно у хоризонталној осовини кроз D. Пошто је осовина D на свима температурама у сталном остојању од обртне осовине C то ће и тежиште сочива бити на свима температурама непомично од исте осовине C. Ми имамо дакле сада једно особено сложено клатно и то таково, код кога је тежиште S, а тако исто и тежиште сочива непомично према обртној осовини C, и тако је сада природно да ће и тежиште целог система, дакле мотке клатна и сочива са мотком утврђеног лежати на свима температурама у сталном остојању од осовине C. Ми можемо дакле постројити клатно са компанзованим тежиштем.

Што се тиче облика клатна, које је у слици 4. нацртано и ако је могуће врло лако и извршити, опет држим да није сасвим практичког облика, а овако клатно узео сам само зато да би што простије преставио клатно са компанзованим тежиштем. У слици 5. нацртано је оно клатно са компанзованим тежиштем које ја предлажем за практичку употребу, дакле конструктерима сахатова.

За унутарње тело, коме сачиниоц истезања α, најбоље је да се употреби цинк, који је у слици 5. и 6. означен са z; тела која су са цинком утврђена за површину AB и $A'B'$ нека је кованог гвожђа коме је сачиниоц истезања β, и које је на слици 5. и 6. означено са s, (слика 6. преставља пресек по линији MN слика 5). Из слике 5. и 6. лако је увидети каког су облика два конгруентна гвоздена тела, у којима су тачке C и D на свима температурама у сталном остојању. У тачци D утврђено је сочиво са два дијаметрална а потпуно једнака завртња и то тако да тежиште сочива дође у осовину кроз D а специјално у оној тачци у којој се вертикална линија симетрије сложеног тела CD сече са хоризонталном осом која је кроз D повучена. Међу тим, овде се порађа још и ово важно питање: на који ћемо начин моћи оваково клатно дотеривати те да нам избија на температури $0°$ оно време које ми хоћемо? Регулисање или дотеривање оваког клатна бива овако. На конструкцијама што су од кованог гвожђа, дакле на s и s ваља нам наместити два сасвим једнака терета a и b којих тежишта да дођу у вертикалну линију симетрије целог клатна. Осим овог услова, ваља да су исти терети тачно и у једнаком остојању од равни MN која је у средини сталног остојања CD, јер ћемо само тим путем постићи то да нам тежиште тих терета падне у тежиште кон-

струкције или сложеног тела о која је сочиво утврђено, а пошто тежиште конструкције падне у равни *MN* а у пресеку вертикалне линије симетрије са истом равни која је тачка у сталном остојању од *C* или од *D*, то ће и тежиште терета бити непомично кад су исти од *MN* у једнаким остојањима јер ће и њихово тежиште пасти уречену тачку равни *MN*. Дакле сад је дотеривање времена клатења проста ствар, ако хоћемо да нам клатно спорије клати, ваља нам терети *a* и *b* тачно за исту дужину одмицати од *MN*, а ако хоћемо да нам клатно брже клати, онда нам ваља обратно терете *a* и *b* тачно за исту дужину дуж гвоздених мотака примицати к равни *MN*. Оваким пословањем у првом случају увеличавамо моменат лењивости а у другом случају умањавамо и отуда оне промене у времену клатења. Али пошто смо теретима дали онај положај, којим постизавамо тражено време клатења, нужно је да исте терете на одређеним местима утврдимо, ово се постизава помоћу два завртња *p, q* и p_1, q_1, који морају бити потпуно једнаког терета и облика, а осим тога да њихова хоризонтална тешка линија лежи још и у хоризонталној тешкој линији терета *a* и *b* у којима се увртити мо́гу. Исто тако дотеривање, а да нам опет остане клатно са компанзованим тежиштем, могуће је постићи опет са једнаким теретима којих би тежиште подједнако удаљено било од осовине *D* или од осовине *C*, а ова једнака остојања могу бити и у дијаментралним линијама кроз *C* или *D*. Но да би удешавање времена сретством терета *a* и *b* што лакше ишло, ваља нам начинити поделу на горњој и доњој мотци *s* и *s* па онда је лако помицати за једнака остојања ка *MN* или од *MN*. Осим овога, овде је на свом месту да се још и ово напомене, што год будемо начинили тању ону конструкцију о коју је сочиво обешено, у толико ће нам се

и клатно више приближавати математичком клатну, осим овога клатно са компанзованим тежиштем биће у толико ближе идеално компанзованом клатну у колико буде тачка вешања или прекрет C даљи од тежишта целог система, а ово се даје увидити из слике 2., кад у овом смислу бацимо поглед на ове хиперболе које су ту нацртане. Најзад ваља знати овде још и ово: каквим завртњима утврдим мотку C за цинкену површину AB истим таким завртњима и на исти начин морамо утврдити и доњу гвоздену мотку за цинкену површину код $A'B'$, а због истезања цинка, морамо како на страни AB тако исто и на страни $A'B'$, оставити између гвоздених делова нешто међупростора, као што је то и на слици показано.

Желимо ли да имамо клатно са компанзованим тежиштем, и то таково које би било на температури 0° секундно клатно, најбоље је да начинимо $C = \overline{CD} = 1^m$, за оваку вредност сталне количине C изилази нам да је дужина цинка дакле $x = 723{,}49^{mm}$ а дужина гвоздених делова дакле $y = 861{,}745$. За клатно где би било $C = 0{,}5^m$ изашла би одговарајућа дужина цинка $= \frac{x}{2}$ као и гвожђа, $= \frac{y}{2}$ и т. д. У овом рачуну узето је да је $100.\alpha = 0{,}002942$ као и $100.\beta = 0{,}001718$. Међутим ако хоће да се клатно построји што тачније и то н. пр. сложи из цинка и каквог гвожђа, ваља тим истим металима, од којих клатно градимо прво засебно као засебним физичким индивидуама одредити и њима одговарајуће α и β.

Најзад не треба заборавити ни то, како се клатно око C клати на ивици једне простране призме, зато би ваљало да и у осовини кроз D стоји иста онака призма као и код C а да је првој симетрично положена, дакле

ивица призме код D окренута је навише, овака призма могла би се наместити на она два завртња, код D, и то половина призме на један завртањ да дође а половина на други. Тек у оваком случају била би нам мотка сочива потпуно симетрично тело према равни MN или така би раван делила мотку на два подударна тела, што је апсолутно узев и нужно. Али како ће тежина призме према терету целог клатна бити један врло малени део истога, то онда у таком случају можемо призму код D да и изоставимо, којом изоставком учинићемо малену и готово немерљиву грешку а ово односно сталности тежишта целог система.

ДОДАТАК

МОЈИМ БЕЛЕШКАМА ИЗ СТАРЕ СРБИЈЕ.

Кад сам праћао Ученом Друштву моје белешке, које су већ наштампане у Гласницима Друштва, у моме путничком записнику, случајно, заостале су још неке белешке, које нису у исто време угледале света. Ове године у Призрену прикупио сам још неколико бележака. Због тога наумих сад да саопштим Ученом Друштву за Гласник оне заостале белешке и ове на ново прикупљене, које имају такођер односну вредност као и пређашње.

У цркви св. Ђорђа у Призрену чува се један врло стари древен (од зимзелена) крст[1] са вешто изрезанима на једном и другом лицу сликама en relief и натписима поврх ликова, израђеним на исти начин. Овај крст нађен је у цркви св. Николе у Призрену, која је била испод земље, и биће 20 година, како су призренци, настојавањем митрополита Мелентија, одвукли из ње ђубре, које је силно у њој и око ње нагомилано било. Крст има 20 сантиметара дужине (осим ручице, која је од истог древета и која има 9 сантиметара) и ширине има 11 сантиметара. На једном лицу крста озго израђен је лик

---

[1] Надам се да ће овај крст бити у згодно време донесен у београдски музеум. —

анђела, а супрот њега лик Богородице, и над овима ликовима израђен је en relief следећи натпис: **благовесте.** Даље испод овог лика благовести на попречнику крста израђен је с леве стране лик Богоматере, која лежи на дугачкој столици у положају породиље; пред њом је лик једне жене, ваљда бабице, која је била ту у тренутку рођења младенца Христа, која га и држи у својим рукама; за тим с десне стране у истом попречнику израђен је лик исте жене са истим дететом, ваљда исте бабице, са рођеним Христом, која се пријавила пред званичником римским да се забележи име рођеног, и баш пред њом види се лик овог званичника, који седи за столом с пером у руци у положају као да пише. Јамачно ово је званичник ћесара римског, који је морао услед извесне наредбе у време рођења Христова бележити имена ново рођене јеврејске деце. Озго над овом сликом израђен је овај натпис: **рождьство га нашег сретене.** Испод ове слике рођења и сретења израђена је слика крштења. Ту се види Јован крститељ с поднетом горе руком а према њему стоји пригнут Христос. Озго је натпис: **богоавление.** Под овом је сликом — слика успења Богородице. Ту ми видимо Богоматер да лежи на смртном кревету а около ње стоји седам жена̂. Озго је израђен натпис: **үспение престие Бце наше.**

На другом лицу крста, озго, израђен је на исти начин en relief, као и сва остала, лик Христа, који се диже к небу. Испод њега видимо два човека где леже на тлима с окренутим лицима к земљи, а с десне и леве стране у овој слици по једног анђела с крилима. Више слике чита се: **вьҙнесение га на...** Испод ове слике на попречнику крста и доле на оном месту, које одговара слици крштења на другом лицу крста, израђено је распеће Христово. Крст је, на коме се види разапети Хри-

стос, четворокрак (четиреконачније). С десне и леве стране видимо по једног анђела а мало даље испод ових анђела по једну жену, валда Богоматер и Марију Магдалену. Над овом сликом чита се: .... **назаранинъ црь іюденски.** За овом сликом доле следи још слика на месту, које одговара слици успења на другој страни крста. Ту је израђено пет лица, Христос са четири јеванђелиста, а над њима је натпис: **Мате Марк Іс҃хс Лȣка Іѡан.**

На једној страни крста познијом руком урезано је у древету ово: **ноїс** (нађен?) **лѣ ҁоє** (7075 = 1567). По начину којим је урезан овај натпис одма се види, да је он учињен неколико столећа позније. Слова имају са свим други облик од оних која су изрезана на лицу крста. Ове су у рељефу, а онај познији натпис урезан је у дубину древета. Очигледно да је овај крст нађен први пут 1567 године где год на другом месту и донесен био у цркву св. Николе, која у то време још није била запуштена, као што се догодило после, због оне или друге неприлике тако, да је сва покривена била земљом и ђубретом.

Мишљења сам, да је овај крст начињен био још у оно време, кад су Срби били сиромашни, кад су градили и чаше причесне и дискосе од древета, а на име у време Немањино. Осим тога облик натписа на крсту сведочи нам, да је он учињен много раније од 1567 године, како би се могло мислити по оном горе означеном познијем начину.

- - - -

У истој цркви чува се једно сребрно кандило (лампада), које виси пред престолном иконом Богородице и на њему стоји изрезано: † **сіє кан** (кандило?) **донесє Атанасіє єромонах монастірȣ Мілєшєви ҂ҁ.р.о.в.** (1664).

Натписи на црквама и плочама.

На зидима цркве у с. Мушникову (средачке жупе) чува се следећи натпис: † **изволенїемь сина, поспешенїемь светога дѹха сїи божьствнии храмь сьздасе трѹдомь и поспешенїемь стихь апостоль Петра и Павла вь лѣто ҂зов.** (7072 = 1564).

У с. Штрпце (сиринићске жупе) над припратским вратима к западу стоји следећи натпис:

† **Изволенїемь ѡтца. и поспѣшенїем сна. и сьврьшенїемь светого дха. сы божьствьны храмь сттго и славнаго архїерея и чюдотворца Христова Николы. сьзыда се и пописа се вь ѡна ноуждная и прискрьбна врѣмена ѡть измаильтскыхь, и потрѹди се попь Павль. Иокица Радивое. и Рад Пеиь. и Станко Димитровь и Лазарь. и Іаковь Ѡвановь. Ивань Ѡвановь. и Лазарь** .... (презиме ће да се прочитати) ..... (слова покварена) **Живь Ѡбрановь Рад Илинь, инїа. вь лѣто ҂з.п.е.** (7085 = 1577) **м. и. село Стрепеце, бог да прости.** — У овој цркви и сад се литурђија служи. —

У с. Богушевцима (име: Богошевце) на зиду црквеном унутра стоји следећи натпис: † **изволенїемь ѡтца и поспѣшенїемь сна и сьврьшенїемь светого дѹха пописа сїѣ сын светын и бжтвнїи храм. иже вь светых ѡтца нашего архїерея и чюдотворца Христова мурлїкыскыево Николаѡ. при попа Стоиану.**

У цркви села Поповљанâ чува се следећи натпис: † **изволенїемь ѡтца и поспешенїемь светаго дѹха пописа се си свети храм свети Никола. при вьсеѡсветеномоу митрополить кръ Генадие ва лето ҂зр и лд.** (7134 = 1626). **потрѹтише. радети синовї Коїу Йован крагуи. градише. ї пописаше бог да прости. Пет. Бошко и Никола Гладеновь.**

У с. Горњем Битињу у арнаутској махали на једном брежуљку виде се урвине цркве св. Ђорђа; у олтарном

месту њеном налази се један камен с натписом: **пóмени господи рабꙋ божню. Ѥленꙋ коѡ: ꙋписа сне ѡбраꙁе богь да ю прости.** Овај камен служио је као св. трапеза.

У истом селу налази се камен, о којем су г. Милојевић у своме путопису и г. Величко Трпић у својој брошури (Београд, 1880 г. стр. 42) само споменули да има онај једноставни камен. Г. Милојевић вели, да је то надгробни крст; г. Трпић поправља га, говорећи да није надгробни камен, него од једне воденице. И заиста Трпић има право. Обоица пак слажу се, да на оном камену има натпис, али ни Милојевић, ни Трпић нису га навели у својима списима. Први каже да га није могао добити, други вели да се не може прочитати. Ево преписа овог натписа:

СПА. ВОДЬНЦА

**нива. цр
акона**

**IС̆ ХС̆
НН КА**

**ї ака
да н
аш
ꙋма
нов.**

**† помошь моѡ
ѿ господа
гiѡiє· никодi
мо· i прьтꙋш
iнь· прiложi.
храмꙋ· гiѡiє.**

**ькоr,
.ꙋ.**

**ашь. Ѣ
то сахани
сiѡ. благосвь
вьн. ѿ Хрiста
i ѿ. всась сь
ть. iгiѡiє.
мꙋчьника**

**ашь. то. дразьт. са не пард ѡю
прокльть ѿ господа i васьхь.
свтхь. н ѿ † хрiска ѡга
† слабора
вь лѣто ,зр** (7100 = 1592).

Помоћ моја од Господа. Ђорђе, Никодим и Пртушин приложи смо храму светог Ђорђа.

Њива црковна т. ј. и ливада наша Луманових. Ако тко сахрани ово, благословен од Христа и од всесветога Ђорђа мученика.

т. ј. ако ко дрзне с неправдом, да је проклет од господа и од свих светих и свега хришћанског сабора.

У с. Мушутишту натпис над надгробној плочи, који спомиње г. Милојевић, гласи овако:

† **Месеца: авгоуста ·ді· дьнь прѣстави се рабь Христоу Николае а ѕовомь хлапь. и се гропѣь его. и погибе** (даље четире речи не дају се прочитати а имају следећи облик: :7СБЦ ХЗ· АД·НА:ОЦА.

У с. Исаврову међу с. Мушутиште и с. Речанима виде се урвине једне мале цркве и на оном месту, где је био олтар, стоји камен, који је служио за часну трапезу. На овом камену чита се:

D: M:
KARONI
PRADI: EoM
VIX ANNI X
ETAVROASIO
VIX ANNI XXX
. . . . . NNI·VE
NI . . . . VIVLE
LVR PRORA
CVS. P. P.

На надгробној плочи близу цркве св. Петра коришког испосника, коју је већ однела пре 2—3 године вода са планине у коришки поток и од које није остало трага, чита се ово: **месеца марта .к. дьнь прѣстави се рабь божи монах Макарие ,ѕѡѵѕ.** (6896 = 1388) **и се гробь его, вечна му паметь.**

У с. Драјчићима[1] (средачке жупе) у цркви, на икони Спаситељевој, има следећи натпис: **помени господи Раїко**

[1] Села: Драјчићи, Љубиње, Струже и Севце имала су ферман на тенећи султана Бајазита, да дају правителству само по $1\frac{1}{2}$—3 гроша

фн пов ва лето ,ҫн. (7050 = 1542). Истом руком потписано је на икони Богоматере: **поменн господн Степан Боншва.** На икони Јована крститеља стоји написано: **поменн господн рава тфоего Станиславе.**

У с. Дворанима близу с. Мушутишта у цркви на икони Богородице стоји написано: **поменн господн нлин Бонка н Доброславн ва лето ,ҫріа.** (7111 = 1503)[1].

У дечанском манастиру 1868 године снимих следећу белешку с једног покрова, која јошт наштампана није:

† Златотканій покровъ сей блаженѣйшіи велики господинъ Арсеніе четверти православнй архіепископ пекски и всеа иліирикосрбліи патріархъ во славу Богу и по любви угоднику Божію светому Стефану Урошу петому ѿтъ Неманича кралю сербскому и всея поморскія земли бившему собственим иждивеніем сочини и дарова за спомен святой царской обители дечанской храму Вседержителя Бога да святія целокупнія чудотворнія мощи его святаго вели чек (?) в кіивоте покривают се уготова се лета 1743 $\frac{\text{а.ψ}}{\text{м.г.}}$ во карловачкой резеденциіи сремской подписа се лета $\frac{\text{а.ψ}}{\text{м.д.}}$ мною смиреним епископом карансебишким вершачким грешним Јоанном.

за сву земљу коју обрађују. Не гледајући на овај ферман, неки Ибрахим — спахија први је хтео узимати 10-ти снош; али је погинуо на Шар-планини; други је некакав Шишко Стамболија хтео учинити исто, али, пошто је пошао у Стамбол да изради што је желио противу фермана, не врати се отуда Само је Јашар-паша силом одузео ферман Србима, обесивши тројицу Срба из Сиринића; — међу њима био је Андреја из Драјчића. Овако причају Сређани и Сиринићани о оном ферману.

[1] Путујући по сиринићској жупи, видео сам доста малих цркава са иконама на зидовима, који се јошт виде. Али важнијег натписа нема ни једног. У некима црквама на иконама Богородице и Христа виде се натписи српски, тако: **„мати божна“** и **„Нс. Хрістос“**, по већој части по грчки: **„мр өү“** и **„о ѡ н“**.

Белешке у црквеним књигама.

У цркви липљанској на једном псалтиру има овака белешка:

Сїє приписахъ и поновихъ, лѣто ,зрлз (7137 = 1629), **аугуста .кз. рукою мнѡю грѣшною клкф хѳцпл**: — (т j. **попъ Марко**).

Још и ова белешка у књизи Триод посни: **зде писахъ вь нощи вь неиже прѣстави се грьгу Гюрьгъ**, (који је по Орбину умр'о 13 јануара 1379. Orbini, c.) **Балшикь самодрьжавны господинь. месеца генара .гі. дьнь и бѣше**... ваљда била је указана година, али је хартија на овом месту иструлила.

У цркви с. Доранâ недалеко од Мушутишта на једном прологу чита се ова белешка:

Писа се сїа кнїга въ лѣто ,зѯи. (7068 = 1560). **писахъ сїю книгу глаголеми прологъ многогрѣшнїи монахъ Пахомїе, у монастиру глаголема Воисиловица. и приложихъ ю монастиру. светеи и живоїначальнїе и нераздѣлимїе троице глаголема русиница въ славословїе Богу исп**.... (даље иструла хартија).

Манастир Војисиловица био је на 1 сат к северозападу од манастира Грачанице под планином. Манастир св. Тројице Русиница налази се близу Мушутишта.

На минеју за август, у манастиру св. Марка, близу с. Кориште, чита се ова белешка:

Азь грѣшни попь Никола написахь сїю книгоу монахоу Їѡасафоу, да моу є на спасение доуши. да простите грѣшнаго попа Николоу ако боуде гдѣ и сьгрѣшыль ере ю вельма невольнь писахь оу тьмници, сѣдеки оу Козникоу, гладьнь и жедьнь и зимьнь и вельма невольнь а вась богь да прости. Аминь.

Козник — село налази се у пећском окружју близу с. Затрића острозупског барјака, који је припадао под

Призрен. У Козпику сад нема ништа, што би казивало о важности места.

У манастиру св. Тројице, тако званом Русиница, на једном јеванђељу стоји написано:

† Сїе светое є . . . . . кѹпї попь Несторь ꙁа три аспрї: ѿ Степана, вь лето ꙁрл (7130 = 1622).

На једном минеју истог манастира забележено је следеће:

† Сїю книгѹ ѡткѹпи Черана Радашиновнћа а ꙁа дѹшѹ господина своего Николе и сина Вѹнце. Богь да нимь дѹшѹ прости и благослови и Черана коѩ се ѡ семь трѹдила въ лѣто ꙁ.п.є. (7085 = 1577) кърѹг сьлнцѹ а. а лѹни ꙁі. аминь сїю цѣна .ро. (170) аспрї.

На једном апостолу истог манастира чита се следећа белешка: слава съвръшителю Богѹ показавшомѹ ꙁачело и давшомѹ коньцъ лѣта ,ꙁка (7021 = 1513). месеца їюлїа. а. ѡтци и братїа простете ѩко вь глѹбокые старости писахъ сїю книгѹ. паче и болѣꙁни. проучитающе благословите а не кл(н)ете грѣшни(н)ова.

На једној књизи „велико и мало повечерје“ манастира св. Марка на празном месту, на свршетку, црвеним мастилом написани су следећи стихови истом руком, којом је преписана сва књига:

† СТЇСИ †

Ѩкоже вълдовїе принет цѣте двѣ
И блоуднаго въꙁвращша се не ѡтриноу,
Подобнѣ ни блоудницоу принѣсшѹ мѵрѡ
Митаръвїе же принет смѣреннїе
Въ цръкви мали тогдашнее глаголи
Твои сии, моиже Богъ и въсѣх твѡрьц
Тѣм ѩко мати милосрьдаго соуцш
Єдина блага и прѣмилостива

Пріими сію малоую молъбноую
Съ исповѣданїем к тебе похвалоу
Гроубѣ, елма ѿтъ невѣжде сложенноую
Дръзеже яко жывоущыми въ грѣсѣх
Ѿтъ когоже оусрьдїа вьси сама
. . его дѣкѡ надѣжде не имам
Ниже пакы оуповaнїа рак твои.

У истој књизи пред малом вечерњом св. Николи истим мастилом и руком следећи стихови:

† СТИСИ †

† Трудъ пріими иуниѡшии съ малѣиши
Даг же пауе ѿтдаваем обѣщании
Дондѣ же мали съ кал ожывает доух
Въ мѣсто бо малїих обыуе трудѡм
Сыим въ искусе аз мнѡжыцею бых
Хвалю велиуаю, и не скрьвaю
Бога моего нарицаю матер те
Труд молъбъи въ коупѣ же и похвалѣи
Длъжник бо твои аз душею и тѣлѡм
Дондѣ же послѣдние въ мнѣ дихание
Велика въздаати дарѡванїа
Сыми облагодѣтелствыхсе мнѡгажды
Пою пѣсъносло̑влю, и благодару
И моюу благодѣтелницоу прѣуиста:

За овим стиховима следе други стихови писани другом руком и црним мастилом:

Боуди въ службу сїа потрѣбна кнїга
Прѣписокати же ѿтъ сее любъзнѣ
Никако же молю ти се късхѡтѣти
Неклюуима бо ест непщую въ извод
Зѣлѡ бо достоужых си ѿтъ зла извода
Мнѡго грѣшеннa сыща прѣписав сїю

Прилꙋчи се тогда тещи на нас лѣтꙋ
Третїемꙋ ꙋбо съ осъмдесетнм
И девєтсътномꙋ съшєсто тїсоущнм
Їꙋлїє месец їндикто же осмо: (т. ј. 8. јула 6983 = 1475 год.).

Даље забележено истом руком:

Къ пръви глас прѣтїа кафе приде:

У с. Богушевцима (средачке жупе) на једном јеванђељу има следећа белешка:

† **Сїи светое божьствьное еуангелїе превеза се въ лѣто .ꙁ. тисꙋщно и ҁ.** (90) **и є.** (т. ј. 7095 = 1587) **лето месеца їюнїє дьнь .дı. и бысть теи годиие гладь ѡт истока до ꙁапада по вьсеи ꙁемли и на вскресенїе Христово паде снегь .г. днї тад на ꙁемлю, и бысть жито скꙋпо. товар. смесе по петь стотїна. пшенїца. товар по девет ... и .м. и є: — и азь грѣшнїи прѣꙁвитер поп Радосавь ѡт гом ...** (?).

Сїю книгꙋ направиль преꙁвїтер Оустопанъ дꙋховнїкꙋ ... Милошꙋ и братꙋ нашемꙋ .... светы аще ѥсть направ.. добра ... подобна на ꙁла и неклънїте нь благословите и Бог. . . . . .

На неким књигама, које су купљене од Јордана Костантинова у Велесу, и које су већ испраћене у београдску књижницу, има некокико бележака, које сам преписао и саопштавам их овде.

На минеју за фебруар, март и април забележено је ово:

† **Сиꙗ книга. ѡть манастира. полѡшко. светомоꙋ. Геѡргию. г. минеи. ферьфарию. марьтию. априлию: оуꙁеи. игоумьнь Кѵлавикь иеромонахь ѡть манастирь Бошака. сїе писание. Христѡво. дипкъ. — въ лѣто ҂ꙁсми.** (7248 = 1740). Где је био манастир Бошава — незнам. —

На последњем листу бугарског јеванђеља на кожи написаног стоји ова белешка:

Писаша са книгы сиа глаголемыа еуангелие. помощіиа божна и прѣчистыа владычица наша Богородица. и повелѣнием всеѡсщенааго метрополита Ніѡана. ему же нарекоше са книгы сиа. да ѡци и попове и дьакони. исправлѣаще чьтѣте. а не злословите. на паче благословите. и поменѣте митрополита Їѡна. писа са сие еуангелие къ светѣи Софи. метрополи срѣдеускои. при метрополитѣ Ніѡанѣ и при цари Михаилѣ Асѣни. влѣто ,s.ѡ.лз. (6837 = 1329). **индкт. ві.**

На свршетку крмчије или тако званог вел. законика налази се следећа белешка:

Слава съвршителю Богоу иже въ троице славимомоу азъ оубо смѣренны и последны въ чр . . . . (чрнцахъ) Викторъ монахь, емуже оуьство гробь, земла же мати, исписахь сїю божьственую книгу рекомы законникь у светаго Геѡргїа оу езеро. и семоу выше настоѩтелїе протопопа кур. Бѡжїдар. и брать его кур . . . . вѣчна имь паметь. и по сихь молю се въсакому чьтущомоу или прѣписующемоу исправлѩите, аще что сьгрѣшепо есть. безь грѣха кромѣ Богь едииь и въ человецѣхъ никтоже сьврѣшенъ. тоуїю человѣкомь творець едииь сьврьшень есть. сего ради мо . . . (молю и?) **прклаиѩю и руки сьпрѣтую и лицемь приѡбщаю е земльномоу лицу матере нашеи исправ . . . . . вшихь се благословите. и тако купно да получимь идеже ангелы приникнути . . . иже . . . славѣще ѡца и сина светаго духа въ непрѣходнимые вѣкы. аминь писаже у стругахь, въ лѣто. зчи** (т. ј. 7098 = 1590) **круг свнцу, ді. луи .аі. ѳемен. .**

На другој страни истог табака забележено је истом руком следеће:

† **Ѡ охридскомь прѣстолѣ иже и блъгарскыи нарицет се. блаженнѣишаго архїепископа пръвїе Їустинїанїе. нашего ѡтуьства имѣти присно подъ собою епископы епархїи Дакїе**

сирѣчь ѹгровлахїа. медитеранїе сирѣчь ѵгрьскаа ѕемлѣ и Дакронїе, сирѣчь срьбскаа ѕемлѡ, до ѕападнаго мора. рипинїе, и прѣвалїе, сирѣчь ѡть Дѵнава до Солѹнꙗ иже глаголет се Македонїа. и Карданїе, и мисїе горнее, сирѣчь ѡть Ѡхрида даже до Авлона. и даже до Кориноа:

Ово је објашњење места, која су потпадала под охридску архијепископију и која су поменута у 5 одељку оног законика под насловом: „**ѡ охридскомъ иже и бльгарскыи нарицаетсѧ**“, али без „**сирѣчь**“.

У грачаничкој цркви чува се до сад неколико старијих рукописних на артији књига; међу њима имају неке с белешкама. Тако на једном минеју за месец октобар чита се следећа белешка митрополита новобрдског Никанора: † **Сїю кнїгѹ месець ѡктомврїе кѹпи азь смѣренїи митрополить ново брдьскыи Никанѡр. и приложихь его цркви Градчꙗници липлѧнскїе митрополїи. И кто хощеть ѡтети его, да мѹ ѥсть съпрьницꙗ преѵистаа Богомати. и подписахь своею рѹкою въ лѣто** ,**ѕмд**. (7044 = 1536) **месеца септемврїа ѳі. дьнъ. индїктїѡн. и.** (8). Потпис учињен је везом као што чине грчки митрополити. —

На минеју за август исти митрополит новобрдски Никанор забележио је следеће: † **Сїю кнїгѹ месець авгѹст кѹпи смѣренїи Нїканѡр митрополитъ ново брдьскыи цркве Градчаници липлѧнскые митрополїи и кто ю кет камо ѡтнести или изӡати ѡтъ цркве Градчаници да мѵ есть ѡтмьстница преѵистаа Богомати прѣдь страшнѣмъ сѹдїѥю. и подписахь сїе своею рѹкою. въ лѣто** ,**ѕнг** (7053 = 1545) **индиктїѡн .г.** Потписао се на исти начин као и горе.

На минеју за мај стоји следећа белешка: † **Сїꙗ книга глаголѥми минеи. месець маи, царскааго храма оуспенїꙗ. преѵистые владычицѣ нашеи Богородици приснодѣвы Марїе. митрополїе Грачаници. липлѧньскїе, и да не боудоуть ни**

кұмь ѡтемлюема ѡть вышеречененьные митрополїе любо конимь вражнимь наветомь, нехо да слꙋже идеже ѥсть положень, вь домꙋ матере спаснтелюве. ѕа оног трꙋдившаго се дꙋшꙋ. Аще лї кто дрьѕнет отети ѡть сего места. да мꙋ боꙋде сꙋпрьница мати Божїа на страшномь сꙋдищꙋ Христовꙋ къ мѣсто мольби и изьавн. Аминь. — Даље, мало доле, стоји на крају готово истом руком забележено следеће: † **ѡкрѣтохь сїи минеи не подписань ꙋ митрѡполїи Градчаницн. азь грѣшнїи и недостоинїи Паисеи. изволенїемь прѣблагага владыкы Христа и молитвами прѣсветые Богородице. вьѕдвѣденꙋми бившꙋ на сои прѣстоль иже несмы достоини сеи благодати словꙋ слово вьздати. рꙋкою прѣосвещеньнага патрїарьха пекскага и господина моего Кур. Їѡанна. въ лѣто ,ѕрк** (7120 = 1612) **месеца їꙋль: еі дьнь. индикт. ѳ. и подписахь рꙋкою своею смéренїи Паисеи митрополить ново брдьскы· и ꙋ летꙋ ,ѕ и двадесетóмꙋ:** (?) погрешна је година. Ваљда митрополит Пајсеј пропустио **р** (сто).

На једном октоиху на свршетку стоји следећа белешка писана истом руком, којом је писан октоих: ...... **вразоꙋмн и оꙋмь мои ѡткрьзи. и расслабленоѥ моѥ срдце стегни. роꙋце моѥ оꙋкрепи на дѣло сїе ї ѡчи мои просвети ѡтеготене сьномь греховнимь. нь молоꙋсе вами ѡци свещенници. мниси. игоꙋмени. чьтеци. и диꙗкони. много чтоꙋщеи сїю книгоꙋ. аще что ѡбрещете прегрешено. исправѣте. и благословыте и не кльныте. и кась Христось да благословыть. вь вѣкы аминь. вь лѣто. ,ѕ.од. месец їꙋнї .аі.** (т. ј. 7074 = 1566). —

На другом октоиху забележено је од писца следеће на свршетку књиге:

Въ лѣто ,ѕ. и кѕ. (7026 = 1518). **Сьписа се сїа кнїга ѡхтоихь. троꙋдѡмь и потьщанїемь дꙋховникѡмь їеромонахѡм Савѡмь ї мѡнахыѥ Ан'не. въ храмѣ архїстратига Михаила и Гаврїила. и кто ..... ѡтъ храма....**

Јамачно да је овај манастир онај, што га је сазидао Душан на Бистрици близу Призрена, откуд је донесена била ова књига у Грачаницу, пошто га је разрушио Софи-Синан-паша. — Из истог манастира донесен је и један минеј за јул, у којем је на празном табаку забележено:

Сїа книга храма светаго архїстратига Михаила· емоу же настоатель їеромонахь Аѳанасїе. — Године, на жалост, нема. —

На минеју за јун стоји на празном листу следећа белешка писана истом руком као и сама књига:

Исписахъ сїю книгꙋ оу мѣстоу Юниевꙋ. всѣѡсвещеньномꙋ мїтрополитꙋ ново брдскомꙋ кꙋр Нїканорꙋ. въ лѣто ,ꙁнн. (7058 = 1550) **месеца їюнїа .а.**

На једном триоду забележено је следеће:

† **Въ лето ,ꙁ о.ꙁ** (7077 = 1569) **месеца апрїла .ѕı. дьнь. преписахъ Никанꙋрове книге. триго** (триод?) **пендикостаръ. еуангеле. в. молитвиника. летꙋргиа типарна. синаксаръ. апостолъ. минеи. съботиик. отакъ. отъчинъкъ** (?) **книга мале .еı. комать.**

На минеју за мај стоји написано грађанским рукописом: „**Ꙁнатати се когда придох ꙁдѣ азъ грѣшныї и меншиї дїакъ Христо отъ града Приꙁрена съ господиномъ владикомъ Василїѡмъ в лето** 1756.

На још једном октоиху стоји написано писцем истог октоиха на свршетку следеће:

Въ лѣто ,ꙁ.гı. (7013 = 1505). **И съвръши се сїа книга. месеца фефрара .д. дьнь. И съписа многогрѣшнїи монахъ Иларїѡн.** —

На минеју за март, забележено је ово: **Сїю книгꙋ откꙋпи Плоуинъ отъ Велетова** (ваљда име села, којега места — не знам) **ꙁа дꙋшꙋ очинꙋ и материнꙋ и свою, Богь да га прости. — цена книꙁи .рѯ.** (ваљда 160 аспри). Даље

следи белешка: **сїа книга благовещенїа прѣсветїє владиүнце нашє Богородице глаголеми Добрꙋнь кто х(о)щеть отнимити є ѡть сего места да юсть проклѣть. ѡть Бога въседрьжїтеле и ꙋбила га сила үестнаго и животворѣщаго крста имѣщїє моленїа прѣүистаа да му є съпарьнїца. и да ю съпричестник ѡ немъ иже рекошє, въꙁми въꙁми распни єго къ вѣкы аминь.**

На последњем табаку минеја за април, писац је завршио књигу следећом белешком:

...... **сию светию книги үестънѣи цркви прѣсветыю Богородице липлꙍньскию вь вьсь нарацаюмию Граүаница. повелѣнию господина прѣѡсвещеннаго архїепископа кур Симѡна иже много потроудив се вь семь светѣмь монастыри, все истемелиꙍ въꙁдвиже. и паки всакыми правдами оукрасивь и испльнивь вьноутрьними и вьнѣшними .....** Даље следи обична молба к онима, који ће читати ову књигу да не куну писца за погрешке, и на свршетку додаје писац: **А написавьшаго сию книгоу, аще и не достоинь нарещисє мнихь Никодимь, благословите и простите .... єгда же писа се, лѣто же бѣ тогда ҂ѕѡча** (6891 = 1383) **индикьть .ѕ.**

На другој страни истог листа словенском буквицом написана је херувимска пјесан овако: **и та и хероувимь мистикѡс икониꙁонъде** и тако даље. За тим следи белешка: **повелѣнїємь господина ми владыки Никанѡра направихъ сїю книгоꙋ аꙁь богати грѣхми Їѡванъ граматикъ.** —

У Гласнику XL књ. наштампан је натпис који је истискан на олову грачаничке цркве, који сам у то време саопштио. Сад саопштавам и онај други који се на олову налази, премда није толико важан. — На југо-источној страни најгорњег трула стоји на листу олова ово, писано грубим начином: сія исписа попа Ристинъ ђакъ Томашевићъ, мереметио цркву на 1844 г. поп Риста. —

Испод горњег трула (1½ пед ниже) на олову свода озго стоји изрезано у грубом облику следеће: **Да ѕна каде вь лето ѕонє (7075 = 1567) мєсєца августа є днь каде нѕндє ѳнрь (?) на цркъ.**

У закључку овог чланка дужност ми је рећи, да је у истој књизи Гласника XL стр. 192 погрешно наштампана белешка о патријару Герасиму, коју сам саопштио. Г. Руварац имао је пуно право обелоданити ову погрешку у години. Како се то догодило, не умем сад казати, али у оригиналу белешка је на триоду написана овако: „**прндє попъ Цвєтко отъ сєла Корншє въ богохраннмн градь Прнѕрєнъ въ лѣто ѕчд**[1] (т. ј. 7094 = 1586) **прн патрїархү Гєраснмү**", — баш онако како поправља г. Руварац у Гласнику XLVII. и као што је наштампано већ о патријарху Герасиму у Гласнику књ. XXXV. стр 74 — Пошто сам на ново завирио у поменути триод призренске цркве св. Ђорђа да видим белешку попа Цветка, не да се уверим да је његова белешка изопачена, нашао сам још једну његову белешку на истом листу, која гласи: **въ лѣто ,ѕрв. (7102 = 1594) маїа .ѕі. днь потрєсє сє ѕємлѩ вєльмн. —**

У Јањини, 5 Октобра 1880 г.

Јастребов.

---

[1] Цифра 90 у многима рукописним старим књигама означава се писменом ϟ.

О СВ. ЛУЦИ И ПРЕНАШАЊУ ЊЕГОВОГ ТЕЛА.

РУКОПИС СРПСКИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XV. ВЕКА.

ИЗНЕО

Ив. Павловић.

Париска Bibliothèque Nationale купила је лањског лета од једног овд. апотекара неколико ситнијих рукописа на латинском језику, међу њима и један српски о св. Луци и пренашању његовог тела, — све за 30 франака! Рукопис тај још није нумерисан; али добротом господе библиотекара одељења рукописа — добио сам га на преглед па и на препис. Били су добри да ми дозволе, те сам начинио и три снимка пером.

Књижица је повеће осмине, писана на хартији, руком доста лепом и читком. Има 29 листа. Познаје се да је имала и један полеђни лист, коме је на стр. 5 нешто писано било до половине. Иначе је врло добро очувана и чиста. Записа нема никаквих.

Рукопис је обнављан, али тако пажљиво, да се на први поглед томе не може досетити; тек после дужег и пажљивијег разгледања то се и пак јако позна. Обнављач је пропустио по неко писме, а по где где и читаву реч, обновити, јер су у његово време — јамачно — још доста

јасна била, титле, пак, и аксане махом, јер му — јамачно — до њих није стало било. По где коју црту на по где којем писму или није извукао до краја, или је ударио у страну. По где се упуштао и у поправке, на пр. од многих танких јера правио је дебела, што се при бољем проматрању хвата; јер је често на изворно ь ударао онај куклић у криво, или је оставио изворно ь не обновљено а својим новим црнилом само му куклић додао. Осим кварења ь на ъ, поправљао је и по цела писмена по где којем старијем облику истерујући на новији, и обратно; али изворно писме обично није брисао, него просто преко њега бледога ударио ново писме својим јаким црнилом или црвенилом при црвеним писмима. Кад се разгледају сва необновљена писма и речи, као и они остаци од изворних писама — где је обнављање предузето било али се нова црта омакла у страну — види се, да је изворни рукопис тако избледео био, да су бивша и црвена и црна писма постала била подједнака — отворено жуте боје, да се на више места и не читају лако[1]. Обнављање је, дакле, предузето било из јаке потребе.

У књижици има пет чланчића:

I. **Блаженног Θеωдорита слово светаго апостола ї еуагелиста Лоуки, о рождени и въспитанїи и оуспѣнїи и прѣнесенїи.**

II. **Ѡ прьвом прѣнесенїи светаго апостола Лоукы и еуагелиста, юже ωт Сиріє вь царьсткоуюштїи град, при Константїи цари, сынѣ великаго цара Кωнстантина.**

III. **Прѣнесенїє .в.**

IV. **Третїє прѣнесенїє светаго апостола Лоукы еуагелиста ωть Рогоса вь богохраниміи градь Смедерево.**

---

[1] Тако, на пр. цело заглавље VI. чланчића, у коме је само прва врста обновљена.

V. Ѡ чюдесех светаго їеѵангелиста Лоукы.

VI. Тогожде слово светаго апостола Луки, не еѵангелиста глаголю нь апостола глаголю Луку ѡт седмьдесетихь, бывшаго епископа вь Лаѡдики сирьсцѣи, иже и сьдружьбеници юму сутъ: Апелись епископь смирньскы и Климь епископ сьрдикынскїи.

За нас је веома важан четврти чланчић, о преносу Лучиног тела у Смедерево. О томе има још један рукопис, фрушкогорски, који је објавио г. арх. Ил. Руварац у Radu V.; али је грдна разлика између ова два. Онај фрушкогорски као да је дужи и стилистички вештије написан, али је празан и пуст, претрпан богословским фразама, а јамачно и доцнији. Овај париски, пак, једрином и подробностима свога причања много боље и потпуније објашњава ствар, а простотом свога стила из које се про.иди безазлено радовање пишчево и тврда нада у помоћ од присуства свечева, истерује тежак уздах из данашњих земљака и читача његових, којима је пред очима разастрта црна слика прошлости, пуна бола очајнога! По свему се јасно види, да га је писао човек очевидац и близак целој ствари, још под првим утисцима тога — онда крупног — момента. У њему имамо забележену и годину, месец и дан, полагања Лучиног тела у Смедереву, — 12 Јан. 1453. — што у оног нема. У њему се спомиње име ондашњег патријарха, једног митрополита, једног архијепископа, једног од важнијих игумана, једног од крупнијих велможа, — што у оног нема. Сва породица деспота Ђурђа помиње се по имену, што у ономе нема у тој потпуности и познавању.

Кад се сви ови знаци покупе и удруже с оним што писац рукописа вели, испричавши полагање свечева тела у смедеревској митрополији, — **идеже и дьньсь по-**

уикаѥть светоѥ тѣло ѥго. мора се закључити, да је овај париски рукопис састављен између 1453 и 1458 године[1].

Рукопис овај такође нам је драгоцен и са језика свога. У њему се види јака борба књижевног језика са народним и велика мешавина. Особито је драгоцен IV. и V. чланчић, у којима је највише избио тај процес, а поглавито у V-том, за која се готово може рећи да је написан управо чистим народним језиком тадашњим! —

Кроз све чланке језик је источног дијалекта. Редовно се ѣ замењује са є и обратно.

Правопис је такође слика борбе старог правописа са реформама деспота Стефана и Константина Филозофа.

Ја сам преписао, осим IV. и V. чланчића, и све остале, знајући, да овај рукопис даје доста лепих прилога и историји нешег језика.

У преписивању разрешио сам и израстављао речи, побележио знакове и поделио на одсеке. Разрешене речи писао сам онако, како сам их — у највише случајева — нашао написане кад нису скраћене. Истина, то је дало доста посла, али држим да тако треба увек радити при преписивању старина, ако хоћемо да остане пишчев правопис.

---

[1] Г. Руварац по неким речима фрушкогорског рукописа, поткрепљеним једном летописачком белешком, истиче 1449 г. (Rad V. 176 - 177), што не вреди после овог сведочанства.

Те је године изнето тело Лучино из Смедерева.

Истина, и у фрушкогорском рукопису има тако једно место; али то, само за се, не мора увек бити знак, да је писац из оног времена. Могао је он негде по даље бити, и не знати да је Лучино тело изнето из Смедерева, и да није тамо онда кад он исту омању белешку развлачи у целу књижицу, — као што држим да је случај са писцем тог рукописа.

На место доцније написаних ъ* писао сам свуд изворно ь; прем да и нема сразмерно много тих случајева у опште, једно што ни сам писац није радо бележио јерове, тако да се нађу и по целе врсте, а појединих речи и сувише, написане како би се и данас написало; а друго, што обновљач рукописа није се редовно упуштао у поправке — односно кварење.

Сва промена коју сам при преписивању учинио, та је, што сам щ растављао у шт.

У Паризу
2. Маја 1880 год.

Ив. Павловић.

Блаженног Θеωдорита[1] слово светаго апостола ї еѵагелиста Лоѵки, о рождении и въспитанїи и оѵспѣнїи и прѣнесенїи.
Благословы ωтче!

Вждоѵ вась възлюбленїи распаленїе божственаго апостола любовїю и текоуштїих кь словесем светїиχ писанїи, дрьзноуχ прѣдложити вамь повѣсть еже о светом апостолѣ; нь блюдѣмь ꙗко да боудоуть срьдца наша ꙗко же земля благоплодна прїемлюштїя доброѥ сѣме, ꙗко же и кь еѵагелїи пишеть божствны Лоѵка, рече бо: „изыде сѣи сѣяти сѣме своего на селѣ своемь, и сѣюштоу емоу ωво паде при поути и попрано быст и птице небесные позобаше ѥ; дроугое же паде на камени и прозебь из'сьше, зание не имѣше влагы; и дрꙋгое посрѣд трьнїа и възрасте трьнїе и подавї е; и ино на земли блазѣ и прозебе и даст плод сторицею". Нь вѣдѣ вас ꙗко доброплоднаа земля ѥсте и прїемлете сѣмене божствнїих словесь и възрастаете плоды сторицею; аште ли и прїидет чловѣкь врагь и всѣеть плевели сытецем се и помол'ше се господиноу села да пришьд изметь плевели, па се бо прїиде и вьпльти се ꙗко да измет их. Приидь бо, рече, единородны сынь божїи и вьсели се кь чрѣво приснодѣвїе богородице Марїе и тако пришдь[2] сьχраны сїю неврѣждоноу. Егда же вьчло-

---

[1] Ово блаженног Θеодорита натписано је по врх листа. Види се, осим тога, још и по рукопису, да је неко други натписао.

[2] Неко поправљао и на о али се старо и лепо познаје.

вѣчи се распьн' се съзываеть вьсѣх кь себѣ, ѩкоже добры пастырь, светїе глаголю апостоли же и моученикы и вьсѣхь светїих. Пакы молю вас ѩко да бѫдем ѩкоже добры зрьнобер'ци добраа желаюште и сьбыраюште, плевели же сьжигаюште, плевели бо соут бѣсов'скые кьзни ї оученїа их тьмнаа вь них же поучаваше о безоумии Арїе и Савелїе и Македонїе и прочїи безбожнїи иеретици; нь и прьвѣе оледнѣла бѣше земля ѿт идоль многобожїа, пришдь бо Христос сынь божїи посла светїе своѥ апостолы и моученикы и потрѣбыше их ѿт землѥ и ѿт члоѣкь ѩкоже бо сьжеде и вьзиска погыб'шее ѡв'че, прьвозданнаго глаголю Адама, и обрѣть кь ѿтьцоу приведе. Сице и нас аште волни сь нимь приводить. Распрострь бо светїе свое роуцѣ на животворештимь дрѣвѣ, езыкы призываеть. Мы же прьвѣе езычници бѣхом и нечеда, нынѣ же сыны и чеда, и сьнаслѣдници быхомь царствїа его банѥю светаго крьштенїа; аште не сьвлечемь его нашею волѥю; нь молю, братїе, молю лако не сьвлешти банѥ светїе! Аште ли сьвлечемь ю вѣдни ѩко сыни т'мѣ боудем, а не свѣтѹ! — рече бо: азь рѣх бозы боудете и сынове вишнѣго вьси. Имѣнимь страх божїи да вьшнѥнїе прїимем, да сподобим се и милости, идеже бо ѥст страх и тоу и милость, а идеже милость тѹ не истежоут се грѣсы. И вь ѱал'ме глаголѥт: „страхомь господнимь оуклањает се вьсакь ѿт зла", и пакы: „ѹклони се ѿт зла и сьтвори благо". Аште бо ѿт зла оуклоним се то вьсако сьтворим благо и прїимем благость.

Побѣседовахом вамь вь кратцѣ, братїе, о земли благоплоднеи и сѣменѣх и о страсѣ божїи и милости его, пакы побесѣдоуемь и о с'ожьственом апостолѣ вашеи любвы.

Ѿтьць светаго бѣ ѿт Іерусалима, еѵреин сїи, ишьдь ѿт Іерусалима вьсели се вь Антїохїи, и поѥт себѣ женоу

еллинскоу[1] родом, и бившїимь нимь врѣме немало: зачет мати вь урьвѣ и роды отроуе моужьскы поль и вьзрадова се о отроуети много, и нарече име его Лоука.

Ѡ див'ство! аште вьзрадова се мати те вѣдѣ кто хоштеть быти рожден се, что сьтвори да бы аште бы вьзможно юи оувѣдѣти, негли велїе нѣчто нарековала бы отроуети, ѩко велика цара хоштеть быти слоуга, цара царемь исповѣдникь и господа господемь вьзвѣститель, ѩкоже на прѣд слово скажет. Нь слышемь, братїе ѩко мы езыци бѣхом прьвѣе и не знаеми кто сказа намь бѣжати ѡт градоуштаго гнѣва, вѣдите ѩко сїе отроуе вьзвѣсти, сїе ѡтроуе проповѣда, сїе отроуе наоучи, Павла нимѣе сьбесѣд'ника, иже и вьселенную сь ним проиде, наоучае вьсѣх и проповѣдае. Сего ради и мы сьтворим плоди достоины покаанїа, да не оуслышим гласа ѡного не вѣдѣ вас егоже дѣвы онїе оуслышаше, нь вѣдите ѩко близь ѥст царствїе божїе ѩкоже и прѣдтьча вьпїеть, рече бо: „покаите се, приближи бо се царствїе небесное“! — небесноѥ царствїе сказаоуѥт, вышнее господствїе вьзвѣштаеть и силы и господствїа ѩкоже выше рѣхомь.

Се пакы хоштем вьспоменоути вашеи любви ѥже о светомь апостолѣ, негли и любьзно вамь боудет.

Ѥлма вьзрасте отроуе и бѣ ѩко .ві. лѣтомь соуште вьдань быст оучителю, оучити се книгам еллин'скым и врачьбьскоме хѫдожьствꙋ, и отроуе дьнь дьне прѣспѣваѥ паче иных дѣтеи оучимїих сь ним. Вь скорѣ навыцает вьнѣшнюю философїю и врачьб'скоую хитрость прилагает'жеи се. Научает и еллин'скыѥ идоли дѣлати вь дрѣвесѣх и камєнїи, и на дьсках и стѣнах написовати разлиуными шаровы, и проуал ѩкоже обычаи тогда еллином бѣше.

---

[1] Тако је писало било у рукопису, а после је неко од с начинио ѣ; али се с врло јако познаје.

Сьмотрим, братїе, како нꙁ наѵела показоуѥт его искоѵсна иже вьса моудре ѵстроикїи, и како ѡтрокь вьспрїемлѥт вь скорѣ искоѵснаа оуѵенїа, ово врачь бнлїами показа се, послѣди же словомь не тьчїю ꙗꙁвы ꙁелишти, нь и бѣси прогоннти, — ѡво идолы дѣлае и написоуе, послѣди же самого иже вь тронци славнмаго бога, господа Їсоуса Христа, и пречистоую ѥго матерь и светїе его ѵченикы и апостолы написа. И что глаголю врачь, или живописаць[1], просто вьсѣмь вьса бывь!

Єгда вьроуѵень быст оуѵителю прѣбыст оу него лѣто .ѕ поѵчавае се, и тако проходе Макѥдонїю и вь Өивѣх макѥдон'скые враѵоуе. Ѡставль ѵчитела прїде вь Єдесь. Оуслышавь Авгарь кнеꙁь ꙗко врачь прїде ѡт еллинь, приꙁва его, и бесѣдовавь сь нимь раꙁоумѣ его вел'ми благополоуѵнаа и искоусна вь врачьб'сцѣи хитрости и вьсеми благнмы обычаи оукрашенаа, и ꙁѣло вьꙁрадова се ѡ нѥм. Глагола емѵ: „слышах, враѵоу, ꙗко искоусьнь єси, и подобает ти вь великых домах вьдварати се да хоштоу сь мною да боудеши и вь полатѣ велич'ства моего сьжителствоуеши“. И абыѥ послоуша Авгара, прѣбываше вь полатѣ его, прилеже врачьб'сцѣи хитрости и дѣлае богы.

Ꙁрите, вьꙁлюблѥнїи, како божїа десница водит отрока и вь великїихь вьводить домы, сь кнеꙁом жител'ствовати рече. Вѣдѣаше ли Авгарь кнеꙁь каковь врачь ѥст, какова ли оуѵителa оуѵеникь хотѣаше быти! Вь сьнь аште вѣдѣа' бы: бол'шїих чьстїи сподобил' бы врача, болшїим чьстемь сподобил' бы живописца, бол'шїих чьстье сподобил' бы отрока и наставника его вь спасенїю, отрока и еꙁычьскаго ѵчителꙗ и спасителꙗ вьселѥннѣи, ꙗкоже вь ѱал'ме глаголѥт: „вь в'соу ꙁемлю иꙁиде вѣштанїе их и вь конце вьселѥнныѥ глаголы их“.

[1] Овако јо написано било, па је онај обнављач од а начинио једно незграпно ъ; али се а ипак лепо познаје.

Пакы кь прьвїни въꙁвратим се.

Прѣбыст сь Авгаромь лѣто .ві. Абїе иꙁыде слоух Їсоусовь вь вьселеннꙋю. Оуслыша и Авгарь кнеꙁь ѡ Иꙋсѣ ѣко моужь сильнь словом и дѣлом ѥст, и вьжделѣ видѣти его, нь не приключи се емоу растоанїемь поута; нь вь скорѣ послаеть любьꙁныѥ своѥ, Θадде брьꙁоходца, вьдавь ѥмоу епистолїю написаноу кь Їсоусовы, и Лоукꙋ врача и живописца, ѣко да шьдь вь скорѣ отаи напишет обраꙁь Їсоусовь. Глаголаше бо вь себѣ: аште тьчїю виждоу начрьтанїе обраꙁа его исцелѣю ѿт недꙋга моего“, — ѣкоже и быст. И вьдает ѥмоу оуброусь чьстьнь, вь ѥже написати обраꙁь. Ѡни же сь радостїю шьдше и прїидоше вь Ієросалимь, и вь единоу ѿт соуботь ѡбрѣтоше Їсоуса оучешта вь црькви и нарѡдь многь приходешть и сьбырлюшт'се кь нѥмоу. Стоѣше же и Лоука при дверѣх црьковнїих сьматрае написати и крадоведствовати ѡбраꙁь его. Раꙁоумѣвже Їсоус доухом, велїемь гласом рече ѥмоу: „Лꙋко Авгаровь, принеси ми ꙋброусь иже посла тебе Авгарь“! Сь же ꙋжасе се и трепетьнь бывь ѡ нечаемомоу гласоу и имени и оудивль се, вь скорѣ притече кь ногама Їсоусовома и пад при ногоу поклони се ѥмоу и вьдаст оуброусь ѡнь послании кь роуцѣ Їсоусовѣ сь смѣренїѥмь.

Хвалю оусрьдїе твоѥ, Лоуко, блажоу пришьствїе, прославлѣю припаденїе кь ногама Їсоусовама, почитаю и роукы светїе твоѥ принес'шее оуброусь и прїемшее его! Припаде, рече, кь ногама его и поклони се ѥмоу. Ѡ благоговѣнны рабь кѡль скоро поꙁна господа своего! Ѡ благопокор'ноѥ срьдце коль скоро паде при ногоу твор'ца! Ѡ любовь, ѡ моужьство, како распалѣет се любовїю кь владыцѣ, како распалѣет се и прїемлѥт дрьꙁновенїе, како скоро покаꙁоуѥть смѣренїе, како скоро покаꙁоует се рабь своемꙋ владыцѣ, не и твор'цоу и сьдѣтелю вьсемь бывшим! Нь прїѥмлѥт и дары противоу чьлом', противоу дрьꙁновенїю глась бо-

жсткнїи противоу смѣренїю, доуха светааго противоу любовы апостольства!

И прїемь Господь убрусь, приложи его кь светомоу лицоу своего божьства, и абїе показа се на уброусѣ нерoукописанны ѡбразь, и вьдаст его Лоуцѣ глаголе: „шьд ѿнеси и кь Авгароу и пакы вьзрашт'се прїиди кь мнѣ", — ѥкоже нѣчто свонстьвно показоуѥ, ѥкоже бы рекль: „прїиди кь мнѣ да прїимешн дары, приди да сьтворoу те ловца чловѣкомь, прїиди да сьтворoу те прогонителѥ бѣсомь, прїиди да сьтвору те врача и хытрьца вьноутрьнниѥе фїлософїе, прїиди да покажоу те ѥзыкомь учителѥ", — ѥкоже и быст. Прїем же Лоука оубрусь сь светїимь ѡбразомь и принесе ѥго кь Авгароу вь Едесь. Авгарь же кнезь имѣше храмь и вь нѥм бѣше положиль истоуканых множьство, златїи и сребрьнїи и железны и древенїи и каменїи и ѿ вьсѣх различнїих тварен. Егда же принесе Лоука ѡбразь господа нашего Іусоуса Христа на оуброусоу, положи его Авгарь вь храмѣ, и ѥгда положи и тогда вьси идоли пад' ськрошише (sic) се. Оузрѣв' же Авгарь своихь богов немошть и паденїе, и сьмотривь силоу божьственаго ѡбраза, приложи его кь ѥзвѣ своѥи и исцѣлѣ, и прослави бога и светаго ѡбраза.

Ѡ Авгаре, вѣси ли достоинїе чьсти подати ѡбразоу!? Сьмотри ѥко цара царемь образь прїѥмлѥши, ѥко бога богомь начрьтанїе сподоблѥеши се, ѥко сьтворшаго те ѿ земле роукама божьствныма тлѣннїима роукама прїемлѥши образь! Сьмотри, ѡ Авгаре, какова и врача имѣль еси сьжителѥ, сьмотри каковоу владыцѣ какова раба посилаеши! Сьмотры, ѡ Ав'гаре, ѥко сь врачь прьвѣѥ билїами целѥше ѥзвы твоѥ, нынѥ же образа светаго принесенїемь бѣсы ѿгна ѿ домоу твоего! Сьмотри, Авгаре, каковых чьсты дльжьнь еси врачоу, каковїе мьзды дльжьнь еси ѿ Антїѡхїе пришьдшомоу ѡтрокоу, каковых даровь дльжьнь

єси Лоуцѣ, Лоуцѣ блаженномѹ, Лоуцѣ моудромоу и кого-глаголивомоу, Лоуцѣ апостолоу ї єуагел'скомѹ написателю! — Нь аште и хоштел' бых оумльчати, братїє, и прѣсешти слово, понꙋждают' ме чюв'ствїа ни како ѹмльчати, ниже ськрити ти о божствном апостолѣ. Видите ли, любимици, како Авгарь кнезь єзычникь бѣ и видѣвь силоу божїю и идоль своих падєнїє хвалоу въздасть живомоу богоу, мы что дльжны юсмы!? Дльжны юсмы бол'шимь люблєнїємь, бол'шєю славою бол'шєю чьстїю господѹ нашемѹ, Ісоусоу Христоу, юже въздати юмоу юже соут югова по силѣ на-шеи, ꙗко же и божствнїи Лоука дльжнѹю чьсть въздааше владыцѣ своємоу и даровь достоиных прїємлют.

Прицвьд, рече, кь Авгароу и вьдаст обраꙁь и ть пакы вьꙁвраштает се кь Ієросалимь, кь желаємомоу своємоу Христоу, ꙗкоже рече юмоу. Сь бѣ ништь и приходить кь бога-тодавцоу; алчьнь бѣ, приходить да насити' се; вьждеда, приходит' кь истоунникоу николиже исчрьпаємомоу. По-слѣдоуимь и ми апостолоу, ꙗко добрѣ нас водештоу, послѣдоуимь да сь нимь и прославим се, вьводит' бо нас кь радость и веселїє, вьводить нас вь любовь юже кь богоу и кь искрьнимь нашимь; рече бо вь ꙁаконѣ: „вьꙁлю-биши искрьнꙗго своєго ꙗко сам се", и пакы инде глаголет: „аште кто речеть бога люблю, и ближнꙗго не любить, льжь юст, и неправдоу вьꙁлюби", а любеи неправдоу ненавидить своюю доушѹ. Вьꙁлюбимь ближных, вьꙁлюбимь єдиновѣрных, да вьꙁлюблюни бѹдємь!

Вьꙁврати се, рече, вь Ієросалимь кь Христѹ и вьꙁ-люби сь Христом жити, и припадь кь ногама єго благо-дарєнїа вьꙁдааше ѡ чюдесѣх, ꙗже видѣ ѿт светаго ѡбраꙁа. И тако крсты юго Андреа прьвоꙁванни и Іѡань богословь и причтень быст кь ликь[1] .о. апостоль, и даст юмоу власть

[1] Случајном погрешком стоји: велики.

бѣси изгонити и недоугы цѣлити и проуаа. Єгда же приуьтен' быст вь ликь светїих апостоль имѣше ѡко .л. лѣть, и ходе сь Христомь вьнимаше вьсѣмь глаголюешнимь ѡт него.

Ѡ сьмотренїа божїа велиуьство, где роди се, гдѣ вьспите се, гдѣ ууи се, како сь Авгаромь хождаше и како кь Христоу прїиде и оууеникь его быст! Уто прьвѣе вьсхвалю, уто прьвѣе вьзвелиуоу, уто прьвѣе исповѣмь недостоинь сїи? Блаженно рождьство, блажено вьспитенїе, блажено уеенїе, блажено хожденїе, блажено приуьтенїе вь ликь апостольскыи! Сьмотремь наситим' се доуховно, насладим се божсткнїихь покаанїи, раз'гнем книгы, припокоемь, поуим се, сладуаиши бо медовнїих капль соуште, и ѡбрѣштемь вь них и раскые[1] сладости уесть!

Врѣмени же быв'шоу и прїидоше дьнїе да прославит се сынь божїи, и прославлѡюштоу се юмоу прїиде Июда и прѣда его, и ведоше его и распеше и, да сьбоудет се писанїа ѡже рекоше пророци „еже поражу пастира и разидоут се ѡв'це". Єгда же распеше Іоудеїе великако пастира Христа, тогда разыдоше се ѡв'це словеснїе, сирѣуь апостолы, и по распетїи его свитаюштоу дьноу третїюмоу, юже юст недѣлѡ, лоууи се ити Лоука сь Клеѡпою вь вьсь нѣкою нарицаюштоу се Єм'маоусь, далеуе бо стоѡше ѡт Іероссалима ѡко стадїи .з., не вѣдештим же имь ѡко подобаеть Христу вьскрсноути изь[2] мрьтвїихь; нь благы оууитель, вьсако ѡ ууенниуех пекы се и прославлѡе се ѡко власть имы прьвѣе ѡви се женамь, паки идоуштѹ Лоуцѣ и Клеѡпе приставь имь на пути и сказоваше има писанїа ѡт Моусеа и пророкь. и егда вьзлеже сь ними и показа

---

[1] Тако пише у рукопису, но ваља да је исто раискые.

[2] Преко ове речи, која је врло избледела, написао је обнављач ѿ, али се изь ипак лепо познаје.

се нма вь прѣломлюенїи хлѣба, н сн рѣше: „ѡле днв'ство, не срдце лн наше горѣ бѣ вь наю“ н проуаа.

Сьмотрнм, братїе, какова сьпоутннка нмѣхоу, какова н сьѡбѣдннка, подражанмь апостола, шьствоуннмь сь ннмь понѣ оумомь н срдцемь, да н славн не лншнм' се вѣунные, ѡнове славн, глаголю, ненѕреуенные, еюже велнкы н вь селюен'скїн оуунтель Пав'ль „не леть юст уловѣкоу глаголатн“ реуе.

Єгда ювн се, реуе, Хрнстос Лоуцѣ н Клеѡпе по вьскрсенїн, вьѕвратнше се вь Іеросалнмь н кьѕвѣстнше апостоломь, глаголюште „юко вндѣхомь господа“, н тоу жнвѣхоу сь проунмн апостолн до обѣтованїа. Хрнстоу же вьѕносимоу на небо собѣтова послатн доуха оутѣшнтелю вь апостоломь; н вь еднннь ѡт дьнїн, сѣдештнмь нмь на горннцн, сьнндє светїн доухь оутѣшнтелювь вь ѡгньных' юѕнцѣх н сѣдь на когождо нхь по уинноу. Бѣ тоу н Лоука н ть прїет дарь светаго доуха, н вьсн науеше глаголатн ннемн юѕыкн, юкоже доухь дааше нмь, юкоже ѡ семь н сь велнкы глаголѣт Лоука.

Блажень Лоуко, колнкынх дарѡвь сподобн се, колнкїнх благь наслѣдннкь быст, ѡт рожденїа своего ннкако же благїнх оскоудеваше надеждь, нь вьсегда на бол'шїн н вншьшн стоупаше степень, н тако по малоу, по малв, стоупаю, на велнкы н внсокын вьѕнде степень, юже юст Хрнстова вѣра, ен же ть оууааше верѣ н накаѕоваaше н проповѣдааше. Мы же прїем'ше югоко проповѣданїе хрнстїанїн нарнцатн се сподобнхом' се; блюдем, братїе, Хрнстово нме, хрнстонменнтн сємы н хрнстодѣлателю боудемь Хрнстовн ѕаповѣдн сьблюдаюште н вь ннх похуалюште се дьнь н ношть

Югда же сьнндє, реуе, доухь светїн н прїеше его апостолы, тогда повелѣ доухь апостоломь нты вь вьсела-

юнноую и проповѣдати Христа, ѩко единь сы светїе тронце и сь прославлѥемь ѡтьцоу и светомꙋ доухоу. И изьшдьшим имь ѡт Іеросалима, ѡвь овамо поиде, иниже инамо, светомꙋ же апостолоу Лоуцѣ ждрѣби паде Лаѡдикїа и Сирїа и Ел'лада в'са. Сь же светїи и великыи еуагелисть Лоука вьсѣдь на помошть божїю, ѩко же нѣкы храбрьникь на конѥ изредна, и протеуе вьсꙋ Лаѡдикїю и Сурїю и вьсоу Макиедонїю, Тесалїю же и Аркадїю, и просто рештн вьсоу Ел'ладоу вь скорѣ протеуе, оутврьждаѥ и проповѣдаѥ Христовоу вѣроу и потрѣблѩѥ идоли и раскопаваѥ капишта их смрадниа и стоуд'нїе ересе посрамлѩѥ.

Уьстьнь дарь вьспрїеше езыци: изредно посѣштенїе прѣмꙋдра вожда и ꙋунтелѥ, вьтораго Мѡусеа, проводешта нас по средѣ урьмнаго мора мисльннаго, заню бѣхомь нашеѥю волеѥю порабоштени, ѩкоже Ісраиль вь Египтѣ, вь Египтѣ безбожїа, вь многоидол'ном Егуп'тѣ, вь Египтѣ многобожїа ереси, и показа намь благодать, показа нам поут правїи, ꙋслади намь гор'кꙋю мер'роу, сїирѣуь безбожнꙋю ересь, ею же обоуреваеми бѣхомь, и вьсади вь ниеи дрѣво уьстьнаго креста, еже ѥст вѣра Христова, проповѣдавь оутврьды, ꙋстрои, наоууи. Вь мѣсто Мѡусеа Лоука намь вождь, вь мѣсто пророка апостоль намь оууитель, вь мѣсто .ві. истоуникь воднмх и .о. стьб'ль финикокїих .ві. врьховнїих и .о. иных проповѣдникь и апостоль господнихь оуунтели вьселюнѣи выше. Слышим. братїе, иже вьспрїехом сьблюдемь и вьзлюбїим множаѥ апостола, ѩко многых' ересїи нас избави, и трьнїе истр'гь вьсѣа пшеницоу, насади крини благоꙋханныѥ вь нас, светїе — глаголю — моууеникы и прѣподобнїе ѡтьце и оууителѥ наше.

Пришьдшꙋ бо Павлоу апостолоу вь вѣроу Христовоу, божствьны же Лоука быст юмоу сьшьстьк'нь, сь Павлом моудрїим сьжител'ствовати — реуе — науеть, занѣ бѣ любьз'нь юмоу и знаюм ѡт испрьва, и роукоположьнь быст

Павломь епискѹпь вь Лаодики и Сїрїи. Вь то врѣме бѣ нѣкто синьглитокь и кнеꙁь Ѳеофиль именем, и слышавь вѣроу Христовоу вьꙁлюбы сїю. Оуслышавь ѡ неиь Павьль апостоль и Лоука и вьꙁрадоваше се. Иꙁволи великыи Лоука иꙁложити юмоу светоюе евлгелїе, та же и дѣанїа светїих апостоль, ꙗко же и самїе тїе книгы свѣдетел'ствоують потврьждающте его и скаꙁѹюште емоу тѣми истинноую вѣроу еже вь Христа. Сего ради и пишеть емоу: „дрьжавны Ѳеѡфиле“, ꙗко же любовно нѣчто покаꙁоуе; бѣше же и над всеми кнеꙁы игемони старейши Ѳеѡфїль ть. И вь дѣанїих пишет сице: „прьвое оуво слово сьтворих ѡ всѣх, ѡ Ѳеофиле“! Ѳеофїл' бо по нашемоу еꙁыкоу боголюб'ць глаголет се. — Сим же сице бывшемь, егда ведоше Павла ѿ Iерусалима вь Римь кь кесароу дати ѿвѣть о проповѣданїи своемь, шьствова сь нимь и великїи Лоука, и прошьд сь Павломь многы грады и страни и до Рима дошьд и вь Римѣ многы ереси потрѣбльше и многым скрьбемь и оуꙁамь и тьмницамь сьѡб'щтникь быст Пав'лоу. И егда вьꙁвратише се ѿ Рима сице проходеште Макюдонїю и Ѳесалїю и Ар'хаїю и просто вьсоу Ел'ладоу, поставлꙗюе епискѹпи и попи и дїаконїи и оучe православїю вьсоудоу, таже и вь Солоунѣ Лоукоу нѣкоего поставлꙗют епискѹпа, и ть бѣ ѿ .о. апостоль. Велики же еуагелисть Лоука, егда ѿидѣ Пав'ль вь Аѳїноу, раꙁлоучи се сь Павлом и идѣ вь Сирїю кь свою емоу епископїю, и кь Ѳївѣх виѡтинскїих иꙁволи житїи оуче благоустїю и целѣ недоугы доушевнїе же и телѣснїе.

Дик'ство, братїе, велико усрьдство светаго! Како вьселеннѹю протекь пакы вь Сурїю прїиде, ꙗко же нѣкто насади вь раи свои вьсако приходить вь нь сь оусрьдїемь и тьштанїем, и красит се и услаждаеть ономи его раꙁличними, сице и божст'вни Лоука прьвѣе наѹчиль бѣше сирїискые страны вѣрѣ Христовѣ и првѣе вь Сирїи прїеть

быст проповѣданїе его, по томь вь Македонїи и вь иныхь странахь; сего ради вь Сирїи епископ'ствовати изволи. Сьмотрїим', вьзлюблюнїи, какова благодѣтела нимаи божьственнаго Лоукоу, вѣдим и насладим' се ѡко Матѳеи единомоу евренскомоу езыкоу написа божст'вное еуагелїе, Марко такожде единем римланом вѣровавшїнмь, Іѡаннь такожде единѣмь ел'лином, великы же и божьственїи Лоука многым езыкомь и многымь странамь изложи и написа божьственое еуагелїе. Сего ради глаголет се великы езыческы уоучитель.

Сим'же сице бывшїим, зѣл'нѣе пауе кь живописанїю прилежаше. Единою изволи се юмоу написати образь прѣсветїе богородице на роукоу носешть господа нашего Ісоу Христа, и югда написа его принесе и кь прѣсветѣи. Оузрѣв'же преуиста богородица своего ѡбраза науртанїе оудивль се реуе: „благодать иже из мене рождьшаго се и моѡ да боудет сь иконою сею“! Сь же божьственїи Лоука вьзрадова се о таковѣ глаголоу прѣпетїе[1], приложи и юште и написа дроугые .г. ѡбразы прѣсветїе богородице и вьсѣмь апостолом' написа светїе образы и иним светым. Ѡ любовь, ѡ оусрьдїе, еже показа кь светїим иконам божьственыи Лоука!

Врѣменем же миноув'шим оуспе прѣсвета богородица, и доухь светїи вьсе сьвькупи светїе апостолы ѡблаком' ѡть коньць земле на успѣнїе прѣсветїе владыунце. Вь незапоу и великы вьсхыштень бысть Лука ѡт Сирїе, и тако принесен обрѣте прѣсветую дѣвоу уже усп'шоу, и проводивше сїю и вь Гет'сїманїи погреб'ше прѣуистоую, и тако пакы вьсы ѡблаком вьзвратише се кьждо вь своа си. Вьзврати же се и божьственыи Лоука вь Сирїю и провождааше проуаа лѣта вь старости уьстнѣ, оууе вьсоудоу и оутврь

[1] Тако пише, јамачно погрешком место прѣсветїе.

ждаѥ православїє. Бывьшоу же емꙋ ꙗко .п. — тим лѣтом сь миром ꙋспѣ, и тако погребень быст вь Ѳикѣх влеотїн-скых вь своеи епископїи, междоу своєю пас'ствою, и прославлꙗѥ благы богь своего ꙋгодника многа чюдеса на светом гробѣ его показа, раꙃ'слаблѥн'ныѥ вьꙃдвиже и бѣси ѿ чловѣкь ѿг'на многими лѣты дрьжимїє.

Ѿ прьвом прѣнесенїи светаго апостола Лоукы и еѵагелиста, ѥже ѿ Сирїє вь царьство чющтїи град, при Кон'стантїи цари, сынѣ великаго цара Кѡнстантина.

Пакы поноуждаю вас, любимицы, притешти кь ѿстаи-ком трапеꙃе великаго еѵагелиста Лоукы апостола, и пакы ѿводим' се кь любовь его, аште и великыим страхом одрьжим есьмь; нь вь божствном писанїи глаголет: „ꙗко любы[1] вьнь иꙃгонити страх“, сїє и аꙃь сьмотривь и ѿврьгь вьсакї[2] страх. Ӗште хоштоу вьспоменоути вашеи любвы о пренесенїи светаго апостола Лоукы.

Врѣменем же многым миноувьшїимь по ꙋспѣнїи светаго апостола, вьꙃдвиже се Константїє царь, сынь великаго цара Кон'стан'тина, кь Римоу, и тако ꙋстроивь римско царство пакы вьꙃвраштает се кь царствоующтомоу градоу Кон'стантинополю, и ѥгда же прѣиде рекоу глаголѥмоую Истрось и бывшоу ємоу вь Сер'мїнскомь срѣдоречїи: срѣте его тоу прѣосвештеннїи ар'хїепископь Сар'дикїиски, кур Мелентїє, и рече ємоу: „вь вѣки живи цароу, вь свѣдѣнїє да

---

[1] Ово ы није јасно, јер је замрљано и поправљано.

[2] Било је написано вьсакь. Лепо се познаје траг од ь.

ѥст твоемоу велнчьствоу, ѥко светїи и великыи еуагелнсть апостоль Лоука вь Өнвѣх внотїнскых погребень бысть“. Оуслишав' же цар таковое вьзвѣштенїе вьзрадова се зѣло, имѣаше же и велико попеченїе царь о светїнхь, и всако сьматраше како би сьвькоупиль множьство светїнх тѣлесь вь свои царьствоующти градь, вь великїи Константинополь. Абїе призва доукѫ своего великаго, Арѳемїа именем, и рече емоу: „сьрадоуи ми се дроуже Арѳемїе, ѥко вьзвѣстн ми ар'хїепископь Сар'дїкїнскы ѥко светїи апостоль ї еуагелнсть Лѫка вь Өнвѣх внѡтїнскых погребень ѥсть, да сице повелѣваю ти, ѥко да вь скорѣ шьд прѣнесеши его вь царствѫюшти градь“. Сь же великы дꙋхь Арѳемїе радостьнь бивь зѣло о таковемь царевѣ повелѣнїи, и любовноѥ вь светомоу показоуе вь скорѣ шьд принесе светаго Лоукоу апостола ѡт Сирїе вь Кон'стантинов' градь. Великїи же Констан'тїе царь благочьстивїи велїе радости испльнив' се и довол'ны чьсти вьздвигь вь светомоу, абїе полагает светаго апостола вь храме светїнх апостоль под светою трапезою сь Андрѣю прьвозваннїнм и Тимоѳеем[1], идѣже многа лѣта почивла светое тѣло его чюдеса творе и цѣл'бы истачае вьсем приходештїнм сь вѣрою вь чьстнїнмь мошемь его. Великїи же царь Кон'стантїе многым чьстемь и многым дарои сподоблѥеть великаго доукоу Арѳемїа, дар'ствова же емоу Іегїпть сь всею страною тою вь ѡбласть.

---

[1] Ова је реч брисана и поправљана. Не познаје се како је испрва написана била.

Прѣнесеніє .к.

Врѣменем' же миноувшıєм многымь, бысть божїє попоуштеніє и прѣем'шїим Фроугомь царьствоующти град, единь Фроугь вел'мож вьѕеть светаго апостола Лоукоу ѿт светїє трапеѕе и положи его вь корабь, хоте ѿтвести его вь своа си. И сице плавающтоу ємоу, єгда быст корабь сь светїим противоу кєфалоныскиє ѕемлє и божїєм произволєнїємь абїє оустрьми се кораб' кь градоу Рогоѕоу самохотне, и не хотештем грѣбцем, и на пристаништѣ ста, и много троудивь се Фроугь ѡнь хоте обратити корабь вь своєи странѣ и не вьѕможе, не вьсхотѣ бо светїи. Видѣв' же доука тоє ѕемлє кєфалон'скыє, Кар'ль именем, чюдо єже сьтвори великыи єѵагелист Лоука, сьтвараєт любовь велїю и гоштеніє сь Фроугом, и дароуєть ємоу дари чьстны и многоцѣн'ны, молє его и глаголє: „вижд, ѡ дроуже, ꙗко светїи апостоль ѕде благоволить почивати, да молю се твоєи любви нынѣ ме присьила дроуга, вьѕьм' ѿт мене ѕлато, иди вь своѧ си, мнѣ же остави светаго“. Ꙋмилив'же се Фроугь о молєнїи доукы, и сьмотривь ꙗко не благоволит' светїи шьствовати сь ним', дар'ствоуєт его Кар'лоу. Сь же вьдаст Фроугоу шесть сьть ѕлатникь, и вьѕьмь светаго положи вь градѣ своємь Рогоѕѣ, идеже и почива светоє тѣло божьствнаго апостола лѣта многа, творе чюдеса и подаваѧ цѣл' бы приходештим' сь вѣрою.

Третїе прѣнесенїе светаго апостола Лоукы еуагелиста ѡть Рогоса вь богохраннмыи градь Смедерево.

Молю вась любимици вь нети глаголюемимь пакы веселїе о великомь Лоуцѣ еуагелистѣ, пакы радость, пакы вьспоминаем ѡ прѣнесенїи светаго апостола вашеи люб'ви.

Бысть вь послѣдьнꙗа врѣмена владычьствоующтоу срьб'скою землею и иными странами многыми вь Христа бога благовѣрномоу деспотꙋ Гюѡр'гїю и сыноу его деспотоу Лазароу пакы вьзвѣштенїе бываеть ѡ божьственомь апостолѣ. Вь то врѣме бысть ꙗко поиты деспотомь на брань вь странамь далматїнскїимь[1] и оустрьмикшимь се нимь сь вои своими вь градоу глаголюемомоу Телчакь, вь единь ꙋбо оть дьнїи исходештїимь деспотомь вь еже поꙗздити хлада ради, ꙗко же ѡбычаи бѣ, и вь незаапꙋ вьзоупи стар'ць нѣкы глаголе: ѡ божїа сьмотренїа величьство, ѡ вьзвѣштенїа сило, ѡ див'ство! —

— Что хоштеть вьзвѣстити стар'ць ѡнь!?

— Вьзоупи рече стар'ць нѣкы: не знаемь, глаголе, благочьстиве деспоте. Хоштоу вьзвѣстити твоемоу благочьстїю ѡ велькомь Лоуцѣ еуагелистѣ.

Сьмотримь любимици каковоу вьзвѣштаеть стар'ць радость. Какова пастира намь сказоуеть, каковь дарь оть вышнꙗго дародателꙗ Христа намь приносить стар'ць. Сказоуеть намь свѣтлоую лоучꙋ великаго свѣтилника Христа, вьжеженноую доухомь светїимь и езыки распалꙗюштоую еже вь Христа вѣры.

[1] У фрушк. рук. стоји: бѣше же (деспот Ђурађ) коньствꙋе вь земли босьньсцѣи на нѣкоего иноплѣменника, иже грады его сь льстїю прѣꙗша.

— О великомь бо, рече, еуаіелистѣ Лоуцѣ възвѣштаю твоемоу благоучьстїю где юсть, ѡко вь странахь кефалон'скыхь юсть вь градѣ Рогосѣ. Нь, да вѣси благоучьстиве, ѡко страноу тоу и градь прѣеше измаильтене попоущенїемь божїемь. Се сьмотримь, братїе, и сь апостоломь молеште се припадемь кь могоуштомоу нась избавити оть своего гнѣва, ѡко не поустити на ни гнѣвь свои. Положимь оумиленїе, положим покаанїе, сьмотримь Давида цара, покаав'ша се и проштенїе прїем'ша; сьмотремь Їезекїю покаав'ша се и малими сльзами приложенїе лѣтомь прїемьша, и Ниневїи велики градь како покаанїемь сьпасе се прї Іѡнѣ пророцѣ. Подражаимь Ниневитени! Подражаимь Езекїю! Поучим се оть Давида, рече бо: помилоуи ме, боже, по велицѣи милости твоеи и по многимь штедротамь твоимь оцѣсти безаконїа моꙗ. Помолим' се да и мы оуслышимь гласъ оного юго же рече любештимь его: не боите се, рече, азь есьмь сь вами и никто же на вы.

— Страноу, рече, тоу и градь прѣеши Измаильтене, да сьтвори посланїе кь кнезоу ихь еже ѡ светомь Лоуцѣ и вь свѣдѣнїе да юсть твоемоу благоучьстїю ѡко вь скорѣ полоучиши прошенїе.

Сь же благоучьстиви деспоть вьзрадова се зѣло и распалаше се любовїю юже кь светомоу, вь скорѣ, рече, сьтвороу, ѡ любовь ѡ теплости вѣре благоучьстивїихь вь скорѣ бо, рече, сьтвороу.

Вьзврашташим се ють ездь[1] вьзыскаше стар'ца оного вь юже испитати извѣстїе о светом апостолѣ, не обрѣштоше юго. Богь вѣсть, не вѣмь, аште чловѣкь, аште ли

[1] На место прве речи била је нека друга, али је од њених слова другим мастилом — а можда истом руком — написана ова, и то управо овако. Друга, пак, трећа и четврта, дописана је по окрајку листа истом руком, и то опет тако како сам ја и преписао.

аггель божи бѣше стар'ць ѡнь вьзвѣстивїи; не оувѣдѣ бо се кто бѣ, ѡть коудоу ли прїидѣ, камо ли ѡтиде.

Сьмотрив' же благоучьстивїи деспоть вешть сїю, зѣлиѣнише дрьзновенїе прїемь, посилаеть дары свѣтлы и многоцѣнны кь кнезоу агарен'скомоу Мехемедоу и речи оумилиенные сьматрає еже бы оулоучити юмоу желаемоє, и божьствєнїємь сьмотренїємь и светаго волєю полоучи и испроси светаго и много вьзрадова се ѡ светомь ꙗко же обрѣтає и многоцѣнноє скровиште царьскоє. Єл'ма же испроси светаго абїє посилает моуже чьстны и светолѣпны и свештен'ствомь оукрашены, архїепискоупа призрен'скаго[1] кѵрь Михаила и игоумена лештьꙗн'скаго[2] кѵрь Венедикта, и ѡть болꙗрь моужа благородна и боголюбива Стефана[3], вь еже прѣнести чьстноє тѣло бож'ствнаго апостола. Си же сь радостїю великою шьдьше прїидоше вь страни кєфалон'скыє кь градь Рогось, и пришьдшимь имь кь кѵкорꙋ светаго и вьспѣвше пѣсни достоинїє апостолоу и хвалоу вьздавше господевы и лобзавше чьстноє тѣло светаго апостола абїє прѣнесенїє творахоу.

Сьмотримь, вьзлюблєни, каковѣ дара сподьблꙗєм се, каково скровиште дар'ствова се намь, каковѣ боговидьца вьспрїехомь, и не просто боговид'ца нь и богоглаголиваго, вьтораго Мѡусеа, еи[4] и лишьша Мѡусеа; єлико бо благодать вишьши єсть сѣни закона, тако и слоужителїє благодати: вишьши соуть слоужитель сѣни. Моуси бо тьчїю боговидьць глаголєт' се, сь же не просто боговидьць нь и богоглаголивы. Мѡуси єдиною на горѣ синаисцѣи сквозѣ ѡблакь сь богомь бесѣдова и задиꙗ тьчїю оузрѣвь про-

---

[1] У фрушкогорском рукопису стоји: митрополита призреньскаго. а имена му не спомиње. — [2] Фрушк. рук. не спомиње никаквог игоумена — [3] Фрушк. рук. вели: и єдиного ѡть синоклить своихь, а имена му не спомиње.

[4] Тако.

сьвтѣ се лице его, кож'стьвны же Лоука не скроꙃѣ облакь бесѣдова сь Христомь, ни ꙃадии тьчїю ѹꙃревь просьв'тѣ се лице его, нь оусты кь оустомь сь Христомь бесѣдова и нага кога пльтїю покрьвена вьсегда ꙃреше ѡчима своима и просвѣшташе се. Моуси вь Чрьмномь мори и вь коупинѣ ꙗко вь ꙃрьцалѣ ꙃрѣше пренепорочноую, велнкы же еуагелисть и живописьць, не сенѣвно ни вь ꙃрьцалѣ, нь пльтьскы ꙃрѣ сїю и написа ѡбраꙃь ѥе, иже и чюдотворивы ѡбраꙃь послѣды ꙗви се. Мѡуси едннїе тьчїю їсраилтьскыѥ люди сквоꙃѣ Чрьмное проведе жьꙃломь, сь же многы еꙃикыи иꙃведе ѡт сланааго мора невѣрїа вь богораꙃѹмїе.

Сим же сице бывьшемь шьствоуюштим' им' сь велиным' Лоукою светїи же еуагелисть многа чюдеса поутем' шьствоуе твораше, и пришьд'шимь имь вь прѣдѣли срьб'скїе ꙃемлѥ прьвѣѥ срѣтаѥт' светаго апостола вьсесветѣишии патрїархь срьб'скыи и помор'скїи, кур Никодимь[1], на рецѣ Моравѣ, сь свештен'нимїи епискѹпы и попи и дїакони сь в'сѣмь чьстиїим' црькьвным' клиросомь, сь многою славою и чьстїю, и лоб'ꙃавше светаго и вьспѣвше пѣсны достоѣпныѥ апостолоу, и тако славеште бога и оугодника его великаго Лоукоу, проводише его кь владычьствоуюштомоу градоу, Смедеревоу славномоу. Быв'шоу же светомоу блиꙃь богохранимаго града, пакы оуслыша благочьстивїи деспоть пришьствїе светаго апостола и вьꙃрадова се ꙃѣло, и вьставь вьсе домовнѣ сь соупроужницею своѥю деспотицею кѥра Еринною и сь богодарованними има чеди, боголюбивою дьштерїю ихь Марїею[2] и сь христолюбивїимь Григорїемь,

---

[1] У оном фрушкогорском рукопису стоји: Патрїархоу же тогда болѣꙃнїю сьдрьжимоу и почти немоштноу соуштоу, посилаеть клирось с:ои и тд. Држећи, према свима знацима, да је писац париског рукописа савременик и очевидац догађаја, више верујем њему.

[2] Царица Мара, жена султана Мурата II, коју је Мехмед II. -- пасторак њен – по смрти Муратовој, с великом чашћу послао оцу јој

глаголю, и Стефаном и благовѣрным деспотом Лазаромь, и деспотицею кюра Еленою и вьси архїепискупи срьб'скїи, їепискупы и чьстнїи игоумены, попи же и дїаконы вь чьстнїих ѡдеждах, сь свєтїими иконами и чьстнїими кресты, сь свѣштами и кадили благовоннными, и множьство прѣподобьных инокь и вьси болıаре срьб'скыѥ земле, и течаху вь срѣтенїе светаго, ıако же бы решти чеда некаа благоразоу'мна ıаже теплоую имоут любовь кь своемоу родителю, и тако срѣтоше светаго, усрьдно сь ськроушенном срьдцемь и доухом смѣренном лобзахоу светаго, и вьсе множьство людїи сь женами и дет'ми и вьси ıако едиными оусты вьпїахоу: господи помилоуи и спаси нас апостола своего мол'бами. И тако славеште бога вьнесоше светаго и великаго апостола Лоукоу еуагелиста вь богохранимии градь Смедерево, и положише его вь храмоу светаго благовѣштенїа прѣсветїе богородице, вь митрополїи смедеревскои, вь лѣто ҂sѵ҃ѯа. (6961 = 1453) мѣсеца Иануарїа .вı (12) дьнь, идеже и дьньсь почиваѥть светоѥ тѣло его. Правештоу же тогда прѣстоль тоѥ митрополїе прѣѡсвештенномоу митрополиту кур Аѳанасїю[1], моужоу чьстноу и светолѣпноу и всакыми добродѣл'ми православїа украшену.

Ѡ чьстноѥ срѣтенїе, и боголюбивь сьборь, ѡ оусрьдїе благовѣрных, течахоу устрьмив'ше се прѣмо емоу прѣдвараюште дроуг дроуга, ıакоже бы стадо нѣкое познавь пастира своего изреднаго иже добрѣ токь кь паствѣ наставльшаго доуховнѣи и напаıаюуштаго медоточними строуıамы ѡт раıа исходештїих источникь; и что рекоу, Ефрать рѣка ѡт раıа

Ђурђу. Да како да је она имала грдан утицај на испуњене молбе о преносу Лучиног тела.

[1] Г. Руварац мисли, да је Атанасије био митрополит Браничевски (Rad V. c. 185 n. i.); али поред других спомена које и он сам на том месту приводи, ево и овог јако непосредног, да је постојала митрополија баш смедеревска, и да је Атанасије био њен митрополит у то доба. — Фрушк. рук. не спомиње имена митрополитова.

исходить и напаѩеть единоу єгуп'т'скоую землю, божьств-
наго же апостола оучєнїа вь в'сеи вьселюннѣи благочьст-
воуюштїих напаѩють светаго доуха строуѩми, ал'чоуштих
насиштаюуть небеснаго хлѣба, и ништих обогаштають вы-
шнѩго свѣта благодатїю.

Оузрѣв' же благочьстиви деспоть Гюоргїе таковоую
благодать вь своюи дрьжавѣ такова свѣтилника, тьврдаго
стльпа непоколѣбимаго, таковое скровиште царьскоюе, теп-
лаго и нерушимаго прѣдстателѩ, прькѣ дар'ствоуеть све-
томоу довол'но злато и сребро, чьстноюе каменїе и бисерь
и свѣтлыюе и многоцѣнныюе ѡдежде разлиmчныюе и ина многа,
вьроучает'же юмоу и град свои вь сьблюдѣнїе. Подобнѣ же
и благочьстивїи деспоть Лазарь сьтварѩеть светомоу ку-
ворь чьстнь и многоцѣньнь и завѣсе изреднїе оукрашщени
златими ѡбразы и проча, ѩко же лѣпо юст светїнмь.

Светїи же великыи еуагелисть Лоука вьсако любе стадо
своюе изволи кь нам прїити и новы ктиторь нам показа се,
новїи чюдотворьць, многа бо чюдеса новаа и прѣславна
сьтвори. Сьтвори бо велїе чюдо: приложи вьзрастоу све-
таго своего тѣлесе ѩко педь единоу, и цѣл'бы многыюе
источи и новаа коупель силоамлѩ дьньсь вь градѣ семь
ѩви се; и что глаголю купель, вь купел' бо тьчїю еди-
ною на всако лѣто сьхождаше аггель господнь, единою
вьзмоушташе водоу, и иже прьвѣюе вълажааше здравь бы-
ваше; здѣ же при светомь не тако, не единою чюдо дѣи-
ствоует' се, нї един здрѧкїе полоучает, нь на всакь дьнь и
на всакь час елици сь топлою вѣрою и срдцемь смѣреном
приходет кь прѣхвал'номоу Лоуцѣ апостолу еуагелисту здра-
вїе обрѣтают разлиmчным недугомь, благодатїю и чловѣко-
любїем господа нашега Їусоуса Христа, емоу же слава и
дрьжава чьсть и поклан҄анїе, сь ѡтцемь и сь прѣсветїим
доухом, нынѣ и присно и вь вѣкы вѣком амїнь.

Ѡ чюдесех светаго їеуагелиста Лоукы.

Прьвое о чловѣкоу кои догѥ и възвѣсты господиноу деспотоу Гюѡргїю и рече: пошли чловѣка к' цароу, ѡт прьве кьд га ꙋспросишь не кѥ ти га бранити.

Дрꙋго чюдо кьдь соу дошли ꙋ Рогозноу, да ꙋзмоу светаго, тако и не даѡ нарѡдь ꙋзети га, тьдь се ꙗвїѡ свети кѥфалїи ѡномꙋ и тоурчиноу, говорекы: што ме дьлжишь, отправи ме на поспехь.

Третїе чюдо кьдь соу безбродноу рѣкоу прѣшли, коꙗ се не могла газити, и прѣгѥ светы и за ним людїе.

Четврьто чюдо кьдь соу свѣкѥ оугасле и саме се ꙋжегле.

Пето чюдо за рьвеникь. Кьдь га срѣте господарь светаго еуагелиста Лоукоу, тере где поставише светаго еуагелиста с ковчегом на землю, тере ископаше рьвеникь на ѡномоуи местоу и мнозы кои догѡше на онаи рьвеникь или грозничавы, или от иное болести, свакы исцѣле.

Шесто чюдо кьдь доведоше чловѣка оу веригах бѣсомоучнмаа, тере га светы исцѣли и инѣх мнозѣх бесноуемих исцѣли от инех болестїи.

Седмо чюдо кьдь проигоумень попь кур Їаковь не вѣрова своим помислом за светаго, ере не онои светы еуагелисть Лоука, и кьдь га ꙋзболе ѡко, тере се помоли светомоу: тьдь моу се ѡнь ꙗви, рече мꙋ светїи: чемꙋ ме молишь кьдь ми не вѣроуешь, ере не самь ꙗа свети еуагелист Лоука. И погѥ кь светомꙋ и падши прѣд ков'чегом и помоли се, и постави око на светаго роукоꙋ̈ и исцѣли мꙋ светїи око

Осмо чюдо кьдь га е носїѡ господинь деспоть и властеле, многашть им се ѥ ꙋпазїѡ тежакь да им' се ногѥ изькрьшие, а многаштьи се ѥ ꙋпазїи льгакь, рекао бы ере не ништо на нихь.

Тогожде[1] слово светаго апостола Луки, не еуагелиста, глаголю. нь апостола глаголю Луку ѡт седмьдесетихь, бившаго епискупа вь Лаѡдики сирьсцѣи, иже и сьдружьбиници юму суть: Апелись епискупь смирньскы и Климь епискупь сьр'диквинскїи. Благослови ѡтьче!

~~~~~~

Благословень господь богь нашь творен дивна и прѣславна, ꙗко же и Давидь глаголють: „див'нь богь вь светихь своихь“, и пакы глаголють: „вь вьсу ꙁемлю иꙁиде вештанїе ихь, вь кон'це вьселюнные глаголы ихь“, — иже дасть намь светые своѥ апостоли, иже просветише вьсоу вьселюн'ную ними словеси, или похвалами похвалити вьꙁможемь просветителе наше и благодѣтелѥ, иже просветише нась таковою благодѣтїу и иꙁвед'ше нась ѡть тьмы вь свету и видѣхомь светь истинны, и причестници бихомь слави божые, и сынове бога вишнюго нарекохом' се, и банию светаго крьштенїа просветив'ше нась, и доуха светаго благодати испльнив'ше. Которїи оубо умь, или которїи ѥꙁикь, или котора уста, по достоꙗнїю похвалити сихь вьꙁможеть, иже таковими благодѣтми и благодѣан'ми нась ѡблагодѣтив'ше, не тьчїю вь животѣ, нь и по сьмрьти, своими див'ними чоудеси и исцѣлюними нась просвештаюште. Кто не подивит' се, кто не почюдит се, чловѣци си невѣжди философомь уста ꙁаградише благодѣтїю доуха светаго прѣбивающтаго вь нихь, и чловѣци сы рибаре и

[1] Натписано у врх листа, јамачно другом руком. Односи се на „блаженног Өеодорита“ са прве стране.
~~~~~~

смерена рода цѧрїе и кнеꙁи тѣхь ȣстидѣше се, и вь нєгда тѣхь слишѧхȣ пришьствїе сь страхомь и трепетомь тѣхь срѣтахȣ и сь смѣренниємь тѣмь глави своє прѣклонꙗхоѵ, просеште ѡть них' благодать и благословенїе и помилованїе; и єлицїи оѵбо вь недоѵꙁѣ бехȣ исцѣленїе приємѧхоѵ; єлици же бѣхоѵ вь тьмѣ идолослоѵженїа, сихь банєю крьштенїа просвештѧхȣ и доѵха светаго благодати испльниꙗхȣ и ѡт тьми вь светȣ сихь иꙁвождахȣ. Ꙗко крилати вьсоѵ вьселєн'нȣю ѡблетев'ше и ѡт мрака идоловѣсїа вь светоѵ Христȣ богоѵ нашемȣ привед'ше. Дивьство твоимь соѵдбамь Христе боже! Чловѣци си малимь числомь вьсȣ вьселєнȣю сице ȣловише вь благоѵьстїю иже толицѣми лѣти вь мрацѣ идолослоѵженїа прѣбиваюштȣ вь скорѣ истрьгоше корен' ꙁлоби и сѣме благоѵьстїа посеавше и благодѣтїю Христовою вьꙁрастише, ꙗкоже и Христось вь еѵагели глаголєть „кїи єсте свѣть мирȣ", и вь истинȣ свѣть иже мракь тьми идолобесїа вьсеи вьселєн'нѣи вь скорѣ ѡтємше и светȣ ȣꙁрѣти тѣхь сподобльше, и ѡви ȣбо даже и до кон'чини по вьселєннѣи непрѣстанно ѡбьходеште прохождахоѵ, потврьждаюште люди божиє вь благоѵьстїю, ꙗко же добрїи пастирїе пасȣште стадо Христово; и ниже трȣдь, ниже моѵки, ниже рани ȣдрьжати тѣхь вьꙁмогоше любовїю Христовою распалꙗємїи, и вь раꙁличнихь мȣкахь кон'чиноѵ приємьше. И ѡвїи оѵбо пакїи ѡть нихь єпископьствомь сьна ȣкрашенїи вь своихь єпископїахь прѣбиваюште дьнемь и ноштїю, пасȣште стадо Христово и просвештаюште люди благодѣтїю Христовою, и храми божствьниє вьꙁдвижоѵште (sic) и идольска капишта испровргьше, блаженноую кон'чинȣ сь миромь приєм'ше. Многїи трȣди и поти ѡ своємь стадѣ приєм'ше, и слово Исаїе пророка рек'ше: „се аꙁь и дѣти єже ми дасть богь", ꙗкоже и трье сы светы апостоли благодѣтїȣ светыє троице оѵкрѣплꙗємїи. Апелисѧ глаголю и Клима

и Лоукꙋ, не еѵагелиста глаголю, нь апостола ѡт седьмьдесетихь, — сїи оубо светы апостоли божьстьв'номꙋ Павлꙋ послѣдовав'ше и сь нимь прохождахꙋ по вьселен'нѣи оучеште люди кь благоучьстїю, ꙗко же божьстьв'нїи Павль тѣхь похвалꙗеть и свѣдѣтельствꙋеть ѡ нихь, и поминаѥ Апелиса вь римьсцѣи епистоли, и Клима такожде поминаеть вь епистолїи кь Коласаѥмь, и сего же блажен'наго Лоукоу, не благовестника, ѥго же поминает богооугоднїи Павль вь Ѳимотеѡве посланїи свѣдѣтельствꙋе.

Сьи блаженїи Лоука епискꙋпь и прьвопрѣстол'никь вь Сирїи лаѡдикїисцѣи бивь и добрѣ паствꙋ ꙋпась ѡтиде кь господоу. Апелись же епископь смирньскїи бикь и богоу прѣподобнѣ поработавь и вь нѥмꙋ вьзиде. Климь же сы, ѥго же кь Коласаѥмь апостоль поведꙋеть, ибо прьвѣе вь сѣх ѡт ѥзикь верова вь и сьр'дикыскїи епискꙋпь бивь, и ꙗзви Христови на теле носе кь богоу ѡтиде. — Сь же светы апостоль Лꙋка, не благовестникь, ꙗко же и више рехомь, нь ѥго же поминаѥть богооугоднїи Павль вь Ѳимоѳеѡве посланїи, велїю и прѣзельнꙋю любовь имѣѥ кь блаженомꙋ апостолꙋ Павлꙋ, и даже до коньчини прилепленꙿ сьврьшеною любовїю не ѡтлоучаѥ се ѡть нѥго, ꙗко же и блаженїи Павль кь Ѳимотеоу слиши что пише глаголаше: „Врѣме моѥго ѡшьствїа наста и оуже жрѣпь бивꙗю, подвигомь добрїимь подвизах се, теченїе свои'чахь, верꙋ сьблюдохь; тѣмь же штедит' ми се правди вен'ць, иже вьздаеть ми господь вь дьнь ѡнь праведнїи сꙋдїи; не тькмо же мнѣ, нь и всѣмь любештимь ꙗвлѥнїе ѥго. Потьшти се прїити кь мнѣ скоро, Димас' бо ме ѡстави вьзлюбль нынꙗшнїи векь и иде вь Солоунь, Крискь вь Галатїю, Тить вь Далматїю, Лоука ѥсть ѥдинь сь мною“.

Блажень ѥси, Лꙋко апостоле, иже заповеди Христа бога нашего испльнꙗѥ Ть бо рече светымь своимь апостоломь „си заповедь дамь вамь: да любите дрꙋгь друга“.

— и пакы: „ѡ семь позна́ю аште мои ѹченици јесте, аште имате любовь междоу собою“, — и пакы: „идѣже бо јеста два или трые събранїи вь име моје, тоу јесмь по срѣдѣ вась“, — и пакы: „възлюбиши господа бога својего ѡта в'се (sic) доуше своје и ѿт всего срьдца твојего, и искрьнњаго својего ꙗко самь себе“. Блаженъ јеси, Лоука апостоле, испльнивје заповѣди Христови и корень добродѣтелјемь вькорениќь, јеже јесть любовь вь срьдци својемь. И вь нјегда оубо божьстьвнаго Павла вь си ѡставльше, ꙗкоже Θимоѳеѡви пишеть, ть једнинь сь нимь прѣбиваше ни како же ѿлѹчаје се, и ꙗко же добрїи коуп'ць вь гльбиноу добродѣтели коупьствова кьшьдь не ѿврьг' се дон'деже съврьшенїе коуплје сьтворь.

И тако сьбравь множьство злата и каменїа чьстна и бисера многоцѣн'на и вь својю епископїю пришьдь, црьковь божїю ѹкрасивь златомь и каменијемь чьстьнымь и бисером многоцѣн'нымь, и люди свое ѡбогативь див'ними дѣли својими и чоудеси, јемоуже црькви божїа даже и до нынѣ паметь творить и людїе не прѣстано молет' се, ꙗко добромоу ходатаю кь владыцѣ Христоу, ꙗко да того молитвами без'моув'но (sic) и безьметежно житїе се вь тишинѣ проводив'ше вь добродѣтели доушевнѣи и телѣсней, вь покаанїи добрѣмь и здѣшнихь насладим' се и царьствїа небеснаго наслѣдници боудемь, и вечнихь благь насладим' се, благодѣтїю и чловѣколюбијемь господа нашего Їсоуса Христа, јемоуже подобајеть, сь ѿтьцемь и светымь доухомь, слава и дрьжава, величїе и ѡбласть, нынѣ и вь бесконачнїе векы века аминь.

ХРОНОЛОШКЕ БЕЛЕШКЕ НИЋИФОРА ГРИГОРЕ О КРАЉУ МИЛУТИНУ.

Византиски писац и савременик краља Милутина, Нићифор Григора, у свом познатом делу, говорећи о свршеној свадби Милутиновој, у Солуну, са Симонидом, ћерју цара Андроника II. Палеолога, вели:

„Καὶ ἵνα ταν μέσῳ συντέμω, στεῤῥάς καὶ μάλα βεβαίας ὁ Κράλης τὰς σπονδὰς ποιησάμενος καὶ οἵαι κατὰ γνώμην ἦσαν τοῦ βασιλέως, ἐπάνεισι τὴν Σιμωνίδα λαβὼν βρέφος οὖσαν, τεσσαρακοντοὺτης τυγχάνων αὐτὸς, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ πενθεροῦ καθ᾽ἡλικίαν προήκων πέντε ἔτεσιν ἔγγιστα“. — Et ut rem in pauca conferam, Crales foedere sancito et probe ita ut Imperator volebat firmato domum discedit, secumque Simonidem infantulam abducit, ipse quadragenarius, et socero quinque circiter annos natu major[1].

По рачуну ученог исусовца, П. Пусина, ова свадба Милутинова била је 1299 године[2]. На то израчунање пристали су сви досадањи писци, који су о том догађају што говорили.

---

[1] N. Gregoræ: Historia Byzantina. t. I. Bonnæ 1829. p. 204.

[2] Georgii Pachymeris Andronico Paleologus etc. interprete Petro Possino. Romæ 1669. p. 615, et cf. p. 544.

Дакле, Григора вели, да је 1299 године краљу Милутину било 40 година, и да је био око 5 година старији од свог таста.

Ове две белешке, непосредна и посредна, не слажу се међусобно. Ево како:

Таст Милутинов, Андроник II. Палеолог, син Михајила VIII. Палеолога, рођен је, по Акрополиту, пре очевог му уласка у Цариград[1]; дакле пре Августа 1261 године. И по Григори је тако исто, јер он вели да је Андронику тада било две године — *δεύτερον ἔτος ἄγοντι τῆς ἡλικίας*[2]. Пахимер вели, да му је при ступању на престо, Децембра 1282 г., било 24 године — *ἔτη γενονὼς τεσσαρα πρὸς τοὶς εἴκοσι τηνικάδε*[3]. И по једном и по другом, дакле, Андроник је рођен негде 1259 године. По томе му је 1299 г. било 40 година; те:

— Ако је Милутину 1299 г. било 40 г. то од свог таста, Андроника, није могао бити ништа старији; почем је ево и овоме тада толико било.

— Ако ли је, пак, доиста био око 5 година старији од свог таста, то му је 1299 г. морало бити око 45 година, а не 40.

Полазећи с претпоставке да је Григора знао, као што му је ласно било и знати, колико је година било краљу кад се женио Симонидом, овој несугласици не можемо наћи до свега два могућа узрока:

— Или да је ону белешку „око 5 година старији од свог таста“ додао какав преписач Григоровог дела,

[1] Acropolta p. 198.
[2] Nic. Greg. I. p. 87.
[3] Georg. Pachymer de Michaele et Andronico Paleologis. t. II. Bonnae 1835. p. 12.

да би што живље истакао неприличност брака Милутиновог са ћерју Андрониковом;

— Или да у Григоровом делу нехотичном омашком пишчевом, ил' преписачевом, стоји реч „τεσσαρακοντούτης“ место речи „τεσσαρακονταπενταετης“.

До сад су изашла три издања Григоровог дела у коме се ово место находи: Волфово[1] 1562 г., Боавеново[2] 1702, и Шопеново[3] 1829 г. У сва та три издања ово место подједнако гласи[4], из простог узрока: што су сва три приређена, што се првих једанајест књига тиче — међу којима је и ово место, с једног истог преписа из париске народне библиотеке, № 2558, и што у том препису управо тако стоји[5]. Није ми познато да има каквих разлика између ватиканског рукописа Григоровог дела и овог париског. Шта је с оним преписом што је у Иверском манастиру, на Атону, не знам поближе ништа[6]. Не могу, дакле, путем поређења разних преписа да дознам у чему је ствар. Немамо, пак, никаквих података из наших, или других каквих, извора о годинама Милутиновим, па да би на тај начин могли се одлучно

[1] Nicephori Gregoræ Romanæ, hoc est Byzantinæ Historiæ, libri XI. Basilæ 1562.

[2] Nicephori Gregoræ Byzantina Historia. Parisiis 1702 — 2 vol.

[3] Горепоменуто Бонско издање.

[4] Сравни наведено место из Бонског издања са Волфовим p. 93; и са Боавеновим t. I. p. 125.

[5] Садања је нумера тог манускрипта № 1723.

[6] Григоровичь у свом: Очеркъ путешествія по европеіской Турціи. Казань 1848. с. 13 каже да у поменутом манастиру има »рукоп. на прост. бумагѣ, лѣтопись Никифора Григора«. Кад ме је сад скоро нудио одлични зналац литературе византиске, г. Милер, професор у Ecole spéciale des langues orientales virantes у Паризу, да издам до сад неиздата дела Григорова, ја сам га питао да ли зна што о овом иверском рукопису. Он ми је одговорио да се не сећа да га је видео за време свог бављења у том манастиру, и да ништа не зна о њему.

изразити за ову или ону Григорову белешку[1]. Остаје нам још једино потражити нема ли још која хронолошка белешка о краљу Милутину у делима истог Григоре, те да њоме пресудимо која од оне прве две важи, видевши при којој од њих сâм писац коначно остаје.

Доиста Григора још једном спомиње године краљеве. Причајући како је ташта Милутинова; царица Ирина, хтела наметнути краљу за наследника кога од својих синова, вели, да Милутин са Симонидом није имао деце, и то објашњава овако:

„τῇ μὲν γὰρ θυγατρὶ ὀκταετεῖ πλέον ἢ τετταρακοντούτης ὁ Κράλης μιγεὶς βλαβῆναι τὴν ταὺτης πέπραχε μὴτραν, ὡς μηδέ γονὴν ἐξ εκείνης ἔτι δὺνασθαι γίγνεσθαι“. — Crales enim quadragenario major am puella octo annos nata congressus matricem ejus laesit, ut foetum nullum posthac edere posset[2].

Овде, дакле, Григора вели: да је краљу било „више од 40 година“ онда кад је Симониди било осам.

Израз „више од 40 година“ увек се узимао и узима за доб између 40 и 45 година. И Григора га је морао тако узети. Да је помишљао на старост између 45 и 50 година: он би, без сумње, употребио израз *„πεντηκονταετὴς ὡς ἔγγιστα“* — око 50 година; као што би учинио и сваки други.

Сад да потражимо кад је Симониди било 8 година, те да видимо кад је то Милутин био у доби између 40 и 45 година.

---

[1] Једини арх. Данило II. говори о старости Милутиновој, али не цифром но широким изразима. Тако вели, да је Милутин сео на престо: „юноу юмоу соуштоу въздрастомь“ (в. Дан 106).

[2] Nic. Greg. I. p. 243.

Пахимер вели, да је Андроник понудио краља ћерју својом, Симонидом „... *οὔπω τὸν ἕκτον παραλλάτον ἐναυτόν*“ — nondum sexenni majorem[1]. И Григора, говорећи о понуди, каже за Симониду „... *πέμπτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος*“ — quintum jam annum agente[2]. Обојица се, дакле, слажу: да је Симониди било пет година кад је Андроник њоме понудио краља. Понуда та, по рачуну Пусиновом, била је 1298 године[3]. Свадба је била, као што споменусмо, више, 1299 год., — дакле у Симонидиној шестој години. По томе, Симониди је било осам година негде око 1302 године[4].

На три године, дакле, по женидби својој са Симонидом Милутин је био у доби између 40 и 45 година, по овим речима Григоровим.

Овим Григора остаје при оној својој белешци: да је краљу било 40 година при женидби.

По томе, Милутину је било 43 године онда кад Симониди осам, што је увек „више од 40“, те између 40 и 45 година. Белешка „око 5 година старији од свог таста“ не вреди дакле; јер ето иначе би изашло да је Милутину било 48 година онда кад Симониди осам, што ни Григора, нит и ко, не би никад обележавао са „више од 40“, но увек са „близу 50 година“, — кад већ не ће да рече сам број.

*

Са свим је све једно по исход ове расправе: је ли ону пропалу белешку унео у дело Григорово какав доц-

---

[1] Pach. II. p. 275.

[2] Nic. Greg. I. p. 203.

[3] Види горепоменуто Пусиново издање Пахимера, p. 416.

[4] Du Cange, у свом делу: Historia Byzantina duplici commentario illustrata. Lut. Parisiorum. 1680 p. 289, меће цео овај догађа у »око 1303 г«.

нији преписач, или баш Григора сâм. Григора је, записујући те белешке у опште, имао онаку исту намеру, каква би била доцнијем преписачу повод измене. Да Григора није мислио да ће тиме живо истаћи неприличност брака Милутиновог са Симонидом, и да ће просути јаку светлост на приватни морал краљев, он не би о годинама Милутиновим ништа ни говорио, као што не говори ни о годинама толиких других краљева и царева страних и византи̂ских. То је очевидно за свакога који прегледа цео текст у којима те белешке долазе (а ја сам их навалице за то потпуне и исписивао), а зна стање средњевечне византи̂ске историографије. Еле, баш врло лако може бити да је и он сâм, рекав најпре непосредним бројем године краљеве, пошао и један корак даље, учини му се да није потпуно постигао намеру своју, те написао да је краљ ето, не само од своје невесте био много старији, но чак и од свог таста. Исходу ове расправе, велим, то је све једно. Несугласица ухваћена, зла намера уочена, — већа белешка и тим самим испада. Уз то још, од оне три белешке: непосредна и једна посредна подударају се тако да искључују ону трећу, која је баш управо она већа. Дакле, унев у разгледање Григорових хронолошких бележака о краљу Милутину све што се за сад може узети, критичар мора избацити из дискусије ону већу белешку, па ма чијом руком она записана била.

Остају нам, дакле, још свега две Григорове белешке, о којима може бити разговора. Прва је, непосредна, да је 1299 г. Милутину било 40 година; а друга, посредна, да му је негде 1302 г. било између 40 и 45 година.

Рекох горе да се те две белешке подударају. Оне се доиста и подударају, али тако да искључују ону по којој би 1299 г. Милутину било 45 година, и ништа

више. Да је, бележењем година Милутинових, Григори била друга намера, чисто кроничарска, те да му се у чистоту руку и може посумњати: ове две белешке једна другу би оверовљавале. Овако...

Може бити да је 1299 г. Милутину било мање од 40 год., па то Григора заокруглио; а кад му је тамо око 1302, тек прешло 40, Григора то пустио у „више од 40“, да се може посумњати и до 45.

За сад се нема чим дознати је ли доиста тај случај био. Све су вероватноће, у осталом, више за „јесте“ но за „није“. Све што се још може дознати то је максимум могућег претеривања, који се хвата комбиновањем ове две белешке.

— Да око 1302 год. Милутину буде „више од 40 година“, узмимо најмању округлину 41, морало му је 1299-те бити најмање 38 г.

Дакле, она непосредна белешка Григорова, ако је претерана, претерана је највише са две године.

То је све што се, при данашњем стању грађе, може рећи о Григоровим хронолошким белешкама о краљу Милутину, пошто се критички разгледају на самом извору.

* *

Можда ја не бих никад свео моје записке о овом питању, да га пре мене нису други чудновато заплели и изводили, и изводе још једнако, неизводљиве резултате.

Учени исусовац Пијер Пусин, у свом издању дела Пахимерових, први је се дотакао Григорових бележака. Одређујући, и увек с дубоком критиком и немалим успехом, године догађајима које Пахимер у свом делуређа, наишао је и на женидбу Милутинову са Симонидом, о чему Пахимер доста прича, и поставио је, као што смо и горе споменули, за понуду Андроникову: 1298, а за

саму женидбу: 1299-ту годину. И у свом табеларно-хронолошком прегледу, уз г. 1299-ту ставио је оваку белешку: „Imperator thessalonicæ, tractatu affinitatis cum Crale Serbiæ concluso, ab eo Cotanitzam transfugam, et priorem Cralis conjugem filiam Terteris accipit, vicissimque Crali propriam filiam Simonidem sponsam consignat, puellulam vix octennem viro prope quinquagenario, et plurium jam uxorum marito; custodiendam videlicet intactam usque ad puberem ætatem'[1]" etc. — Пусин је служећи се Григором саставио ову белешку; јер Пахимер ништа не говори о осмогодишњој Симониди, нити икакве године Милутинове бележи. У тој белешци, ето, дотакао се Пусин хронолошких бележака Григорових о краљу Милутину.

Без сумње, свак види да је Пусин начинио грдан каламбур од Григорових бележака. Прво тиме, што је помешао причање Григорово о женидби Милутиновој са причањем о ономе што се десило на две-три године после, те белешке које се односе на 1302 г. применио је на 1299-ту. Друго тиме, што је преносећи те белешке правио измене: речи Григорове „*πλέον ἤ τετταρακοντούτης*" заменио је са „prope quinquagenarius", — што никако није свеједно. Григоров израз обележава доб између 40 и 45 г., а његова измена између 45 и 50.

Жан Боавен де Вилнев, у свом издању Григоровог дела, уз речи „*τεσσαρακοντούτης τυγχάνων αὐτὸς*", ставио је оваку белешку: Possinus eam Simonidis profectionem confert in annum Chr MCCXCIX., quo anno imperator Andronicus erat jam ipse quadragenarius. Itaque si, ut Gregoras ait, Crales gener socero Andronico

---

[1] Georgii Pachymeris Andronicus Paleologus, interprete Petro Possino. Romæ 1669 p. 615.

quinque fere annis natu major fuit, oportet Cralem eo tempore annum ætatis fere quadragesimum quintum attigisse. Minus bene itaque et a Gregora quadragenarius, et a Possino prope quinquagenarius tum fuisse dicitur"[1].

Из ове оваке Боавенове примедбе јасно се види, да је он у разгледање Григорових бележака ушао тражећи повод оној Пусиновој измени, коју видесмо горе. Он није уочио да је Пусин испремештао Григорове белешке, те да је то први повод његовој измени. То се види и по томе, што међу својим примедбама приводи и речи Григорове и Пахимерове о годинама Симонидиним у време понуде учињене Милутину 1298 г., па наставља: „Anno proxime insequuto (qui fuit annus Christi MCCXCIX) eandem Possinus octennem facit"[2], — и ништа више не вели. Нотира, дакле, чуда ради. Пришав ближе Григоровим белешкама у намери да пронађе на који начин Милутину излази у 1299 г. више од 40 г., и наишав на један, Боавен се с места прихвати њега и престаје даље о том мислити. Њему се чинило, да је тиме нашао прави повод Пусиновој измени, и дâ јој узгред одређеније границе. За свој начин проматрања Григорових бележака, дакле, држао је да има Пусина уза се.

Боавен је преценио Пусина у овом случају. Пусинова је измена — као што знамо — много грубља погрешка но што би била да је постала из оне побуде, коју Боавен држи да је нашао. Погрешка би, да како, и овако била; јер је то некритичко проматрање Григорових бележака, које је Боавен, мислећи да следује Пусину, чинио; као што је то сад, држим, свакоме јасно после мог разгледања тих бележака. За што тако окреће

[1] Nicephori Gregoræ Byzantina Historia. Parisiis 1702 p. 758.
[2] Ibid. p. 758.

питање да једино полази од оне посредне белешке, и што се упушта у извођење не прибавивши јој ни сенке вероватноће, — он ништа не вели; као што у самој ствари не би имао шта ни рећи, осим оног што ми из целокупног његовог поступка и сами видимо: да га је на то навела Пусинова измена.

Наведен, дакле, Пусином да ближе приђе Григоровим белешкама, Боавен је први опазио несугласицу међу њима и покушао да их расправи. Расправа његова нема никаквог основа и од данас о њој не може бити озбиљна разговора.

Боавенова белешка, онаква и као његова, није била опасна, све док је није један писац присвојио и изменио. Од овога је таква и до нас дошла „грехова наших ради“.

То је био Едуард Муралт[1]. У свом делу, Essai de Chronographie Byzantine, уз год. 1298. он пише ово: „Andronic offre la main de la fille Simonide au krale de Serbie Ourosc Miloutin, bien qu'elle eut à peine 6 ans, tandis que **l e k r a l e f u t â g é d e 45 a n s** et eut été marié troès f is“[2]. Уз ове речи он наводи ове изворе: „Pach. III. 31. p. 275, 5—276, 16: „n'étaut pas encore entrée dans la 6e année“; p. 203, 14: „´gée de 5 ans“, 204, 11“.

У овим од Муралта наведеним изворима **н е м а н и р е ч и о г о д и н а м а М и л у т и н о в и м**. Онај други део причања о годинама Симонидиним — âgée de 5 ans —

[1] Не треба изговарати ово име по француском – Мирал, — као што то чини један писац у Годишњици III. Ник. Чупића. Муралт је, као што су ми овде причали неки његови познаници, Немац, и зове се E. von Muralt.

[2] Essai de Chronographie Byzantine, t. II. 1057, - 1453, par Edouard de Muralt St. Pétersbourg 1871. p 471.

пак, не припада Пахимеру, но Григори, — *πέμτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος* — као што горе видесмо.

Муралт је, дакле, и испретурао изворе, и узео Боавеново мнење о годинама Милутиновим, ништа о том не казавши својим читачима, те преваривши их да тако стоји у њиме наведеном Пахимеру. Па и то није све. Муралт је и изменио Боавеново мнење; не, да речем, на основу каквог критичког расматрања, но из непажње, што се у осталом њему почешће догађало[1]. На име, Боавеново „fere quadragesimum quintum“ — уравнив у пуних 45 г. — премешта он из 1299 године у 1298; при свем том што у самој ствари нити Григора што прича о годинама Милутиновим приликом понуде Андроникове, нити Боавен своју мниму исправку мене у то време.

Ова Муралтова измена изме̂на̂ разишла се по свету.

Госп. др. К. Ј. Јиречек поверовао му је да тако стоји у изворима прве руке, и одбивши од 1298 године — 45 година, извео је: да је краљ Милутин рођен 1253 године, и читаче своје упућује на Муралта[2].

---

[1] На с. 425 Chron. byz. II, при г. 1272. пише он: »Paléologue nègocie le mariage d' Anne, sa troisième fille, avec Ourose Milutin, fils puîné du krale de Croatie etc«. И ту наводи Пахимора с. 350—355. Истина Пахимер на тим странама говори о покушају те женидбе Милутинове, али ни ту, нити на и ком месту, има: да је Милутинов отац био »krale de Croatie«; него изреком стоји, да је цар отправио ћер своју Ану »ad cralem Serbiæ Stephanum Uresim — *τῷ κρατοῦντι Σερβίας Στεφάνῳ τῷ Οὔρεσι* — secundo eius filio Milotino nupturam.

Да ко поверује Муралту, могао би на основу овога, што рекао г. С. Љубић једном приликом, »доста смијешна насукати«.

[2] Geschichte der Bulgaren. Prag 1876. p. 280 n. 31: »Geboren war Milutin im J. 1253 (Muralt, Chron. byz. II. 471). – Види и руско прерађено издање, Исторія Болгаръ. Одесса 1878., с. 371 n. 31.

И један наш писац, јамачно намамљен примером Јиречковим, вели: да је Милутину 1260 г. било 8 година, — и позива се опет на овог Муралта[1].

Пут, којим су, ето, прошле у литератури Григорове хронолошке белешке о краљу Милутину, није да како ни мало научан; али је, ван сваке сумње, тако поучан, да није залуд па баш да сам се и само тога ради помучио овим послом.

* * *

Из Григорових бележака дознали смо, да је Милутину, негде 1299 г. било између најмање 38 и највише 40 година; дакле: око 40. Истина у среди. И останимо на томе.

Помоћу ове белешке да израчунамо још коју приближну.

α). Милутин је рођен око 1260 године.

β). Било му је око 13 година, кад га је, негде 1273 год. отац хтео женити Аном, ћерју цара Михајила VIII. Палеолога.

γ). Било му је око 22 године кад је 1282. ступио на престо.

δ). Умро је 29 Октобра 1320: бившу му око 60 година.

Париз.

Ив. Павловић.

---

[1] У III. Годишњици Николе Чупића. Београд 1879.: Неколико хронолошких исправака у српској историји од Љ. Ковачевића, с. 431 п. 2.

СРПСКА ПИСМА У ФРАНЦУСКИМ АРХИВАМА.

Скоро ће година дана како сам први пут ушао у богате народне архиве — Archives nationales — у Паризу; а на препоруку овдашњег српског министра, г. Мариновића, на чему му одлична хвала, г. C. de Freycinet, бив. преседник министарског савета и министар спољних послова републике француске, писмом својим од 21. Јуна ов. г. изволео је дозволити ми и истраживање у архивама министарства спољних послова. Не мислим овом приликом изнети све што сам до сад из акта поменутих архива исписао, а што би за историју нашег народа, непосредно или посредно, могло добро послужити, — једно: што по извесним партијама истраживања своја још довршио нисам, а друго: што сам рад извесне партије обрадити у свези са истраживањем по још неким европским архивама, што мислим доцније предузети — ако се и како узмогне. Износим, ево, само један део, који је у мојој колекцији преписа и списа истина најмањи, али који представља једну целину.

То су српска писма, која се налазе у тим архивама. Уређујем их хронолошки.

I.

У Archives nationales има два картона, K. 1318 и 1319, дипломатске преписке између Турске и Аустрије

у XVI веку. Архивари, које сам питао, нису ми умели казати како су те ствари доспеле амо, — јамачно што их је мрзело тражити по књигама! Но, по свој прилици, то је дигнуто из Беча 1809 год., кад је Vivant-Denon, члан академије и главни директор музеа „Napoléon“, по заповести Наполеоновој претурао по бечким библиотекама, архивама и музејима, не би ли нашао што вредно да се пренесе у Париз. Аустријанци су добро знали Наполеонов омиљени обичај, те, пре но што је француска војска ушла у Беч, све што је важније и боље отправили су у Маџарску, или посакривали[1].

У једном од та два картона, у оном К. 1318, има и два српска писма од 1535 године. На њима, истина, датума нема, али тако пише на завоју, који је амо с актима дошао[2].

Писма су Хусрем-бега, „господара смедеревског, београцког и подунавског“, Фердинанду краљу маџарском[3].

Једним моли, Хусрем-бег краља Фердинанда, да пусти трговца Дмитра Купинића, који је „на вере ухићенъ“. Писано је стилом простим и њежњом. Ево, на пр. шта вели Хусрем-бег на завршетку тог писма: **„и ми се надамо ѡдъ ваше милости ꙁа сирога сиромаха Дмитра, да би ваше господство сироте старе манке му суꙁе уставили“**. Ово Турчину на част служи!

---

[1] Видя извештај Vivant-Denon-ов (Arch. nat. AF IV. 1679) од 18. Јуна 1809. упућен à Mr. le prince de Neuf-Châtel, major général de la grande armée, у ком се тужи да је све што је боље отпраћено у Маџарску, »а јамачно је — вели – много што шта и посакривано

[2] На француском старом завоју стоји, да су та писма писана јерменским језиком! На новијем завоју стоји »en esclavonne«.

[3] Фердинанд I. краљ маџарски и чешки од 1526 г., а цар немачки од 1556 године. † 1564 г.

Друго је збрка речи, из којих се не би могло знати о чему је управо реч, да није превода латинског — учињеног у краљевској канцеларији, којим ћу се послужити да објасним садржину тог писма.

Оба писма писана су истом руком, на хартији широке осмине. На сваком је ударен турски печат црнилом намазан.

Скраћене речи разрешио сам и побележио знакове — где је се могло.

а.

Год. 1535. Хусрем-бег, господар смедеревски и београцки, моли маџарског краља Фердинанда, да пусти трговца Дмитра Купинића, који је „на вере ухићенъ“.

„Милостию божиωмъ многω поклонение ксеѵасному, поѵтеному, всакое ѵасти достоиному, високородному кралъ Ферандушу пишемъ азъ Хусремъ бегъ, господаръ смедеревски и београцки, пишемо вашои милосте: си сиромахъ Димтръ Купиникъ[3], тръгωвцъ, на вере ухиѣенъ, а за то зна ваша милость. Кадъ е вера треба да е вера[4], и ваше милости земле тръгωвци кои доходе ωвамо: како ѵъсно и мирно дођу, ми ѵъсно и мирно съѵувамо и ωдъправимо; и ми се надамо ωдъ ваше милости за снега сиромаха Димитра, да би ваше господтво сироте старе манке му суѕе уставили“.

---

[3] У ориђиналу је презиме скраћено с последња два слова, но и у преводу стоји »Cupiniz«, те нема сумње да сам га добро разрешио.

[4] Овим Хусрем-бег опомиње Фердинанда на мир, закључен између њега и султана Сулејмана на две године пре тога — 1533.

b.

Год. 1535. Хусрем-бег, господар смедеревски, београцки и подунавски, извештава мађарског краља, Фердинанда, да је султан Сулејман I. победио у рату с Персијом[5], и да се победоносно враћа у престоницу, — и шаље му једно султанско писмо.

„Милостию бога вишнагѡ и нарокомъ[6] ѵъстнаго цара амире султанъ Сулеимана[7], царемъ цара, всеѵасному, поутеному, всакое ѵасти достоиному, високородному, всакоеми добротами испунену, високородному племенъства Ферандушъ кралу ʒемли аламанъскиe, пишемъ аʒъ Хусремъ бегъ, господаръ смедеревски и беѡграцки и подунавъски[8]. По сихъ ѵъстити царемъ царъ, амире султанъ Сулеиманъ. и серасћеръ. султанъ всеѵасно бивши. преде саблом царства му. и крепкомъ десницомъ царства му. ѡбраʒъ къʒлъбашки. не моглъ. стоатъ и к тому. ѵъстити царъ. съ ксою силою и славою. греде. а къ престолу царства му[9]. и ѵто е ѵъстити царъ и ѵъстити серасћеръ

[5] Овако је латински преводник превео писмо Хусрем-бегово, знајући о чему је он хтео јавити.

[6] У преводу стоји: »Gratia altissimi Dei et Profete«, но у оригиналу стоји јасно написано „нарокомъ“, а не „пророкомъ“, као што је преводилац разумео био.

[7] Сулејман I. (1520 1566).

[8] Одавде до краја стављам знакове како су стављени у оригиналу.

[9] Ову последњу реченицу преводник је превео: »et etiam clarissimus imperator potentia et laude sua civitates multos sedi sue imperiali adjunxit« — што је погрешно. Хусрем-бег је овим хтео рећи, да се султан победоносно враћа у престоницу, и ништа друго. — (Сулејман је пошао из Персије у априлу 1535 г., но стигао у Цариград тек 8. јануара 1536. Види о томе у Zinkeisen-a: Geschichte des osman. Reiches in Europa. Th. II. s 750 751).

сѹлтанъ. писанне милосте кралевъства ти послахом по нашем мансѹръ[10] ваше светлости. и богъ ви весели. ѹ векъ и аминъ“.

II.

У Archives diplomatiques — у министарству спољних послова — у correspondance avec la Turquie, supplément 1806 à 1810. Tome 24, од № 116 до 127. има десет писама српских и два руска из 1806 године. Ђенерал Лористон, ушав и посев Дубровник, нашао их је у кући, у којој је становао био владика црногорски, Петар I. Петровић — Његуш. Та су писма разних вођа побуњене Боке и Црне Горе, који се опираху француској окупацији, писана, већином владици, у најкритичнијим тренуцима.

На њима стоји једна сура хартица, № 114, и на њој ова заповест Наполеонова:

„Renvoyer à Monsieur le Prince de Benevent pour me faire un rapport.

St. Cloud, le 4 août 1806.

Signé N“.

Под № 115. налази се превод тих писама — у поширем изводу, потврђен потписом ђенерала Лористона[11]. Превод носи овакав наслов: „Tradiction de plusieurs lettres, écrits en langve Serviene ou Russe, trouvées après le déblocus de Raguse dans la maison ou logeoit l' Evêque du Monténégro“. У преводу има тринаест писама, док

---

[10] Не знам да ли баш овако ваља ову реч читати, јер је много скраћена и утрпана. Преводник је превео са »servus«.

[11] Certifié conforme aux originaux.

Ab. Lauriston.

међ оригиналима нема но свега дванаест. Тринаесто, које се у оригиналу не налази, писмо је руско и мало — као што се из превода види.

Под № 128. рапорт је министра спољних послова, од 5. авг. 1806 г. — изређен према горњој наредби од 4. авг. У рапорту се вели, да према поменутој наредби, министар има част поднети Његовом Величанству превод писама нађених и т. д. За тим иде кратка анализа сваког писма. И министар примећава да нема тринаестог писма у оригиналу: „On observe que l'original de la lettre № 13. dont on vient de faire mention ci-dessus, ne se trouve point dans l'envoi du général Lauriston, et qu'on n'en a eu connaissance que par la traduction qu'il a adressée avec les pièces“[12]. Завршујући, после ових речи, свој рапорт, Наполеонов минтстар вели: „Au surplus, V. M. jugera sans doute que cette corespondance présente peu d'intérêt, et qu'elle ne peut être utile que par les indications qu' elle donne sur les individus qui figurent dans révolte des Bochais“. — Што се њихових потреба тицало, Prince de Benevent имао је право!

Ево тих десет српских писама са она два руска и са преводом оног тринаестог, које је ђенерал Лористон заборавио послати. Скраћене речи разрешио сам, побележио знакове и подвукао сопствена имена.

---

[12] Нигде нисам могао наћи спроводно писмо Лористоново, с којим је морао послати те ствари, а доста сам времена и труда потрошио око тога у оба архива. Мора да је у министарству војеном — ако није поцепано. Можда би се у њему нашло још што интересантно односно владике и његових помагача.

а.

„Ваше високо Преосвещенство и превосходителство Милостиви нашъ Господаръ.

Долазио е Кола Лазовъ[3] на Риеку и за они посо що сам ви у перво писмо писа ние кажива нища, а они чоекъ поша е опетъ у Скадаръ и обећа е колико би що разумио да ће доћъ и гласъ чисто дониетъ. Ако се паша поврати с воиском овамо: колико бих що разумио чинићю ви гласъ, а садъ више немам що писатъ що не бисте знали!

Овамо се много и премного чуе и гласи. Може битъ да ние све истина; но тешко тому тко остае како сам я остануо! Колико ми е данахъ сваки денъ иедим се и немам никва веселя ни радости, нако само що сам за васъ слава Богу радостанъ чуюћи да сте здраво и добро. Молим ве, владико свети, за любавъ Божию, немоите стоятъ що не бисте држали код себе четири опеть стотинахъ Церногорацахъ, да ви чине страже и чуваю себе и васъ!

За Цеклинане, кои су били дошли из окола поради Бащине у Десиовицу баштину ораше и тамо заисто иде сватко: защо сам их укорио и писа тако що ниесу любѣли слушатъ, а може ти сердаръ оповиедат, коега сам порвога пута я био уставио, а сад сам и њега сиромаха корио кому е васъ оставио, да ви е сиромахъ препорученъ. Видите да се держи силом, али „форца ћера хромца“! Нека иде да пати како други. По истини волимъ да тамо гину, но проз потоке селанске измеђю себе, що чинаху сваки денъ међю собом. Ви сте много труда подниели молећи ихъ и богом заклинаюћи да оставе домаће юнащво и крвопролиће; али су, слава Богу и вама

[13] Погрешком два пут је написана ова реч.

за здравие, нагнати на поса що су одамно желѣли. Нека се зна тко е добри юнакъ и познае честъ и пощенѣ!

Овамо е суша велика, жито се поскупило: не може се наћъ кила за два талиера що се не придае; а, богъ да сохрани, мало ioщъ да постане суша, не би се могло зерна добовитъ; али сам све заборавио мислећи за васъ и сада сам доволно богатъ и све що има еданъ градъ да ми чоекъ поклони: мало бих му зафалио. Молимь В. В. П. пишите ми що се тамо чини. Ели много воиске француске у Дубровникъ и може ли му придоћъ помоћъ из Далмацие, и есте ли га затворили у градъ, и що мисли хоће ли се битъ оли предават!?

Предаем ве господу богу вседржителю, да онъ укрепи ваше оружіе и благослови ваше воинство и ваше неприятелѣ метне под ваше ноге, да ве видимъ у здравию и светую вашу светую десницу сердца весела и радостна да любимъ и покорно герлимъ и целивамъ у здравию и благополучию.

1806. Юния 10.
на Добро..

В. В. П. М. Н. Г.
покорни слуга и любителъ вашеи
светеи руки попъ
Петръ".

Адрес: — „Високо Преосвещенеишему и Превосходителнѣишему Господину и милостивому нашему Господарю митрополиту и кавалиеру Петру Петровичу вручит рукоцѣлователно во светую десницу

у Дубровникъ".

b.

„Его высоки Преподобіе Г. отацъ Дометіянъ
Мнѣ милостыви Благодѣе.

Данасъ получисмо лист отъ г. попа Петра за его Екцелленцию Высоко Преосв. г. нашего Митрополита, за кои препоручуе да метнемо исты листъ потъ коперту нашу, будући како естъ ерђяво запечачень!!!

Друго ако желите знатъ в. в. п. зафалећы Г. богу ми се находымо сви колицы здраво; но ючеръ разумѣсмо весма жалостне новыне порады Боке отъ Котора, да нашегъ в. с. Покровителя оружіе хоћье да одустане по указу царскога велич., а да аустріансво оружіе хоћье интратъ! — О, доисто, Милостыви благодѣе, печални дневы насъ сусретаю! и то бы била последна ровина нашему хрыстіянскому народу; ма имамо уфанѣ у нашего небесногь царя, да не ћье допустити да се душманы лопатны могу насладыти.

Друге гласе есмо имали, те весма печалне, да Церногорцы и Приморцы есу сви прошли путь Далмаціе, а нашегь архіепастира милостываго, сиромашногь утѣшытеля а странoгь защитытеля есу са самимь милитаромъ оставыли. То намъ есть много жалостно чуты было; но молим ваше в. Пр. да би сте отворыли отеческую любовь намъ мало извѣстіе припослатъ за нашего архипаст.

Ми зафалећьи Г. богу живимо у миру и у любови и настоимо за свако добро и пощенѣ своме архипаст. дому. А наш г. Деметри онь се находы у свакомъ благополучію, који целуе десницу Его Преосв. г. митр., а на исты начынь в. в. Преподобію; него ест много потребыто г. Деметрию (libro delle Lettere) на славѣно сербски езыкь, кое мислимъ да ћьете быть прымили в.

в. п. ерь мою препослату оть 8 текушчаго и све разумели.

Остаемь целуюћъи Его высокопреосв. г. митрополита руке и ноге кудъ ходы, такођеръ и вашему в. Преподобию

Станевычь
11. Јюнии 1806. —

Есамъ всепокорни служитель
Сѵмеонъ Орловићъ".

С.

„**Владико свети.**

До ономадна доходили су кумитъ и молитъ да и се барке пуще, а сада никто не долази, а пошле су све. Я не знамъ како то може битъ, и виђено есъ да е узрокъ отъ интереса али заповиедникахъ стариехъ, али нижниехъ, ма брезъ нища не може битъ; но мене се чини, да би добро било, да ђяво све барке понесе и празне и пуне, а да пишете у Нови: да и све опетъ керцаю хлеба, ер на наше очи ние ни едне.

За велико име боже чувате се и из куће не излазите, ер има людихъ, по кажеваню, да ви настаю животу! Я не знамъ що може битъ и що ће битъ; доста самъ ючерь видио по гађяню како гађю градъ, такођеръ како настаяю корабли и како чуваю. Оновечери пасале су дванаестъ баракахъ из порта кашахъ. Дошло е вино що е посла Царевићъ. Я шилѣмъ и книгу да е Иово види, ако е що ту от нѣгове робе да му се пошлѣ. Пошлите два момка да ви донесу вино. Ако заповиедате, велико би добро било, да се ова филука направи и стои готова за све оно що би могло служитъ. Доста ми е зле

среће, па ми и попь Раде помага ресто, послат га немамъ по кимъ.

12. Июнія 1806.
(Није означено место из кога се пише).

Целивам ви свете скуте
слуга
Яковъ".

---

d.

„Ваше высоко Преосвѣщенство
Милостивои Государъ.

Кои се находе у таоство овђекъ оть села кои су се предали есу ми дали ово писмо, кое имамь пощенѣ препроводить вашему высоко Преосвѣщенству, да су имъ Зубци ономадне много скота узели. Ако ви за благо расудите да речете Турцима да пошлю на Зубце заповѣдь, да се све поврати овіема сиромасима, кои су под нашу протецію.

Препоруч. вашои дружби и имамь пощенѣ за вазда бить

Из Новога[14] 12. Ђуня
1806.

Вашего В. П.
Мил. Государя
покорни слуга
Георгиі Воиновичь.

Адрес: — „Его высоко Преосвещенству Милостивому Государу Петру Петровичу Нѣегушу, Госп. митр. Черн. Берд. и прим. и орд. св. Алекс. Невск. кавалеру, и пр. и пр.

на Босанку".

---

[14] Написано је тако да се може читати и »Навоза«.

e.

Капетани отъ порта Сребернице!

У ови поратъ отъ Груже нема по данасъ хлеба, у за то препоручуе се вама, ако би дошла ту она брацера патрунъ Марка Тъшивца изъ Новога, а не би могла отъ времена доћъ, даћете четири бар е и на нихъ дружину да е ремурћаю, и како коя барка съ хлебомъ дође: та часъ нека иде овамо; защо откад самъ пошао исъ Сребернице хлеба ніе дошло већъ она сама брацера що бѣше кодъ васъ; а в прочемъ есамъ вашь

14. юнія 1806.
исъ Груже.

Спиридонъ Марковичъ".

Адрес: — „Капетанима Гварда Порто
отъ Сребернице".

---

f.

**„Ваше высокопреосвященство
Милостѝвой Государъ.**

Имѣю честь препроводить славнога уводу за кога ручио се кнезь Іоко Катичъ, ові е найсправніі; ако буде добро плачень и служиче харошо.

У понедѣлникь биче састанакь оть све Боке за изабрать депутате, с наше стране шлѣмо Чупковича, у Петроградь[15]. Данаске Новска краина воружи три велике крофете по 20 лубарада свака; исте чекаю

[15] Написано сатно и скраћено, те га преводилац није разумео, те нема у његовом преводу те речи.

остале бродове изь Боке, и юфам се да че и бить близу 15. кои иду да срету ніемце, и да ихь закуме да се одь нась прођу, ако ли нече и да ихь свіе потопе: ово е дошло вріеме или победить, или умріеть, ибо не би било живѣна нашему народу и закону.

Знамь да сте обѣдовали ючера на адмиралски корабль, и знамь да се е біо довукао тамо чесарски Брикь, жудіо би что отаино знать за узеть мое мѣре са моимь народомь упро[6]...

Препоручем се вашой дружби, кое за вечно остаемь руку целуючи

Каст. Нови,
15. Ђуна 1806.

Вашега високопреосв.
Милост. Госуд.
покорни слуга
Георіі Войновичь".

Адрес: — „Его высоко Преосвещенству Милостивому Государю Петру Петровичу Нѣгушу, Госп. митрополиту Черногорскому, Бердс..ому, и приморскому, и ордена светаго Александра Невскаго — — — и пр. и пр.

на Босанку".

9.

Ваше високопреосвященство.

Явно е вамъ како данасъ дође ис Триесића неки Лоренцини ис Котора, и каза: да е дошло на Лиезину осамнаесъ бродова цирка и неколике канунпере, сви керцати воиске под барякомъ аустріанскомъ, кои оће да улѣгу у Боку. Глас ѣ да е воиска ћесарова,

---

[6] Од ове речи толико се може прочитати. У преводу је нема.

али ми не вѣруемо да е ћесарова, него држимо анци вѣруе да е воиска францешка, изъ узрока тога: що е пред истом воиском Ђикановићъ, Дабовићъ и неки Фонтана из Новога, кои су на служби Францешкои. Ма, али била воиска ћесарова али францешка ми не можемо нити оћемо да у Боку интраваиу; тога ради являмо ви по ради да ви служи за вашу Свѣтлостъ и добро владанѣ, а ми се уздамо да ћете и ви битъ разумѣли и до сада за исто дѣло, и молпмо васъ препоручите Нѣгови Екцеленци вици-адмиралю да ихъ не би пропущіо пасатъ амо, и нека ви каже есмо ли сигури, и, боже сахрани, ако би ви рекао да насъ не сигурава: а ви у та часъ одправите амо сву воиску приморску и неколико Церногорацъ, онолико колико ви знатъ будете да могу статъ и дочекатъ нашегъ неприателя, и то сва нека буде на вашу волю и уредбу. Ми смо божи и ваши, и ми смо данас у божѣ руке и ваше. И опростите у преши пишемо.

Остаемо чекаюћи вашъ одговоръ по ради да се знамо владатъ како намъ наредите. Ми смо вашего високопреосвященства целиваюћи вашѸ святѸю десницѸ

У граду Новому
15. Иуніа 1806.

Славенство
покорне и умилѣне слуге
Алеѯандро ко̄ Воиновић[17].....

---

[17] Остатак потписа не може добро да се прочита.

h.

Ваше Высокопреосвященство
Милостивѣйшій Государь
Петръ Петровичъ!

По приказанію Вашего Выс. Преосв. мною в домъ гдѣ находится пшеница карауль поставленъ и Саву Томова я на флагманской корабль Салафаилъ отправилъ, гдѣ онъ и напредъ сего за комиссара находился; въ протчемъ о здѣланномъ его преступленіи я только отъ Ваш. Высокопр. могъ узнать изъ письма Вашего: а напредь никто какъ о пшеницѣ, такъ и о семъ меня не увѣдомилъ. Я с моей стороны какъ оть Ваш. Высокопр. порученности, такъ и все по долгу моему стараюсь всегда вьполнить со всевозможнымъ раченіемъ.

Находящіеся здѣсь в Старой Рагузе житѣли, также и присланные отъ Его Сіят. Господ. Генералъ Маіора князя Вязимскаго 25тъ человѣкъ которые утруждаютъ меня просьбою что бы ихъ отъпустить въ ихъ дома для собранія съ полей пшеницы, а также многіе имѣютъ дѣтей: что бы доставить имъ пропитаніе. Я не могу безъ приказанія Вашего Высокопр. отъпустить ихъ: въ таковомъ случаи не благоволите ли имъ дать свободу болѣе что къ пропитанію ихъ нѣтъ средьства доставить во всякое время хлеба, хотя по приказанію Ваш. Високопр. и есть здѣсь провизионеръ, но і онъ имѣйтъ мало хлеба, да и то нѣкоторые съ малимъ числомъ приходящіе барки съ хлебомъ я оному провизионѣру иногда приказиваю чтобы принималъ для здешнихъ житѣлей бѣднихъ, а также и для оныхъ позволилъ; и запогодной когда долго не приходятъ барки оные претерпѣваятъ въ хлебѣ нужду.

Хотя я имѣю повелѣніе въ разъсужденій Черногорцовъ чтобы ихъ невпускать въ горадъ; но онные много

приходятъ къ воротамъ и просять что изъ дальнево мѣсть пришли имеютъ жажду въ питье, и также не имѣютъ хлаба. Въ таковомъ случаи изъ сожалѣнія, для отдихновенія, ихъ въпущаю и въ скоромъ времени всегда на находящихся здѣсь для всякихъ случаевъ лодкахъ ихъ отьправляю; а также въ магазейнѣ хлеба только для бѣдныхъ и пленныхъ, и много случается что они не получають, многіе же просятъ безотступно чтобъ имъ дать хлеба что терплятъ голодь и не могуть безъ подкрепленія впередь слѣдовать. Я другимъ старался нѣсколько изъ магазейна давать, а впредь какъ съ ними поступать прошу Ваше Високопр. приказаніемъ неоставитъ.

Черногорцы многіе пріезжають на лодкахъ съ вещами и однѣ имѣють бѣлети а другіе безъ билетовъ, тѣ кои имѣють билеты чтобы пропустить ихъ съ вещами въ Кастельновъ или въ Катеръ привезенные съ ними а также оставленные или здѣсь въ Старой Рагузе вещи забораютъ и возять говорятъ что отъ Ваш. Высокопр. имъ приказано взять. Также и сухимъ путемъ многіе съ билетами и мные и безъ билетовъ говорять что по приказанію вашему. Я не имѣю на сіе никагого повелѣнія и по тому не смѣю удерживать ихъ; — въ таковой случай не благоволитѣ ли чтобы они до окончанія оставляли здѣсь въ Рагузе всѣ вообще свои добичѣ а сами слѣдовали обратно. Я съ моеи стороны стараюсь чтобы онѣ оставля свои вещи ислѣдовали обратно къ своимъ мѣстамъ, но тѣхъ которые бо бѣлету не могу удерживать. Многіе же проходятъ въ Сребранице, ихъ незадрживяють, слѣдуютъ сухимъ путемъ обходя здѣшнее мѣсто по горамъ, и какъ я имѣю очень мало солдатъ для вселъ случаевъ и которые есть что стоятъ въ безсменномъ карауле, а также и требовать неотколь потому что во всѣхъ мѣстахъ нужно, — въ таковомъ случаи не могу поставить кордоновъ

чтобы удержать ихъ когда въ ближайшихъ предместяхъ ихъ не могуть удержать. О семъ также благоволитѣ увѣдомить меня, а я съ моеи стороны всѣ порученности постараюсь вьсполнить.

Покейзцы, кои въ тайнихъ мѣстахъ близъ Серебраницы находятся, а также и здѣсь за Рагузой съ лодками, принимають вещи отъ черногорцовъ, а другіе искои имѣютъ вещи здѣсь и близь берега останавливаются и нагружаютъ, а также и изъ города въ такіе мѣста гдѣ нельзя ихъ усмотрѣть. Вчерашней день однѣ найдени за мысомъ которые съ хлѣбомъ шлы, и какъ имъ нельзя здѣсъ вина и ничего продавать въ разсужденіи что ихъ по приходѣ отьправляюъ въ надлежащія мѣста, были пойманы и отправлены въ свои мѣста; а другіе по другую сторону въ заливѣ пристали съ вещами и ещехотѣли и отселѣ нагружать вещи, солдаты ихъ увидѣли и были посланы за ными на лодкахъ которыхъ и привели и на оной лодки были два черногорца и одинъ изъ нихъ попъ, которой показалъ билетъ на Ваше имя: Я узнал что онъ фальшивой, что наконець и онъ признался: по сему посажены мною подъ караулъ съ нимъ и другой чорногорецъ и четыре покейца; билетже къ Вашему Высопр. при семъ посылаю; и что съ ними прикажете учинить прошу отъ Ваш. Высокопр. рѣшенія.

Также многіе Чорногорцы на имя Ваше билеты по приказанію Вашему за подписаніемъ секретаря Вашего и прочихъ въ коихъ сказано чтобы они отъ селъ взяли свои вещи. Многіе изъ нихъ хотѣли вывозить доски, двери и окни, я удржалъ, потому что житѣли здѣшніе просят что ихъ оные доски изъ потолковъ и двери, а первые доказываютъ что они купили; и какъ въ предъ съ оными посатупать не оставытѣ Вашимъ приказаніемь. Я же с моеи стороны выполняя всѣ Вами порученняти и въпредъ съ

разительнымъ стараніем непромену все вьсполнить, и ежи ли благоволѣно будетъ отъ Вашего Высокопр. дмч удержанія Черногорскихъ войскъ въ ихъ мѣста и чтобы оставляли свои добычи здѣсь слѣдовали братно: я надѣюсь что мною со всѣхъ сторонь будуть удержаны къ преслѣдованію.

Поручая себя въ Вашу мил сть имѣю честь быть съ достодолжнимъ моимъ высокоп читаніемъ и есть Вашъ

Јюня 20. дня
1806го года
въ Старой Рагузе.

Вашего Высокопреосвященства
Милостивѣйшаго Государя
всепокорнѣйшій слуга
Иванъ Щелонизовъ".

І.

„Високопреподобни Господине.

Купио самъ има толико дана еданъ мали каикъ у Ника Митровиѣя и Ива Калуђеровиѣя и осталиехъ гербљанах и ючер платио га. Ови команданте од фрегаде узео ми га е. Посла самъ билѣтъ да е мои: вратио га и у писмо записа. Опетъ други путъ узо ми га е и срамотио. Я за мене мало маримъ, ма е стидно чутъ що за друге говори и що чини отъ овиехъ сиромаха. Яко е ко що узо, али уграбио, главу е ризика, а не како онъ у оволико времена глоѣя и чинио од врагужела що е хотио, и курветина бротъ папунио. Я васъ молимъ чините да ми се врати мои каикъ, коега самъ, тако ми Бога, платио; ер истино хоѣе ме ђаво понетъ, ер що терпимъ од мое браѣе а знамъ какви смо, али иматъ обиду од тобожъ просвещениех терплѣтъ не ѣю, за нишъ од оваквога чбика, кои ни кога не познае у ница. Едному од

Боке искуба мустаће, другому е удрио толико стапа, а кадъ ко пође да шнимъ збори, каже: „али ви мислите да зборите с вашиемъ владикомъ кадъ са мномъ зборите“!

Я молимъ да ми га чините вратитъ, ако ви ние мучно потрудити се за мене. Ако ли битъ не може како свакому тко купуе и у Боку повезе — фала да е Богу! и целивам ви руку,

21[га] Июнія.

В. В. П.
покорни слуга
Яковъ Стефановић“.

(Нема другог листа на коме би адреса била. Није назначено место из кога се пише, ни година).

j.

„**Владико свети**
Милостиви Господару.

Дошло е хлеба съ еднием ъ од нашиех горсарах, кои не може доћъ да га искерца близу, ни бродомъ, ни баркомъ; све су барке везали по керми од фрегате Михаила узео е и мои каикъ. Шиля самъ капетана да му ище баркацъ да искерца воисци хлебъ, ние га стио дать, како ће ви казатъ Шопра карго од хлеба; а воиска нема хлеба; но немоите пропущаватъ на мене сву злу срећу, да ме воиска срамоти и бие по серцу, а друзи да чине що хоће и брезъ заповиеди, а доста видимъ.

21. Июния 1806.
(Нема означеног места из кога се пише).

Слуга до смерти
Яковъ“.

k.

Отацъ мои и господине Диометиянъ.

Примилисмо заповиедъ од нашего Господара, како гођъ заповиеда с мое стране ево животъ мои у све да слуша. Яко е за насъ стидно, главни комесаръ поша на Наву синоћъ и ошъ доша ние, а воиска дошла за хлебъ, и тако ние било могуће да и хлебъ не дамо и бразъ нѣга, већъ не внамъ що ће рећъ. Поручилисмо да ни пошлю фишеке съ Нави, не шилю ихъ, а воиска нема; но нека Господаръ заповиеда. Питате Господина, хоћю ли му кадъ дође комесаръ съ Наве дать ово асприхъ що е остало, и конатъ що самъ да и примио, и хоћю ли узетъ 200 цекинахъ од суме що ми е исти Господинъ да и узамио. Цекине валутаћю у 9 гроша, а пете у три гроша и по. Како заповиеда тако нека вазда с мое стране и буде.

Слуга
Яковъ".

Адрес: — „Господину Иову Долянници у руке, а да преда исто писмо високопреподобнуому Господину оцу Диомет. Владевићу".

(Датума нема ни означена места из кога се пише)

---

l.

„**Милостивѣйшій Государь**
Отецъ Дементіанъ!

Я, знавъ сколь великой недостатокъ черногорскіе воины терплють въ хлѣбѣ, старался имѣющіеся въ Серебренныцѣ двѣ малые барки отьправить въ Санть-

кроце, и узнавъ оть нихъ что есть еще три но не извѣстно имъ гдѣ, нашоль одну которая съ хлѣбомъ и тергуетъ виномъ за островкомъ, такъ что караулу ни коимъ образомъ видѣть было не можно. Узнавь я о ее пребываніи въ скритномъ мѣстѣ пашолъ туда, и по затилку такъ славно погналъ, что она стрѣмъ главъ поѣхала въ Сантькроцу. Если сей бокешецъ пріидеть просить на меня, прошу Васъ меня защитить. Другіе же двѣ барки нашолъ за сколомъ что привязавши ихъ къ камнямъ и не идутъ въ Кроце. Я погналъ и сихъ, и надѣюсь что сегодня вы будет имѣть хлѣба изобильно.

Я узнавъ такое злоупотребленіе барокъ привозащихъ хлѣбъ отъ имени Его Высокопреосвѣщенства приказалъ караулу ни подь какимъ видомъ таковымъ баркамъ не позволять останавливать ся близъ Старой Рагузы, и поеду къ Адмиралу сказатъ, чтобъ борказы военные, которые крейсерують и какъ чутъ увидятъ лодку съ хлѣбомъ провомали бы въ Сантькроцу, и нигдѣ не позволяли бы имъ остановливать ся.

Присланной раненной и еще три болоныхъ я стараюсь отправить въ Кастеліо, но и чуть исполню мою должность тоть часъ являсь къ услугамъ Вашимъ.

Съ истиннымъ почтеніемъ и преданостію есть и буду на всегда

Кравченковъ.

Я стараось отправлять барки въ Кастеліо-Ново за хлѣбомъ, да хозяевъ барокъ не могу найти“. —

---

m.

Lettre de M. Cravtchenko, Capitaine du port de Srebarno à M. Dométian, Secrétaire de l'Evêque du Montćnegro.

„Le fais partir pour Gravosa cinq barques chargées de pain; vous avez trois mille rations, et peut être davantage. L'ai été obligé de puniz les Bocchars qui en sont les conducteurs, et j'espère que vous ne les ecoutez pas s'ils vienneut se plaindre.

Le fais partis pour Castel-Nuovo les quatres malades que Vous m'aver envoyés, et j'espère Vous envoger demain du pain en abondance.

L'ai l'honneur d'être“ etc.

III.

У Archives nationales, AF IV. 1689. p. 40 и 102, налазе се два писма Кара-Ђорђа Петровића и Правителствующег Совѣта Наполеону I. Једно је од 16. Августа 1809, а друго од 10. Јануара 1810, оба из Београда. Писма су писана српским језиком на великом табаку. Уза свако на другом је листу добар превод латински истом руком. Прво је снабдевено печатом Кара-Ђорђевим и Совѣтским у црвеном воску, а на другом су ударени исти печати црнилом намазани.

До сад је се знало да постоји само једно, и то оно прво. Превод француски тог писма, учињен с његовог латинског превода[18], штампао је 1865 г. пок. барон de

[18] Види се по томе: што код Тесте нема совѣтског потписа — а тако је у латинском преводу.

Testa у свом делу: Recueil des traités de la Porte ottomane avce les puissances étrangères. Tome II. p. 331; а латински превод штампао је Saint-René Taillandier у свом делу: La Serbie etc. Paris 1872. p. 117 — не преписав га баш у свему тачно.

О томе Кара-Ђорђевом корачу у опште, о течају и исходу преговора, говорићу другом приликом и опширно. Сад објављујем, ево, преписе са оригинала тих писама.

---

a.

„Ваше Императорское

Величество!

Слава оружія и подвигов Вашего Величества разсѣяла се по цѣлому свѣту. Народи налазе у Августѣйшей особи Вашей избавителя и законодателя свог. Сербскій род жели те сретве удостоити се. Монарх! обрати взор Твой и на Славено-Сербов, у коима тьеш натьи мужество, и вѣрность ко Благодѣтелю; време и случай оправдатье ову истину, и то да су достойни Покровителства великога народа.

В надежди, что Ваше Императорское Величество всевысочийшим отвѣтом ущастовите

Вашего Императорскога Величества

всенижайшега и покорнѣйшега слугу
Кара Георгія Петровича
верх. Предводителя народа Сербскога
Правителствующіы Совѣт
народный Сербскій«.

В Белградѣ 16° Августа
809.

b.

„Августѣйшій Монарх!

Еще пред заключеніем мира в Віеннѣ с Аустріом послали смо мы депутата нашег Г. капетана Радо Вученића са изясненіем единодушне волѣ народа Сербскога к Вашему императорскому и королевскому величеству; кое смо и по другій пут потврдили пославши нарочитога Ніколу Шкулѣвича 13° Декемврія 1809 лѣта. За доказателство да е то наше намѣренѣ тврдо и непоколебимо, тако и ради тога да бы се дѣло што скорѣ к концу привело, отправлямо повторително са полномощіем и наставленіем реченога депутата нашег за изяснити све што благостояніе народа нашег изискуе, пред престолом Вашего императорскаго и королевскаго Величества, ако и то всевисочайше соизволите. Монарх! Вы сте праведно названи великим, ибо многіи народи Вама имаю благодарити свое садашнѣ существованѣ и благоденствіе, а особито нововоскресша Иллирія, у коеи живе наши соплеменици. Подобну Милость соизволите по природной щедроти и благоутробію Вашему всемилостивѣйше излити и на наш Сербскій народ, а мы от наше стране усиловаћемо се вѣрностію, покорностию и привязаностію к Вашему всевысочайшему лицу удостоити се такове милости.

Пролеће приближава се, у случаю новога нападенія от непріятеля, наша обстоятелства изискую предосторожности, и сваку скорость у дѣлу; тога ради колѣнопреклонно молимо Ваше Императорско и короловско Величество не оставите прошенѣ наше без уваженія; будући да е бог у Ваше руке положіо власть преодолѣ-

вати свакому препятствію, и ништа Вашему Величеству ни е невозможно.

Препоручая с' Монаршей Милости с глубочайшим страхопочитаніем и преданостію изумираем

Вашего императорскаго Величества

всенижайшій, всепокорнѣйшій слуга
Кара Георгіе Петрович
верх. предв. нар. Серб.
Правителствующій Совѣт
народній Сербскій«.

У Београду 10° Јануарія
1810.

---

*

Држим да нема више српских писама у овдашњим архивама, но толико колико. ето, изнесох. То толико изнашао сам утрошивши доста времена и посла; јер нема тако израђених каталога, из којих би се могло видети шта по именце има у којој партији архива. Тражио сам по свима партијама, у којима би — ако што има — требало да буде. Често ми се дешавало у том послу, да на таким местима, после дугог тражења, нисам ништа нашао, а и да сам по нешто нашао онде где му никако место није!

Париз 1880.

Ив. Павловић.

НЕКОЛИКО НОВИХ ИНТЕГРАЛНИХ ОБРАЗАЦА

ОД

ДИМ. НЕШИЋА

ПРОФЕСОРА ВЕЛ. ШКОЛЕ.

I.

Међу познатим интегралним обрасцима налазе се обрасци:

$$\int \frac{x^n dx}{X^m} = \frac{-x^{n-1}}{c\,(2m-n-1)\,X^{m-1}} - \frac{b\,(m-n)}{c\,(2m-n-1)} \times$$

$$\times \int \frac{x^{n-1}\,dx}{X^m} + \frac{a\,(n-1)}{c\,(2m-n-1)} \int \frac{x^{n-2}\,dx}{X^m} \quad \ldots\ldots 1).$$

$$\int \frac{dx}{X^m} = \frac{b+2cx}{(m-1)\,(4ac-b^2)} + \frac{2c\,(2m-3)}{(m-1)\,(4ac-b^2)} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{X^{m-1}} \quad \ldots\ldots 2).$$

$$\int \frac{dx}{x^n X^m} = \frac{-1}{a\,(n-1)\,x^{n-1}\,X^{m-1}} - \frac{b\,(m+n-2)}{a\,(n-1)} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{x^{n-1} X^m} - \frac{c\,(2m+n-3)}{a\,(n-1} \int \frac{dx}{x^{n-2} X^m} \ldots\ldots 3).$$

где је $X = a + bx + cx^2$.

Образац под 3). издаје у случају, кад је $n = 1$. Онда, веле писци (види Oscar Schlömilch: Höhere Analysis страна 321 и т. д.; Goseph Herr: Höhere Mathematik страна 316 и т. д.), треба ставити $x = \frac{1}{y}$, па се добија:

$$\int \frac{dx}{x\,(a + bx + cx^2)^m} = -\int \frac{y^{2m-1}\,dy}{(c + by + ay^2)^m} \ldots\ldots 4).$$

Десни интеграл може се, веле они, изнаћи помоћу образаца 1). и 2).; и кад се то учини, онда само још остаје, да се y замени са $\frac{1}{x}$, па је нађен и леви интеграл. Међутим на десни интеграл под 4). неможе се приметити образац под 1).; јер кад се то учини, онда се вредност тога интеграла јавља у облику апсолутно-бесконачне количине. Тврђење дакле писаца, да се десни интеграл под 4). може наћи помоћу образаца под 1). и 2). јесте погрешно.

Ја сам се потрудио, да ту празнину попуним помоћу нових образаца, које сам пронашао и које сада друштву подносим. Те нове обрасце добијам на следећи начин:

$$d.\,\frac{1}{xX^{m-1}} = -\left\{\frac{X^{m-1} + (m-1)\,xX^{m-2}\,(b+2cx)}{x^2 X^{2m-2}}\right\} dx$$

$$= -\left\{\frac{dx}{x^2 X^{m-1}} + \frac{b\,(m-1)\,dx}{xX^m} + \frac{2c\,(m-1)\,dx}{X^m}\right\}.$$

Одавде интегралећи лево и десно добијам даље:

$$\frac{1}{xX^{m-1}} = -\left\{\int\frac{dx}{x^2X^{m-1}} + b(m-1)\int\frac{dx}{xX^m} +\right.$$

$$\left. + 2c(m-1)\int\frac{dx}{X^m}\right\} \quad \ldots\ldots 5).$$

За први интеграл у заградама добијам помоћу обрасца под 3). следећу вредност:

$$\int\frac{dx}{x^2X^{m-1}} = \frac{-1}{axX^{m-2}} - \frac{b(m-1)}{a}\int\frac{dx}{xX^{m-1}} -$$

$$-\frac{(2m-3)c}{a}\int\frac{dx}{X^{m-1}}.$$

Замењујући ово у 5). добијам:

$$\frac{1}{xX^{m-1}} = \frac{1}{axX^{m-2}} + \frac{b(m-1)}{a}\int\frac{dx}{xX^{m-1}} +$$

$$+\frac{c(2m-3)}{a}\int\frac{dx}{X^{m-1}} - b(m-1)\int\frac{dx}{xX^m} -$$

$$-2c(m-1)\int\frac{dx}{X^m}.$$

Из ове једначине добијам на врло прост начин:

$$\int\frac{dx}{xX^m} = \frac{X-a}{(m-1)abxX^{m-1}} + \frac{(2m-3)c}{(m-1)ab}\int\frac{dx}{X^{m-1}} -$$

$$-\frac{2c}{b}\int\frac{dx}{X^m} + \frac{1}{a}\int\frac{dx}{xX^{m-1}} \quad \ldots\ldots 6).$$

Ово је образац, који стоји на услузи онда, кад издаје образац под 3). Образац 6). своди $\int \frac{dx}{xX^m}$ најзад на $\int \frac{dx}{xX}$, који се последњи може наћи; јер треба само ставити у њему $x = \frac{1}{y}$, па се он своди на $-\int \frac{ydy}{c + by + ay^2}$, а овај се опет налази помоћу познатог обрасца:

$$\int \frac{x.dx}{a + bx + cx^2} = \frac{1}{2c}\, l\,(a + bx + cx^2) - $$

$$- \frac{b}{2c} \int \frac{dx}{a + bx + cx^2} \quad \ldots\ldots 7).$$

Образац под 6). може се и овако представити:

$$\int \frac{dx}{xX^m} = \frac{2ac - b\,(b + cx)}{(m - 1)\, a\, (4ac - b^2)\, X^{m-1}} - $$

$$- \frac{(2m - 3)\, bc}{(m - 1)\, a\, (4ac - b^2)} \int \frac{dx}{X^{m-1}} + \frac{1}{a} \int \frac{dx}{xX^{m-1}} \quad \ldots\ldots 8).$$

Радећи по обрасцу 6). или 8). налазим, да је:

$$\int \frac{dx}{x(1 + x - x^2)^2} = \frac{3 - x}{5\,(1 + x - x^2)} + $$

$$+ l \left(\frac{x}{\sqrt{1 + x + x^2}}\right) - \frac{7}{10\sqrt{5}}\, l \left(\frac{1 - 2x - \sqrt{5}}{1 - 2x + \sqrt{5}}\right).$$

II.

Међу интегралним обрасцима налазе се следећи:

$$\int \frac{dx}{X^p\sqrt{X}} = \frac{2(b + 2cx)\sqrt{X}}{(2p-1)(4ac-b^2)X^p} \times$$

$$\times \frac{8c(p-1)}{(2p-1)(4ac-b^2)} \int \frac{dx}{X^{p-1}\sqrt{X}} \quad \ldots 9).$$

$$\int \frac{x^n dx}{X^p\sqrt{X}} = \frac{-x^{n-1}\sqrt{X}}{c(2p-n)X^p} - \frac{b(2p-2n+1)}{2c(2p-n)} \times$$

$$\times \int \frac{x^{n-1}dx}{X^p\sqrt{X}} + \frac{a(n-1)}{c(2p-n)} \int \frac{x^{n-2}dx}{X^p\sqrt{X}} \quad \ldots\ldots 10).$$

$$\int \frac{dx}{x^n X^p\sqrt{X}} = \frac{-\sqrt{X}}{a(n-1)x^{n-1}X^p} - \frac{b(2p+2n-3)}{2a(n-1)} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{x^{n-1}X^p\sqrt{X}} - \frac{c(2p+2n-3)}{a(n-1)} \int \frac{dx}{x^{n-2}X^p\sqrt{X}} \ldots 11).$$

Образац под 11). издаје у случају, кад је $n = 1$. Писци и тада веле, да треба ставити $x = \frac{1}{y}$, па ће се добити:

$$\int \frac{dx}{xX^p\sqrt{X}} = -\int \frac{y^{2p}dy}{(c+by+ay^2)^p\sqrt{c+by+ay^2}} \ldots 12).$$

Десни интеграл у 12). може се, по тим писцима, наћи помоћу обрасца под 10). Међутим кад се на поменути интеграл примени образац под 10), онда се његова

вредност јавља у облику апсолутно-бесконачне количине, што сведочи, да је њихово тврђење и овде погрешно. Обрасце и за тај случај ја сам извео, а добијам их, кад у обрасцу 6). или 8). метнем $m = p + \frac{1}{2}$. Ти су обрасци:

$$\int \frac{dx}{xX^p\sqrt{X}} = \frac{2(X-a)\sqrt{X}}{(2p-1)\,abxX^p} + \frac{4(p-1)c}{(2p-1)\,ab} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{X^{p-1}\sqrt{X}} - \frac{2c}{b}\int \frac{dx}{X^p\sqrt{X}} + \frac{1}{a}\int \frac{dx}{xX^{p-1}\sqrt{X}} \ldots 13).$$

$$\int \frac{dx}{xX^p\sqrt{X}} = \frac{2\{2ac - b(b+cx)\}}{(2p-1)\,a\,(4ac-b^2)\,X^p\sqrt{X}} -$$

$$- \frac{4(p-1)\,bc}{(2p-1)\,a\,(4ac-b^2)} \int \frac{dx}{X^{p-1}\sqrt{X}} +$$

$$+ \frac{1}{a}\int \frac{dx}{xX^{p-1}\sqrt{X}} \quad \ldots\ldots 14).$$

III.

Образац под 1). издаје, кад је $2m - n - 1 = 0$, дакле кад се тражи:

$$\int \frac{x^{2m-1}\,dx}{(a+bx+cx^2)^m}.$$

Да би овај интеграл нашао, ставићу у њему $x = \frac{1}{y}$, па ћу добити;

$$\int \frac{x^{2m-1}\,dx}{(a + bx + cx^2)^m} = -\int \frac{dy}{y\,(c + by + ay^2)^m}.$$

Десни интеграл може се сада израчунати помоћу образаца под 6). или 8). Последњи интеграл, на који ћу, примењујући поменуте обрасце, наићи, биће:

$$\int \frac{dy}{y\,(c + by + ay^2)}.$$

Овај се интеграл за $y = \frac{1}{z}$ претвара у:

$$-\int \frac{z dz}{a + bz + cz^2},$$

који се интеграл помоћу горњег обрасца под 7). налази.

IV.

Горњи образац под 10). издаје, кад је $2p - n = 0$, дакле кад је интеграл, који се тражи

$$\int \frac{x^{2p}\,dx}{X^p \sqrt{X}}.$$

Да би овај интеграл израчунао, ја ћу опет ставити $x = \frac{1}{y}$, па ћу наћи:

$$\int \frac{x^{2p}\,dx}{X^p \sqrt{X}} = -\int \frac{dy}{y\,(c + by + ay^2)^p \sqrt{c + by + ay^2}}.$$

На десни интеграл може се сад применити образац 13). или 14). Последњи интеграл, на који се налази, јесте:

$$\int \frac{dy}{y\sqrt{c + by + ay^2}},$$

а овај се налази помоћу једног од познатих образаца:

$$\int \frac{dx}{x\sqrt{a + bx + cx^2}} = \frac{1}{a}\, l \left\{ \frac{2\sqrt{a}\sqrt{a + bx + cx^2} - (bx + 2a)}{x} \right\}$$

$$\int \frac{dx}{x\sqrt{-a + bx + cx^2}} = \frac{1}{\sqrt{a}}\, arc\, sin\, \frac{bx - 2a}{x\sqrt{4ac + b2^2}}.$$

Доказ, да је ред интеграљења код двојних одређених интеграла произвољан.

Ако је $f(x, y)$ непрекидна функција између граница $x = a$ и $x = b$, као и између граница $y = \alpha$ и $y = \beta$, и ако су границе интеграљења независне од промењљивих x и y, онда, као што је познато, вреди једначина:

$$\int_a^b dx \int_a^\beta dy.\, f(x, y) = \int_a^\beta dy \int_a^b dx.\, f(x, y).$$

При извођењу овог обрасца полази се или од обрасца:

$$\int_a^b dx.\, f(x, y) = lim \{ f(a, y)\, dx + f(a + dx, y)\, dx + -$$
$$- + f(b - dx, y)\, dx \}$$

или пак од обрасца:

$$\int_\alpha^\beta dy . f(x, y) = lim \{f(x, \alpha) dy + f(x, \alpha + dy) dy + -$$
$$- + f(x, \beta - dy) dy\},$$

дакле се при извођењу горњег обрасца одређени интеграл сматра као граница збиру бесконачно многих и бесконачно малих вредности диференцијалног израза. Ја ћу покушати, да докажем горњи образац, али узимајући као дефиницију одређеног интеграла то, да је он разлика двеју вредности, које неодређени интеграл добија, кад се у њему променљива количина замени најпре са горњом а после са доњом границом.

У науци о неодређеним интегралима доказује се, врло просто образац:

$$\int dy \int dx . f(x, y) = \int dx \int dy . f(x, y).$$

Ја ћу предпоставити, да је:

$$\int dx . f(x, y) = F(x, y) \text{ а } \int dy . f(x, y) = F_1(x, y),$$

и онда је:

$$\int F(x, y) dy = \int F_1(x, y) dx.$$

Одавде пак сљедује:

$$\int_\alpha^\beta dy . F(x, y) = \int dx \{F_1(x, \beta) - F_1(x, \alpha)\},$$

или :

$$\int_{a}^{\beta} dy.\ F(x, y) = \int dx \int_{a}^{\beta} dy.\ f(x, y),$$

а одавде опет:

$$\int_{a}^{b} dx \int_{a}^{\beta} f(x, y)\, dy = \int_{a}^{\beta} dy \left\{ F(b, y) - F(a, y) \right\}$$

или на послетку:

$$\int_{a}^{b} dx \int_{\alpha}^{\beta} f(x, y)\, dy = \int_{\alpha}^{\beta} dy \int_{a}^{b} f(x, y)\, dx,$$

и тако сам овај образац доказао, сматрајући притом, као што рекох, одређени интеграл као разлику двеју особених вредности неодређеног интеграла.

О ДЕЈСТВУ СУМПОР-УГЉЕНИКА НА p-НИТРАНИЛИН.

од

С. М. Лозанића.

Ја сам саопштио моја опажања о дејству сумпор-угљеника на m-нитранилин[1] (топи се на 112°); том сам приликом показао, да m-нитранилин и сумпор-угљеник, кувани у алкохолном раствору, дају m-динитро-дифенил-тијоуре. Ова се реакција убрзава знатно, кад се реакционој смеши дода нешто мало калијум-хидрата. Аналого овој реакцији m-нитранилина, било је од извесног интереса опробати и понашање p-нитранилина, према том истом реагенсу, а под истим наведеним приликама. На тај опит навела ме је нарочито та околност, што сам приметио, да су различите реакционе моћи m- и p-нитранилина, и то реакциона моћ првога далеко је јача но другога. Тако ја сам саопштио, да се m-нитранилин једини са фенил-сенфуљем и на обичној температури, кад су у алкохолном раствору; p-нитранилин пак не једини се са фенил-сенфуљем ни при јачем грејању.

p-Нитранилин (топи се на 147°) не мења се никако, кад сам га више дана кувао са сумпор-угљеником у ал-

[1] Гласник XLV. 170.

кохолном раствору. Кад сам пак тој смеши додао нешто мало калијум-хидрата, и кување продужио, почела је наступати реакција међ раствореним састојцима, али веома спора беше. Пошто сам кувао ову смешу осам дана, највећи део нитранилина беше остао непромењен, а само мали део његов беше се модификовао у неко дуго једињење. Ово ново једињење одвоио сам од нерастављеног нитранилина на овај начин: Из реакционе смеше предестилисао сам вишак сумпор-угљеника; остатак алкохолног рствора закиселио сам хлоро-водоничном киселином, и додао сам му мало воде, како ће се сав нитранилин одржати у раствору, и пошто се раствор олади, а да из њега само ново једињене кристалише. Из овог раствора, кад се оладио, одвојили су се жути игласти кристали овог новог једињења. Да би га од нитранилина савршено очистио, кувао сам га у води (оно се не раствара у врелој води, а нитранилин се раствара), па сам га из алкохола прекристалисао. На овај начин добио сам ово једињење савршено чисто.

Елементарна анализа показала је, да је ово једињење један дериват тијоуретанов (ксантоген-амид), и то

p-Нитрофенил-ксантогенамид (тијоуретан)

			Теорија %	Анализа %
C_9	=	108	47·79	47·57
H_{10}	=	10	4 42	4·71
N_2	=	28	12·39	12·69
S	=	32	14·16	—
O_3	=	48	21·24	—
$C_9H_{10}N_2SO_3$	=	226	100·00	—

Ово једињење кристалише из алкохола у отворено-жутим игластим кристалима. У води се не раствара, а у алкохолу је лако растворно. Раствара се у воденим алкалијама и амонијаку. Топи се око 175°—176°.

Овде пада у очи то, што p-нитранилин не прелази у одговарајуће тијоуре под утицајем сумпор-угљеника, као што то чини m-нитранилин, већ реакција иде даље до постанка одговарајућег тијоуретана. У осталом ја сам приметио, да и многи други амини, кувајући их дуже са сумпор-угљеником у алкалном алкохолном раствору, дају поред одговарајућег тијоурета још и одговарајући тијоуретан. Тако анилин даје под тим приликама тијокарбанилид и фенил-тијоуретан; p-толуидин даје дитолил-тијоуре, и толил-тијоуретан (топи се на 84°); p-хлоранилин даје дихлор-дифенил-тијоуре и хлорфенил-тијоуретан (топи се на 102°).

Ова студија биће довршена кад се учине опажања о дејству сумпор-угљеника на о-нитранилин.

Септембар 1881. год. Из хемијске лабораторије на вел. школи.

ДЕЈСТВО АЗОТНЕ КИСЕЛИНЕ НА ТРИБРОМ-АНИЛИН (ОБИЧАН).

ОД

С. М. ЛОЗАНИЋА.

У колико ми је била приступна литература хемијска, нисам могао наћи, да је ко дубље опажао дејство азотне киселине на трибром-анилин (обичан). Ја сам се од неког времена бавио тим питањем, и резултате мојих опажања подносим овде.

Обична метода добијања трибром-анилина, преливајући анилин бромном водом, даје продукт, који је увек, више или мање, обојен црвено, а тог црвенила не може се ослободити ни вишегубим прекристалисавањем. Ја сам добио савршено бео трибром-анилин, преливајући анилин, у води размућен, раствором брома у алкохолводеној смеши (равне запремине). Добивени продукт савршено је бео, кад се само једном из алкохола прекристалише; топи се на 119°. Ова метода даје сразмерно највише трибром-анилина.

I. Дејство азотне киселине на трибром-анилин. Врела концентрисана азотна киселина дејствује снажно на трибром-анилин; у сљед те реакције цео раствор од себе кључа, развијајући доста црвене

паре. Процес, који бива између трибром-анилина и азотне киселине, доста је компликован; при томе се један део трибром-анилина распада дубље, прелазећи у деривате засићених карбонида, а бром, који се у сљед тога ослобађа, изазива секундерне реакције на нерастављеном трибром-анилину. Из ове реакционе смеше ја сам одвојио ова једињења:

Дибром-динитро-метан.

Тетрабром-бензол.

Броманил.

Пикринску киселину.

Оксалну киселину.

Једну мрко-црвену масу.

Начин, како сам руководио тај процес, и како сам одвојио поменуте продукте један од другога, био је овај: У једној флаши, спојена са кондензатором, грејао сам трибром-анилин у конц. азотној киселини дотле, док није međ њима реакција наступила; у сљед тога раствор је од себе кључао, развијајући доста црвене паре. С почетка се јавише у кондензатору неколико капи брома, а за тим је дестилисала азотна киселина са једном зејтињавом течности; то беше дибром-динитро-метан $CBr_2(NO_2)_2$. Пошто се реакција у флаши утишала, грејао сам је до кључања, док се црвена пара развијаше, и за цело то време прелазило је по мало од оне зејтињаве течности. Ова зејтињава течност остаје од чести растворена у азотној киселини, али је вода таложи одатле. — Кад је престало развијање црвене паре из реакционе смеше, тада сам продужио дестилисање у струји водене паре; од сада се ватао у кондензатору тетрабром-бензол $C_6H_2Br_4$, као бела кристална маса. Њега има по мало и у оној зејтињавој течности. — Пошто је предестилисао тетрабром-бензол, остаје у флаши жута теч-

ност и једна мрко-црвена кристална маса. — Ову жуту течност укувао сам до некле, па је из ње кристалисала прво оксална, а за тим пикринска киселина. — Ону црвену масу искувао сам у алкохолу: остаје нерастворен броманил $C_6Br_4O_2$ у отворено-жутим сјајним листићима, и добија се мрко-црвен алкохолни раствор. Овај раствор алкохолни, кад се укува, одваја мрко-црвену катрањиву масу: њу нисам даље испитивао.

Из 100 грама трибром-анилина добио сам:

30 грама дибром-динитро-метана.
5 „ тетрабром-бензола.
10 „ броманила.
24 „ мрко-црвене масе.

Остали део трибром-анилина прелази у пикринску и оксалну киселину и угљен-диоксид.

Према овим добивеним продуктима, можемо овако схватити процес хемијски који бива између трибром-анилина и азотне киселине: При томе азотна киселина раставља дубље један део трибром-анилина оксидишући распаднуте делове његове до $CBr_2(NO_2)_2$, $C_2H_2O_4$ и CO_2; један део трибром-анилина пак, задржавајући свој ароматичан карактер, прелази под утицајем азотне киселине у $C_6H_2(NO_2)_3.OH$. Како се при овом распадању трибром-анилина ослобађа бром, то овај, поред оксида азотових, изазива секундарне реакције у нерастављеном трибром-анилину; продукти тог дејства јесу $C_6H_2Br_4$ и $C_6Br_4O_2$, а вероватно и она црвена маса.

Ја ћу да опишем овде добивене продукте.

Дибром-динитро-метан $CBr_2(NO_2)_2$ На поменути начин не добија се ово једињење савршено чисто; прво добивени продукт садржи по мало и тетрабромбензола, јер и овај, при првој дестилацији, испарава

по мало. Ако га предестилишемо у струји водене паре, и уватимо за се прву половину дестилата, биће довољно чист. Савршено чисто једињење добио сам из његовог калијумовог деривата, растављајући га у воденом раствору разблаженом сумпорном киселином и дестилишући одвојену зејтињаву течност у струји водене паре. Анализе овог једињења тврде постављену формулу:

		Теорија	Опит
C . . .	12	4·55	4·56
Br_2 . .	160	60·61	60·36
N_2 . . .	28	10·61	10·50
O_4 . . .	64	24·23	—
$CBr_2(NO_2)_2$ . .	264	100·00	

Дибром-динитро-метан је житка течност, врло слабе зеленкасто жуте боје; има непријатан загушљив мирис, а пара његова уједа за очи; на неколико степени изнад нуле мрзне се у белу кристалну масу; на ваздуху не може се запалити. Око 50° почиње да се распада одпуштајући гасовите продукте и слободан бром; у струји водене паре дестилише без промене. У води тоне, растварајући се врло мало, од чега вода пожути; меша се и са воденим алкохолом. Једини се са базама измењујући један бромни атом са металом и градећи једињења подобна солима $CMBr(NO_2)_2$. Ове су соли жуте и експлозивне.

Калијумова со $CKBr(NO_2)_2$. Алкохолни раствор дибром-динитро-метана пожути кад му се дода калијумхидрата; из овог раствора, кад постоји дуже, одваја се ова со у отворено-жутим сјајним кристалима, љубичастог рефлекса. Раствара се лако у врелој води, а у алкохолу мало. Водени раствор распада се од чести при дужем

кувању, одајући загушљив мирис дибром-динитро-метана. Киселине растављају ову со регенеришући дибром-динитро-метан. Ова се со распада експлозивно под ударом или при грејању. Анализе ове соли тврде постављену формулу:

		Теорија	Опит
C . . .	12	5·38	5·18
Br. . .	80	35·87	35·62
N_2. . .	28	12.56	12·70
K . . .	39	17·47	17·61
O_4. . .	64	28.70	—
$CKBr(NO_2)_2$. .	223	100·00	

Натријумова и амонијумова со подобне су калијумовој соли, само се растварају лако и у води и у алкохолу; амон со кристалише у потпуно развијеним кристалима. Тетраметил-амон-со кристалише у отворено-жутим сјајним иглицама, које су чијасто поређане.

Овај исти дибром-динитро-метан постаје и из дибром-p-толуидина или бром-фенола, кад сам их у азотној киселини кувао.

Тетрабром-бензол $C_6H_2Br_4$. Кристалише из алкохола у танким иглицама; топи се око 95—96°. Нађено је Br 80·70, израчунато 81·22. Овај тетрабромбензол идентичан је са Meyer-овим, и Körner-овим, кији се топи на 98·5°[1]. Куван у смеши азотне и сумпорне киселине даје познати тетрабром-динитро-бензол $C_6Br_4(NO_2)_2$ (топи се на 227°).

Броманил $C_6Br_4O_2$. Кристалише из сирћетне киселине (што се мрзне) у отворено-жутим сјајним ромби-

[1] Annalen der Chemie 137 — 218 и 227.

ским листићима, а из бензола у компактним плочицама; сублимише преко 250°. По свима особинама, нарочито по свом понашању према калијум-хидрату, (даје К-со броманилне киселине), подудара се са познатим броманилом. Нађено је Br 75·30, 75·45; израчунато 75·47. По овој методи лако се добија савршено чист броманил.

Пикринска и оксална киселина, што се граде при овој реакцији, доказане су по њиховим особинама; прва се гради у омањој, а дрга у већој колични.

II. Дејство азотне киселине на триброманилин растворен у сирћетној кис. (што се мрзне). Да би ублажио дејство азотне киселине на трибром-анилин, ја сам их грејао растворене у сирћетној киселини. И у овом случају распада се трибром-анилин на онај исти начин, као и мало час, кад је на њ сама азотна киселина дејствовала, само што овом приликом већи део трибром-анилина сагорева тотално. Али кад сам ову смешу пажљиво само дотле грејао док се црвена пара из ње јавила (ако се реакција не утиша кад суд с ватре скинемо ваља га у ладну воду метути), тада се из тог раствора, кад се олади, одвајају жути игласти кристали. — Анализе казују да је то јединење дибром-нитранилин. $C_6H_2Br_2NO_2NH_2$.

	Теорија	Опит
N	9·45	9·61
Br	54·05	54·10

Дибром-нитранилин раствара се у врелом алкохолу или сирћетној киселини (што се мрзне) и одатле кристалише у отворено жутим сјајним игластим кристалима; топи се на 206°—207° у отворено-жуту течност. Ако би при овој реакцији употребили црвено обојени трибром-

анилин, добивени продукт има у рефлектованој светлости веома лепу љубичасту боју. — Овај дибром-нитранилин идентичан је по свој прилици са Körner-овим, који се топи на 202·5°. — По овој методи лако се добија савршено чист продукт, само је тешко ту потрефити моменат, када треба реакцију уставити, те да се задржи на овом продукту; ако би реакција само нешто мало дуже трајала, добили би крајње продукте распадања трибром-анилина.

III. Дејство азотне кис. на трибром-анилин у раствору сирћетне кис. поред алкохола. Реакциону смешу грејао сам у једној флаши, која је била спојена са кондензатором. У овом случају, поред наведених продукта, постаје у преваги трибром-бензол $C_6H_3Br_3$ и сублимише у кондензатор у веома лепе беле иглице; топи се на 119—120°. (Нађено је Br 75·90, израчунато Br 76·19). Овај трибром-бензол идентичан је са Meyer-Stüber-овим, који се топи на 119·6°[1].

На св. Саву 1882 год. Из хемијске лабораторије вел. школе.

[1] Annalen der Chemie 165 173.

СТАТИСТИЧАН ПРЕГЛЕД.

НАШЕГ ПРИВРЕДНОГ И ДРУШТВЕНОГ СТАЊА, СА ОБЗИРОМ НА ПРИВРЕДНО И ДРУШТВЕНО СТАЊЕ ДРУГИХ ДРЖАВА.

(У МЕСТО СВРШЕТКА НАСТАВАК).

V.

Цена домаћих производа у Србији.

Статистична дата о цени домаћих производа наших почела су се редовно прикупљати тек од 1862 г. У „Државопису Србије“ цена та изложена је само у месечним прегледима, а није срачуњена и на средњу годишњу меру. Ми ћемо сада да изложимо и средњу годишњу цену домаћих производа, и то у новом, динарском, течају.

Средња годишња цена домаћих производа у Србији од 1862 до 1874 год.

1.) Храна.

а.) Храна од биља.

а.) жито.

Средња цена товару (100 ока или 128 килограма):

ГОДИНЕ:	ПШЕНИЦЕ	КУКУРУЗА	РАЖИ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	16.88	13.43	—
1863	14.36	11.16	8.81
1864	14.30	13.50	9.57
1865	12.48	9.59	8.29

ГОДИНЕ:	ПШЕНИЦЕ	КУКУРУЗА	РАЖИ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1866	16.04	11.70	10.31
1867	18.71	15.43	12.19
1868	16.21	11.38	9.41
1869	13.47	8.93	7.88
1870	16.23	11.73	9.23
1871	20.94	14.52	11.73
1872	28.05	20.09	15.08
1873	27.42	19.25	14.77
1874	21.92	18.57	14.68
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	18.28	13.79	10.15

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	ЈЕЧМА	ОВСА	КРУПНИКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	10.75	—	—
1863	9.78	8.26	8.41
1864	10.38	9.64	9.10
1865	9.08	7.59	7.93
1866	10.66	9.12	8.51
1867	14.66	11.14	11.39
1868	10.03	8.97	9.11
1869	9.36	8.06	8.21
1870	12.55	10.58	9.89
1871	15.78	17.34	11.84
1872	16.65	13.67	13.79
1873	15.11	13.02	22.31
1874	15.20	12.91	12.80
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	12.30	10.85	11.09

Б.) СЕНО И СЛАМА.

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	СЕНА	СЛАМЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1862	—	—
1863	7.36	3.87

ГОДИНЕ:	СЕНА	СЛАМЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1864	4.69	3.18
1865	5.14	2.63
1866	7.01	4.27
1867	7.52	4.61
1868	5.24	2.82
1869	4.92	2.62
1870	5.91	2.94
1871	6.85	3.72
1872	7.27	4.97
1873	6.16	3.74
1874	5.58	2.78
Од 1862 до 1874 г. у средњу руку.	6.14	3.51

в) БРАШНО И ХЛЕБ.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ТОВАРУ БРАШНА ПШЕНИЧНОГ	ТОВАРУ БРАШНА КУКУРУЗНОГ	ЈЕДНОЈ ОЦИ ХЛЕБА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	19.51	16.89	0.24
1863	17.51	12.56	0.20
1864	17.02	15.38	0.15
1865	15.03	11.14	0.18
1866	18.46	13.83	0.20
1867	21.90	16.61	0.24
1868	19.48	13.11	0.22
1869	17.27	10.18	0.20
1870	20.68	13.37	0.24
1871	25.73	18.76	0.27
1872	32.61	23.84	0.35
1873	32.27	22.23	0.34
1874	25.81	20.39	0.28
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	21.79	15.98	0.24

г.) ВАРИВО И ПОВРЋЕ.

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	ПАСУЉА	КРОМПИРА	КУПУСА
	ИЗНОСИ	ДИНАРА	
1862	24.32	—	—
1863	28.32	12.37	—
1864	36.08	12.54	—
1865	27.44	9.25	—
1866	31.11	12.14	—
1867	41.88	14.59	10.75
1868	35.80	13.87	13.57
1869	17.45	22.42	15.79
1870	17.81	13.91	9.93
1871	21.35	13.74	10.15
1872	27.25	16.98	13.32
1873	29.94	13.70	12.54
1874	45.59	15.51	11.51
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	29.52	14.25	12.19

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНОЈ ОЦИ ЛУКА ЦРНОГ	БЕЛОГ	100 ГЛАВИЦА ПРАЗИЛУКА
	ИЗНОСИ	ДИНАРА	
1862	—	—	—
1863	0.14	—	—
1864	0.17	—	—
1865	0.14	—	—
1866	0.15	—	—
1867	0.17	0.57	1.89
1868	0.13	0.55	0.82
1869	0.17	0.56	0.88
1870	0.30	0.65	1.26
1871	0.30	0.80	1.50
1872	0.36	0.55	1.29
1873	0.25	0.50	1.14
1874	0.19	0.32	1.16
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	0.20	0.56	1.24

д.) ВОЋЕ.

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	ЈАБУКА	ОРАХА	СУВИХ ШЉИВА
	ИЗНОСИ	ДИНАРА	
1870	19.33	28.12	40.10
1871	17.71	35.61	50.34
1872	28.25	36.04	51.02
1873	29.01	43.80	57.02
1874	27.50	52.86	71.23
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	24.36	39.28	54.12

б.) Храна од животиње и животињских производа.

а.) МЕД И МЛЕКО.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	100 ОКА МЕДА	ЈЕДНЕ ОКЕ МЛЕКА
	ИЗНОСИ	ДИНАРА
1863	90.63	0.28
1864	100.20	0.31
1865	88.85	0.31
1866	84.24	0.28
1867	89.01	0.31
1868	87.29	0.31
1869	90.10	0.32
1870	97.78	0.32
1871	160.86	0.27
1872	100.83	0.36
1873	104.10	0.35
1874	107.12	0.35
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	95.54	0.31

б.) БЕЛИ СМОК И ЈАЈЦА.

Средња цена:

	С Т О О К А			ЈЕДНОГ ПАРА
	СИРА	СКОРУПА	МАСЛА	ЈАЈЦА
ГОДИНЕ:	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1863	60.41	97.28	158.34	0.11
1864	73.26	123.04	177.51	0.07
1865	64.78	111.53	175.58	0.05
1866	60.81	99.35	155.96	0.05
1867	70.77	106.72	157.87	0.06
1868	73.36	113.41	169.18	0 07
1869	70.88	108.76	174.14	0.06
1870	75.97	110.04	168.00	0.07
1871	74.66	128.46	188.68	0.08
1872	89.83	137.08	190.72	0.05
1873	87.55	139.08	189.14	0.05
1874	82.34	138.36	182.98	0.05
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	73.72	117.76	174.01	0.06

в.) МРС.

Средња цена једне оке:

	М Е С А		
	ГОВЕЂЕГ	ОВЧИЈЕГ	СВИЊСКОГ
ГОДИНЕ:	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	0.41	0.43	0.63
1863	0.36	0.42	0.48
1864	0.45	0.49	0.64
1865	0.42	0.47	0.54
1866	0.38	0.43	0.48
1867	0.44	0.45	0.57
1868	0.48	0.48	0.63
1869	0.58	0.52	0.64
1870	0.60	0.56	0.65
1871	0.49	0.52	0.65
1872	0.59	0.54	0.74

ГОДИНЕ:	МЕСА ГОВЕЂЕГ	МЕСА ОВЧИЈЕГ	МЕСА СВИЊСКОГ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1873	0.63	0.56	0.54
1874	0.63	0.61	0.59
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	0.50	0.50	0.65

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	СЛАНИНЕ	МАСТИ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	68.41	121.54
1864	129.07	154.67
1865	125.85	136.66
1866	120.02	130.35
1867	134.27	146.88
1868	139.34	147.44
1869	137.91	141.83
1870	132.56	136.84
1871	120.70	147.91
1872	161.37	189.49
1873	174.28	199.79
1874	189.32	207.33
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	136.11	155.06

г.) РИБА.

Средња цена једне оке:

ГОДИНЕ:	ШАРАНА износи динара
1863	1.28
1864	1.32
1865	1.14
1866	1.11
1867	1.43
1868	1.18

ГОДИНЕ:	ШАРАНА износи динара
1869	1.27
1870	1.52
1871	1.33
1872	1.11
1873	1.14
1874	1.33
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	1.26

2.) Домаћа животиња.

а.) Стока.

а.) КРУПНА СТОКА.

Средња цена једног:

ГОДИНЕ:	КОЊА	ВОЛА	КРАВЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	—	80.01	43.38
1863	107.80	74.28	40.03
1864	102.02	83.97	44.87
1865	110.76	81.26	43.94
1866	96.96	67.71	39.69
1867	77.22	63.50	34.71
1868	138.66	113.23	63.91
1869	151.53	130.00	75.29
1870	175.80	138.76	80.86
1871	166.67	128.90	75.56
1872	165.98	131.87	75.16
1873	155.27	135.66	78.79
1874	148.67	135.24	81.39
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	133.11	104.95	59.81

в.) СИТНА СТОКА.

Средња цена једне:

ГОДИНЕ:	ОВЦЕ	КОЗЕ	СВИЊЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	6.09	—	18.44
1863	7.61	6.25	21.91
1864	8.95	7.26	26.69
1865	9.04	7.08	24.31
1866	7.50	6.22	20.08
1867	6.26	5.04	15.00
1868	9.16	6.64	27.26
1869	9.16	7.01	29.60
1870	8.39	6.65	26.28
1871	8.36	6.23	24.55
1872	8.77	5.24	28.46
1873	10.01	7.99	35.81
1874	10.94	8.51	36.14
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	8.55	6.68	25.73

б.) Перна живина.

Средња цена једне:

ГОДИНЕ:	КОКОШИ	ЋУРКЕ	ГУСКЕ	ПАТКЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1863.	0.40	1.36	1.06	0.64
1864.	0.49	1.67	1.31	0.69
1865.	0.48	1.54	1.25	0.68
1866.	0.45	1.30	1.04	0.67
1867.	0.43	1.33	1.01	0.58
1868.	0.60	2.12	1.57	0.87
1869.	0.61	2.26	1.68	0.86
1870.	0.62	2.28	1.63	0.85
1871.	0.66	2.19	1.71	0.92
1872.	0.72	2.33	1.80	0.92

ГОДИНЕ:	КОКОШИ	ЋУРКЕ	ГУСКЕ	ПАТКЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1873.	0.72	2.33	1.83	0.90
1874.	0.78	2.42	1.95	0.95
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	0.58	1.92	1.49	0.79

в.) Пчеле.

Средња цена једне:

ГОДИНЕ:	КОШНИЦЕ износи динара
1867	8.39
1868	9.32
1869	9.62
1870	9.04
1871	8.84
1872	8.76
1873	10.04
1874	9.95
Од 1867 до 1874 у средњу руку.	9.24

3.) Пиће и зачини.

а.) Пиће.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	ВИНА	РАКИЈЕ ШЉИВОВИЦЕ	РАКИЈЕ КОМОВИЦЕ	ПИВА
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1863.	17.67	19.87	24.46	—
1864.	25.07	13.16	38.27	—
1865.	31.11	37.88	43.94	—
1866.	25.47	33.80	44.09	—
1867.	21.66	35.45	44.96	32.52
1868.	21.29	29.29	36.20	32.58
1869.	23.61	31.17	39.11	32.08
1870.	28.20	38.96	46.53	31.13

ГОДИНЕ:	ВИНА	РАКИЈЕ ШЉИВОВИЦЕ	РАКИЈЕ КОМОВИЦЕ	ПИВА
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1871.	25.28	32.50	43.54	30.42
1872.	29.71	32.44	44.59	31.72
1873.	41.82	36.68	50.74	33.89
1874.	28.61	42.67	52.15	35.06
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	26.46	33.65	44.38	32.42

б.) Зачини.

Средња ценѣ 100 ока:

ГОДИНЕ:	ВИНСКОГ СИРЋЕТА износи динара
1867	23.64
1868	22.97
1869	23.90
1870	25.97
1871	28.14
1872	30.80
1873	33.39
1874	33.09
Од 1867 до 1874 у средњу руку.	27.74

4.) Осветлење и огрев.

а.) Осветлење.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНЕ ОКЕ СВЕЋА	ЈЕДНОГ ТОВАРА ЛУЧА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1870	2.18	8.52
1871	2.00	10.15
1872	1.96	10.70
1873	1.92	10.75
1874	2.38	11.23
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	2.09	10.27

6.) Огрев.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНИХ КОЛА ДРВА	ЈЕДНОГ ТОВАРА ЋУМУРА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	1.97	—
1864	2.28	—
1865	2.37	—
1866	2.06	—
1867	2.61	—
1868	3.43	—
1869	3.60	—
1870	4.13	7.67
1871	4.17	7.83
1872	3.71	7.88
1873	3.26	7.11
1874	3.36	7.11
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	3.58	7.52

5.) Предиво.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	СТО ОКА ВУНЕ	ЈЕДНЕ ОКЕ КОНОПЉЕ	ЈЕДНЕ ОКЕ ЋЕТЕНА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1863	250.53	1.27	—
1864	309.23	1.35	—
1865	306.32	1.56	—
1866	285.50	1.22	—
1867	291.32	1.08	0.87
1868	270.93	0.93	0.94
1869	242.05	0.86	1.01
1870	248.70	0.80	0.80
1871	265.53	0.93	0.95
1872	289.22	0.94	0.97
1873	28[illegible].14	0.92	0.90
1874	281.18	1.01	1.09
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	277.14	1.07	0.94

6.) Разни производи и сировине.

а.) Биље и биљни производи.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНЕ ОКЕ ДУВАНА	ЈЕДНЕ ОКЕ ШИШАРКЕ	100 ОКА КАТРАНА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1863	1.31	0.21	—
1864	1.65	0.22	—
1865	1.49	0.25	—
1866	1.37	0.28	—
1867	1.58	0.31	—
1868	1.53	0.39	—
1869	1.43	0.37	—
1870	1.48	0.24	34.70
1871	1.82	0.27	34.13
1872	1.93	0.30	34.84
1873	1.72	0.30	35.63
1874	1.90	0.42	35.43
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	1.60	0.30	34.94

б.) Сировине од животиња.

а.) КОЖЕ ОД ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ.

Средња цена једног пара кожа:

ГОДИНЕ:	ВОЛОВСКИХ	КРАВЉИХ	ОВЧИЈИХ	ЈАГЊЕЋИХ
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1870	68.96	45.32	4.17	3.18
1871	67.46	45.83	4.32	3.91
1872	65.31	43.02	4.79	3.99
1873	63.02	42.81	4.37	3.56
1874	63.06	42.59	4.55	3.77
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	65.56	43.91	4.44	3.68

Средња цена једног пара кожа:

ГОДИНЕ:	КОЗИЈИХ	ЈАРЕЋИХ	ОВИЊСКИХ
	ИЗНОСИ	ДИНАРА	
1870	4.07	2.76	7.50
1871	4.38	3.08	7.33
1872	2.90	3.96	6.76
1873	4.55	3.10	7.01
1874	4.72	3.70	7.13
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	4.52	3.38	7.21

в,) коже од дивљачи.

Средња цена једног пара кожа:

ГОДИНЕ:	ЛИСИЧИЈИХ	ЗЕЧИЈИХ
	ИЗНОСИ	ДИНАРА
1870	9.54	1.06
1871	9.06	0.81
1872	8.69	0.99
1873	9.32	1.13
1874	8.63	1.01
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	9.06	1.00

в.) Лој и восак.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	ЛОЈА	ВОСКА
	ИЗНОСИ	ДИНАРА
1863	125.97	622.16
1864	133.28	662.52
1865	136.04	550.05
1866	128.25	487.39
1867	133.03	512.10
1868	152.95	510.84
1869	151.01	526.68
1870	150.82	501.11

ГОДИНЕ:	ЛОЈА	ВОСКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1871	149.70	502.83
1872	147.30	492.79
1873	147.45	475.78
1874	179.08	470.17
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	144.65	526.20

г.) Копови.

Уз цену домаћих производа излаже се овде и цена соли, због раширене употребе њене.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	СОЛИ	КРЕЧА (негашена).
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	25.48	—
1864	23.17	—
1865	24.39	—
1866	22.71	—
1867	21.83	—
1868	22.57	—
1869	23.74	—
1870	23.31	4.72
1871	23.65	4.17
1872	24.52	3.96
1873	23.99	3.67
1874	22.97	3.33
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	23.54	3.97

д.) Занатски производи.

Средња цене једне оке:

ГОДИНЕ:	САПУНА износи динара
1870	1.26
1871	1.30

ГОДИНЕ:	САПУНА износи динара
1872	1.28
1873	1.31
1874	1.53
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	1.34

7.) Радничка награда.

Средња дневна награда:

ГОДИНЕ:	ОРАЧА	КОПАЧА И НАДНИЧАРА	КОСАЧА	ЗИДАРА
	износи	динара		
1863	6.57	1.07	1.52	1.75
1864	6.79	1.10	4.24	1.76
1865	6.74	1.14	1.89	1.62
1866	7.02	1.13	1.51	2.04
1867	7.43	1.35	1.91	2.17
1868	8.45	1.54	2.21	2.31
1869	9.06	1.61	2.48	2.45
1870	9.03	1.70	2.21	2.61
1871	7.49	1.75	2.27	2.70
1872	9.74	1.63	2.19	2.68
1873	9.23	1.59	2.23	2.50
1874	8.71	1.53	2.13	2.45
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	8.02	1.43	2.23	2.25

Преглед средње мере цена од 1862 до 1874 год.

Од 1862 до 1874 г. у средњу руку износи цена:

1.) Храни:

а.) Храни од биља.

а.) житу:

	динара
Пшеници (од 1862 до 1874) (100 ока)	18.23
Кукурузу (од „ „ „) („ „)	13.79

	динара
Ражи (од 1862 до 1874) (100 ока)	10.15
Јечму („ „ „ „) („ „)	12.30
Овсу („ „ „ „) („ „)	10.85
Крупнику (од 1862 до 1874) (100 ока) . .	11.09

б.) СЕНУ И СЛАМИ:

Сену (од 1862 до 1874) (100 ока)	6.14
Слами (од „ „ „) („ „)	3.51

в.) БРАШНУ И ХЛЕБУ:

Брашну пшеничном (од 1862 до 1874) (100 ока) .	21.79
Брашну кукурузном (од „ „ „) („ „) .	15.98
Хлебу (1 ока)	0.24

г.) ВАРИВУ И ПОВРЋУ:

Пасуљу (од 1862 до 1874) (100 ока) . . .	29.52
Кромпиру (од 1863 „ „) („ „)	14.25
Купусу (од 1867 до 1874) („ „)	12.19
Луку црном (од 1863 до 1874) (1 ока) . . .	0.20
„ белом („ 1867 „ „) (1 „) . . .	0.56
Празилуку (од 1867 до 1874) (100 главица) .	1.24

д.) ВОЋУ:

Јабукама (од 1870 до 1874) (100 ока) . . .	24.36
Орасима („ „ „ „) („ „) . . .	39.28
Сув. шљивама (од 1870 до 1874) (100 ока) . .	54.12

б.) Храни од животиње и животињских производа.

а.) МЕДУ И МЛЕКУ:

	динара
Меду (од 1863 до 1874) (100 ока)	95.54
Млеку (од „ „ „) (1 ока)	0.31

б.) белом смоку и јајцима:

	динара
Сиру (од 1863 до 1874) (100 ока)	73.72
Скорупу (од „ „ „) („ „) . . .	117.76
Маслу („ „ „ „) („ „). . . .	174.01
Јајцима („ „ „ „) (један пâр)	0.06

в.) мрсу:

Месу говеђем (од 1862 до 1874) (1 ока) . .	0.50
„ овчијем („ „ „ „) (1 „) . .	0.50
„ свињском (од „ „ „) (1 „) . .	0.65
Сланини (од 1863 до 1874) (100 ока). . . .	136.11
Масти („ „ „ „) („ „). . . .	155.06

г.) риби:

Шарану (од 1863 до 1874) (1 ока)	1.26

2) Домаћој животињи:

а.) Стоци.

а) крупној стоци:

	динара
Коњима (од 1863 до 1874) (једно грло) . .	133.11
Воловима (од 1862 „ „) („ „) . .	104.95
Кравама („ „ „ „) („ „) . .	59.81

б.) ситној стоци:

Овцама (од 1862 до 1874) (једно грло) . . .	8.55
Козама („ 1863 „ „) („ „) . . .	6.68
Свињама (од 1862 „ „) („ „) . .	25.73

б.) Перној животињи:

Кокошима (од 1863 до 1874) (једно грло) . .	0.38
Ћуркама („ „ „ „) („ „) .	1.92
Гускама („ „ „ „) („ „) . .	1.49
Паткама („ „ „ „) („ „) . .	0.79

в.) Пчелама:

	динара
Кошницама (од 1867 до 1874) (1 комад) . .	9.24

3.) Пићу и зачинима:

а.) Пићу:

	динара
Вину (од 1863 до 1874) (100 ока)	26.46
Ракији { шљивовици (од 1863 до 1874) (100 ока) .	33.65
Ракији { комовици („ „ „ „) („ „) .	44.38
Пиву (од 1867 до 1874) (100 ока)	32.42

б.) Зачинима:

Сирћету винском (од 1867 до 1874) (100 ока).	27.74

4.) Осветлењу и огреву:

а.) Осветлењу:

	динара
Свећама (од 1870 до 1874) (1 ока).	2.09
Лучу („ „ „ „) (100 ока). . . .	10.27

б.) Огреву:

Дрвима (од 1863 до 1874) (1 кола)	3.58
Ћумуру („ 1870 „ „) (100 ока)	7.52

5.) Предиву:

Вуни (од 1863 до 1874) (100 ока)	277.14
Конопљи (од 1863 до 1874) (1 ока)	1.07
Ћетену („ 1867 „ „) (1 „)	0.94

6.) Разним производима и сировинама:

а.) Биљу и биљним производима:

	динара
Дувану (од 1863 до 1874) (1 ока)	1.60
Шишарки (од „ „ „) (1 „)	0.30
Катрану („ 1870 „ „) (100 ока). . . .	34.94

б.) Сировинама од животиње.

а.) кожама од домаће животиње:

							динара
Воловским	(од 1870	до	1874)	(1 пâр)	. . .		65.56
Крављим	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	43.91
Овчијим	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	4.44
Јагњећим	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	3.68
Козијим	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	4.52
Јарећ м	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	3.38
Свињским	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	7.21

в.) кожама од дивљачи:

Лисичијим	(од 1870	до	1874)	(1 пâр)	. . .		9.06
Зечијим	(„	„	„	„)	(1 „)	. . .	1.00

в.) Лоју и воску:

Лоју	(од 1863	до	1874)	(100 ока)	. . . . .	144.65
Воску	(од „	„	„)	(„ „)	. . . . .	526.20

г.) Коповима:

Соли	(од 1863	до	1874)	(100 ока)	. . . . .	23.54
Кречу	(од 1870	„	„)	(„ „)	. . . . .	3.97

д.) Занатским производима:

Сапуну	(од 1870	до	1874)	(1 ока)	. . . . . .	1.34

7.) Радничка награда:

Средња мера награде:

		динара
Орачу	(од 1863 до 1874) (на дан)	8.02
Копачу и Надничару	(од 1863 до 1874) (на дан) . .	1.43
Косачу	(од 1863 до 1874) (на дан).	2.13
Зидару	(„ „ „ „) („ „).	2.25

За оцену привредног и друштвеног стања треба да се упореде средње цене наших домаћих произвда из разних

времена. Пошто званична дата овим ценама не допиру у прошлости даље од 1862 г., не остаје ништа друго, него да се узму краће периоде за упоређење. С тога и ми делимо та дата на ове две периоде: 1.) на периоду од 1863 до 1868 г.; и 2.) на периоду од 1869 до 1874. Како су цене нашим домаћим производима у тим кратким периодама скакале или падале, види се из следећих прегледа:

Упоредан преглед средње цене домаћих производа у Србији.

Средња цена износила је:

1.) Храни.

а.) Храни од биља:

	од 1863 до 1868	од 1869 до 1874	у последњој периоди од 1869 до 1874 више	мање
	д	и н	а р	а
Пшеници (100 ока). . .	15.35	21.34	39%	—
Кукурузу („ „). . .	12.13	15.52	28%	—
Ражи („ „). . .	9.76	12.23	25%	—
Крупнику („ „) . .	9.06	13.14	45%	—
Јечму („ „). .	10.76	14.11	31%	—
Овсу („ „). . .	9.12	12.60	38%	—
Сену („ „). . .	6.16	6.12	—	0.64%
Слами („ „). . .	3.56	3.46	—	3%
Брашну:				
пшеничном (100 ока). .	18.23	25.73	41%	—
кукурузном (100 ока) .	13.69	18.13	32%	—
Хлебу (1 ока)	20.00	28.00	41%	—
Пасуљу (100 ока) . . .	33.36	26.57	—	26%
Кромпиру (100 ока) . .	12.46	16.04	17%	—
Луку (црном) (1 ока) . .	0.15	0.26	77%	—

б.) Храни од животиње:

Меду (100 ока).	90.04	101.06	12%	—
Млеку (1 ока)	0.30	0.33	10%	—

	од 1863 до 1868	од 1869 до 1874	У последњој периоди од 1869 до 1874 више	мање
	Д	И Н	А Р	А
Сиру (100 ока).....	67.23	80.21	14%	—
Скорупу (100 ока)...	108.56	126.96	17%	—
Маслу („ „)...	165.74	182.28	19%	—
Јајцима (1 пар)....	0.07	0.06	28%	—
Говеђини (1 ока)....	0.49	0.59	40%	—
Овчевини (1 „)....	0.46	0.55	21%	—
Свињетини (1 „)....	0.56	0.74	26%	—
Сланини (100 ока)...	119.53	152.69	28%	—
Масти („ „)...	139.72	170.53	19%	—
Риби (1 ока)......	1.24	1.29	4%	—
2.) Домаћој животињи:				
Коњима (1 грло)....	105.42	160.65	52%	—
Воловима (1 грло)..	80.67	133.61	66%	—
Кравама (1 „)...	44.53	78.84	77%	—
Овцама (1 „)...	8.09	9.27	15%	—
Козама (1 „)...	6.42	6.94	8%	—
Свињама (1 „)...	22.54	30.14	34%	—
Кокошима (1 „)...	0.48	0.69	40%	—
Ћуркама (1 „)...	1.55	2.30	50%	—
Паткама (1 „)...	0.69	0.90	31%	—
Гускама (1 „)...	1.21	1.77	47%	—
3.) Пићу:				
Вину (100 ока).....	23.71	29.54	24%	—
Ракији:				
шљивовици (100 ока).	31.58	35.74	65%	—
комовици („ „).	38.65	46.11	19%	—
4.) Огреву:				
Дрвима (1 кола)....	2.45	3.71	53%	—
5.) Предиву:				
Конопљи (1 ока)....	1.24	0.91	—	23%

6.) Разни производи и сировине:

	од 1863 до 1868	од 1869 до 1874	у последњој периоди од 1869 до 1874 више	мање
	д	и н	а р	а
Вуни (100 ока).	285.64	268.64	—	6%
Дувану (1 „).	1.49	1.71	11%	—
Шишарки (1 ока). . . .	0.28	0.32	14%	—
Лоју (100 ока).	134.92	154.38	14%	—
Воску (100 „).	557.51	494.89	—	11%
Соли („ „).	23.38	23.70	1%	—

7.) Радничка награда:

Орачу (1 дан)	7.16	8.88	24%	—
Копачу и надничару уопште (1 дан).	1.22	1.63	0.33%	—
Косачу (1 дан)	2.21	2.25	2%	—
Зидару (1 „)	1.94	2.57	32%	—

По овоме, цена је нашим домаћим производима од 1869 до 1874 год. већином скочила, а само неколиким (пасуљу, конопљи, вуни и воску), пала. Што више расти број људи на једној истој просторији, тим више ће и цена сретствима за живот: храни, огреву и оделу скакати, ако и у колико множење ових сретстава не би држало равнотежу растућем броју људи. Према томе и скакање цене сретствима за живот у Србији може значити не само да се народ плодно множи, него уједно и да се сретства за живот не множе у оној мери, која би одговарала множењу народа и његових потреба. Мора се признати, међутим, да су периоде које се за упоређење цена нашим производима за сад имају, тако кратке, да се из њих још не може извести стална и поуздана одлука о правцу и мери нашег привредног и друштвеног развитка. Оне вреде само као грађа за даље изучавање наше статистике.

VI.

Вредност имаовине у Србији.

У Србији пописана је и процењена у 1863 г. непокретна имаовина. У овом попису није се разбирало, каква је непокретна имаовина, него само колико она вреди. Па и ова вредност само је уопште процењена и означена.

Резултат пописа и процене непокретне имаовине од 1863 г. своди се у главноме на ово:

По вредности непокретна имаовина износи:

У ОКРУГУ:	ДИНАРА
Смедеревском	27,829,217
Крагујевачком	25,829,132
Пожаревачком	24,522,250
Београду (вароши)	16,868,088
Књажевачком	15,785,702
Крајинском	14,766,671
Ваљевском	13,439,862
Београдском	11,847,889
Јагодинском	11,772,619
Ћупријском	10,794,878
Црноречком	9,319,442
Шабачком	9,140,172
Крушевачком	9,137,552
Чачанском	6,381,907
Ужичком	6,275,193
Алексиначком	5,607,124
Рудничком	5,562,591
Подринском	4,429,762
СКУПА	229,310,051
У варошима	47,520,666
У селима	181,789,385
У целој Србији	229,310,051

Од целокупне вредности непокретне имаовине у Србији износи вредност непокретне имаовине:

у округу:

Смедеревском	12%
Крагујевачком	11%
Пожаревачком	11%
Београду (вароши)	8%
Књажевачком	7%
Крајинском	6%
Ваљевском	6%
Београдском	5%
Јагодинском	5%
Ћупријском	5%
Црноречком	4%
Шабачком	4%
Крушевачком	4%
Чачанском	3%
Ужичком	3%
Алексиначком	2%
Рудничком	2%
Подринском	2%
скупа	100

У варошима	21%
У селима	79%
скупа	100

Од вредности непокретне имаовине долази на сваког становника:

У Београду по . . . . 1,143 динара.

у округу:

Смедеревском	по	528 динара.
Књажевачком	„	309 „
Крагујевачком	„	291 „
Крајинском	„	225 „
Ћупријском	„	210 „

у округу:

Београдском	по	203	динара.
Јагодинском	„	201	„
Пожаревачком	„	189	„
Ваљевском	„	187	„
Црноречком	„	183	„
Крушевачком	„	149	„
Шабачком	„	139	„
Алексиначком	„	128	„
Рудничком	„	125	„
Чачанском	„	117	„
Подринском	„	95	„
Ужичком	„	63	„
У варошима	по	485	„
У селима	„	177	„
	У Србији уопште	207	„

Непокретна имаовина, износи дакле, по укупној вредности, највише у окрузима: смедеревском (12%), крагујевачком и пожаревачком (у сваком по 11%); па онда, у Београду (8%), у окр. књажевачком (7%), крајинском и ваљевском (у сваком по 6%); затим, београдском, јагодинском и ћупријском (у сваком по 5%); црноречком, шабачком и крушевачком (у сваком по 4%); најпосле, чачанском, ужичком (у сваком по 3%); а најмање, у алексиначком, рудничком и подринском (у сваком по 2%) од целокупне вредности непокретне имаовине у Србији).

А од вредности непокретне имаовине долази на сваког становника највише у Београду; па онда, у окр. смедеревском; затим: књажевачком, крагујевачком, крајинском, ћупријском, београдском и јагодинском; после: пожаревачком, ваљевском, црноречком, крушевачком, шабачком, алексиначком, рудничком и чачанском; а најмање, у окр. ужичком и подринском.

По укупној вредности непокретна имаовина износи у селима три пут више, него у варошима. Али у варошима долази на сваког становника скоро три пута више од вредности те имаовине, него у селима.

Пошто у попису од 1863 г. није означавано, и какве је врсте која непокретна имаовина, него је ова сва укупно процењена, није могућно ни да се вредност разних врста непокретне имаовине посебице изложи.

У „Државопису Србије“ рачуна се уопште вредност зграда 20%, а вредност разних добара 80% од целокупне вредности непокретне имаовине.

По овоме долази на сваког становника:

по 41 дин. од вредности грађевина; а
„ 205½ „ „ „ других добара.

Пре 1863 г. непокретна имаовина у Србији није тачније пописивана и процењивана, па нема могућности, ни да се вредност имаовине од 1863 упореди са ранијом вредности њеном, те да се види, дали смо и колико данас у том погледу напреднији него што смо некад били.

Међутим, вођен је и у ранија времена код судова рачун о вредности пупилских добара, па из оног што је о вредности ових добара познато, „Државопис Србије“ изводи по вероватности, колико су могла вредити и остала добра, те упоредно излаже вредност свеколике имаовине у Србији у 1847 и 1863 год.

По овоме рачуну износи вредност имаовине, на сваких 100 породица:

	1847	1863
	динара	
У готовини	7,673	6,557
„ обвезницама	66,999	55,930
„ покретности	8,648	44,498
скупа . . .	132,282	11[illegible],432

Од вредности имаовине у 1847 г., вредност имаовине у 1863 износи:

	ВИШЕ	МАЊЕ
У готовини	—	14%
„ обвезницама.	—	17%
„ покретности.	9%	—
„ непокретности.	—	9%
СКУПА . . .	—	12%

По „Државопису Србије“, на свакких 100 породица долази:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1843—1845	135,936
1846—1848	128,310
1849—1851	111,508
1852—1854	113,153
1855—1857	123,610
1858—1860	111,841
1861—1863	103,718

За двадесет година, од 1843 до 1863 вредност имаовине у Србији смањена је, дакле, по „Државопису Србије“, са 23%. Напротив, број становника увећан је за исто време (од 1843 до 1863 год.) са 32%! Свакојако је неповољан знак привредног и друштвеног стања, кад вредност имаовине не само не расте напоредо са бројем становника, него још иде на мање, докле се овај напредно множи.

Смањивању вредности имаовине одговора и растење дугова у земљи ово се огледа и у стању наших јавних фондова.

Фондови ови

ГОДИНЕ:	ИЗДАЛИ СУ У ЗАЈАМ	ПРИМИЛИ СУ ИНТЕРЕСА НА ПОЗАЈМЉЕНЕ КАПИТАЛЕ
	ДИНАРА	
1846	2,615,762	231,252
1862	12,643,893	1,175,118
1874	20,612.945	1,236,777

Кад се зајмови из јавних фондова и интерес који је плаћан на те зајмове, размере на цео народ, онда долази на сваког становника:

године:	ДУГА ДИНАРА	ИНТЕРЕСА ДИНАРА
1846	$2._{90}$	$0._{26}$
1862	$11._{50}$	$1._{07}$
1874	$15._{23}$	$0._{91}$

У 1874 г., дакле, на сваког становника пада по 5 пута више дуга, и на овај дуг плаћа се 3 пута више интереса, него у 1846 год.

Мера интереса износи на годину: у 1846 г. $8._{84}$%; у 1862 г. $9._{92}$%; а у 1874 г. 6%. —

Кад се, према размерама вредности на које се своди попис и процена непокретне имаовине у Србији од 1863 г., и према размерама вредности пупилске имаовине, као што се оне изводе из судских рачуна, срачуни вредност имаовине у Србији уопште, добија се овај преглед:

У 1880 год. вредност имаовине у Србији износи:

	У СТАРИМ ГРАНИЦАМА ДИНАРА	СА ОСЛОБОЂЕНИМ ПРЕДЕЛИМА ДИНАРА
У капиталу	320,000,000	384,000,000
„ покретности . . .	64,700,000	77,640,000
„ непокретности . .	264,394,488	317,273,400
скупа . . .	694,094,488	778,913,400

Наравно, овај рачун далеко је од математичке извесности. Он је, као што и напред напоменусмо, изведен из пописа непокретне имаовине од 1863 г. и размера вредности пупилских добара, по судским рачунима, само као вероватан; па као такав служи он и за упоређење имаовног стања Србије са стањем других држава, што у следећем прегледу излажемо:

У 1880 год. рачунало се капитала:

	милиона динара
У В. Британској	213,120
„ Француској	176,016
„ Сев. Америци	152,616
„ Немачкој	106,608
„ Русији	72,576
„ Аустро-Угарској	66,720
„ Холандији	53,520
„ Италији	39,480
„ Шпанији и Португалији	36,600
„ Србији	400

На сваког становника долази капитала:

	динара
У В. Британској по	6,240
„ Холандији „	5,592
„ Француској „	4,848
„ Сев. Америци „	2,688
„ Немачкој „	2,592
„ Аустро-Угарској по	1,920
„ Шпанији и Португалији по	1,824
„ Италији по	1,296
„ Русији „	912
„ Србији „	250

Тако је В. Британска капиталом најјача; а Србија, на жалост, најслабија међу државама које су напред споменуте. Наша оскудост у капиталу огледа се и у слабом развитку наше производње и привредне радиности, као што смо напред видели.

У 1880 износио је дуг на залогу непокретне имаовине:

У В. Британској	58%	од вредности непокр. имаовине.
„ Италији	43%	„ „ „ „
„ Шпанији и Португалији	38%	„ „ „ „
„ Данској	35%	„ „ „ „

У Шведској	30%	од вредности непокр. имаовине.
„ Немачкој	21%	„ „ „ „
„ Русији	15%	„ „ „ „
„ Холандији.	9%	„ „ „ „
„ Француској	8%	„ „ „ „
„ Аустро-Угарској .	7%	„ „ „ „
„ Србији	9%	„ „ „ „

По овоме, Аустро-Угарска, Француска, Холандија, Србија и Русија најмање су; а В. Британска, Италија, Шпанија и Португалија најтеже оптерећене дугом на залогу непокретне имаовине. Међутим, у В. Британској терет заложног дуга олакшава се мером интереса која се на заложне зајмове плаћа, и која ту износи мање него и у којој другој од споменутих држава. Мера интереса на заложне зајмове износи:

У В. Британској	4%
„ Холандији	4½%
„ Француској	5%
„ Данској	5%
„ Шведској	5½
„ Русији	6%
„ Немачкој	6%
„ Аустро-Угарској	7%
„ Шпанији и Португалији	8%
„ Италији.	9%
„ Србији (на зајмове из јавних фондова).	6%

За оцену терета којим заложни дуг притискује непокретност, треба да се зна, и колико се у којој земљи плаћа интереса и отплате тог дуга.

Интерес и отплата заложног дуга износе на годину:

У	од вредности заложене имаовине
Италији.	39 на 1000
Шпанији и Португалији	30 „ „

у	од вредности заложене имовине
В. Британској	23 на 1000
Данској	17 „ „
Шведској	16 „ „
Немачкој	13 „ „
Русији	9 „ „
Аустро-Угарској	5 „ „
Холандији	4 „ „
Француској	4 „ „
Србији	5 „ „

Терет интереса и отплате што се на годину плаћају на заложни дуг најзнатнији је, дакле, у Италији, Шпанији и Португалији; а најнезнатнији у Француској и Холандији.

(СВРШИЋЕ СЕ У ИДУЋОЈ СВЕСЦИ »ГЛАСНИКА«).

Вл. Јовановић.

Погрешке.

У 50-ој свесци „Гласника“, у чланку: „Статистичан преглед нашег привредног и друштвеног стања“ поткрало се више погрешака, од којих неке овде исправљамо. Тако:

на страни	*врсти*	*штампано је:*	*а треба:*
170	последњој	у средњу руку са 0.45 на 100.	у средњу руку са 0.45 на 1 кв. километар.
178	8-ој озго	1,352,890	1,353,890
179	5-ој оздо	1,355,890	1,353,890
220	8-ој оздо	колачарска радња	коларска радња
425	13-ој оздо	у 1846 години	у 1862 години
443	4-ој озго	77%	80%
443	6-ој озго	30%	33%
446	14-ој озго	1,041,591	1,038,020
517	11-ој оздо	пиво, ракију	пиво, ликер.

СЛИКА I.

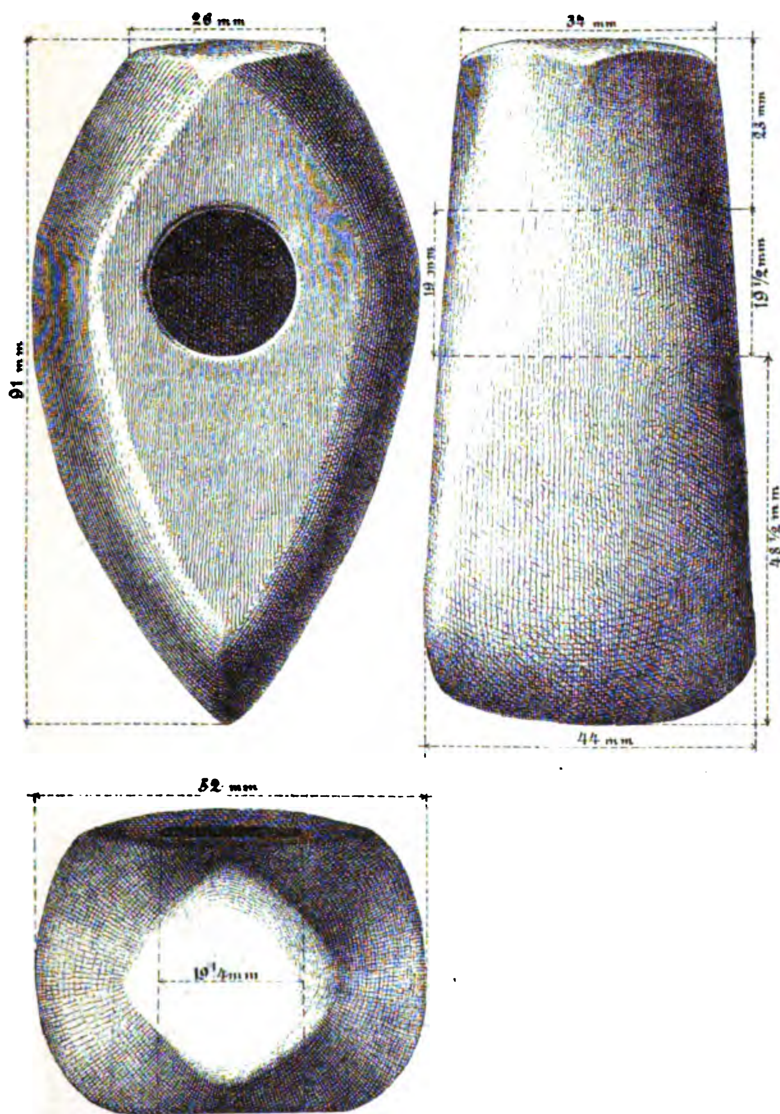

Келт (Kelt)
из корита реке Ресаве код
с. Миливе.

III.

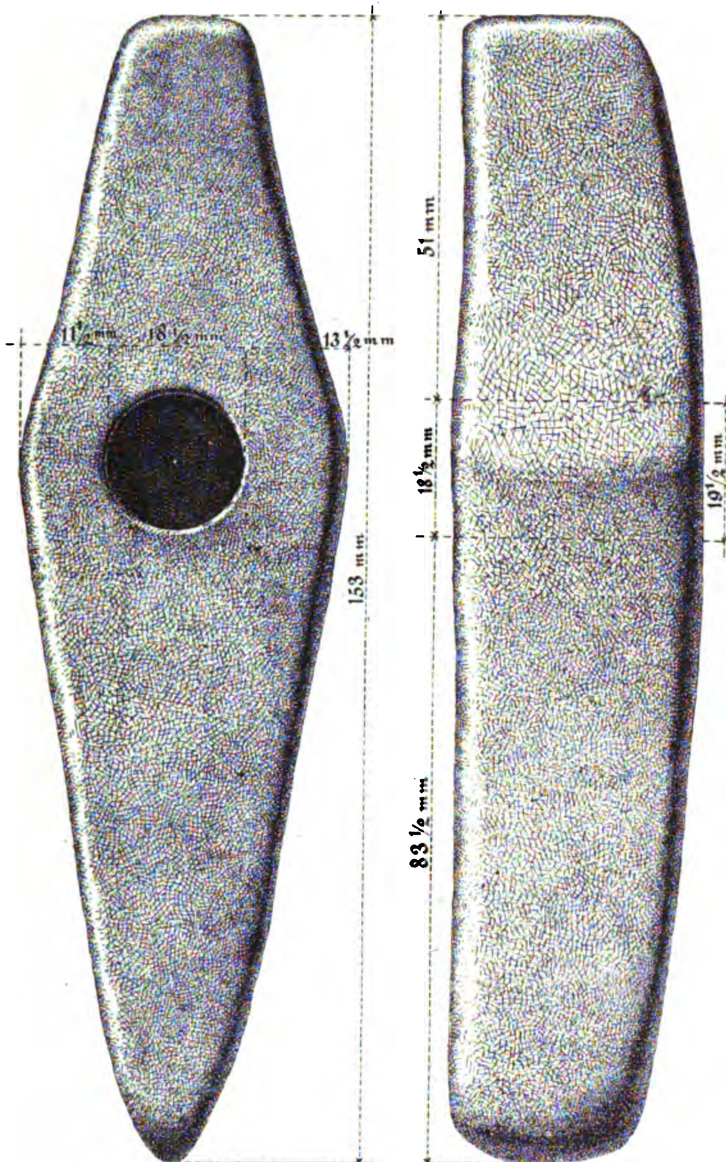

Камени чук
из нишавског корита
у Нишу.

III.

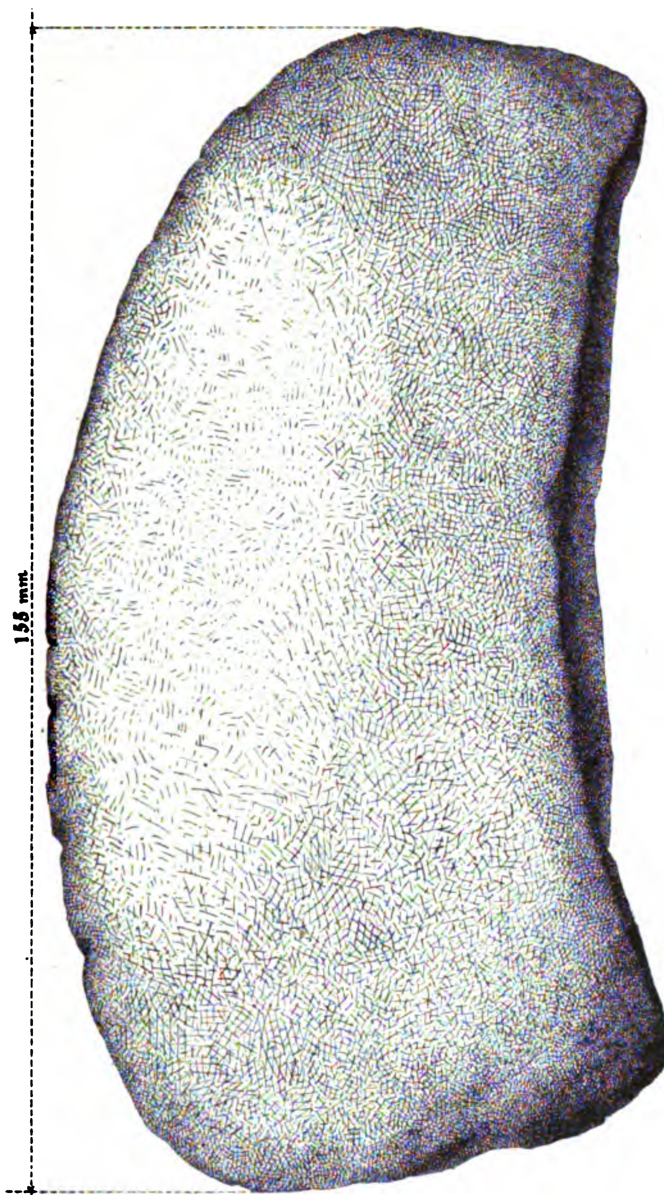

Сикирица (?)
из Нишаве код
г. врежинског
брода.

g
b

46.

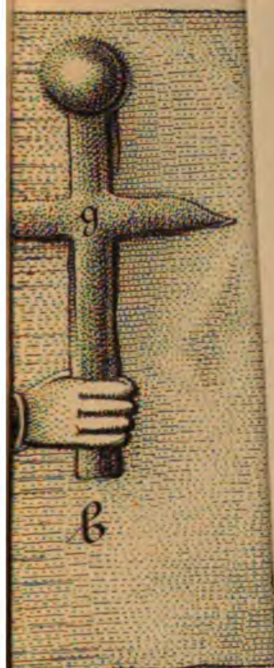

Æ.

пго
оук
спо
ка
ншь
кьс
оус
га.
ома
ме
ех
кьс
лн
ес
о.
ме
рьв
пго
авн
мм
наа

тго ѥѵ҃листалоу къ
оукон догенвъ звѣ
спотоугнѥѡ гїю.
как цроу. ѿправе
ишьнекѥ и гаврани
късоу дошлна рого
оустго, такони неда
га. тъсеѥвїѡстн
омаи тоурчин оу.
медрьжниш. ѿпра
ехъ :

късоу безбрадноу
лнконсене моглага
несты. иѯанилиадїѥ
го. късоу свѣкѥ,
месе жегле :

рьвеннкь. къгасрѣ
тго ѥ ѵ҃листалꙋкоу
авнше стго ѥ ѵ҃листа
ллю. теренскопа
наѡ номоу и ллес Тоу

де.

Ѡ ап҃ла лоукн.

глю : нь а пл҃а глю,
ь десетнхъ : бн
кꙋпа въладникн
женсь дроужьбнн
апелнсь Епкпь
иклнмь Епкпь
н. бл҃вн ѿче :
гь бънашь тво
рѣ славна. ꙗко
нѥть днвнѥ
вон о ипакы глѥ.
нде вещанїѥ нхъ
лѥнныѥ глы нхъ.
ьстыѥ свонѥ апл҃н
евьсоу вьселѥн
весн о илн поква
т нвьз можемь
енаше и бл҃гадѣ
светнше на та
пїꙋ о ннзведше

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 52

У БЕОГРАДУ 1883

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валожића

Преглед.

СТАТИСТИЧАН ПРЕГЛЕД.

НАШЕГ ПРИВРЕДНОГ И ДРУШТВЕНОГ СТАЊА, СА ОБЗИРОМ НА ПРИВРЕДНО И ДРУШТВЕНО СТАЊЕ ДРУГИХ ДРЖАВА.

(свршетак).

VII.

Финанцијско стање Србије.

Финанцијско стање државе цени се уопште по размери у којој државни расходи стоје према државним приходима. Правило је, да се расходи и приходи држе у равнотежи. Претежу ли расходи над приходима, онда се финанцијско стање означује као неповољно, и све неповољније, што су мање производно и мање корисно државни новци потрошени, и што је знатнији вишак расхода, или мањак прихода (дефицит), а мање могућности за изравнење његово.

Мера прихода и расхода не цени се по буџету, који је само предрачун њихов, него по свршеним рачунима, који показују колико је држава у ствари примила, а колико у ствари потрошила.

За тачнију оцену финанцијског стања важно је да се зна, не само у каквој размери државни расходи према државним приходима стоје, него још и на шта, и колико на шта држава троши; па онда, одкуд она своје трошкове измирује; колико од државних терета на сваког грађанина пада,

и колико су производне и привредне снаге земље од притиска тих терета поштеђене.

Ми ћемо да изложимо статистична дата о нашим државним приходима и расходима од 1860 до краја 1879 г., дакле за пуних 20 година, у колико се та дата из свршених државних рачуна извести могу.

У течају овог времена Србија је извојевала своју независност и раширила своје границе. Тиме је знатно промењено и њено финанцијско стање. Од 1860 до 1875 год. наши државни расходи и приходи мерили су се потребама редовног државног стања; али нужност рата за ослобођење и независност принудила је Србију на ванредне трошкове, па тиме јој наметнула и потребу ванредних извора за приходе. Ратни трошкови и приходи за њихово измирење, као ванредни и привремени, били су одвојени у државном буџету од редовних прихода и расхода, па су према томе и државни рачуни вођени. Ову разлику морамо имати на уму, нарочито кад државне приходе и расходе разних година упоређујемо

Ради олакшања прегледа ми ћемо да изложимо и упоредимо државне приходе и расходе најпре у цело, па онда у појединости.

Државни приходи и расходи у цело.

По свршеним државним рачунима износе:

ГОДИНЕ:	ДРЖАВНИ ПРИХОДИ	ДРЖАВНИ РАСХОДИ
	ДИНАРА	ДИНАРА
1860.	8,462,834.26	8,106,023.54
1861.	8,458,989.81	8,821,669.84
1862.	8,211,902.50	10,674,763.44
1863.	8,567,522.57	10,589,337.73
1864.	9,472,699.82	10,058,271.89
1865.	10,709,166.72	10,745,860.83
1866.	11,048,565.78	11,697,554.35

ГОДИНЕ:	ДРЖАВНИ ПРИХОДИ	ДРЖАВНИ РАСХОДИ
	ДИНАРА	ДИНАРА
1867.	12,125,033.70	11,904,416.10
1868.	15,558,553.02	14,693,983.25
1869.	14,698,710.30	12,446,596.13
1870.	13,906,835.58	15,065,367.97
1871.	13,753,282.37	14,499,581.70
1872.	14,391,403.48	13,855,841.89
1873.	13,879,190.76	14,458,969.60
1874.	14,610,493.40	15,259,521.93
1875.	20,288,936.00	21.356,249.56
1876.	24,558,656.00	24,433,420.69
1877.	17,663,879.00	17,731,318.09
1878.	18,004,939.00	17,898,805.77
1879.	18.634,092.00	19,542,630.73

У редовном стању и у старим границама Србије, од 1860 до краја 1874 г, износе у средњу руку годишње:

ДРЖАВНИ ПРИХОДИ	ДРЖАВНИ РАСХОДИ
ДИНАРА	ДИНАРА
11,857,012.27	12,381,064.07

Од расхода износе приходи:

ГОДИНЕ:	ВИШЕ	МАЊЕ
	ДИНАРА	ДИНАРА
1860	356,810.72	—
1861	—	362,680.03
1862	—	2,462,860.94
1863	—	2,021,815.16
1864	—	585,572.07
1865	—	36,694.11
1866	—	648,988.57
1867	220,617.60	—
1868	864,569.77	—
1869	2,252,114.17	—
1870	—	1,992,718.63
1871	—	2,750,314.06

ГОДИНЕ:	ВИШЕ	МАЊЕ
	ДИНАРА	
1872	535,561.59	—
1873	—	579,778.84
1874	—	649,028.53
1875	—	1,067,313.56
1876	125,235.31	—
1877	—	67,439.09
1878	106,133.23	—
1879	—	908,538.73

Од 1860 до 1874 г. износе приходи у средњу руку годишње мање од расхода:

524,051.80 динар.

По овоме, и у редовном стању, од 1860 до 1874 г. наши државни приходи и расходи нису били у правој равнотежи, него је уопште мера расхода премашала меру прихода, и то у 524,051.80 дин., или 4% у средну руку годишње.

Кад се државни приходи и расходи од 1874 упореде са онима од 1860 год., излази овај рачун:

Износе:

ГОДИНЕ:	ПРИХОДИ	РАСХОДИ
	ДИНАРА	
1860	8,462,834.26	8,106,023.54
1874	14,610,493.40	15,259,521.93
Више у 1874	6,147,659.14	7,153,498.39
	или 72½%	или 88%

Од терета државних расхода долази на сваког становника:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	7.30
1861	7.89
1862	9.50

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1863	9.30
1864	8.70
1865	9.07
1866	9.62
1867	9.61
1868	11.71
1869	9.69
1870	12.21
1871	12.55
1872	10.48
1873	10.86
1874	11.27
1875	15.77
1876	18.04
1877	11.08
1878	11.19
1879	12.21

У редовном стању и у старим границама Србије, од 1860 до 1874 г. од терета државних расхода долази у средњу руку годишње на сваког становника по 10 динара.

Разлика између 1860 и 1874 своди се на ово:

Од терета државних расхода долази на сваког становника:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	7.30	
1874	11.27	
Више у 1874	3.97	или 57%.

Остаје још да се види, колико у ствари износе државни приходи и расходи за године: 1880, 1881 и 1882. Пошто државни рачуни за ове године још нису склопљени, могу се државни приходи и расходи за исте изложити само као што су буџетом утврђени. По буџету износе:

ГОДИНЕ:	ДРЖАВНИ ПРИХОДИ ДИНАРА	ДРЖАВНИ РАСХОДИ ДИНАРА
1880	27,023,254	26,948,066
1881	25,926,012	25,714,543
1882	32,635,000	32,611,191.$_{90}$

Од терета државних расхода долази на сваког становника:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1880	16.$_{84}$
1881	16.$_{07}$
1882	19.$_{00}$

Државни приходи појединце.

Извори за државне приходе деле се, у државном буџету, на редовне и ванредне.

Редовни извори јесу: 1.) непосредни порези; 2.) посредни порези; 3.) таксе; 4.) државна добра и државна привреда; 5.) приход од школског фонда; 6.) разни приходи.

Ванредни извори јесу они, који су по каквој ванредној нужности створени Такви су они извори који су створени нужношћу рата, и који служе за измирење ратних трошкова и за одужење државног дуга учињеног у рату за ослобођење и независност. У ванредне изворе увршћени су у последње време и они извори, који су узакоњени за цели жељезнице.

А.) Редовни извори државних прихода.

1.) Непосредни порези.

Непосредни порези јесу: грађански и момачки данак, и арач, који скитнички цигани плаћају.

По „Државопису Србије“, било је у Србији:

ГОДИНЕ:	ГРАЂАНА КОЈИ СУ ПЛАЋАЛИ ДАНАК, ИЛИ »ПОРЕСКИХ ГЛАВА«	СВЕГА СТАНОВНИКА
1811	69,500	—
1834	114,949	701,300
1841	134,338	841,448
1850	155,856	956,893
1854	169,706	998,919
1863	237,325	1,138,405
1874	292,093	1,353,890

На свакпх 100 становника дозази:

ГОДИНЕ:	ПОРЕСКИХ ГЛАВА
1834.	16
1841.	16
1850.	16
1854.	17
1863.	20
1874.	21
Од 1834 до 1875 год. у средњу руку.	17.67

Упореде ли се број пореских глава и број становника од 1834 и од 1874 г., онда се добије овај преглед:

Било је:

ГОДИНЕ:	ПОРЕСКИХ ГЛАВА	СТАНОВНИКА СВЕГА
1834	114,949	701,300
1874	292,093	1,353,890
Више у 1874	177,144	652,590
	или $2^1/_2$ пута	или 93%

По овоме, од 1834 до 1874 г. увећан је:

	ЗА СВИХ 40 ГОДИНА	У СРЕДЊУ РУКУ ГОДИШЊЕ
Број пореских глава са. . .	$2^1/_2$	са 11%
Број становника са.	93%	„ 2%

На сваких 100 становника долази:

ГОДИНЕ:	ПОРЕСКИХ ГЛАВА
1834	16
1874	21
Више у 1874	5 или 31%

По овоме, од 1834 до 1874 год., бројна размера пореских глава према скупу становника увећана је са 31% за свих 40 година, или са $0._{76}$% у средњу руку годишње.

Да видимо како су пореске главе на разне округе подељене.

По званичним пописима од 1866 и 1875 г. износи:

У ОКРУГ:	БРОЈ ПОРЕСКИХ ГЛАВА 1866	1875
Пожаревачком	30,224	36,634
Крагујевачком	18,831	23,436
Ужичком	17,189	20,461
Крајинском	15,720	18,627
Ваљевском	14,670	17,645
Шабачком	14,079	17,562
Крушевачком	12,483	15,670
Смедеревском	12,358	15,611
Јагодинском	13,300	15,592
Београдском	11,887	15,365
Ћупријском	11,694	14,618
Црноречком	11,703	13,946
Књажевачком	10,498	13,561
Чачанском	11,774	12,964
Алексиначком	9,834	12,503
Рудничком	8,517	11,049
Подринском	8,769	9,948
У Београду (вароши)	3,804	6,901
У селима (скупа)	214,286	257,523
„ варошима (скупа)	23,039	34,570

Од целокупног броја пореских глава у Србији износи број пореских глава:

У ОКРУГУ:	1866	1875	У СРЕДЊУ РУКУ
Пожаревачком	12.73%	12.54%	12.64%
Крагујевачком	7.93%	8.02%	7.97%
Ужичком	7.24%	7.00%	7.12%
Крајинском	6.62%	6.40%	6.51%
Ваљевском	6.20%	6.02%	6.11%
Шабачком	5.93%	6.01%	5.97%
Јагодинском	5.60%	5.34%	5.47%
Крушевачком	5.26%	5.40%	5.33%
Смедеревском	5.20%	5.33%	5.26%
Београдском	5.01%	5.30%	5.15%
Ћупријском	4.92%	5.00%	4.96%
Црноречком	4.93%	4.70%	4.82%
Чачанском	4.96%	4.43%	4.70%
Књажевачком	4.42%	4.64%	4.54%
Алексиначком	4.15%	4.30%	4.22%
Рудничком	3.60%	3.80%	3.70%
Подринском	3.70%	3.41%	3.55%
У Београду (вароши)	1.60%	2.36%	1.98%
У целој Србији	100.00	100.00	100.00
У селима	90.29%	88.16%	89.23%
„ варошима	9.71%	11.84%	10.77%
СКУПА	100.00	100.00	100.00

По овоме, највише је пореских глава у округу пожаревачком, преко 12%; па онда, крагујевачком и ужичком, у сваком преко 7%; затим, крајинском и ваљевском, у сваком преко 6%; шабачком, јагодинском, крушевачком, смедеревском и београдском, у сваком преко 5%; и најпосле, ћупријском, црноречком, чачанском, књажевачком и алексиначком, у сваком преко 4%; а најмање, у округу подринском и рудничком, у сваком испод 4% у средњу руку од целокупног броја пореских глава у Србији.

Бројна снага пореска поглавито је у селима, која дају преко 89% од целокупног броја пореских глава у Србији; докле је у варошима само нешто више од 10% од овог броја.

Од 1866 до 1875 г. прирастао је број пореских глава:

	ЗА СВИХ 9 ГОДИНА ПОР. ГЛАВА			У СРЕДЊУ РУКУ НА ГОДИНУ ПОР. ГЛАВА		
У Београду са . . .	3,097	или	81%	344	или	9.0%
у округу:						
Рудничком са	2,532	или	30%	281	или	3.3%
Београдском са . . .	3,478	„	29%	386	„	3.2%
Књажевачком „ . . .	3,063	„	29%	340	„	3.2%
Алаксиначком са . .	2,669	„	27%	296	„	3.0%
Смедеревском „ . .	3,253	„	26%	361	„	2.8%
Крушевачком „ . .	3,187	„	25½%	354	„	2.8%
Шабачком „ . .	3,483	„	25%	387	„	2.7%
Ћупријском „ . .	2,924	„	25%	325	„	2.7%
Крагујевачком са . .	4,605	„	24%	512	„	2.7%
Пожаревачком „ . .	6,410	„	21%	712	„	2.3%
Ваљевском „ . .	2,975	„	20%	331	„	2.2%
Ужичком „ . .	3,272	„	19%	364	„	2.1%
Црноречком „ . .	2,243	„	19%	249	„	2.1%
Крајинском „ . .	2,907	„	18%	323	„	2.0%
Јагодинском „ . .	2,292	„	17%	255	„	1.9%
Подринском „ . .	1,179	„	13%	131	„	1.4%
Чачанском „ . .	1,190	„	10%	132	„	1.1%
У варошима са . . .	11,531	или	48%	1281	или	5.3%
„ селима „ . . .	43,237	„	20%	4804	„	2.2%

Од 1866 до 1875 г. дакле је најјаче порастао број пореских глава у Београду, са 9%; па онда, у окрузима: рудничком, београдском, књажевачком и алексиначком, у сваком са 3%, или и нешто више; затим, смедеревском, крушевачком, шабачком, ћупријском, крагујевачком, пожаревачком, ваљевском, ужичком, црноречком и крајинском, у

свакой са 2%, или и нешто више; а најслабије у окр. чачанском, подринском и јагодинском, у свакоя испод 2% у средњу руку на годину.

У варошима је прираштај пореских глава два пут знатнији, него у селима; у првима износи 5.3%, а у селима само 2% у средњу руку годишње.

Према целокупном броју становника број пореских глава овако се размера:

На свахих 100 становника долази:

у округу:	пореских глава 1866	1875	у средњу руку
Крајинском	22	24	23
Црноречком	22	24	23
Пожаревачком	21	23	22
Ћупријском	21	23	22
Јагодинском	:1	22	21
Смедеревском	20	22	21
Алексиначком	20	22	21
Крагујевачком	19	22	20
Шабачком	19	22	20
Књажевачком	19	21	20
Чачанском	20	20	20
Београду (вароши)	15	25	20
Београдском	18	21	19
Рудничком	18	21	19
Крушевачком	18	20	19
Ваљевском	17	20	18
Подринском	18	19	28
Ужичком	17	18	17
У варошима	20	25	22
„ селима	19	21	20

Према броју становника највише је пореских глава, дакле, у окрузима: крајинском и црноречком; у свакон по

23 пореске главе на 100 становника; па онда, у пожаревачком и ћупријском, у сваком по 22 пор. гл. на 100 становника; затим: јагодинском, смедеревском и алексиначком, у сваком по 21 пор. гл. на 100 становника; даље, крагујевачком, шабачком, књажевачком, чачанском и вароши Београду, свугде по 20 пор. гл. на 100 становника; најпосле, београдском, рудничком и крушевачком, у сваком по 19; ваљевском, подринском, у сваком по 18; и ужичком, који броји по 17 пор. гл. на сваких 100 становника.

Вароши надмашују села у бројној размери пореских глава према скупу становника; оне броје у средњу руку по 22, а села само по 20 пореских глава на сваких 100 становника.

Сад да бацимо поглед на државни приход од непосредних пореза.

По свршеним рачунима држава је имала прихода:

	године 1860	
Од грађанског данка	4,987,882.65	динара.
„ момачког „	42,758.02	„
„ арача	31,338.08	„
скупа .	5,061,978.75	„

	године 1861	
Од грађанског данка	5,057,173.39	динара.
„ момачког „	47,817.66	„
„ арача	29,461.68	„
скупа .	5,134,452.73	„

	године 1862	
Од грађанског данка	5,115,633.73	динара.
„ момачког „	41,842.04	„
„ арача	27,927.03	„
скупа .	5,185,402.80	„

	годинe 1863	
Од грађанског данка	5,211,548.05	динара.
„ моначког „	46,223.27	„
„ арача	27,381.52	„
скупа .	5,285,152.84	„

	годинe 1864	
Од грађанског данка	5,372,758.64	динара.
„ момачког „	49,258.71	„
„ арача	28,775.77	„
скупа .	5,450,793.12	„

	годинe 1865	
Од грађанског данка	6,679,713.98	динара.
„ момачког „	49,445.30	„
„ арача	30,319.16	„
скупа .	6,759,478.44	„

	годинe 1866	
Од грађанског данка	6,819,487.67	динара.
„ момачког „	48,375.61	„
„ арача	29,414.01	„
скупа .	6,897,277.29	„

	годинe 1867	
Од грађанског данка	7.146,872.42	динара.
„ момачког „	54,182.70	„
„ арача	27,586.45	„
скупа .	7,228,641.57	„

	годинe 1868	
Од грађанског данка	7,316,111.06	динара.
„ момачког „	57,384.40	„
„ арача	15,131.58	„
скупа .	7,388,627.04	„

	године 1869	
Од грађанског данка	7,442,262.86	динара.
„ момачком „	49,960.49	„
„ арача	10,199.36	„
скупа .	7,502,422.71	„

	године 1870	
Од грађанског данка	7,625,029.07	динара.
„ момачког „	50,400.02	„
„ арача	14,035.30	„
скупа .	7,689,464.39	„

	године 1871	
Од грађанског данка	7,728,923.45	динара.
„ момачког „	38,952.48	„
„ арача	10,531.74	„
скупа .	7,778,407.67	„

	године 1872	
Од грађанског данка	7,773,042.56	динара.
„ момачког „	37,463.11	„
„ арача	4,937.49	„
скупа .	7,815,443.16	„

	године 1873	
Од грађанског данка	7,916,115.20	динара.
„ момачког „	39,555.06	„
„ арача	6,051.8	„
скупа .	7,961,722.14	„

	године 1874	
Од грађанског дачка	8,048,602.20	динара.
„ момачког „	27,985.55	„
„ арача	5,070.10	„
скупа .	8,081,657.85	„

	годинe 1875	
Од грађанског данка	7,836,803.86	динара.
„ момачког „	35,351.37	„
„ арача	3,583.13	„
скупа .	7,875,738.36	„

	годинe 1876	
Од грађанског данка	6,241,822.62	динара.
„ момачког „	17,783.04	„
„ арача	24.42	„
скупа .	6,259,630.08	„

	годинe 1877	
Од грађанског данка	7,132,201.00	динара.
„ момачком „	23,245.51	„
„ арача	122.09	„
скупа .	7,155,568.60	„

	годинe 1878	
Од грађанског данка	8,758,537.89	динара.
„ момачког „	27,168.39	„
„ арача	301.44	„
скупа .	8,786,007.72	„

	годинe 1879	
Од грађанског данка	9,488,997.35	динара.
„ момачког „	34,747.54	„
„ арача	277.27	„
скупа .	9,524,022.16	„

Пре рата за ослобођење и независност, у редовном стању, од 1860 до 1875 год., и у старим границама Србије, приход од непосредних пореза износи у средњу руку годишње:

Од грађанског данка	6,754,872.55	динара.
„ момачког „	41,809.74	„
„ арача	18,859.02	„
скупа .	6,818,541.31	„

Кад се приходи од непосредних пореза за 1860 и 1875 год. упореде, излази овај рачун:

Износи приход:

	1860	1875
	динара	динара
Од грађанског данка . . .	4,987,882.65	7,836,803.86
„ момачког „ . . .	42,758.02	35,351.37
„ арача	31,338.08	3,583.13
скупа . . .	5,061,978.75	7,875,738.36

У 1875 год. износи:

приход:	више динара	мање динара
Од грађ. данка . . .	2,848,921.21 или 57%	—
Од момачког данка . .	—	7,406.65 или 21%
„ арача.	—	27,754.95 „ скоро 9 пута.
скупа . . .	2,813,759.61 или 55½%.	—

Од целокупног државног прихода износи у редовном стању приход:

године:	грађански данак	момачки данак и арач	непосредне порезе скупа
1860	58.93%	0.88%	59.81%
1861	59.78%	0.92%	60.70%
1862	62.29%	0.85%	63.14%
1863	60.80%	0.89%	61.69%
1864	56 72%	0.82%	57.54%
1865	62.37%	0.75%	63.12%
1866	61.72%	0.81%	62.53%

ГОДИНЕ:	ГРАЂАНСКИ ДАНАК	МОМАЧКИ ДАНАК И АРАЧ	НЕПОСРЕДНЕ ПОРЕЗЕ СКУПА
1867	58.94%	0.68%	59.62%
1868	47.02%	0.46%	47.48%
1869	50.63%	0.41%	51.04%
1870	54.83%	0.46%	55.29%
1871	56.20%	0.36%	56.56%
1872	54.01%	0.30%	54.31%
1873	57.03%	0.34%	57.37%
1874	55.09%	0.22%	55.31%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	56.97%	0.54%	57.51%

Као што се из овог прегледа види, непосредни порези сачињавају главни финанцијски извор Србије у редовном стању, јер они сами доносе више од половине, у средњу руку 57.51% од целокупног државног прихода.

Међу непосредним порезима главни је грађански данак, који сам, као што је напред изложено, доноси у средњу руку 56.97% од целокупног државног прихода; докле момачки данак и арач не износе више, него само 0.54% од тог прихода.

За време ратне припреме и ратних догађаја, непосредни порези, као и други државни приходи, нису се могли на време и у пуној мери прикупљати. С тога они за то време и мање износе, него у редовном стању.

Присаједињењем ослобођених предела увећан је и број пореских глава Србије, па наравно и грађански данак, као и други извори државних прихода наших. Већ у 1878 г. набројано је преко 65,000 пореских глава у ослобођеним пределима, и прикупљено тамо 1,564,698.70 динара самог грађанског данка. Са множењем људства растиће, наравно, и број пореских глава, а са овим и приход од грађанског данка, у ослобођеним пределима.

Од непосредних пореза долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	4.56
1861.	4.59
1862.	4.61
1863.	4.64
1864.	4.71
1865.	5.70
1866.	5.67
1867.	5.84
1868.	5.89
1869.	5.84
1870.	5.90
1871.	5.91
1872.	5.91
1873.	5.98
1874.	5.99
1875.	5.82
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	5.47

2.) Посредни порези.

Посредни порези јесу: царина и узгредне таксе („тескарина“, „таксе за декларацију“, „магазина“, „чуварина“, „ноћевина“, „кантарина“, „оловнина“, „оборина“ и „возарина“); даље, регални данак на сô, дуван и рудокопњу; и најпосле трошарина.

ЦАРИНА СА УЗГРЕДНИМ ТАКСАМА.

По свршеним рачунима као што су ови поднети главној контроли, а у неколико и у „Државопису Србије“ изложени, износи приход:

	ГОДИНЕ 1846
Од царине и узгредних такса скупа . .	739,345.25 динара.

године 1847

Од царине и узгредних такса скупа . . 646,015.00 динара

године 1858

Од царине на увоз	350,141.49	динара.
„ „ „ извоз	390,702.73	„
„ „ „ провоз	78,722.79	„
„ узгредних такса	90,893.90	„
скупа . .	910,460.91	„

године 1859

Од царине на увоз	343,028.69	динара.
„ „ „ извоз	431,388.17	„
„ „ „ провоз	71,207.94	„
„ узгредних такса	72,125.72	„
скупа . .	917,750.52	„

године 1860

Од царине на увоз	373,031.26	дин.
„ „ „ извоз	460,245.62	„
„ „ „ провоз	86,888.08	„
„ узгредних такса	116,263.36	„
скупа . .	1,036,428.32	„

године 1861

Од царине на увоз	424,605.86	дин.
„ „ „ извоз	689,393.81	„
„ „ „ провоз	87,092.27	„
„ узгредних такса	140,283.51	„
скупа . .	1,341,375.45	„

године 1862

Од царине на увоз	360,350.74	дин.
„ „ „ извоз	627,506.81	„
„ „ „ провоз	59,352.58	„
„ узгредних такса	137,296.82	„
скупа .	1,184,506.65	„

	године 1863	
Од царине на увоз	452,585.52	дин.
„ „ „ извоз	679,552.94	„
„ „ „ провоз	47,093.06	„
„ узгредних такса	155,127.97	„
скупа . .	1,334,359.49	„

	године 1864	
Од царине на увоз	834,031.73	дин.
„ „ „ извоз	444,156.26	„
„ „ „ провоз	28,181.32	„
„ узгредних такса	129,148.49	„
скупа . .	1,435,517.80	„

	године 1865	
Од царине на увоз	789,974.08	дин.
„ „ „ извоз	531,953.71	„
„ „ „ провоз	14,901.72	„
„ узгредних такса	125,050.22	„
скупа . .	1,461,879.73	„

	године 1866	
Од царине на увоз	874,341.64	дин.
„ „ „ извоз	589,310.33	„
„ „ „ провоз	14,169.18	„
„ узгредних такса	181,280.07	„
скупа . .	1,659,101.22	„

	године 1867	
Од царине на увоз	1,032,476.40	дин.
„ „ „ извоз	672,142.50	„
„ „ „ провоз	20,749.83	„
„ узгредних такса	253,519.46	„
скупа . .	1,978,888.19	„

године 1868

Од царине на увоз	1,175,422.32	дин.
„ „ „ извоз	1,153,437.28	„
„ „ „ провоз	57,521.23	„
„ узгредних такса	302,816.04	„
скупа . .	2,689,196.87	„

године 1869

Од царине на увоз	1,212,009.74	дин.
„ „ „ извоз	891,159.33	„
„ „ „ провоз	52,371.14	„
„ узгредних такса	225,272.80	„
скупа . .	2,380,813.10	„

године 1870

Од царине на увоз	1,188,477.53	дин.
„ „ „ извоз	813,731.11	„
„ „ „ провоз	52,190.11	„
„ узгредних такса	191,685.10	„
скупа . .	2,246,083.85	„

године 1871

Од царине на увоз	1,084,510.73	дин.
„ „ „ извоз	824,696.48	„
„ „ „ провоз	52,349.24	„
„ узгредних такса	186,991.78	„
скупа . .	2,148,548.23	„

године 1872

Од царине на увоз	1,180,326.55	дин.
„ „ „ извоз	975,414.90	„
„ „ „ провоз	46,776.89	„
„ узгредних такса	184,738.59	„
скупа . .	2,387,256.93	„

	године 1873	
Од царине на увоз	1,040,673.27	дин.
„ „ „ извоз	762,145.98	„
„ „ „ провоз	28,570.74	„
„ узгредних такса	218,726.34	„
скупа	2,050,116.33	„

	године 1874	
Од царине на увоз	1,213,769.52	дин.
„ „ „ извоз	777,161.37	„
„ „ „ провоз	27,167.13	„
„ узгредних такса	308,854.86	„
скупа	2,326,952.88	„

	године 1875	
Од царине на увоз	1,140,896.11	дин.
„ „ „ извоз	882,198.34	„
„ „ „ провоз	20,016.02	„
„ узгредних такса	262,951.13	„
скупа	2,306,061.60	„

	године 1876	
Од царине на увоз	705,835.55	дин.
„ „ „ извоз	777,524.27	„
„ „ „ провоз	12,694.41	„
„ узгредних такса	172,089.64	„
скупа	1,668,143.87	„

	године 1877	
Од царине на увоз	1,272,797.10	дин.
„ „ „ извоз	645,023.36	„
„ „ „ провоз	29,227.08	„
„ узгредних такса	257,184.27	„
скупа	2,204,231.81	„

	године 1878	
Од царине на увоз	1,111,538.93	дин.
„ „ „ извоз	501,114.19	„
„ „ „ провоз.	7,781.34	„
„ узгредних такса	198,172.28	„
скупа . .	1,818,606.74	„

	године 1879	
Од царине и узгредних такса скупа. .	2,695,866.63	дин.

У редовном стању, од 1858 до 1875 г., и у старим границама Србије, износи у средњу руку годишњи приход:

Од царине на увоз	837,258.51	дин.
„ „ „ извоз	699,794.32	„
„ „ „ провоз.	46,962.29	„
„ узгредних такса	182,390.33	„
скупа . .	1,766,405.45	„

Кад се царински приходи од 1858, упореде са онима од 1875 г., добије се овај преглед:

Износи приход:

	1858	1875
	динара	
Од царине на увоз	350,141.49	1,140,896 11
„ „ „ извоз . . .	390,702.73	882,198.34
„ „ „ провоз . . .	78,722.79	20,016.02
„ уздредних такса. . . .	90,893.90	262,951.13
скупа . . .	910,460.91	2,306,061.60

Од царинских прихода у 1858, царински приходи у 1875 год. износе:

	више	мање
Од увоза.	790,754.62 дин. или 3 пута.	—

	више	мање
Од извоза	491,495.61 дин. или 2 пута.	—
Од провоза	—	58,706.77 дин. или скоро 4 пута
Од узгредних такса.	172,057.23 дин. или скоро 3 пута.	—
скупа . . .	1,395,600.69 дин. или 2½ пута.	—

Вредно је, да се упореди и царински приход од 1846 са оним од 1875 год.

Царински ириход са узгредним таксама износио је свега:

1846 год		739,345.25 динара.
1875 „		2,306,061.60 „
Више у 1875 „		1,566,716.35 динара. или 3 пута.

У рачун царинских прихода који су напред изложени, ушле су и оне таксе, које су биле наплаћене само за време и управо као новчана јемства. па су доцније коме је требало повраћене. По правилу повраћене таксе треба да се одбију од царинских прихода, па да се зна, колико ови у ствари износе. По овоме правилу срачуњени су царински приходи од 1865 до 1875 г. у „Државопису Србије“.

Ево колико ти приходи износе кад се од њих одбију повраћене таксе:

По одбитку повраћених такса остаје прихода од царине и узгредних такса свега:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1865	1,413,583.75
1866	1,588,835.00
1867	1,897,249.00

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1868	2,580,652.50
1869	2,249 737.25
1870	2,098,456.00
1871	2,025,429.75
1872	2,245,519.01
1873	1,912,923.50
1874	2,113,554.75
1875	2,179,002.25
Од 1865 до 1875 у средњу руку годишње.	2,027,722.08

Кад се царински приход од 1875 упореди са оним од 1865 г., излази овај рачун:

По одбитку повраћених такса царински приход износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1865	1,413,583.75
1875	2,179,002.25
Више у 1875	765,418.50 или 54%

Од целокупног државног прихода приход од царине и узгредних такса, по одбитку повраћених такса, износи:

ГОДИНЕ:	
1865	13.20%
1866	14.38%
1867	15.65%
1868	16.59%
1869	15.30%
1870	15.09%
1871	14.73%
1772	15.60%
1873	13.78%
1874	14.46%
Од 1865 до 1874 у средњу руку на годину.	14.88

Од царине и узгредних такса долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1865	1.19
1866	1.31
1867	1.53
1868	2.06
1869	1.75
1870	1.61
1871	1.54
1872	1.70
1873	1.47
1874	1.56
1875	1.61
Од 1765 до 1875 у средњу руку годишње.	1.57

РЕГАЛНИ ДАНАК.

По свршеним државним рачунима износи државни приход од регалног данка:

	године 1865	
На со	185.445.87	динара.
„ дуван	157,191.72	„
скупа	342,637.59	„

	године 1866	
На со	346,933.89	динара.
„ дуван	20,361.24	„
скупа	367,295.13	„

	године 1867	
На со	402,380.43	динара.
„ дуван	64,992.30	„
„ рудокопњу	285.44	„
скупа	467,658.17	„

	године 1868	
На сô	218,895.16	динара
„ дуван	131,376.00	„
„ рудокопњу	259.33	„
скупа . .	350,530.49	„

	године 1869	
На сô	335,660.35	динара
„ дуван	122,368.70	„
„ рудокопњу	2,446.25	„
скупа . .	460,475.30	„

	године 1870	
На сô	306,302.34	динара
„ дуван	86,731.47	„
„ рудокопња	3,415.00	„
скупа . .	396,448.81	„

	године 1871	
На сô	206,315.26	динара
„ дуван	93,439.69	„
„ рудокопњу	4,644.47	„
скупа . .	304,399.42	„

	године 1872	
На со	223,986.31	динара
„ дуван	138,679.50	„
„ рудокопњу	4,514.80	„
скупа . .	367,180.61	„

	године 1873	
На сô	338,999.72	динара
„ дуван	100,310.41	„
„ рудокопњу	881.15	„
скупа . .	440,191.28	„

	године 1874	
На сô	244,345.87	динара.
„ дуван	90,121.36	„
„ рудокопњу	5,268.81	„
скупа	339,736.04	„

	године 1875	
На сô	243,127.92	динара.
„ дуван	133,185.03	„
„ рудокопњу	1,379.62	„
скупа	377,692.57	„

	године 1876	
На сô	87,943.83	динара.
„ дуван	126,815.30	„
„ рудокопњу	791,90	„
скупа	215,550.73	„

	године 1877	
На сô	294,817.46	динара.
„ дуван	220,697.04	„
„ рудокопњу	3,134.77	„
скупа	518,649.27	„

	године 1878	
На сô	245,816.43	динара.
„ дуван	133,783.70	„
„ рудокопњу	5,838.06	„
скупа	385,438.19	„

	године 1879	
На сô	322,904.81	динара.
„ дуван	169,962.61	„
„ рудокопњу	2,493.92	„
скупа	495 361.31	„

У редовном стању и старим границама, од 1865 до 1875 г. износи у средњу руку на годину државни приход од регалног данка:

На сô	277,490.24	динара.
„ дуван	103,523.40	„
„ рудокопњу	2,566.10	„

А целокупан државни приход од регалног данка, од 1865 до 1875 г. у средњу руку годишње износи:

383,113.31 динара.

Да упоредимо државни приход од регалног данка од 1875 са оним од 1865 или 1867 год

Приход овај износи:

	1865	1875
	Д И Н	А Р А
На сô	185,445.87	243,127.92
„ дуван.	157,191.72	133,185.03
	1867	1875
На рудокопњу . . .	285.44	1,379.61

У 1875 г. државни приход од регалног данка износи:

На сô	57,682.05 дин. или 31%	више, него у 1865 год.
На дуван . . .	24,006.69 дин. или 18%	мање, него у 1865 год.
На рудокопњу.	1,094.18 дин. скоро 5 пута.	више, него у 1867 год.

А целокупан држ. приход од регалног данка износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	467,658.17
1875	377,692.57
У 1875 мање	89,965.60 или 24%

Од целокупног државног прихода износи приход од регалног данка:

ГОДИНЕ:	
1865	3.20%
1866	3.32%
1867	3.85%
1868	2.25%
1869	3.13%
1870	2.85%
1871	2.21%
1872	2.55%
1873	3.17%
1874	2.32%
Од 1865 до 1874 г. у средњу руку годишње.	2.88%

Од регалног данка долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1865	0.29
1866	0.30
1867	0.38
1868	0.28
1869	0.36
1870	0.30
1871	0.28
1872	0.25
1873	0.33
1874	0.25
1875	0.29
Од 1865 до 1875 у средњу руку годишње.	0.30

ТРОШАРИНА.

Трошарина се наплаћује: на каву; на скупоцена пића (вино и ракију); на рум, ликер и шпирит; даље, на артију за цигаре; на мирисави сапун, на карте за играње; а од

Јуна 1877 год. и на пиво Државни приход од трошарине износи, по свршеним рачунима:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1869	308,165.$_{69}$
1870	475,029$_{88}$
1871	465,823.$_{85}$
1872	444,705$_{67}$
1873	402,923.$_{91}$
1874	421,129.$_{67}$
1875	429,169.$_{93}$
1876	394,459.$_{64}$
1877	418,895.$_{42}$
1878	479,144.$_{73}$
1879	617,595.$_{25}$

У редовном стању и у старим границама, од 1869 до 1875 год., приход државни од трошарине износи у средњу руку годишње:

420,992.$_{63}$ динара.

Кад се приход од трошарине у 1869 упореди са оним у 1875 г. излази овај рачун:

Приход од трошарине износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1869	308,165.$_{69}$
1875	429,169.$_{93}$
Више у 1875	121,004.$_{24}$ или 30%

Од целокупног државног прихода приход од трошарине износи:

ГОДИНЕ:	
1869	2.$_{10}$%
1870	3$_{41}$%
1871	3$_{39}$%

године	
1872	3.09%
1873	2.90%
1874	2.88
Од 1869 до 1874 у средњу руку годишње.	2.96%

Од трошарине долази на сваког становника Србије:

године:	динара
1869	0.24
1870	0.38
1871	0.35
1872	0.36
1873	0.30
1874	0.31
1875	0.32
Од 1869 до 1875 у средњу руку годишње	0.32

Преглед укупног државног прихода од посредних пореза, од 1865 до 1879 год.

Државни приход од посредних пореза износи:

	године 1865	
Од царине и узгредних такса	1,461,879.73	динара.
„ регалног данка	342,637.59	„
скупа	1,804,517.32	„

	године 1866	
Од царине и узгредних такса	1,659,101.22	динара.
„ регалног данка	367,295.13	„
скупа	2,026,396.35	„

	године 1867	
Од царине и узгредних такса	1,978,888.19	динара.
„ регалног данка	467,658.17	„
скупа	2,446,546.36	„.

годинe **1868**

Од царине и узгредних такса . . .	2,689,196.87	динара.
„ регалног данка	350,530.19	„
скупа .	3,039,727.36	„

годинe **1869**

Од царине и узгредних такса . . .	2,380,813.10	динара.
„ регалног данка	460,475.30	„
„ трошарине	308,165.69	„
скупа .	3,149,454.09	„

годинe **1870**

Од царине и узгредних такса . . .	2,246,083.85	динара.
„ регалног данка	396,448.81	„
„ трошарине	475,029.88	„
скупа .	3,117,562.54	„

годинe **1871**

Од царине и узгредних такса . . .	2,148,548.23	динара.
„ регалног данка	304,400.42	„
„ трошарине	465,823.65	„
скупа .	2,918,772.30	„

годинe **1872**

Од царине и узгредних такса . . .	2,387,256.93	динара.
„ регалног данка	367,180.61	„
„ трошарине	444,705.67	„
скупа .	3,199,143.21	„

годинe **1873**

Од царине и узгредних такса . . .	2,050,116.33	динара.
„ регалног данка	440,191.28	„
„ трошарине	402,923.94	„
скупа .	2,893,231.55	„

	године 1874	
Од царине и узгредних такса . . .	2,326,952.88	динара.
„ регалног данка	339,736.04	„
„ трошарине	421,129.67	„
скупа .	3,087,818.59	„

	године 1875	
Од царине и узгредних такса . . .	2,306,061.60	динара.
„ регалног данка	377,692.57	„
„ трошарине	429,169.93	„
скупа .	3,112,924.10	„

	године 1876	
Од царине и узгредних такса . .	1,668,143.87	динара.
„ регалног данка	215,550.73	„
„ трошарине	394,459.84	„
скупа .	2,278,154.44	„

	године 1877	
Од царине и узгредних такса . . .	2,204,231.81	динара.
„ регалног данка	518,649.27	„
„ трошарине	418,895.42	„
скупа .	3,141,776.50	„

	године 1878	
Од царине и узгредних такса . . .	1,818,606.74	динара.
„ регалног данка	385,438.19	„
„ трошарине	479,144.73	„
скупа .	2,683,189.66	„

	године 1879	
Од царине и узгредних такса . . .	2,695,866.63	динара.
„ регалног данка	495,361.34	„
„ трошарине	617,595.25	„
скупа .	3,808,823.22	„

У редовном стању и у старим границама, од 1865 до 1875 год., целокупан државни приход од посредних пореза износи у средњу руку годишње:

2,799,644.$_{89}$ динара.

Кад се цео укупан државни приход од посредних пореза у 1875 упореди са оним у 1865 год., добије се овај преглед:

Целокупан држ. приход од посредних пореза износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1865.	1,804,517.$_{32}$
1875.	3,112,924.$_{10}$
Више у 1875.	1,308,406.$_{78}$ или 72%

Од целокупног државног прихода износи укупан приход посредних пореза:

ГОДИНЕ:	
1865	16.$_{40}$%
1866	17.$_{70}$%
1867	19.$_{50}$%
1868	18.$_{84}$%
1869	20.$_{53}$%
1870	21.$_{35}$%
1871	20.$_{33}$%
1872	21.$_{24}$%
1873	19.$_{85}$%
1874	19.$_{66}$%
Од 1865 до 1874 у средњу руку годишње.	20.$_{72}$%

Од посредних пореза долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1865	1.51
1866	1.67
1867	1.97
1868	2.42
1869	2.40
1870	2.39
1871	2.22
1872	2.41
1873	2.17
1874	2.28
1875	2.30
Од 1865 до 1875 у средњу руку годишње.	2.16

3.) Таксе.

Таксе се деле на судске и административне.

СУДСКЕ ТАКСЕ.

Државни приход од судских такса износи, по свршеним рачунима:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	234,435.24
1861	284,305.51
1862	335,866.77
1863	256,249.28
1864	304,403.74
1865	247,512.78
1866	347,279.11
1867	441,153.87
1868	460,132.67
1869	436,736.71
1870	477,386.63
1871	434,458.53
1872	482,484.52
1873	543,057.16

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1874	584,147.60
1875	610,571.67
1876	242,373.91
1877	114,221.51
1878	162,623.20
1879	403,262.21

У редовном стању и у старим границама, од 1860 до 1875 г. државни приход од судских такса износи у средњу руку годишње.

405,011.36 дин.

Кад се приход од судских такса у 1875 упореди са оним у 1860 год. излази овај рачун:

Приход од судских такса износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	234,435.24
1875	610,571.67
Више у 1875	376,136.43

или преко $2^1/_2$ пута.

Од целокупног државног прихода износи приход од судских такса:

ГОДИНЕ:	
1860	2.77%
1861	3.36%
1862	4.09%
1863	3.00%
1864	3.21%
1865	2.31%
1866	3.14%
1867	3.64%
1868	2.95%
1869	2.97%
1870	3.43%
1871	3.16%

године:	
1872	3.35%
1873	3.91%
1874	4.00%
Од 1860 до 1874 у средњу руку на годину.	3.29%

АДМИНИСТРАТИВНЕ ТАКСЕ.

Државни приход од административних такса састоји се: 1.) из таконазваног канцеларијског прихода, под којим се разуме: приход од наплате: за пасоше, исправе и објаве; за потврде и преписе акта; за механска уверења и планове; за примање у поданство, или отпуст из поданства, и за чиновничке декрете учитељска уверења и ђачка сведочанства; приход од папирних такса код полицијских власти, и т. д.; 2.) из прихода од добошарије, и 3.) из прихода од шумарине.

По свршеним државним рачунима износи:

	године 1860	
Приход канцеларијски	123,119.23	динара.
Добошарија	14,917.43	„
Шумарина	15,062.74	„
скупа. .	153,099.40	„

	године 1861	
Приход канцеларијски	123,546.81	динара.
Добошарија	20,640.80	„
Шумарина	15,898.75	„
скупа. .	160,086.36	„

	године 1862	
Приход канцеларијски	118,036.83	динара.
Добошарија	18,183.48	„
Шумарина	10,296.56	„
скупа. .	146,516.87	„

	године 1863	
Приход канцеларијски	160,797.58	динара.
Добошарија	21,262.69	„
Шумарина	8,047.54	„
скупа. .	190,107.81	„

	године 1864	
Приход канцеларијски	188,820.21	динара.
Добошарија	21.655.91	„
Шумарина	13,367.65	„
скупа. .	223,843.77	„

	године 1865	
Приход канцеларијски	169,870.27	динара.
Добошарија	27,650.97	„
Шумарина	14,205.15	„
скупа. .	211,726.39	„

	године 1866	
Приход канцеларијски	159,624.31	динара.
Добошарија	30,111.60	„
Шумарина	16,065.36	„
скупа. .	205,801.27	„

	године 1867	
Приход канцеларијски	34,432.54	динара.
Добошарија	30,669.97	„
Шумарина	18,570.47	„
скупа. .	83,672.98	„

	године 1868	
Приход канцеларијски	152,869.74	динара.
Добошарија	34,130.49	„
Шумарина	23,989.50	„
скупа. .	210,989.73	„

	године 1869	
Приход канцеларијски	163,104.71	динара.
Добошарија	36,248.53	„
Шумарина	21,100.17	„
скупа. .	220,453.41	„

	године 1870	
Приход канцеларијски	160,134.93	динара.
Добошарија	45,246.97	„
Шумарина	17,060.60	„
скупа. .	222,442.50	„

	године 1871	
Приход канцеларијски	166,963.55	динара
Добошарија	37,482.89	„
Шумарина	20 245.47	„
скупа. .	224,691.91	„

	године 1872	
Приход канцеларијски	179,047.09	динара
Добошарија	38,667.59	„
Шумарина	13,258.97	„
скупа. .	230,973.65	„

	године 1873	
Приход канцеларијски	170,569.83	динара.
Добошарија	42,643.09	„
Шумарина	12,326.88	„
скупа. .	225,539.80	„

	године 1874	
Приход канцеларијски	167,107.95	динара.
Добошарија	48,469.31	„
Шумарина	12,333.62	„
скупа. .	227,910.88	„

	године 1875	
Приход канцеларијски	150,235.53	динара.
Добошарија	42,745.81	"
Шумарина	19,569.34	"
скупа. .	212,550.68	"

	године 1876	
Приход канцеларијски.	82,277.29	динара.
Добошарија	17,856.71	"
Шумарина	6,215.22	"
скупа. .	106,349.22	"

	године 1877	
Приход канцеларијски.	87,732.19	динара.
Добошарија	9,632.90	"
Шумарина	5,244.40	"
скупа. .	102,609.49	"

	године 1878	
Приход канцеларијски.	162,018.23	донара.
Добошарија	12,335.86	"
Шумарина	5.129.98	"
скупа. .	179,484.07	"

	године 1879	
Прьход канцеларијски.	243,204.55	динара.
Добошарија	41,176.18	"
Шумарина	16,529.00	"
скупа. .	300,909.73	"

У редовном стању и у старим границама, од 1860 до 1875 г., износи у средњу руку годишње:

	динара
Приход канцеларијски	149,267.57
Добошарија	31,920.47
Шумарина.	15,712.42
скупа . . .	196,900.46

Упореди ли се државни приход од административних такса од 1860 са оним од 1875 г., онда излази овај рачун:

Износи:	1860	1875
	динара	
Приход канцеларијски....	123,119.23	150,235.53
Добошарија	14,917.43	42,745.81
Шумарина	15,062.74	19,569.34
скупа ...	153,099.40	212,550.68

У 1875 износи више (него у 1860 год.):

Приход канцеларијски .	27,116.30	дин. или	22%
Добошарија	27,828.38	„ „	скоро 3 пута.
Шумарина	4,506.60	„ „	30%
скупа ...	59,451.28	„ „	39%

Од целокупног државног прихода, приход од административних такса износи:

године:	
1860	1.81%
1861	1.89%
1862	1.78%
1863	2.22%
1864	2.36%
1865	1.98%
1866	1.86%
1867	0.69%
1868	1.35%
1869	1.50%
1870	1.61%
1871	1.63%
1872	1.60%
1873	1.62%
1874	1.56%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	1.70%

Преглед целокупног државног прихода од такса.

Целокупан државни приход од такса (судских и административних) износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	387,534.64
1861	444,391.47
1862	482,383.64
1863	446,357.04
1864	528,247.51
1865	459,239.17
1866	553,080.38
1867	524,826.85
1868	671,122.40
1869	657,190.12
1870	699,829.13
1871	659,150.44
1872	713,458.17
1873	768,596.96
1874	812,058.48
1875	823,122.35
1876	348,723.13
1877	216,831.00
1878	298,877.88
1879	704,171.94

У редовном стању и у старим границама Србије, од 1860 до 1875 год. целокупан државни приход од такса (судских и административних) износи у средњу руку на годину:

601,911.82 динара.

Упореди ли се укупан приход од такса од 1875 са оним од 1860 г., онда се добије овај преглед:

Укупан приход од такса износи:

Год. 1860	387,534.64	динара.
„ 1875	823,122.35	„
Више у 1875	435,587.71	„
	или 2 пута.	

Од целокупног држ. прихода, приход од такса (административних и судских скупа) износи:

ГОДИНЕ:	
1860	4.58%
1861	5.25%
1862	5.87%
1863	5.22%
1864	5.57%
1865	4.29%
1866	5.00%
1867	4.33%
1868	4.30%
1869	4.47%
1870	5.04%
1871	4.79%
1872	4.95%
1873	5.53%
1874	5.58%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	5%

Од такса (судских и административних) долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	0.35
1861	0.40
1862	0.43
1863	0.39
1864	0.46
1865	0.39
1866	0.45
1867	0.41
1868	0.53
1869	0.51
1870	0.54
1871	0.50
1872	0.54

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1873	0.38
1874	0.60
1875	0.61
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.48

4.) Државна привреда.

Приходи од државне привреде јесу: приход од државних добара, у што се рачуна и приход од топчидерске економије, држ. ергеле и држ. рудника; — приход од пошта и телеграфа; приход од држ. књигопечатње; — приход од управе фондова и окружних штедионица; и приход од интереса на зајмове који су из државне благајне појединцима дани.

По свршеним државним рачунима износе државни приходи:

	године 1860	
Од државних добара	177,540.87	динара
„ поште	76,369.50	„
„ телеграфа	32,889.50	„
„ државне књигопечатње	87,326.85	„
„ интереса на зајмове	116,007.85	„
скупа	490,134.57	„

	године 1861	
Од државних добара	177,252.61	динара
„ поште	75,524.51	„
„ телеграфа	44,289.22	„
„ државне књигопечатње	84,565.03	„
„ интереса на зајмове	83,246.97	„
скупа	464,878.34	„

	годинe 1862	
Од државних добара	159,310.25	динара.
„ поште	67,744.39	„
„ телеграфа	56,885.10	„
„ државне књигопечатње	70,475.47	„
„ интереса на зајмове	53,875.06	„
скупа	408,290.27	„

	годинe 1863	
Од државних добара	156,775.70	динара.
„ поште	76,076.46	„
„ телеграфа	60,846.29	„
„ државне књигопечатње	91,921.98	„
„ интереса на зајмове	14,692.90	„
„ управе фондова	123,653.30	„
скупа	523,966.63	„

	годинe 1864	
Од државних добара	153,791.13	динара.
„ поште	83,041.94	„
„ телеграфа	63,143.86	„
„ државне књигопечатње	114,713.77	„
„ интереса на зајмове	6,790.79	„
„ управе фондова	117,451.54	„
скупа	538,933.06	„

	годинe 1865	
Од државних добара	172,901.36	динара.
„ поште	86,871.43	„
„ телеграфа	75,641.95	„
„ државне књигопечатње	110,447.82	„
„ интереса на зајмове	4,899.30	„
„ управе фондова	70,809.68	„
скупа	521,571.54	„

	године 1866	
Од државних добара	188,509.78	динара.
„ поште	81,755.86	„
„ телеграфа	78,205.54	„
„ државне књигопечатње	140,350.22	„
„ интереса на зајмове.	4,029.48	„
„ управе фондова	54,730.00	„
скупа . .	547,580.88	„

	године 1867	
Од државних добара	199,255.40	динара.
„ поште	94,596.20	„
„ телеграфа	87,564.33	„
„ државне књигопечатње	136,881.00	„
„ интереса на зајмове.	4,045.51	„
„ управе фондова	141,456.00	„
скупа . .	663,798.44	„

	године 1868	
Од државних добара	200,954.05	динара.
„ поште	99,577.18	„
„ телеграфа	97,251.18	„
„ државне књигопечање	160,266.04	„
„ интереса на зајмове	2,855.83	„
„ управе фонднова	178,432.43	„
скупа . .	739,336.71	„

	године 1869	
Од државних добара	215,845.87	динара.
„ поште	120,725.96	„
„ телеграфа	108,880.84	„
„ државне књигопечатње	136,161.11	„
„ интереса на зајмове.	25,976.65	„
„ управе фондова	166,718.97	„
скупа . .	774,309.40	„

	године 1870	
Од државних добара	214,152.17	динара.
„ поште	117,776.85	„
„ телеграфа	121,796.98	„
„ државне књигопечатње	166,768.20	„
„ интереса на зајмове	17,202.48	„
„ управе фондова	188,650.10	„
скупа	826,346.78	„

	године 1871	
Од државних добара	227,114.34	динара.
„ поште	116,310.51	„
„ телеграфа	146,899.05	„
„ државне књигопечатње	149,919.78	„
„ интереса на зајмове	10,222.72	„
„ управе фондова	176,820.00	„
скупа	827,287.30	„

	године 1872	
Од државних добара	228,296.09	динара.
„ поште	111,588.58	„
„ телеграфа	148,897.60	„
„ државне књигопечатње	167,649.78	„
„ интереса на зајмове	25,093.81	„
„ управе фондова и окружних штедионица	141,456.00	„
скупа	822,981.86	„

	године 1873	
Од државних добара	204,147.95	динара.
„ поште	127,139.47	„
„ телеграфа	154,944.42	„
„ државне књигопечатње	190,453.66	„
„ интереса на зајмове	44,733.35	„
„ управе фондова и окружних штедионица	92,231.84	„
скупа	813,650.69	„

	године 1874	
Од државних добара	261,182.08	динара.
„ поште	129,193.95	„
„ телеграфа	156,346.35	„
„ државне књигопечатње	215,936.79	„
„ интереса на зајмове.	27,148.18	„
„ управе фондова и окружних штедионица.	208,096.09	„
СКУПА . .	997,903.44	„

	године 1875	
Од државних добара	248,113.40	дин.
„ поште	141,651.76	„
„ телеграфа	175,029.06	„
„ државне књигопечатње	166,377.09	„
„ интереса на зајмове.	111,869.96	„
„ управе фондова и окружних штедионица.	160,602.66	„
СКУПА . .	1,003,643.93	„

	године 1876	
Од државних добара	181,660.66	динара.
„ поште	151,307.40	„
„ телеграфа	218,921.26	„
„ државне књигопечатње	96,656.55	„
„ интереса на зајмове.	9,455 66	„
„ управе фондова и окружних штедионица.	80,005.58	„
СКУПА . .	738,007.11	„

	године 1877	
Од државних добара	172,770.41	динара.
„ поште	102,129.55	„
„ телеграфа	193,562.33	„
„ државне књигопечатње	142,184.33	„
„ интереса на зајмове.	16,437.52	„
„ управе фондова и окружних штедионица	71,584.73	„
СКУПА . .	698,668.87	„

	године 1878	
Од државних добара	177,308.53	динара.
„ поште	98,100.62	„
„ телеграфа	194,152.73	„
„ државне књигопечатње	200,890.74	„
„ интереса на зајмове.	22,322.26	„
„ управе фондова и окружних ште- дионица.	41,046.80	„
скупа . .	733,821.68	„

	године 1879	
Од државних добара	261,510.11	дин.
„ поште	126,974.29	„
„ телеграфа	224,601.21	„
„ државне књигопечатње	300,927.02	„
„ интереса на зајмове.	7,378.88	„
„ управе фондова и окружних ште- дионица.	119,120.06	„
скупа . .	1,040,512.80	„

У редовном стању и у старим границама, од 1860 до 1875 г., износи у средњу руку годишње приход од државне привреде:

Од државних добара	199,071.44	динара.
„ поште	100,371.54	„
„ телеграфа	100,594.51	„
„ државне књигопечатње	136,888.41	„
„ интереса на зајмове.	34,543.18	„
„ управе фондова и окружних ште- дионица.	140,085.28	„

А целокупан државни приход од државне привреде од 1860 до 1875 год износи у средњу руку годишње:

685,288.36 динара.

Кад се државни приход од државне привреде од 1875 упореди са оним од 1860 г. излази овај рачун:

Износи државни приход:

	1860	1875
	Д И Н А Р А	
Од државних добара. . . .	177,540.87	248,113 40
„ поште	76,369.50	141,651.76
„ телеграфа.	32,889.80	175,029.06
„ државне књигопечатње. .	87,326.85	166,377.09
„ интереса на зајмове . . .	116,007.85	111,869.96
„ управе фондова и окружних штедионица.	—	160,602.66
скупа . . .	490,134.87	1,003,643.93

	више у 1875	
Од државних добара	70,572.83 дин.	или 40%
„ поште	65,282.26 „	„ 85%
„ телеграфа	142,139.56 „	„ 5 пута.
„ државне књигопечатње. .	79,050.24 „	„ 90½%
	а мање у 1875	
Од интереса на зајмове. . .	4,137.89 дин.	или 3½%

Целокупан приход од државне привреде износи у 1875 више (него у 1860 год.):

513,509.36 дин., или преко 2 пута.

Приход од државне привреде износи од целокупног државног прихода:

године:	
1860	5.80%
1861	5.49%
1862	4.97%
1863	6.11%
1864	5.69%
1865	4.87%
1866	4.95%
1867	5.47%
1868	4.75%

ГОДИНЕ:	
1869	5.27%
1870	5.94%
1871	6.01%
1872	5.72%
1873	5.86%
1874	6.83%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	5.58%

Од прихода државне привреде долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	0.44
1861.	0.41
1862.	0.36
1863.	0.48
1864.	0.47
1865.	0.44
1866.	0.45
1867.	0.54
1868.	0.59
1869.	0.60
1870.	0.63
1871.	0.63
1872.	0.62
1873.	0.61
1874.	0.74
1875.	0.74
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.55

Може се узети, да се у оволико олакшава сваком становнику терет државних трошкова, пошто се приход од државних добара на измирење ових трошкова употребљује, те се у толико грађанима намети смањују.

5.) Приход од школског фонда.

По свршеним рачунима приход од школског фонда износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1864	430,827.82
1865	476,278.98
1866	421,000.00
1867	421,000.00
1868	506,884.00
1869	504,902.77
1870	572,559.58
1871	607,292.50
1872	631,500.00
1873	652,550.00
1874	631,500.00
1875	563,129.60
1876	359,972.68
1877	266,633.19
1878	233,485.05
1879	266,230.65

У редовном стању, од 1864 до 1875 г., приход од фонда школског износи у средњу руку годишње:

534,952.10 динара.

Кад се приход од школског фонда од 1875 упореди са оним од 1864 г., добије се овај преглед:

Приход од школског фонда износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1864	430,827.82	
1875	563,129.60	
Више у 1875	132,301.78	или 31%

Од целокупног државног прихода приход од школског фонда износи:

ГОДИНЕ:	
1864	4.55%
1865	4.45%
1866	3.81%
1867	3.47%
1868	3.26%
1869	3.43%
1870	4.12%
1871	4.41%
1872	4.39%
1873	4.70%
1874	4.32%
Од 1864 до 1874 у средњу руку годишње.	4.04%

Од приреза за школски фонд долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1864.	0.37
1865.	0.40
1866.	0.35
1867.	0.34
1868.	0.40
1869.	0.39
1870.	0.44
1871.	0.46
1872.	0.48
1373.	0.49
1874.	0.46
1875.	0.41
Од 1864 до 1875 у средњу руку годишње.	0.41

6.) Разни приходи.

У разне приходе уписује државни буџет: а.) такозване „непредвиђене изворе", а то су: остатци државних прихода од прошлих година, који нису били на време у

државну благајну прикупљени; накнаде недостатака које главна контрола прегледом држ. рачуна открије; добитци на новцу; приходи од пупилних фондова, и то случајни приходи, који се не могу унапред одредити и утврдити; — б.) приходи од казни, од наслеђа и продаје мангупа; — в.) готовине које су буџетом, као одобрени кредити, биле стављене влади на расположај, али се нису употребиле, или су само нешто употребљене, па се, у колико су уштеђене, враћају државној благајни.

По свршеним рачунима, износе државни приходи:

	године 1860	
Из непредвиђених извора.	1,479,597.11	динара.
Од мангупа.	7,160.87	„
скупа .	1,486,757.98	„

	године 1861	
Из непредвиђених извора.	1,065,416.57	динара.
Од мангупа	8,474.85	„
скупа .	1,073,891.42	„

	године 1862	
Из непредвиђених извора.	940,740.53	динара
Од мангупа	10,578.61	„
скупа .	951,319.14	„

	године 1863	
Из непредвиђених извора.	834,667.28	динара.
Од наслеђа	8,662.26	„
„ мангупа.	11,266.51	„
„ уштеда	72,287.44	„
„ казни	50,803.08	„
скупа .	977,686.57	„

	годинe 1864	
Из непредвиђених извора.	978,628.99	динара.
Од наслеђа	3,574.89	„
„ мангупа	12,799.75	„
„ уштеда	30,399.30	„
„ казни	62,977.58	„
скупа .	1,088,380.51	„

	годинe 1865	
Из непредвиђених извора.	550,013.22	динара.
Од наслеђа	4,564.55	„
„ мангупа	16,334.00	„
„ уштеда	46,668.40	„
„ казни	70,501.10	„
скупа .	688,081.27	„

	годинe 1866	
Из непредвиђених извора.	499,615.22	динара.
Од наслеђа	3,816.47	„
„ мангупа	12,424.14	„
„ уштеда	24,900.05	„
„ казни	62,475.00	„
скупа .	603,230.88	„

	годинe 1867	
Из непредвиђених извора.	774,899.28	динара.
Од наслеђа	1,961.08	„
„ мангупа	9,096.60	„
„ уштеда	34,411.47	„
„ казни	19,852.05	„
скупа .	840,220.48	„

	годинe 1868	
Из непредвиђених извора.	3,038,694.64	динара
Од наслеђа	4,201.71	„
„ мангупа	14,157.89	„
„ уштеда	78,461.38	„
„ казни	77,339.89	„
скупа .	3,212,855.51	„

године 1869

Из непредвиђених извора	1,825,974.55	динара.
Од наслеђа	5,964.86	„
„ мангупа	21,073.31	„
„ уштеда	183,851.54	„
„ казни	73,566.95	„
скупа	2,110,431.21	„

године 1870

Из непредвиђених извора	591,156.81	динара.
Од наслеђа	2,868.27	„
„ мангупа	26,120.10	„
„ уштеда	311,532.00	„
„ казни	69,395.96	„
скупа	1,001,073.16	„

године 1871

Из непредвиђених извора	806,883.97	динара.
Од наслеђа	2,750.39	„
„ мангупа	20,428.60	„
„ уштеда	68,247.47	„
„ казни	64,062.73	„
скупа	962,373.16	„

године 1872

Из непредвиђених извора	994,578.40	динара.
Од наслеђа	5,308.39	„
„ мангупа	14,948.45	„
„ уштеда	132,199.05	„
„ казни	61,842.79	„
скупа	1,208,877.08	„

године 1873

Из непредвиђених извора	615,134.05	динара.
Од наслеђа	5,536.15	„
„ мангупа	15,276.83	„
„ уштеда	78,305.16	„
„ казни	75,187.23	„
скупа	789,439.42	„

	године 1874	
Из непредвиђених извора.	660,540.16	динара.
Од наслеђа	2,105.00	„
„ мангупа	20,073.28	„
„ уштеда	238,902.34	„
„ казни	77,934.26	„
скупа .	999,555.04	„

	године 1875	
Из непредвиђених извора (у које су урачунати и 6,009,250 тада скованих сребрних динара.)	6,445,167 10	динара.
Од наслеђа	1,678.61	„
„ мангупа	18,426.06	„
„ уштеда	418,602.13	„
„ казни	62,523.55	„
скупа .	6,946,397.45	„

	године 1876	
Из непредвиђених извора.	1,634,867.27	динара.
Од наслеђа	1,852.63	„
„ мангупа	19,886.16	„
„ уштеда	163,915.60	„
„ казни	24,040.91	„
скупа .	1,844,562.27	„

	године 1877	
Из непредвиђених извора.	2,375,599.12	динара.
Од наслеђа	937.58	„
„ мангупа	11,183.51	„
„ уштеда	138,332.22	„
„ казни	27,539.90	„
скупа .	2,553,592.33	„

	годинe 1878	
Из непредвиђених извора.	1,928,435.98	динара.
Од наслеђа	91.84	„
„ мангупа	22,769.79	„
„ уштеда	51,951.82	„
„ казни	30,621.36	„
скупа .	2,033,870.99	„

	године 1879	
Из непредвиђених извора.	1,814,241.92	динара.
Од наслеђа	3,707.31	„
„ мангупа	25,984.43	„
„ уштеда	357,089.23	„
„ казни	51,074.20	„
скупа .	2,252,097.97	„

У редовном стању и у старим границама Србије, од 1860 до 1875 године, разни приходи износе годишње у средњу руку:

Из непредвиђених извора.	1,381,356.74	динара.
Од наслеђа	4,076.36	„
„ мангупа	14,915.00	„
„ уштеда	132,212.90	„
„ казни	63,727.85	„

А разни приходи у цело износе од 1860 до 1875 г. у средњу руку годишње:

1,558,785.61 динара.

Од целокупног држ. прихода разни приходи износе:

године:	
1860.	17.57%
1861.	12.69%
1862.	11.58%

ГОДИНЕ:	
1863.	11.41%
1864.	11.49%
1865.	6.42%
1866.	5.46%
1867.	6.93%
1868.	20.65%
1869.	14.36%
1870.	7.20%
1871.	7.00%
1872.	8.40%
1873.	5.69%
1874.	6.84%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	10.23%

Од разних прихода долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	1.33
1861.	0.96
1862.	0.95
1863.	0.86
1864.	0.94
1865.	0.58
1866.	0.49
1867.	0.68
1868.	2.56
1869.	1.64
1870.	0.77
1871.	0.72
1872.	0.91
1873.	0.59
1874.	0.74
1875.	5.13
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	1.23

Б.) Ванредни извори државних прихода.

Ванредни извори јесу: 1.) државни зајам; 2.) реквизиција; 3.) помоћ за ратне страдалце; 4.) приход од уписа у радње; 5.) прирез за одужење државног дуга; 6.) трошарина на пиво.

До 1. Августа 1880 г. примљено је из ових извора:

У име државног зајма, и то:

	динара
1.) У земљи расписаног	8,876,863.80
2.) „ земљи добровољно датог	1,199,334.04
3.) „ јавним депозитима узетог	2,916,411.56
4.) „ Русији закљученог	6,816,000.00
свега	19,808,609.40

	динара
У име реквизиције и куповине на почек за разне потребе.	8,321,922.80

Даље је ванредно примљено:

	године 1877	
Помоћи за ратне страдалце	604,300.60	динара.
Од трошарине на пиво	14,734.13	„
скупа	619,034.73	„

	године 1878	
Помоћи за ратне страдалце	329,731.47	динара.
Од трошарине на пиво	41,831.70	„
скупа	371,563.17	„

	године 1879	
Помоћи за ратне страдалце	41,154.07	динара.
Од трошарине на пиво	146,003.89	„
„ уписа у радње	99,211.80	„
скупа	286,369.76	„

	године 1880	
Помоћи за ратне страдалце	10,897.36	динара.
Од трошарине на пиво.	128,085.13	"
" уписа у радње	690,850.21	"
" приреза за одужење држ. дуга .	1,920,916.20	"
скупа .	2,750,748.90	"

	године 1881 (до 15. октобра 1881 г.)	
Помоћи за ратне страдалце	1,903.00	динара.
Од трошарине на пиво.	99,123.38	"
" уписа у радње	48,563.63	"
" приреза за одуж државног дуга.	1,082,106.23	"
скупа .	1,231,696.24	"

Главни преглед државних прихода од 1860 до 1879 год.

Скупимо ли уједно све државне приходе од 1860 до 1879 г. (дакле за 20 година) онда излази овај рачун:

Од 1860 до 1879 год. примила је државна благајна за свих 20 година свега:

277,005,686.07 динара.

Од ових прихода скупљено је на име:

Непосредних пореза. .	140,821,889.42	дин.	(50.84%)
Посредних пореза . . .	49,040,225.30	"	(17.70%)
Такса.	11,199,192.90	"	(4.04%)
Прихода од државне привреде.	14,175,624.00	"	(5.12%)
Прихода од фонда школског.	7,545,746.82	"	(2.72%)
Разних прихода . . .	33,624.692.96	"	(12.17%)

Државног зајма (унутрашњег и спољашњег) и реквизиције. Прихода из ванредних извора за одужење државног дуга и помоћи ратн. страдалцима (до краја 1879 године).	20,598,314.07 дин. (7.13%)

Ови приходи, који у цело износе 277,005,686.07 динара, узети су, наравно, од плодова рада, уштеда и капитала у разним облицима; а на име: у облику непосредних пореза (поглавито грађанског данка који сам износи 98½% од непосредних пореза); у облику посредних пореза (поглавито царине, која сама износи 72½% од посредних пореза); даље, у облику: такса, прихода од држ. привреде, прихода од фонда школског, разних прихода, и прихода из ванредних извора. Непосредни порези износе 51% од целокупн. прихода, посредне порезе 18%; таксе 4%; приход од држ. привреде 5%; приход од школског фонда 3%; разни приходи 12%; прих. из ванредних извора 7%.

Требало би да се зна, и колики је народни капитал, колики ли народни приход, па да се држ. приходи могу упоредити са привредном и производном снагом народа и његовим изворима богатства и благостања. На жалост, наша званична статистика још није тако потпуна, да би се и такво упоређење предузети могло.

Државни расходи посебице.

У државном буџету деле се државни расходи на опште и стручне, а и једни и други на редовне и ванредне:

У опште расходе пишу се они, који улазе у заједнички рачун свију струка државних потреба и послова; а у стручне они, које свака струка за себе чини.

Као редовни расходи сматрају се они, који су обавезни и трајни, и који се обнављају редовно сваке године, или у друга одређена времена; а као ванредни они, који се чине само по каквој изузетној потреби.

I. Општи државни расходи.

Општи држ. расходи деле се на уставне и управне.

Уставни су: цивилна листа владаоца; трошак народне скупштине и државног савета; а пре рата за независност и ослобођење још и данак порти и помоћ цариградском патријарху.

Управни се деле на редовне и ванредне. Редовни су: додатак плати председника минист. савета; издатци на унапређење чиновника „по класама"; плата чиновника који су „на расположају владе"; чиновничке пензије уопште; издржавање „из милости" и трошкови на „непредвиђене" редовне потребе. Ванредни расходи јесу: издатци на државне потребе које се нису могле унапред предвидети, но које су изненада дошле, као што су н. пр, потребе: да се особени и ванредни посланици на страну пошљу; даље, да се предузму особене и ванредне мере противу какве заразе и јавне опасности; да се помогне противу штета које су елементарним и уопште несретним случајима у земљи причињене; да се измире накнаде које по законодавним одредбама држава има да накнади; да се накнаде аманети и новци који су јавној власти поверени, али су изгубљени или пропали; да се награде услуге и накнаде издатци ванредно за општу цељ учињени, и т. д.

1.) Општи уставни расходи.

ЦИВИЛНА ЛИСТА ВЛАДАОЦА.

До 1880 г. цивилна листа владаоца износила је редовно по 505,200 динара на годину. У 1880 г. подигнута је она

годишње на 700,000 динара; а у 1882 год. на 1,200,000 динара. Тако она сад износи 694,800 дин. или 137½% више, него што је до 1880 год. износила.

Од целокупног државног расхода цивилна листа владаоца износи у средњу руку годишње (од 1860 до 1874 год.) по 4%.

На сваког становника Србије долази од цивилне листе владаоца у средњу руку годишње (од 1860 до 1874 год.) по $0._{40}$ динара.

У ово време од цивилне листе владаоца пада на сваког становника Србије по $0._{70}$ динара.

НАРОДНА СКУПШТИНА.

По свршеним рачунима трошак народне скупштине износи:

године:	динара
1867	$12,630._{00}$
1868	$12,630._{00}$
1869	$12,630._{00}$
1870	$25,260._{00}$
1871	$64,137._{85}$
1872	$47,767._{62}$
1873	$67,974._{42}$
1874	$67,297._{70}$
1875	$67,360._{00}$
1876	$84,200._{00}$
1877	$73,195._{96}$
1878	$181,521._{44}$
1879	$105,263._{15}$
Од 1867 до 1879 у средњу руку годишње.	$63,199._{85}$

Кад се трошак народне скупштине од 1879 упореди са оним од 1867 год., излази овај рачун:

Трошак тај износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	12,630.00
1879	105,263.15
Више у 1879	92,633.15 или 8 пута.

Од целокупног државног расхода у редовном стању трошак народне скупштине износи:

ГОДИНЕ:	
1867	0.11%
1868	0.09%
1869	0.10%
1870	0.16%
1871	0.39%
1872	0.34%
1873	0.47%
1874	0.44%
Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	0.26%

Од трошка народне скупштине долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	0.01
1868	0.01
1869	0.01
1870	0.02
1871	0.05
1872	0.04
1873	0.06
1874	0.05
1875	0.05
1876	0.06
1877	0.05
1878	0.11
1879	0.06
Од 1867 до 1879 у средњу руку годишње.	0.04

ДРЖАВНИ САВЕТ.

Трошак државног савета износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1864	175,171.49
1865	172,651.26
1866	172,350.66
1867	172,350.66
1868	155,595.38
1869	114,963.37
1870	138,596.57
1871	129,819.56
1872	136,817.60
1873	161,141.96
1874	169,872.29
1875	162,622.33
1876	118,709.97
1877	113,614.46
1878	144,764.27
1879	137,900.70

У редовном стању, од 1864 до 1875 г., трошак држ. савета износи у средњу руку годишње:

155,162.76 динара.

Упоредимо ли трошак државног савета од 1875 са оним од 1865 год., добићемо овај преглед:

Трошак тај износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1864	175,171.49
1875	162,622.33
Мање у 1875	12,549.16 или 7.71%

Од целокупног државног расхода трошак држ. савета износи:

ГОДИНЕ:	
1864	1.74%
1865	1.61%

ГОДИНЕ:	
1866	1.47%
1867	1.45%
1868	1.06%
1869	0.92%
1870	0.87%
1871	0.79%
1872	1.00%
1873	1.11%
1874	1.11%
Од 1864 до 1874 у средњу руку годишње.	1.19%

Од трошка државног савета долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1864	0.15
1865	0.14
1866	0.14
1867	0.14
1868	0.12
1869	0.09
1870	1.06
1871	1.00
1872	0.10
1873	0.12
1874	0.12
1875	0.12
Од 1864 до 1875 у средњу руку годишње.	0.11

Данак порти износио је годишње 495,203.35 динара, или 4% од целокупног расхода државног, а 0.40 дин. на сваког становника. — Помоћ цариградском патријарху незнатна је; она износи од 992 до 2084, или у средњу руку 1776 дин. годишње (по рачунима од 1860 до 1876 године).

2.) Општи управни расходи.

По свршеним рачунима од 1860 до 1879 год. општи управни расходи износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	1,389,205.31
1861	1,426,668.40
1862	2,601,286.75
1863	626,145.82
1864	961,351.14
1865	956,035.15
1866	946,025.88
1867	812,388.06
1868	849,054.15
1869	1,049,768.90
1870	1,103,782.04
1871	1,017,617.20
1872	903,612.26
1873	999,240.37
1874	742,451.64
1875	894,984.97
1876	675,483.47
1877	691,477.38
1878	1,408,598.82
1879	1,025,129.30

У редовном стању, од 1860 до 1875 г., општи управни расходи износе у цело у средњу руку годишње:

1,079,973.00 динара.

Да упоредимо опште државне расходе од 1875 са онима од 1860 год.

Расходи ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	1,389,205.31	
1875	894,984.97	
Мање у 1875	494,220.34	или 55%

Од целокупног државног расхода општи управни расходи износе укупно:

ГОДИНЕ:	
1860.	17.14%
1861.	16.17%
1862.	24.37%
1863.	5.91%
1864.	9.56%
1865.	8.90%
1866.	8.09%
1867.	6.82%
1868.	5.78%
1869.	8.43%
1870.	6.04%
1871.	6.17%
1872.	6.52%
1873.	6.91%
1874.	4.66%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	9.50

Од општих управних расхода долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	1.25
1861.	1.27
1862.	2.31
1863.	0.55
1864.	0.83
1865.	0.81
1866.	0.78
1867.	0.61
1868.	0.68
1869.	0.82
1870.	0.85
1871.	0.77
1872.	0.68
1873.	0.75

1874.	0.55
1875.	0.66
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.88

О појединим управним расходима вођени су посебни рачуни само за неколике године. По овим рачунима ми ћемо да изложимо, колико посебице износе: чиновничке пензије, издатци на унапређење чиновника „по класама“; додатак председнику минист. савета и плате чиновника на расположају; даље, издржавање „из милости“; редовне „непредвиђене“ потребе, и „ванредни расходи целог правитељства“.

ЧИНОВНИЧКЕ ПЕНЗИЈЕ

Пензије чиновника уопште износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА		ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	298,795.22		2%
1868	328,891.37		2%
1869	323,956.23		2½%
1873	361,837.73		2½%
1874	336,045.39		2%
1875	354,571.51	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	2.20%
1876	317,271.94		
1877	319,998.98		

У редовном стању, од 1867 до 1875 г., пензије чиновника уопште износе у средњу руку годишње:

334,016.24 динара.

Ево упоредног прегледа чиновничних пензија од 1875 са онима од 1867 године:

Пензије ове износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	298,795.22
1875	354,571.51
Више у 1875	55,776.29 или 18%

УНАПРЕЂЕЊЕ ЧИНОВНИКА „ПО КЛАСАМА“; ДОДАТАК ПРЕДСЕДНИКУ МИНИСТ. САВЕТА; ПЛАТА ЧИНОВНИКА НА РАСПОЛОЖАЈУ ВЛАДЕ И ДВОРСКИХ ЧИНОВНИКА.

Издатци на све ово износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	10,520.00	0.09%
1868	17,152.89	0.12%
1869	33,485.75	0.27%
1873	32,196.18	0.22%
1874	38,990.42	0.25%
1875	28,902.97	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње. 0.19%
1876	63,208.23	
1877	61,474.91	

Од 1867 до 1875 год. издатци на унапређење чиновника „по класама“, додатак председнику мин. савета, плата чиновника дворских и на расположају владе износе укупно у средњу руку годишње:

26,858.05 динара.

Упореде ли се ови издатци за 1867 и 1875 г., добиће се овај преглед:

Они износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	10,520.00
1875	28,902.97
Више у 1875	18,382.97 или $2^{2}/_{3}$ пута.

ИЗДРЖАВАЊЕ ИЗ „МИЛОСТИ“.

На издржавање „из милости„ издано је из државне благајне:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	23,132.84	0.20%
1868	23,112.48	0.16%

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1869	23,778.02	0.20%
1873	22,664.53	0.16%
1874	22,238.58	0.14%
1875	22,570.65	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње. 0.17%
1876	18,576.79	
1877	19,183.71	

Од 1867 до 1875 г. издржавање „из милости“ износи у средњу руку годишње:

22,916.33 динара.

Кад се издатци на издржавање „из милости“ од 1875 упореде са онима од 1867 г., излази овај рачун:

Издатци ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	23,132.84
1875	22,570.65
Мање у 1875	562.19 или 2%.

НЕПРЕДВИЂЕНИ РЕДОВНИ ТРОШКОВИ.

У непредвиђене редовне трошкове увршћују се: издатци који се по закону морају учинити, али су у буџету случајно изостављени, или остали непредвиђени; даље, издатци на материјалне државне потребе, за које не достижу кредити буџетом одређени; па онда, измирење трошкова од ранијих година који су на закону основани, али нису на време исплаћени, него се накнадно измирити морају.

По свршеним рачунима непредвиђени редовни трошкови износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	101,040.00	0.84
1868	100,997.61	0.69

ГОДИНЕ:	ДИНАРА		ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1869	101,040.00		0.80
1873	66,298.28		0.45
1874	76,560.98		0.50
1875	82,456.73	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	0.66 %
1876	53,839.24		
1877	38,613.42		
1878	51,050.95		
1879	29,416.21		

У редовном стању, од 1867 до 1875 г. непредвиђени редовни трошкови износе у средњу руку годишње:

86,398.93 динара.

Да упоредимо ове трошкове у 1867 и 1875 год. Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	101,040.00
1875	82,456.73
Мање у 1875	18,583.27 или 22%.

ВАНРЕДНИ РАСХОДИ ЦЕЛОГ „ПРАВИТЕЛСТВА“.

По свршеним рачунима ванредни расходи целог „правителства“ износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА		ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	378,900.00		3%
1868	378,900.00		2½%
1869	567,508.00		4½%
1873	516,243.25		3½%
1874	268,616.27		1½%
1875	406,483.11	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	3%
1876	222,537.37		
1877	252,206.36		
1878	674,461.82		
1879	199,845.86		

У редовном стању, од 1867 до 1875 год., вапредни расходи целог „правителства“ износе у средњу руку годишње:

419,441.77 динара.

Кад се ови расходи у 1867 и 1875 г. упореде, добије се овај преглед:

Расходи ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1867.	378,900.00	
1875.	406,483.11	
Више у 1875.	27,583.11	или 7%

II. Стручни државни расходи.

А. Редовни.

1.) Правосуђе.

Трошкови правосуђа износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	900,805.47
1861	941,954.79
1862	1,007,471.59
1863	1,081,850.44
1864	1,068,901.90
1865	1,070,474.78
1866	1,196,775.91
1867	1,200,470.24
1868	1,254,104.72
1869	1,206,927.92
1870	1,415,351.90
1871	1,440,848.50
1872	1,461,725.92
1873	1,339,438.24
1874	1,352,665.87
1875	1,342,885.87

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1876	1,206.429.73
1877	1,213,968.95
1878	1,341,949.50
1879	1,465,851.14

У редовном стању, од 1860 до 1875 г. трошкови правосуђа износе у цело, у средњу руку годишње:

1,204,921.22 динара.

Упореде ли се трошкове правосуђа од 1875 са онима од 1860 г., онда се добије овај преглед:

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	900,805.47	
1875	1,342,885.87	
Више у 1875	442,080.40	или 49%.

Од целокупног државног расхода трошкови правосуђа у цело износе:

ГОДИНЕ:	
1860	9.42%
1861	10.38%
1862	9.19%
1863	9.75%
1864	10.36%
1865	9.96%
1866	10.23%
1867	10.00%
1868	8.45%
1869	9.60%
1870	8.96%
1871	12.81%
1872	11.18%
1873	9.19%
1874	8.79%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	9.68%

Од трошкова правосуђа долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	0.81
1861	0.84
1862	0.89
1863	0.95
1864	0.92
1865	0.90
1866	0.98
1867	0.97
1868	1.00
1869	0.94
1870	1.01
1871	1.11
1872	1.16
1873	1.01
1874	1.00
1875	1.00
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.97

Овде су срачуњени трошкови правосуђа без трошкова главне контроле, која је тек последњих година струци правосуђа придружена.

За неколике године трошкови правосуђа означени су у неколико и у појединости, те смо и ми у стању да их изложимо посебице: за судове и апсане, за министарство правде, и за опште потребе у правосудној струци.

а.) СУДОВИ.

На судове потрошено је:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	710,087.26	6%
1868	707,794.48	5%
1869	698,774.82	5 1/2%

ГОДИНЕ:	ДИНАРА		ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1873	718,431.56		5%
1874	723,940.91		5%
1875	720,596.78	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	5.30%
1876	604,185.61		
1877	617,431.55		
1878	721,654.53		
1879	781,231.10		

У редовном стању, од 1867 до 1875 г. трошак судова износи годишње у средњу руку:

713,270.96 динара.

Кад се судски трошкови од 1875 упореде са онима од 1867 г., добије се овај преглед:

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867.	710,087.26
1875.	720,596.78
Више у 1875.	10,509.52 или 1.48%

б) АПСАНСКИ ЗАВОДИ.

На апсанске заводе потрошено је:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА		ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	11,731.71		0.10%
1868	11,501.72		0.08%
1869	9,404.31		0.07%
1873	51,660.84		0.35%
1874	52,116.97		0.34%
1875	51,311.48	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	0.23%
1876	48,034.51		
1877	53,662.76		
1878	59,394.87		
1879	63,328.18		

Од 1867 до 1875 г. трошак на апсанске заводе износи годишње у средњу руку:

31,287.79 динара.

Упореди ли се трошак апсанских завода од 1875 са онима од 1867 г., онда излази овај рачун:

Трошак тај износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	11,731.71
1875	51,311.48
Више у 1875	39,579.77 или 3.37%

в.) МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ.

Трошак министарства правде износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА		ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	36,958.03		0.31%
1868	30,227.80		0.20%
1869	29,328.18		0.23%
1873	36,449.39		0.25%
1874	35,231.38		0.22%
1875	34,540.94	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	0.21%
1876	27,603.00		
1877	28,307.33		
1878	34,049.70		
1879	33,989.42		

Од 1867 до 1875 г. трошак министарства правде износи годишње у средњу руку:

33,789.29 динара.

Да упоредимо трошкове министарства правде од 1875 са онима од 1867 год

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	36,958.03
1875	34,540.91
Мање у 1875	2,417.09 или 7%.

г.) ОПШТИ ТРОШКОВИ У ПРАВОСУДНОЈ СТРУЦИ

Општи трошкови правосудне струке износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	440,692.24	3½%
1868	504,580.72	3%
1869	469,420.61	3½%
1873	532,896.75	3½%
1874	541,376.61	3⅓%
1875	536,436.67	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње. 3.40%
1876	526,606.61	
1877	514,567.31	
1878	526,850.41	
1879	587,302.43	

Од 1867 до 1875 г. општи трошкови у правосудној струци износе годишње у средњу руку:

504,400.60 динара.

Кад се општи трошкови правосудне струке од 1875 упореде са онима од 1867 г, излази овај рачун:

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	441,692.24
1875	536,436.67
Више у 1875	94,744.43 или 21%.

д.) ГЛАВНА КОНТРОЛА.

Трошак главне контроле, која је, као што смо и напред напоменули, последњих година придружена правосудној струци, износи:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	ОД ЦЕЛОКУПН. ДРЖ. РАСХОДА
1867	109,087.54	0.91%
1868	111,466.12	0.75%
1869	119,026.90	0.95%
1873	129,366.72	0.89%
1874	128,551.26	0.83%
1875	127,329.43	Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње. 0.87%
1876	105,227.27	
1877	110,326.54	
1878	138,550.35	
1879	166,069.49	

Од 1867 до 1875 г. трошак главне контроле износи у средњу руку годишње:

120,804.66 динара.

Упореде ли се трошкови главне контроле од 1875 са онима од 1867 г., онда се добије овај преглед:

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1867	109,087.54
1875	127,329.43
Више у 1875	18,241.89 или 17%.

2.) Просвета и црквена управа.

Трошкови на просвету и црквену управу износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	470,701.19
1861	447,760.21
1862	516,320.01
1863	538,778.99
1864	821,530.72
1865	932,969.38
1866	1,003,330.31
1867	1,033,144.01

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1868	1,081,701.44
1869	1,149,482.40
1870	1,320,115.56
1871	1,463,053.31
1872	1,530,842.90
1873	1,553,773.02
1874	1,618,548.54
1875	1,651,928.38
1876	1,520,152.97
1877	1,411,053.88
1878	1,677,268.15
1879	1,880,004.10

У редовном стању, од 1860 до 1875 год. трошкови просвете и црквене управе у цело износе годишње у средњу руку:

1,070,873.77 динара.

Ево упоредног прегледа трошкова на просвету и цркв. управу од 1860 до 1875 год.

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1867	470,701.19	
1875	1,651,928.38	
Више у 1875	1,181,227.19	или $3^1/_2$ пута.

Од целокупног државног расхода трошкови просвете и црвк. управе износе:

ГОДИНЕ:	
1860	4.92%
1861	4.93%
1862	4.70%
1863	4.86%
1864	7.97%
1865	8.68%

ГОДИНЕ:	
1866	8.58%
1867	8.60%
1868	7.29%
1869	9.15%
1870	8.96%
1871	10.40%
1872	11.11%
1873	10.65%
1874	10.52%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	8.35%

Од трошкова на просвету и цркв. управу долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	0.42
1861	0.40
1862	0.46
1863	0.47
1864	0.71
1865	0.79
1866	0.82
1867	0.88
1868	0.86
1869	0.89
1870	1.01
1871	1.11
1872	1.16
1873	1.17
1874	1.19
1875	1.22
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.84

Трошкови на просвету и црквену управу, који су напред у цело изложени, чине се: на школе, научна сретства

и благодјејања; на књижевност; на цркв. управу; на držж. књигопечатњу; на министарство просвете; на пензије учитеља и учитељака, и т. д. У колико су ови трошкови појединце познати, изложени су у следећим прегледима.

ШКОЛЕ, НАУЧНА СРЕТСТВА И БЛАГОДЈЕЈАЊА.

По свршеним рачунима износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ШКОЛЕ	НАУЧНА СРЕТСТВА	БЛАГОДЈЕЈАЊА
	Д И	Н А	Р А
1867 . . .	521,843.54	37,410.48	122,410.00
1868 . . .	544,457.57	13,891.77	123,613.18
1869 . . .	583,113.21	15,577.00	126,536.60
1873 . . .	894,674.80	5,473.00	158,027.84
1874 . . .	886,163.59	21,892.00	172,872.43
1875 . . .	928,072.86	23,576.00	175,572.24
1876 . . .	897,997.42	28,316.46	101,418.98
1877 . . .	901,734.96	14,735.00	36,763 82
1878 . . .	1,031,049.77	27,269.58	80,965.10
1879 . . .	1,130,743.82	27,505.65	119,790.87

У редовном стању, од 1867 до 1875 год., износе у средњу руку трошкови на:

ШКОЛЕ	НАУЧНА СРЕТСТВА	БЛАГОДЈЕЈАЊА
Д И	Н А	Р А
726,387.59	19,636.71	146,505.88

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 упореде, добије се овај преглед:

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ШКОЛЕ	НАУЧНА СРЕТСТВА	БЛАГОДЈЕЈАЊА
	Д И	Н А	Р А
1867. . .	521,843.54	37,410.48	122,410.00
1875. . .	928,072.86	23,576.00	175,527.24
У 1875	више 406,229.32 или 78%	Мање 13,834.48 или 58%	Више 53,162.24 или 43%

Од целокупног државног расхода износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ШКОЛЕ	НАУЧНА СРЕТСТВА	БЛАГОДЈЕЈАЊА
1867.	4.34%	0.31%	1.02%
1868.	3.53%	0.09%	0.83%
1869.	4.64%	0.12%	1.01%
1873.	6.14%	0.04%	1.08%
1874.	5.76%	0.14%	1.12%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	4.91%	0.13%	1.01%

ЦРКВЕНА УПРАВА, КЊИЖЕВНОСТ И ДРЖАВНА КЊИГОПЕЧАТЊА.

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ЦРКВЕНУ УПРАВУ	КЊИЖЕВНОСТ	ДРЖ. КЊИГОПЕЧАТЊУ
	Д И	Н А	Р А
1867 . . .	132,476.55	32,076.83	144,754.95
1868 . . .	133,916.45	36,913.28	173,719.75
1869 . . .	147,153.45	43,237.25	176,372.05
1873 . . .	139,492.22	68,282.54	208,421.94
1874 . . .	139,868.88	71,738.40	204,227.10
1875 . . .	127,662.06	71,738.40	204,227.10
1876 . . .	97,296.59	64,101.94	207,611.91
1877 . . .	95,020.82	52,477.83	204.255.49
1878 . . .	128,066.25	67,341.60	206,668.90
1879 . . .	152,543.98	77,763.89	206,694.55

Од 1867 до 1875 г. износе у средњу руку трошкови на:

ЦРКВЕНУ УПРАВУ	КЊИЖЕВНОСТ	ДРЖ. КЊИГОПЕЧАТЊУ
Д И	Н А	Р А
136,761.59	53,997.78	185,287.15

Упореде ли се ови трошкови од 1867 и 1875 год., онда излази овај рачун:

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ЦРКВЕНУ УПРАВУ	КЊИЖЕВНОСТ	ДРЖАВНУ КЊИГОПЕЧАТЊУ
	Д И	Н А	Р А
1867. . .	132,476.55	32,076.83	144,754.95
1875. . .	127,662.06	71,738.40	204,227.10
У 1875	мање 4,814.49 или 4%	Више 39,661.57 или 2 пута	Више 59,472.15 или 41%

Од целокупног државног расхода износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ЦРКВ. УПРАВУ	КЊИЖЕВНОСТ	ДРЖАВНУ КЊИГОПЕЧАТЊУ
1867.	1.10%	0.27%	1.20%
1868.	0.90%	0.25%	1.17%
1869.	1.17%	0.34%	1.40%
1873.	0.96%	0.47%	1.43%
1874.	0.91%	0.47%	1.32%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	1.01%	0.36%	1.30%

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ.

Износи:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИН. ПРОСВЕТЕ	ПЕНЗИЈА УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉИЦА	ОПШТИ ТРОШАК
	Д И	Н А	Р А
1867	21,650.44	2,839 22	17,682.00
1868	31,374.74	2,876.27	20,938.43
1869	28,130.92	3,259.92	26,102.00
1873	39,545.42	9,122.26	30,733.00
1874	37,788.96	13,175.69	70,821.54
1875	38,647.80	15,134.11	67,297.81
1876	34,362.89	20,960.09	68,086.66
1877 . . .	33,154.24	22,976.19	49,935.23
1878	40,577.66	30,803.45	64,525.84
1879	41,947.25	36,473.27	86,541.42

Од 1867 до 1875 г. износи у средњу руку годишње:

ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИН. ПРОСВЕТЕ	ПЕНЗИЈА УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉИЦА	ОПШТИ ТРОШАК
Д И	Н А	Р А
32,856.38	7,734.58	38,929.13

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 год. упореде, добије се овај преглед:

Износи:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИН. ПРОСВЕТЕ	ПЕНЗИЈА УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉИЦА	ОПШТИ ТРОШАК
	Д И	Н А Р	А
1867 . . .	21,650.11	2,839.22	17,682 00
1875 . . .	38,647.80	15,134.11	67,297.81
У 1875 више	16,997.36 или 79%	12,294.89 или 5 пута.	49,615.81 или скоро 4 пута.

Од целокупног државног расхода износи:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ПРОСВЕТЕ	ПЕНЗИЈА УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉИЦА	ОПШТИ ТРОШАК
1867.	0.18%	0.02%	0.15%
1868.	0.21%	0.02%	0.13%
1869.	0.22%	0.03%	0.21%,
1873.	0.27%	0.06%	0.21%
1874.	0.25%	0.08%	0.46%
Од 1867 до 1874 у средњу руку годишње.	0.23%	0.04%	0.23%

3.) Спољашњи послови.

Трошкови на спољне послове износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	211,275.19
1861.	197,669.61
1862.	236,639.15
1863.	374,460.26
1864.	256,735.52
1865.	375,696.76
1866.	389,839.26
1867.	389,347.33
1868.	359,691.29
1869.	350,033.80
1870.	347,599.20

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1871	377,779.81
1872	379,780.03
1873	406,544.76
1874	420,883.61
1875	425,387.75
1876	295,067.51
1877	247,996.47
1878	263,691.24
1879	303,709.37

У редовном стању, од 1860 до 1875 г. трошкови на спољне послове износе у средњу руку годишње:

343,710.21 динара.

Да упоредимо трошкове на спољне послове од 1875 са онима од 1860 год.

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	211,275.19	
1875	425,387.75	
Више у 1875	214,112.56	или 2 пута.

Од целокупног државног расхода трошкови на спољне послове износе:

ГОДИНЕ:	
1860	2.21%
1861	2.18%
1862	2.16%
1863	3.38%
1864	2.49%
1865	3.50%
1866	3.33%
1867	3.24%
1868	2.42%
1869	2.78%

ГОДИНЕ:	
1870	2.36%
1871	2.68%
1872	2.77%
1873	2.79%
1874	2.76%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	2.54%

Од трошкова на спољашње послове долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	0.19
1861	0.17
1862	0.21
1863	0.32
1864	0.22
1865	0.32
1866	0.32
1867	0.31
1868	0.29
1869	0.27
1870	0.27
1871	0.28
1872	0.28
1873	0.30
1874	0.31
1875	0.31
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.27

Трошкови на спољне послове своде се: на плату чиновника у минист. спољашних послова; на трошак заступништва на страни, и разне трошкове.

По свршеним рачунима износи:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. СПОЉНИХ ПОСЛОВА	ТРОШАК ЗАСТУПНИШТВА НА СТРАНИ	РАЗНИ ТРОШКОВИ
	Д И	Н А	Р А
1867. . . .	56,070.98	99,734.90	233,541.45
1868. . . .	49,445.70	78,446.25	231,799.34
1869. . . .	42,914.30	87,104.90	220,014.60
1873. . . .	61,775.16	114,065.74	230,703.86
1874. . . .	60,245 27	129,867.19	230,771.15
1875. . . .	58,476.15	140,588.74	226,322.86
1876. . . .	42,256.81	118,443.85	134,367.35
1877. . . .	43,843.80	111,785.27	92,367.40
1878. . . .	54,527.08	105,107.28	104,056.88
1879. . . .	58,602.55	176,929.22	68,177.60

Од 1867 до 1875 г. износи у средњу руку годишње:

ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. СПОЉНИХ ПОСЛОВА	ТРОШАК ЗАСТУПНИШТВА НА СТРАНИ	РАЗНИ ТРОШКОВИ
Д И	Н А	Р А
54,821.26	108,301.28	228,875.54

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 год. упореде, добије се овај преглед:

Износи:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. СПОЉНИХ ПОСЛОВА	ТРОШАК ЗАСТУПНИШТВА НА СТРАНИ		РАЗНИ ТРОШКОВИ
	Д И	Н А		Р А
1867. . .	56,070.98	99,734.90		233,541.45
1875. . .	58,476.15	140,588.74		226,322.86
У 1875 више	2,405.17 или 4%	40,853.84 или 41%	Мање	7,218.59 или 3%

Од целокупног државног расхода износи:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. СПОЉН. ПОСЛОВА	ТРОШАК ЗАСТУПНИШТВА НА СТРАНИ	РАЗНИ ТРОШКОВИ
1867.	0.47%	0.83%	1.94%
1868.	0.41%	0.65%	1.93%
1869.	0 34%	0.69%	1.75%

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. СПОЉН. ПОСЛОВА	ТРОШАК ЗАСТУПНИШТВА НА СТРАНИ	РАЗНИ ТРОШКОВИ
1873.	0.42%	0.75%	1.58%
1874.	0.39%	0.84%	1.50%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	0.41%	0.76%	1.74%

4.) Унутрашњи послови.

Трошкови на унутрашње послове износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	2,178,077.31
1861.	1,838,919.34
1862.	1,964,922.36
1863.	2,043,445.30
1864.	2,053,621.20
1865.	2,077,322.77
1866.	2,103,955.22
1867.	2,167,338.00
1868.	2,167,141.48
1869.	2,140,270.57
1870.	2,302,955.56
1871.	2,384,642.27
1872.	2,536,259.96
1873.	2,609,613.35
1874.	2,668,756.88
1875.	2,687,461.49
1876.	2,407,142.17
1877.	2,393,807.18
1878.	2,482,175.42
1879.	3,744,512.01

У редовном стању, од 1860 до 1875 г., трошкови на унутрашње послове износе у средњу руку годишње:

2,245,293.94 динара.

Упореде ли се трошкови на унутрашње послове од 1860 и 1875 г. онда се добије овај преглед:

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	2,178,077.81
1875	2,687,461.49
Више у 1875	509,384.18 или 41%.

Од трошкова на унутрашње послове долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860.	1.96
1861.	1.64
1862.	1.75
1863.	1.79
1864.	1.77
1865.	1.75
1866.	1.73
1867.	1.75
1868.	1.72
1869.	1.67
1870.	1.77
1871.	1.81
1872.	1.92
1873.	1.96
1874.	1.97
1875.	1.98
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	1.81

Од целокупног државог расхода трошкови на унутрашње послове износе:

ГОДИНЕ:	
1860	22.78%
1861	20.26%
1862	17.92%
1863	18.42%
1864	19.92%
1865	19.33%

ГОДИНЕ:	
1866	18.00%
1867	18.04%
1868	14.71%
1869	17.03%
1870	15.64%
1871	16.95%
1872	18.53%
1873	17.81%
1874	17.84%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	18.18%

Трошкови на унутрашње послове своде се на: трошкове полицијске и здравствене (санитетске) управе; трошкове телеграфа и пошта; плату чиновника у министарству унутрашњих послова и опште трошкове.

А.) ПОЛИЦИЈСКА И ЗДРАВСТВЕНА УПРАВА.

По свршеним рачунима износе трошкови:

ГОДИНЕ:	ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ	ЗДРАВСТВЕНЕ УПРАВЕ
	Д И Н	А Р А
1867	1,166,356.22	109,602.18
1868	1,161,211.44	107,884.25
1869	1,360,535.02	87,729.86
1873	1,549,021.70	92,970.42
1874	1,581,295.52	96,224.37
1875	1,574,716.23	96,930.32
1876	1,337,733 81	94,647 38
1877	1,320,573.25	90,085.40
1878	1,366,642.67	98,769.84
1879	2,382,120.62	110,532.63

У редовном стању, од 1867 до 1875 год., износе у средњу руку годишње трошкови:

ПОЛИЦ. УПРАВЕ	ЗДРАВСТВ. УПРАВЕ
Д И Н	А Р А
1,397,189.35	98,556.90

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 год. упореде, излази овај рачун:

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ПОЛИЦ. УПРАВУ (ДИНАРА)	ЗДРАВСТВ. УПРАВУ (ДИНАРА)
1860	1,166,356.22	109,602.18
1875	1,574,716.23	96,224.37
У 1875 више	408,360.01 или 35%	Мање 13,377.81 или 14%

Од целокупног државног расхода износе трошкови:

ГОДИНЕ:	ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ	ЗДРАВСТВЕНЕ УПРАВЕ
1867	9.71%	0.91%
1868	7.82%	0.73%
1869	10.83%	0.70%
1873	10.62%	0.64%
1874	10.28%	0.62%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	9.85%	0.72%

Б.) ТЕЛЕГРАФИ И ПОШТЕ.

Износи трошак на:

ГОДИНЕ:	ПОШТЕ (ДИНАРА)	ТЕЛЕГРАФЕ (ДИНАРА)
1867	336,447.07	231,898.24
1868	316,788.04	266,258.27
1869	188,148.82	117,149.33
1873	274,678.98	144,555.10
1874	277,935.01	155,123.87
1875	279,727.26	162,833.21
1876	261,897.87	150,215.35
1877	269,262.38	152,444.22
1878	286,638.70	172,761.20
1879	330,229.91	204,234.46

У редовном стању, од 1867 до 1875 год. износе у средњу руку годишње трошкови на:

поште	телеграфе
д и н а	р а
278,954.11	179,636.33

Упореде ли се ови трошкови од 1867 и 1875 год. онда се добије овај преглед:

Износе трошкови на:

године:	поште д и н	телеграфе а р а
1867.	336,447.07	231,898.24
1875.	279,727.26	162,833.21
Мање у 1875.	56,719.81 или 20%	69,065.03 или 5%.

Од целокупног државног расхода износе трошкови на:

године:	поште	телеграфе
1867.	2.80%	1.03%
1868.	2.13%	1.79%
1869.	1.80%	0.93%
1873.	1.88%	1.00%
1874.	1.81%	1.01%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	2.02%	1.33%

в.) ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА И ОПШТИ ТРОШКОВИ.

Износе:

године:	плата чиновника у минист. унутр. послова д и н	општи трошкови а р а
1867	74,938.00	248,096.28
1868	72,769.85	242,229.63
1869	73,009.52	313,698.52
1873	88,605.89	459,781.26

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. УНУТР. ПОСЛОВА	ОПШТИ ТРОШКОВИ
	ДИНАРА	
1874	88,312.91	469,865.20
1875	91,335.71	481,918.76
1876	81,424.91	481,222.85
1877	81,943.02	479,498.91
1878	91,853.06	465,509.95
1879	91,450.58	625,948.81

У редовном стању, од 1867 до 1875 год. износе у средњу руку годишње:

ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. УНУТР. ПОСЛОВА	ОПШТИ ТРОШКОВИ
81,495.31	369,264.94

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 г. упореде, излази овај рачун:

Износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. УНУТР. ПОСЛОВА	ОПШТИ ТРОШКОВИ
	ДИНАРА	
1867	74,938.00	248,096.28
1875	91,335.71	481,918.76
Више у 1875	16,397.71	233,822.42
	или 22%	или 94%.

Од целокупног државног расхода износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. УНУТР. ПОСЛОВА	ОПШТИ ТРОШКОВИ
1867.	0.62%	2.06%
1868.	0.49%	1.63%
1869.	0.58%	2.50%
1873.	0.61%	3.15%
1874.	0.57%	3.05%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	0.57%	2.48%

5.) Финанцијска струка.

По свршеним рачунима трошкови финанцијске струке износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	438,722.44
1861	460,979.09
1862	714,552.36
1863	856,830.62
1864	489,526.75
1865	624,576.72
1866	616,901.56
1867	625,184.89
1868	647,542.59
1869	674,719.95
1870	712,351.48
1871	732,845.32
1872	822,982.30
1873	781,431.78
1874	858,601.50
1875	822,546.84
1876	662,564.38
1877	666,411.86
1878	789,132.90
1879	843,318.52

У редовном стању, од 1860 до 1875 г., у средњу руку годишње износе трошкови финанцијске струке у цело:

680,018.51 динара.

Упореде ли се трошкови финанцијске струке од 1860 и 1875 г., онда се добије овај преглед:

Трошкови ти износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	438,722.42	
1875	822,546.84	
Више у 1875	383,824.42	или 87%.

Од трошкова финанц. струке долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	0.39
1861	0.41
1862	0.63
1863	0.75
1864	0.42
1865	0.53
1866	0.51
1867	0.50
1868	0.51
1869	0.52
1870	0.55
1871	0.56
1872	0.62
1873	0.59
1874	0.63
1875	0.61
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.54

Од целокупног државног расхода трошкови финанцијске струке износе:

ГОДИНЕ:	
1860	4.59%
1861	5 08%
1862	6.52%
1863	7.72%
1864	4.75%
1865	5.81%
1866	5.28%
1867	5.20%
1868	4.36%
1869	5.37%
1870	4.84%
1871	5.21%

ГОДИНЕ:	
1872	6.01 %
1873	5.36 %
1874	5.38 %
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	5.09 %

Трошкови финанцијске струке своде се: на трошкове окружних казначејстава и ђумрука; трошкове на управу државних добара и државну привреду; плату чиновника у минист. финанције; трошкове управе фондова и окружних штедионица, и опште трошкове:

а.) ОКРУЖНА КАЗНАЧЕЈСТАВА И ЂУМРУЦИ.

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ОКРУЖНА КАЗНАЧЕЈСТАВА	ЂУМРУКЕ
	ДИНАРА	
1867	49,486.92	107,421.58
1868	51,854.73	112,020.98
1869	53,146.74	115,466.56
1873	58,314.10	149,106.82
1874	58,477.48	153,460.83
1875	58,827.65	156,861.42
1876	51,974.59	142,517.87
1877	53,351.79	145,965 79
1878	60,473.47	161,521.78
1879	71,611.13	171,701.89

У редовном стању, од 1867 до 1875 год., износе у средњу руку годишње трошкови на:

ОКРУЖНА КАЗНАЧЕЈСТАВА	ЂУМРУКЕ
ДИНАРА	
55,017.93	132.389.65

Упореде ли се ови трошкови од 1867 и 1875 г., онда се добије овај преглед:

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ОКРУЖНА КАЗНАЧЕЈСТАВА	ЂУМРУКЕ
	ДИНАРА	
1867	49,486.92	107,421.58
1875	58,827.65	156,861.42
Више у 1875	9,340.73 или 19%	49,439.84 или 46%.

Од целокупног државног расхода износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ОКРУЖНА КАЗНАЧЕЈСТАВА	ЂУМРУКЕ
1867.	0.41%	0.89%
1868.	0.35%	0.75%
1869.	0.42%	0.92%
1873.	0.40%	1.02%
1874.	0.38%	1.00%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	0.39%	0.92%

Б.) ДРЖАВНА ДОБРА И ДРЖ. ПРИВРЕДА; УПРАВА ФОНДОВА И ОКРУЖНЕ ШТЕДИОНИЦЕ.

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ДРЖ. ДОБРА И ДРЖ. ПРИВРЕДУ	УПР. ФОНДОВА И ОКРУЖНЕ ШТЕДИОНИЦЕ
	ДИНАРА	
1867.	171,431.07	63,022.14
1868.	166,745.39	62,187.59
1869.	175,107.06	62,319.84
1673.	158,521.46	83,664.48
1874.	198,806.26	86,464.98
1875.	178,154.01	86,134.27
1876.	89,295.37	72,802.87
1877.	93,351.18	74,914.89
1878.	111,481.14	87,706.93
1879.	98,402.84	89,814.18

У редовном стању, од 1867 до 1875 год., износе у средњу руку годишње трошкови на:

ДРЖ. ДОБРА И ДРЖ. ПРИВРЕДУ	УПР. ФОНДОВА И ОКРУЖНЕ ШТЕДИОНИЦЕ
Д И Н	А Р А
174,794.21	73,965.55

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 г., упореде, излази овај рачун:

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ДРЖАВНА ДОБРА И ДРЖ. ПРИВРЕДУ	УПРАВУ ФОНДОВА И ОКР. ШТЕДИОНИЦЕ
	Д И Н	А Р А
1867	171,431.08	63,022.14
1875	178,154.01	86,134.27
Више у 1875	6,722.94	23,112.13
	или $3\frac{1}{2}$%	или $36\frac{1}{2}$%.

Од целокупног држ. расхода износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ДРЖ. ДОБРА И ДРЖ. ПРИВРЕДУ	УПР. ФОНДОВА И ОКР. ШТЕДИОНИЦЕ
1867.	1.43%	0.52%
1868.	1.12%	0.42%
1869.	1.39%	0.19%
1873.	1.09%	0.57%
1874.	1.29%	0.56%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	1.26%	0.51%

в.) ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТАРСТВУ ФИНАНЦИЈЕ И ОПШТИ ТРОШКОВИ.

Износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ФИНАНЦИЈЕ	ОПШТИ ТРОШКОВИ
	Д И Н	А Р А
1867	88,819.69	145,003.49
1868	94,103.31	160,630.89
1869	95,659.68	173,020.07

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ФИНАНЦИЈЕ	ОПШТИ ТРОШКОВИ
	Д И Н А Р А	
1873	114,215.31	217,609.91
1874	119,423.85	241,968.15
1875	119,429.74	223,139.75
1876	90,967.22	215,006.41
1877	100,811.11	198,017.07
1878	119,300.61	248,648.97
1879	125,797.16	285,991.32

У редовном стању, од 1867 до 1875 г., у средњу руку годишње износе:

ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ФИНАНЦИЈЕ	ОПШТИ ТРОШКОВИ
Д И Н А Р А	
105,275.26	193,562.00

Да упоредимо ове трошкове од 1867 до 1875 год.

Износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ФИНАНЦИЈЕ	ОПШТИ ТРОШКОВИ
	Д И Н А Р А	
1867.	88,819.69	145,003.49
1875.	119,429.74	223,139.75
У 1875 више.	30,610.05	78,136.26
	или 34%	или 54%.

Од целокупног државног расхода износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ФИНАНЦИЈЕ	ОПШТИ ТРОШКОВИ
1867.	0.74%	1.21%
1868.	0.63%	1.08%
1869.	0.76%	1.38%
1873.	0.78%	1.49%
1874.	0.78%	1.57%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	0.74%	1.35%

6.) Војена управа и војска.

По свршеним рачунима трошкови војене управе и војске износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	1,467,770.78
1861	2,149,152.50
1862	2,306,496.56
1863	3,715,252.30
1864	2,908,434.47
1865	3,031,305.72
1866	3,145,566.83
1867	3,319,975.68
1868	3,261,488.42
1869	3,350,451.04
1870	3,981,708.70
1871	3,684,309.54
1872	4,044,869.57
1873	4,649,067.86
1874	4,324,374.30
1875	4,299,625.58
1876	4,171,875.80
1877	5,157,393.48
1878	6,620,442.24
1879	7,006,145.94

У редовном стању, од 1860 до 1875 год., трошкови војене управе и војске износе у цело у средњу руку годишње:

3,352,490.62 динара.

Упоредимо ли трошкове војене управе и војске од 1860 и 1875 г., онда се добије овај преглед:

Трошкови ови износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	1,467,770.87	
1875	4,299,625.58	
Више у 1875	2,831,854.80	или скоро 3 пута.

Од трошкова војене управе и војске долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	1.32
1861	1.91
1862	2.05
1863	3.26
1864	2.52
1865	2.55
1866	2.56
1867	2.68
1868	2.60
1869	2.61
1870	3.06
1871	2.80
1872	3.06
1873	3.49
1874	3.18
1875	3.19
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	2.68

Од целокупног државног расхода трошкови војене управе и војске износе:

ГОДИНЕ:	
1860	15.35%
1861	23.67%
1862	21.04%
1863	33.50%
1864	28.21%
1865	28.21%
1866	26.09%
1867	27.63%
1868	21.97%
1869	26.66%
1870	27.04%
1871	26.19%

ГОДИНЕ:	
1872	29.55 %
1873	31.88 %
1874	28.10 %
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	26.47 %

Трошкови војене управе и војске своде се на: трошкове за храну, огрев, осветлење и одело војске; плату чиновника и све војске, са додатцима; трошкове артиљеријске радионице; трошкове на војене канцеларије, артиљеријску школу, пароброд „Делиград“ и друге војене потребе.

а.) ХРАНА, ОГРЕВ, ОСВЕТЛЕЊЕ И ОДЕЛО ВОЈСКЕ.

Износи трошак на:

ГОДИНЕ:	ХРАНУ, ОГРЕВ И ОСВЕТЛЕЊЕ ВОЈСКЕ	ОДЕЛО ВОЈСКЕ
	ДИНАРА	
1867	764,957.00	505,200.00
1868	730,822.32	505,200 00
1869	930,283.70	421,000.00
1873	1,269,712.42	553,604.89
1874	1,169,272.05	467,310.00
1875	1,178,796.63	467,310.00
1876	1,196,779 65	421,000.00
1877	1,606,237.09	421,000.00
1878	2,020,800.00	757,800.00
1879	2,081,862.33	812,631.55

У редовном стању, од 1867 до 1874 год., износи у средњу руку годишње трошак на:

ХРАНУ, ОГРЕВ И ОСВЕТЛЕЊЕ ВОЈСКЕ	ОДЕЛО ВОЈСКЕ
ДИНАРА	
1,007,307.55	486,604.15

Кад ове трошкове од 1867 и 1875 г. упоредимо, излази овај рачун:

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ХРАНУ, ОГРЕВ И ОСВЕТЉЕЊЕ ВОЈСКЕ		ОДЕЛО ВОЈСКЕ
	Д И Н		А Р А
1867	764,957.00		505,200.00
1875	1,178,796.63		467,310.00
У 1875 више	413,839.63 или 54%	Мање	37,890.00 или 8%.

Од целокупног државног расхода износи трошак на:

ГОДИНЕ:	ХРАНУ, ОГРЕВ И ОСВЕТЉЕЊЕ ВОЈСКЕ	ОДЕЛО ВОЈСКЕ
1867.	6.37%	4.20%
1868.	4.92%	3.40%
1869.	7.40%	3.35%
1873.	8.71%	3.80%
1874.	7.60%	3.04%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	7.00%	3.56%

б.) ПЛАТА ВОЈЕНИХ ЧИНОВНИКА И ЦЕЛОКУПНЕ ВОЈСКЕ, СА ДОДАТЦИМА, И ТРОШАК НАРОДНЕ ВОЈСКЕ.

Износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ВОЈЕНИХ ЧИНОВН. И ЦЕЛОКУПНЕ ВОЈСКЕ, СА ДОДАТЦИМА	ТРОШАК НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
	Д И Н	А Р А
1867.	890,632.24	305,281.41
1868.	1,230,343.87	210,708.81
1869.	1,296,319.62	112,245.34
1873.	2,010,620.22	10,104.00
1874.	1,960,883.16	21,049.29
1875.	1,977,743.49	21,050.00
1876.	1,961,708.56	18,305.08
1877.	2,556,833.17	24,246.65
1878.	3,238,350.53	—
1879.	3,284,541.52	—

Од 1867 до 1875 г. износе у средњу руку годишње:

ПЛАТА ВОЈЕНИХ ЧИНОВН. И ЦЕЛОКУПНЕ ВОЈСКЕ, СА ДОДАТЦИМА	ТРОШАК НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
Д И Н	А Р А
1,561,090.43	113,406.17

Упореде ли се ови трошкови од 1867 и 1875 год., онда се добије овај преглед:

Износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТЕ ВОЈЕНИХ ЧИНОВН. И ЦЕЛОКУПНЕ ВОЈСКЕ, СА ДОДАТЦИМА	ТРОШАК НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
	Д И Н	А Р А
1867	890,632.24	305,281.41
1875	1,977,743.49	21,049.29
У 1875 више	1,087,111.25	284,232.12
	или 2 пута.	или 14½ пута.

Од целокупног државног расхода износе:

ГОДИНЕ:	ПЛАТА ВОЈЕНИХ ЧИНОВН. И ЦЕЛОКУПНЕ ВОЈСКЕ, СА ДОДАТЦИМА	ТРОШАК НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
1867.	7.41%	2.54%
1868.	8.29%	1.42%
1869.	10.32%	0.89%
1873.	13.79%	0.07%
1874.	12.74%	0.14%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	10.31%	1.01%

в.) АРТИЉЕРИЈСКА ШКОЛА И АРТИЉЕРИЈСКА РАДИОНИЦА.

Износи трошак:

ГОДИНЕ:	АРТИЉЕР. ШКОЛЕ	АРТИЉЕР. РАДИОНИЦЕ
	Д И Н	А Р А
1867	50,984.78	500,210.31
1868	14,169.63	245,010.35
1869	43,790.74	245,628.24

ГОДИНЕ:	АРТИЉЕР. ШКОЛЕ	АРТИЉЕР. РАДИОНИЦЕ
	ДИНАРА	
1873	4,210.00	280,961.69
1874	4,210.00	250,572.91
1875	4,210.00	252,599.73
1876	4,210.00	237,282.79
1877	4,210.00	250,020.98
1878	6,315.00	252,600.00
1879	6,315.00	392,107.39

Од 1867 до 1874 год. износи у средњу руку годишње трошак:

АРТИЉЕР. ШКОЛЕ	АРТИЉЕР. РАДИОНИЦЕ
ДИНАРА	
20,262.52	295,830.54

Да упоредимо ове трошкове од 1867 и 1875 г.:

Износе трошкови:

ГОДИНЕ:	АРТИЉЕР. ШКОЛЕ	АРТИЉЕР. РАДИОНИЦЕ
	ДИНАРА	
1867.	50,984.78	500,210.31
1875.	4,210.00	252,599.73
У 1875 мање. . . .	46,774.78	247,610.58
	или 12 пута.	или скоро 10 пута.

Од целокупног државног расхода износи трошак:

ГОДИНЕ:	АРТИЉЕРИЈСКЕ ШКОЛЕ	АРТИЉЕРИЈСКЕ РАДИОНИЦЕ
1867.	0.42%	4.16%
1868.	0.10%	1.65%
1869.	0.35%	1.95%
1873.	0.08%	1.93%
1874.	0.03%	1.63%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	0.19%	2.26%

г.) ВОЈЕНЕ БОЛНИЦЕ; ПАРОБРОД „ДЕЛИГРАД"; ВОЈЕНЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ И ДРУГЕ ПОТРЕБЕ.

Износе трошкови на:

ГОДИНЕ:	ВОЈЕНЕ БОЛНИЦЕ	ПАРОБРОД »ДЕЛИГРАД«	ВОЈЕНЕ КАНЦЕЛ. И ДРУГЕ ПОТРЕБЕ
	Д И	Н А	Р А
1867	37,679.50	60,761.24	204,269.20
1868	37,890.90	60,761.24	226,582.20
1869	37,890.00	—	263,293.40
1873	36,710.91	60,809.24	422,334.46
1874	35,658.46	42,100.00	373,318.43
1875	36,711.20	42,100.00	319,104.53
1876	43,150.00	42,100.00	247,339.72
1877	61,378.60	42,100.00	191,366.98
1878	84,200.00	42,100.00	218,276.71
1879	58,947.35	46,315.75	323,425.05

Од 1867 до 1874 год. износи у средњу руку годишње трошак на:

ВОЈЕНЕ БОЛНИЦЕ	ПАРОБРОД »ДЕЛИГРАД«	ВОЈЕНЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ И ДРУГЕ ПОТРЕБЕ
Д И	Н А	Р А
37,090.02	53,306.34	301,483.33

Кад се ови трошкови од 1867 и 1875 год. упореде, добије се овај преглед:

Износи трошак на:

ГОДИНЕ:	ВОЈЕНЕ БОЛНИЦЕ	ПАРОБРОД »ДЕЛИГРАД«	ВОЈЕНЕ КАНЦЕЛ. И ДРУГЕ ПОТРЕБЕ
	Д И	Н А	Р А
1867. . .	37,679.50	60,761.24	204,269.20
1875. . .	36,711.20	42,100.00	319,104.53
У 1875 мање	968.30 или 2½%	18,661.24 или 44%	Више 114,835.33 или 56%

Од целокупног државног расхода износи трошак на:

ГОДИНЕ:	ВОЈЕНЕ БОЛНИЦЕ	ПАРОБРОД »ДЕЛИГРАД«	ВОЈЕНЕ КАНЦ. И ДРУГЕ ПОТРЕБЕ
1867	0.31 %	0.50 %	1.70 %
1868	0.25 %	0.41 %	1.53 %
1869	0.30 %	—	2.09 %
1873	0.25 %	0.32 %	2.91 %
1874	0.23 %	0.27 %	2.43 %
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	0.27 %	0.40 %	2.13 %

7.) Јавне грађевине.

Трошкови на јавне грађевине износе у цело:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	46,997.91
1861	356,697.05
1862	325,681.09
1863	350,104.99
1864	321,699.73
1865	502,340.99
1866	530,965.21
1867	546,543.72
1868	561,222.89
1869	560,794.08
1870	711,238.69
1871	715,749.34
1872	672,422.04
1873	630,022.15
1874	648,600.92
1875	683,211.01
1876	443,796.21
1877	435,610.34
1878	460,824.24
1879	575,020.89

Од 1860 до 1875 год. у средњу руку годишње износе трошкови на јавне грађевине у цело:

510,268.24 динара.

Упореде ли се трошкови на јавне грађевине од 1860 и 1875 г., онда излази овај рачун:

Трошкови ови износе:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА	
1860	46,997.91	
1875	683,211.01	
Више у 1875	636,213.10	или 14½ пута.

Од целокупног државног расхода трошкови на јавне грађевине износе:

ГОДИНЕ:	
1860	0.49%
1861	3.93%
1862	2.97%
1863	3.16%
1864	3.12%
1865	4.77%
1866	4.54%
1867	4.55%
1868	3.78%
1869	4.46%
1870	4.83%
1871	5.09%
1872	4.91%
1873	4.32%
1874	4.21%
Од 1860 до 1874 у средњу руку годишње.	4.04%

Од трошкова на јавне грађевине долази на сваког становника Србије:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1860	0.04
1861	0.32
1862	0.29

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1863.	0.31
1864.	0.28
1865.	0.42
1866.	0.44
1867.	0.44
1868.	0.44
1869.	0.44
1870.	0.55
1871.	0.54
1872.	0.51
1873.	0.47
1874.	0.48
1875.	0.50
Од 1860 до 1875 у средњу руку годишње.	0.40

Трошкови јавних грађевина своде се на: трошкове за подизање и оправку зграда; плату чиновника у министарству грађевина и додатке; канцеларијске и друге трошкове.

По свршеним рачунима износе:

ГОДИНЕ:	ТРОШКОВИ НА ПОДИЗАЊЕ И ОДРЖАВАЊЕ ГРАЂЕВИНА	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ГРАЂЕВИНА И ДОДАТЦИ	КАНЦЕЛАРИЈСКИ И ДРУГИ ТРОШКОВИ
	ДИНАРА		
1867.	426,197.81	116,135.91	4,210.00
1868.	425,779.80	133,338.09	2,105.00
1869.	424,882.04	131,702.04	4,210.00
1873.	452,421.45	169,180.70	8,420.00
1874.	457,007.81	181,068.11	10,525.00
1875.	459,631.80	213,054.21	10,525.00
1876.	252,381.20	175,075.06	16,339.95
1877.	249,442.98	178,668.41	7,498.95
1878.	248,189.61	199,621.32	13,013.31
1879.	336,633.60	219,857.13	18,530.16

У редовном стању, од 1867 до 1875 год., износе у средњу руку годишње:

ТРОШКОВИ НА ПОДИЗАЊЕ И ОДРЖАВАЊЕ ГРАЂЕВИНА	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ГРАЂЕВИНА И ДОДАТЦИ	КАНЦЕЛАРИЈСКИ И ДРУГИ ТРОШКОВИ
Д И	Н А	Р А
440,986.78	157,413.18	6,666.00

Да упоредимо ове трошкове од 1867 и 1875 год.:

Износе:

ГОДИНЕ:	ТРОШКОВИ НА ПОДИЗАЊЕ И ОДРЖАВАЊЕ ГРАЂЕВИНА	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИНИСТ. ГРАЂЕВИНА И ДОДАТЦИ	КАНЦЕЛАРИЈСКИ И ДРУГИ ТРОШКОВИ
	Д И	Н А	Р А
1867 . . .	426,197.81	116,135.91	4,210.00
1875 . . .	459,631.80	213,054.21	10,525.00
У 1875 више	33,434 99	96,918.30	6,315.00
	или 8%	или 83%	или 2 1/2 пута.

Од целокупног државног расхода износе:

ГОДИНЕ:	ТРОШКОВИ НА ПОДИЗАЊЕ И ОДРЖАВАЊЕ ГРАЂЕВ.	ПЛАТА ЧИНОВНИКА У МИН. ГРАЂЕВИНА И ДОДАТЦИ	КАНЦЕЛАРИЈСКИ И ДРУГИ ТРОШКОВИ
1867.	3.55%	0.97%	0.03%
1868.	2.87%	0.90%	0.01%
1869.	3.38%	1.05%	0.03%
1873.	3.10%	1.16%	0.16%
1874	2.97%	1.18%	0.07%
Од 1867 до 1874 у ср. руку годишње.	3.17%	1.05%	0.06%

Б. Ванредни расходи.

Ванредне расходе излажемо овде у појединости као што је о њима од 1866 до 1879 г. посебан рачун вођен.

Ево на какве се издатке које године они своде и колико износе:

	ГОДИНЕ 1866 ИЗДАНО ЈЕ ВАНРЕДНО
На откуп турских добара	589,400.00 динара.

годинe 1867
издано је ванредно

На откуп турских добара	589,400.00	динара.
„ друге потребе	33,200.00	„
свега .	622,600.00	„

годинe 1868

На војене потребе	2,593,360.00	динара.
„ откуп турских добара	589,400.00	„
„ друге државне потребе	185,346.51	„
свега .	3,368,106.51	„

годинe 1869

На војене потребе	631,500.00	динара.
„ друге државне потребе	202,686.24	„
свега .	834,186.24	„

годинe 1870

На војене потребе	1,945,074.73	динара.
„ набавку и вађење олова	58,940.00	„
свега .	2,004,014.73	„

годинe 1871

На војене потребе	1,149,347.68	динара.
„ откуп старих аустријских бакарних новаца	160,208.22	„
На грађење скупштинске зграде у Крагујевцу	176,820.00	„
свега .	1,486,375.90	„

годинe 1872

На војене потребе (одело народне војске).	234,608.28	динара.
На друге потребе	81,970.91	„
свега .	316,579.19	„

годинe 1873

На државне потребе	258,603.91	динара.

годинe 1874
издано је ванредно

На војене потребе	1,328,155.41	динара
„ друге потребе	57,204.87	„
свега .	1,385,360.28	„

године 1875

На војене потребе	841,999.71	динара.
„ трасу жељезнице	294,700.00	„
За сковане нове динаре	5,658,703.83	„
На књажев пут у Цариград	150,491.51	„
„ друге потребе	370,232.19	„
свега .	7,316,126.94	„

године 1876

На војене потребе	11,265,016.55	дин.
„ трасу жељезнице	38,772.56	„
„ друге потребе	540,619.74	.
„ интерес на добровољан зајам. .	1,676.53	„
свега .	11,846,085.38	„

године 1877

На војене потребе	3,790,811.24	динара.
„ помоћ ратним страдалцима . . .	525,371.49	„
„ интерес на добровољан зајам. .	10,202.55	„
свега .	4,326,385.28	„

године 1878

На војене потребе	797,292.37	„
„ помоћ ратним страдалцима . . .	108,570.10	„
„ исплату војених набавака на страни	573,526.24	„
На трошкове око руског зајма . .	291,098.37	„
„ повраћај зајмова	227,152.36	„
„ интерес на добров. зајам. . . .	25,598.15	„
свега .	2,023,237.59	„

	ГОДИНЕ 1879 ИЗДАНО ЈЕ ВАНРЕДНО	
На војене потребе	851,155.30	динара.
„ трасу жељезнице	220,758.01	„
„ споменик кнеза Михаила. . . .	161,722.32	„
„ повраћај зајмова	382,380.42	„
„ интерес на зајмове.	81,235.26	„
„ исплату реквизиције	248,419.30	„
„ помоћ ратним страдалцима . . .	4,905.00	„
свега .	1,950,575.61	„

Главни преглед државних расхода од 1860 до краја 1879 године.

Од 1860 до краја 1879 год, дакле за пуних 20 година, издано је из државне благајне свега 283,840,185 динара.

Од ове суме износе:

Цивилна листа владаоца	10,077,336	динара.
Трошак на народну скупштину (од 1867 до краја 1879 год.) . . .	821,868	„
Трошак на државни савет (од 1864 до краја 1879).	2,376,943	„
Општи управни расходи	21,080,207	„
Данак порти (од 1860 до краја 1877) године.	8,913,548	„
Помоћ цариг. патријарху (од 1860 до краја 1876) год.	30,191	„
Трошкови на правосуђе.	24,510,853	„
„ „ просвету и цркв. дела	23,622,459	„
„ „ спољ. послове	6,609,828	„
„ „ унутрашње послове. .	46,952,340	„
„ „ фананцијску струку. .	13,841,724	„
„ „ војену упр. и војску.	76,595,707	„
„ „ јавне грађевине . . .	10,079,543	„
Ванредни трошкови.	38,327,638	„
скупа .	283,840,185	„

Ево у каквој размери терете ови расходи народ:

Од целокупне суме расхода за споменутих 20 година износе:

Цивилна листа владаоца	3.55%
Трошак на народну скупштину	0.29%
„ „ државни савет	0.84%
Општи управни расходи.	7.43%
Данак порти.	3.14%
Помоћ царигр. патријарху	0.01%
Трошак на правосуђе	8.64%
„ „ просвету и цркв. дела . .	8.32%
„ „ спољне послове	2.33%
„ „ унутрашње послове	16.54%
„ „ финанцијску струку. . . .	4.88%
„ „ војску и војену управу. .	26.98%
„ „ јавне грађевине.	3.55%
Ванредни трошкови	13.50%
скупа . . .	100.00

Ови државни расходи измирени су приходима, који су узети од народа у облику грађанског данка и других намета, и које смо ми напред изложили. Што се од народа у данку и другим наметима узме, треба да му се накнади у јавној сигурности, утврђеној слободи, правди и општем добру. Историји остаје да испита и оцени, јесу ли и у колико расходи који су напред означени, народу општом коришћу накнађени.

Државни дуг.

До 1863 год., Србија није имала државног дуга.

У 1863 год., услед бомбардања Београда, влада је била предузела ратне припреме. Пошто јој редовни државни приходи нису достизали за ту ванредну потребу, она је прибегла зајму са стране.

Зајам који је тада (1863 год.) са стране узет, износи у цело три стотине хиљада дуката, или три

милијуна динара. На њега се плаћа 6% интереса годишње: а он се има за 23½ године отплатити. На отплату му се рачуна годишње 2 на 100. Интерес и отплата који заједно износе 8%, одужују се из „кредита на ванредне потребе“, који се у буџету редовно уписује.

На другу и важнију употребу државног кредита принудиле су Србију ратне нужности у 1876 и 1877 год.

У цели рата за ослобођење и независност овлашћена је влада, законодавном одлуком од 13. октобра 1875 год,. да узме у зајам до 24 милијуна динара; а законодавном одлуком од 19. јануара 1876 год., да већи део овог зајма, а то до 18 милијуна динара, реализује разрезом на сами народ.

На основи ових законодавних одлука влада је закључила један зајам на страни, и то у Русији, и расписала народни зајам у Србији. Уз ова два зајма долази још и реквизиција у рачун ратног дуга, који ћемо овде да изложимо.

Ратни дуг.

Српски зајам у Русији.

У Русији уговорен је српски зајам са међународном банком у Петрограду, у вредности од 3,750,000 кредитних рубаља, под условом: да се овај зајам одужи за 23½ године, рачунећи интерес по 6%, а отплату по 2% годишње.

У цели остварења овог зајма било је пуштено, у Русији, у обрт 250 хиљада обвезница, које су гласиле: неке на 15, неке на 150, а неке на 300 рубаља. Од ових обвезница продано је 134,780, а за њих је примљено свега 2,030,000 кред. рубаља. Још је и од словенског комитета примљено у зајам 100,000 кред. рубаља. Тако је од зајма

српског у Русији реализовано свега 2,130,000 кредитних рубаља.

Поверилачка права овог зајма прешла су доцније на државну банку у Петрограду, пошто је ова, по царској одлуци, откупила српске државне обвезнице од приватних поверилаца.

Као повериљка државна банка руска ослободила нас је од интереса за прве четири године на све оне обвезнице наше, које је од приватних поверилаца откупила, и које (на броју од 122,427) претстављају вредност од 1,836,405 кредитн. рубаља. Банка та још нам је и уговорену меру интереса од 6%, свела на 5%, за све време отплате, а то за 23½ године.

У рукама приватних поверилаца у Русији биле су заостале још 12.353 срп. државне обвезнице, у вредности од 193,595 кредитн. рубаља Но ове обвезнице откупила је и исплатила наша државна благајна.

Тако исто исплатила је наша државна благајна и словенском комитету онај његов зајам од 100,000 кред. рубаља.

На овај начин српски зајам у Русији, који је у цело износио 2,130,000 кредитн. руб., сведен је у 1881 год. на 1,836,405 кредитн. рубаља, што чини 5,141,934 динара (рачунећи кредитну рубљу по 2,80 дин.).

Народни зајам у Србији.

Српског народног зајма разрезано је најпре, у старим границама кнежевине, 12 милијуна динара; а доцније још и у ослобођеним пределима 2,880,000 динара; дакле свега 14,880,000 динара.

Услови овог зајма ови су:

Зајам се узима на државне обвезнице, које гласе свака на педесет динара. — Камата (интерес) износи 8 на

100 годишње. Она се плаћа полугодишње, на упутнице које се зову **каматне упутнице** (купони). — **Главнина** има се у пуној вредности вратити повериоцима за пет година, рачунећи од 1. јула 1876 год.

У следећем прегледу излаже се, колико је тог зајма на који округ разрезано; колико до 1. августа 1880 год. из ког округа примљено; а колико до тог времена остало још не прикупљено.

Разрезано је:

НА ОКРУГ:	ДИНАРА
Алексиначки	366,000
Београдски	550,000
Ваљевски	910,000
Врањски	762,750
Јагодински	400,000
Књажевачки	550,000
Крагујевачки	750,000
Крајински	800,000
Крушевачки	479,000
Нишки	1,351,700
Пиротски	668,800
Подрински	250,000
Пожаревачки	1,680,000
Руднички	300,000
Смедеревски	700,000
Топлички	96,750
Ћупријски	500,000
Ужички	350,000
Црноречки	615,000
Чачански	300,000
Шабачки	1,000,000
На варош Београд	1,500,000
На целу Србију	14,880,000

По овоме од целокупног српског народног зајма расписано је:

На	округ	пожаревачки	11.29%
„	варош	Београд	10.08%
„	округ	нишки	9.07%
„	„	шабачки	6.72%
„	„	ваљевски	6.11%
„	„	крајински	5.37%
„	„	врањски	5.12%
„	„	крагујевачки	5.04%
„	„	смедеревски	4.70%
„	„	пиротски	4.49%
„	„	црноречки	4.13%
„	„	београдски	3.70%
„	„	књажевачки	3.70%
„	„	ћупријски	3.36%
„	„	крушевачки	3.22%
„	„	јагодински	2.68%
„	„	алексиначки	2.45%
„	„	ужички	2.42%
„	„	чачански	2.01%
„	„	руднички	2.01%
„	„	подрински	1.68%
„	„	топлички	0.65%

Од зајма који је овако расписан, примљено је до 1. августа 1880 год.:

			ДИНАРА
Из	округа	пожаревачког	1,557, 62.50
„	вароши	Београда	1,342,200.00
„	округа	шабачког	933,794.01
„	„	ваљевског	885,206.38
„	„	нишког	616,337.23
„	„	београдског	509,944.07
„	„	крајинског	506,164.30
„	„	крагујевачког	339,753.35
„	„	ужичког	300,760.44
„	„	чачанског	292,457.20
„	„	рудничког	271,994.75
„	„	смедеревског	258,520.56
„	„	ћупријског	249,679.20

		ДИНАРА
Из округа	подринског	244,569.50
„ „	алексиначког	155,402.75
„ „	јагодинског	135,391.63
„ „	крушевачког	118,957.78
„ „	црноречког	91,871.50
„ „	књажевачког	43,460.00
„ „	топличког	23,237.70
„ „	пиротског	—
„ „	врањског	—
	у цело . .	8,876,864.80

А од расписаног зајма остало је, до 1. августа 1880 год., неприкупљено:

		ДИНАРА
У округу	врањском	762,750.00
„ „	нишком	735,362.77
„ „	пиротском.	668,800.00
„ „	црноречком	523,128.50
„ „	књажевачком	506,540.00
„ „	смедеревском	441,479.44
„ „	крагујевачком	410,246.65
„ „	крушевачком	360,042.22
„ „	крајинском	293,835.70
„ „	јагодинском.	264,608.87
„ „	ћупријском	256,320.80
„ „	алексиначком	210,597.25
„ вароши	Београду.	157,800.00
„ округу	пожаревачком.	122,837.80
„ „	топличком.	73,512.30
„ „	шабачком	66,205.99
„ „	ужичком	59,239.56
„ „	београдском.	40,055.93
„ „	рудничком	28,005.25
„ „	ваљевском.	24,793.67
„ „	чачанском.	7,524.80
„ „	подринском	5,430.50
	у цело . .	6,003,135.20

По овоме, до 1. августа 1880 г. од расписаног зајма:

	ПРИМЉЕНО ЈЕ	ОСТАЛО НЕПРИКУПЉЕНО
	ОД ОНОГА ШТО ЈЕ НА ТАЈ ОКРУГ (ИЛИ ТУ ВАРОШ) РАЗРЕЗАНО:	
У округу подринском . . .	97.83%	2.17%
„ „ чачанском . . .	97.48%	2.52%
„ „ ваљевском . . .	97.27%	2.73%
„ „ шабачком. . . .	93.38%	6.62%
„ „ београдском . .	92.72%	7.28%
„ „ пожаревачком .	92.69%	7.31%
„ „ рудничком . . .	90.66%	9.34%
„ вароши Београду . . .	89.48%	10.52%
„ округу ужичком	85.93%	14.07%
„ „ крајинском . . .	63.27%	36.73%
„ „ ћупријском. . .	49.93%	50.07%
„ „ нишком.	45.61%	54.39%
„ „ крагујевачком .	45.30%	54.70%
„ „ алексиначком. .	42.46%	57.54%
„ „ смедеревском. .	36.93%	63.07%
„ „ јагодинском . .	33.85%	66.15%
„ „ крушевачком. .	24.83%	75.17%
„ „ топличком . . .	24.02%	75.98%
„ „ црнoречком . .	14.94%	85.06%
„ „ књажевачком. .	7.90%	92.10%
„ „ врањском. . . .	—	100.00%
„ „ пиротском . . .	—	100.00%
У целој Србији.	59.66%	40.34%

На примљених 8,876,864.80 динара српског народног зајма износи интерес, до краја 1880 године, 1,708,245.32 динара. —

Уз расписани српски народни зајам државна благајна примила је од појединаца добровољног зајма, до 1. августа 1880 год , свега 1,767,680.84 динара.

Од овог зајма повраћено је повериоцима (до 1. августа 1880 г.) 360,915.08 дин.; а пренешено у расписани зајам

568,346.80 дин. Тако је од овог зајма остало држави на терету свега 838,418.96 динара.

Држава дугује од овог зајма:

Повериоцима у Србији	547,662.71	дин.
Повериоцима ван Србије . . .	181,706.25	„
Безименим повериоцима	109,050.00	„
свега .	838,418.96	„

Интерес на овај зајам износи, до краја 1880 год., свега 96,558.65 динара.

Реквизиција и куповина на почек.

За време рата држава је узела:

На име реквизиције	7,746,591.00	дин.
„ „ куповине на почек . .	575,331.80	„
у цело .	8,321,922.80	„

Главни преглед ратног дуга.

Ратни дуг по овоме што смо напред изложили, износио је:

У СРБИЈИ: (на крају 1880 године).	динара
Српски народни зајам (расписани) . .	8,876,864.80
Интерес на овај зајам	1,708,245.32
Добровољан зајам	838,418.96
Интерес на добровољан зајам	96,658.65
Реквизиција и куповина на почек . .	8,321,922.80
у цело . .	19,842,009.53
НА СТРАНИ:	
Српски зајам у Русији по 6% интереса, износи (у 1881 г.) 1,836,405 кредитн. рубаља или	5,141,934 дин.
У цело ратни дуг износи.	24,983,943.53

Кад се погледа на резултате који су ратом за ослобођење и независност постигнути, дуг који је учињен у цели овог рата, може се означити као производан у народно-привредном и политичном смислу. У томе рату Србија је наново извојевала народну независност, коју је на Косову била изгубила, и још је ослободила угледан део Старе Србије, те раширила своје границе. Добитци ови претежу над свима теретима рата, тако, да се о нараштају који је водио рат за ослобођење и независност може праведно рећи, да он преноси на потомство не само наслеђе што му је од предака остало, него још и знатан приплод који је сам јуначком тековином привредио. То је приплод којим се потире пасива претстављена ратним дугом, па се још и обогаћава актива српског народа, тако да потомство и српство само добитка имају.

Жељезнички и лутријски зајам.

У почетку 1880 г. влада је закључила са Генералном Унијом у Паризу зајам за српску жељезницу, коме се услови своде на ово:

Стварна вредност зајма износи 71,400,000 динара. Као противвредност тог зајма издаће се 200,000 обвезница, у вредности по 500 динара а под називом: „хипотекарне обвезнице српских државних жељезница“. На сваку обвезницу Србија плаћа годишње по 26 динара интереса. Генерална Унија прима обвезнице сваку по чистој цени од 357 динара. Оне се издају у броју који одговара „количини оствареног и уплаћеног зај а“. Новци који се остварењем зајма добију, могу по вољи српске владе или остати депоновани код Генералне Уније, која ће у том случају плаћати на те новце по $4\frac{1}{2}$ на 100 интереса, или се положити у касу банке француске. Терет зајма остаје на Србији за 50 година. За уjамчење зајма заложени су државни приходи од царине и

данка, који су узакоњени за редовне државне потребе, и који износе преко две трећине редовних државних прихода.

Поред жељезничког зајма закључен је, са Генералном Унијом, још и лутријски зајам. Овим зајмом има да се реализује једна десетина уговорене стварне вредности жељезничког зајма, и уједно да се набави 18 милијуна динара у стварној вредности ради исплате унутрашњег дуга Србије. У накнаду за то Србија се терети за 50 година са 81½ милијуна динара у злату. За ујамчење овог зајма заложени су државни приходи који су били узакоњени нарочито за одужење ратног дуга.

Жељезнички и лутријски зајам доведени су у свезу, тако да та два зајма заједно терете Србију са 7,050,000 дин. годишње, или за свих 50 год. у цело са 352,500,000 динара.

По званичном извештају (в. „Српске Новине", бр. 100 од 6. маја и бр. 101 од 8. маја 1882 год.) влада је, на рачун остварења ових зајмова, издала Генералној Унији 80,000 хипотекарних жељезничких и 110,000 лутријских обвезница. Као противвредност ових обвезница Генерална Унија требала је, по уговору, да реализује и уплати 35,700,000 динара у ефективној вредности, у име капитала за грађење жељезнице. Она то није учинила Међутим, уз оних 80,000 жељезничких и 110,000 лутријских обвезница, она је примила од владе још и нових 146,666 обвезница лутријског зајма За ових 146,666 она је требала да положи 12 милијуна динара у ефективној вредности. Но она је положила само 9 милијуна; а 3 милијуна остала је дужна.

Поред споменутих обвезница Генерална Унија примила је од владе још и у злату:

20. августа 1881 г. прву четврт годишњине (интереса и отплате жељезничког зајма).	1,350,000	динара.
20. новембра 1881 год. другу четврт годишње	1,350,000	„
1. јануара 1882 г. на рачун треће четврти (којој је рок по уговору тек 20. фебруара 1882 г.) влада је дала унапред	707,836	„
у цело .	3,407,836	динара.

У место да види остварене вредности зајмова које је уговорила, Србија би, у јануару 1882 г., упрепашћена гласом, да је Генерална Унија, којој су толики милијуни у српским државним обвезницама поверени, пала и пропала.

Овим банкротством Генералне Уније заплетени су рачуни нашег жељезничког дуга и лутријског зајма, тако да им се право стање још не може тачно изложити.

Досадашња званична саопштења о тим рачунима своде се у главноме на ово:

На глас о банкротству Генералне Уније министар финанције похитао је лично у Париз.

Кад се он (23. јануара 1882 год.) нашао пред масом Генералне Уније, срачунао је дуг ове према Србији на следеће:

За 80,000 жељезничких и 110,000 лутријских обвезница.	35,700,000	динара.
За 2½ четврти годишњине	3,407,836	„
За интерес на онај капитал што је Ген. Унија требала да положи за жељезничке и лутријске обвезнице које је примила	813,885	„
Неположени део лутријског зајма. .	3,000,000	„
свега .	42,921,721	дин.

Под условом да се уговор који је закључен са „Ген. Унијом пренесе на ново друштво“, синдик масе Ген. Уније пристао је, да „без парнице“ изда министру финанције, на рачун одужења Ген. Уније, ове вредности:

Кауцију	4,000,000	динара.
13,789 жељезн. обвезница . . .	4,921,959	„
24,000 срп. лоза по 90 динара.	2,160,000	„
27,000 срп. обвезница од 1876 године	1,350,000	„
свега .	12,431,959	динара.

Заједничким споразумом између синдика масе Генер. Уније, претставника новог друштва и министра финанције утврђено је, даље, на рачун одужења Ген. Уније, да ново друштво „не тражи од владе њоме одобрену накнаду од 1,200,000 динара за свођење нагиба (редукцију рампе) од 15 на 12 милиметара у околини раљског тунела. Осим тога, ново друштво пристаје, да му влада од новаца које заради грађењем жељезнице, задржи 12,000,000 динара, на рачун наплате оног што јој Ген. Унија дугује, и да оно тих 12 милијуна накнађује из масе Ген. Уније тек пошто се влада за своје потраживање намири.

На тој основи министар финанције урачунава у одужење Ген. Уније:

Вредности које синдикат масе Генералне Уније издаје „без парнице“	12,431,959	динара.
Уштеду накнаде за редукцију рампе у околини раљског тунела . . .	1,200,000	„
Наплату која се има одбити од зараде новог друштва	12,000,000	„
8360 срп. обвезница од 1876 г. . .	418,000	„
Интерес на те обвезнице	82,506	„

Радове и материјале на жељезници у Србији	3,000,000 динара.
Јануарске купоне на 80,000 жељезн. обвезница	1,000,000 „
у цело .	30,132,465 динара.

Рачунећи овако, министар финанције додаје, да би нам остало још да наплатимо из масе Ген. Уније 12,789,256 дин., па да се измири цео њен дуг према Србији, дуг који по његовој оцени износи, као што је напред изложено, свега:

42,921,721 дин.

Тако би, по саопштењу министра финанције, стајали рачуни владе са Генералном Унијом.

За оцену правог стања ствари намеће се питање: у каквој вредности да се урачунају Ген. Унији оне државне обвезнице српске, које су јој издане у цели реализовања жељезничког и лутријског зајма, но за које она у ствари није уплатила уговорену „противвредност“. По уговору, обвезнице те имале би се урачунати Ген. Унији у ефективној вредности, само кад би она била збиља реализовала и уплатила зајам у цели којег су оне издане. Међутим, зна се, да она за оних 80,000 жељезничких и 110,000 лутријских (у замену за 20,000 жељезничких) обвезница које је од владе примила, нема да покаже као уговорену стварну „противвредност“ ништа више, него само „израду и материјал на жељезници у Србији“, што и сама не цени више од 3 милијуна динара. А кад се то зна, онда се и на одужење Ген. Уније не може од тих обвезница урачунати у ефективној вредности више, него само онолико, за колико је у ствари уговорена противвредност плаћена. Вредност „израде и материјала на жељезници у Србији“, која се у 3 милијуна динара цени, одговара ефективној вредности од

8404 жељезн. обвезнице, па се толико и од споменутих 80,000 жељезничких обвезница Генер. Уније у ефективној вредности, т. ј. по 357 дин. свака, на одужење урачунати има. Остају 71,596 жељезничких и 110,000 лутријских обвезница, које је Ген. Унија на рачун остварења жељезничког зајма примила, но за које она уговорену стварну противвредност није уплатила. Ове обвезнице морају се Ген. Унији уписати у дуг према Србији у оној вредности, у којој се њима и сама Србија задужује а то у номиналној вредности, и по томе: жељезничке обвезнице свака по 500 динара, а лутријске свака по 100 динара.

Тако исто и од оних 146,666 обвезница, које је Ген. Унија примила на рачун лутријског зајма, има јој се урачунати у ефективној вредности само онолико, на колико је она уговорени зајам положила; а све остале у номиналној вредности, у којој се њима и Србија задужује. Као што смо напред видели, Ген. Унија положила је влади на рачун лутријског зајма само 9 милијуна динара, а то одговара ефективној вредности од 100,000 лутријских обвезница. Остају још 46,666 лутр. обвезница за које влада није примила уговорени део зајма, и ове се морају урачунати Ген. Унији у дуг у номиналној вредности, т. ј. свака у 100 динара.

Најпосле, на оне жељезничке и лутријске обвезнице које је Ген. Унија од владе примила, но за које она није уплатила уговорену противвредност, мора се накнадити и онај интерес, који је Србија сама обвезана да плаћа на њихову вредност, а то за жељезничке обвезнице по 5% (а не $4\frac{1}{2}$), а за лутријске по 3%. И овај интерес треба рачунати и накнадити све до дана исплате дуга.

У дуг Ген. Унији морају се уписати, још и сви трошкови и штете које Србија има отуда, што Ген. Унија није уговорене обвезе верно испуњавала.

А кад се све као што треба у рачун узме, онда дуг Ген. Уније према Србији износи:

За 8,404 жељезн. обвезница по 357 динара	3,000,228	динара.
За 71,596 жељезн. обвезница по 500 динара	35,798,000	„
Интерес на вредност жељезн. обвезница (за које није зајам уплаћен) до дана пада Ген. Уније, по 5%	834,047	„
За 110,000 лутријских обвезница (у замену за 20,000 жељезн. обвезница) по 100 динара	11,000,000	„
Интерес на вредност ових обвезница по 3%	192,500	„
За 2½ четврти примљене годишњине.	3,407,000	„
Интерес на ову вредност до пада Ген. Уније.	37,410	„
За 46,666 лутр. обвезница, за које није положен уговорени зајам по 100 динара	4,666,600	„
Интерес на ову вредност по 3%, до пада Ген. Уније	81,665	„
скупа .	59,017,450	„

Уз ову суму дуга Ген. Уније треба узети у рачун још интерес на главнину дуга и од дана пада Ген. Уније, па до дана наплате тог дуга; па и све трошкове и штете које Србија има услед неизвршења уговорених обвеза од стране Ген. Уније.

Могло би се поставити питање и о оним вредностима, које се од Ген. Уније примају на одужење њено; али ми овде прелазимо преко тог питања, па рачунамо те вредно-

сти на 31,209,056 дин., као што их и синдик масе Ген. Уније цени.

Одбије ли се сад од 59,017,450 динара, колико Ген. Унија Србији дугује, 31,209,056 дин., са колико је синдик масе према Србији одужује, онда маса Ген. Уније остаје Србији на чисто дужна још:

27,808,394 динара.

Уговор о преносу жељезничке конвенције са Ген. Уније на „ново друштво“ потписан је, и сад остаје да се на делу види, хоће ли се и како размрсити рачуни жељезничког и лутријског зајма, који су банкротством Ген. Уније тако тешко заплетени, и хоће ли се и у колико накнадити Србији губитци и штете којима ју је то банкротство тако несретно изложило.

Све докле то на делу не постане јасно, ми морамо терете жељезничког и лутријског зајма да рачунамо само у оној мери, у којој су они са Ген. Унијом уговорени, а то за 50 година у цело у 352½ милијуна динара.

Упоредан преглед државних дугова.

На крају 1880 год. ратни дуг био је једини државни дуг Србије. Тај дуг, као што смо напред изложили, износио је у 1881 г. у цело:

24,983,944 динара.

Размери ли се овај дуг на народ, онда долази на сваког становника Србије по 14 динара и 70 дин. п.

У 1882 год. Србија има на терету још и зајмове које је уговорила са Генералном Унијом, и који износе у цело 352½ милијуна динара.

Кад се овај дуг размери на народ, долази на сваког становника по 207 динара и 35 дин. п.

Одбије ли се од ратног дуга 12,000,000 динара, колико се до сад од лутријског зајма имало употребити на његово одужење, онда би требало да у 1882 г. износи:

	динара
Ратни дуг . . . , ...	12,983,944
Жељезнички и лутријски зајам . .	352,500,000
скупа. . .	365,483,944

Од ове суме дуга дошло би на сваког становника Србије по 215 динара.

Тако је у 1882 год. државни дуг Србије 14 пута већи, него што је био на крају 1880 године.

Важно је још, да се зна, у каквој размери стоји наш државни дуг према народном капиталу.

Капитал Србије може се рачунати, као што је изложено напред у одељку о вредности имаовине у Србији, на 384 милијуна динара, но да га заокружимо на 400 милијуна.

Од вредности овог капитала износи вредност државног дуга Србије:

На крају 1880 године . . .	6 ½%
У 1882 години	91%.

Упоређење финанцијског стања Србије са стањем других држава

У 1879 год. износили су:

	државни расходи	
	у цело	на сваког становника по
	динара	
У Француској	2,979,124,851	80.72
„ Баварској.	312,000,000	62.40
„ В. Британској	2,049,600,000	60.00
„ Белгији.	294,336,000	53.74
„ Италији.	1,420,800,000	49.20
„ Немачкој (целокупној)	2,040,000,000	48.00

	ДРЖАВНИ РАСХОДИ	
	У ЦЕЛО	НА СВАКОГ СТАНОВНИКА ПО
	ДИНАРА	
У Аустро-Угарској . . .	1,584,000,000	43.20
„ Турској.	290,867,019	34.22
„ Пруској	816,000,000	32.40
„ Виртембершкој	60,000,000	32.40
„ Грчкој	54,070,884	32.18
„ Сев. Американском Савезу.	967,843,100	24.83
У Саксонској	66,000,000	24.00
„ Румунској	127,899,633	23.79
„ Русији (1880 г.). . .	1,776,000,000	21.60
„ Швајцарској	42,028,000	15.05
„ Србији (1879 г.). .	19,110,454	12.00

	ДРЖАВНИ ДУГ	
	У ЦЕЛО	НА СВАКОГ СТАНОВНИКА ПО
	ДИНАРА	
У Француској	22,488,000,000	600
„ В. Британској	18,548,000,000	552
„ Италији.	9,720,000,000	336
„ Аустро-Угарској . . .	10,056,000,000	288
„ Турској.	6,240,000,000	268
„ Баварској.	1,320,000,000	264
„ Сев. Американском Савезу.	9,480,000,000	247.07
У Грчкој	411,600,000	240
„ Виртембершкој	480,000,000	240
„ Русији	16,368,000,000	192
„ Саксонској	408,000,000	148.80
„ Немачкој (целокупној)	5,160,000,000	117.60
„ Румунској (1880). . .	505,000,000	93.94
„ Пруској	1,560,000,000	60
„ Белгији.	1,568,073,755	28.62
„ Швајцарској	32,250,000	12.08
„ Србији 1880. . . .	24,983,944	14.70
„ Србији 1882. . . .	365,483,944	215

Кад се државни дуг упореди са народним капиталом, добије се овај преглед:

Рачуна се на сваког становника:

	капитала	државног дуга	вредност дуга износи од вредности капитала
	динара		
У Италији	1,296	336	25.92%
„ Русији	912	192	21.05%
„ Аустро-Угарској . . .	1,920	288	15%
„ Француској	4,848	600	12.38%
„ Сев. Американском Савезу.	2,688	243.07	9.04%
У В. Британској	6,240	552	8.84%
„ Немачкој	2,592	117.60	4.54%
„ Србији (1882) . .	235	215	91%

По овоме терет државног дуга у Србији од 1882 г. стоји у најопаснијој размери према народном капиталу. Он износи 91% тог капитала.

Упоређење непосредних и посредних пореза у разним државама може се свести на овај преглед:

Долази на сваког становника:

	од непосредних пореза	од посредних пореза
	динара	
У Француској	12.50	52.12
„ В. Британској	6.87	39.50
„ Русији	17.62	17.62
„ Италији	13.75	20.87
„ Аустро-Угарској . . .	11.25	20.50
„ Немачкој	6.25	13.00
„ Србији (у средњу руку).	5.47	2.16

У допуну статистичког прегледа нашег финанцијског стања још ћемо да упоредимо буџетску оцену редовних државних прихода и расхода са истинском, или стварном, ко-

личином њиховом у 1879 години, као последњој у реду година за које су државни рачуни свршени, а првој у којој се државни приходи и расходи после рата приближују размерама редовног стања у независној и проширеној Србији.

Уједно ћемо да упоредимо и буџетске оцене за године: 1880. 1881. и 1882. за које рачуни о стварној количини државних прихода и расхода још нису свршени.

Упоређење буџетских оцена са стварним државним приходима и расходима у 1879 години.

У 1879 години:

	ДРЖАВНИ ПРИХОДИ	
НЕПОСРЕДНИ ДАНЦИ:	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ (У БУЏЕТУ)	ОСТВАРЕНИ СУ (ПО СВРШЕНИМ РАЧУНИМА)
	У ДИНАРА	
Данак грађански . . .	9,882,371.86	9,488,997.35
„ момачки	29,473.68	34,747.54
„ арач	2,105.26	277.27
СКУПА . . .	9,913,950.82	9,524,022.16
ПОСРЕДНИ ДАНЦИ:		
Царина са узгредним таксама	2,357,894.73	2,695,866.63
Трошарина.	526,315.78	617,595.25
Регални данак:		
На сô.	315,789.47	322,904.81
„ дуван	244,210.52	169,962.61
„ рудокопњу. . .	5,894.73	2,493.92
СКУПА . . .	3 450,105.26	3,808,823.22
ТАКСЕ:		
Судске	421,052.63	403,262.21
Административне. . .	126,315.79	243,204.55
Добошарина	33,684 21	41,176.18
Шумарина	10,526.31	16,529.11
СУКПА . . .	591,578.94	704,171.94

ДРЖАВНА ПРИВРЕДА:	ДРЖАВНИ ПРИХОДИ ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ (У БУЏЕТУ) У ДИНАРА	ОСТВАРЕНИ СУ (ПО СВРШЕНИМ РАЧУНИМА) У ДИНАРА
Приход од државних добара.	252,631.58	251,761.25
Интерес на новце . .	12,631.58	7,378.88
Приход од државне штампарије	189,473.68	300,927.92
Приход од топчидерске економ. и држ. ергеле.	14,736.84	9,748.86
Приход од пошта. . .	160,000.00	126,974.29
„ „ телеграфа.	210,526.32	224,601.24
Приход од упр. фондова и окружних штедионица	235,789.47	119,120.06
скупа . . .	1,075,789.47	1,040,512.50
Приход од школског фонда	715,789.18	266,230.65
Разни случајни приходи.	3,243,789.47	2,252,096.79
Редовни држ. приходи у цело.	18,991,002.94	17,595,857.00

ОПШТИ РАСХОДИ:	ДРЖАВНИ ИЗДАТЦИ ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ (У БУЏЕТУ) У ДИНАРА	ОСТВАРЕНИ СУ (ПО СВРШЕНИМ РАЧУНИМА) У ДИНАРА
Цивилна листа владаоцу	505,263.15	505,200.00
Трошак на народну скупштину.	105,263.15	105,263.15
Трошак на држ. савет.	170,357.85	137,900.70
Кредит на непредвиђене редовне потребе	96,842.11	29,416.21
Кредит на ванредне потребе	357,894.74	199,845.86

	ДРЖАВНИ ИЗДАТЦИ	
	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ (У БУЏЕТУ)	ОСТВАРЕНИ СУ (ПО СВРШЕНИМ РАЧУНИМА)
ОПШТИ РАСХОДИ:	У ДИНАРА	
Додатак председнику минист. савета. . .	5,052.60	
На пензионовање саветника, министра, посланика, и на министре и послан. на расположају владе.	16,842.10	
На пензионовање чиновника уопште . .	26,473.68	
На унапређење чиновника по класама и на периодичне повишице плате професора и телеграфиста	25,263.16	
На плате дворских чиновника	10,105.25	
Чиновничке пензије и издржања	450,675.27	
(свега општи расходи)		825,283.44
СТРУЧНИ РАСХОДИ:		
На минист. правде и главну контролу. .	1,720,240.00	1,631,920.63
На министарство просвете и црքв. дела .	1,976,146.53	1,880,004.10
На министарство иностраних дела . . .	434,196.20	303,709.37
На министарство унутрашњих послова .	3,571,056.00	3,118,612.01
На министарство финанције	940,856.43	862,413.21
На минист. војено . .	7,031,882.10	7,006,145.94
„ „ грађевина.	1,168,358.74	957,501.88
Држ. издатци (редовни) у цело.	18,615,769.16	17,563,216.00

Као што се из овог упоредног прегледа види, у 1879 год. државних прихода у цело било је:

Предрачуњено	18,991,002.94	динара.
А остварено	17,595,857.00	"
Мање остварено него што је предрачуњено.	1,395,145.94	"

Државних расхода у цело било је:

Предрачуњено	18,615,769.16	динара.
Остварено	17,563,216.00	"
Мање остварено него што је предрачуњено.	1,052,553.16	"

Кад се остварени државни приходи упореде са оствареним државним расходима, добије се овај резултат:

Државне благајне у 1879 год. у ствари су:

Примиле прихода свега.	17,595,857.00	динара.
А учиниле расхода свега. . . .	17,563,216.00	"
Више су, дакле, у ствари примиле, него што су потрошиле.	1,052,553.16	"

Овај вишак стварних прихода над стварним трошковима има се приписати уштедама у државним издатцима.

Приходи и расходи по ванредном буџету за 1879 год. садрже се у прегледу ратног дуга, који је напред изложен.

Упоредан преглед буџетских оцена за 1880, 1881 и 1882 год.

Државни приходи:

	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ У БУЏЕТИМА: за 1880	за 1881	за 1882
	У ДИНАРА		
НЕПОСРЕДНИ ДАНЦИ.	10,231,000	10,500,000	11,600,000

ПОСРЕДНИ ДАНЦИ:	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ У БУЏЕТИМА: за 1880	за 1881	за 1882
	У Д	И Н А	Р А
Царина са узгредним таксама . .	2,550,000	2,900,000	4,200,000
Трошарина	580,000	700,000	750,000
Регал на со̑ . . .	315,000	400,000	400,000
„ „ дуван .	160,000	200,000	250,000
„ „ рудокопњу	5,000	5,000	40,000
Крчмарина	—	—	800,000
Намет на дуван . .	—	—	900,000
СКУПА (посредни данци).	3,610,000	4,205,000	7,340,000
ТАКСЕ:			
Судске и административне	580,000	800,000	1,500,000
Добошарина. . . .	30,000	50,000	50,000
Шумарина	10,000	20,000	50,000
СКУПА (таксе). .	620,000	870,000	1,600,000
ДРЖАВНА ПРИВРЕДА:			
Приход од држ. добара	256,000	280,000	280,000
Интерес на новце .	8,000	5,000	50,000
Добит на монети .	—	—	
Приход од управе фондова и штедионица	260,000	300,000	350,000
Приход од држ. штампарије. . .	200,000	300,000	350,000
Прих. од телегр.	355,000	230,000	300,000
Прих. од пошта.		150,000	200,000
Приход од топчид. економије и државне ергеле. .	12,000	15,000	50,000
Прих. од рудника у Крупњу . . .	—	—	50,000

ДРЖАВНА ПРИВРЕДА:	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ У БУЏЕТИМА: за 1880	за 1881	за 1882
	У	ДИНАРА	
Прих. од масуричких рудника . .	50,000	35,000	—
Прих. од монопола штампарског . .	—	—	100,000
Приход од таксе на златне и сребрне ствари . .	—	—	40,000
СКУПА (ОД ДРЖАВНЕ ПРИВРЕДЕ.	1,141,000	1,315,000	1,770,000
Приход од нових новаца	650,000	—	—
Прих. од школског фонда.	730,000	1,000,000	1,050,000
Прих. од санитетског фонда. . .	—	936,012.37	900,000
Приход по закону за одужење државног дуга . .	2,300,000	2,100,000	2,300,000
Трошарина на пиво	120,000	150,000	275,000
Срп. народни зајам	5,042,754.05	—	—
РАЗНИ ПРИХОДИ:			
Наплата прих. од прошлих година	—	1,500,000	2,000,000
Повраћени кредити и уштеде . .	2,578,500	950,000	2,000,000
Случајни приходи.	—	1,000,000	1,800,000
Готовина од прошле године . .	—	250,000	—
Од Ген. Уније за жељезн. планове	—	150,000	—
НОВИ ИЗВОРИ:			
Приход по закону о таксама . . .	—	550,000	—
Такса од дућана .	—	450,000	—
Државни приходи у цело.	27,023,254.05	25,926,012.37	32,635,000

Државни издатци:

	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ У БУЏЕТИМА:		
	за 1880	за 1881	за 1882
	У ДИНАРА		
Цивилна листа владаоцу . . .	700,000	700,000	1,200,000
државни дуг:			
Годишњина жељезн. зајма . .	—	—	5,400,000
(Прво тримесечије)	—	1,350,000	—
Годишњина лутријског зајма	—	—	1,650,000
(Прво полгође).	—	825,000	—
Годишњина руског зајма . .	1,768,550.08	511,200	359,937
Интерес на унутрашњи зајам.	2,837,899.09	—	—
Повраћај зајма и исплата реквиз. ратним страдалцима .	994,427	—	—
Исплата ратних набав. (у земљи и са стране). .	1,031,729.12	—	—
Испл. депозита .	794,982.83	—	—
Трошак на нар. скупштину . .	150,000	150,000	200,000
Трошак на државни савет .	170,336.60	13, 993.40	138,980.60
Додатак председнику мин. савета	5,052	5,052	5,052
Дворски званичници	10,104	16,166.40	16,166.40
На пензионовање и стављање на расположај министара, по-			

	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ У БУЏЕТИМА:		
	за 1880	за 1881	за 1882
	У ДИНАРА		
сланика и саветника . . .	16,840	20,000	20,000
На пензионовање чиновника уопште. . . .	35,364	30,000	30,000
На унапређење чиновника по класама . . .	13,882	15,000	15,000
На периодичке повишице плата професор. и телеграфистима.	11,378	10,000	10,000
Чиновн. пензије и издржања .	456,074.17	470,647.49	651,836.26
Кредит на ванредне потребе	357,850	320,000	380,000
Кредит на редовне непредв. потребе . . .	96,830	40,000	70.000
На набавку једног новог пароброда . . .	265,000	—	—
На мин. правде и главну контролу	1,754,855.75	1,760,710.10	1,823,225
На минист. просвете и цркв. дела	2,174,148.75	2,390,723 75	2 636,388.95
На минист. иностраних дела	433,766.92	475,650.60	670,692.80
На мин. унутр. дела	3,693,516.72	4,547,816.47	4,846,746.68
На минист. финанције . . .	1,092,770.18	1,082,916.66	1,149,750.42
На мин. војно .	7,242,734.23	8,725,104.68	8,933,595.38

	ПРЕДРАЧУЊЕНИ СУ У БУЏЕТИМА: за 1880	за 1881	за 1882
	У Д И Н А Р А		
На минист. грађевина	839,974.38	1,916,562.08	2,403,820.50
Ванредни кредит за судску струку	—	65,000	—
Ванредни кредит за израду државних обвезница . . .	—	150,000	—
Државни издатци у цело.	26,948,065.82	25,714,543.83	32,611,191.99

Из упоредних прегледа који су по свршеним рачунима и буџетским оценама за 1879, 1880, 1881 и 1882 годину напред изложени, излази овај резултат:

Кредити за државне издатке одобрени су у цело:

ЗА ГОДИНУ:	ДИНАРА	
1880 са	9,384,894.82	Више, него што су државни издатци у 1879 год. у ствари изнели.
1881 „	6,604,089.83	
1882 „	13,500,737.99	

Увећањем државних издатака намеће се потреба и за увећање намета и терета на народ. Отуд су и државни приходи предрачуњени:

ЗА ГОДИНУ:	ДИНАРА	
1880 са	9,427,397.05	Више, него што су државни приходи у 1879 год. у ствари донели.
1881 „	7,291,920	
1882 „	14,000,908	

Остаје, да се из свршених државних рачуна види, колико ће државни приходи и расходи за 1880. 1881 и 1882 годину у ствари изнети.

VIII.

Електрични телеграфи у Србији.

О телеграфима и телеграфском саопштавању имамо званичних статистичних дата од 1870 до 1879 год.

По овим датима у Србији износи:

ГОДИНЕ:	ДУЖИНА ТЕЛЕГР. ЖИЦЕ У КИЛОМЕТРИМА	БРОЈ ТЕЛЕГРАМА
1870	1,953.$_{5}$	164,098
1871	1,953.$_{5}$	169,508
1872	2,050.$_{7}$	189,294
1873	2,145.$_{5}$	170,634
1874	2,145.$_{5}$	165,256
1875	2,283	182,624
1876	2,438.$_{3}$	249,411
1877	2,514.$_{2}$	248,768
1878 (у Србији са	3,003.$_{4}$	311,664
1879 ослобођеним пределима).	3,114.$_{8}$	233.525

Долази телеграма:

ГОДИНЕ:	НА СВАКИ КИЛОМЕТАР	НА СВАКИХ 100 СТАНОВНИКА
1870	84	13
1871	86	13
1872	92	14
1873	80	13
1874	77	12
1875	79	13
1876	102	18
1877	99	18
1878	104	19
1879	75	14

Разне државе упоређују се, у погледу телеграфа и телеграфског саопштавања, овако:

У год. 1879 износи:

У	ДУЖИНА ТЕЛЕГР. ЖИЦЕ У КИЛОМЕТРИМА	БРОЈ ТЕЛЕГРАМА
Сев. американском Савезу .	177,100.00	21,000,000
Француској	57,074.50	8,500,000
Русији	50,634.50	4,500,000
Аустрији	47,092.50	5,500,000
Немачкој	45,241.00	12,000,000
В. Британској	40,250.00	26,000,000
Турској	28,899.50	1,250,000
Италији	23,828.00	5,500,000
Швајцарској	6,923.00	3,000,000
Србији	3,115	233,525
Европи (у цело)	351,904.50	78,000,000
Америци (у цело)	226,285.50	24,000,000
Аустралији (у цело) . . .	41,377.00	4,000,000
Азији (у цело)	36,064.00	2,000,000
Африци (у цело)	22,620.50	1,000,000
НА ЗЕМНОМ ШАРУ У ЦЕЛО .	678,251.50	109,000,000

Долази телеграма:

	НА СВАКИ КИЛОМЕТАР	НА СВАКИХ 100 СТАНОВНИКА
У В. Британској	646	77
„ Швајцарској	433	130
„ Немачкој	265	30
„ Италији	233	20
„ Француској	149	24
„ Сев американском Савезу . .	119	50
„ Аустрији	117	16
„ Русији	89	5
„ Турској	43	10
„ Србији	75	14
У Европи (у цело)	222	75
„ Америци (у цело)	106	32
„ Аустралији (у цело)	97	150
„ Азији (у цело)	55	0.33
„ Африци (у цело)	44	5
„ На земном шару (у цело) . .	166	9

IX.

Народна просвета у Србији.

За оцену народне образованости важно је да се зна, пре свега, колико их је у народу који знају читати и писати.

Оних који знају да читају и пишу било је у Србији:

ГОДИНЕ:	У ЦЕЛО	НА СВАКИХ ХИЉАДУ СТАНОВНИКА
1866	50,796	56
1874	91,039	67

По овоме од 1866 до 1874 год., дакле за 8 година, број оних који знају да читају и пишу скоро је удвојен у Србији. Он је у цело у $1^3/_4$ пута већи у 1874, него што је био у 1866 год.; а на сваких 1000 становника повећан је са 11 за свих 8 година, или са $1._{38}$ годишње.

Према овој размери множења број оних који знају да читају и пишу износио би у проширеној Србији:

ГОДИНЕ:	У ЦЕЛО	НА СВАКИХ ХИЉАДУ СТАНОВНИКА
1880	127,000	79

По бројној размери оних који знају да читају и пишу, разне државе упоређују се овако:

На сваких 100 становника било је:

У		ОНИХ КОЈИ ЗНАЈУ ДА ЧИТАЈУ И ДА ПИШУ
Немачкој	(1878 год.)	88
Скотлендској	(1878 год.)	85
Инглеској	(„ „)	77
Француској	(„ „)	70
Ирској	(„ „)	66
Италији	(„ „)	45
Србији	(1880 год.)	8

Народна образованост цени се, даље, и по размери у којој број ученика у основним школама стоји према целокупном броју становника.

У Србији било је:

ГОДИНЕ:	ШКОЛА	УЧИТЕЉА	УЧЕНИКА
1863.	318	388	13,563
1867.	418	514	17,407
1874.	517	644	23,278
1875.	534	667	23,238
1876.	557	689	22,060
1877.	484	621	16,176
1878 (без ослобође- .	513	670	20,856
1879 них предела) .	555	724	24,908

По овоме, од 1863 до 1879 год., дакле за 16 година увећан је у Србији:

	ЗА СВИХ 16 ГОДИНА		ГОДИШЊЕ	
	У ЦЕЛО	НА 100	У ЦЕЛО	НА 100
Број школа са . . .	237	74.50	14.81	4.65
„ учитеља са . .	336	86.30	21	5.41
„ ученика са . .	11,345	83.65	709.10	5.22

У данашњим границама Србије (са ослобођеним пределима) износи број:

	ГОДИНЕ 1878	ГОДИНЕ 1879 и 1880
Школа мушких	489	558
Школа женских	56	56
СКУПА . .	545	614
Учитеља	617	705
Учитељица	104	113
СКУПА . .	721	818
Ученика	19,406	24,386
Ученица	3,785	4,253
СКУПА . .	23,191	28,639

Више је, дакле, у 1879, него што је било у 1878 години:

Школ (скупа)	69	а то чини	12.65%
Учитеља „	97	„ „ „	13.45%
Ученика „	5,448	„ „ „	23.49%

Бројна размера ученика основних школа у разним државама оваква је:

На сваких 100 становника рачуна се у 1878 год.:

	Ученика основ. школа
У Британским колонијама	21
„ Сев. американском Савезу . . .	19
„ Немачкој.	17
„ Холандији	16
„ Швајцарској	15
„ В. Британској	15
„ Скандинавској	14
„ Француској.	13
„ Аустрији.	9
„ Шпанској	8
„ Италији	7
„ Шпанској Америци	4
„ Русији.	2
„ Турској	2
„ Србији (1879).	2

На основне школе потрошено је у Србији 1874 год. које из школског фонда, које из општинских благајана свега 832,000 динара. Отуд долази на сваког становника по 61 дин. пара; а на сваког ученика по 29.87 динара.

У разним државама трошак на школе износи у средњу руку на сваког становника:

У Сев. американском Савезу по . . .	9.60	динара
„ В. Британској по.	3.60	„
„ Немачкој	1.20	„

У Француској по. . . . . 0.50 динара.
„ Србији (1874) по. . . . . 0.61 „

Напретку народне просвете служе и средње и више школе, па је важно да се и њихово бројно стање зна:

По званичним запискама[1] Србија је бројила:

школа:	1845	1875	више у 1875
В. школу.	1	1	—
Богословију.	1	1	1
Гимназија (виших и нижих)	4	11	7
Реалака (виших и гимназијских)	1	7	6
Учитељску школу . .	—	1	1
Земљоделско-шумарску школу	—	1	1
Вишу женску школу .	—	1	1
у цело	7	24	17

По овоме, број средњих и виших школа износи преко 3 пута више у 1875, него што је износио у 1875 год,. Од 1845 до 1875 год., дакле за 30 година, он је повећан са 243%, или годишње са 8%.

Бројила се једна средња и виша школа:

године:	на сваких становника
1845.	128,418
1875.	58,863

По овоме у 1875 долази два пут више ученика, него што их је у 1845 долазило, на исти број становника (на сваких 128,418).

---

[1] »Статистика наставе у Србији« од г. Б. Јовановића.

Било је наставника:

у:	1845	1875	више у 1875
В. школи	9	23	14
Богословијама	4	19	15
Гимназијама.	18	91	73
Реалкама	4	35	31
Учитељској школи .	—	13	13
Земљ. шум. школи .	—	8	8
Вишој женс. школи	—	23	23
у цело . . .	35	212	177

По овоме. наставника средњих и виших школа више је 6 пута у 1875, него што их је било у 1845 г.

Од 1845 до 1875 г. увећан је број тих наставника:

за свих 30 година	годишње
Са 506%	16·86%

Упореди ли се број наставника са бројем школа онда излази овај резултат:

На сваку школу (средњу и вишу) долази:

године:	наставника
1845	5
1875	9
Више у 1875 по	4

По овоме, од 1845 до 1875 год. на сваку средњу и вишу школу уврћаи је број наставника:

за свих 30 година	годишње
Са 80%	2,67%

Ученика је било:

у:	1845.	1875	више у 1875
В. школи	62	207	145
Богословији	103	250	147
Гимназијама.	215	1,342	1,127
Реалкама	42	266	224
Учитељској школи . . .	—	52	52
Земљод шум. шк.	—	69	69
Вишој женској школи. .	—	268	268
У средњим и вишим школама у цело	422	2,454	2,032

Од 1845 до 1875 год. увећан је број ученика:

у:	за свих 30 година	годишње
В. школи са.	234%	7.8%
Богословији са.	143%	4.8%
Гимназијама са	524%	17.5%
Реалкама са.	533%	17.8%
У средњим и вишим школама у цело	482%	16.%

На сваког становника долази:

у:	1845	1875	1875	
	ученика			
			више	мање
В школи.	7	9	2	—
Богословији.	26	13	—	13
Гимназијама.	12	15	3	—
Реалкама	11	8	—	3
Учитељској школи .	—	4	4	—
Земљод. шум. шк. .	-	9	9	—
Вишој женској шк.	—	12	12	—
У средњим и вишим школама у цело	12	11.33	—	0

По овоме, у 1875 долази на сваког наставника 4% мање ученика, него што је долазило у 1845 г. То значи, да је број наставника од 1845 до 1875 год. саразмерно јаче увећан, него број ученика. Доказа за то имамо и у прегледима који су напред изложени. По овим прегледима од 1845 до 1875 год. увећан је:

	за свих 30 година	годишње
Број наставника са. . . .	506%	16.86%
Број ученика.	482%	16.06%
Јаче број наставника са.	24%	0.80%

Кад се број ученика у средњим и вишим школама упореди са бројем становника, излази овај рачун:

На сваких 100х иљада мушких становника рачуна се:

у:	1845	1847	више у 1875
	ученика		
В. школи по	13	24	11
Богословији по. . . .	22	24	2
Гимназијама по . . .	46	200	154
Реалкама по.	9	48	39
Учитељској шк. по. .	—	7	7
Земљод. шум. шк. по	—	10	10
У средњим и вишим мушким школама у цело	90	313	223

На сваких 100 хиљада женских становника долази у 1875 год. по 41 ученица више женске школе.

Као што се види из прегледа који је напред изложен, од 1845 до 1875 број ученика увећан је према броју становника најјаче у реалкама, где се 1875 рачуна 5 пута више ученика, и у гимназијама где их се у 1875 рачуна, преко 4 пута више, него што их се рачунало у 1845 г.

на исти број становника (на свакиx 100 хиљада становника). После реалака и гимназија најјаче је умножен број ученика у в. школи, где је скоро удвојен од 1845 до 1875 год, према броју становника.

Имамо још да упоредимо и државне трошкове на средње и више школе у 1774 и 1875 год.

Из државне благајне потрошено је:

на:	1874	1875
	динара	
В. школу	88,107.68	106,550.80
Богословију	41,551.95	42,757.91
Гимназије	172,641.01	233,048.03
Реалке	69.834.88	68,712.01
Учит. школу	56,649.08	58,319.20
Земљод. шум. школу	68,009.60	62,189.06
Вишу женску школу	26,034.67	31,463.03
Средње и више шк. у цело	522,828.87	603,040.04

Долази на сваког ученика:

у:	1874	1875
	динара	
В. школи по	425.64	575.95
Богословији по	176.82	171.03
Гимназијама по	130.49	173.66
Реалкама по	160.54	257.94
Учит. школи по	913.53	1,121.91
Земљод. шум. школи по	1,307.88	901.29
Вишој женској школи по	73.64	130.56
У средњим и вишим школама уопште по	207.17	245.74

А на сваког становника Србије пада од терета трошкова:

на:	1874	1875	више у 1875
	динара		
В. школу	0.07	0.08	0.01
Богословију	0.03	0.03	—
Гимназије	0.13	0.17	0.04
Реалке	0.05	0 05	—
Учитељ. школу	0.04	0.04	—
Земљод. шум. школе	0.05	0.05	—
Вишу женску школу	0.02	0.02	—
Средње и више школе у цело	0.39	0.44	0.05

По „Просв. Гласнику“ (св. 23 за 1882 г.) потрошено је:

на:	1880 г.	1881 г.
	динара	
В. школу	168,510.00	180,489.00
Богослов-ју	51,845.63	51,687.27
Гимназије и реалке	452,354.88	473,985.04
Учитељску школу	63,694.50	91,714.48
Вишу женску школу	47,893.74	46,827.83

На све школе (основне, средње и више скупа) и народну просвету у цело одређено је буџетом за 1882 год. као што смо и напред означили 2,636,388.05 динара, од овог терета пада на сваког становника по 1.30 дин.

X.

Правна сигурност и јавна моралност.

Ширењем јавне просвете и општег благостања шири се, по правилу, и правна сигурност. — Што више где просвете и благостања, тим мање ту повреде права, па и правних спорова. Ову истину потврђује статистика правних спорова и повреде права

По званичним извештајима (в. бр. 155 „Српских Новина“ за 1882.) било је у Србији пред судовима:

У 1881 години:

Грађанских парница свега.	16,445
Интабулација.	6,870
Кривичних предмета свега.	3.503

У кривичним предметима било је оптужено свега 5123 особе.

Од ових је осуђено:

На смрт.	27
„ робију.	504
„ заточење	7
„ затвор	1,224
„ новчану казну	80
скупа.	1,841

А отпуштено је испод суда. . . . 3,282

По судским запискама кривични предмети могу се по својој природи поделити овако:

ПРЕДМЕТИ:	ВРОЈ ПРЕД·ЕТА
Убијства (хотична и нехотичних)	264
Тровања	8
Разбојништва.	131
Паљевине.	85
Крађе {опасне 735, просте 323} свега.	1058
Повреде тела {теже 263, лакше 199} свега.	462
Јатаковања.	32
Блуд и силовање.	50
Злоставе	49
Тамањење ванбрачне деце	59
Прављење лажних исправа.	41
Увреде.	348
Клевете	79
Увреде власти	157

ПРЕДМЕТ	БРОЈ
Самовлашћа	73
Утаје	57
Преваре	52
Лажна банкротства	12
Горосече	46

Упореде ли се кривични предмети од 1870 са овиам од 1881 год., онда се добије овај преглед:

Било је:

	год. 1870	год. 1881	у 1881 више	у 1881 мање
Убијстава	136	264	128	—
Тровања	7	8	1	—
Разбојништава	60	131	71	—
Паљевина	50	85	35	—
Крађа опасних	288	735	447	—
Крађа простих	374	323	—	51
скупа	662	1058	396	—
Повреда	136	462	326	—
Прављења разних исправа	7	41	34	—
Увреда	170	348	178	—
Увреда власти	127	157	30	—
Превара	34	52	18	—

За важније кривичне предмете имамо статистичних дата још од 1853. г. Тако износи:

ГОДИНЕ:	БРОЈ КРАЂА	ВРЕДНОСТ УКРАДЕНИХ СТВАРИ
1853	300	27.898.20 динара.
1863	1440	227,422.80 „
1867	1570	210,097.80 „
1871	900	134,244.00 „
1881	1058	— „

ГОДИНЕ:	БРОЈ ПАЉЕВИНА	ВРЕДНОСТ СПАЉЕНИХ СТВАРИ
1853	90	30,888 динара.
1863	970	181,467 „

ГОДИНЕ:	БРОЈ ПАЉЕВИНА	ВРЕДНОСТ СПАЉЕНИХ РТВАРИ	
1867	1080	180,695	„
1871	355	202,309	„
1881	85	—	„

ГОДИНЕ:	БРОЈ УБИЈСТАВА
1853	70
1863	160
1867	210
1871	170
1881	264

На милијун становника долази:

	ГОДИНЕ: 1870	1881	у 1881 више	мање
Убијстава	104	155	51	—
Тровања	5	4.6	—	0.4
Разбојништава ...	46	76	30	—
Паљевина	38	50	12	—
Крађа опасних ..	220	432	212	—
Крађа простих ..	286	190	—	96
СКУПА ...	506	622	116	—
Повреда......	104	271	167	—
Прављења лажних исправа.....	5	24	19	—
Увреда	130	204	74	—
Увреда власти...	97	92	—	5
Превара......	26	30	4	—

Узму ли се за важније кривичне предмете у рачун и раније године, онда на милијун становника долази:

ГОДИНЕ:	КРАЂА	ПАЉЕВИНА	УБИЈСТАВА
1853	303	81	71
1863	1265	852	140
1867	1268	872	169
1871	677	269	129
1881	622	50	155

На сваких 100 становника пада од вредности ствари:

ГОДИНЕ:	УКРАДЕНИХ	СПАЉЕНИХ
	ДИНАРА	
1853	$2._{82}$	$3._{12}$
1863	$19._{98}$	$15._{94}$
1867	$16._{07}$	$14._{59}$
1871	$10._{17}$	$15._{32}$

Као што се из овог прегледа види, број крађа растао је од 1853 до 1867. год. У 1867. износи он 965 на милијун становника више, него што је у 1853 износио. Вишак тај кад се подели на 14 година (од 1853 до 1867), износи годишње 69 на милијун становника. Од 1867 до 1881 г. смањен је број крађа. У 1881. износи он 646 на милијун становника мање, него што је износио у 1867. Вишак тај (од 1867 до 1881, дакле за 14 година, износи годишње $46._{7}$ на милијун становника.

Вредност украдених ствари расла је од 1853 до 1863; а од 1863 до 1871 г. падала. У 1863 износи она $17._{81}$ дин. на сваких 100 становника више, него што је у 1853 износила. Вишак тај (од 1853 до 1863, дакле за 10 година) износи годишње $1._{72}$ дин. на сваких 100 становника. У 1871 вредност украдених ствари износи $3._{01}$ динара на сваких 100 становника мање, него што је у 1863 износила. Мањак тај (од 1863 до 1871, дакле за 8 година) износи годишње $0._{38}$ дин. на сваких 100 становника.

Број паљевина увећан је од 1853 до 1867, па онда је ударио на мање. У 1867 он износи 791 на милијун становника више, него што је износио у 1853. Вишак тај (од 1853 до 1867, дакле за 14 година) износи годишње 56_{5} на милијун становника. Напротив, у 1881. број паљевина износи у 822 на милијун становника мање, него што је износио у 1867. Кад се вишак тај подели на 14 година

(од 1867 до 1881), он износи годишње 58.₇ на милијун становника.

Вредност спаљених ствари расла је од 1853 до 1863. Од 1863 до 1867 г. она је падала; а од 1867 до 1871 опет је расла. У 1871 она износи $12._{20}$ дин. на сваких 100 становника више, него што је износила у 1853. Вишак тај (од 1853 до 1871, дакле за 18 година) износи годишње $0._{71}$ дин. на сваких 100 становника.

Број убијстава иде на више од 1853 до 1867. а од 1867 до 1881 иде на мање. У 1867 он износи 98 на милијун становника више, него што је у 1853 износио. Вишак тај (од 1853 до 1867, дакле за 14 година) износи годишње 7 на милијун становника. Напротив, у 1881. број убијстава износи 14 на милијун становника мање, него што је у 1867 износио. Мањак тај (од 1867 до 1881, дакле за 14 година) износи годишње $0._{5}$ на милијун становника

Бројна размера убијстава у разним државама своди се на ово:

Рачуна се у средњу руку убијстава на годину:

У В. Британској	7½	на	милијун	становника
„ Шведској и Норвешкој	8	„	„	„
„ Немачкој	8	„	„	„
„ Француској.	$8._{25}$	„	„	„
„ Белгији	11	„	„	„
„ Аустрији.	16	„	„	„
„ Русији.	32	„	„	„
„ Италији	57	„	„	„
„ Србији (у средњу руку од 1853 до 1881 год.)	133	„	„	„

За оцену јавне моралности служи и бројна размера између брачне и ванбрачне деце.

У Србији рођено је деце:

ГОДИНЕ:	БРАЧНЕ	ВАНБРАЧНЕ
1862	45,022	111
1863	48,470	115
1864	52,046	159
1865	55,203	170
1866	55,441	169
1867	55,008	231
1868	57,223	231
1869	57,947	239
1870	58,206	195
1871	56,507	243
1872	51,486	221
1873	56,074	223
од 1862 до 1873 у ср. руку годишње	54,053	193

На 1000 рођене деце долази:

ГОДИНЕ:	БРАЧНЕ Д Е	ВАНБРАЧНЕ Ц Е
1862	998	2
1863	998	2
1864	997	3
1865	997	3
1866	997	3
1867	996	4
1868	996	4
1869	996	4
1870 .., ...	997	3
1871	996	4
1872	996	4
1873	906	4
Од 1862 до 1873 у ср. руку годишње	997	3

Разне европске државе упоређују се, по бројној размери брачне и ванбрачне деце, овако:

На свaку хиљаду рођене деце рачуна се:

у:	БРАЧНЕ	ВАНБРАЧНЕ
Аустрији	874	126
Шведској.	890	110
Прусији	920	80
Француској.	924	76
Белгији	930	70
Мађарској	932	68
Италији	934	66
Шпанији	945	55
В. Британској . . . . ,	950	50
Швајцарској . , ... , . . .	955	45
Холандији	965	35
Русији	965	35
Србији	997	3

Највише је, дакле, небрачне деце у Аустрији и Шведској; па онда, у Прусији, Француској, Белгији, Мађарској, Италији, Шпанији и В. Британској. Мање их је: у Швајцарској, Холандији и Русији; а најмање у Србији. Докле у другим државама већ на сваку стотину рођене деце долази по неколико ванбрачне, у Србији тек их се на хиљаду рођене деце по 3 рачуна.

Вл. Јовановић

ЧЕСКА БИБЛИОГРАФИЈА
У КОЛИКО СЕ ТИЧЕ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.
(ДО 1877 ГОДИНЕ)

ПРИБРАО

ЕДВАРДО ЈЕЛИНЕК.

I

Чланци са именима писаца.

Стара књижевност.

NOWINY o štastném witězstwi křest. w zemi chorwátské nad Turky. W Praze, u J. Šumana 1593.

—— —— z Chorwát, z Bělohradu a Rábu, z Wídně, z Košic a z Grácu a t. d. o porážce Turkû. W Praze, u Woldř. Waldy 1594.

—— —— potěšitelná, jak křestané nad Turkem v Bělehradu zwítězili. W Praze w J. Šumana 1593.

—— —— z Constantinopole, kterak Turek pewnost w Chorwátich Wybýtš oblehl a Dobyl. W Praze u J. Šumana 1592.

—— —— jisté a prawdiwé, jak Turci od města Bukarestu odehnáni. W Praze, u Šumana tišt. 1595.

O DOBYTI dvou pewností: Plindenburku a Petrinu v zemi chorwatské. W Praze, u Jana Šumanua 1595.

WYPSANI, jakým spûsovem křestané nad Turkem v zemi chorwatské při klášteru Zurseku zwítězili. W Praze, u Dan. Sedlčanského 1593.

NOWINY prawdiwé, o wítězstwí křestanském nad nepřítelem Turkem v charwátshé zemi. W Praze, u Buriana Waldy. l. p. 1575.

Новија књижевност.

SLOVNIK naučný, Redakci Dr. Riegera a J. Malého. Obsahuje důležité o Cánku ze všech oboru vědy slovanské. Praha, 1859 — 1874.

STRUČNÝ slovník všeobecný věcný. (Malý „Slovnik naučný“). Redakci J. Malého. Praha, 1873.

ATANASOV V. Z Bělehradu do Krajova. Upomínka z cesty. Česka Včela, 1877, str. 340.

— — — Povstání v Bulharsku roku 1867. Dle bulharského A. Černeva. Světozor, illustr. týdemúk 1877, str. 571, 591.

V. B. Náměstí kapitolské v Záhřebě. Místopis-dějepisná stat. Světozor, týdemúk illustr. 1878. str. 38.

BAYER Fr. Turecko, Srbsko a Černá Hora. (Stat histor. polit.). Koleda (moravská) 1876. II str. 510.

BAMBAS V. Osnova jazyka staroslovanského. Praha, 1870.

BARTLOVA Kronika války pod Balkanem, Vyšlo VI sešitu. Praha, 1876.

BRAZDIL Ondřej: Hlas z Moravy o pravopisu všeslovanském. Kroměříž, 1851. Spis samostatný.

BUZOLIĆ Stn. Pučka učiona u Dalmaciji. Pedagog, 1872, str. 107.

CIHLAŘ S. Osvrt na školstvo u hrvatskom primorju. Pedagog, 1872 str. 37.

ČECH Svatopluk. Ze života slovanských národů. (O Dalmacii, Bosně, Polsku a Rusku). Kalendář Korunu české, 1871. str. 65—75.

ČECHOVSKÝ Fr. O Srbsku. (dějep.-topogr. stat.) Koleda, 1876. I str. 483.

—— —— O národech bydlících v Turecku. Koleda (moravská) 1876 I. str. 361.

ČELAKOVSKY Fr. Lad. Odkud beron počátek početní jmena slovanská. (Zazykospst.) Časop. Česk. Musea 1850. I. str. 3.

—— —— Slovanská přísloví. Časopis Česk. Musea 1837. III. str. 292.

—— —— Čtění o srovnávací mluvnici slovanské. Praha, 1853. Dílo samostatné.

—— —— Jazykozpytná rozmlonvání o jmenu „Sloravan“ Časopis česk. Musea 1837. II. str. 53.

—— —— Čtění o počátcích dějin vzdělanosti a liteтury národů slovanských. Praha, 1877. Spis samostatný.

—— —— Mudrosloví národů slovanských v příslovích. Praha,. 1851. Spis samostatný.

—— —— Národní písně slovanské. Praha, III dílu. 1822—1827.

—— —— Srbské svatební písně národní. Časopis česk. Mus. 1832. II. str. 138.

—— —— Srbshé národní písně. Časopis Česk. Mus. 1829. I. str. 29.

ČERNY J. L. Sláva Černohorstva. Koleda, 1877. str. 444.

—— —— Černá Hora. Koleda, 1877. str. 444.

ČERNY Jan. Hercegovina. Žemě a lid. Dle zápisků vlastenců a zkušeností. Praha, 1876. Spis samostatný.

ČERNY V. J. Bělehrad. Črta cestopisná. Světozor, 1872. str. 547—606.

ERBEN Jos. Vévodství Korutany a Krajina, v geograficko statistickém a historickém přehledu. Vynato z „Nauč. Slovniku“. Praha, 1865.

ERBEN K. J. Imena měsícû slovanská vůbec a česká vůbec. Časop. česk. Mus. 1849. I. str. 133.

— —— Výbor prostonárodních povídek slovanských v nářečích původních. Praha, 1863. Spis samostatný.

DOBROVSKÝ Jos. Slovou-li Slované od „slávy“ čili „slova“. Časopis česk. Musea 1827. I. str. 80.

DORDĚVIČ. M. J. Královič Marko hrdina srbských nár. písni. Obrazy života, 1873. str. 116 — 181. № 11—12.

DRAŠKOVIĆ Janko. Starší dějepis a nejnovější obnova literární národa Ilirského. Praha, 1845. Spis samostatný.

DUNOVSKY Jan. O národní písni Bulharů. Květy, 1872. str. 99.

— — Žena v národní písni slovanské. Světozor, illustr. tyd. 1874, str. 66—75.

DURDÍK Pavel Dr. Slavjanofilská strana na Rusi. Osvěta 1873. I. str. 81.

DVORSKY František. Mikulás Zrinský, hrdina Sigetský. Květy, illustr. týd. 1868. № 30—33.

FABKOVIĆOVA M. K Savici, cestopisný obrázek od — Květy, illustr. týd. 1869. № 23—25.

J. V. Fr. Vončina Ivan. Životopis a podobizna. Světozor, illustr. tyd. 1874. str. 266.

J. V. F—Č. Preradović Petr. Život a podobizna. Světozor, týd. illustr. 1874. str. 423—439.

J. V. F. — Zajc Ivan, chorvatský skladatel. (Život a podobizna). Světozor, illustr. týd. 1875. str. 294.

FILIPOVIĆ Iv. Kulturni protivnici Hrvata i Srbâ. Pedagog, 1872. str. 6.

FRIČ Antonin Dr. Cesta do Chorvátska a na Černou Horu. Cestopisy. „Živa“ (starý běh) Rok XII, svazek IV.

FRŮHAŮF Vojtěch Dr. Rolnictvo slovanské, trakoillyrské a germanské. „Ziva“ (starý běh). Rok XII. seš I.

FUKS Jos. Hedvábnictví v zemích jihoslovanských. Pedagog, 1872. str. 154.

GABLER Dr. Cesta po Srbsku. Cestopisná stat s illustracemi. Světozor, illustr. časopis 1868. str. 3—195.

GEBAUER Jan. Dositej Obradović. Životopis. Krit. přil. k Nár. List. 1864. № 1.

—— —— Vuk Štep. Karadžić. Životopis. Krit. příloha k Nár. List. 1864. № 3.

GEBAUER Jos. prof. Slovanské jazyky. Porovnávací výklad hlavních a charakteristiských promen zvukoslovných a tvarů flexivních. Praha, 1869. Vynatek z „Nauč. Slovniku“. —

GEBAUER Jan. Srbské národní písně o Čengići. Liter. Listy, 1865. № 16, 17.

GEITLER Leopold Dr. Starobulharská fonologie se stalým zřetelem k jazyku litevskému. Praha, 1873. Spis samostatný.

H—. Města slovanská. I Srbský Bělehrad. Cestopis. Kalendář koruny české 1872. str. 33—39.

—h. Horvatsko-Dalmatské přímoří. Zlatá Praha, 1864, str. 193, 204, 214.

HÁLEK Vitezslav. Divadelní vycházka na jih (Záhřeb, Terst, Rjeka). Osvěta, měsíčník 1871. I. str. 18.

—— —— Na hranicích Černé Hory. Cestopisny obrázek. Květy, illustr. týd. 1867. № 4.

—— —— V Kotorské Boce. Cestopisný obrázek. Květy, 1869. № 44 a 45.

HANKA Václav. Zrnéčka k paleografii staroslovanské. Časopis črsk. Mus. 1851. I. str. 155.

—— —— Počátkové posvátného jazyka slovanského. Praha, 1846. II vydání 1876. Spis samostatný.

HANKA Václav. Prostonárodní srbská musa do Čech převedená. Praha, 1817.

HANUŠ H. J. Historie příslovnich sbírek slovanských a zoláště českých. Časopis česk. Mus. 1851. — IV.

HANUŠ J. J. Dr. Procházky po oboře mluvozpytu a starožitností slovanských. Súvodem o příbuznosti a živobytí řečí indo-evropejských. Vynato z „Koledy Moravské“. 1856.

—— —— Bájeslovný kalendář slovanský čili pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských. Praha, 1860. Spis samostatný.

—— —— Bibliotheka slovanského příslovnictví. Svazek I. Lit'ratura přislovnictví slovanského a německého, čili předchudcové F. L. Čelakovského. Praha, 1853. Spis samostatný.

—— —— Sv. Kyrill nepsal než hlaholský. Praha, 1857. Spis samostatný.

JAN hrabě z Harachů. O budoucnosti a světodějiném povolání Slovanů. Časop. česk. Mus. 1876. III str. 537.

KR. HARANT z Polžic. Cesta do Svaté země. Praha, 1854, 1855. Spis samostatný.

HAVLIČEK Karel. Slované v revoluci Vídeuské. Nár. Noviny, 1848, 21. října.

—— —— Slované v Uhřích. (Uvaha polit.) Nár. Noviny, 1849, 20 října.

HAVLIČEK Karel Borovský. Duch „Národních Novin.“ Obsahuje články z „Nár. Nov“ z l. 1848, 1849, 1850. Kutná Hora, 1851. Spis samostatný.

—— —— Slované a Rakousko. (Uvaha politická). Národní Noviny, 1849. 4 dubna. Duch Nár. Novin 1851. str. 73.

—— —— Kničanin a Praha. Uvaha političká. Nár. Noviny 1849, 26 září. Duch N. Novin. Kutná Hora, 1851, str. 175.

HATTALA M. prof. O všeslovanském jazyku a písmě. Osvěta, měsíčník, 1871. I. str. 592, 707.

——— ——— O poměru cyrillčiny k nynějším nářečím slovanským. Časopis česk. Mus. 1855. I. str. 81.

——— ——— O ablativě ve slovančině a litevštině. Musejník, 1857. II. str. 227.

HEGER Hynek Jakub. Krátké navedení k těsnopisu čili rychlopisu pro ctyry hlavní slovanské jazyky, totiž: český, polský, illyrský a rusky, s přeloženími do němčiny, dve vlastní obšírné soustavy česko-slovanského tešnopisu sepsal — Ve Vídni 1849. Spis samostatný.

HILFERDING A. Listy o dějinach Srbů a Bulharů. Uvaha. Časop. česk. Musea, 1858.

HILFERDING A. O. Listy o Kyrillu a Methodu a jich tisícileté slavnosti. Slověnin (Славѣнинъ), 1862 str. 49, 69, 89.

HOLEČEK Jos. Návštěva povstalců hercegovských. Lumír, týdenník, 1875, str. 439—490.

——— ——— Černá Hora. Matice lidu, 1876. № 6.

——— ——— Druhé návštěva v taboře Hercegovském. (Cestopis). Lumír, tydenník, 1875. I. str. 500.

——— ——— Kníže Nikola I. básník. Lumír, týdenník 1877. str. 79.

HRON J. Slovanští poturčenci (doyobrazením). Kalendář koruny české 1873. str. 73—75.

——— ——— Města slovanská (Terst, Rěka, Lublau). Kalendář koruny cěské 1870, str. 36, 41.

HRUBY Jaromír. Sirotek a snaha v pisni slovanské. Koleda, 1877 str. 315.

——— ——— Dunaj v slovanské písni. Lumír, týdenník 1877, str. 246.

——— ——— Sirotek a snaha v písni slovanské. Kobda, (Moravská) 1877, str. 315.

HULAKOVSKY Jan M. Zkrácení slov, užívaná v rukopisech a listinách zvláště latinských středního věku, pak i českých a staroslovanských, jak cyrilicí, tak glagolitou psaných, anobrž i německých. Sebrané ku prospěchu diplomatů, archivářů, knihovníků a jiných milovníku písemu starožitností. Praha, 1852.

V. HUTAR. Turecko a Jihoslované. 1. Srbsko a Srbové. 2. Hercegovina a Luka Vukalić. 3. Černá Hora. Posel z Prahy, kalendář 1863.

CHRISTOV Simeon. Deset dní u Horvatoviče, obrázky ze srbského tábora. Světozor, illustr. tydenník 1876, str. 617—653.

—IK. Zega Michal St. Životopis. Světozor, 1868. II str. 74.

ISFC? O Wolhařích. (Stat narodopisná). Časopis česk. Mus. 1830. II str. 157. 1832. I str. 70.

B. J. Pohybování obývatelstva města Bělehradu v kniž. Srbském. (Stat statistická). Světozor, 1872, str. 47.

—— —— Rumuni v kníž. Srbském. (Stat statistická). Světozor, illustr. týdenník 1872 str. 59—95.

—— —— Lidnatost v knížectví Srbském. (Statistická stat). Světozor, illustr. týdenník, 1872 str. 131.

—— —— Rozpočet knížectva Srbského na r. 1873 (Statistická stat). Světozor, 1872, str. 563.

—— —— Majdanpek v knížectví Srbském. Květy, illustr. týdenník, 1871. str. 115.

—— —— K statistice Srbska. Světozor, 1873. № 9, 11.

—— —— Klimatiské poměry v Bělehradě r. 1861—1870. Světozor, 1873, str. 35.

—— —— Vinařství v knížectví srbském. (Statistickí stat) Světozor, 1874. str. 95—131.

B. J. Soudnictví v knížectví Srbském. (Statist. stat). Světozor, týdenník, 1874. str. 239.

——— ——— K dějinám cen v knížectví Srbském. (Statististická stat). Světozor, 1874, str. 59.

——— ——— Světi Aranděl v knížectví Srbském. Světozor, illustr. týd. 1875. str. 436.

——— ——— Školství v knížectví Srbském. (Stat statistická). Světozor, illustr. týd. 1875, str. 71, 82, 95.

M. L. J. O nynějších poměrech Slovanstva. Pedagog, 1872. str. 32.

M. J. L. O společných sjezdech slovanských národ. učitelů. Pedagog, 1872. str. 65.

JAGIĆ Vatroslav. Literatura charvatská. Všeobecný přehled. Krit. příloha k Nár. List. 1863. № 2. 1864. № I.

JAMBRIŠAKOVA M. Slovo k slovanským učitelkám. Pedagog, 1872, str. 188.

JAVŮREK J. Krvina u Černohorců a Dalmatinců. (Článek národopisný). Světozor, illustr. týd. 1875. str. 98.

JELINEK Edvard. O duševní práci pobratimých národů slovanských v. 1876. Turč. sv. Martina Nitra 1877. II. Zvláště, tamtéž.

J. E. Zprávy o literaturach slovanských. Viz „Zdrávy literární".

JEZBERA F. Jan. Kyril a Method, svatí apoštolové slovanských národův, nepsali nikdy glagolsky, než kyrilsky, to jest písmem na základě abecedy řecké sestaveným a doplněným. Praha, 1858.

——— ——— Oslovanech vůbec. Словѣнинъ (pražský) 1862. № 1.

——— ——— Uvod k literatuře všech plemen slovanských. Словѣнинъ (pražský) 1862, str. 5.

——— ——— O pismenech všech slovanských národův. Praha, 1860. Spis samostatný.

JEZBERA Fr. Jan. Rusové, Srbové, Poláci, Čechové s ostatními Slovany. S povyjasněním nevzájemného a nepravého vzhledu nekterých listů českých na polsko-ruskon záležitost. Praha, 1863. Spis samostatný.

JIRASEK Jaroslav. Obrázky z cest do Bulharska. Světozor, 1874. str. 42—226.

JIREČEK H. Literatura slovanského dějepisu. Časop. česk. Musea 1851, 1852. III. s.

——— —— Vědecké správy o činuosti učených a literárních společností slovanských. Časopis česk. Mus. 1853. str. 3. I.

JIREČEK H. Dr. Novověké zákonodárství Černohorské. Musejník, 1864. IV. str. 406.

JIRIČEK Jos. O slovanském bohu Velesu. Časopis česk Musea, 1875. IV. str. 405.

JIRIČEK Konst. Dr. Slovansko-turecké bojiště. Světozor, illustr. týdennik. 1876, str. 401, 425.

——— ——— Dobytí Bulharska od Turků. (Dějepis). Časopis česk. Museum, 1874. IV. str. 443.

——— ——— Jezerní vody v starém Bulharsku. Časopis česk. Museum. 1875. IV. str. 437.

——— ——— Tulovské pole. Časop. česk. Mus. 1876. IV. str. 686.

——— ——— Starobulharské nosovky. Časop. česk. Musea, 1875. III. str. 325.

——— ——— Dějiny Bulharska. Praha, 1875. Dílo asmostatné.

——— ——— Dositej Obradovič. Črta literární. Lumír, 1874. II. str. 589, 625.

——— ——— Jiří Križanič. Črta literární. Lumir, 1874. II. str. 112, 124.

——— ——— Srbsko, země i lid. Osvěta, měsíčník 1875. —

JIREČEK Konst. J. Dr. Na Balkáně. Popis. Osvěta, 1875. — V.

MICHAL Jos. V. Justin. Pravopis illyrský. Rozdíl mezi jazykem českým a illyrským. — Razlika med'u jezikom češkim i illyrskim. — S abecedom slovanskim, krestomatiom i slovstvom pomočnih slov. Praha, 1836. Spis samostatný.

K. — Pomad'arěovaní Slovanu v Uhřích. Čechoslovan, 1822. —

A. K. Pulj. Črta místop. s vyobrazením. Světozor, 1872. str. 448. —

KAMPELIK. Obrazy Srbska. Květy, 1834. — 281, 289.

KAPPER Dr. S. Vuk Stefan Varadžič. Nástin životopisný. Květy, illustr. časopis 1867. № 10—13.

KOLLAR J. Dodatky k rozpravám o jmenách a starožitnostech národa Slavského. Časopis česk. Musea 1830. IV. str. 463.

—— —— Rozpravy o jmenách, počátkách a starožitnostech národa slovanského a jeho kmenů. Budín, 1830. Spis samostatný.

—— —— Sláva bohyně a původ jmena Slavův čili Slavjanův. V listech k velect. p. P. J. Šafaříkovi. S přídavky. Pešt, 1839. Spis samostatný.

—— —— Staro italia slovanská aveb objevy a důkazy živlů slovanských v zeměpisu, v dějinách, v bájesloví, zoláště v rěči a literatuře nejdavnéjších a sousedních kmenů. I. Vídeu, 1853. II. Praha, 1863.

—— —— Cestopis obsahující cestu do horní Italie a odtud přes Tirolsko a Bavorsko, se zvláštním zřetelem na slavjanské živly, r. 1841 konanon a sepsanon od —. S vyobrazenimi a přílohami, též i se slovníkem slovjanských umělcův všech kmenův od nejstarších časův k nynějšímu věku, s krátkým životopisem a udaním znamenitějších, zvlášt nár. výtvoruv. Pešt, 1843. Spis samostátný.

KOLAR Jos. Hrobnické pole. dějep. črta. Osvěta, 1862. № 19.

— - - O kosově poli. Stat. dějepisná. Osvěta, 1863. № 16.

KOLAR Jos. Uroš, poslední Nemanić. (Stat histor.) Osvěta, 1862. № 6.

— - — Mírko Bogović. Životopis a podobizna Obrazy života, 1862. str. 209.

KOŘAN Jos. J. Povstalci dalmatičtí a některé jich obyčeje. Světozor, illustr. týd. 1869 str. 374, 415.

KOŘINEK F. B. prof. Srbský car Dušan Silný. (S podobiznon). Kalendář koruny české 1870, str. 5 , 65.

F. K. Obraz Slovanstva. I. Sousedé Slovanů. II. Stát rakonský. Matice lidu, 1867 I. 1868 IV.

KORINEK F. prof. O Bosně a Hercegovině. Kalenlendář koruny české 1869, str. 80—86.

- - - --- Vojenská hranice. (Stat děje-etno-topografická). Osvěta, měsíčník 1871, str. 305, 348.

— — -— Budoucnost Slovanův (Politicko-historická úvaha). Kalendář koruny české 1868, str. 55—62.

KOTLJAREVSKÝ A. Uspěchy slavistiky na Rusi v poslední době. (1860—1870). Časop. česk. Mus. 1874. I, II. str. 23, 169.

KOZEL Dr. Jihoslované. Nástin dějepisný. Koleda, 1876. I str. 221.

KRAJNIK Miroslav. Žena v literatuře evropské, zvláště pak slovanské. Květy, týdenník illustr. 1869. № 34—37.

KRAL Jos. Jaromír. Slované, praotcové Čechů a bytelná sídla jejih. Hradec Králové, 1825. Spis samostatný.

KRBEC J. Sv. Cyrillus a Methodius apoštolé Slovanští. Časopis česk. Museum, 1847. II. str. 28.

KRIŽEK Václav. Antologie jihoslovanská, s předcházející krátkou srovnávací naukon v tvarech a s připojeným

slovníčkem. K usnadnění vzájemnosti Čechů a Jihoslovanu. Praha, 1863. Spis samostatný.

KRIŽEK Václav. Přehled literatury jihoslovanské. Musejník, I. str. 107, II. str. 264, III. str. 407, IV. str. 519. 1860. I. str. 89, II. str. 238, III. str. 364.

—— —— Epochy a obsach dějin národů slovanských. Časopis česk. Musea, 1877. str. 227, 598.

—— —— Dějiny národů slovanských v přehledu synchronistickém. Tábor a Jindř. Hradec, 1876. Spis samostatný.

KROLMUS Václav. Život sv. Ivana, králeviče Horvátského, poustevníka a patrona českého pod Skalon nad Potokem Lodčnici na Beronusku. Praha, 1850. Spisek samostatný.

KŘTĚTICKÝ Jos. Vacl. Romantika proč nemohla se ujmonti u národův slovanských. Beseda, 1864. № 5.

KVĚTENSKY J. Několik slov o Srbsku. (S vyobrazením). Zlatá Praha, 1865, str. 21.

KULDA B. Poslední Zrinové. (Článek pol.-histor.) Česká Včela, 1842.

S. L. Ilica, vzpomínka z Hercegoviny. Slavia, 1877. str. 652.

L—I—Ć. Jan Perkovec. Životopis a podobizna. Květy, illustr. týd. 1871. str. 182.

LAMBL D. V. Básně Preradovićovy. Rozbor. Národní Noviny (Havličkovy) 1849. № 69.

—— —— Obrazy z Jihoslovan (Cestopis). Časopis česk. Musea, 1849. IV. str 3.

—— —— Zpráva o Černé Hoře a Černohorcích. (Cestopis) Časopis česk. Musea. 1850. IV. str. 511.

—— —— Paběrky obsahu lékařského z Jihoslovan. (Přírodovědecký). Časop. česk Musea. 1851. II. str. 18 —.

LAMBL J. B. Dr. Zpomínky na venkovský život v knížectví Srbském. Časop. česk. Museum, 1868. I. 33 str. II. 125 str.

LAPANJE Janez. Slovensko ljudsko šolstvo. Pedagog, 1872. str. 30, 79, 159.

LAVROVSKÝ P. O úspěchu slavistiky v Rusku. Musejník, 1860. II. str. 219.

LEGO J. Obrazy z Krajinska. (Postojenská pecera, Cirknické jezero. Okoli Cirknické. Jama, Idria. Světozor, 1873. č 15—34.

Z cestopisu hr. V. Leslia. Staré zdrávy o nynější vévodovině Srbské i o knížectví srbskem v XVII. století za panování Leopolda I. Lumír, 1852. Díl II. str. 1120.

Z LUMY. Bulharská dívka. (Popis). Lumír, 1851. str. 375.

M. F. Dragonić Janko. Životopis. Lumir, 1854. I. str. 38.

J — M . . . . n. Marko Bočar. (Život.) Pozel z Prahy, 1863. Kalendář.

MAYERHOFER Vojtěch. Illustrovaná kronika války východní. Praha, I díl. 1877.

MALY J. Poněmčilí Slované a jich zvláštnosti. Musejník, 1857. II. 155.

MAREK A. O Černohorcích. Jindy a nyní, 1833,

MAREK T. Dr. Křestné jmeno u Srbů. (Studie). Světozor, 1875, str. 8.

MATEJKA Aug. Boj mezi Slovanstvem a Německtvem. Článek kult-historický. Koleda (olomoucká) 1876. I. str. 156.

MATZENAUER Ant. Cizí slova ve slovanských řečech. Brno, 1871. Dílo samostatné.

MAŠEK J. L. Školství v Chorvátsku. Posel z Budče, 1875. № III

MENČIK Ferdinand. Chorvátské spisovatelky. (liter. hist.) Světozor, 1876, str. 578—590.

MĚSTSKÝ Mojmír. Láska a suatek z příslorí lidu slovanského. Nový tajemník lásky. Praha, 1875.

MIKOVEC Fr. B. Stanko Vraz. Nekrolog. Lumír, 1851. str. 432.

MILIČ J. Srbové uherští. (Les Serbes de Hongrie, leur historie, leurs privileges, leur église, leur état politique et social.) Osvěta, měsíčník 1874. str. 914, 931.

—— —— Dalmacie. Popis. Osvěta, měsíčník, 1875.—V.

MIROHORSKÝ Návštěva v Bělehradě Srbském Obrazy Života (Nerudovy) 1859. str. 22.

N. N. Bulhaři (Stat národopisná). Světozor, illustr. týd. 1877. str. 381—477.

—— —— Osvěta na Černé Hoře. Posel z Budče, 1875. č. VI.

NEBESKY. Slované a Židé. Květy, 1845. str. 51.

—— —— O poměru Slovanů a Židů Květy, 1844. str. 81.

NĚMCOVÁ Božena. Národní slavnost Sloinců v dolině Žilské v Korutanech Musejník, 1857. III. str. 307.

NERUDA J. Obrazy z Krajiny. Cestopis. „Obrazy z ciziny“. Praha, 1872.

—— —— Bělehrad. Cestopis. „Obrazy z ciziny“. Praha, 1872.

NOSAK J. Něco o Bulhařich. Česká Včela, 1844. č. 39.

P. Slovensko šolstvo in učiteljstvo. Pedagog, 1872. str. 45.

P. J. L. Podobnost a odchylky jazyka slovanského. Pedagog, 1872. str 83 354.

PABIŠKA St. Posvátní ptáci starých Slovanů. Koleda, (moravská) 1876. str. 173.

PACÁK Bedřich. Černá Hora a Černohorci. S 3 vyobraz. Kalendář Koruny České 1874. str. 39, 44.

PALACKÝ Fr. Srovnání zákonů Stefana Dušana srbského s nejstaršími řády zemskými v Čechách. Časop. česk. Mus. 1837. I. str 68.

—— —— O národech Uherských zvláště slovanských. Časopis česk. Mus. 1829. IV. str. 1.

PELAGIĆ. Неколико ријечи о Србима у Турској Србији. Pedagog, 1872.

PERVOLF Jos Uhry a východní otázka. (Historické studium). Časopis česk. Museum 1868.

—— —— Vývin idey vzájemnosti u národů slovanských. Praha, 1873.

PETIĆ Gavro. Напредовање основ. школа у Црној Гори Pedagog, 1872. str. 97.

PETROVIĆ N. J. Нешто о школах у Србији. Pedagog, 1872. str. 238.

POKORNÝ Rudolf. Květomluva. Z národních písní slovanských Praha, 1873. Spis samostatný.

PROKŠ L. J. Dubrovnická mysterie. (Literární rozbor) Světozor, 1874 str. 390—399.

RAJKOVIĆ Sava. Svatá pomsta. Obrázek z bojů srbsko-tureckých. Světozor, 1869 str. 234—252.

RANK Josef. Katalog slovanských knih vydaných v Rakousku r. 1860. Praha, I. 1861 II. 1862.

RASCH Gustav. Obrazy a náčrtky z Černé Hory. (Original). I. Silnise na Černou Horu. str. 462 II. Hlavní město Černé Hory str. 487. III. Černohorci a Černohovky 571. Světozor, illustr týd. 1875.

—— —— Obrázky a náčrtky z Černé Hory. Světozor, 1876 str. 72.

RITTER L. z RITTERSBERKU. Pravlast slovanského zpěvu. Časopis česk Museum 1846. I. 34.

RITTERSBERG. Simon Milutinovič. Lumír, 1853. díl 1. str. 61.

ROŠCISZEWSKI hr. z Rošciszewa. Wplyw jazykuv cizích na slovanský a jednoho nářečí na druhé. Květy, 1839. (str.) 50 (příloha).

ROZUM Jan Václav. Slovanské bájesloví V základních částkách nastínil. Praha, 1857. Spis samostatný.

RÜFFER Ed. Rusko-turecká válka. (s illustracemi). Praha, 1877. Samostatné dílo.

—— —— Celé jihoslovanské bojiště. Strategické poměry Dalmacie, Bosny, Hercegoviny a Černé Hory. (S 2 dřevoryty). Praha.

s— Nikita I a Milán IV. Životy. Slavie, 1875. I. str. 531.

J. S. Nikola Jevdjovič, hejduk srbský. Světozor, 1873. č. 4—7.

SĚ. — Jiří Vlajkovič. Životopís a podobizna Květy, illustr. týdennik 1871. str. 382—390.

—— —— Ristić Ivan, knízěcí náměstek v Srbsku. Životopis a podopiz. Květy, 1872. str. 214.

SCHULZ Ferdinand. Vzpomínka na Johna Bowringa. (Stat hist.-literární). Osvěta, 1873. str. 299. — I.

SLOVĚNIN. Všeslovanský časopis, (Словѣнинъ, газета Всеславянская), posvěsený nauce a zajímavému čtění. Redaktor a vydavatel F. J. Jezbera Praha 1862—1864. Obsah: Články původní i vypůjčená je všech slovanských kněh a časopisů, mající za učel slovanskou vzájemnost, nauku a t. d Ke každému číslu připojen jest kaznam slov slovanských, kterú od českých se různí.

SOBEK Fr. Obrázky z jihu. Obraz života, 1872. Sešit 16.

SOBOTKA Primus. Ukázky ze slovanské symboliky. Květy, 1870. str. 34. — 1871. str. 211.

SOBOTKA Primus. O úctě Slovanů k stromům Koleda, 1877. str. 139.

SREZNĚVSKY J. Zpráva z illirských Slovan Zdopisu — sděluje V. Hanka. Časop. česk. Mus. 1842. I. str. 142.

—— —— Zpráva v literatuře ilirských Slovanův. Časop. česk. Musea 1841. str. 224, 1842. str. 301.

STAŇEK V. Dr. Cesta z Prahy do Bělehradu Srbského. (Cestopis). Poutník, 1846. I. str. 51—163.

STEFAN K. Národní báje a pověry Slovinců. (Dle Radoslava Razlaga) Lumír, 1853. Díl I. str. 329—351.

STOJANOV V. D. Dědo-Silvestro Peno. Životopis a podobizna. Zlatá Praha, illustr. 1865. str. 57.

—— —— Bulhaři, lid a jeho písně. (S vyobrazenim). Zlatá Praha, 1864. str. 156.

—— —— Literatura bulharská. Historiský přehled. Krit. příloha k Nár. List. 1864. № 1.

—— —— Nikolaj Mir. Taškov mecenáš bulharský. (Život a podobizna) Květy, illustr. týd. 1870. č. 23.

—— —— Bulharští povstalci. (Národop. článek). současný. Květy, týd. illustr. 1868. č. 1.

—— —— O literárních pracích Bulharů v nynější době. Musejník, 1866. str. 271, 414.

—— —— Rakovský Gjorgji Stojkov spisovatel a hrdina bulharský. (Životopis). Květy, 1866. № 31.

STOJANOVIĆ Mijat. Nješto o obraznosti ili kulturi Karlovačke krajine. Pedagog. 1872. str. 42, 87.

F. Š. Slované v Carohradě Jindy a myní. 1833.

ŠAFAŘIK Pavel J. Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku. Časopis česk. Mus. 1848. I str. 1.

—— —— Gundulić. Životopis. Květy, 1839. Příloha I.

ŠAFAŘÍK P. J Ohledy metrického veršování illyrských Slovanů. Krok, 1833—1835.

—— —— O Rusalkách. Časopis. česk. Musea. 1833. III. str. 257.

—— —— Přehled pramenů staré historie Slovanské. Časopis česk. Musea. 1834. II str. 155.

—— —— Myšlenky v starobylosti Slovanů v Evropě. Časopis česk. Musea, 1833. III. str. 257.

—— —— Přehled národních jmen v jazyku slovanském. Časopis česk. Musea, 1835. IV. str. 367.

—— —— Pohled na pravěk hlaholského písemnictví. Časopis česk. Mus. 1852. II. str. 81.

—— —— Výklad některých pomístních jmen u Bulharů. Časop. česk. Musea, 1847. II díl. 572 str.

—— —— Literatura ilirská. Zprávy. Čas. česk. Musea, 1838. str. 256, 430, 587.

—— —— O staroslovanských, jmenovitě cyrillských tiskárnách v jihoslovanských zemích a krajinách přiležících v století XV, XVI a XVII. Časopis česk. Mus. 1842. I. str. 93.

—— —— Sbírka slovanských písní národních. Časop. česk Musea, 1838. II. str. 252.

—— —— Mnicha Choabra o písmenech slovanských Praha, 1852. Vynato z „Památek dřev. písem. Jihoslovanů.“

—— —— Starožitnosti slovanské. Praha, 1837. II. (Sebrané spisy) 1862.

—— —— Literatura illyrských Slovanů. Časop. česk. Mus. 1834. I. str. 113.

—— —— Slovanské národní písně. (Sbírky Vuka Karadžiče, S. Milutinoviče a Václ z Oleska). Časopis česk. Mus. 1833. IV. str. 445.

—— —— Přehled nejnovější literatury illyrských Slovanů. Časopis česk. Musea, 1833. I. II. str. 3, 104.

ŠAFRÁNEK J. Příspěvky ku poznání názoru lidu jihoslovanského, na základě národních srbských písní. Světozor, illustr. týdenník, 1872. str. 399—423.

——— ——— Povaha Srbského národa a její význam. Květy, illustr. týd. 1871. str. 402.

ŠENOA A. Dubrovník. (Popis a dějiny). Zlatá Praha, 1864. str. 179—189.

ŠEMBERA Al. Staroturecké popsání Slovanův a Rusův a jich zemí. Časop. česk. Mus. 1841. III. str. 332.

ŠLECHTA Jan. Z krajin slovanských. IV. „Balkán". Koleda (moravká), 1877. str. 9.

ŠMIDEK Karel. Statistíka knížet. Srbského. Časopis Matice Moravské, ročník 1876. VIII.

ŠPUN Nap. M. Sima Milutinović Sarajlja. Životopis. Obrazy Života, 1860. № 5.

(——— ———)? Krátký přehled novější literatury srbské. Krit. příl. Nar. Listů. 1864. № 4.

——— ——— Kraljević Marko. Hist. lit. Obrazy života, 1861. № 4, 5.

——— ——— Dějepis v srbských národních písních. Obrazy života, 1860. № 3.

——— ——— D. Ignacio Gjorgji. Nástín životopisný. „Máj", Almanach, 1862. —

ŠTULC V. Něco o povaze Srbů. Květy, 1838. str. 78.

ŠTUR Lad. O národních písních a pověstech plemen slovanských. Praha, 1853. Spis samostatní.

ŠUMAVSKÝ Franta Jos. Otče náš slovanský ve 4 nářečích, aneb krátké navedení ke čtení slovanskémm, totiž česk, polsky, illirský a ruský. Praha, 1840. Samostat. spis.

——— ——— Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí: ruskeho, bulharského, chorvatsko-srbského, česk. a polsk. Vyšel jen sešit I. Praha, 1857.

ŠUMAVSKÝ Franta J. Jazyk slovanský čili myšlenky o všeslovanském písemním jazyce. Praha, 1851. Spis samostatný.

TRUHELKA A. Náčrtky z Turecké hranice, I. Slavonije. II. Ciganska varoš. III. Slavonská mládež. IV. Výroční trh. Obrazy života (Nerudovy), 1859. str. 125, 165.

TOMIĆ Dr. Petr. Ruski jezik na město němačkog a latinica na město grštice. Pedagog, 1872. str. 170, 232.

TOUŽIMSKÝ. Boje za osvobození Srbska v XIX věku. Praha, 1876.

TUMINSKI D. F. Štěpán Dušan Silný. Podobizna a život. Květy, illustr. týd. 1868. № 6.

F. V. Bulharsko. (Obraz zeměpisný a histor.) České listy zahraničné (draždanské). 1876. č I.

VAVRA V. Mužové Slovanští. (J. J. Strossmayer). Kalendář koruny české 1872. str. 63.

VEBER A. Gundulić Ivan Životopis. Lumír, belletr. časopis 1854. I. str. 572.

VESELÝ J. Z. U bulharských Haši-hajduků. Koleda (moravská), 1877. str. 263.

—— —— Zvyky a obyčeje Srbův. Beseda (moravská) 1874. I.

—— —— Horvatské obyčeje. Beseda (Olomouc), 1874. I.

—— —— Obyčeje a zvyky u Slovinců. Světozor, 1871. č. 27, 28. —

VYSOKÝ Arnošt. O hornictví staroslovanském v severním Štýrsku. Příspěvek k dějinám vzdělanosti slovanské a národopisu staroslovanského. „Živa“ časopis pro vědy přírodní. Rok XI. sešit 4.

VOCEL J. E. O vzdělanosti slovanského národa v prvotních sídlech jeho. Musejník, 1864. IV. str. 853.

VOCEL Jan Erazim. Pravěk země české. (Část první Slované vůbec). Praha, 1868. (č.) Dílo samostatné.

Cesta v hoření krajiny horvatské. Wýtah z listu Stanka Vraza. Včela, 1845. č. 2.

Z DOPISU Stan. Vraza. (O ilirské literatuře). Časop. česk. Mus. 1844. IV. str. 621.

ВУКОЋЕВИЋ Никола. Србске народне школе. Pedagog, 1872. str. 74—209.

ZAKREJS Frant. Louis Leger. Životopis. Osvěta, měsíčník, 1873. str. 571.

ZOUBEK F. J Svatební obyčeje Štýrských Slovanů. Zlaté Klasy, 1850. № 5, 6, 7.

X. — Bulhaři r. 1876. Česká Včela, 1876. str. 59

II.

Чланци без означених имена писаца.

SRBSKA tvrz Alžběta na ostrově dunajském Popis k vyobrazém. Světozor, illustr. týdenník 1870. str. 382.

BĚLEHRAD. Popis. Slavie, 1875. I. str. 643

BĚLEHRAD srbský Popis. Světozor (běh starý), 1835.

BĚLEHRAD srbský. Popis s obrazem. Květy, časopis illustr. 1869. № 44.

SRBSKÉ divadlo v Bělehradě. Popis a vyobrazení. Světozor, 1873. č. 21.

Popsání cesty vykonané Uhrami do Bělehradu. Květy 1834. str. 248.

ČECH Bělehradu srbského obhájil. (Dějepis). Lumír, 1852. Díl I. str. 259.

BLAZNAVAC Milovoje Petrovič, životopisa podobizna. Světozor, 1873 str. 197.

O BOSNĚ. (Popis). Lumír, belletr. časop. 1853. str. 858.

RAKOUSKO a Bosna. Stat politicko-historická. Světozor, illustr. týd. 1867. str. 192.

VŮDCOVÉ povstalců bosensko-hercegovských. (Popis k vyobrazením). Slavia, 1876. II. str. 82.

BULHAŘI a Bulharsko. (Popis s 2 vyobraz.) Posel z Prahy, kalendář 1867.

BULHARSKO a Bulhaři. (Národopisný článek). Světozor, 1875. str. 390.

BULHARŠTÍ sirotci v Cařihradě. Česká rodina, 1877. str. 76.

NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ poměry Bulharska. Světozor, 1875. str. 81 (příloha).

BALKANSKÉ hory a Bulhaři. Květy, 1844. č. 89.

N. N. Ze starych dějin bulharských. Beseda, 1864. № 15.

BULHAŘI a stolice papežská. Obecné listy naučné a zábavné. 1860. II.

Z BULHAR. Obrázky z doby války. Vlast, kalendář 1878. str. 54.

— Umělecký průmysl Bulharův. Lumír, 1873. I. str. 119.

CETYŃSKÁ residence. Beseda (moravská), 1875.

CETINĚ na Černé Hoře. S vyobrazením. Světozor, illustr. týdenník, 1868. II. str, 49.

GENERAL ČERŇAJEV. Životopis a podobizna. Slavia, 1876. II. str. 419.

— Černá Hora. (Země-děje a etnografický čl.) Rodíná Kronika, 1862. str. 237, 239.

NÁLEZ rukopisů v Černohoře. Časop. česk. Musea, 1838. str. 254.

OSVĚTA na Černé Hoře. Světozor, illusr. týdenník, 1875 příloha 9.

SPOLEČENSKÉ poměry v Černé Hoře. Slavie, 1876. II. str. 698.

OSVĚTA na Černé Hoře. Stat poučná. Posel z Budče 1875. 1212.

U KNIŽETE a knežnu Černé Hory. Stat biograf. s podobiznami. Květy, illustr. týdenník 1868. № 17.

Z KOTORU na Černou Horu. Cestopisná črta illustr. Květy, illustr. týd. 1868. č. 17.

POVAHA Žernohorců, od —. Světozor, illustr. týd. 1876. str. 437—449.

OBRÁZKY z Dalmacie. Zestopisu českého študentstva (s 2 illustrac). Kalendář koruny česke 1869: str. 38—40.

POVSTÁNÍ v Dalmacii z obrazy v textu a mapou. Praha. Spis samostatný,

OBRÁZKY z Dalmacie. I. Molo. Květy, illustr. týdenník, 1867. № 8.

DANIČIĆ Jiří. Životopis a podobizna. Světozor, týd. illustr. 1876. str. 586.

KNIŽE DANILO. Životopis. Obrazy života. 1861. № 10.

DOBRUDŽA. (Článek cestop.) Světozor, 1877 str. 274.

DRAMA Dubrovnické. Slovanský Svět, 1872 sešit I.

KLAŠTER Duže v Hercegovině. Slavie, 1875. I. str. 643.

DRINOV Martin, Životopis a podobizna. Světozor, illustr. časopis, 1877. str. 249.

NÁVŠTĚVA v Dubici v Bosně, v brěznu r. 1853. (Z přatelského dopisu). Lumír, 1853. str. 448. díl I.

GAJ Ljudevit Dr. Životopis a podobizna. Světozor, illustr. časopis, 1872. str. 591, 602.

GAJ Ljudevit Dr. a jeho působení na slovanském jihu. Slovanský svět. 1872. —. sešit 9.

GARAŠANIN Ilja, srbský ministr. (Životopis a podobiz.) Světozor, illustr. týd. 1874. str. 494.

MARIE GRGUREVA herečka bělehradského divadla. Podobizna a život. Květy, illustr. týd, 1871. str. 142.

MILKA GRGUREVA, tragická milovnice bělehradského divadla. Květy, 1871. str. 198.

GUNDULIĆ Ivan. Životopis a podobizna. Květy, illustr. týdenník, 1867. č. 25.

PROCHÁZKA po Hercegovině. (Cestop. s vyobrazením). Světozor, illustr. týd. 1869. str. 72.

PAJANOV Hitov, vojvoda bulharský. Životopis. Květý, 1870 č. 16.

— Úryvek z popisu po Hranici a Srbsku. Rodinná Kronika, 1862. I. str. 312.

HUBMAYER Miroslav vůdce povstalců hercegovských Světozor, illustr. týd. 1875. str. 531.

NÁRODNÍ obyčeje Ilyrův. od — Česká Včela. 1839. — 50.

MAPKA zemí ilyrských. (Ze spisku „Pohled na Bosnu"). Praha, 1845.

ZEMĚPISNO-statistický obraz krajů ilirských. Květy, 1841. —

JAGIĆ Vatroslav. Životopis a podobizna. Světozor, 1877. str. 326. Illustr. týd.

JELISAVČIĆ srbský hajduk. Životopis a podobizna. Květy, illustr. týd. 1871. str. 294.

JIHOSLOVANÉ. Obraz národopisno-literární. Otisk z „Naučného Slovníku".

RAKOUSKO a Jihoslované. Slovanský Svět, 1872. № 6.

ZPRÁVY „Z jihoslovanského bojiště". Světozor, 1875, 1876. —

PSANÍ Mikuláše Jurišiće ku králi Ferdinanda I r. 1532 v hájení města Syseku. Časopis česk. Musea 1827 II. str. 71.

KARLOVEC. Popis a obraz. Slavie, 1875. I. str. 559.

KARLOVEC v Chorvatsku. Popis. Světozor, illustr. časop. 1875. str. 319.

KLAIĆ Michal. Podobizna a životopis. Světozor, 1876. str. 671.

KOLJO v Krajině. Popis s vyobraz. Květy, illustr. týd. 1868. № 2.

SRBSKY národní tanec „Kolo". Slavie, 1875. I. 335.

BART. KOPITAR. Životopis. Květy, 1844. č. 111.

BITVA na Kosovu. Dějepisná črta. Zlaté Klasy, 1855. II. str. 365.

KOSTAJNICE. Popis. Světozor, illustr. týdenník, 1875. str. 537.

HRAD Cormons v Krajině. Popis a illustrase. Květy, illustr. časop. 1868. № 19.

KRCO PETROVIĆ junák černohorský. Životopis a podobizna. Květy, illustr. týd. 1867. № 1.

KŘIZÁCI. Národní pastýřská slavnost v Slavenii (Stat národopisná s illustr.) Květy, illustr. týdenník, 1870. № 7.

— Některé velkonoční obyčeje v dolní Krajině. Světozor, 1874. str. 202.

KUHAČ-Koch Fr. chorvatský okladatel. (Životopis a podobizna). Světozor, 1874. str. 339.

SLOVINEC dr. Lavrič. Životopis a podobizna. Květy, illustr. týd. 1869. № 29.

Poslední král srbský Lazar. Rozlič. Prazšké, 1826. — 129.

Srbská a ilirská literatura. Z dopisu V. Hankoví. Časop. česk. Musea, 1841. str. 104.

Zprávy o literaturach slovanských vůbec. Časopisy: Lumír (starčí i novější). Časopis česk. Museum. Květy, Osvěta.

LITERATURA horvátská roku 1863. (Přechled). Zlatá Praha, 1864. str. 7.

PŘEHLED bulharského písemnictv od? Beseda (Brno) 1875. II.

PŘEHLED srbsko-chorvátské literární činnosti roku 1870.

LITERARNI zprávy z Chorvat. Časopis česk. Musea 1835. — II str. 228.

LITERATURA jihoslovanská (Přehled časový). Zlatá Praha, 1864. str. 58.

LJUBIBRATIĆ Michal vůdce hercegovský. (Životopis a podobizna). Světozor, illustr. týd. 1875. str. 483.

LUBLAŇ. Popis s vyobrazením. Květy, illustr. čas. 1869. № 38. —

LUKA VUKALOVIĆ. Životopis a podobizna. Obrazy života, 1862. str. 164.

LUKA PETKOVIĆ vůdce povstalců hercegovských. (Životopis a podobízna). Světozor, illustr. týd. 1875. str. 547.

JILJO Marko, bulharský junák. (Života podobizna). Květy, obrázkové, 1867. № 2

ILIJA Markov. Posel z Prahy, kalendář, 1875.

MAŽURANIĆ Jan, bán chorvatský. Života podobízna. Světozor, 1873. № 44.

MESIĆ Matěj, první rektor jihoslovanské university. Světozor, illustr. tydenník 1875. str. 49.

MICHAL metropolita srbský. Život a podobizna. Světozor, 1876. str. 500.

MIKLOSIĆ František. Životopis. Lumír, 1854. str. 644.

MILETIĆ Svetozar Dr. (Život a podobizna). Světozor, 1876. str. 438.

MILETIĆ Svetozar Dr. Podobizna a život. Květy, illustr. časopis 1871. str. 214.

——— ——— Život a podobizna. Slavia, 1876. II. str. 476.

——— ——— Životopis a podobizna. Světozor, 1873. č. 14.

KNIŽE MILOŠ. Život. Jindy a nyní 1833. —

JIŘI MILUTINOVIĆ. Životopis.-Květy, 1844. č. 149.

MILUTINOVIĆ VII. Životopis. Čechoslovan, 1831.

MIKULÁŠ, kníže černohorský a kněžna Milena. Životy a podobizny. Česká Včela, 1877. str. 142, 109

MINČELIĆ Václav básník jihoslovanský. Životopis. Lumír, 1853. III. str. 884.

MRAZOVIĆ M. Životopis a podobizna Světozor, 1870. str. 194.

SRBSKÁ kněžna Natalie Petrovna. — Podobizna a život. Slavia, 1876. II. str. 615.

NATALIE PETROVNA kněžna srbská. (Život. a podobizna). Světozor, illustr. tyd. 1876. str. 490.

OBRENOVIĆ kníže srbský. Podobizna a životopis. Světozor, 1868. II. str. 295.

MILAN OBRENOVIĆ IV. kníže srbský. Život a podobizna. Světozor, illustr. tyd. 1876. str. 407.

OBRENOVIČ Michal Miloš III. kníže srbský. Životopis a podobizna. Světozor, 1868. II str. 114.

POCIĆ Orsat básnik dalmatský. (Životopis a podobizna). Světozor, illustr. týd. 1875. str. 219.

OBRÁZKY z Přímoří. 1. Cestou na trh. 2. Rybák. 3. Tahonu. (S vyobrazeními). Květy, illustr. tyd. 1868. № 51—53.

RAČKI František. Životopis a podobizna. Světozor, 1873. č. 22.

RAČKI Fr. Dr. Životopis a podob. Květy, illustr. týd. 1868. № 33.

RISTIĆ Jovan, srbský statník: (Životopis a podobizna). Světozor, 1875. str. 447.

RJEKA. Popis k vyobrazení. Květy, illustr. časop. 1869 № 30.

RODIĆ baron místodržitel dalmátský. Životopis a podobizna. Světozor, illustr. týdenník, 1875: str. 330.

RUSOVÉ na Balkáně. (Z denníku rusk. dělostřelce). Květy, 1837. —

JAN KUKULJEVIĆ Sakcinski. Životopis a podobizna. Květy illustr. časop. 1869. № 47.

JOVA JOVANOVIĆ Serdar, starosta Rysenský. Život a podobizna. Světozor, týd. illustr. 1869. str. 390.

— ? Slovanští rapsodové národní. Lumír, 1873. I. str. 299.

POUT Slovanův do Ruska roku 1867 a její význam Praha, 1868. Spis samostatný.

Některé prostředky k užší vzájemnosti Slovanů. Slovanský Pedagog, 1872. seš III.

Národní obyčeje u Slovanů. Slovanský svět. 1872. sešit I.

JOSEF MAZZINI a Slované. Slovanský svět, 1872. seš. IV.

SLOVANŠTI civilisátoři v Anglii. Slovanský svět. 1872. seš III.

HLASY o jednotě slovanské. (Spis politický). Praha, 1869. Spis samostatný.

— SLOVANSKÉ university v Rakousku. (Uvaha). Slovanský svět, 1872. str. I.

TANEC štýrských Slovánů. Česká Včela, 1831. —

„SLAVIA“. Kytice z národních písní slovanských. Vydává literární-řečniký spol. „Slavie“. Praha, 1873. Spis samostatný.

HISTORICKÁ věda u Mad'arů a Slované Uherští. Slovanský svět, 1872. sešit VI.

ROZJIMANI o hudbě pro Slovany. Světozor (beh starý) 1835.

ZASLUHY Slovanů o evropskou civilisaci. Květy, 1839. str. 89.

O příchodu Slovanů do nýnějších sídel. Rozlič Pražské, 1826. str. 100.

SLOVINSKY tanec. Narodopis stat k vyobrazení. Květy 1870. № 18.

SOLUŇ v Macedonii. S vyobrazením. Posel z Prahy, kalendář 1864.

SRBSKÉ dějiny. Črta dějepisná. Rodiná Kronika so II. str. 347.

SRBSKY starejšina. (Popis k obrazu). Květy, illustr. týd. 1871. str. 406.

PŮVOD pokrevní nisty u Srbů. Slovanský svět, 1872. seš I.

SRBSKO před a po cestě knížete Milana do Livadie. (Uvaha). Slovanský svět 1872. seš III.

OBÝVATELÉ knížectví Srbského. (Stat etnografická). Světozor, 1870. str. 54, 60, 71.

KNÍŽECTVÍ srbské a národ srbský. (S vyobraz). Posel s Prahý. 1866. (Kalendář).

O starém patriarchálním řízení v Srbsku. Slavie, 1876. II. str. 306.

NARODNI básnictví Srbův. Květy, 1837. příl st. 21.

O SRBSKÉ národní poesii. Květy, 1836. —

„KRSTNO IME“ a unášení dívek u Srbů. Slavie, 1875. I. str. 642.

ŠTĚDRÝ večer u Srbů. Stat národopisná s vyobrazením. Květy, illustr. časopis 1867. № 26.

ŽENY srbské. Popis. Světozor. illustr. týdenník 1874. str. 514.

RUSKO a Srbsko. (Úvaha hist.-polit.) Slovanský svět. 1872. sešit II.

STRATIMIROVIĆ Jiří. Životopis a podobizna. Světozor, illustr. týd. 1869. str. 407, 415.

STROSSMAYER Josef Jiří biskup Dakovský. Životopis a podobizna. Světozor, illustrovaný týdenník. 1867. I. str. 119, 200.

—— —— Životopis a podobizna. Světozor, týd. illustr. 1870. str. 69.

—— —— biskup d'akosvký. Životopis a podobizna Květy 1870. № 8.

Dr. J. SUBOTIĆ. Životopis a podobizna. Květy, illustr. týd. 1868. № 28.

IVAN SUNDEČIĆ. Život a podobizna. Květy, 1867 № 9.

ŠAFAŘÍK Jan dr. předseda učen. druž. v Bělehradě. (Život a podobizna). Světozor, illustr. tydenník 1876. str. 425.

TOMŠIĆ Antonín. Životopis a podob. Světozor, illustr. tyden. 1871. № 35.

—— —— Životopis a podobizna. Květy, illustr. týd. 1871. str. 206.

PEVNOST UŽICE v Srbsku. Popis s vyobrazením. Květy, illustr. 1869. № 19.

VÁLKA slovansko-turecká. (S illustr.) Světozor, illustr. týdenník, 1876, 1877.

—— —— rusko-turecká. Náčrtek politicko-historický. Československá Koleda. Kalendář na 1878, str. 101, 108.

—— —— slovanská s Turky. (Načrtek hist.-politický.) S illustr. Vlastenecký kalendář, 1878.

SLOVANSKO turecká válka roku 1876—1877. (Valka Srbská a Černé Hory. — Valka ruská). Vlast (kalendář) 1878. str. 104—112.

RUSKO-turecká vojna o osvobození křestanů. Pećírkův Nár. kalendář 1878.

VLAJKOVIĆ Jiří. Životopis a podobizna. Slavia 1876. II. str. 447.

JAK povstala Vojvodina. (Stat dějep.) Beseda, 1864 č 31, 32. —

Dr. JOŽE VOŠNJAK. Životopis. Květy, illustr. časop. 1868. № 45, 46.

ZELEZNÁ Vrata a Trojanův most na Dunaji. Popis s vyobr. Světozor, illustr. časopis 1877. str. 250.

STANKO VRAZ. (Životopis dle Davorina Terstenjaka). Lumír, 1855. V. str. 353.

—— —— a Víörösmaty i několik slov v slovanofilských básních. Slovanský svět, 1872, knížka VIII.

ZÁHŘEB. S vyobrazením. Kalendář koruny české 1870. str. 65—67.

—— —— a hlavní chrám v Záhřebě. Popis města s obrazem. Květy, illustr. týd. 1867. № 20, 21.

— Nástin dějů biskupství Záhřebského. Lumír, 1853. I díl. str. 496.

GENERAL ZACH. Podobizna a životopis. Slavia, 1876. II. str. 419,

ZIMONIĆ Bogdan vůdce Hercegovců. Světozor, illustr. týdenník 1875. str. 435.

K. S. ZRIŇSKÝ. Podobizna a životopis. Květy, illustr. časop. 1867. № 23.

Něčo o Židech a poměru jich k Slovanům. Květy, 1845. str. 117.

О РЕЗУЛТУЈУЋЕМ ДЕЈСТВУ ЛЕЊИВИХ — РЕАКТИВНИХ — СИЛА

НА ОБРТНУ ОСУ ПРИ ОКРЕТАЊУ ФИЗИЧКИХ ТЕЛА ОКО ИСТЕ.

од

Љубомира Клерића.

Нека се неки сталан систем маса или чврсто физичко тело обрће око неке сталне Z осе, упливом динамичког спрега ($\mathfrak{P}, -\mathfrak{P}$), који нека произведе у систему угловно убрзање k, а после извесног времена, нека је исто тело постигло још и угловну брзину ω. Да би у стању били да одредимо дејство лењивих сила на обртну Z осу, које долази од лењивих отпора појединих материјалних тачака реченог тела, одредимо прво положај појединих материјалних тачака, које су редом масе m_1, m_2, и т. д. њиховим трима координатама x_1, y_1, z_1; x_2, y_2, z_2 и т. д. према произвољним правоуглим координатним осама CX, CY и CZ са почетком у C, од којих CZ оса нека је обратна оса. Материјална тачка m, положаја x, y, z, а полупречника окретања $r = \sqrt{x^2 + y^2}$ има као и све остале тачке угловно убрзање k и угловну брзину ω, зато су исте тачке центрифурално убрзање p_n и негативно тангенцијално убрзање p_t ове вредности:

$$p_n = \frac{v^2}{r} = w^2 r \text{ и } p_t = kr.$$

Тим убрзањима одговарају центрифурална сила N и негативна или лењива тангенцијална сила P, којих су вредности ове:

$$1).\quad N = \omega^2 mr \text{ и } P = kmr,$$

исте су силе нацртане у слици 1.

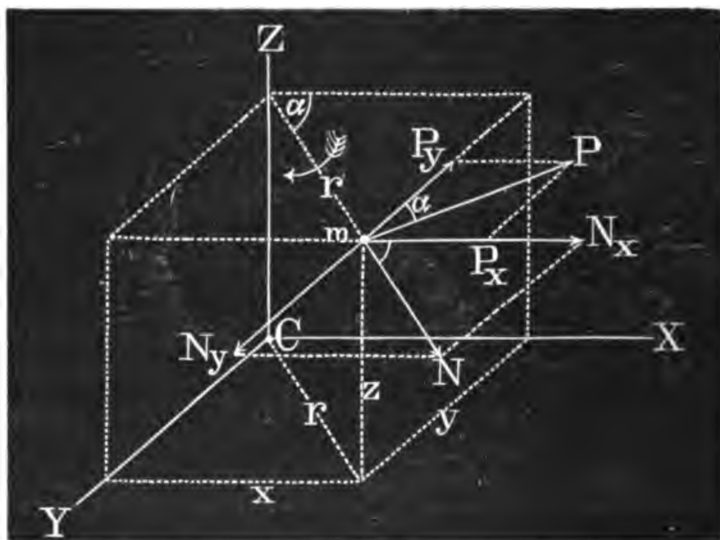

Слика 1.

Како би могли дати себи лекше рачуна о свима таким силама за све поједине материјалне тачке целог система, то разложимо свако N а тако исто и свако P на по две компаненте и то: једне нека су паралелне X оси а друге пареленле Y оси. У тој цељи означимо са α онај угао који полупречник обртања — r — са X осом заклона, па су онда речене компоненте горњих сила редом ове:

$$N_x = N\cos.\alpha,\quad N_y = N\sin.\alpha$$

$$P_x = P\sin.\alpha \text{ и } P_y = P\cos.\alpha,$$

но пошто је: $\sin.\alpha = \frac{y}{r}$ и $\cos.\alpha = \frac{x}{r}$ то је:

$$N_x = N.\frac{x}{r}, \quad N_y = N\frac{y}{r}$$

$$P_x = P.\frac{y}{r} \text{ и } P_y = P.\frac{x}{r},$$

кад у тим изразима метемо место N и P њихове вредности из 1). то ћемо после довољног свођења добити да је:

$$N_x = \omega^2 mx, \quad N_y = \omega^2 my$$

$$P_x = kmy \text{ и } P_y = rm.x$$

Дакле то су нам сада четири силе, која нам потпуно замењују дејство резултујуће лењиве силе за масу m. Ако компоненте лењиве силе за масу m, у правцу X и Y осе означимо просто са X и Y, онда су исте компоненте, као што слика показује, ове вредности:

$$X = N_x + P_y = \omega^2 mx + kmy$$

и

$$Y = N_y - P_y = \omega^2 my - km\,x.$$

Овакe две силе даће нам свака од материјалних тачака система. Према томе имамо у компонентама правца X осе један паралелан систем сила у простору, а такав исти паралелан систем сила имамо у Y-ским компонентама, које су паралелне Y-ској оси; зато ако резултујућу компоненту X-ских сила означимо просто опет са X а резултујућу компоненту Y-ских сила означимо са Y, то је онда по принципу слагања паралелних сила просто

$$\text{I}).\ X = \Sigma(X) = \omega^2 \Sigma(m\,x) + k\,\Sigma(wy)$$

и

$$\text{II}).\ Y = \Sigma(Y) = \omega^2 \Sigma(my) - k\,\Sigma(mx).$$

Силе X и Y јесу оне, које нам цео систем лењивих сила замењују, али да би могли одредити још места а и напа-

дну тачку истих двеју сила, ваља да се послужимо принцином статичких момената за паралелне силе. У тој цељи означимо координате нападне тачке — A — силе X у правцима X, Y и Z осе мерено редом са a_x, b_x и c_x; координате за нападну тачку B силе Y са a_y, b_y и c_y па је онда на основи реченог принципа:

$$\text{III).}\ Xa_x = \Sigma(\omega^2 mx^2 + kmxy) = \omega^2\Sigma(mx^2) + k\Sigma(mxy)$$

$$\text{IV).}\ Xb_x = \Sigma(\omega^2 mxy + kmy^2) = \omega^2\Sigma(mxy) + k\Sigma(my^2)$$

$$\text{V).}\ Xc_x = \Sigma(\omega^2 mxz + kmyz) = \omega^2\Sigma(mxz) + k\Sigma(myz)$$

исто је тако и:

$$\text{VI).}\ Ya_y = \Sigma(\omega^2 mxy - kmx^2) = \omega^2\Sigma(mxy) - k\Sigma(mx^2)$$

$$\text{VII).}\ Yb_y = \Sigma(\omega^2 my^2 - kmxy) = \omega^2\Sigma(my^2) - k\Sigma(mxy)$$

$$\text{VIII).}\ Yc_y = \Sigma(\omega^2 myz - kmxz) = \omega^2\Sigma(myz) - k\Sigma(mx).$$

Из једначина I. до VIII. добијамо за тражене координате ове вредности:

$$a_x = \frac{\omega^2\Sigma(mx^2) + k\Sigma(mxy)}{\omega^2\Sigma(mx) + k\Sigma(my)}$$

$$b_x = \frac{\omega^2\Sigma(mxy) + k\Sigma(my^2)}{\omega^2\Sigma(mx) + k\Sigma(my)}$$

$$c_x = \frac{\omega^2\Sigma(mxz) + k\Sigma(myz)}{\omega^2\Sigma(mx) + k\Sigma(my)}$$

и

$$a_y = \frac{\omega^2\Sigma(mxy) - k\Sigma(mx^2)}{\omega^2\Sigma(my) - k\Sigma(mx)}$$

$$b_y = \frac{\omega^2 \Sigma (my^2) - k\Sigma (mxy)}{\omega^2 \Sigma (my) - k\Sigma (mx)}$$

$$c_y = \frac{\omega^2 \Sigma (myz) - k\Sigma (mxz)}{\omega^2 \Sigma (my) - k\Sigma (mx)}$$

Из последњих група једначина јасно је, да координате нападних тачака A и B лењивих сила X и Y јесу различите, зато се и дејство лењивих сила, на тело ког је угловна брзина ω а угловно убрзање k, даје у опште узев свести на две силе X и Y које у опште узев не леже у једној и истој обртној равни но у двема паралелним обртним равнима које се силе укрштају у простору под правим углом. Дакле резултујуће дејство лењивих сила не даје се уопште заменити са једном једитом простом силом.

Пошто се физички систем тачака окреће око сталне Z осе, то да би дознали дејство нађених X и Y сила на Z осу,ваља да их просто на исту осу пренесемо, па кад то учинимо, онда ћемо добити за Z осу два спрега $(X, -X)$ и $(Y, -Y)$ и осим тога две просте силе $+X$ и $+Y$; од којих прва сила тежи да креће Z осу у равни xz а друга креће исту осу у равни yz, због тога мора да је оса бар у двема тачкама утврђена, те ће се онда силе X и Y у тим утврђеним тачкама потрти, а остаће још дејство окретања спрегова $(X, -X)$ и $(Y, -Y)$, којих је резултујући моменат

$$\mathfrak{M}_z = Ya_y - Xb_x$$

а то зато, јер су спрегнуте осе речених спрегова паралелне обртној Z оси.

Пошто будемо у последњој једначини заменили вредности из IV). и VI). биће:

$$\mathfrak{M}_z = \omega^2 \Sigma (mxy) - k\Sigma (mx^2) - \omega^2 \Sigma (mxy)$$
$$- k\Sigma (my^2)$$
$$= -k\{\Sigma (mx^2) + \Sigma (my^2)\} = -k\Sigma m (x^2 + y^2)$$

дакле:

$$\mathfrak{M}_z = -k\Sigma (mr^2)$$

но $\Sigma (mr^2) = J_z$ јесте моменат лењивости тела за Z осовину, зато је моменат обртања на Z осовину:

$$\mathfrak{M}_z = -k J_z \ldots . (IX.$$

Ту је знак момента зато одречан. што је значење момента $\mathfrak{M}_z$ моменат лењивих или реактивних сила, а овом моменту јесте раван моменат динамичког спрега ($\mathfrak{P}$,—$\mathfrak{P}$), ког спрега ако је крак q, онда је исти:

$$\mathfrak{P}. q = k J_z.,$$

а који би моменат добили по шестој d'Alambert — овој једначини динамичке равнотеже.

Предпостављено је да се обртање тела произвело упливом дејства динамичког спрега ($\mathfrak{P}$,—$\mathfrak{P}$), међутим ако се исто обртање произведе неком ексцентричком силом P, која нека је паралелна xy равни, онда ће иста сила осим свог момента Pq, произвести још и притисак $+P$ на обртну Z осовину, који добијамо кад дату силу P пренесемо на обртну осу.

Ако сила P заклања угао φ са xz равни, а лежи у обртној равни у остајању $z = c$, онда су исте силе компоненте у правцу X и Y осе ове:

$$P \cos. \varphi \text{ и } P \sin. \varphi$$

а нападна тачка истих сила у Z оси нека је W, онда ћемо у тој тачци имати у равни yz. силу $P \sin. \varphi$., а у

равни xz. силу $P\cos.\varphi$, зато ако означимо са U и V нападне тачке сила X и Y које су од C удаљене за c_x и c_y, то ће силе X и $P\cos.\varphi$ окретати Y-ску осу, а силе Y и $P.sin.\varphi$ окретати X осу, па ако моменте обртања за исте осе означимо за $\mathfrak{M}_y$ и $\mathfrak{M}_x$, добићемо да је:

$$\mathfrak{M}_y = P\cos.\varphi.c + Xc_x = P\cos.\varphi.c + \omega^2\Sigma(mxz) + k\Sigma(m\,y\,z)$$

$$\mathfrak{M}_x = P\sin.\varphi.c + Yc_y = P\sin.\varphi.c + \omega^2\Sigma(m\,y\,z) - k(\Sigma\,m\,x\,z)$$

Дакле кад на неко тело дејствује речена ексцентричка сила P, онда се најзад све лењиве силе своде на три и то силу P, силу X и Y које се све три уопште узев у простору укрштају а не секу се, зато се и резултујући притисак на подупртим тачкама обртне осе одређује силама $+P$, $+X$ и $+Y$ са нападним тачкама у W, U и V слика 2.

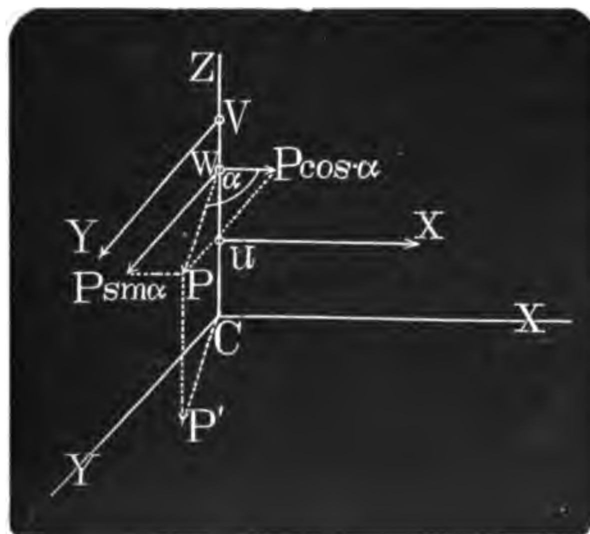

Слика 2.

У извесним специјалним случајима могла би и та околност наступити да буде н. пр. резултанта свих трију сила P, X и Y равна нули, а то би био онда случај, кад би прво силе X и Y пале у исту обртну раван, а сила P дејствовала у западној линији резултанте Q сила X и Y, по смислу дејствовала противно а по интензитету морала би бити равна Q, дакле кад је још и

$$P + Q = 0$$

онда би и притисак на обртној оси био раван нули. Така линија, у којој би дејствовала ексцентричка сила P па да упливом исте буде притисак на обртној оси раван нули зове се линија удара, а свака тачка исте линије зове се средиште удара.

Пошто така сила P мора лежати у равни сила X и Y ако се лењиве силе дају на таке свести, онда је за одредбу линије удара нужна ова условна једначина

$$c_x = c_y = c$$

а ако раван сила X и Y узмемо још и за координатну xy-ску раван, онда ће бити:

$$c_x = c_y = c = 0.$$

који случај може само онда наступити кад буде било: $\mathfrak{M}_x = \mathfrak{M}_y = o$ а то ће бити онда кад је:

$$\Sigma(mxz) = o \text{ и } \Sigma(myz) = o.$$

Овим је двема једначинама одређена раван удара. Дакле ако можемо на Z осу наћи таку обртну раван, за који последњи услов постоји, онда се и силе X и Y дају на само једну једиту просту силу свести. Последња су два

услова испуњена н. пр. онда кад би xy-ска раван била раван симетрије, осим овога, последње две једначине казују нам да је Z оса главна оса момента лењивости за тело које се ово исте обрће, зато ако је обратно обртна оса главна оса момента лењивости а то за тачку C, онда ће и силе X и Y лежати у једној равни, која кроз C пролази и стоји на Z оси управно, и тада се резултујуће дејство лењивих сила даје заменити само са једном силом:

$$Q = \sqrt{X^2 + Y^2} = Mr_s\sqrt{\omega^4 + k^2}$$

где нам M значи масу целог тела ($= \Sigma(m)$), а r_s то је полупречник обртања тежишта система, или остојање тежишта системе од обртне Z осе. Но ако тражимо од силе P да нам она силу Q уништи, те да се услед тога не произведе потрес или притисак на обртној оси, онда мора да је

$$P + Q = o$$

дакле к:

$$P = -Mr_s\sqrt{\omega^4 + k^2} \ldots (X.$$

Ми смо тако дакле нашли јачину силе P, која ће потрти дејство лењивих сила на обртној оси, која је по јачини онолика као и за једну материјалну тачку што би испала кад би цела маса система била у тежишту истога система; ваља још да нађемо и место исте силе P, место је њено у нападној линији силе Q. Пошто је заједничка нападна тачка D слика 3., сила X и Y у xy равни одређена координатима a_y и b_x, то је иста тачка D у исто доба и једна од тачака кроз коју ваља да прелази сила P од које тражимо да нам кретање уништи а без потреса на обртну осу.

Да би дакле нашли још и правац нападне линије силе P, то означимо са α онај угао који резултанта Q лењивих сила са X осом заклона, па је онда:

$$\text{XI}).\quad tang.\,\alpha = \frac{Y}{X} = \frac{\omega^2\Sigma(my) - k\Sigma(mx)}{\omega^2\Sigma(mx) + k\Sigma(my)}$$

углом α одређен је и правац силе P.

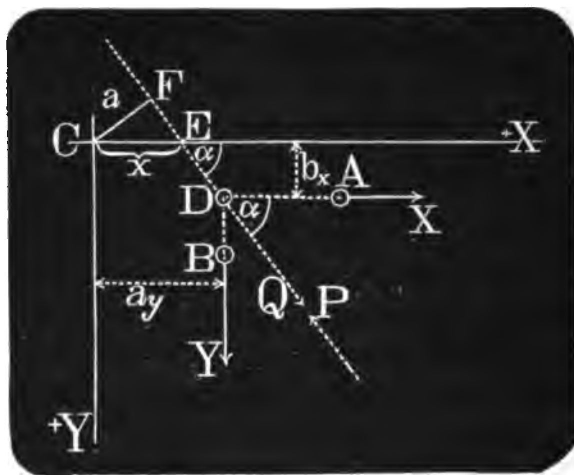

Слика 3.

Дакле, сила $P = Mr_s\sqrt{\omega^4 + k^2}$, која пролази кроз тачку D, заклона са X осни угао α кога је угла дирка дата у једначини XI). и осим тога дејствује по смислу сили Q противном, она ће уништити угловно убрзање k као и угловну брзину ω, или она ће спречити окретање тела а на осовини неће бити никаког притиска. Овде узета ударајућа сила P има онда реченог смисла и значења, кад би се ω и k произвело пре њеног дејства неким динамичким спрегом (𝔓,—𝔓), а пошто се ω и k произвело, то онда да нађемо силу P по јачини и месту која би свако кретање спречила а да се на оси не произведе потреса.

Пошто је положај равни xz која кроз обртну Z осу пролази произвољан, то је ми можемо ставити да иста прође и кроз тежиште тела, у таким је случају $\Sigma(my) = o$ дакле је онда и

$$XI_a) \dots tg\,\alpha = -\frac{k}{\omega^2}.$$

Једначина линије удара речене особине дата је у овом облику:

$$y - b_x = tg.\alpha\,(x - a_y)$$

где кад заменемо одговарајуће вредности биће:

$$XII).\ y - \frac{\omega^2 \Sigma(mxy) + k\,\Sigma(my^2)}{\omega^2 \Sigma(mx) + k\,\Sigma(my)}$$

$$= \frac{\omega^2 \Sigma(my) - k\,\Sigma(mx)}{\omega^2 \Sigma(my) - k(\Sigma my)}\left(X - \frac{\omega^2 \Sigma(mxy) - k\,\Sigma(mx^2)}{\omega^2 \Sigma(my) - k\,\Sigma(my)}\right)$$

према овој једначини јесте абсциса пресечне тачке E линије удара са X осом дата у овом изразу:

$$x = -\frac{k\{\Sigma(mx^2) + \Sigma(my^2)\}}{\omega^2 \Sigma(my) - k\,\Sigma(mx)}.$$

Но ако нам раван xz пролази кроз тежиште тела, онда је за такав положај речене равни:

$$x = \frac{k\{\Sigma(mx^2) + \Sigma(my^2)\}}{k\,\Sigma(mx)}$$

или

$$IX_b) \dots\dots x = \frac{J_z}{\Sigma(mx)}.$$

Дакле правац резултујуће силе $)$, пролази свакад кроз једну и исту тачку E, X осе која је тачка за $\frac{J_z}{\Sigma(mx)}$ удаљена од почетка C, правац је силе променљив јер је исти по $XI_a)$ зависан од ω.

Означимо још са a крак обраћује силе P, — а то је крак и за силу Q, па је онда:

$$a = \frac{ax}{\sqrt{1 + tg.^2\alpha}}$$ где кад извршимо нужну замену биће:

$$XIII).\ a = -\frac{k\{\Sigma(mx^2) + \Sigma(my^2)\}}{Mr_s\sqrt{\omega^4 + k^2}} = -\frac{k\,J_z}{Mr_s\sqrt{\omega^4 + k^2}}$$

за крак a одречан знак што смо добили, значи да је смисао момента силе P противан смислу момента лењиве силе Q, као што то и треба да је тако.

Пошто будемо довели у свезу једначину XI_a) и XI_b), лако је увидети да је геометријско значење крајње тачке F крака a ништа друго но круг кога је пречник $= x$, који лежи у X оси тешке равни xz-ске.

Најзад кад би ударајућа сила P дејствовала на мирно тело, и тражило би се од исте силе то, да нам она произведе у телу угловно убрзање k а да на осу не произведе потреса, или да нам уништи само дејство тангенцијалних лењивих сила, онда је за такав случај $\omega = o$, а тај исти услов можемо унети у рачун, ако одустанемо од дејства центрифуралних сила, дакле све оне чланове који су снабдевени са сачиниоцем ω да их изоставимо. За такав случај јесте:

$$XIV).\ tg.\alpha = -\frac{\Sigma(mx)}{\Sigma(my)} = -\frac{Mx_s}{my_s} = -\frac{x_s}{y_s}$$

где су нам x_s и y_s абсциса и ордината тежишта S система.

Означимо сада са φ онај угао који тешка раван система пролазећи кроз Z осу закона са xz равни, па је онда:

$$XV).\ tg.\varphi = \frac{y_s}{x_s} = -\,cotg.\,\alpha.$$

одкуда за нас ево ово важно докачење:

Сила P мора стајати управно на тешкој равни која кроз Z осу пролази (ово изилази из XI_a) кад метемо $\omega = o$) а која је још главна оса момента лењивости за тачку C, која лежи у обртној равни xy за коју ваља да је испуњен услов

$$\alpha) \; \Sigma(mxz) = o \text{ и } \Sigma(myz) = o.$$

Пошто је по горњој поставци $\omega = o$, то је и бројна вредност крака a силе P дата у изразу:

$$\text{XVI}). \quad a = \frac{J_z}{Mr_s}$$

Услов под α) испуњен је онда кад је н. пр. xy раван раван симетрије, те из свега горњег изилази ово:

Нападна линија силе P, која има да произведе угловно убрзање k или која има да тако убрзање уништи, те да се на оси не произведе потреса — од дејства лењивих тангенцијалних сила — ваља да лежи у равни симетрије тела која лежи управно на обртној Z оси; осим тога мора да лежи правац силе P још и управно на оној тешкој равни тела која кроз Z осу пролази, нападна линија силе P удаљена је од Z осе за крак a који добијамо по једначини XVI).

Такова тачка F која лежи у реченој тешкој равни, а удаљена је од Z осе за a назива се просто средиште удара, и ако исту тачку може да замени свака тачка у нападној линији силе P.

Пошто је одредба тачке F независна од величине убрзања k, то онда кад ударимо тело у такој тачци, ма колико великом силом P, она неће произвести потреса на обртној оси, који би иначе постао усљед дејства лењивих тангенцијалних сила, или ако би се тело пре дејства силе P већ обртало по извесном закону, и у моменту судара постојало неко убрзање k, то сила P по довршеном удару

или дејству у тачци F неби ни у колико изменила пре удара дејствујуће притисте на обртној оси, така сила неби произвела нове лењиве тангенцијалне силе, које би се на осовини као реактивне могле појавити кад би сила P у некој другој тачци F' дејствовала које би остојање од Z осе било $\lesseqgtr a$.

Будемо ли пак тешку раван која кроз Z осу пролази узели за xz раван, а раван симетрије која је управна на Z осп на xy-ску раван, онда нам је за такав координатан систем

$$tang.\alpha = -\frac{k}{\omega^2}$$

а ако је још и $\omega = o$ онда је и $X = o$, те се тада резултанта лењивих сила своди на $Q = Y$. Нападна тачка резултанте Y која лежи у xy-ској равни, одређена је у овом случају просто координатима:

$$a_y = \frac{\Sigma(mx^2)}{\Sigma(mx)}$$

$$b_y = \frac{\Sigma(mxy)}{\Sigma(my)}$$

Према овоме је крак a оне силе P, која кад дејствује на тело да она њеним дејством не произведе потреса на обртној оси, дат још и овим особеним новим изразом:

$$a_y = a = \frac{\Sigma(mx^2)}{\Sigma(mx)} = \frac{\text{моменат лењивости за } yz \text{ раван}}{\text{статистички моменат масе за } yz \text{ раван}}$$

Међу тим, ако би xz раван била још и раван симетрије, или најзад и таћа раван за коју је $\Sigma(mxy) = o$, онда би у таком случају било $b_y = o$, дакле средиште удара лежало би само у оваком случају у тешкој равни

која кроз Z пролази, а удаљена од Z осе у X оси — тешкој линији — за a_y. Овако средиште удара било би и јесте права нападна тачка лењиве силе Y, па дакле и ударајуће:

$$P = Y = Q.$$

Из свега што смо до сада дознали о линији удара, изилази за нас ово важно. За ма коју тачку C у телу, постоји само извесан положај осовине Z, око које кад се тело обрће, да може бити и извесна линија удара, у којој кад ма каква динамичка сила дејствује, она не промењује њеним дејством већ постојеће притиске на обртној оси. Обратно, она оса Z за тачку C, која оса има линију удара, јесте и главна оса момента лењивости за исту тачку C; но пошто ми по теорији о моментима лењивости имамо за сваку тачку тела, три главне осе момента лењивости, то ћемо онда и за сваку тачку моћи наћи и три осе положаја обртних оса, за које ћемо у стању бити наћи и линију удара. Линија удара за ма коју главну осу као обртну осу, лежи у равни оних других двеју главних оса.

Ако је положај координатиних оса у простору и за тачку C као почетак такав, да је Z оса главна оса момента лењивости, за тачку C, онда се као што знамо своди и резултат склапања резултујуће лењиве силе само на две X и Y којих су нападне тачке A и B, слика 4. а леже у равни оних других двеју главних оса момента лењивости за исту тачку C. У овакоm се случају права нападна тачка резултујуће лењиве силе:

$$Q = \sqrt{X^2 + Y^2} = M r_s \sqrt{\omega^4 + k^2}$$

налази у периферији круга који пролази кроз тачке A, B и D, где је тачка D пресечна тачка праваца сила X и Y

а специјално још у оној тачци E у којој правац резултујуће силе Q сече речени круг. Ово излази из теорије о средишту равног система сила.

Међу тим пошто за ма коју вредност угловне брзине ω, правац силе Q пролази увек кроз тачку E слика 3. која је у тешкој XZ равни, то је онда јасно да је E средиште удара и да је тачка E слика 3. интендична са тачком E слика 4.

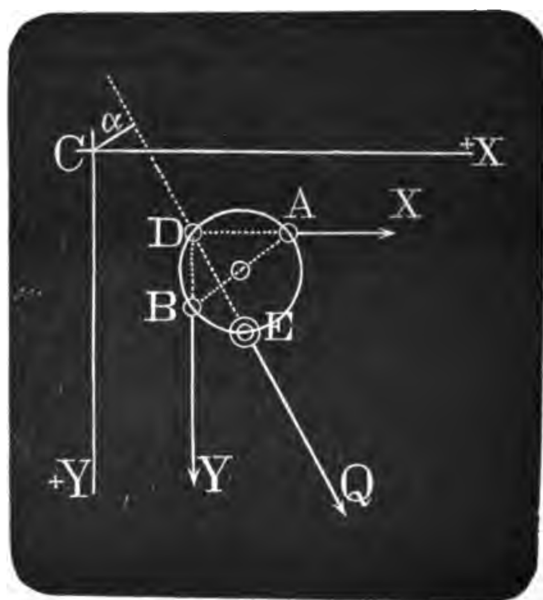

Слика 4.

Пошто је у опште:

$$a = \frac{k\, J_z}{M r_s \sqrt{\omega^4 + k^2}}$$

то је јасно да је за свако друго ω и крак a други, а исто је тако и друга вредност угла α, на ком краку и у ком правцу имала би да дејствује сила $P = M r_s \sqrt{w^4 + k^2}$

која је тако исто зависно од угловне брзине ω, те да уништи кретање без потреса обртне осе. За $\omega = o$, а $k = const$ јесте a максимум, а сила P минимум. Према овоме ће и линија удара обавијати неку особену линију у равни xy-ској — а та је линија ништа друго но баш сама тачка E слика 3. која лежи у тешкој zx. равни, види једначину XIb), и зависна је само од геометријског облика тела кад је ово хомогено.

Најзад нека је познат моменат $\mathfrak{M}$ неког динамичког спрега $(\mathfrak{P}, -\mathfrak{P})$, који својим дејством нека је произвео за обртну Z осу као главну осу момента лењивости угловно убрзање k и угловну брзину ω, онда је речени моменат а и механичан рад $\mathfrak{A}$ истог спрега дат у овим вредностима:

$$\mathfrak{M} = k\, J_z \quad \text{и} \quad \mathfrak{A} = \frac{1}{2}\, \omega^2\, J_z.$$

од куда је:

$$\omega^2 = \frac{2\,\mathfrak{A}}{J_z}$$

пошто будемо сада ω као и $k\,J$ заменили у једначини XIII., биће:

$$a = \frac{k\,J_z}{M r_s \sqrt{\frac{4\mathfrak{A}}{J_z^2} + k^2}} = \frac{1}{k}\,\frac{k^2\,J_z^2}{M r_s \sqrt{4\mathfrak{A}^2 + k^2 J_z^2}}$$

дакле је најзад:

$$a = \frac{\mathfrak{M}^2}{M (r_s\, k) \sqrt{4\mathfrak{A}^2 + \mathfrak{M}^2}}$$

но пошто је $r_s\,k = p_t$ тангенцијално убрзање тежишта S система који се око Z осе окреће, то је онда:

$$a = \frac{\mathfrak{M}^2}{M p_t \sqrt{4^2\mathfrak{A}^2 + \mathfrak{M}^2}} \;.. \text{(XVII.}$$

Ми имамо дакле сада крак a ударајуће силе изражен као функција рада $\mathfrak{A}$, момента $\mathfrak{M}$ динамичког спрега $(\mathfrak{P}, -\mathfrak{P})$, и тангенцијалног убрзања тежишта система а за случај кад је Z оса главна оса момента лењивости за тачку C кроз коју пролази xy. раван, у којој лежи и линија удара. На подобан начин прелази нам и образац X). у овај:

$$P = Q = \frac{Mr_s}{J_z}\sqrt{4\mathfrak{A}^2 + \mathfrak{M}^2} \ldots (XVIII.$$

Дакле што се буде истим моментом $\mathfrak{M}$ већи рад производио, у толико ће и сила морати бити у извесном односу већа.

Најзад и једначина XI) прелази нам у ову:

$$tang.\,\alpha = \frac{2\mathfrak{A}y_s - k\,J_z\,x_s}{2\mathfrak{A}x_s + k\,J_z\,y_s} \,.\,. (XIX.$$

где нам x_s и y_s значи одстојање тежишта тела од yz. и xz. равни. Узмемо ли тешку раван која кроз Z пролази за xz. раван онда је $y_s = o$, то је за тај случај простије:

$$tang.\,\alpha = \frac{-k\,J_z\,x_s}{2\mathfrak{A}x_s} = -\frac{k}{2}\cdot\frac{J_s}{\mathfrak{A}} \,.\,. (XX.$$

према томе је угао α зависан само од рада $\mathfrak{A}$, пошто је за $\mathfrak{M}$ стално и угловно убрзање k стално.

Ја сам овде изложену општу теорију о дејству лењивих сила на обртну осу зато изнео на јавност, да би показао то, како је погрешно схватан досадањи појам о средишту удара. Под средиштем удара у неком телу а за дату обртну осу, разумевала се она тачка, у којој под извесним правцем кад сила удара или дејствује на тело да она онда потре притиске на обртној оси. При одредби овакове тачке прешло се ћутке преко дејства центрифугалних сила, но се узимале у рачун само реактивне —

лењиве — тангенцијалне силе. Зато је и природно да се при реченом захтеву неможе уклонити цео потрес на обртну осу, а овај наступа чим се тело покрене, јер се тада пробуђују центрифуларне силе, које се ударајући тело у речену тачку, не потиру.

Међу тим, ја сматрам ону тачку за средиште удара, а то је строго узев тачка E слика 3. и 4. у којој кад динамичка сила одређене јачине и одређеног правца дејствује, да она њеним дејством уништи обртно кретање а при том да потре и резултујуће дејство свеколиких лењивих сила, не остављајући на осовини никака потреса или притиска. Овака је тачка једино зависна од геометријског облика тела или од узајмног распореда материјалних тачака у телу према обртној осовини. — Средиште удара, као што га ја дефинишем, јесте дакле у телу непокретна тачка, а правац и јачина ударајуће силе јесу променљиви.

Даље ваља напоменути још и ово: Средиште удара узев у обзир и дејство центрифуларних сила, не разликује се од средишта удара узев у обзир само тангенцијалне силе, но је једина и главна разлика у правцу дејства силе која би потрла дејства свију лењивих сила. Док је, узев у обзир само тангенцијалне силе, правац ударајуће силе управан на тешкој xz равни, дотле је правац таке силе, узев у обзир и дејство центрифуларних сила, кос према тешкој xz равни јер је правац силе у последњем случају одређен једначином $tg.\alpha = -\frac{k}{\omega^2}\cdot$

Осим горе реченог, држим да је много коректније говорити о линији удара коју би могли назвати оса средишта удара, а то је нападна линија — или место — оне силе, у којој кад иста буде дејствовала, које је јачина $P = Q$, да нам она кретања уништи а да на обртној оси не произведе никаког потреса. Овако би могли по-

сматрати ствар зато, што ће свака тачка у линији удара моћи играти улогу средишта удара, но строго узев тачка је E она која би се могла у правом смислу речи назвати средиште резултујуће лењиве силе, дакле и средиште удара.

Најзад нека ми је дозвољено да обратим пажњу читаоца овог рада још и на једначине (XVII., (XVIII., (XIX. које држим да су сасвим новог облика, и које су врло важне за теорију о средишту удара у оном случају, кад је познат рад динамичког спрега и његов обртни моменат.

12 Декембра 1881
Београд.

Љув. Клерић
професор механике у Вел. Школи.

МАЛЕ ДРЖАВЕ

У ДАНАШЊЕМ МЕЂУНАРОДНОМЕ СКЛОПУ.

(ПОВОДОМ НЕКИХ НОВИЈИХ ПОЈАВА У ТЕОРИЈИ О МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ).

Гдегод се данас састану дипломате великих држава, који рукују и управљају данашњом међународном практиком и решавају дневна међународна питања, свуда истичу пре свега потребу мира и обраћају највећу бригу томе, да свако питање које искочи на површину реше у таквоме смислу како ће се тај толико жељени и неговани мир одржати и како се неће супротности међу државама тако заоштрити и сударити, да мора доћи до насилнога сукоба, који се жели свакојако избећи. Изгледа дакле доиста да је то одржање мира прва и најглавнија максима у данашњем међународноме склопу и да су све државе вољне и расположене да за ту цел много штошта жртвују и попусте од својих претенсија и интереса и да све тако лепо и мирољубиво удесе како се површина међународно-правнога стања данашњега неће пореметити и ма на којој тачци насилно продерати. А кад велике и јаке државе, којима је у рукама највећа моћ да мир пореметe, толико нежне бриге обраћају одржању мира и нормалнога међународнога стања, зар то онда није драгоцена и поуздана залога мирноме, правилноме развићу међународних одношаја и сигурноме напредовању у међународно-правној свести, где неће владати пуста сила

него где ће владати право, које свакоме члану међународнога друштва обезбеђује опстанак, равноправни положај и поштовање његове унутрашње и спољне самосталности — зар није тако? Одиста би тако било, кад би само та жеља за одржање мира поницала из чистога и искренога мирољубивога осећања, али баш то је на жалост оно што недостаје и чиме се силе при томе непрестано истицаноме одржању мира никако не руководе. Кад би ту одиста било збиљске и искрене тежње за трајним и сталним одржањем и обезбеђењем мира и мирнога међународно-правнога развића, онда би се пре свега то увидело и признало, да се мир може стално одржати и обезбедити једино на основама задовољене међународне правде и ту би онда пре свега те велике државе, које излазе на среду као апостоли мира, бациле на страну и метнуле у архиву све своје разне властољубиве тежње и планове, квитирале би са својим старим традиционим себичним рачунима и потрудиле би се око тога, да се призна „свакоме своје“, да се свака ма и најмања држава осећа потпуно сигурна и обезбеђена у томе великоме међународноме друштву, да престане свако незадовољство, свако страховање и неповерење, које непрестано подгриза и подрива темељ томе толико жељеноме миру.

Али од свега тога ми данас ништа не видимо, но само чујемо, слушамо ту лепу песму и фразу о „одржању мира“, а кад погледамо на чему тај мир хоће да се одржава и утемељи, онда видимо да он у место на темељима правде и правичности треба да почива на бајонетима и топовима. Заиста је то чудан контраст између тих непрестаних мирољубивих речи, што лебде на уснама свију дипломата и између тога факта да све те државе, чији заступници то говоре, стоје до зуба наоружане једна према другој, што се једнако дотерује и усавршује војничка организација и спрема и што се Јевропа управо претворила у велику ка-

сарну, у којој милитаризам све више отима мах. Одиста тај толико наглашавани и неговани мир мора да стоји на веома слабим ногама, на веома трошним и лабавим темељима, кад га ваља подупирати пушкама и топовима, кад ваља над њим дан и ноћ непрестано стражарити[1]. То очевидно значи да су данашње противности у јевропскоме међународноме склопу тако оштре и непомирљиве, да се битни интереси толико укрштају и косе, да ту не може за дуго бити мирнога стања, да ту нико не мисли о мирноме решавању и изравнању тих противности, него се крвави сукоб само одлаже с тога, што свака држава хоће још да доврши своју војничку спрему, што се обазире за поузданим савезницима и што чека и вреба згодан тренутак. Па кад велике и моћне државе тако стоје, кад оне тај мир сматрају само као неко примирје иза кога неизбежно мора доћи крвави судар, кад оне нису сигурне са својим битним интересима и стоје непрестано на стражи и на опрезу једна према другој, онда шта да се каже о малим и слабим државама, које су се нашле међу тим великим наоружаним државним колосима и које такође ваља да се брину о обезбеђењу свога опстанка и својих интереса — како стоји са њима?[2] Одиста то је важно и замашно питање за те мале државице и нема сумње да оне имају највећу побуду, да од времена на време

---

[1] »Que pourra devenir le droit international au milieu de ce débordement de l'esprit militaire? On ne voit guère comment l'équité, la sagesse, la modération, pourront fleurir à l'ombre de la forêt de baïonettes qui va couvrir la surface de l'Europe« вели Mich. Chevalier у своме чланку: Du droit international, de ses vicissitudes et de ses échecs dans le temps présent (Revue d. deux mondes, мај 1872, стр. 398).

[2] »Tant que cette incertitude dure, l'existence des petits Etats libres, si salutaire à l'humanité, est compromise et les grandes puissances elles-mêmes sont disposées à toute heure à en venir aux mains«. Katchénowsky, Nouvelles recherches sur les formes de gouvernement (Revue d.).

озбиљно разгледају како стоје ствари у пространој међународној области и да озбиљно размисле не само о унутрашњим но и о спољним условима свога опстанка и развића.

Према томе дакле свакојако није нимало сувишно и залудно, погледати почешће преко свога државнога плота напоље у широки међународни свет, разабрати како се обрћу ствари и како стоји ситуација, упознати се са теоријским и практичким погледима и начелима, која облађују и покретом међународнога живота управљају, видети којим је правцем тај покрет ударио, колико међународно право напредује, у коме се смислу схвата и у колико оно обезбеђује државама равноправни опстанак и услове њиховога самосталног живота. У колико је која нација и која држава мања и слабија, у толико мање она може да се ослања на своју властиту моћ и да безбрижно уређује и расправља своје унутрашње ствари не марећи и не мислећи ни мало о ономе што се око ње збива; она дакле мора да се ослања на моћ оних начела, која међународним животом владају, на моћ самога права, које свакоме, силноме и слабоме, подједнако даје заштиту и обезбеђење. С тога дакле за њу са свим логички мора бити замашно и интересантно питање: каква су та начела и какво је то право, има ли у опште тога права и даје ли оно заиста једнаку заштиту силноме и слабоме?

Како је наш српски народ свакојако мали народ и како су наше самосталне српске државе, Србија и Црна Гора, мале државе, то мислимо да неће бити згорега да се у овој расправи мало позабавимо тим питањем, што смо га сада навели. Разуме се да ми не можемо помишљати на то, да на дипломатски дурбин гледамо како стоје звезде и прилике на „политичкоме небу“ јевропскоме, да по тим знацима и приликама на длаку погађамо и проричемо најближе крупније догађаје, да испитујемо и сазнајемо дубоке дипломат-

ске тајне и планове овога или онога јевропскога кабинета, да нагађамо како ће се силе груписати и како ће се у најближој будућности развити политичка „ситуација“ — и све остале сличне ствари и комбинације, којима се баве дневни политичари, који сваки данваља своју публику да обавесте о дневноме положају, да јој донесу увек нешто ново, пикантно, важно, па ма то мало и измишљено било, те се морало у скоро после тога опет побијати и порицати. Тако политичко звездарство и прорицање, та дневна политичарска нагађања не могу нам овде бити ни на крај памети. Ми хоћемо нешто друго; ми хоћемо по актима и фактима, која су се већ догодила и која су свакоме на видику, да у општим крупним потезима обележимо претежни карактер и правац данашње фазе практичкога међународнога живота, а уз то хоћемо да се обазремо и на теорију и њене заступнике, те да изнесемо и њихове данашње погледе и начела, која свакојако морају имати некога утицаја и на саму међународну практику. А то ћемо све да разгледамо нарочито у тој цели, да видимо како стоје мале државе у данашњем међународноме склопу и колико има поузданога јемства и обезбеђења за њихов самостални опстанак и развитак.

Сећамо се да је пре десет година изишла књига једнога белгијскога публицисте Е. Гоблета под насловом: Désarmer ou déchoir[1] (разоружати или очајавати). Та је књига добила расписану награду од друштва „пријатеља мира“ у Паризу и председник тога друштва Иполит Паси написао је предговор тој књизи у којој понавља и још јаче вели: „Разоружати или пропасти“ (désarmer ou

[1] E. Goblet d'Alviella, Désarmer ou déchoir. Essai sur les relations internationales. Bruxelles, Paris 1872. Тај је исти Гобле био ове године изабрани председник конгреса мира, који је као што је познато пре кратког времена држан у Брисељу.

périr). Он вели, како питање о милитаризму и о великим војскама није данас више питање „о мање или више, него то је питање о животу или смрти“. Одиста то мора збиља да је веома акутна болест тога јевропскога међународнога друштва, кад тако озбиљни писци и дубоки посматрачи као што је Паси налазе да ту ваља или тражити што брже лека, дакле разоружати или — пропасти. И то је веома јасан знак како ствар стоји са тим толико негованим, истицаним и наглашаваним миром, над којим мора огромна војска и војна спрема да стражари. Очевидно то значи, да се данас ни највећа и најмоћнија држава не осећа безбедна и са својим опстанком сигурна у данашњем међународноме склопу, а ту онда разуме се о малим државама и њиховој безбедности нема ни говора. Најзад за велике и моћне ипак нема толике опасности, у њих ипак никад не може бити на коцки питање самога њиховога опстанка, него увек само питање о томе, да можда изгубе који део земље, да изгубе своју важност и да не певају више први глас у јевропскоме концерту, да падну са свога „велесилнога“ положаја, да им се разбију и осујете неки можда давнашњи традиционни властољубиви планови и т. д. Али код малих и слабих држава ту је опасност много већа, јер оне могу да изгубе и саму своју државну самосталност, сам свој опстанак. Па у чему оне да траже спас и обезбеђење живота, кад међународно-правни поредак и мир почива на врху бајонета?

Чувени зналац међународнога права, Ролен-Жакмен дајући као редактор часописа „Revue du droit international“ реферат о наведеној Гоблетовој књизи завршује тај свој реферат овим речима: „C'est surtout dans les petits États, neutres et pacifiques par essence, qu'il importe de cultiver et de respecter le droit iternational. Car c'est par lui qu'ils vivent et sur lui qu'ils doivent

s'appuier pour continuer à vivre“ (у малим државама, које су по битности неутралне и мирољубиве, ваља пре свега и нарочито да се обраћује и поштује међународно право. Јер оне њиме живе и на њега се морају ослањати да одрже свој живот). Изгледа да је тиме белгијски публициста малим државама означио и обележио једини начин и пут, да живе и да се одрже, а то је поштујући и ослањајући се на међународно право. Да ли је то одиста поуздан заклон и штит за мале државе, да ли им међународно право заиста у свакоме погледу и у свима околностима обезбеђује опстанак и самостално развиће? То је за њих одиста важно и интересно питање и ми ћемо покушати, да га мало претресемо.

Кад загледамо у теоријске принсе данашњега међународнога права ми ћемо у њима наћи доиста сва она правна правила, која могу и најмањој држави да ујемче и обезбеде њена права и њен међународни самостални положај. Ту је пре свега велико начело правне једнакости, које Блунчли увршћује међу основна међународно-правна својства држава, Хефтер меће као прво и основно начело за све суверене државе пред сва остала општа права што их имају државе једна према другој. То је начело у међународном праву формулисано овако: „Свака је држава као правна личност једнака са другом државом. Све државе имају једнако учешће у међународноме праву и једнаку претенсију на поштовање своје егзистенције“. Лепо је такође г. 1871. познати амерички сенатор Сумнер то начело у америчкоме сенату објаснио казавши: „Пошто је једнакост свију народа међународно-правно начело исто тако као што је једнакост свију људи аксиом у нашем прогласу независности, то се не сме према некоме малом и слабом народу ништа учинити, што се не би према некоме великом и моћноме народу учинило или што ми не бисмо трпели да се према нама самима

учини". Осим начела правне једнакости долази још начело немешања или неинтервенције, које је у данашњем међународном праву као правило признато а и у практици у толико прилика свечано изјављено и потврђено. То се мора свакојако признати као велики напредак и задобитак новијега међународно-правнога развића за последњих тридесет година, којим се то данашње развиће нарочито разликује од међународно-правнога стања које је још у првим десетинама овога века настало и постојало под владом познате и злогласне свете алијанције, под којом је напротив баш важило правило и начело интервенције, које су велике државе, које беху у тој светој алијанцији, вршиле и примењивале са свим неограничено према свима мањим и слабијим државама. Ко год познаје тадашње жалосно стање међународнога друштва, а нарочито бедан и крајње несигуран положај малих држава, тај ће потпуно умети да оцени сву тежину и значење благодетнога начела неинтервенције, које је иза све патње и невоље из времена св. алијанције једва и с муком извојевало себи признање у самој међународној практици.

Колико је некада у време поменуте међународно-правне диктатуре великих сила, које се беху склопиле у ту св. алијанцију, задавало бриге дипломатама тих великих држава, кад се негде у некој средњој или малој држави догодила каква већа промена у уставу и у политичкој организацији; то су они одмах сматрали као предмет од „општега интереса", и ту је дипломација великих сила са најозбиљнијом сумњом дуго премишљала о томе питању треба ли признати какав нови устав, нову владу или нову династију. Стара јевропска дипломација беше под још свежим и са свим разумљивим утиском француске револуције испуњена детињастим страхом и од самога имена републике и гдегод се у каквој средњој или мањој држави појавио какав ма ко-

лико слободоумнији и напреднији покрет, тежња за слободнијим реформама и установама, ту су одмах као извршиоци интервенционе политике долазиле војске, које су у борама својих застава носиле собом страх тајних владалачких кабинета. Против живљих говора у скупштинама, против пропаганде слободњачких идеја борили су се и бранили средствима дипломатских завера. У опште та цела св. алијанција беше једна велика завера против слободе и самосталности свију осталих мањих и слабијих држава. И онда је заиста основано, што смо горе казали о данашњем начелу неинтервенције као великоме напретку и задобитку новијега међународно-правнога развића. Данас за мање и слабије државе нема бар те опасности, да ће им се дипломација великих држава непрестано и редовно мешати у њихове унутрашње уставне промене и покрете и да се неће моћи ни за длаку помаћи напред, а да не наиђу на диктаторску реч па и на саму војску св. алијанције, која их назад командује и све им опет враћа у стари облик и на стару меру.

Данас се бар то у опште признаје да сваки народ, био мали или велики, има неспорно право да себи гради и даде онакав устав и онаку организацију, која свагдашњој његовој потреби и историјскоме току његова народнога живота одговара. У очима мисаонога посматрача устави су данас управо одељци или ступњеви развића у биологији свакога појединога народа, који тим већу вредност имају што више одговарају властитоме бићу и природи тога народа. Нема дакле сумње да је данас већ престало и прошло оно време међународних уставних програма, према којима је сав свет ваљало по једноме извесном у напред удешеноме и прописаноме рецепту или калупу да се устроји и уреди. То беше одиста жалосно и опасно време нарочито по мале државе и народе и њихово самостално унутрашње развиће.

Данашње је међународно право у томе погледу одиста напред коракнуло. Ну да ли је тиме већ довољно и потпуно обезбеђен и целокупни опстанак и независан спољни међународни положај тих слабих и малих држава? Како пре свега суди о томе данашња међународно-правна теорија и публицистика? Овде ће бити занимљиво да наведемо по нека мишљења разних писаца о малим државама у опште и о њиховоме raison d'être (разлогу опстанка). Један берлински публициста *Адолф Ласон*, у кога иначе има доста оштроумља и велике ишчиталости, изрекао је у једној својој књизи[1] веома оригинално мишљење о малим државама; он вели да је „мана бити слаб и да мале државе управо *не треба ни да постоје*“, а шта мислите за што? За то „што оне имају ману да изазивају и драже прохтеве и освајачке пожуде (convoitises) великих држава“! Одиста пресудан и дубок разлог да се униште и збришу све мале државе! Ми смо то мишљење навели само као публицистички куриозум, а не с тога што би оно заслуживало озбиљну пажњу. Нешто налик на то изрекао је у осталом и *Холцендорф* казавши: „у територијалној историји Јевропе са свим је несумњива та црта да се све више развијају велике државе на рачун мањих држава. Уз пркос свима уговорима *мале* су *државе* (Kleinstaatenthum) све више ишчезле. У томе ми налазимо утврђење оних основа́, од којих зависи и којима је условљено практичко обезбеђење међународнога права. Нове велике силе, што су постале, појављују се као велике, географске, етнографске и економно-политичке јединице, које су савладале тврдоглаво ограђивање и саобраћајне сметње у својој пређашњој малодржавној раздробљености, те могу све више и више саме себи да буду довољне и баш с тога да ублаже и на са свим

---

[1] Adolf Lasson, Princip u. Zukunft des Völkerrechts. Berlin 1871.

малу меру сведу спољну противност и непријатељску запетост снаге“. Нема сумње да је ту Холцендорф највише имао на уму негдашњу немачку и италијанску раздробљеност и раскомаданост у толике мале државице и с те стране свакојако није било штетно, што је та раздробљеност савладана; али како је тај писац своју тезу казао са свим у општој форми, то изгледа као да и он верује и исповеда то, да је то веома корисно и поспешно по мир и спокојство Јевропе, кад се што више образују све саме велике државе које могу бити „саме себи довољне“ и могу да „ублажују противности и запетост снага“ док међу тим мале државе потпомажу и подржавају „тврдоглаво ограђивање и саобраћајне сметње“. То би дакле онда значило да мале државе управо сметају миру и спокојству Јевропе и да у интересу самога тога мира ваља што више да ишчезавају са лица земље. То је доста неутешна и жалосна перспектива, жалостан прогностикон за мале државе. Те су мале државе и онако већ изложене непрестаној опасности од амбиције и властољубља великих и силних држава, њихова је самосталност и самобитност и онако доста слабо обезбеђена у једноме међународноме друштву, где још једнако мач и сила много пута решавају и овлађују, јер оне ваља једино да се ослањају на тако проблематичну чисто „моралну“ ствар као што је право и правда, што понекад на међународној пијаци слабо пролази — па кад онда још такав један чувен међународно-правни ауторитет као што је Холцендорф изиђе на среду са таквим мишљењем, које ни мало не иде у корист опстанку и безбедности малих држава, онда је то за њих веома мучан положај.

При свем признавању Холцендорфова ауторитета у међународно-правним питањима ми ипак држимо да је његово наведено мишљење погрешно и историјски неосновано. Од старога века па све до данас историја нам сведочи, да

су махом велике и моћне државе имале агресивну политику, гајиле неке велике властољубиве и освајачке планове, заметале кавгу и реметиле мир и спокојство света. Па кад је понекад и нека мања држава почела да се бави ратоборним плановима и изазивала и предузимала ратове и освајачке походе, она је то чинила вазда у тој тежњи, да постане велика држава, да се прошири и ојача — дакле већ и сама тежња за величином рађа агресивне планове и смета миру и спокојству међународнога друштва. Док је стара Јелада била подељена у више мањих државица, дотле је у њој цветала наука и уметност; а чим су се појавили на јелинској историјској позорници маћедонски властољупци и освајачи у лицу Филипа и Александра, чим су разорили самосталност малих грчких државица и стопили их у велику маћедонску државу, одмах је одзвонило свакој уметничкој и научној тежњи, маћедонска држава постаде освајачка држава, која је истрошила сву своју силу у јаловоме и мучноме покушају да половину света покори и стопи у једну велику светску државу. Па узмимо баш данашње најновије доба, па ћемо и ту опазити исту појаву. За што се данас баш те велике државе до зуба наоружавају те у борама својих војничких застава непрестано скривају и гаје клицу нових крвавих судара и заплета, да ли оне то чине због страха од неких малих држава? Разуме се да о томе не може бити речи; оне дакле очевидно баш једна према другој стоје на стражи, оне једна другој не верују и што год је било новијих великих ратова, то је вођено од стране великих држава међу собом — па како онда изгледа са том њиховом миролубивошћу, како су оне онда „саме себи довољне“ и какво је то онда „практично обезбеђење међународнога права“? — У осталом ми налазимо да је баш и психолошки, у природи саме ствари основано, да је обично онај кавгаџија и убојица, да замеће

свађу и тражи бојеве, који се осећа снажан и јак, који може борбу да издржи, кога штоно веле „распиње снага“; па као што је то међу појединим људима тако је и међу државама. Сваки велики центар има у себи неку експансивну тежњу, он хоће и тражи све веће размере, тражи да влада и нерадо трпи ривала; само у великој и моћној држави може да се излеже тежња за превлашћу, за превагом у концерту јевропскоме, за неком врстом диктатуре у међународноме друштву; мала држава мора бити задовољна, кад је само нико не дира и не може ни снивати о неким властољубивим и експансивним плановима, осим једино у томе случају, где она у интересу самога свога опстанка свога националнога развића и своје будућности мора природно ићи за тим да прошири своје границе бар до етнографских граница своје националности, дакле да растурене делове своје народности прикупи у једну државну целину. То је једини случај, где ће и нека мала држава ићи за тим да ма и мачем у руци извојује владу и господарство над извесним областима, да их дакле задобије и прибави.

Свакојако већ по овим летимичним напоменама мислимо да је довољно основано што смо казали да је Холцендорфово мишљење погрешно и да у онако општој форми, као што га је он изрекао, није основано. У потврду томе ми ћемо још навести мишљење једнога тако исто надлежнога француског публицисте, а то је Виктор Шербилије, који се у са свим другоме смислу изразио о малим државама и о нужности њиховога опстанка[1]. Разуме се чим се изрече пресуда, да мале државе не треба да постоје, онда одмах долази са свим логична консеквенција, да те мале државе ваља да се претапају у једну велику државну целину тако, да мало по мало у Јевропи остану неколико таквих великх држав-

[1] Victor Cherbulier, La Prusse et l'Allemagne (Revue des deux mondes, априла 1870, 3. livraison, стр. 649 и 650).

них агломерација, из којих ће се онда састојати цео тај јевропски међународни склоп, и о томе Шербилије вели: — cette politique des grandes agglomérations, qui nous a été proposée comme un idéal, et qui serait un recul et un péril. Дакле тај писац налази да нестајање малих држава и њихово претапање у неколицину великих државних тела не само да не би било никакво идеално стање, као што неки налазе, него би оно представљало очевидан назадак и очевидну опасност. У чему назадак а у чему опасност? Шербилије пре свега признаје, како је са свим корисна и природна та тежња, да настане међу народима што чвршћа и ближа заједница и веза; ну она ваља да се огледа у све већем отворању граница, у све већем олакшању међусобних договора и угодаба, у једнини ваге, мере и новчане системе, у све већем ослобађању и унапређењу трговинскога саобраћаја, у што чешћој и бржој размени проналазака и идеја. Али је с друге стране то баш оригиналан, историјски карактер јевропскога међународнога друштва што оно, подељено у велики број независних држава, показује општу заједничку цивилизацију која се јавља у најразноврснијим варијацијама и облицима. Паскал је некада говорећи о цркви казао: „Unité, multitude“ налазећи да је збрка и забуна (confusion) у множини у којој нема никакве везе ни једнине, као што је опет тиранија у једнини у којој нема множине и која не зависи од множине. За тим Шербилије наставља: „Les petits états ont beaucoup fait jadis pour la civilisation ... ils ne sont pas au bout de leur rôle. En vérité l'Europe gagnerait-elle beaucoup si l'on supprimait d'un trait de plume avec Baden, le Wurtemberg et la Bavière, la Belgique, la Hollande, le Danemark, la Suisse? Ces pays ne lui donnent-ils rien et n'a-t-elle rien à apprendre d'eux“? Назадак би дакле свакојако и то велики назадак био у томе, што би све те

државице, што су одиста много учиниле за цивилизацију, нестале и збрисане биле са лица земље те би просто као етнички материјал ушле у једну велику државну агломерацију, која би највише своје снаге и пажње морала да истроши у томе у крајњој линији ипак безуспешном покушају и тежњи, да све те разноврсне делове, из којих је састављена и скрпљена, асимилише и стопи у једнину и држи у заједници. О томе нема сумње и то је већ досадашњим историјским развићем доказано, да култура и наука много боље цветају и много живљега полета имају, кад има што више омањих националних и државних центара, кад има што више огњишта, која се надмећу и ривалишу међу собом и свако за се раде према својој способности и својим историјским премисама на заједничком великом послу човечанске културе и образованости. Што мање једна мала држава може имати експансивну тежњу, што мање ратоборних и освајачких планова баш за то, што је мала, што мање дакле има повода, да се непрестано бави „великом политиком“ и да се брине о општем светском стању, тим интенсивнију и већу пажњу и бригу може да обрати развићу својих унутрашњих установа, развићу образованости и науке У томе би дакле био назадак тих великих државних агломерација.

А што се тиче већ поменуте опасности, та би се свакојако у томе састојала, што мир јевропски тим стапањем свеколикога јевропскога међународнога друштва у неколицину великих државних тела не само да не би ни мало боље био обезбеђен, него би шта више био изложен много већој опасности, много чешћим трзавицама и поремећењима. И о томе већ наведени Шербилије каже са свим умесно о Јевропи: „Sa paix intérieur sera-t-elle plus affermie quand elle ne comptera dans son sein que quatre ou cinq empires se touchant coude à coude et n'ayant plus des neutres à ménager? Sa politique sera-t-elle plus

humain ou plus barbare quand elle n'aura plus à exercer cette vertu suprême des grandes nations, la générosité dans l'emploi de la force, les égards pour les faibles et le respect des petites legitimités?“ Одиста је тако, као што тај француски писац вели и то је од прилике оно исто што је и Холцендорф казао изменивши мало познату француску изреку „noblesse oblige“ те казавши „puissance oblige“ — а тиме је хтео да каже како је велика и моћна држава већ по тој својој моћи и снази обвезана, да брани и заштићује повређену правду и да закриљује слабије од повреда великих и моћних[1]. И одиста би политика Јевропе морала постати у место човечнија напротив баш много варварскија кад би се нашле једна уз другу неколико великих држава, које једна према другој не би имале никаквих обзира, никакве женерозности, него би само једна с другом непрестано ривалисале, која ће другу надмудрити и која ће имати важнији и претежнији положај у међународноме склопу.

Па осим тога Шербилије наводи још даље веома умесне разлоге у корист опстанку и одржању малих држава; тако он вели: „Dans un temps où les peuples, devenus exigeans, donnent la première place à l'épineuse question du bonheur, n'est il pas désirable qu'on puisse juger à l'oeuvre et comparer entre elles les pratiques diverses et les diverses solutions?“ Па онда даље каже: „Aujourd'hui que la liberté est un besoin universel et que le va-et-vient des événemens la condamne dans les grandes pays à une existence incertaine ou à des redoutables éclipses, n'est il pas heureux qu'elle possède un asile assuré chez les petits peuples, qui ne s'en peuvent passer? Ils en vivent, et rien ne les dédommage de sa perte“. То је одиста необорива историјска истина да

[1] В. о томе: Holtzendorff, D. Streitfragen des neueren Völkerrechts стр. 74.

су већином и по правилу баш мале државе одржале, одговале и развиле слободу и да та слобода заиста у њих има своје уточиште, јер оне саме не могу дуго да буду и да живе без слободе. Велика држава нарочито кад је силом, освајачким путем склопљена, мора због тих разних елемената, из којих је састављена, да одржава деспотизам и апсолутизам, гвозденом моћном руком те разне елементе у пространој држави да држи у заједници и да државу чува од распада; у опште велике државе одиста нису згодно земљиште за мирно и стално развијање слободе, то није добра њива за ту биљку. Само један поглед у историју, један поглед на саме данашње велике и мале државе то ће нам непобитно потврдити. Узмимо с једне стране Русију, Аустрију, Пруску, па и саму Француску, а с друге стране Швајцарску, Белгију, Баденску, Норвешку и т. д. Доиста данас пред Јевропом стоји питање да ли она може без опасности и незгоде по себе саму жртвовати и уништити мале државе другога и трећега реда. И ми мислимо да ће најзад ипак одржати превагу мишљење, што га наведени француски публициста заступа, а то је да ће Јевропа увидети да је по њу корисно да одржи те мале државице јер су оне као што Шербилије веома добро каже „des coussinets de surété dans le grand jeu de la machine européenne, des laboratoires politiques et sociaux dans un temps d'inquiétudes, de recherches, d'essais et d'expériences“[1].

Ну сад још имамо овде да прибележимо и мало изближе да разгледамо једно најновије теоријско мишљење што га је пре кратког времена изнео на среду познати зналац

[1] Овде ћемо овако мимогред поменути како и један од првих руских публициста и зналаца међунар. права а то је Каченовски тако исто мисли о нужности малих држава као и Шербилије, што међу осталим показују и његове горе (на стр.) у примедби наведене речи да је »l'existence des petits États libres salutaire à l'humanité“.

у државним наукама професор Лор. Стајн, који је то своје мишљење саопштио нарочито поводом мисирскога питања, дакле поводом поступања једне велике силе према једној малој држави. О мисирскоме питању написао је и издао броширу петроградски професор међународнога права Мартенс под насловом „La question Égyptienne et le droit international“. Мартенс је не само у Русији, него и у дипломатском и публицистичкоме свету запада познат и признат као темељит зналац међународнога права и као један од најнадлежнијих писаца о међународно-правним питањима. Стајн шта више каже о њему да он „стоји на врху и на челу новога развића науке о међународноме праву“. Одиста велика и важна научна улога, која се признаје томе словенскоме правнику и публицисти. Ми се као Словени томе само можемо радовати и можемо се тиме поносити. Стајну је дакле баш та поменута интересна брошира Мартенсова дала повода, да и он каже своје мишљење о њеној садржини а посебице о мисирскоме питању[1]. Пре свега Стајн налази да је веома значајно што је Мартенс говорећи о поменутоме питању са међународно-правнога гледишта употребио израз „droit international“ а није казао „droit des gens“. То је за Стајна тако значајно да он претресајући Мартенсову броширу полази управо од та два израза.

На први поглед, вели Стајн, чини се да су речи речи, те да њихов избор са свим зависи од воље пишчеве. Али у поступном и непрекидном развићу наука то није тако, чим је до тога стало, да са изразом, што га мећем у наслов извесноме делу, обележим и сâм положај, само становиште тога дела. Ту реч постаје именом, име категоријом, и оно што је велика историјска садржина свакога знаменитога

[1] Чланак Стајнов изашао је у августу прошле године под насловом: „Mandat und Völkerrecht“.

дела, то се тим именом карактерише, чиме то дело само себи означује своје место у умноме свету. Где бисмо ми сиромаси читаоци у тисући дела сваке врсте нашли компас за таласање и струје литературе, кад не бисмо имали такве категорије, које сваки непосредним осећањем разуме и ако би му можда веома тешко пало, да о томе даде строго научнога рачуна и објашњења. Тако ми данас говоримо о публицистичком, статистичком, правничком, социјалном, шта више и социолошком схватању, и разни се радови уређују и распоређују у своје теоријске класе и одељења. И кад се ту онда образују и стварају нова имена и нове речи, то је онда доказ, да хоће у науци да се повлаче нове основне црте и потези. Шта је дакле онда тај „droit international“ поред „droit des gens“, шта је то интернационално право према досадашњем обичном међународном праву? Шта значи и у чему је разлика између оба та назива?

Пре свега до нашега века мисао и појам интернационалнога права још нису постојали; обоје тек припадају најновијем времену; пре је постојало у теорији и практици само међународно право (droit des gens). Међу тим ни Мартенс није дао тачна рачуна, није био са собом на чисто о дубокој разлици оба становишта и оба израза — то Стајну у Мартенсовој брошири нарочито недостаје и то он хоће да допуни и да објасни.

Све право, дакле и право држава међу собом, поничe из саме природе онога, за што је оно постављено и за што важи, а то је: из природе и живота личности. Ну живот највишега облика личности, колективне личности, као што је држава, јавља се у двојаком правцу. Прво државе стоје једна према другој као засебни суверени правни подмети (субјекти). Прво дакле начело за све њихове међусобне додире и односе састоји се у неповредљивости једне

државе од стране других држава, а друго начело у томе, да се ти њихови додири и односи могу сагласношћу њихове појединачке воље уређивати и регулисати Из првога начела истиче право мира и рата, из другога уговорно право. Оба у скупу сачињавају оно што се зове droit des gens, прâво обично међународно право. По томе је дакле подмет, субјект, полазна тачка и садржина целога тога међународнога права: суверена личност сваке државе. А бити суверен то значи не имати више никакву одговорност. Јасно је дакле да међународно право израз и садржину суверености појединих држава распоређује у међудржавноме животу и развија у својим послетцима и применама. Међународно је право у томе смислу дакле управо приватно право међудржавнога саобраћаја. То схватање је науку о томе jus inter gentes, о томе droit des gens, оделило и разликовало од старога римскога jus gentium и одвојило од философије права, са којом је оно од Хуга Гроција на овамо стопљено било; а та се правна философија код Пуфендорфа, Томазија и Волфа развила у ону целину тако рећи без обележене форме, која је представљала специфично-немачку правну философију. Седамнаести век беше доба те нејасности и несвесности о одношају између философије права и самога међународнога права, а томе беше израз онај назив jus gentium et naturæ, што су га писали већ поменути писци. Осамнаести је век тек одвојио једно од другога. Дакле је прошли век тек створио те две дисциплине, које ми и данас још у њиховој одељености и самосталности признајемо; тај droit des gens, међународно право, од времена Бинкерсхека и Ватела стоји и појављује се засебно, а правна је философија са Кантом постала засебном философском дисциплином. Ако је Омптедина литература међународнога права последња знаменитија књига, у којој се оба елемента још неодвојена уплећу и сливају један у други, то је опет

Хефтерово међународно право оно дело, у коме је управо коначно учињено и довршено одвајање специфичнога међународнога права од правне филозофије. У томе је велико значење Хефтерово; с тога он важи све до данашњега дана. Блунчли је ту као и свуда иначе публициста у строго научноме послу, он своје публицистичке природе не може да се отресе. Французи, Енглези и Италијани нити су имали нити имају систематске правне филозофије, дакле онда у њих нема ни поменутога одвајања. У Американаца о систематској науци у теоријским стварима у опште нема говора; Хуитн је њима и многима, и ако не баш свима, доказао, како се у елегантној разради Мали може превазићи и како се строга научна дисциплина може учинити сувишном. Крајњи је резултат дакле: међународно је право засебна доктрина; тиме отпочиње деветнаести век.

Ну сад се у том веку понајлак, обазриво и опрезно развија други онај правац, други елеменат у животу сваке личности, дакле и држава, а то је нужност и потреба неке у почетку свакојако још нејасне заједнице свију животних одношаја, у колико је та заједница услов за развиће свакога појединога. А зна се да је непромењива, неминовна природа сваке заједнице, да, као што се обично каже, сваки појединци мора један део своје самосталности њој да преда и да жртвује. Није нужно да се још и даље теоријски та ствар испреда и развија; практички је пак јасно, да та напомењута природа сваке заједнице дакле и јевропске заједнице свакојако тако исто неминовно садржи у себи губитак и жртвовање једнога дела баш оне суверености, која је основа и садржина међународнога права. Уз начела и правила тога међународнога права развија се и настаје читав низ ствари па и самих појмова и назива, о којима оно још ништа и не слути. Појављују се и поничу свете алијанције, конгреси, јевропски протоколи, закључења мира

од стране држава, које нису ратне странке, комисије, интересне сфере, и стотина других ствари. Истина је да у свима тим стварима свака држава остаје суверен; али је и то истина, да се та увереност почиње покоравати општој вољи Јевропе и да та општа воља шта више већ ствара себи своје нарочите органе па најпосле и засебне своје опредељаје, који већ немају више карактер чистих и са свим слободних уговора. Садржина речи „гаранција“ постаје друга; она почиње значити, да јевропске државе неће више да заштићују и одрже право једнога према другоме, него хоће да прибаве важности својој заједничкој вољи напрема поједничкој вољи једне а евентуално и обе стране, на које се простире та „гаранција“. То све није никаква алијанција, није савез, није уговор, него то је та заједница која мало по мало шири и простире своју владу над појединачком вољом; Јевропа мало по мало од раздробљенога државнога факта постаје самосталан правни појам; у њему има већ неки социјални распоред по класи и рангу; са свим независно од свију међународно-правних дефиниција суверености Јевропа признаје државе првога, другога и трећега реда и претпоставља као нешто што се само собом разуме, да обе последње категорије (дакле државе другога и трећега реда) у свима стварима, које припадају општем заједничком животу јевропском, ваља да се покоре вотуму, решењу оних првих (држава првога реда или вел. сила); а иначе се тим мањим државама у свима осталим питањима, која се тичу посебнога одношаја једне државе према другој, признаје њихово апсолутно суверено право као н. пр. у трговинским и бродарским уговорима и т. д.

Разуме се да за све те напоменуте опште ствари нема за сада законодаваца, али ипак оне не могу бити без права као воље која у последњој инстанцији важи и решава; по

томе праву појединима се обележава мера и обим њиховога овлашћења у областима јевропскога заједничкога живота, и тај интерес целине према интересу појединца добија свој израз у стотини тисућа бајонета и топова, са којима су сви спремни и готови да ту целину и њене захтеве заштићују напрема свакоме појединоме. Таквим се начином образује нов правни живот међу државама; за сада се то још не формулише, али целина добија врховну власт над извесним деловима суверености појединих држава; она је из просте дипломатске узајамности, у којој се старо међународно право јављало и остваривало, постала са свим нешто друго, што она сама веома добро зна, али за сада још као јавну тајну из куртоазије прећуткује; Јевропа је поступно и мало по мало задобила право санкције за све оне акције појединe суверености, које из целокупности јевропскога међудржавнога живота потичу или прете да ту целину пореметe и повреде. То је разуме се у противуречности са самим највишим начелом свега старога међународнога права; али оно има своју потпуно јасну аналогију у правноме животу у опште. Ако старо међународно право представља право појединца, појединe суверености, онда је ово друго у дубокој и јасној разлици према њему јавно право заједничкога живота држава, и скуп свију правних односа и правних појмова, што се у њему већ садрже или што их оно непрестано изнова ствара, зовемо ми, одвојено од старога досадашњега међународнога права, интернационалним правом јевропским.

Докле живот сваке личности почива само на потпуној слободи појединца, која се код држава зове сувереност и која није никаквој вишој власти целине подложна, дотле су противуречности и противности тако исто апсолутно неизбежне, као што се на томе гледишту апсолутно не дају решити. Последица је томе у приватноме животу самопомоћ

и право песнице, а у међудржавноме животу последица је та, што се противност свима правним појмовима, рат оглашује као право. Пред апстрактном науком такво је стање бесмислица; а напротив за међународно право оно је тако коректно, да оно то и не опажа и по томе не долази ни до сазнања, да таква неразрешива противуречност може прво само историјски да се објасни, а друго, да је сама светска историја непрестано у томе послу, да то стање замени новим поретком, који разуму одговора. Баш у томе процесу ми се данас налазимо и историјски и научни му је назив „интернационално право“. Сад ће свакојако бити јасна мисао о вишој функцији и оправданости управо тога интернационалнога права. Чим настане она строго логична консеквенција међународнога права, а то је да услед апсолутно слободне појединачке суверености изазове апсолутне сукобе међу народима и рађа рат, то се решење те противности и тога сукоба не може никада наћи у међународноме праву, него тада долази интернационално право и доноси то решење потчињавајући приватно право појединих држава јавноме праву јевропске воље; и то при свем међународноправноме начелу суверености саму ту сувереност појединих држава општој вољи подлаже у толико, у колико то Јевропа за свој општи живот целине од сваке поједине државе може и мора тражити.

То је велики процес, у коме ми данас живимо: знаменит је пример томе без сумње прво берлински уговор у своме одношају према сан-стефанском уговору а за тим дипломатски ток мисирскога питања.

Ето то је то најновије мишљење Стајново, што смо га сад овде у главноме изложили и које је од стране пишчеве очевидно намењено да теоријски објасни и оснује нову мену у јевропскоме међународноме животу. Ну да ли је тиме Стајн изнео на среду такву мисао, која ће томе међународ-

номе животу одиста дати напреднији и бољи облик, која ће одиста основати „нови поредак који разуму и правди одговара“ или напротив у тој мисли лежи назадак и опасност по интересе међународне правде и разумнога уређења међународних одношаја? То је одиста важно питање, на коме је вредно мало застати. Стајн пре свега износи некакву нову и до сада у међународно-правној теорији са свим непознату „дубоку и јасну“ разлику између онога што он зове интернационалним правом и између старога досадашњега међународнога права. Мора се признати да је он први пронашао ту дубоку разлику и први тако потпуно одвојио интернационално право од међународнога права. У свију осталих старијих и новијих најчувенијих писаца заман ћемо ту разлику тражити. Кад је Бентам пронашао и унео у теорију тај израз „интернационално“ он доиста није мислио да тиме означује нешто, што би се од међународнога права разликовало, него је напротив мислио управо да даде згодан израз баш за оне одношаје, који спадају у међународно право. Сви су писци до сада то „старо“ међународно право наизменце називали час droit des gens час droit international и нису никако помишљали да та два израза нешто различно значе. Па да ли је Стајн тиме одиста учинио неки важан и значајан научни проналазак, да ли је збиља потребно и основано било од његове стране, да износи и проналази ту поменуту „дубоку“ разлику? Зар они појмови и одношаји, што их он обухвата у томе „новоме“ интернационалном праву, у досадашњем „староме“ међународноме праву нису баш никако имали места, зар их оно баш никако није познавало ни узимало у обзир? При свем поштовању према научноме ауторитету свога бившега учитеља ми ипак морамо казати, да Стајн и одвише парадира са тим својим новим проналаском, да то баш није тако са свим нова ствар, да је напротив та мисао, што је Стајн

одваја у некако засебно интернационално право, већ прошла кроз главу и осталим писцима о „староме“ међународноме праву, да су је они напомињали, само што су они мислили, да она са свим лепо има места у досадашњем међународном праву, и да ни мало није нужно за то изналазити и стварати неко „ново“ интернационално право. А да је то заиста тако, то ћемо само понеким примерима и наводима доказати. Тако н. пр. Блунчли о тој суверености појединих држава, у којој је по Стајну исцрпена сва садржина досадашњега међународнога права, каже ово: „Сувереност не значи апсолутну независност ни апсолутну слободу извесне државе, јер државе нису никаква апсолутна створења, него су правно ограничене личности“[1]. Па објашњавајући додаје како би апсолутизам те суверености противуречио „како правној природи данашње уставне државе тако и међународно-правноме заједничкоме општем поретку“. За тим даље каже, како основа међународноме праву није „самовоља појединих држава него заједница човечанства“. Најзад Блунчли говори о конгресима као органима те „јевропске опште воље“ која стоји над поједином државом. Свакојако се дакле види како тај заступник „старога“ међународнога права никако не признаје држави апсолутну сувереност, као што Стајн претпоставља о досадашњем међународном праву, него и он признаје неки општи правни поредак, коме подлежи поједина држава и њена сувереност.

Па тако исто Холцендорф објашњавајући „законе развића у историји међународнога права као принцип међународнога права“ долази до резултата како „данашња држава не може од осталих да се одели и изолише, него је по закону природе упућена на саобраћај са другима и

[1] D. moderne Völkerr. §§. 65 и 66.

у тој, од њене самовоље независној, како материјалној тако и умној животној заједници са другим народима мора да се призна извесно друштвено право свију држава напрема појединој држави"[1]. Па зар то Холцендорфово друштвено право није то исто што и Стајново интернационално право? Већ из тих навода се види да Стајнова мисао није никако нова, него је само ново његово тако дубоко и оштро одвајање међународнога права од тога његовога т. н. интернационалнога права. Међу тим очевидно је да томе одвајању и разликовању нема потребе ни нужде, по што и у самоме „староме" међународном праву има довољно места за све оно, што Стајн у томе новоме интернационалноме праву обухвата.

Ну најзад то није главно питање, да ли је Стајнова мисао одиста са свим нова и да ли је његово поменуто разликовање баш таква велика научна и практичка потреба, него је много главније и важније да мало претресемо, каквим начином и у каквоме облику хоће Стајн да оствари и унесе у данашњи међународни живот начела тога новога интернационалнога права? Поштовани бечки професор саму мисао тога интернационалнога права није баш са свим прецизно и потанко обележио, но је само у опште исказао у томе, што има некаква виша власт целине над појединоm сувереношћу и што свака држава мора један део своје суверености тој целини да жртвује; што има неко „јавно право опште јевропске воље" коме се појединa држава потчињава и Јевропа је заиста већ задобила врховну власт над „извесним" деловима појединачке суверености и право санкције за све актове те суверености, који „из целине јевропскога међудржавнога живота потичу или ту целину хоће да поремете" и што најзад хоће досадашњи

[1] Holtzendorff, D. europ. Völkerrecht §. 13.

међународно-правни поредак да се замени новим који више разуму одговара и коме је израз „интернационално право“. Зар то није све тако у опште и магловито казано, да ту нема никакве прецизности и тачнога обележавања, какво се неопходно тражи свуда где год је реч о праву и правном поретку? Који су то „извесни“ делови појединачке суверености, над којима је Јевропа задобила врховну власт и који су то актови који из целине потичу, њене интересе додирују или је ремете? Где је тачно обележена правна граница томе праву целине и праву појединие суверености? То нам Стајн није како ваља објаснио и обележио. Нема сумње да ни један данашњи заступник међународно-правне теорије неће бити противан самој мисли неке више јевропске заједнице, самоме начелу неке чвршће и разумно уређене међународне организације јевропске, где ће над сваком појединим сувереношћу стајати нека виша власт целине, која ће сукобе и спорове решавати, која ће самовољу појединие државе сузбијати и у извесне правне границе упућивати, у опште дакле бити позвани и надлежни израз међународне правде и заједничких јевропских интереса. Ко би у начелу могао бити противан таквој мисли? И нема сумње да ми одиста живимо данас у томе процесу, где се таква виша међународно-правна организација тражи — но питање је, главно је питање да ли се она већ нашла и остварила? Кад би се таква разумна међународно-правна организација одиста остварила, онда би то доиста највећма у корист ишло малим и слабијим државама, јер би та организована целина морала свакојако бити представник и заштитник међународнога права, она би спорове и сукобе решавала мирним правним путем, а не би их решавала више сурова физичка борба на бојноме пољу и ту би онда свакојако право, опстанак и самосталност сваке и најслабије државе много боље заштићена била. Дотле је све лепо и добро.

Али кад се пита: је ли и у каквоме је облику та виша међународна организација данас остварена и ко јој је орган, ко је позвани и надлежни тумач те „јевропске опште воље“, ко опредељује шта спада у живот целине, шта потпада њеној санкцији и кад и у колико се може поједина сувереност ограничити — кад се то пита, онда Стајнов одговор испада такав, каквом се нико од њега није надао и какав се од таквога чувенога научника и публицисте није могао очекивати. У томе је сва слабост и управо назадност његове теорије, његовога међународно-правнога гледишта. Он налази да је у светој алијанцији, у конгресима, у интересним сферама и т. д. већ добила израза та нова и разумнија међународна организација и код њега се већ „само собом разуме“ да државе другога и трећега реда (дакле средње и мале државе) имају у свима стварима, које се тичу општега живота јевропскога, да се покоравају вотуму великих сила. Дакле велике су силе позвани тумачи тога новога интернационалнога права, оне тумаче и проглашују општу јевропску вољу и заступају интересе међународне целине! Чисто човек не би веровао да такав научник као што је Стајн у диктатури великих сила над средњим и малим државама може видети и налазити неки „нов поредак, који разуму одговара“, може налазити неку савршенију међународну организацију.

Ми одиста никако не можемо да докучимо по каквој се правној логици, по каквим се међународно-правним разлозима може „само собом разумети“ да велике силе безусловно владају и да врше диктатуру над мањим државама у стварима општега јевропскога живота? По чему су и за што су баш само и једино велике силе позване и надлежне да тумаче општу јевропску вољу и да представљају међународну заједницу или целину? Је ли то само за то што су оне

велике и моћне државе? То је једна велика и осетна празнина у Стајновоме разлагању што нам он није казао разлоге, правне разлоге на којима се та влада великих сила оснива, него је просто казао да се то „само собом разуме“. Међу тим то се баш никако само собом не разуме, јер је то очита и јасна противречност да општу јевропску вољу тумаче само неколико држава, па ма оне колико моћне биле, да целину представља и заступа неколицина. Зар таква противречност и нелогичност да се сама собом разуме? То се очевидно зове тумбе окренути сваку логику. Зар може о већем или мањем праву једне државе, у опште о њеном правном положају у међународноме склопу решавати њена већа или мања снага и моћ — зар то правна теорија може и сме допустити и признати? Ми бисмо разумели кад би се казало да фактички у самој практици влада онај, који је већи и снажнији, то је друга ствар, али признавати то као нешто, што тако треба да буде, што се и са теоријске правне стране оправдава, то не можемо да разумемо, то само може значити да се јевропска правна свест мути и помрчава и да правна теорија дегенерише, да се измеће у слушкињу пустој и грубој сили. Како се то слаже са врховним начелом међународнога права, са начелом правне једнакости? Све су независне државе личности у праву међу собом једнаке; моћ и сила има само политичкога значења, може претегнути на вази опште политике и политичкога утицаја, али у правном погледу она не може ни мало имати значења. То данас сви међународно-правни аутори признају, па зар се само Стајн од њих одваја? Његов колега на бечкоме свеучитилишту професор међународнога права Најман то већ правилније схвата казујући: „Основа је свима узајамним правима, што их државе имају међу собом, њихова једнакост. Све су суверене државе без обзира на разлику у њиховој моћи у начелу једнаке,

најмања као и највећа, Лихтенстајн као и Русија"[1]. Зар се те опште јевропске ствари не тичу толико исто мањих колико и великих држава? Та баш за то се и зову опште што се тичу целине, што се тичу свију, па по чему онда међу толиким по праву једнаким члановима јевропске међународне дружине да о њима решавају само неколико нај јачих, а остали да се морају покоравати? Ту онда очевидно сила стаје на место права.

Или можда те средње и мање државе нису у Јевропи, оне не сачињавају Јевропу, него само велике силе, а остале се државе не броје, оне су нуле, кад је о „Јевропи" реч? Можда би нам неко на ово приметио: „Па у самој ствари и јесте тако, одиста су до сада у самој практици увек велике силе решавале о општим јевропским стварима, оне су одиста представљале Јевропу и њену општу вољу". Не пада нам на ум да то поричемо, у практици је заиста тако, али овде је само то питање, да ли треба тако да буде и није ли рационална међународно-правна теорија позвана и дужна, да против таквога стања војује свом силом правне логике, да га побија и да иде за тим да се оно замени поретком који боље разуму и правди одговара? Али кад такви одлични и чувени заступници међународно-правне теорије као што је Стајн такво стање ствари одобравају и својим теоријским ауторитетом заштићују онда је то одиста жалосно и ту се малим државама и народима отвора доста жалосна перспектива.

Ну можда смо ми на погрешном путу, можда ми Стајна добро не схватамо, можда ми мислимо да се он клања пред силом, а овамо је он можда тога убеђења, да су велике и моћне државе баш услед те своје величине и моћи нарочито способне и по превасходству позване, да предста-

---

[1] Neumann, Grundriss d. heut. europ. Völkerrechts, 1877. стр. 20

вљају велике интересе међународне целине и да дају израза општој јевропској вољи и вишој међународној правди. Оне дакле имају у томе погледу већу и особену способност, која средњим и мањим државама недостаје — да ли је тако? Да и то мало разгледамо. Нема сумње да су саме велике силе до сада себи присвајале нарочиту способност и искључиво право, да у име Јевропе изричу опште интернационално право, и да решавају на својим конгресима и конференцијама разна међународно-правна питања и оне су више пута свечано изјављивале како су ти њихови зборови „une manifestation de l'opinion publique et en quelque sorte de la conscience européenne". Ако је тако онда су одиста велике силе у своме скупу највећма позване и надлежне да изричу опште међународно право. Али баш то је оно, што то није тако, а то није баш тако тешко доказати. Да би то тако било, да би заиста изјава конгреса или конфенренције великих сила могла с правом да се сматра као манифестација права, јавнога мишљења и јевропске правне свести, ваљало би да постоји један максимум изгледа и могућности да ће се баш у скупу великих сила та спосособност највећма наћи, да ће у њему бити концентрисана. И ми смело смемо казати да тај максимум изгледа и могућности никако се неће наћи у правним расправама и решењима, која се доносе на конгресима и конференцијама великих сила. Одиста, да би једно законодавно или судско тело уливало поверење, обично се као главни општи захтев тражи, да чланови тога тела наједнако заступају и предстаљају све разне интересе, о којима се расправља и решава, или да не заступају ни један од тих интереса, да су уздигнути и узвишени над свима. А поверење у такво тело веома ће бити поколебано, ако су само извесни интереси заступљени, а неки други искључени и незаступљени. У конференцији или конгресу великих сила вазда ће бити неких извесних ин-

тереса, који никада неће бити заступљени: то су интереси мањих држава, а међу тим је баш тим интересима најпотребнија заштита, по што су они најслабији. Осим тога има извесних општих интереса човечности, слободе, националности и т. д. чије ће признање у тако састављеноме скупу много више зависити од околности, које утичу на држање свакога члана тога скупа, него од непристраснога истраживања истине[1]. То доказује и потврђује Ролен-Жакмен који је у данашњој међународно-правној науци бар толико исто чувен и признат, колико и Стајн. Види се дакле да велике силе никако немају неку нарочиту и особену способност, да тумаче и представљају јевропску правну свест и општу вољу.

Држимо да смо довољно доказали правну нелогичност и неумесност искључиве диктатуре великих сила у питањима, која Стајн обухвата под именом „интернационалнога права“. Ну шта помаже ово цело наше доказивање и разлагање, да ли ће оно ма и за длаку покренути и изменити данашњи међународно-правни поредак или хоће ли бар поколебати и потрести важност Стајнове теорије? Шта можемо ми одавде са далекога истока са свом нашом логиком учинити и успети, кад се наш глас не чује и не допире онамо, где се међународно-правна питања било теоријски било практички решавају? Стајн стоји у центру јевропскога културнога живота и покрета на видној висини или управо на врху данашње међународно-правне теорије, његов се глас чује на све стране а шта је њему стало до тога, хоће ли његова теорија довести у опасност опстанак и самосталност неких скоро неприметних тачкица на јевропској карти, неких малих државица тамо негде у некоме кутићу Јевропе! Ми можемо ради нашега задовољства и наше тако да кажемо

[1] В. о томе Rolin-Jacquemyns, Revue d. droit international Tome I. 1869. стр. 444.

теоријске утехе његово учење и његово међународно-правно гледиште претресати и веома логичким правним разлозима побијати, то ће нас саме истина веома убедити и још боље утврдити у уверењу, што смо га већ тако рећи инстинктивно и пре тога имали, али да ће оно ма каквога утицаја имати на ток и правац међународно-правнога живота и покрета, то би било одвећ наивно веровати. Па ипак држимо, да ово потање разлагање и претресање није са свим залудна мука и да има не само општега теоријскога интереса него да може имати и неке бар посредне практичке користи. Оставићемо на страну то, што је сваки радник на извесној грани науке дужан и позван да од времена на време износи пред своје читаоце новије појаве и погледе у тој науци, да прати дакле и представља њено свагдашње стање у извесноме тренутку и то разуме се да га критички пропрати. То дакле да оставимо на страну па ћемо ипак наћи да има осим тога у данашње доба интереса и смисла баш и у самоме сразмерно маломе и ограниченоме кругу нашега јавнога мишљења ширити и одомаћити што правилнији поглед на ток и развиће данашњега практичкога и теоријскога међународно-правнога покрета. Не знамо да ли још и данас има у нас таквих људи, али да их је у не далекоме времену одиста било, који су мислили, да заиста велике силе имају неко нарочито и особено право, да решавају међународна питања и да одлучују о судбини ове или оне нарочито мање државе, те су били тога убеђења да се таквоме решењу човек мора безусловно и без речи покоравати, као да је то решио неки „јевропски промисао“, да је дакле било таквих људи и таквога убеђења, то ваљада није нужно доказивати.- А да је такво очевидно погрешно убеђење могло и морало имати утицаја на држање извесне мање државе или мањега народа према одлукама великих сила, шта више и према њиховим заступницима, то није тешко увидети а и историјским је

искуством потврђено. Разлика је кад један мали и слаб народ или они, који му судбином управљају, главу приклоне пред неком одлуком великих сила само и просто за то, што немају силе да јој се одупру, што се уклањају грубој и надмоћној снази, а разлика је, кад се то чини са убеђењем, да то тако треба и мора да буде, да су велике силе нарочито богом позване и постављене да народима судбину кроје и правду деле и да то са свим одговара савременим правним основама међународнога склопа. То није нужно да још изближе објашњавамо и до крајњих консеквенција изводимо. Ко је убеђен да је не само сила него и право против њега, тај се апатички предаје удесу, који га постигне, он клоне и нема никада куражи, да се ма и најзгоднијим тренутком користи, да опет до свога окрњенога и повређенога права дође. А на против убеђење, да је право, да је правна логика на његовој страни, може и најслабијем у одсудним тренуцима да улије снагу и одважност, да све и сва жртвује за своје право.

С тога је свакојако по нашем мишљењу бар посредно и баш и од практичкога интереса и значења, да се критичким представљањем и расправљањем данашњега међународно-правнога поретка и оних теорија, које се на њега и његову организацију односе, утврђују и шире међу малим народима што правилнији погледи на ту ствар и да се њихово јавно мишљење у томе смислу тако рећи васпита. Колико нам је позната историја разних народа ми смо из ње то убеђење поцрпли, да су баш и мањи и слабији народи успевали тек онда, кад су одважно и стално заступали своје право, а нису се вазда покорно повијали за ветром који је духао са висина јевропскога ареопага. А за то је нужно да ти мали народи дођу до потпуне свести о своме праву и своме правном положају у међународноме склопу. Наши су стари г. 1815 ишли на бечки конгрес

и нису ништа успели, конгрес их је упутио на мир; ну они су при свем томе устали на оружје и извојевали самосталност. Грчка је г. 1827 обраћала се конгресу великих сила у Верони и тражила заштите, а тај је конгрес осудио грчки устанак и тражио од Грка да признају „легитимно“ право Портино; шта би било да су Грци то сматрали као одлуку „јевропскога промисла“, да су приклонили главу и ћутали? Можда ни данас још не би било слободне државе грчке. Па ту је и пример Белгије. Бечки је конгрес свечано одлучио, да Белгија припада краљевини нидерландској као провинција и св. је алијанција стражарила да се одлуке бечкога конгреса безусловно одржавају. И Белгија је при свем томе устала и стресла господарство нидерландско и прогласила своју независност. А да је она конгрес великих сила сматрала као суд над судбинама народа, да се народи морају безусловно покоравати одлукама великих сила, она би била и остала туђа покрајина.

Већ по овоме дакле, што смо у кратко напоменули, овако критичко претресање и прегледање свагдашње међународно-правне теорије и практике није без смисла и користи, ма да се оно појављује у узаном, незнаном кругу наше литературе. Ну осим тога још је важније и занимљивије да видимо и разгледамо, да ли горња Стајнова теорија има изгледа да доиста облада у данашњем међународноправноме схватању, да ли она налази одзива међу осталим толико исто надлежним и признатим заступницима данашње међународно-правне науке или можда има и противнога мишљења, које више иде у корист и прилог малим и слабим државама. То је ствар коју ваља да испитамо и брижљиво да истражујемо. За нас, који смо противни Стајновој теорији, то ће бити одиста веома утешно, биће знак да наша критика те теорије није усамљена и без моћних теоријских савезника, без јакога теоријскога наслона.

Кад се обазремо по данашњој новијој међународноправној науци ми ћемо наћи да је баш поштовани бечки професор прилично усамљен са својом новом теоријом о интернационалном праву и о безусловној влади великих сила. Има доста важних гласова, који не сматрају да се та влада тако баш „сама собом разуме“ и да су велике силе баш нарочито способне, позване и довољно незаинтересоване, да тумаче општу вољу Јевропе и проглашују опште право јевропске заједнице. Да наведемо пре свега новијега међународно-правнога аутора Хуна, који претреса новију установу међународних конгреса и конференција па долази до резултата да су ти конгреси и конференције по облику и начину, како су до сада на њима расправљани и регулисани јевропски односи, представљале управо једно зло за јевропско међународно стање: „То се“, вели тај писац, „видело одмах по томе, што су те конференције створиле ареопаг пет великих сила, који је дрзнуо и себи присвојио, да се диктаторски меша у све јевропске одношаје и да их по својој вољи и самовољи регулише. . . . По што је главни смер и мета међународноме праву, да сваки народ слободно, независно и самостално живи и да се развија и да се што је могућно слободнији саобраћај међу свима народима отвори и подржава, то онда наравно међународно право при таквим конгресима и конференцијама не може више постојати, кад неколицина великих сила присваја себи власт, да над судбином других народа на суду седи и да им у целокупном њиховоме понашању туторише, шта више да њихову судбину решава“. Па мало даље тај исти писац овако са свим умесно доказује: „Кад суштину тих конференција тачно и изближе разгледамо, онда су оне или нешто недовољно или опасно. По што су по међународном праву све државе једнако суверене и независне, то ни једна држава не може имати право,

да другој своју вољу намеће, па тако исто ни **неколицина држава** такву власт и право не може имати, осим једино у случају нужне самоодбране, где би цела њихова егзистенција и судбина на коцки била. А то би веома и са свим ретко могло да се догоди, по што баш и неки рат или нека унутрашња револуција, и ако посредно могу да утичу на трговину и благостање других земаља, ипак не дају право интервенције. Дакле онда **само собом излази**, да конференције о односима и стварима неке извесне земље могу само онда да имају места, кад та земља сама такву конференцију тражи па и онда само са у напред признатом надлежношћу н. пр. кад конференцијаваља као изборни суд да решава. А ако тога нема, онда могу бити само слободне конференције, чије савете и одлуке дотична држава може примити или одбацити; у томе су смислу онда то само добре услуге (bons offices), што их друге државе тој земљи нуде и чине, а нису више конференције у правоме смислу.... А ако би конференција из себе саме хтела да поцрпе право решавања, дакле да по властитоме праву сматра да је позвана да одлучује, онда она вређа основно међународноправно својство и правни положај дотичне државе, над којом ни моћнији не смеју насиље чинити; такво би задирање и вређање фактички укинуло самосталност и независност држава у корист неколицине великих сила, чија би воља једино одлучивала. Оно ће истина у одбрану тога износи и наводи фраза, да истина свака држава има своја посебна права, али **Јевропа и њен социјални поредак имају такође своје право**, које стоји над тим посебним правима[1]; али то би свакојако било неко **са свим**

[1] То је очевидно оно Стајново од старога међународнога права различно »интернационално право«, што Хун овде спомиње и карактерише као фразу. Какав различан поглед у њега и у Стајна!

неодређено право а такво право не може да буде[1].... Цела та мисао конгреса и конференција у опште је поникла из романтично-мистичких назора, из којих је поникла св. алијанција; па ипак она није остала доследно ни при тим назорима, јер ако се сви народи јевропски сматрају као једна велика међународна породица (као што је у акту о св. алијанцији казано) онда би се такав породични савет морао свакојако друкчије саставити, ту би сви чланови те велике породице морали имати једнака права и тај би савет једино могао решавати и одлучивати о заједничким општим интересима, а не о газдинству и специјалноме поступању поједине породице или поједине државе. Досадашња је практика пак томе дијаметрално противна, јер су само велике силе водиле и имале реч и решавале у своме велесилноме смислу и интересу не мислећи на то, да мање поједине државе имају са свим друге интересе и свој властити, толико исто оправдани животни круг, који може понекад интересима великих сила да буде са свим противан а који је међу тим од исте важности за целину, као и велике силе[2]. Тај поглед као да је мало по мало већ и овладао, јер народи и државе са унутрашњим неповерењем гледају на сваки пројекат за конгрес или конференцију, који се у дневној политици појављује, јер од свакога таквога збора не очекују ништа или нешто што неће бити добро“[3]. Тако разлаже Хун. Ми смо његове речи опширно навели, јер је његово разлагање потпуно умесно и

[1] То је та иста примедба о томе магловитоме и неодређеноме »интернационалноме праву«, што смо је и ми већ горе у тексту учинили.

[2] Ту тај новији писац има исти поглед на мале државе и њихову важност као и већ наведени Шербилије и ту се он потпуно разликује од свога већ поменутога земљака и сународника Ласона, чије смо куриозно мишљење о малим државама већ навели.

[3] Dr. E. H. Th. Huhn. Völkerrecht. Volksthümliche Darstellung 1865., стр. 212, 214 и 215.

логички основано, а веома је добра критика на Стајново мишљење и ако тада Стајн још не беше изишао на среду са својим „новим“ међународно-правним гледиштем.

Сад да наведемо већ познатога и признатога Блунчлија. Он у својој књизи о међународноме праву говори о јевропској „пентархији“ или влади пет великих сила (данас је као шеста још дошла и Италија) и о конгресима, што их је она у јевропску међународно-правну практику увела; наводи како су акат бечкога конгреса осим пет великих сила потписале још и Шпањолска, Португалска и Шведска и Норвешка. Па онда наставља: „Али су се, нарочито од конгреса ахенскога, навикли, да пет највећих сила сматрају као јевропску пентархију. Тих пет сила заузимају преко две трећине јевропскога земљишта и обухватају скоро три четвртине целокупнога јевропскога становништва. У војничкој снази оне разуме се још већма надмашују остале јевропске државе. Па ипак тако састављен збор даваше само непотпуну слику правога стања Јевропе. Романске државе према ђерманскима беху одвећ мало, а средње и мање државе не беху баш никако заступљене ни у обзир узете. А кад једна држава има право као независна држава да постоји, онда јој се не може одрећи ни то право, да у збору дружине од држава такође има гласа и да било посредно било непосредно буде заступљена. Та т. н. пентархија може се само сматрати као неки почетак организације Јевропе, али никако још као њен довршетак“[1]. Дакле и овај уважени писац никако не мисли као Стајн, да је већ пронађен камен му-

[1] Bluntschli, D. mod. Völkerr. § 103 примедба. А у §-у 109 тај исти писац каже: »Из међународно-правне егзистенције држава и из њихова учешћа у судбини јевропске дружине од држава излази природно право свију јевроп. држава, које воде самосталан међународни саобраћај, да учествују у општем јевропском конгресу и да имају у њему свој засебни глас«.

дрости у међународно-правној организацији, кад велике силе саме и једине изричу општу јевропску вољу!

У овоме реду мисли биће са свим на месту да овде бар летимично поменемо оне новије предлоге за међународно-правну организацију Јевропе, што су их поједини признати међународно-правни аутори и бублицисте износили. Лоример, професор међународнога права у Единбургу, изнео је два таква предлога, најновији му је од г. 1877 у „Revue d. droit international“. Ту он предлаже да се образује и организује јевропска међународна заједница или савез (Völkerunion) са законодавством и то да се оно састоји из сената и посланичкога дома (свака од великих сила означује 5 сталних сенатора и 30 посланика, остале државе мањи број, са кратким трајањем мандата); то ће међународно законодавство имати своја седиште у Цариграду, који ће се начинити и прогласити као међународан слободни град, чијега ће председника бирати часништво (биро) међународнога конгреса и који ће бити председник међународнога сената. За тим ће се установити општи међународни суд за грађанске и кривичне ствари. Најзад ће бити и једна међународна извршна власт, којој ће интернационална војска бити на расположењу. Осим Лоримера изишао је Парије (Perieu), председник француского државнога савета са оваквим предлогом: да се састави међународна комисија, чије ће чланове прво владе, а доцније народна представништва бирати и одређивати; та ће се комисија периодички састајати и имаће за се ауторитет науке и правде.

Најзад долази најновији предлог Блунчлијев, који нам се одиста чини бар релативно најбољи и најпрактичнији. Блунчли наводи како цео предлог наведенога енглескога научника нема изгледа, да се може остварити, јер ће међународно-правни сенат и међународно-правни парламенат још

за дуго остати „побожна жеља". Па ипак се у велико осећа и пробудила потреба да се Јевропа међународно-правно организује. Блунчли је мишљења да се подмирење те велике потребе може за сада постићи само тим начином, што ће се оставити мисао и нада да се удеси нека организација над државама те да се за сада покуша организација кроз саме те државе. Решење дакле те проблеме чини му се да ће бити најбоље и најпрактичније, кад се наслања и надовеже на стање какво постоји и по томе да се уведе:

За велика међународна питања:

а). Јевропско веће састављено из свију државних поглавара или њихових представника, са неједнаким гласом (велике државе по 3 гласа, средње 2, а мале државе 1 глас); за тим:

б). Јевропски сенат, који ће бити састављен од капацитета, што ће их скупштине појединих држава бирати за известан број година. (Велике силе бирају свака по 10 чланова сената, средње по четири, а мале државе по два члана). Тај сенат ради у јавним седницама. Веће и сенат у заједници одлучују и закључују о међународно-правним законима, а за тим сенат посебице даје своје мишљење о великим спорним питањима. Ну коначно решење у таквим питањима припада већу.

За мања међународно-правна питања:

Према околностима или међународно-правни савезни суд или изборни суд.

За мање административне ствари:

Стална савезна звања (за поште, телеграфе, железнице, бродарство) која поставља јевропско веће[1].

---

[1] В. о томе Bluntschli, D. mod. Völkerr. (Најновије издање 1878). § 108 у примедби; а за тим је то све ближе и потање извео у часопису »Gegenwart« за г. 1878.

По самим овим предлозима за организацију Јевропе јасно се види, како сви ти предлагачи и зналци у међународном праву никако не стоје на Стајновоме гледишту, дакле никако не мисле, да је тиме већ потпуно постигнута та виша организација јевропска, кад велике силе искључиво решавају о јевропској „општој вољи“, кад оне једине представљају интернационалну целину и врше извесну међународну јурисдикцију на својим конгресима, конференцијама и т. д. У свима тим предлозима огледа се неповерење према тој искључивој јурисдикцији великих сила и сваки од њих хоће и средњим и малим државама да даде гласа у решавању општих међународних питања на јевропскоме збору. Стајнова је мисао далеко иза њих изостала, и ако се она појављује као „нова“, јер он још стоји на преживеломе гледишту св. алијанције.

И сад се тек види колико је самовољно оно Стајново тврђење како „Јевропа“ претпоставља ту искључиву надлежност великих сила као нешто што се само собом разуме. Јевропа то никако не претпоставља, јер су и наведени писци у Јевропи и види се да су се баш у тој Јевропи појавили тако признати међународно-правни аутори и представници данашње научне свести, који то никако не претпостављају него су баш противнога мишљења. У опште дакле за нас може бити веома утешно, што Стајново гледиште није тако опште усвојено и што на против већина данашњих теоријских заступника међународнога права војује против диктатуре великих сила, а за самосталност и достојан правни положај средњих и малих држава. Можда је Стајн једини, који данас међу признатим представницима теорије верује у непристрасност великих сила, по којој су оне нека узвишена створења особенога кова, која се не обзиру на своје специјалне државе и националне интересе, него имају једино пред очима некакве са свим нејасне и неодређене

опште јевропске интересе и неопходне захтеве тога новога интернационалнога права. Да не залазимо назад у прошлост, довољна нам је само садашњост па да нађемо довољно материјала за оцену те непристрасности и правдољубља великих сила. Осим већ наведених писаца још ћемо напоменути како је и Ролен-Жакмен на једноме месту са свим умесно казао: „Que l'on ne dise pas qu'il n'y a plus des nations lésées, que le droit règne partout! Nul n'oserait le soutenir. Que l'on ne dise pas non plus que la jurisdiction des grandes puissances, telle qu'elle s'est exercée par exemple dans le différend gréco-turc, telle qu'elle s'exerce tous les jours en Orient, soit une jurisdiction satisfaisante ou qu'elle mérite même le nom de jurisdiction. Ce serait une amère dérision"[1]! Па тако исто и Холцендорф каже: „Одвише је дубоко у срцу нарôдâ од векова усађена и укорењена себичност, те да не би покушала и потрудила се да контрабанду лицемерства покрије и протури под заставом и покривалом узвишених правних теорија"[2].

Мислимо да смо већ довољно брижљиво и потанко горњим наводима доказали, да се на срећу средњих и малих држава у јевропској међународно-правној теорији све више шири и облађује мишљење, да те државе не смеју бити изложене самовољним одлукама и ћефу великих и моћних, што у конгресима заседавају и што су до сада гвозденом логиком бајонета и топова ућуткавали правну логику. Ма колико да је практика у томе погледу заостала иза теорије, те у практици још једнако велике силе решавају, то ипак ни глас теорије не може са свим да се пречује и покрет, што га је данас међународно-правна наука за бољу и разумнију организацију Јевропе отпочела не може а да најзад не доведе до резултата. Свакојако се већ и данас

[1] Rolin-Jacquemyns, Revue d. droit intern. T. II. 1870. стр. 325.
[2] Holtzendorff, D. Streitfragen des neueren Völkerrechts, стр. 64.

опажа, да и те велике и силне државе много пажљивије поступају према средњим и мањим државама, но што је то пре било и да и они, који владају и управљају великим државама, у данашњем историјском периоду услед стицаја разних узрока и околности осећају много већма тежину своје одговорности пред јавним мишљењем и пред историјом. Истина да ће још много неправде да се учини у међународном животу и да ће мале и слабе државе имати да издрже још многа искушења и опасности у великим борбама и заплетима данашњега доба, али зар ма у коме кругу и у којој грани људскога друштвеногa живота може нека теоријска истина тако брзо да продре и да оглада? Зар је друкчије у кривичном и приватном праву? Зар је друкчије и што се самих моралних закона тиче и у опште што се тиче истине у свакоме предмету и свакој материји? И зар није и то већ психолошки од велике важности да се јасно формулишу и прогласе извесни правни опредељаји, извесни теоријски правни захтеви, као највиша правила поступања? Умесно је један француски писац у томе погледу казао: „L'opinion se forme graduellement et se fortifie en consequence“.

Ну осим свега тога, што смо до сада навели и напоменули, има још једна ствар у самој међународно-правној практици, која може да послужи као одбрана и спас малим државама и народима и ако данас влада великих сила није још престала нити је теорија успела да ту владу замени већ изложеном међународно-правном организацијом Јевропе. У чему се та ствар састоји? То је најбоље са свим у кратко и прецизно означио Ролен-Жакмен казавши: „Très souvent aussi, du choc entre les intérets des grands, naitra le salut des petits“. Одиста то је засведочена истина у историји новијега међународнога живота. Баш у томе, што је с једне стране најопасније по опстанак и самостал-

ност малих држава, а то је у интересима великих држава лежи с друге стране и извесно спасење за те слабе државе с тога, што су интереси и самих тих великих држава толико укрштени и толико се косе, да у томе ривалисању и неповерењу једне велике државе према другој мале државе налазе заклона и спасења, јер ако би нека моћна држава и хтела што да предузме према некој мањој држави, она то не сме тако лако да учини јер зна да друге велике државе суревњивим оком прате сваки њен корак и да им због супротних интереса никако не иде у рачун, да та велика држава своје специјалне смерове подмирује и негде у некој малој земљи искључиво овлада. Томе има довољно доказа у самој новијој међународној историји и практици. У опште у данашње време једној малој држави не може без њене кривице тако велика и прека опасност да прети од поједине ма и најмоћније државе, јер ма колико да још сила влада у међународном животу и ма колико да је још недовољна и непотпуна међународно-правна организација јевропска, ипак је данас међународно-правна свест, снага јавнога мишљења и важност основних прописа међународнога права толико напредовала, да се данас не може више као у прошлим вековима учинити грубо и очевидно насиље ма и према најслабијој држави и да може једна држава просто титрати се судбином овога или онога за живот и развиће способнога народа. Осим тога данашњи необично развити и разгранати трговински и економно-саобраћајни интереси с једне стране, поремећеност и тешкоћа финанцијскога стања с друге стране тако моћно и неопходно повлаче за собом потребу мира, да ни једна па и најмоћнија држава не може данас тако лако да се упушта у нека авантурна предузећа, да лакоумно изазива сукобе и оружане сударе и да безобзирце иде за остварењем својих себичних рачуна и интереса. Али кад се неколицина великих држава или мо-

жда и све велике силе међу собом сложе о судбини неке мале државе, онда је положај одиста опасан и онда ће она мучно избећи ту намењену судбину. И ту онда највећма и најчешће помаже и спасава већ напоменута оштра и велика укрштеност и супротност интереса, која је обично узрок те велике силе не могу тако лако међу собом да се сложе.

Разуме се да је то веома палиативно средство за заштиту малих држава и ми га с тога овде не напомињемо као нешто што би имало начелну важност, него само мимогред наводимо као један моменат, који такође утиче на судбину малих држава и народа у данашњем међународном склопу.

Ми смо до сада у крупним и општим цртама критички прегледали све оне новије појаве и моменте у данашњој међународној теорији и практици, који могу да утичу на положај и судбину слабих и малих држава и народа у данашњем међународном животу, јер, као што смо у почетку ове расправе напоменули, држасмо да је корисно и занимљиво од времена на време обележити свагдашњи покрет и правац савременога међународнога развића. Најважније нам је било да што тачније означимо и разгледамо новије теоријске погледе, јер ма како се судило о утицају теорије на практику, ипак се тај и ако спори и поступни утицај не може са свим порећи, а осим тога свагдашња теорија најбоље нам представља мишљење најразвитијих умова, интелектуалну есенцију свагдашњега правца у овој или оној грани људскога заједничкога живота, управо умни ступањ на коме сувремено развиће стоји. Ма колико да је практика колебљива и у многоме погрешна, ипак још има неке утехе и изгледа за бољу будућност, кад у теорији, на умним висинама напредују и све већма облађују правилни погледи на ствар; али кад и теорија пође странпутицом, кад се послушно клања пред фактичким положајем, кад постане

слушкињом силе и тренутних успеха, онда је то веома жалостан знак времена. С тога смо се ми највише устављали на новијим појавима и погледима у самој теорији, а нарочито на „најновијој“ теорији поштованога свога бившега учитеља Стајна.

И иза свега што је казано, можемо као општи резултат извести ово: да је Стајн одвише сузио и ограничио становиште досадашњега усвојенога међународнога права, кад је казао да му је не само полазни принцип сувереност појединe државе, него да оно апсолутно остаје до краја при томе принципу и никако ни за длаку не премаша границе његове. Нема сумње да међународно право мора полазити од суверености појединe државе, јер без суверених држава нема подмета (субјеката), нема самосталних личности, које ће бити носиоци тога међународнога права и његових одношаја. Али ипак, као што смо показали, оно није узело нити узима тај појам суверености у апсолутноме смислу по коме би он значио „да нема више никакве одговорности“. И досадашњим је теоријским представницима међународнога права то „интернационално право“ пред очима и на уму било, али не као нека супротност, нека разлика према дасадашњем међународноме праву, него као његов саставни део, као једна основна мисао самога његова историјскога развића. Свакојако дакле то што Стајн износи као ново од „старога“ међународнога права различно интернационално право, то има као мисао, као начело свога потпунога основа и оправдања, али само не као супротност према досадашњем међународном праву, него као једна страна његова, као нужна допуна и коректив самоме принципу државне суверености и самосталности. Одиста то нико неће порећи, да нарочито у данашње време при тако развитоме и разгранатом међународном саобраћају, при тако интенсивноме развитку заједнице међу јевропским државама већма но ма у којој

пређашњој историјској епоси излази на среду потреба неке чвршће међународно-правне организације јевропске, која ће бити способна и позвана да напрема појединој ма колико моћној држави даје израза општој правној свести, општим захтевима и потребама заједничкога јевропскога живота, дакле давати израза интернационалности напрема националности поједине државе и појединога народа. Националност и интернационалност као две потпуно равноправне основне мисли међународнога живота и покрета ваља једна другу да допуњују и да се доведу у сагласност, како неће ни једна од њих ону другу прогутати и потиснути, него обе упоредо једна уз другу у својим обележеним границама постојати. У томе је одиста велика проблема данашњега међународно-правнога развића, то је заиста „велики процес“ у коме садашњост живи, само што Стајн није никако погодио решење те проблеме у искључивој диктатури великих сила, у чему је најглавнија мана његове теорије и њена опасност по мале државе и њихове интересе. Ну ми смо видели да он стоји прилично усамљен са својим гледиштем.

Не може нам у овој строго научној расправи никако бити задатак и место, да сада из свега, што смо навели и критички промотрили, изводимо неке закључке о дневној политици, да означујемо нека практичка правила за поступање у дневним политичким питањима и у држању ове или оне де државе. То је задатак дневне литературе да из научних расправа изводи практичке закључке. Ми ћемо само неколико општих потеза обележити, шта из до сада казанога може извести за опште поступање и држање малих држава у међународним одношајима и питањима. Према свему мислимо да мале државе ваља да иду за тим:

а). Да у својој унутрашњости што више развијају и негују слободне установе и културан рад; јер само тако

ће стећи симпатије образованога и напреднога света, стећи моралнога значења и наслона у образованоме јавноме мишљењу, јер смо видели како сви писци, који бране опстанак малих држава, ударају гласом на уточиште слободе и на заслуге по цивилизацију и културно напредовање;

б). Свака мала држава мора добро познавати и поштовати међународно право, јер јој је то као што је Ролен-Жакмен казао главна основа и темељ животу и опстанку; ну тако исто она мора одважно заступати своје право у свакој прилици, јер јој бојажљиво попуштање и узмицање не може никакве користи донети, но што онај који нема силе може само сталним заступањем свога неспорнога права да одржи своје достојанство, да импонује и да успе.

в). Безусловно заклањање под скут једне или друге велике силе не изгледа да може бити корисно, јер код великих сила нема никаквога платонизма у политици, него оне безобзирце нарочито у додирима са малим државама хоће да намире своје интересе и ту им свака мала држава само олакшава посао и на по пута излази на сусрет, кад прибегава некаквоме специјалноме протекторству, које обично скупо стаје. Много је природније да мале државе међу собом гаје и негују што тешњу везу и искреније пријатељство, јер су им интереси обично истоветни и њиховом се суревњивошћу и ситним задевицама само велики и моћни користе.

Г. Гершић.

ИЗВЕШТАЈ

УМЕТНИЧКОМ ОДБОРУ СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

И ове године били смо потписани одликовани поверењем Српског Ученог Друштва, да продужимо још пре једанаест година отпочето испитивање споменика отачаствене уметности (архитектуре, живописа и скулптуре) од најдавнијих времена. Ради тога ми смо прошлог лета били у Жичи. Намера нам је била да ову богату ризницу за познавање српске уметности и овог лета испитамо.

Али како је прошло лето било веома кишовито, то на жалост нисмо могли своју намеру извршити. Толико нам је ипак испало за руком, да смо испитивање Жиче знатно примакли своме свршетку.

Што се тиче цртежа, које смо ове године у Жичи израдили, ови су:

1). Различни натписи (имена светаца) као грађа за српску палеографију (писаљком). . . . 2 листа.

2). Безимени мученици из главне цркве (акварел). . . . . 2 „

3). Св. архиђакон Лаврентије из јужне капеле (акварел). . . . . 1 лист.

4). Св. Методије из олтара главне цркве (акварел). . . . . 1 „

5). Св. апостол Павле на улазу под кулом (акварел). . . . . 1 „

6). Св. апостол Петар на улазу под кулом (акварел)	1	лист.
7). Спољни северни и јужни изглед припрате жичке (писаљком)	1	„
8). Западни спољни изглед припрате и њен унутрашњи изглед (писаљком)	1	„
9). Фрагменат са фреске у северној певници, који представља сапеће Христово (писаљком)	1	„
10). Распеће Христово у јужној певници (писаљком)	1	„
11). Изглед манастира Жиче са северне стране (писаљком)	1	„
12). Унутрашња перспектива цркве, са истока на запад (писаљком)	1	„
13). Унутрашња перспектива цркве, са запада на исток (писаљком)	1	„
14). Део из кубета са сликом јеванђелиста у латици (писаљком)	1	„
15). Орнамента са хаљина у слика по зиду (акварел)	1	„
16). Преношење моћи св. Саве и св. Стефана фреска у јужној капели (акварел)	1	„
СВЕГА	18	листа.

Број овде побројених цртежа истина није велики, али садржином представљених предмета веома је интересан. Једно за то што у највернијим копијама износи предмете, који су тек по описивању лаика познати; а друго и с тога, што по неки цртежи хране предмет, којега до године можда не ће бити Ово особито важи односно живописа, који у Жичи нагло пропада.

Осим тога кад се узме у обзир, да је готово половина од горе наведених листова акварелом израђена, онда ми-

слимо да је толико урађено за оно мало лепих дана, што их имадосмо, да јамачно није могуће више израдити.

Као што смо досадашње тако смо ради и ове побројене цртеже јавно изложити како за свеколику г. г чланове Српског Ученог Друштва, тако и за велику публику која има осећаја и поштовања према споменицима старе српске уметности.

Најпосле сматрамо за своју најпријатнију дужност, да и овом приликом благодаримо Српском Ученом Друштву на помоћи, коју је и ове године указало овом по Србију и српство важном уметничко-историјском испитивању. У интересу пак самог овог предузећа, које је једино Српско Учено Друштво до сад потпомагало, надати се је, да оно и у будуће не ће престати потпомагати га. А за продужење овог рада Српско Учено Друштво наћи ће у нама и од сад савесне и издржљиве раднике, који поимају значај овог рада.

22 новембра 1882
у Београду.

ИЗАСЛАНИЦИ СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА
ЗА ИСПИТИВАЊЕ СПОМЕНИКА СТАРЕ
СРПСКЕ УМЕТНОСТИ

Драгутин С. Милутиновић.

Мих Валтровић.

ПРИМЕДБЕ

НА ИЗВЕШТАЈ Г. МАКУШЕВА.

I.

Г. Викентије Василијевич Макушев наштампао је у „Русск. филолог. Вѣстнику" г. 1881. № 4. стр. 304, или у засебно одштампаном чланку: „о нѣкот. рукоп. народ. библиот. въ Бѣлградѣ" стр. 2, као да је, божем, Михаило цар блгарски погинуо: „у битци с братом Нединим Стефаном Дечанским код реке Мораве 1330 године".

У „Истор Блгар." Иречка (Одесса, 1878) стр. 387, вели се: „Краљ Стефан, извештен у своме замку Породимљу, у подини Љуботена[1], о утврђеном савезу два његова моћна суседа, да њега (Стефана) униште, био је тиме јако потресен". По Иречку, Дечански из свога замка Породимља из подине Љуботена с војском иде „к саставцима Топлице с Моравом". Онај, ко је ово написао нема појма о географији и орографији Старе Србије, јер у извору, на који се позива Иречек, краљ иде од Љуботена „к месту Топлица", вели се у „житію" краља Дечанског, а ово је житије написао арх. Данило. За овим, г. Иречек говори о некаквом пограничном замку, па већ даље правично одређује место битке „код речице Каменче, близу Велбужда (Ђустендила) на р. Струмици" (стр. 387).

У књизи „живот. краљев. и арх. српских", коју је издао Даничић, на стр. 180 вели се: „вь мѣстѣ реком-

[1] Он вели „Љуботрна".

ѣмь Топлици". То место и сада стоји, на десној обали Бинче-Мораве, vis-a-vis Врање и дандањи назива се Топлац. Туна на једном избрешку виде се развалине замка, у коме је Дечански преноћио. Ту је и поље Добриче и из Косова преко тога места ишао је старински римски пут, на данашњу Егри-паланку и Ђустендил и т. д. Стефан Дечански кренуо се с војском од подине Љуботена (најузвишенији врх Шар-планине) „**и иды съ вои своими прїиде къ монастырь . . . . . Георгїа Нагоричьскога**[1]" (стр. 181). Манастир Нагорич је у данашњој кумановској нахији, а у ондашњој (1330 г.) Жеглиговској области, у којој су владали предци оливерови, као наследни — племенски — жупани. „**И отоудоу** . . . . (оде) . . . **отьцоу Иоакимоу вь Сараньдапорѣ мольбоу творе пришьдь кь гробоу юго**". Туна је Дечански чуо да краљ „**бльгарскїи пришьдь . . . . стоитъ кь дрьжавѣ Стєпана Дечанског, на брѣгоу же рѣкы зовомию Строума и плѣноують**" стр. 182). И Дечански „**ста близь юго сь вои своими на рѣцѣ Каменчи**". Туна се

---

[1] Манастир Георгија Нагоричког је близу р. Пшиње, 4 сата даљине, низ реку, од манастира св. Прохора Пшинског, сниже пећине, у којој се и испаштао св. Прохор. За време мога путовања по Турској, ја сам био у Нагоричу, и ево ћу сада овом приликом саопштити два натписа, мојом руком преписат. С поља, изнад западних врата, урезан је у камену овај натпис: „† **изволением божием сьздаса дом светаго ївеликославнаго мученика христова Георгиѣ вьдни свѧтороднаго и прѣвисокаго кралѣ Уроша Милутина Богомь самодрьжьць всеи срьбскои земли и поморскои, при благоустивѣи кралици Симонидѣ и при игумене Андонии кь ѕ.ѡ.к.и.** (6828 т. j. 1320). **А кь ть же лѣто краль изби Турки.**

Унутра у цркви, на десној страни, стоји овај натпис: „† **Божиемь изволениюмь сьзда се ѿ ѡснованиe и написа се честни храмь сь изволениемь всякимь прѣвисокаго крал Стефана Уроша кь лѣто ѕ.ѡ.к.г.** (6823, а ово је 1315 г.) **при игумене Вениамине**". О свему осталоме, што знам о овоме манастиру говорићу у мојим путничким сликама. Види се да је манастир зидан за време игумана Вениамина, а молован за време игумана Андонија.

и догодила битка .... „**тѣхъ безьбожьныихъ ... ѩзыкь пришьдьшиихь на землю срьбьскоую.... самои рѣцѣ Строумѣ**“ и т. д. стр. 186.

И тако битка Михаила блгарског са краљем Дечанским није била „на добричком пољу близу р. Топлице код Мораве“, како вели Макушев, него је била на реци Струми, код Велбужда „на српској земљи“ т. ј. у границама Србије и српске краљевине.

II.

Г. Макушев у својој књизи „Историческія разысканія о славянахъ въ Албаніи въ средніе вѣка“ у „оглавленіи“ вели: „Преданіе о болгарскомъ правителѣ (?) Драча, Владимірѣ“. На стр. 4 он приповеда, по Кедрину, како су Блгари „одводили у ропство албанце (?).... и пресељавали их у унутрашњост Блгариіе“ и т. д. Кад стоје речи „уводили въ плѣнъ“, онда мора доћи реч „и насељавали их“, а он је употребио реч „переселяли“, јер је тенденциозно хтео, да каже, да је Албанија (?) састављала део Блгариіе. На стр. 5 вели: „за време управе (?) праведног, мирољубивог и добродетелног Владимира, зета Самуилова, Драч и околне покрајине наслађивале се миром; али кад је Владимир поверовавши заклетвама .... архијепископа Давида био издајнички погубљен Владиславом, настану за Драч опака времена. Владислав“ и т. д. приповеда г. Макушев како се очувало предање о Владимиру „правитељу“, па напомиње његово „житије“ на грчком језику издано у Венецији 1858 г. међу тим неће да наведе речи Кедринове, које се налазе на истој 463 страни: „*Εως μέν γαρ Τρυμαλιάς και τῶν ἄρχοτάτω Σερβίας μερῶν ἧρχε Βλαδιμηρός ὁ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Σαμουήλ κηδεστής, ανὴρ* и т. д. т. ј. ... quamdiu Trimalia et vicinores Serviae par-

tes in potestate Bladimeri (gener is fuit Samueli) manserunt и т. д.

Пресвитер дукљански (издање Црнчића, стр. 41, 42 и 43) казује, у опису живота regis Bladimiri између осталога и ово: imperator Vladislavus congregato exercitu, venit possidere terram b. Vladimiri et civitatem Durachium" и т. д. Не гледећи на све ово г. Макушев приповеда оно предање о Владимиру, које је печатано у Венецији 1858 г. и у ком се између осталог вели, да је Владимир био син Немањин, а муком прескочио преко највернијих и очигледних сведочаба од све прилике ради majorem gloriam Bulgariæ?!

И тако, Владимир није био „правитељ" блгарски, него је био архонт (краљ) српски, а овакво тенденциозно подметање мора бити исправљено.

III.

Г. Макушев (ib. стр. 19 или „Вјест. 321) приповедајући садржину једне србуље, вели, да у њој има: „три подметнута споменика.... други и трећи напечатао је Срећковић у чланку: краљ Вукашин убио цара Уроша. На први споменик Срећковић гледа са сумњањем.... Чини се, да би требало са истим неповерењем да гледа и на остале.... али за чудо, он признаје их подлинными".

У самој ствари, при претресу питања о коме је реч, требало је да опишем односе Душана наспрам цариградске патријаршије, и наспрам патријарха Калиста, али ја несам нигде рекао да су то „подлиники" т. ј. оригинали. И од све прилике патријарх Калист није знао словенскога језика. Да сам ја његово писмо т. ј. анатему рачунао за „подлиник", ја бих најпре морао доказати, да је патр Калист знао словенски језик. Све пак, шта сам хтео доказати

печатањем тих докумената јест то, да је заиста патријарх Калист бацио анатему на Душана и на Србију, и нема сумње, да су му се за то Срби одужили[1]. Те пак документе, ја несам „измислио“, јер их је сам Макушев видео својим рођеним очима.

Историјску вредност овог документа побија г. Микушев на том основу, што се у њему Душан „єщє при жиꙁни наꙁываєтса Сильнымъ“. Ја опет мислим да се из тога не може извести такав закључак. Зар није још за живота имп. Александер II назван „ослободилац“. Зар не зна г. Макушев да су Душана још за живота малали у црквама напр. у Дечанима са светитељским нимбусом около главе! Зар је мало примера у историји, где су различне краљеве и цареве називали „побожнима“, „мудрима“, „великима“ и т. д. Па и у оном „родослову“, који је напечатао г. Макушев (стр. 45) вели се: „Доушань поставлѧет се само Силїемь цар“. Па и тко називље Душана „Силним“? Називље га прота цркве грачаничке — Јевтимије. Около тога времена били су код Душана римски легати. Долазак тих легата и пређашње прогонство грчких владика из ослобођених српских покрајина и били су узроци зашто је Калист бацио анатему на Душана и на Србију. На ту анатему и одговара грачанички прота Јевтимије, па њему и доликује, да назове „Силним“ свога владаоца и императора, који је завојевао готово читаву „римску империју“. Имао је дакле прота Јевтимије и основа и могућности да назове свога владаоца „Силним“ и он га тако и назвао. Да је Душан био

[1] У „Жив. Краљ. и Арх. Срп. Дан.“ стр. 381, пише: „патриархъ бо царьствоующаго града.... Калесть посылаеть и отьлоучаеть цара (Доушана) сь патриархомь и его вы архиереие.... Оумираеть Доушанъ ... ꙁьлобоу же сию (анатемоу) не погребеноую оставль“. Даље прича како је скинута та „ꙁьлоба вь дни“ Кн. Лазара стр. 382 и 383.

„Силни“, то су најбоље осетили Грци. Да је било узајамног анатемисања, осим наших извора, сведочи и Кантакузин (књ. III.) казујући, да је Калист и умрьо у Србији, куда је био дошао ради помирења и да скине анатему.

Што ми подмеће г. Макушев, да сам иста писма назвао „оригиналима“, ја то несам нигде казао, а разуме се по себи, да су исти документи претрпели више редакција, па сам тврдо убеђен, да их Јордан није измислио. Ја само тврдим, да су у њима мисли и факта историјски верна. Даље г. Макушев вели ово: „ипак у своме чланку он (Срећковић) наштампао је још трећи измишљени (подложный) споменик, који му је саопштио у препису г. Јастребов: „како писа царь Лазарь писмо Богомилв вь Скопѥ“ (стр. 20). Ево пак шта о томе вели И. С. Јастребов; он вели: „да је ово писмо копија преписана руком грачаничког митрополита Никанора, који је живео у XVI. столећу“ (вид. мој чланак стр. 11). Г. Јастребов имао је прилике видети више докумената писаних руком митрополита Никанора, који се није могао одликовати и сијати у свету својим изображењем и знањем. Наученост владика XVI века није могла бити велика, а Турци су често постављали владикама своје пријатеље и рођаке па и патријарсима. Који владика у Турској у данашње време зна добро словенски језик па био он Словенин или Грк? Овај дакле Никанор, нашао негде оригинал или препис писма кнеза Лазара, па је и ставио наслов: „Како писа“ и т. д. а писмо кнежево преписао у књизи и починио у њему оне граматичке погрешке. За потврду тога, да ово писмо заиста припада к. Лазару, имамо један такав доказ, који не може побити нико. У писму к. Лазара спомиње се „конкода Дука“. У Гл. XXIV стр. 274, царица Милица са својим синовима 1395 дарује добра ман. св. Пантелеимона, па је понудила и властеле, да и они обдаре тај манастир:

а иже нашнми властели приложенная сѫть сїа ..... Дѹка властелинь приложи село Винарци и село Дѹчино Прѣцрѣшина. Овај властелин Дѹка, није нико други него онај Дѹка, кога спомиње у писму к. Лазар.

Г. Макушев вели, да је све те споменике „измислио“ и написао г. Јордан „Любитель сербской старины и горящій патріотъ“ (т. ј. српски патриота. Стр. 20). Они, који познају г. Јордана, врло добро знаду, да је он „љубитељ старине“, али чије и како, — ја нећу да пишем, јер ће то казати и други људи.

И тако, 1) г. Јордан није „измислио“ ове споменике, 2) Калист је бацио анатему на Душана и Србију. 3) прота грачанички отплатио патр. Калисту анатему анатемом и припретио Грцима именом свога „Силног“ цара. И ма да ово несу „оригинали“, него копије у доцнијим редакцијама, искварене преводиоцима и преписачима. 4) „Воински домови“, о којима се говори у писму кнеза Лазара, заиста су били у српској историји времена Немања, па не гледећи на граматичке погрешке, оно је копија, која припада митрополиту грачаничком Никанору а не г. Јордану.

Даље (стр. 19) г. Макушев вели: „При првом погледу на рукопис я убѣдился въ подлогѣ: фальсификатор неумѣло подражал письму нашего сборника (XVI в.): красная (црвена) и сињая краска, которою писаны ети подложные памятники, въ одних мѣстах слилас, в других оствила водянистые слѣды“. Тако вели г. Макушев, а међу тим у „бумажном сборникѣ“ XVI ст. (стр. 37), у глави: „Ѿ ꙁакона и типика цара кѵр Їсаака ѡ канонице како подобаеть сьбирати епископоу“ таквим истим мастилом и том истом руком написане су ове речи: О охридскои иже и бльгарскыи[1] нарицает се...

[1] Очевидно доцнији дометак јесу ове речи: иже и бльгарскыи нарицает се.

не подлежащее же патрїархоу коюемоу блъгарскаа црьковь" и т. д. и г. Макушев ово није хтео видети, што може видети у народној библиотеци ткогод хоће. Таквим су истим мастилом „означене и границе охридског патријархата" (иста стр. у Макушева), па г. Макушев не вели да су то „поддложные" споменици! С „првога погледа" јасно се види, да су речи „иже блгарскым нарицает се" чисто доцнији уметак, јер у тексту пише: „не подлежащее же патрїархоу коюемоу (подлежи) блъгарскаа црьковь". Дакле, ако је судити по мастилу и „рукописанију": онда су то све „подложные" споменици и сирома г. Јордан, морао би бити некакав генијални и најученији човек, а у ствари, то је један прост учитељ, слеп у једно око, које су му избили Турци као највећем поборнику „блгарске егзархије", са чега је више година проживео у Азији, у заточењу. Одкуда се после овога може рећи за њега, да је он „љубитељ српске старине"? Ово најбоље показује, у колико г. Макушев познаје људе, о којима изриче свој суд. — Ја сам мојим очима видео колекцију старинских књига код г. Јордана и позитивно кажем, да он има такву огромну колекцију књига, њиме самим прикупљену по српским манастирима, какву више нема нико. Г. Јордан продао је народној библиотеци веома мали део, о коме пише и Макушев, а главне и најважније споменике он је задржао т. ј. новце узео а купца обмануо. На питање: зашто г. Макушев није заподозрео и онај споменик о охридској патријаршији? Мора бити да га није заподозрео за то, што је и краља Владимира Србина прогласио Блгарином, а ја у томе видим piam fraudem ad majorem gloriam Bulgariæ"!

IV.

Довде је г. Макушев говорио о књижевним споменицима, који се чувају у Народној Библотеци, и о којима ће

и други научењаци изрећи свој суд. Туна је ствар у објекту, који постоји; но ово је задатак научењака. Г. Макушев пак пише оно, што није задатак научених људи; он вели: „Когда я замѣтил г. Сретьковичу, что напечатанные им памятники подложны, он улыбался, как мальчик, пойманный в шалости, и ничего не возражал. Очевидно, он сам был убежден въ подлогѣ“ (стр. 19). Ето шта пише г. Макушев о нашим приватним разговорима! Ми смо се заиста узајмице пецкали, шалили држећи, да наши приватни разговори неће ући у журналистику. Наравно, да би и ја могао много што-шта пропричати о тим приватним разговорима, али мислим, да то прелази границе уобичајенога морала и нећу ни речи рећи.

У ред оваквих причалица Макушевљевих треба уписати и ове његове речи: „Не раз (Сретьковичь) сказывал мнѣ, что Болгар нѣт на свѣтѣ, и что называющіе себя Болгарами суть или Сербы или какая то мѣшанина народностей“ (стр. 20). Ова његова причалица наличи на његовог „Владимира Блгарина“, па ако г. Макушев рачуна и остале српске кнежеве, краљеве и цареве таквима Блгарима: онда заиста таквих блгара и нема на свету. Али, да Блгара нема на свету, то може причати разма сумануги човек.

Са свим је то друга ствар, шта су то Богумили? Друга је то ствар, да ли је било икада на свету дриновљевог „западног блгарског царства?“ Па је опет друга ствар, шта је то охридска архијепископија? и т. д. О свима овим питањима између мене и г. Макушева било је разговора, и ја му могу рећи: хвала за комплименат, да сам ја „великій Сербскій патриот“, са овим додатком: Ко не љуби свој народ, тај не љуби ни остале словене и људе. Што се тиче постављених мном питања, хвала Богу, о тима су стварима почели писати даровити људи, као што су В. Васи-

љевски, М. И. Соколов и др. и тврдо сам убеђен, да ће резултат њихне радње бити оно, што сам ја доказивао г. Макушеву. Овде ћу о Богумилима рећи само ово: Сва досадашња истраживања о Богумилима највише се тичу њихне вере, а још озбиљно није нико ни почео мислити о практичкој страни њихне вероисповеди. У самој ствари пак, Богумили су устали и проповедали: 1). Противу целокупног склопа визатинске цркве; 2). Они су устали противу не-словенског т. ј. противу Блгарског насиља и противу централизације; и 3). Богумили су бранили и штитили племенски живот и племенски склоп словенских жупанија и племенских словенских династија[1]. За то је и било лако четворици браће, синовима „вдиньскаго“ магната словенина (комитопула) Шишмана, с јеврејским именима[2] устати и направити такву

---

[1] Богумили уче: **„Не покинокати се властем, царь непавидет; роугають се старѣшинамь, оукоришють болѧры, мрьзкы творєть работающе црѣ и всакомоу рабоу не велет работати господиноу своюмоу“**... Starine, књ. XII. стр. 2110. — Цареве су тада имали Блгари. Кад сам ја говорио г. Макушеву о Богумилима, несам се ни надао да ће моје мисли тако брзо наћи најсјајније доказе, међу тим по одласку г. Макушева из Београда, изађе чланак г. Ровинскога у Журн. мин. нар. просв. Март, 1882 г. стр. 34. Он је пропутовао читаву Босну, Херцеговину и живи у Црној Гори. Прегледао је Богумилско гробље, испитао њихов начин живљења и т. д. Он пише: „Враћамо се... Богумилима... који су радили на почвѣ (земљишту) социјалном и политичком. Та питања јесу најглавнија у историји народа, коју са свим муком прелазе истраживачи о Богумилима.... Богумили су проповедали **братство и равенство.... „Богумилы больше всего должны были идти противъ господства церкви или вѣрнѣе духовенства. И потому мы видимъ, что міряне всѣ пристаютъ къ нимъ“** и т. д.

Несу напразно учили Болумили да је „Христосъ оралъ плугомъ“ и т. д.

[2] Давид, Мојсеј, Арон и Самуило sacrelegus et profanus imperator како говори о њему његов ортодоксални рођак Pincius: in terra Bulgarorum in caeterisque regionibus« etc. Cod. Dipl. t. I pag.

државу, за коју правично вели Иречек у историји Блгарије (стр. 246), „да Самуилова држава није била монархија, но конгломерат (Макушева „мѣшанина") наследних кнежевина, подвласних наследним кнежевима оних кнежева, који су на челу својих племена (колена) у VII. веку „заузели територију источне римске империје[1] изузимајући Доње Мезије (т. ј. Блгарије, коју су освојили Блгари 680 године). Цар Самуило (дед Стевана Војислава зетскога ар-

96, 98. Cæteris regionibus означава друге државице т. ј. словенских или српских племена изван Блгарије, која је била између Дунава, Балкана, Чибре и Црнога мора.

[1] Верковић, агент блгарофила, у књизи: „Опис. быта Болгаръ населяющихъ (?) Македонію (?)", коју су платили и печатали блгарофили а Србофоби, неверно назиље иста племена „болгарскими племенами", јер су то српска племена, како се види из Порфирогенита (гл. 49 и 50 стр. 217—224, да су Срби, вид. „Летопис Мат. Срп." год. 1882. књ. 129. стр. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50 и 51). Она су позната под овим називима: 1). Милинзи и Језерци (*Σέρβου ὑγίε, Σερβης υγίε*). 2). *Βελογαιξῖται* (т. ј. тесалска Србија у Теми солунској. О њима говори Зонара, народ. библ. № 3313 ...: Срьбина ...:... и Николица начелник Срьбчищемь....) 3). *Σαγουδάται* (долази *σαγήνη-ης* т. ј. риболови или море-пловци као што су били и Пагањани са својим сагинама. 4). *Βαιουνῆται* (т. ј. Боји; њина је земља *Βαίμι* т. ј. Бојемија; центрум — Радовиђ. Види Гласн. XXIV. стр. 236: ... црьковь у Боими стр. 253 и т. д.). 5). *Ῥυγχῖνοι* (долази *Ῥυγχος* = њушка од лађе, сада Сираковци). 6). *Βερξῆται* (сада Брсјаци) и т. д. Г. Верковић именује та имена, њихне потпуно српске обичаје, говор, називе и т. д. од Солуна до Scordus-а, а међу тим иста се племена продужавају чак до Валдемина, јер даље иду: Горане, Опољане, Красниђи, Ашани, Васојевиђи и Белопавлиђи и т. д. Јужни су словени заузели територију римске империје по племенима (коленима). У Блгарији, у оних седам освојених племена Блгари су уништили племенски ред и склоп, и племенски живот, а изван Блгарије племенски се живот очувао свуда, почињући од р. Месте и Солуна чак до Италије а између Јадрије и Дунава. За то и нема „блгарских" племена у Маћедонији. Земља тих племена позната је у VII ст. код Грка под именом „Склавенија", а сва склавинска племена говоре српски, по томе су Срби. Да је ово овако, најбољи докази налазе се у Жур. мин. нар. просв. год. 1881. месец јули, стр. 148—150. Беску, Дачку и Тривалску земљу заузела су српска племена.

хонта) пак, како је то доказао највећи бл̂гарски патриота и бл̂гарофил С. Раковски[1] био је: „царь славянамь“.

У причалице Голубинског, Дринова, Верковића и т. д. нико не верује, јер није паметно веровати у измишљотине, кад се може знати истина.

П. Срећковић.

[1] О Асѣню Първому вел. цар. Българскому и сыну му Асѣню второму стр. 163.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА

ЗА ГОДИНУ 1882.

А. ОДБОРИ.

I.

Одбора јестаственичког и математичарског.

I. састанак, 22 декембра 1881.

Били су: председник одбора Стеван Здравковић, чланови: Др. Панчић, Михаило Петковић, Д. Нешић, Коста Алковић, Љубомир Клерић, Јован Мишковић, С. Лозанић, Др. Л. Докић, Др. Јован Валента и М. Кујунџић.

Бр. 1.

Др. Панчић подноси на штампање: Ennumeratio Orthopterorum in Principatu Serbiae observatorum

Одлучено: да се за се штампа и писцу изда 100 егземплара, по што никакав хонорар не тражи.

Бр. 2.

С. Лозанић читао је расправу: „О дејству сумпор-угљеника на р-нитранилин“.

Одлучено, да се штампа у Гласнику.

Бр. 3.

Љ. Клерић читао расправу: „О резултујућем дејству ленивих — реактивних — сила на обртну осу, при окретању физичких тела око исте“.

Одлучено, да се штампа у Гласнику.

II. састанак, 4 фебруара 1882.

Били су: председник Ст. Здравковић, чланови: Др. Ј. Панчић, К. Алковић, Љ. Клерић, С. Лозанић, Ј. Мишковић, Анта Алексић, Др. Валента.

Бр. 1.

Професор реалке г. Пера Живковић подноси своју расправу О инволутерској системи тачака код сферних огледала за Гласник.

За преглед овог списа умољени су г. г. чланови Алковић и Д. Стојановић.

Бр. 2.

Г. Јован Жујовић подноси своје расправе: Прилог за геологију нове Србије; Нове петрографске врсте; О неким стакластим стенама и Корсит са Рудника, — с молбом, да се штампају у Гласнику.

За преглед ових списа умољени су чланови г. г. Панчић и Клерић.

Бр. 3.

Г. г. професори Д. Стојановић и Љ. Клерић подносе реферат о чланку г. професора П. Живковића „Прилог ка алгебрајским влацима вишег степена“ с мишљењем да се чланак, по што је по примедбама референата исправљен, штампа у Гласнику.

Усваја се.

Бр. 4.

Г. професор Др. Панчић подноси свој 30-тогодишњи рад О ортоптерама у Србији. Том приликом показао је целу збирку српских ортоптера коју је сам прикупио, а која ће остати у збирци зоолошког кабинета. У кратком говору изложио је карактеристику ових животиња. Скуп прима спис са захвалношћу, да се у Гласнику штампа, и то као засебна књига (Гласник II одељка).

Бр. 5.

Г. професор Лозанић пропраћа кратким говором своју студију О дејству азотне киселине на триброманалин.

Да се штампа у Гласнику.

III. састанак, 8 декембра 1882.

Били су: председник Ст. Здравковић, чланови: Др. Ј Панчић, Ј Драгашевић, Љ. Клерић, С. Лозанић и Др. Л. Докић.

Бр. 1.

Председник подноси рад г. Кнежевића из графостатике. За референте одређени г. Стојановић и г. Клерић.

Бр. 2.

Лозанић реферише о своме раду: Анализа киселе воде у Аранђеловцу, Рибарске бање и гвожђане воде у Сирдан-бари.

Одлучено да се прими, награди и штампа у Гласнику.

Бр. 3.

Г. С. Лозанић подноси своје испитивање „О дејству јода на моно- и динитро-дифенил-тијокарбамид", и „О постајању дибром-динитро-метана и о Вилијеровом тетранитро-етилен-бромиду".

Одлучено: да се оба чланка приме, награде и штампају у Гласнику.

Бр. 4.

Др. Ј. Панчић. Др. Л. Докић, Љ. Клерић и С. Лозанић написмено предлажу нове чланове Друштву:

Одбору за природно-математичке науке.

Ми доле потписати предлажемо за чланове Ученог Друштва и то:

1. За почасног члана г. Јаћима Баранда, чувеног палеонтолога у Прагу.

2. За почасног члана г. Хенрика Друет-а, члана академије и познатог конхилиолога. Пи ао је у прошлој години о српским унионидама.

3. За дописнога члана г. Тулу, професора минералогије и геологије на техници бечкој.

4. За дописнога члана г. Ђуру Пилара, професора минералогије и геологије на загребачком свеучилишту.

5. За дописнога члана г. Ђуру Златарског, референта за рударске послове у министарству финанције у Софији.

6. За дописнога члана г. Миту Петровића, професора природних наука на сомборској препарандији.

7. За редовнога члана г. Јована Жујовића, професора минералогије и геологије на великој школи.

8. За редовнога члана г Петра Живковића, професора реалке.

Одлучено, да се предлог прими и предложи главноме скупу.

II.

Одбора философског и филолошког.

Састанак једини, 28 јануара 1883.

Били су: председник М. Ђ. Милићевић, чланови: Ал. Васиљевић, Ђ. Малетић, Јов. Бошковић, Јов. Туроман, Свет. Николајевић, Ст. Новаковић, Милан Кујунџић, Свет. Вуловић, Мита Ракић.

Секретар Стев. Д. Поповић.

Бр. 1.

Председник јавља, да је време да се изабере други председник, по чем је њему време истекло.

Одбор изабра за две године у напред г. Светомира Николајевића.

Бр. 2.

Свет. Вуловић изјављује у име г. Љубомира Ковачевића, члана одбора за науке друштвене и историјске да жели уписати се у овај одбор.

Одбор прима г. Љуб. Ковачевића за свога члана, с тим да се објави на годишњем скупу.

Бр. 3.

Стојан Новаковић предлаже, да се од сад за редовне чланове бирају они који су својим радом у друштвеном органу показали да се интересују за цељи друштва.

Одбор са 6 против 5 гласова не усваја овај предлог.

Бр. 4.

Стојан Новаковић предлаже, да се одбор при кандидовању лица за чланове друштва руководи начелом: је ли дотични кандидат радио на струци оних наука које долазе у оквир дотичног одбора.

Одбор већином гласова усваја овај предлог.

Бр. 5.

Јов. Бошковић, Јов. Туроман и Ђ. Малетић предлажу, да се г. Јован Живановић, професор у Карловцима, г. Никола Вукићевић, управитељ учитељске школе у Сомбору, и г. Ристо Ковачић, професор гимназије у Котору, изберу за дописне чланове.

Одбор усваја да се поменуте личности предложе управи а ова скупу друштва на избор.

III.

Одбора за науке друштвене и историјске.

I. састанак, 21 јануара 1882.

Били су: председник Ст. Бошковић, чланови: Ј. Ристић, Влад. Јовановић, Др. Н. Крстић, М. Ђ. Милићевић, арх. Н. Дучић, М. Зечевић и Љ. Ковачевић.

Бр. 1.

Председник позва чланове да изберу једног између себе да буде пословођа за ову годину. Би изабран Љ. Ковачевић.

Бр. 2.

На позив председников г. Крстић саопшти одсеку жељу удовице пок. Лазара Арсенијевића (Бата-Лаке), да се његов рукопис о новијој српској историји, који је пре више година друштву понуђен био, штампа за живота њена, па по што тај посао најбоље доликује Српском Ученом Друштву, он, као извршилац тестамента покојникова, пристаје и предлаже, да поменути рукопис Учено Друштво штампа, и тим пре, што је завештач сву чисту добит наменио Ученом Друштву и на штампање оставио 100 дуката, који су предати управи фондова и до сад се скоро удвојили.

Одбор је радо приступио већању о понуди г. Крстића и изабрао је њега, г. Милићевића и г. Зечевића да рукопис Бата-Лакин прегледају и своје мишљење о њему поднесу.

II. састанак, 18 јуна 1882.

Били су: председник Ст. Бошковић, чланови: Јов. Ристић, Алимп. Васиљевић, Вл. Јовановић. Др. Мил. Спасић, арх. Н. Дучић, П. Срећковић, Н. Петровић, Г. Витковић, М. Зечевић, Љ. Ковачевић

Бр. 3.

Прочита се понуда г. Витковића да и ове године иде о трошку Српског Ученог Друштта у извесна места у Угарској ради истраживања извора за историју српских исељеника.

После дужег већања о тој ствари одлучено би, да се г. Витковић пошље на два месеца у означена места у наведеној цели и да му се у име помоћи да 1000 динара, али с тим, да све документе, књиге, слике и друге ствари које на том путу бесплатно добије, буде дужан предати у својину Српском Ученом Друштву и да поднесе опширан извештај о своме раду.

Бр. 4.

Говорећи о понуди г. Витковића, г. Ковачевић је узгред приметио, да би врло корисно било изаслати о трошку Српског Ученог Друштва како вешто лице, да прегледа богату дубровачку архиву XIII, XIV и XV века, и да није у реду

ишчекивати, да сав тај посао изврши млађе друштво „Југословенска академија знаности и умјетности“.

Одсек је ову напомену узео у озбиљан претрес и умолио је једнога свог члана, да се извести од својих пријатеља у Дубровнику, коме би се од тамошњих књижевника тај посао могао поверити, да га о трошку Ученога Друштва изврши.

Бр. 5.

Господа арх. Дучић и П. Срећковић изјавише, да су прегледали чланак г. Мите Живковића, предавача вел. гимназије, и реферат поднели, па моле да се исти прочита. По што је тај реферат у секретара г. Кујунџића који није у седници био, по пристанку одбора референти усмено изјавише, да су прегледали чланак г. Живковића „Опис и биљешке из старих књига у Сарајеву“ па предлажу, да се исти штампа у Гласнику Српског Ученог Друштва, а писац да се награди.

Одлучено по предлогу референата, да се речени чланак штампа у Гласнику, а уједно је одбор нашао, да би тај посао ваљало наградити са 4 дуката од штампана табака.

Бр. 6.

Председник изјављује, да по статутима треба изабрати новога председника за две године, по што њему сад истиче рок. Већином гласова би изабран г. Влад. Јовановић.

III. састанак, 24 новембра 1882.

Били су: председник Владимир Јовановић, чланови: Алимпије Васиљевић, Др. Никола Крстић, архимандрит Н. Дучић, Панта Срећковић, Настас Петровић, Милан Милићевић, Мита Ракић, Љубомир Ковачевић и Милош Зечевић.

Бр. 1

Г. арх. Дучић прочита писмо задарског проте г. Ђорђа Николајевића, којим шаље на поклон за књижницу Српског Ученог Друштва један грчки требник и писану србуљу „Грѣшнихъ Спасеніе“, превод с грчког језика, од Самуила Бакачића, од 1697. Одбор прима поклон са захвалношћу.

Бр. 2.

Прочиташе своје реферате г. М. Ђ. Милићевић и г. Милош Зечевић о рукопису покојног Лазара Арсенијевића (Баталаке).

По што први референат предлаже, да би требало да се друштво прими издавања тога рукописа, при свима његовим манама, и тим пре, што је покојник оставио на његово штампање знатну суму, а други је противног мишљења: повела се дебата о тој ствари и најпосле, одлучено би, да се поступи по предлогу првог референта, и да се оба реферата штампају.

За реферат г. Зечевића гласали су, осим њега, господа А. Васиљевић. Дучић и П. Срећковић, г. Крстић се уздржао од гласања.

Бр. 3.

Г. Панта Срећковић подноси своје примедбе на извештај варшавског университетског професора г. Вићентија Макушева, о рукописима, који се налазе у народној библиотеци у Београду. Одлучено да се чланак да на оцену г. г. Дучићу и Ковачевићу.

Бр. 4.

Г. Председник прочита писмо г. Јована Авакумовића, члана касације, којим шаље друштву своју расправу: „Један или два дома“ с молбом, да се штампа у „Гласнику“, ако друштво за вредно нађе. Прима се понуда и рукопис је дат на оцену г. г. Настасу Петровићу и Милошу Зечевићу.

Бр. 5.

По што г. председник прочита списак ствари и рукописа, које је г. Гаврило Витковић, члан друштвени, као изасланик Ученог Друштва прибрао летос у Угарској, седница би свршена.

IV. састанак, 21 декембра 1882.

Били су: председник г Владимир Јовановић, чланови: Јован Ристић, Милан Ђ. Милићевић, Глиша Гершић, арх. Дучић, Милош Зечевић и Љубомир Ковачевић

Бр. 1.

Прочитан је протокол прошле седнице и усвојен.

Бр. 2.

Члан Глиша Гершић, професор велике школе, прочита своју расправу „Мале државе у данашњем међународноме склопу“ Одлучено да се штампа у друштвеном органу, а писац награди.

Бр. 3.

Председник прочита предлог четворице чланова, по ком да се предложе за редовне чланове Српског Ученог Друштва господа: Никанор Ружичић, професор богословије, Јован Авакумовић, члан касације, и Михаило Вујић, професор велике школе, а за дописне чланове господа: Тимотије Флорински, доценат у кијевском универзитету, и Константин Грот. Одбор усваја поднесени предлог.

IV.

Одбора уметничког.

I. састанак, 28 јуна 1882.

Билу су: председник М. Валтровић, чланови: М. Кујунџић, Д. Јенко, Д. Милутиновић и Ђ. Миловановић.

Бр. 1.

Председник јавља, да је приспело уобичајено време (јули и август), када сваке године изасланици друштвени путују по Србији ради испитивања споменика старе уметности, за то позива одбор да реши, да ли и ове године треба продужити испитивачки рад, који чланови друштвени Милутиновић и Валтровић већ десет година на задовољство друштвено врше.

Одбор одлучује, да се предложи Управи Српског Ученог Друштва, да се истим изасланицима и ове године даде друштвена помоћ онолика, колика је и до сад за двомесечни рад одређивана.

Бр. 2.

Председник саопштава, да је г. Влад. Тителбах, поред до сад послатих трију и четврту свеску својих етнографских снимака поднео заједно са описом. Пита одбор, коме су сви радови подпесени били, да ли по овом досадашњем раду заслужује г. Тителбах, да му се и даље даде друштвена помоћ за продужење овог етнографског снимања и описивања.

Одбор ценећи марљивост и множину израђених цртежа, а нарочито задовољан нацртима техничких предмета — одлучује, да се Управа умоли, да и ове године даде г. Тителбаху потребну помоћ да продужи овај рад.

Бр. 3.

Исто тако одбор одлучује, да се умоли Управа да и г. Ђ. Миловановићу да потребну помоћ за продужење етнографског снимања.

Бр. 4.

Председник показује цртеже и чита писмо г. Милоша Тенковића, којим моли друштво да му и ове године даде помоћ за прикупљање етнографске грађе.

Одбор одлучује, да не чини никакве даље кораке, док се из даљег етнографског рада не би уверио, да се г. Тенковићу може овај посао поверити.

Бр. 5.

Г. Јенко предлаже да се Управа умоли, да од г. Миловука потражи рукописе (музикалне) српских народних песама од Калауза, који су били г. Миловуку пре дванаест година поверени за штампање.

Одбор одлучује, да се Управа умоли у предложеном смислу.

II. састанак, 13 јануара 1883.

Били су: председник М. Валтровић, чланови: С. Тодоровић, М. Кујунџић, Д. Јенко, С. Милутиновћ.

Бр. 1.

Изасланици друштвени за испитивање споменика старе српске уметности Милутиновић и Валтровић подносе на увиђај

своје овогодишње цртеже из Жиче и извештај, који је одмах прочитан.

Одбор прима са задовољством на знање, изјављујући жељу да се прикупљени материјал отпочне издавати

Бр. 2.

Повела се реч о томе, да се слике младих српских живописаца Павла Јовановића и Уроша Предића, које су у Бечу изложене биле и особиту пажњу на се привукле, — и овде изложе.

Одбор закључује, да се поменута господа уметници преко писма упитају, да ли ће пристати на то, да своје слике овде изложе. Трошак о преносу и повраћању слика сносиће Српско Учено Друштво.

Бр. 3.

Члан С. Тодоровић предлаже, да се ове године држи једна већа изложба уметности (живописа, скулптуре и архитектуре) у Београду.

Одбор усваја предлог с тим, да трошак око излагања подноси Српско Учено Друштво.

Бр. 4.

Председник предлаже за члана одбора уметничког г. Петра Убавкића, вајара српског.

Одбор усваја предлог једногласно.

Бр. 5.

Госп. Јенко подноси своју композицију „Српска народна химна“ за мешовити збор, мушки збор и клавир, да се у Гласнику штампа.

Одбор прима.

Б. УПРАВА.

I. састанак, 1 декембра 1881.

Председава Др. Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: М. Ђ. Милићевић, Ст. Бошковић, Ст. Здравковић.

Бр. 1.

Према члану 24. уређења Српског Ученог Друштва бира се за заменика председнику на годину дана члан управе М. Ђ. Милићевић.

Бр. 2.

На предлог председника одбора за науке друштвене и историјске одређује се г. Јовану Бошковићу за коректуру четрнаесте књиге Гласника II. одељка по 12 динара од табака.

Бр. 3.

За расправу и препис г. Ив. Павловића о св. Луци одређује се 60 динара на табак.

И за расправу „хронолошке белешке Н. Григоре о краљу Милутину" одсеком 80 динара.

II. састанак, 16 марта 1882

Председава Др. J. Панчић. Бележи М. Куjунџић. Чланови: М. Ђ. Милићивић, Стев. Здравковић. М. Валтровић.

Бр 1.

Председник одбора за науке јестаственичке и математичке саопштава писмо члана J. Мишковића, којим спроводи рукопис пок. П. Ђорђевића о балистици и јавља да је дело већ нешто застарело и да би га требало допунити.

Управа одлучује, да се рукопис стави у архиву друштвену, а да се може на употребу дати ономе члану друштвеном, који би хтео ове студије да настави.

Бр. 2.

Од стране одбора за науке природне и математичке јавља председник одбора, да је усвојено дело д-ра. J. Панчића: „Правокрилке у Србији" (Orthoptera). Ово да се печата у особеној књизи, да се награди са 120 динара од табака и да се писцу даде 50 комада

Бр. 3

Одбор за науке природне и математичке одлучио је, да се штампа расправа Љ. Клерића : О ударном средишту. Управа одобрава и одређује награде 360 динара.

Бр 4.

Исти одбор усвојио је, да се штампа у Гласнику: Дејство азотне киселине на трибром-анилин, и О дејству сумпор-угљеника на p-нитранилин. Одобрава се штампање и одређује се 360 динара за ове радове.

Бр. 5.

Исти одбор усвојио је, да се штампа у Гласнику: Прилог ка алгебрајским влацима вишег степена, од П Живковића. Усваја се одлука одборска и одређује се писцу награде 90 динара од табака.

Бр. 6.

Одлучује се од стране Српског Ученог Друштва, Управа друштвена да поздрави првог краља српског и краљевину, од чијег се ускрспућа и напретка наука многоме нада

III. састанак, 28 јуна 1882.

Председава Др. Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић Чланови: М. Ђ Милићевић, Ст. Здравковић, Мих. Валтровић, Вл. Јовановић.

Бр. 1.

Председник одбора за науке друштвене и историјске предлаже, да се усвоји одлука овог одбора, да се и ове године изашље г. Витковић на прикупљање историјске грађе по Аустро-Угарској. Управа после дуге дебате пристаје, да се г. Витковићу повери ова мисија и да му се да одсеком 700 динара, с препоруком да тачан извештај поднесе о своме успеху.

Бр. 2.

Председник истог одбора саопштава Управи, да је одбор одлучио, да се у Гласнику штампа Мите Живковића „Опис

и биљешке из старих књига у Сарајеву". Управа одобрава ову одлуку и одређује награде по 48 динара за табак.

Бр. 3.

Одбор уметнички предлаже, да се господи Валтровићу и Милутиновићу и ове године даде помоћ на испитивање споменика, нарочито у Жичи. Управа усваја ову одлуку и одређује изасланицима по 12 динара на дан за два месеца.

Бр. 4.

Исти одбор предлаже, да се и ове године изашљу господа Владислав Тителбах и Ђ. Миловановић ради етнографских снимања. И ово усваја Управа Ученога Друштва, а одређује им одсеком по 540 динара.

Бр 5.

По препоруци одбора уметничког Управа одлучује, да и опет опомене г. Миловука, да истражи рукописе српских народних музикалија од Калауза.

IV. састанак, 8 новембра 1882.

Председава др. Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: М. Ђ. Милићевић, Вл. Јовановић, Ст. Здравковић, Мих. Валтровић.

Бр. 1.

Председник саопштава тужну вест, да је дугогодишњи члан овога друштва, некадашњи секретар и председник, др. Ђуро Даничић преминуо 4-ога овог месеца (пред поноћи) у Загребу, где је по одобрењу владе српске обрађивао велики речник.

Управа са дубоком тугом изјави своје велико поштовање спомену овог марљивог савесног и светлог научника. И на предлог председника д-ра Ј. Панчића управа одлучује, да умоли владу српску да и даље своју пажњу и помоћ обрне изради и довршењу посла Даничићева, а да се о овоме учини нарочити предлог и договор у одбору за науке философске и филолошке.

Како је пак влада Његова Величанства одлучила, да земне остатке Даничићеве пренесе у Београд и о државном их трошку сахрани, то се поред господе Кујунџића и Валтровића, који су већ одређени од стране велике школе бирају и господа Милићевић и Здравковић у одбор, који ће се бринути о достојном погребу великога покојника.

V. састанак, 20-новембра 1882.

Председава Др. Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: М. Ђ. Милићевић, Вл. Јовановић, Ст. Здравковић Мих. Валтровић.

Бр. 1.

Адвокат М. С. Марковић саопштава пресуду крушевачког суда, примљену 10 новембра, којом је поништен тестаменат Живка Стошића, што на њему нема сведока, а за парничне трошкове наређује се: да плати учено друштво 135 динара заједно са сиромашним ђацима.

Узима се на знање.

Бр. 2.

Наређено, да се ђаку Радовану Јовановићу изда Гласник који тражи.

Бр. 3.

Повела се реч о томе, да се слике младих српских сликара Павла Јовановића и Уроша Предића, које су у Бечу изложене биле и општу пажњу на се привукле, и овде изложе. Др. Панчић обраћа пажњу нарочито на првопоменутога.

Одлучено би, да се ово пренесе у одбор уметнички.

Бр. 4.

Почасни члан друштва, Катарина Ивановићева, умрла је 11 (23) септембра ове године у Стоном Београду угарском. Управа је с тугом примила писмо о смрти њезиној. Ова одлична и родољубива уметница српска, не само да је за живота чинила нашем народном музеју, пославши му 23 комада већих и мањих својих слика у лепим и скупоценим златним окви-

рима, и 1000 фор. а. вр. као главницу, од које доходак да се троши на повремену обнову тих слика и друге уметничке смерове; него се на самртној постељи сетила и српскога Ученог Друштва, оставивши му такођер 1000 фор. а. вр. после смрти њенога рођака г. Јована Турјака, сенатора тамошњег, и његове жене г-ђе Ане Турјакове родом Кировића. Слава имену њезином и нека јој је вечит спомен у народу, који је од свега срца љубила и за који се и жртвовала.

Одлучено би одговорити г. Турјаку, да друштво прима намењени му легат од 1000 фор. а. вр., замолити га да он осигура тај аманет ученоме друштву, које ће га у своје време упутити уметничкоме одбору, да га употреби на подизање сликарства. На послетку решено би: да Учено Друштво учини 40-дневни спомен у саборној цркви овоме свом врсном члану.

Бр. 5.

Одлучено би: да Учено Друштво да подушје и своме изврсном члану, д-ру Ђ. Даничићу, после 40 дана и годину, остављајући родбини да чини спомен полугодишњи.

Бр. 6.

Министарство просвете шаље Друштву изнова резане печате са новим грбом. — Прима се на знање и управљање.

Бр. 7.

Одлучено би: да се одобри професору Витковићу на путовање још 140 динара, накнадно.

Бр. 8.

Одлучује се: да се ствари, које је г. Витковић донео за друштво изнађу и сачувају.

VI. састанак, 5 јануара 1883.

Председава Др. Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови М. Ђ. Милићевић, Стев. Здравковић, Вл. Јовановић, Мих. Валтровић.

Бр. 1.

Секретар С. Ученог Друштва извештава Управу, да му није никако више могуће вршити овај посао. С тога понавља своју оставку, коју је још на лањском скупу изјавио и моли да му се одреди заменик, с којим ће у договору припремити што треба за главни скуп

За привременог секретара управа бира редовнога члана Ст. Д. Поповића.

Бр. 2.

Према изјављеној жељи г. председника, да се почасноме члану Катарини Ивановићевој ода пошта од стране друштва, секретар предлаже, да јој се учини свечан спомен у саборној цркви први дан по св. Сави, 15 јануара ове године. Управа усваја овај предлог.

Бр. 3.

Узима се на знање, да је извршена одлука Управе Ученога Друштва, и да је у саборној цркви даван свечан четрдесетодневни спомен Ђури Даничићу уз свештену радњу црквених власти, на чем им ово друштво захваљује.

Бр. 4.

За главни скуп Српског Ученог Друштва одређује се дан 16 јануар ове године.

Бр. 5.

Узима се на знање, да је С. У. Друштво положило ловров венац на споменик кнеза Михаила, са натписом: заштитнику науке и уметности, кнезу Михаилу М. Обреновићу III.

Бр. 6.

Председник одбора за науке друштвене и историјске извештава, да је одбор одлучио да се наштампа у другом одељку Гласника „Грађа за историју Србије у почетку овога века“, коју је написао Л. Арсенијевић (Баталака). Управа усваја ову одлуку.

Бр. 7.

У одбору за науке друштвене и историјске одлучено је, да се наштампа у Гласнику „Мале државе у данашњем међународном склопу“ од Гл Гершића. Управа одобрава ову одлуку и одређује за овај спис одсеком 480 динара.

Бр. 8.

У одбору за науке друштвене и историјске примљен је чланак г. Љ. Стојановића: „Српски родослови и летописи“, с додатком летописних бележака. Управа одобрава одлуку одбора и одређује писцу награду на табак 60 динара.

Бр. 9.

Министарство просвете и црквених послова саопштава С. У. Друштву завештање д-ра Ђуре Даничића, којим право на прештампавање својих књижевних дела, која нису изреком другоме уступљена, оставља Српскоме Ученом Друштву, на чему Управа у име друштва остаје захвална своме врсном члану.

ИЗВЕШТАЈ ДВОЈИЦЕ ОЦЕНИТЕЉА

О

ГРАЂИ ЗА ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ У ПОЧЕТКУ ОВОГА ВЕКА,

ОД

Л. АРСЕНИЈЕВИЋА БАТАЛАКЕ.

I

Одбору за науке друштвене и историјске.

При крају прошлог столећа Турска би јамачно доживела тадашњу судбину Пољске. И њу би раскомадале оснажене државе на северо-истоку јевропском, као год и растројену републику пољску, да се поред осталих прилика тога доба не појави на западу велика револуција француска, која учини, те послови светски узеше у многоме којечему другачији правац. Ну ма да балканско полуострво, на коме се још држала турска царевина, не постаде тада плен аустријски и руски, опет су разборитији владаоци и државници турски почели увиђати, да њиховој држави прети озбиљска опасност и с поља и изнутра, ако се не прилагоди савременом стању јевропском. Јер још од карловачког мира, који сузби турску силу са средњег Дунава, одакле је највише грозила хришћанској Јевропи, ова се мусломанска држава налазила за читавих сто година у све приметнијем опадању, тако, да се око почетка данашњег столећа и су-

више опажало, е ће да попуцају све везе, које су дотле држале у неприродној целини етнички и религиозни конгломерат, што га чињаху разноврсни поданици падишини. Кад би овде било места, ваљало би само изнети неколико тадашњих појава, па да се јасно види, како је Турска била већ огрезла у хаотично стање, врло слично с оним приликама, што избише на површину, по што стари Рим изгуби последњу снагу, да влада завојеваним светом историјским. Средовековне слике у потпуном шаренилу своjем могоше се опазити с једног до другог краја балканског полуострва за првих десетина нашег столећа. С тога, да би се држава очувала од осиљених и лакомих за освајањем суседа и угушила тежња за ослобођењем притиснутих покрајина, прогресивни елементи турски једнако покушаваху, да прекрате буне и метеже модерним реформама, еда би час пре и исток изашао из средњега у нови век; док се конзервативни елементи силно опираху свакоме новачењу по јевропској схеми, особито низамским таборима место јаничарских ордија, налазећи најпоузданијег спаса у брижљивом чувању свију наслеђених установа, па и самог војног уређења. И ако су од свију реформа, тешком муком завођених, једини низами постали чвршћи бедем од сатрвених јаничара против и спољних и унутрашњих непријатеља турских, као што се то видело и за последњих ратова, опет су они пали сувише на терет истрошеној благајници државној, као год и све стајаће војске по јевропским државама, те због неразвијене материјалне и интелектуалне културе, за коју се османска раса показала савршено неспособна, не би кадра и ова реорганизација војна да буде стална одбрана изанђалој царевини ни на самом бојном пољу, на коме се турство цигло одликовало у прошлости својој.

Из поменутог горе хаоса на балканском полуострву избија на површину нова држава наша, пролазећи до данас

кроз веома кршевит ђердап, на коме с једне стране султанска влада напреже сву снагу, што јој је још преостала, да очува своје господарство над овим благословеним полуострвом, а с друге стране јевропске велике силе вребају згодан тренутак да га по давнашњој жељи својој журно разграбе, или бар да тако реше источно питање, како би свака извукла отуда какве било користи за се. Ми се можемо поносити историјским фактом, што је народ српски, који од свију источних хришћана највише сузбијаше инвазију мусломанску, док је она грозила свему хришћанству, први ступио после дуговечне гериље хајдучке и фрајкорске у отворену борбу с турском силом, да сâм подиже из пепела негдашњу државу своју, и то баш онда, кад се и по другим земљама јевропским превртало тамошње несносно стање. Историја нове државе наше, која чини језгру у последњем периоду српске историје, има два поглавита одсека. Један од њих захвата прве три десетине, док је Србија постала васална кнежевина с унутрашњим суверенством, а други пет десетина данашњег столећа, док је од Султанове клетвенице изашла независна краљевина Србија, са спољним суверенством. У првоме од ових одсека разликује се време од 1804—1815 године, које бисмо могли назвати доба ратовања, од времена од 1815—1830 године, коме би ваљада доликовао назив доба дипломатисања. И једно и друго од ова два доба једнаке је вредности за постанак данашње државе наше. Јер у колико је славно задобијати јуначки победе, у толико је исто славно и прибрати мудро плодове њихове. Ова два посла чине вазда једну целину, па макар их и различна лица радила. А колико је тај рад био користан, најбоље се види у последицама његовим, донесавши и у веома незгодној зони политичкој таквих плодова, који су према мучним приликама једва били могућни. Јер Србија, од како се из пашалука претворила у васалну

државу, имађаше пред собом, поред горе изнесених тегоба, још и ближих препрека, о које се спотицала у својем развитку. Тако, кад се на јевропском копну поновила, после јулијске револуције француске, жестока борба за парламентарну владу по енглеском угледу, онда се на скоро за тим започиње таква борба и у нас. Али се, по несрећи, у ту начелну борбу уплело и кобно прегоњење династичко, због којега је пало доста јуначких глава и истрошене доста државничке памети у ометању противничких намера или у протуривању својих умишљаја, док би се обоје могло с коришћу да намени позиву наше земље на истоку. А да је на том позиву тешко било радити, не треба сметати с ума ни други камен спотицања, у најближем суседству нашем. Као што се зна, од бечког конгреса па до фебруарске револуције није било у Јевропи државника, који би толико паралисао слободоумне тежње народне, колико аустријски канцелар Метерних, не преставши на томе радити ни после пада својег, преко људи из своје школе, до саме смрти (1859). Таљераново начело легитимности, толико заступано од дипломатије по свима државама јевропским за време рестаурације, он примењиваше и на Турску, ма да султан због коранске сметње није могао отворено ступити у свету алијанцију хришћанских владалаца. Кад се Метерних противио свом снагом, да се ослободи побуњена против султанске владе Грчка, која му беше даља од граница аустријских, у колико је већма мотрио он Арговим очима на Србију, да не стече себи бољи положај, него што га је добила по наговешћеним одредбама букурешког мира, а тачније прецизованим једренским миром. Реакционарна влада његова у суседној царевини притискивала је за дуго као каква тешка мbра и нашу земљу, која је тек по смрти његовој била кадра, да за последњих дваестину година живље промишља и поради на историјском позиву својем. Кад се узме на ум

све до сад поменуто, онда се овим и овако бледим цртама колико било објашњава, за што је други одсек у најновијем периоду наше историје дужи од првога, или друкчије, за што су потомци били спорији у народном послу од својих предака, однеговавши једва за пола столећа посађено од њих дрво слободе и независности, под чијим ће се гранама одмарати једног дана — тако се бар надамо — сви синови нашега народа после дуговечних страдања од туђина.

Ну што се уз пркос толиким сметњама и тешкоћама могло до данас и оволико постићи, за то се има врло много да захвали витешкој борби и наших предака, о којој говори спис, поднесен на оцену и штампу Српском Ученом Друштву. Њихово јунаштво вечно ће загревати потомке светим жаром слободе, њихово одушевљење и пожртвовање за домовину улеваће дивљење и најпознијим нараштајима. Управо што се год више буде српство одмицало од њих, све ће му узвишенији изгледати родољубиви елан њихов, коме равна ретко где има у историји света. У дивној кити наших јунака и старешина народних из тога иројског доба нашег, песник ће уочити доста слика омировских витезова: ту има и Агамемнона и Улиса, и Ахила и Ајакса. А још више ће у нашим устанцима против турске силе, и у даљем развитку веома заплетених догађаја у нашој земљи, наћи историк интересног материјала за студију, као што му је поред осталих поклонио своју пажњу и Нестор данашњих историка немачких, који се и у дубокој старости својој враћа на нашу историју, допративши је до последњег ратовања нашег. Занимљивост нове историје наше поглавито је у томе, што и у првом и у другом устанку нашем вођи народни нису никакви потомци старих династија ни властеоских домова, као што је у сличним приликама готово редовно бивало у других народа. Јер наша средњовечна аристократија, исељена из подјармљене домовине, изгубила се међу туђинима

заједно с последњим владарима својим, или, примивши од победилаца ислам, одрекла се и својег имена народног. Што је било српског народа у Шумадији и другим крајевима београдског пашалука, одакле се почиње борба за слободу, то беху само потомци себара Душанових. Синови сељачки, очувавши и под турском владом у својим општинама и старинским жупама прилично автономије, а у хајдучком четовању живе успомене о независности својих предака, хватају се у коштац с негда силном османском царевином, еда би поновили немањићску државу своју. Поред јуначких дела на бојном пољу са много надмоћнијим непријатељем, они улазе и у преговоре с великим силама јевропским, водећи их тако прецизно и разборито, да би се од њих и учевни државници имали чему да науче. Не могу овде прећутати, како налазим да је штета, што се Српско Учено Друштво и министарство просвете није још постарало за нарочито лице, које би прикупило и обрадило сав материјал наше домаће историје, па би у њој најлепше листове испунило ово време, — доба јуначког ратовања наших старих за ослобођење својега завичаја, када је ударен темељ данашњој краљевини нашој. Без тога ми смо до сад принуђени били, да преводимо што су о нама писали странци, као Л. Ранке, Н. Попов, Калај. А да смо имали својега историографа, који би, довољно спреман за свој позив, а нерастрзан другим дужностима, посветио све своје време само овоме послу, ми бисмо не само били боље обавештени о старијим периодима у нашој историји, него би нам објективно изложени рад наших предака за време оба устанка наша био толико исто поучан, колико су нам народне песме о догађајима из тога доба миле и забавне.

Ценећи тако јако ово време, мене је веома обрадовало историјско дело о њему, које је израдио српски писац, рођен до самог места у Шумадији, одакле се развила прва застава

за ослобођење, образован у великој школи нашој, чим се завела усред крвавих ратова у Београду, учесник наше емиграције у Бесарабији, а доцније важан државник у младој кнежевини Србији. Према томе умесно би се могло очекивати, да ће ово дело бити потпуније и боље од свију списа, што их имамо о нашим устанцима. Али прегледајући га лист по лист, долазио сам све више до уверења, да оно не одговара такоме очекивању. Да нам је писац, по што је у многим од наведених догађаја био очевидац, премда још млад, оставио о њима своје мемоаре, они би згодно допуњавали такав рад његових савременика, Матије Ненадовића, Симе Милутиновића и Вука Караџића, те би заједно с тим били лако употребљива грађа за праву историју онога времена, за које на више места вели да га добро памти. Овако пак као што имамо његово дело, оно се не може назвати ни хроником ни историјом, већ пре неком врстом невеште и развучене полемике. Јер у њему огроман део запрема обарање свега, што је Родофиник достављао руским командама у Румунији, или што је казао Вук у својем „Правитељствујушчем Совјету". Ту су му разлози веома натегнути и слаби, а врло честа понављања, налик на она у народним песмама нашим, на сву меру досадна. Не умејући распоређивати историјски материјал, писац није успео да нам о којем било моменту, докле му допире спис, изнесе јасну и потпуну слику. Њему је очевидно поглавита тежња, да нам у што већем сјају прикаже „верховнога вожда", па ипак мени изгледа личност Карађорђева, и при свим манама својим, много импозантнија, него што је он био кадар да је представи. Оскудне белешке о појединим бојевима и ратним операцијама нашим претрпане су непробраним речима страсног полемисања. Усред једовитог насртања на „паклена и подла донесенија" Родофиникова и „дебеле лажи" Вукове, учевни ће се читалац зарадовати гдекојим новим подацима,

који бацају прилично светлости на тадашње људе и њихов рад. Ко би желео, на прилику, да на самом делу, види, како је Карађорђе поимао сву одговорност, коју је на себи носио као први старешина народни, најбоље ће то наћи у овом спису, где нам писац казује, шта је вођ радио после познате недаће 1809 године. Оставивши услед каменичке погибије, за коју се криве Руси, што нису брже прешли преко Дунава, сва освојена места у Расији и Босни, а не могавши никако обдржати источне округе, да их Турци не попаде и поробе све до самог ушћа Моравина, Карађорђе поручује кнезу Сими Марковићу, да остави Јакову Ненадовићу нека с војском из западних округа брани Дрину, а са̂м да похита с београдском нахијом у помоћ Шумадији, па очекујући га нестрпљиво, излази му на сусрет до његовог села Борка, да га час пре пожури, и ту пада на земљу, чим сјаше с коња пред кућом кнежевом, просипљући од тешке муке све сам јед из себе. Долетевши за тим и у Београд, њега порази као гром кад нађе празну кућу, у којој је становао Родофиник с канцеларијским персоналом својим, а том приликом значајне су — ако су само верне — речи Доситијеве, којима га је тешио, да не клоне духом што се одлазак руског агента схватио тако, као да Русија оставља својој судби Србију. Како се пак с руске стране гледало на наш устанак и тадашње аспирације наше, згодно нам објашњава писац, кад прича, како је један од често мењатих главних команданата руских, а на име кнез Прозоровски, подругљиво говорио о тежњи наших старих за обновом негдашње државе своје, запиткујући једну нашу депутацију, да ли ми не мислимо да обновимо грчко царство или Византију, што јамачно није ни знао, да је некад било српске државе на балканском полуострву. Томе охолом аристократи и његовој околини, као што се у спису упутно примећује, изгледаху наши посланици Јанићије Ђурић из Страгара и Павао По-

повић из Вранића као „прави мужици“, а Иван Југовић из Ћесарије, истина човек учеван али лукав, што вешто заступаше наше интересе у преговарању с њим. У колико је ово дело, о коме реферујемо, оскудно ратним описима, у толико је више у њему разбацано материјала, премда не у свему новога, о међусобном трвењу тадашњих старешина наших и о њиховим односима према руској влади. По овом спису излази, да је тада било у нашој земљи две странке, од којих једној би доликовало име русофилска, а другој јусофопска партија. Русофили, који беху противници врховноме вођу, хтели су, ни више ни мање, него да турски пашалук претворе у руску губернију, мислећи да се тиме ослобођавају од туђинског јарма, а русофоби, међу којима на првом месту стајаше вођ, беху пријатељи његови, желећи да извојују својој домовини независност од поклоника исламских, па макар и под протекцијом руском или друге које велике државе хришћанске Као најозбиљнији противници Карађорђеви представљени су Јаков Ненадовић и Миленко Стојковић, један из прекоколубарског краја или историјске Мачве, а други из прекоморавског краја или историјског Браничева, и показани су доста јасно узроци, због којих му они хтедоше да буду у свему равни, само што се губи из вида познати сепаратизам, што провејава кроз целу нашу историју. А најоданији пријатељи Карађорђеви беху махом његови Шумадинци, на прилику Јанко Катић и Васо Чарапић, с којима он и започиње устанак у овом крају, а по смрти њиховој највише Младен Миловановић и Сима Марковић, његови свагдашњи другови и саветници, којима повераваше и најважније команде. Међу ове људе долажаше испрва још један Шумадинац од већега значаја, а то беше Милан Обреновић из Руснице, који се доцније придружио противницима, као што на против Јаков Ваљевац изневери опозицију, прешавши најзад

к пријатељима вођевим. И ако не игнорује потпуно дужност објективног историка, опет писац стаје одсудно уз партију Карађорђеву, презајући и сâм од Руса, као год и сви русофоби онога доба. Ну и кад се највећма ражљутио на руске државнике и команданте, после оног бегства Родофиникова у руски стан, Карађорђе „са својим правитељством“, како он вели, није се дао навести, да се стави под протекцију аустријску, сећајући се ваљада многих обмана бечких ћесара према нашим прецима, те му је узаман нуђено с те стране кнежевско достојанство, а Младену и другим значајним старешинама грофовске и баронске титуле. Него, преварен тада протуреним гласовима о Наполеону Бонапарти, као да он ослобођава народе од свачијег притиска, наш се вођ обраћа томе уништиоцу француске и толиких других република, тражећи од њега — као што се иначе зна — „слободу и законе“, па га даље уверава, да ће се народ српски показати достојан царске заштите његове. Али има и таквих места у овом делу, где је писац савршено бацио на страну историјску објективност. Тако на прилику он нештедно куди онаког витеза, као што беше Стеван Синђелић, који заједно с Хајдук-Вељком и осталим војводама из прекоморавског краја држаше страну Миленку, окривљујући га за неку побуну делиградске посаде, а на против, за издајицу на Каменици, где онако јуначки погибе поменути војвода ресавски, он не изобилује тако покудним речима, мислећи да је довољно жигосао недело тадашњег команданта моравског кора, злогласнога Милоја Трнавца, казавши о томе „калаузу“ Младенову само то, да се као новајлија на бојном пољу понашао набусито према потчињеним му старешинама, међу којима се налазио и дуговремени бранилац Делиграда и добро познати у народу Петар Добрњац. Не изнесавши колико треба тадашњу погрешку Карађорђеву и његових пријатеља, што одредише на тако

20*

важном операционом рејону неспособна човека, који их је помео и на свима другим бојиштима, он их кори за нешто, за што се никад не може замерати марвеним трговцима, као што то беху пре устанка врховни вођ и доглавник му Младен. Писац им, то јест, веома пребацује, што они шумадински сељаци, нису довољно познавали тадашњу светску политику, не знајући да се ни најизвежбанији државници не могоше лако да нађу у тако бурном времену, као што беше последња десетина година прошлог и прва данашњег столећа. Исто тако тешко ми се сложити с писцем и у томе, што одобрава, полемишући с Вуком, познату парламентарну досетку Карађорђеву, кад оно његови пријатељи, не дочекавши да дођу сви позвани људи на скупштину, на пречац испословаше важну реформу, којом се дотадашњи „правительствующій сенатъ“ претвара, по начину апсолутних држава, у неодговорни министарски савет, а врховни војвода заузима према њему чисто положај владалачки, постављајући својим декретима и војне и грађанске власти, место што су дотле сви званичници државни бирани од народа, или се бар пазило на расположење народно према наименованим лицима за војводе и судије. Да је нешто остао недирнут демократски дух у нашим установама тога доба, као што је народ започео својим избором по окрузима попуњавати и сам управни савет, који беше управо привремена влада и главна контрола за све државне послове, можда би се с временом развио из њега такав самораст, који би могао бити од помоћи и при грађењу данашњега устава и при вероватној ревизији његовој. А за оно доба поменута је реформа донела за цело штету, што се због ње земља лишила онако способних и у народу по источним окрузима веома уважених људи, као што беху Миленко и Добрњац, чији се губитак на скоро осетио, чим су устаници имали да издрже најжешћу навалу непријатељску 1813 године. Али дотле не допире

спис што нас занима. По што су у њему до најситнијих појединости описани руски бојеви на доњем Дунаву, много опширније него и сами наши бојеви на Иванковцу и Мишару, ма да то тек има узгредне вредности за ондашње војне операције наше, овај се спис без икаквог оправданог узрока свршује букурешким миром и враћевшничком скупштином, на којој је руски изасланик разложио народу 8-му тачку тога мира, а старешинама нашим, окитивши их царским орденима, тајно саветовао, да се у тренутку очевидне опасности уклоне из земље.

Спис, дакле, о којем по одлуци одбора за науке историјске и друштвене имам част поднети му са још двојицом г. г. референата извештај, не препоручује се ни разговетним приповедањем, ни јаким разлозима, ни одабраним изразима за овако озбиљан посао, ни чврстом везом међу узроцима и последицама, ни обилатошћу новога материјала историјског, ни довољном вештином у обрађивању тога материјала, ни беспристрасном оценом појединих лица и партија, ни тачним разликовањем главних од узгредних ствари. Сем тога језик му је препун руских речи по немачкој синтакси, онакав какав се налази у актима по свима архивама нашим од пре двaестину година, а таква иста и ортографија, којом данас нико више не пише. Што се пак писац сувише понео за врховним вођем, то је по мојем нахођењу најмање, за што би му се могло замерити; јер он није једини, што се одушевљава тим даровитим војводом, ванредним јунаком, строгим али праведним старешином, који је изашао из средине нашега народа, „кад му душа у подгрлац дође“, онако исто као што налазимо усладе, кад читамо биографију Леонидину и Катонову, као и многих других знаменитих личности историјских из далеких времена и народа. Кад би само дело његово имало такве литерарне вредности, да достојно доликује онако важноме времену из наше историје,

које и ако не обухвата потпуно, Српско Учено Друштво не би требало да се због каквих политичких обзира ни мало устеже обзнанити га читалачком свету, просто на основу несумњиве правде: audiatur et altera pars.

Хоће ли се пак поднесени спис, овакав какав је по извештајима одређених референата, штампати о трошку друштвеном уз остављену припомоћ од покојног писца, то ће пресудити поштовани одбор; али што се мене тиче, ја не могу из наведених разлога гласати за то.

У Београду, септембра 1882.

М. Вечевић.

II.

Одбору за науке историјске и државничке.

Прочитао сам рукопис покојног Лазара Арсенијевића (Баталаке), који ми је одбор поверио да прочитам, и част ми је сада казати у неколико речи свој суд о томе саставу.

Баталака је у свој опис узео догађаје који су се збивали у Србији од свиштовскога мира до краја године 1812, управо до оне скупштине у манастиру Враћевшници, где је гроф Ивелић предао Србима VIII. чланак букурешког трактата.

У том рукопису находи се многа врло интересна грађа за српску историју првога устанка (од 1804—1813); прибрана у многа дата о разним гранама државне управе за оно доба, а показано је много и од онога што су о томе времену писали Руси.

При свем том, не може човек не зажалити на поштованога писца, што се није умео одржати од силне полемике

с руским агентима у Србији, и с руским главним командантима војске.

Из свега овога рукописа види се да Баталака сматра за своју дужност

1-о. Свуда побијати мишљења која нису сагласна са његовим мишљењем. У том послу највише се љути на Русе, а после њих на покојног Вука Караџића.

2-о. Славити Карађорђа готово у свему.

3-ће. У лепу светлост постављати, где год се може, Младена па чак и Милоја.

4-то. Противнике Карађорђеве судити врло оштро, у мало их не ставити у број издајника отаџбине.

Међу противнике Карађорђеве он ставља Миленка, Добрњца (ког погрешно пише Добринца), Вељка, Милана и особито Милоша.

При свим тим махнама, мишљења сам да се тај рукопис штампа, како би потомци имали у рукама суд једнога, ма и једностранога, бујног, и страсног савременика.

Само је неопходно да се спису том начини регистар имена и предмета. Без тога књига та ни у пола не може бити корисна у употреби.

За припрему за штампу, и за коректуру, ваљало би умолити г. Крстића.

У Београду 13 фебруара 1882.

М. Ђ. Милићевић.

ИМЕНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

Председник друштва: **Владимир Јовановић.**
Заменик: **Стеван Здравковић.**

Чланови управе, председници појединих одбора:

I. За науке јестаственичке и математичке, **Стеван Здравковић.**
II. За науке философске и филолошке, **Светомир Николајевић.**
III. За науке државне и историјске, **Панта Срећковић.**
IV. Председник одбора уметничког, **Михаило Валтровић.**
V. За ширење наука и књижевности у народ, **А. Васиљевић.**

Секретар и благајник, **Јован Бошковић.**

РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ.

I.

Одбор за науке јестаственичке и математичке.

Анта Алексић.
Д-р Аћим Медовић.
Д-р Владан Ђорђевић.
Димитрије Ђурић.
Димитрије Нешић.
Димитрије Стојановић.
Д-р Ђорђе Натошевић.
Д-р Ђорђе Радић.
Емилијан Јосимовић.
Д-р Јован Валента.

Јован Драгашевић.
Јован Жујовић.
Д-р Јован Машин.
Јован Мишковић.
Д-р Јосиф Панчић.
Јосиф Пецић.
Коста Алковић.
Коста Црногорац.
Д-р Лазар Докић
Д-р Лазар К. Лазаревић.
Д-р Лазар Стефановић.
Љубомир Клерић.
Милан Андоновић.
Д-р Милан Јовановић.
Михаило Петковић.
Петар Живковић.
Сава Грујић.
Д-р Сава Петровић.
Светозар Ивачковић.
Сима Лозанић.
Стеван Здравковић.
Стеван Пантелић.
Фрањо Зах.

II.

Одбор за науке философске и филолошке.

Алимпије Васиљевић.
Д-р Војислав Бакић.
Д-р Димитрије Матић.
Ђорђе Малетић.
Јован Авакумовић.
Јован Бошковић.
Јован Ђорђевић.
Д-р Јован Туроман.
Д-р Лазар Костић.
Љубомир Ковачевић.
Љубомир П. Ненадовић.
Матија Бан.
Милан Кујунџић.
Милан Ђ. Милићевић.
Милорад П. Шапчанин.
Милош С. Милојевић.
Мита Ракић.
Д-р Михаило Вујић.
Протосинђел Никанор Ружичић.
Панта Срећковић.
Платон Кулаковски.
Сава Сретеновић.
Светислав Вуловић.
Светомир Николајевић.
Стеван Д. Поповић.
Стојан Новаковић.

III.

Одбор за науке државне и историјске.

А. Васиљевић.
Алекса Н. Спасић.
Аћим Чумић.
Богољуб Јовановић.
Владимир Јакшић
Владимир Јовановић.
Гаврило Витковић.
Глиша Гершић.

Ђорђе Павловић.
Архимандрит Иларион Руварац.
Јеврем Грујић.
Јован Мариновић.
Јован Ристић.
Коста Магазиновић.
Љубомир Каљевић.
Љубомир Ковачевић.
Милан А. Петронијевић.
Милан Ђ. Милићевић.
Д-р Милован Спасић.
Милош Зечевић.
Милош С. Милојевић.
Настас Петровић.
Архимандрит Нићифор Дучић.
Мита Ракић.
Д-р Никола Крстић.
Панта Срећковић.
Стеван Р. Поповић.
Стојан Бошковић.
Д-р Стојан Вељковић.
Филип Христић.
Чедомиљ Мијатовић.

IV.

Одбор уметнички.

А. Андрејевић.
Александар Ј. Бугарски.
Даворин Јенко.
Драгиша Милутиновић.
Ђорђе Миловановић.
Јован Драгашевић.
Д-р Милан Јовановић.
Милан Кујунџић.
Михаило Валтровић.
Никола Марковић.
Петар Убавкић.
Светозар Ивачковић.
Стеван Тодоровић.

V.

Одбор за ширење наука и књижевности у народ.

А. Васиљевић.
Владимир Јовановић.
Д-р В. Бакић.
Дим. Ђурић
Дим. Матић.
Дим. Нешић.
Дим. Стојановић.
Ђ. Малетић.
Јов. Авакумовић.
Јов. Бошковић.
Јов. Драгашевић.
Јов. Ђорђевић.
Д-р Јов. Туроман.
Јосиф Пецић.
Коста Алковић.
Коста Црногорац.
Д-р Лаза Костић.
Д-р Лазар К. Лазаревић.
Љубомир Клерић.
Матија Бан.
Милан Андоновић.
Д-р Милован Спасић.

Милош Зечевић.
Д-р Михаило Вујић.
Протосинђел Никанор Ружичић.
Панта Срећковић.
Сава Сретеновић.
Сима Лозанић
Стеван Здравковић.
Стојан Бошковић.

ПОЧАСНИ ЧЛАНОВИ.

I.

Петар Пејачевић
Исак Никифоровић.
Митрополит Михаило.
Миша Анастасијевић.
Ђувепале Вегеци Рускала.
J. X. Убичини.
Владика Јосип Ђурађ Штросмајер.
Д-р Л. Ригер.
Јован Сундечић.
Владика Арсеније Стојковић.
Ф. Хофман.
Б. П. Хаждеј.
В. Е. Гледстон.
Константин Петровић Победоносцев.
Маринко Дринов.
Х. Друет.
Архијереј Виктор.
Василије Верешчагин.

II.

Д-р Ђорђе Мушићски.
Лука Павловић.
Јаков Димшић.
Јован Илић.
Јевтимије Аврамовић.
Милорад Медаковић.
Ђорђе Р. Пантелић.
Стеван Каћански.
Милован Јанковић.

ДОПИСНИ ЧЛАНОВИ.

Д-р Фрањо Рачки.
Д-р В. Јагић.
Д-р В. Богишић.
Јосиф Јиречек.
Ђ. Николајевић.
Д-р Јован Суботић.
Д-р Милослав Хурбан.
Александар Стојачковић.
Леополдо Ранке.
Јован Весел-Косески.
Јован Пантелић.
Д-р Имбро И. Ткалац.
К. Мишеле.
Иван Кукуљевић Сакцински.
А. Мајков.
Марко Ренијер.
Иван Сергијевић Аксаков.
Д-р Јован Јовановић.

Д-р Светозар Милетић.
Јаков Игњатовић.
Богослав Шулек.
Иван Трнски.
А. Дозон.
Д-р Стеван Мачај.
Д-р Јован Вацлик
Виљем Дентон.
Владимир И. Ламански.
Д. Бесонов.
Владика Јероним.
Мартин Хатала.
Антон Ајншпилер.
Симо Љубић.
Д-р Михаило Полит Десанчић.
Ђорђе Поповић.
Јосиф Торбар.
Иван Филиповић.
Д-р Фрањо Миклошић.
Стојан Стојанов Бурмов.
Јован Ернест Смолар.
Д-р Ј. Пфул.
Д-р Антон Малецки.
Жигмунд Милковски.
Н. И. Костомаров.
П. Кулиш.
А. П. Пипин.
Т. Буслајев.
Михаило Осиповић Микешин.
Јан Матејко.
Феликс Каниц.
Луи Леже.
Адолфо д' Аврил.
Нил Попов.
П. И. Леонтијевић.
Владика Герасим Петрановић.
П. Будман
Д-р П. Матковић.
Фрањо Кухач.
Шулце П. Мигендорф.
Светозар Никетић.
Антоније Хаџић.
Иван Јастребов.
Емил Пико.
Новак Радоњић
Д-р Конст. Ј. Јиречек.
Алфред Рамбо.
Григорије Крек.
Н. С. Тихонравов.
Ромуалдо Хубе.
Ј. К. Грот.
Х. Тијер.
Гаврило Спирид. Дестунис.
Т. Успенски.
В. Васиљевски.
Папаригопуло.
Стефан Кумануди.
Ламбро.
Јаћим Баранд.
Фрањо Тула.
Ђуро Пилар.
Ђуро Златарски.
Јован Живановић.
Никола Вукићевић
Ристо Ковачић.
Мита Петровић.
Константин Јаковљевић Грот.
Тимотије Флорински.
Владика Никанор Грујић.
Д-р Стеван Павловић.
Стеван В. Поповић.
Д-р Илија Огњановић.
Архимандрит Никодим Милаш.

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 53

РАЗЛИЧНА НАУЧНА ГРАЂА

У БЕОГРАДУ 1883

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валожића

Преглед.

СТРАНА

СРПСКИ

РОДОСЛОВИ И ЛЕТОПИСИ

При овоме своду употребљени су ови

I Родослови:

а) **старији,**

Копорињски, по издању П. Шафарика у његовом делу Památky dřevního písemnictví Iihoslovanův. V Praze 1851. Увршћене су исправке Вукомановићеве у Гласнику XI. 159;

П. *Пећски,* по одломцима које је штампао В. Јагић у своме Archiv-у (II, 106—109);

Ц. *Цетињски,* по издању В. Јагића у његовом Archiv-у, где су и одломци из пећског (II, 72—92); и

С. *Студенички,* по нашем издању у Starinama. књ. XIII (стр. 167).

б) **млађи:**

Карловачки, по издању П. Шафарика у горе поменутој његовој књизи;

Врхобрезнички, такође по издању Шафариковом; и

Загребачки, по издању Ст. Новаковића у Starinama IX (стр. 71—77). Овај је текст поређен и исправљен по оном одломку што га је издао накнадно Ст. Новаковић у Sarinama X (стр. 173), који је исте редакције а исправнији и старијег облика.

II Летописи:

Шафариков свод у горе поменутој књизи у коме су ових осам летописа:

Шаф. C. Сеченички,
Шаф. D. Рачански,
Шаф. E. Давидовићев,
Шаф. F. Магарашевићев,
Шаф. G. Врхобрезнички,
Шаф. H. Ковиљски,

Шаф. J. Свето-Андрејски, и

Шаф. К. Хиландарски.

Давидовићев и Магарашевићев летопис прегледани су и у засебним издањима у летопису матице српске књизи 12 и 16. Увршћене су и исправке В. Јагића (у Književniku II и Archiv-у II) и К. Јиречека (у његовој књизи Die Handelsstrassen etc. прим. 246).

Григоровичево издање од четири летописа у његовој књижици „О Сербіи въ ея отношеніяхъ къ сосѣднимъ державамъ, преимущественно въ XIV и XV столѣтіяхъ. Казань 1859.“ Ту је он издао у целини

Гр. 1. Гбаровски летопис, који је нашао у селу Гъбарову близу Пловдива. Тај је летопис попуњавао у нотама са ова три:

Гр. 2. Хиландарским, који је нашао у Хиландару, и из кога је употребио шеснаест бележака;

Гр. 3. Дерпатским, који се налази у библиотеци дерпатског универзитета, и из кога је употребио осам бележака. Овај је летопис описао и Востоков (Описаніе русскихъ и славенскихъ рукописей румянцовскаго музеума. Спетербургъ 1842) где је штампао и његов завршетак (год. 1687) који је и овде употребљен; и

Гр. 4. Летописом, назовимо га *бечким,* јер се налази у цар. библиотеци у Бечу, из кога је употребио „лишь одну выписку“.

Гл. X. Хронограф из X, књиге Гласника (стр 211.) на који је од Душана настављен неки летопис.

Гр. XI. Летопис из XI књиге Гласника (*стр. 144*) који је, као и претходни, издао А. Вукомановић.

Гл. I. Готово од речи до речи слаже се са Вукомановићевим (Гл. XI) летописом и *летопис из I књиге Гласника* (*стр. 163*) који је издао Јов. С. Поповић. Са оба ова летописа доста се слаже и

St. IX. γ. Летопис, што се нашао у артијама пок. *Ј. Шафарика,* а све оно што у Вукомановићевом нема или је од њега различито исписао Ст. Новаковић у Starinama књ. IX под *γ* (стр. 8. и даље).

St. IX β. У истој књизи Starina (стр. 47 и даље) издао је Ст. Новаковић и један *летопис по рукопису народне библиотеке.* Тај је летопис попуњаван у нотама

St. IX β'. Летописом из збирке рукописа *југословенске академије.*

St. VI. Ст. Новаковић издао је такође у Starinama књ. VI (стр 19 и даље) и један *одломак летописа* који почиње годином 1221 а свршава се 1485.

Ar. 2. Уз цетињски родослов налази се и један *летопис* који почиње од створења света а српски летопис настаје од смрти Душанове. Издао га је заједно са цетињским родославом Јагић у Archiv-у (II стр. 92 и даље). На истом месту (стр. 102) издао је и један

Ar. 3. Летопис из Григровичеве колекције.

Ar. III. Бранковићев летопис, који се сада налази у латинском преводу, издао је Ив. Кукуљ. Сакцински у своме Arkivu za povjestnicu jugoslavensku књ. III (стр. 1 и даље).

Деч. Дечански летопис издао је Серафим Ристић у књ. Дечански споменици (стр. 1 и даље) али тако да би ново издање врло нужно било

По нашем издању употребили смо још ове летописе из XIII књиге Starina (стр. 164 и даље):

St. XIII, 2. Хаџи Јорданов,

St. XIII, 3. Сенички,

Si. XIII, 4. Подгорички, и

St. XIII, 5. Верковићев.

На послетку употребљени су још и одломци летописа штампани у летопису Матице Српске књ. 25, Чтения-ма 1859, II, и Starinama XII.

У додатку је

Раванички летопис, по издању М. П. Шапчанина у Гласнику XX (стр. 5—21), попуњен

Вујићевим, који је он издао у својој књизи Путешествіе по Сербіи (стр. 208—9).

При свођењу старијих родослова за основу је узет копорињски текст, докле он траје (1372), и то овако: шта има у сва читири текста (у колико је и пећски издан), он нема никаква знака; што има само у копорињском, оно је

стављено међу четири крстића (++....++); што има само у пећском, оно је стављено међу четири звездице (**....**); што има само у цетињском, оно је стављено међу две звездице (*....*); што има само у студеничком, оно је стављено међу два крстића (+....+); што пак има у цетињском и у студеничком, а у осталима не, оно је стављено међу две звездице и два крстића (*+....+*); што има само у копорињском и пећском, оно је стављено међу четири крстића и две звездице (++*....*++); што се на тај начин није дало сложити, стављено је у угласту заграду [ ], а иза њега почетно слово текста из кога је (**П, Ц, С**). У тим одступањима махом се слажу цетињски и студенички текст, па су они сведени у једно, при чему је узет за основу цетињски, и бележено је са два звездице (*....*) оно, што би било само у цетињском, а са два крстића (+....+), што би било само у студеничком, а стављано у облу заграду ( ) оно из студеничког текста, што се на тај начин не би дало сложити; на крају су још додана почетна писмена тих текстова (**Ц** и **С**). — О кнезу Лазара пећски се текст разликује од цетињског и студеничког па је он штампан за себе, а цетињски и студенички су сведени у једно на горе казани начин. Кад се и студенички текст прекида (1399), онда је остао сам цетињски.

Код млађих родослова први одељак (до **Сиꙗ же видѣвь...**) наведен је посебно по карловачком, врхобрезничком и загребачком тексту, а у другом одељку (од **Сиꙗ же видѣвь...**) сведен је карловачки и загребачки текст у једно, и то овако: за основу је узет карловачки и што би било само у њему, оно је стављено међу две звездице (*....*), а што би било само у загребачком, оно је стављено међу два крстића (†....†); што се из загребачког текста није дало на тај начин сложити стављено је у угласту заграду [ ].

Такав распоред није се могао употребити кад летописа. Пред нама нису били сви летописи издани за себе,

да би се могли по сродности распоредити, него смо имали Шафариков свод, који је по негде врло нејасан. Због тога није ни употребљен један текст читав за основу, него је за сваку белешку узиман онај текст који је најпунији и најјаснији, и попуњаван осталима, а што се није дало сложити стављено је у заграду. Код хронолошких разлика напоменуто је и из ког су летописа.

У Београду јула 1883.

Љ. Стојановић

Штампарске погрешке.

Стр.	врста	место	треба
1	13	врѣмень	врѣмень
»	15	начельствоваше	начелствоваше
»	»	сиꙗ	сиꙗ
»	»	врѣменаꙗ	врѣмена
2	4	мироу	мироу
»	11	Роди	Роди
»	»	сыни	сини
»	13	хльмскои	хльмскои
3	3	Атонецѣи	Атоньсцѣи
»	7	моштеи	моштеи
»	8	же и вь	же и вь
»	14	Богородици	Богородици
»	21—22	великыи	великыи
»	28	правосадвиѥ	православиѥ
4	10	Атосицѣи	Атоньсцѣи
»	13	светотоу	светомоу
»	19	Николаю	Николаю
»	21	Стефань	Стефань
»	27	милюбывь	милостивь
5	1	кралѣевьсток	кралѥвьство
»	3	Радославоу	Радославоу
6	11	православиѥ	православиѥ
»	12	рекиьноуѥ	рекьноуѥ
»	17	милоуѥ	милоуѥ
7	3	блаженоую	блаженоую
»	4	ꙁемльнимь	ꙁемльнымь
»	9	свооѥмь	своѥмь
»	14	милосыни	милостиниц

Стр.	врста	место	треба
7	18	милостынѩ	милостинѩ
»	22	остроки	остроки
8	22	Иѥроусалимѣ	Иѥроусалимѣ
»	29	митрополь	митрополь
9	1	коздьниже	вьздьвиже
»	15	ѥѥпископию	ѥпископию
»	24	глаголѥмии	глаголѥмыи
10	11	вьцлри	вьцари
11	3	глаголаниѥ	глаголаниѥ
»	25	распространивь	распростанивь
12	12	красьнь	красьнь
13	7	дьнемь	дьнемь
14	1	пећинcки	пећски
»	2	синхь	сихь
»	6	прькии	прькыи
»	21	цареи	цареи
»	27	страноу	страноу
16	4—5	Стефань	Стефань
»	8—9	постигноу	постигноу
»	27 – 28	благочьстикаого	благочьстикааго
17	6	речеши	речеши
»	16—17	Петровьницѣи	Петровьницѣи
»	17	ниѥи	ниѥи
»	20	и Влька	и Влька
»	21	сина	сына
18	6	ономоу	ономоу
»	13	ноужди	ноужди
»	14	Христѣ	Христѣ
»	«	и сьмрьть	и сьмрьть
»	»	сродниковь	сродниковь
»	15	имами	имами
»	24	И ѥже	И ѥже
»	28	тыи	тыи
19	24	начельникоу	началникоу
20	8	быти	быти
21	1	сено	сено
»	11	прѣдьреченыи	прѣдьреченыи

Стр.	врста	место	треба
21	29—30	хиштьинуе	хиштчинуе
»	30	кальхка	кальхькь
22	6	Благоуьстивыи	Благоуьстикыи
»	19—20	сконуании	сконуании
»	20	кьси	кьсеи
23	11	Даламатию	Дальматию
24	24	Витииинскыихь	Витииинскыихь
»	31	оканомоу	окаимомоу
25	13	гоиюииꙗ	гоиюииꙗ
»	23	Коньстаньтиноуь	Кѳньстаньтиноу
26	6	тои	тои
»	18	жена	жена
31	12	Стефлнь	Стефань
32	15	Топлицu	Топлицu
33	4	многоуьстноую	многоуьстноую
»	24	июмь	июмь
34	3	оутаикь се.	оутаик се
35	30	уuитеxи	оуuитеxи
»	33	то...	тко...
36	1	скетыихь] поправилоу	скетыхь [по правилоу
»	4	ꙁемлa	ꙁемль
37	31	прьиѣсѣиѣ	прѣиѣсѣиѣ
38	1	Дѣуальскыи	Дѣуаньскыи
39	5	жити нь	жити, нь
40	14	Христокьо	Христоко
42	23	послѣдьюю	послѣд ьиюю
46	5	Нишь	Нишь
54	18	Стефань	Стефань
55	32	жоупана	жоупана
56	16—17	Драоутинь	Драгоутинь
57		нису означене врсте	бројевима
»	25	Владислаба	Владислака
»	31	Шаф	Шаф
58	11	арьхидиꙗкона	архидиꙗкона
64	13	Лауша	Лаоуша
69	11	filium.	filium
»	22	Юугениꙗ	Юугениꙗ

Стр.	врста	место	треба
71	14	Гюрогь	Гюрьгь
72	14	бѣсть	бысть
78	23	иноуьскыи	иноуьскыи
79	3—4	Кнежикь	Кнежикь
»	8	Кнежикꙑ	Кнєжникꙑ
82	10	omnom	omnem
84	10	sovris	sororis
»	24	сльипє	сальцє
»	26	мнокє	многє
»	»	сльоьцє	сльньцє
85	6	Caloajm	Calojan
»	29	танастирь	манастирь
88	1	Vlabissla	Vladisslao
»	19	нокємкрнна	нокємкрнꙑ
»	20	Гюргь	Гюрьгь
»	22	secuclum	secundum
89	13	госпожєоу	госнождоу
»	18	пута	поута
90	18	юго	кго
102	22	Иоаика	Иоаноκа
106	9	плшоу	пашоу
»	10	ʒємли	ʒємли

Преглед

саномоу възьмь и распетыихь житию постьныьоскомоу боголюбивиихь инокь примѣсивь себе жити любоТроудьние, отрекь се ꙃеманыихь, вь горѣ Атонецѣи иꙃволи; вь ниенже и проуѧ лѣта подвиꙃавь се кь желаиемомоу прѣиде. Оть тоуду же пакы и вь своие отьчьство дрьжавы боголюбивыми отрасльми, сыны глаголю своими, чьстиѣ мирмь моштеи своихь светыихь оумаштаие, прѣнесень бысть, ꙗкоже ꙃрить се и дьньсь. При животѣ же и вь начѧльствии иеште соуштоу иемоу, потрѣби иереси вьсе дрьжави своиеие ꙃемлие срьбьскые и насади благочьстие и црькы сьꙃда многи. Сьꙃда же и великоую црькывь Стоуденицоу великоую, домь прѣсветѣи Богородици, и на Топлици црькывь светомоу Николаю, тоужде виноу на Топлици црькывь прѣсветѣи Богородици и инние светые храмы по ꙃемли своиеи. И инѧ иелика многа добра дѣла сьтвори и о православии и о проуихь дѣлѣхь богооугодьныихь, иꙃрешти моштьно нѣсть, обаче сама благодать светааго доуха проꙗви на ниемь. Роди же..... и светааго Савоу, иже и прьвыи архиепископь и оучитель по пропокѣди и по оутврьждении благочьстии отьца своиего вь ꙃемли срьбосцѣи бысть. II. — .а. Немань. Стефань Немань великыи жоупань, сь наречень бысть иже вь минишьскомь обраꙃе Симеонь, иже и дѣла достоина имени покаꙃа. (Преиде од великаго жоупана Немание. Сьи послѣдьни наречень бысть Симеонь вь мьнишьескомь обраꙃѣ, иже и дѣла имени покаꙃа. С). Сь светыи Симеонь оутврьди православие вь ꙃемли Дальмѧтие, Дакии, глаголиемыихь Срьбль (оу срьбьсцѣи ꙃемли оутврьди правосадвие С), и иереси потрѣби, и ꙗко нѣкыи оучитель ово оубо своимь житиемь исправлꙗие и накаꙃоуие, ꙗкоже бы решти и томоу по своиемь оучители и обьштаго владикы гласоу: ꙗкоже мене, рече, видите творешта, сице и вы творите. И тако богооугодьно прѣбивꙗие и отьчьство своие праве. Роди же.....

и светааго Савоу прьвааго светителꙗ и оучителꙗ срьбьскааго. И ѥликы добродѣтели сьврьши и исправи! И кь инимь вьсѣмь прѣмного милостивь бысть И храмы вьздвиже и иныхь по бозѣ троудовь ѥлико показа, нѣсть моштьно по дробьноу ськазати. Нь аште и ми ниниꙗ о семь *вь дльготоу слова* не простръхомь, рекы бо славѥштеѥ ме прославлю, ть своѥго оугодьника прославлꙗють, и паметь ѥго родоу и родь сьтвори. *Тѣмь же* и ми оть того добрыихь тьштании мала спокѣми. Сьѕда црькви великиѥ: Хиландарь вь Светѣи Горѣ Атосьцѣи и Стоуденицоу, великоую лавроу, идѣже и чьстьныѥ ѥго моштиі лежеть, муро благовонно иѕливаюште, вьсакимь страстѣмь исцѣлѥниѥ подавають. И светотоу архиѥрею и чоудотворцоу Николаю на Топлици и оу Расоу митрополию вь отьчьствии си и светѣи Богородици, и многыи божьствениѥ храмы по своѥи ѕемли. (Сьѕда црькви великиѥ: ѥдиьоу прѣсветѣи владичици нашеи Богородици Стоуденицоу, великоу лавроу оу Расоу, и дроугоу светомоу архиѥрею и чоудотворьцоу Николаю иже на Топлици, и светѣи Богородици црькꙗь, и иниѥ божствеными храми по своѥи ѕемли. С) Ц и С].

Стефань же сынь ѥго приѥмь благословениѥ отьца своѥго по Ꙗковоу [ꙗкоже Ꙗковь Исака отьца своѥго. П. — *.в. Прьвовѣньчании краль.* Стефань же сынь ѥго по томь приѥмлѥть по семь (по отьци своѥмь С) сь того благословениѥмь кралѥкьство...... Ц и С], по вьсемоу подобьнь бысть отьцоу своѥму, глаголю же богольобивь [боголюбиѥмь и кьсѣми, добрими дѣтели Ц] и милюбыкь, ++и благь++ и кроткь и благораѕоумьнь, и ѥлика симь подобьна, добрѣ праве [оуправьль Ц] и сьблюдаѥ отьчьство своѥ. Роди же и сыны .д.: Радослава, Прѣдислава, Владислава и прьвааго Оуроша. Сьѕида же и великоую црькꙗь архиѥпископию Житьчоу сь иными многыми храмы [и ины многыѥ Ц. — и иныхь много С].

Остављаѥть же кралѥвьство [Остави и сь кралѣевьстов Ц и С] сыноу своѥмоу Радославоу.

.в. Радославь. Прилоучи же се Радославоу кралю женѧ Далида она, или решти новыи Ѥзавель [Ѥазавель, Ц. — Ѥлизавель Ц и С], нь обаче несьнѣдень бысть ѥхидною.

.г. Владиславь. Владиславь же *+брать ѥго+* прѣѥмлѥть по ѥемь кралѥвство и ть же +боголюбиви+ богоугодьно и благочьстьно поживь. Сьзида же и храмь великь и чьстьнь, славьноѥ вьзнесенниѥ Христа Бога нашего, глаголѥмыи Милешевѧ [Сьзида же великоую Лавроу глаголѥмоую Милешевѧ Ц], *идѣже и светиѥ мошти ѥго лежеть. Прѣнесе же и ѥште при животѣ своѥмь и мошти светаго Савы и положи вь прѣдрѣкомѥмь храмѣ Милешевѣ, идѣже и до дьньсь стоѥть обои цѣли и нераздроушими.* [Сьзида же и великоую лавроу Милешевоу, Христа Бога нашего. С].

.д. Оурошь прьвыи. По семь приѥмлѥть кралѥвьство брать ѥго прьвыи Оурошь, иже и наречены [именоуѥмыи Ц и С] храпавыи краль. И ть благочьстьно поживь и добрѣ праве [оуправль Ц] православиѥ отьць своихь, [вь отьчьствии своѥмь Ц и С]. Многа же озлоблѥнниꙗ и скрьби оть оугарьскаго кралꙗ приѥмлѥть по пророчьскомоу словоу [по пророку решти Ц и С]: многии скрьби правєдьнымь, нь оть вьсѣхь избави ѥго [ихь Ц] Господ. Роди же и сыны двѧ, Драгоутина и Милоутина, иже нареченыихь Стефань краль и Оурошь краль [...нареченыихь Стефана Оурошѧ кралꙗ С]. Сьзида же и црькви великыѥ, Сопоћани глаголю и Градьць и ина достодивьнаꙗ исправлѥнниꙗ сьтвори ревьноуѥ православию своихь родителии.

Прѣдиславь. Прѣдиславь же, сынь прьвовѣнчанаго кралꙗ Стефанѧ, топлою вѣрою разгорѣвь [раждегь Ц и

С] се и божьствьвнымь светаго доуха распаливь се огнѥмь, и вьса краснаꙗ вѣкѧ [мира Ц и С] сего ничьто же [ни вь чьто же Ц и С] вьмѣнивь, иѕволи иноучьскоѥ житиѥ. Послѣди же поставлꙗѥть се архиѥпископомь вь своѥмь отьчьствѣ по светомь Арсении, третии по светомь Савѣ стрии своѥмь, и ть же Сава нареченъ бываѥть и вь вьсемь подобьнь *+бысть+* стрию своѥмоу.

.е. Стефань краль. Стефань же Оурошевь сынь [Стефань же Оурошевь С —— ..сынь Оуроша прьвааго Ц]. по своѥмь отьци прѣѥмлѥть кралѥвьство, и пачє на любовь божию и на православиѥ распалꙗѥ се [....прѣѥмлѥть кралѥвьство, и сь ревьноуѥ отьцемь своимь и имѣше любовь и вѣроу кь Богоу и православиѥ любе Ц и С], и, достохвально и благочьстьно сьблюдаѥ отьчьство си [своѥ Ц и С], поживь [поживе Ц и С] богооугодьно житиѥ, инокыихь любе старьце почитаѥ, младыихь питѣѥ *+и просто вьсѣхь милоуѥ. Послоушѧ бо и сь владикоу рекшааго: милоуѥи помиловань боудеть и+* вьсакоу ++же++ прѧвьдоу и истиноу испльнꙗѥ, кь симь же и постомь и молитвою своѥ тѣло оудроучаѥ ѥлико иѕрешти нѣсть мошьно [.... оудроучаѥ, ѕадьнꙗ ѕабивлѥ, вь прѣдьнꙗ же простираѥ се по апостолоу. Ц и С]. Роди же ++и++ сына два, Владислава кралꙗ и Оурошица. Ть же Оурошьць свѣтло *+и вѣрьно поживь+* вь благочьстии коньчиноу приѥмь [..коньць житию приѥть, Ц и С], и гробоу прѣдаѥть се. Положень бысть вь митрополии ахильскои [Положено же бысть тѣло ѥго вь митрополии, идѣже ѥсть храмь светааго свештеномоученика Ахилиꙗ (Ахилиꙗ) Ц и С], и благодатию светааго доуха муро иѕливаѥть, ꙗко же ѥсть вѣдомо вьсѣмь [ꙗкоже и нынꙗ свидѣтельствоують видѣвшеи. Ц и С].

Владиславь. Владиславь же иѕьгнань бысть дѣчаньскымь кралѥмь на Оугре [на оугарьскоую ѕемлю Ц и С] и тамо коньць *+житиꙗ+* приѥмлѥть.

Стефань же краль, сихь отьць прѣжде реченыи, сьꙁдавь црькьвь *⁺вь име⁺* светаго *⁺великомоученика⁺* Георгиꙗ оу Расоу, и *⁺ть⁺* блаженоую [божьственоую Ц] коньчиноу постиꙁаѥть, иꙁмѣнивь ꙁемльныимь царьство небесноѥ вь лѣто ,ѕѡке. Сь же Стефань краль, похвалѥныи оть дѣль своихь, при животѣ своѥмь приꙁиваѥть брата своѥго светаго краліа Оуроша, и томоу вьроучаѥть правити кралѥвьство отьчьства си [Сь же Стефань краль похвалѥниѥ оть дѣль приѥмлѥть при животѣ своѥмь, приꙁиваѥть брата своѥго Оуроша и семоу..... Ц и С].

.ѕ. Оурошь вьторыи. Сь же вьторыи Оурошь прѣѥмлѥть кралѥвство, многь си вь милостини ꙗко же нинь оть краль и царь никьто ни прьвѣѥ ниже по сихь. [... и многь вь милосыни бысть, ꙗкоже оть царь и кралѥвь никьтоже и до сего врѣмене не обрѣте се, по сихь же аште и боудеть не вѣми, ѥдиномоу вѣдомо вѣдѣштомоу прѣжде рожденіꙗ ѥго когождо. Ц и С]. И гдѣ бо не слишаше се ѥгова милостиниꙗ и правьда ⁺⁺по вьсѣхь ѥꙁыцѣхь ꙁ.⁺⁺ *⁺Вѣсть бо рече добродѣтель прославлꙗти стежавышаго ю.⁺* Достиꙁаѥть же и вьсточныниѥ страны, глаголю же Иѥросолимь и Синаю и ѥгипьтьскоую ꙁемлю и по вьсои грьчьскои и словѣньскои ꙁ҃емли, даже и острови поморьскыѥ и ꙁаморьскыѥ, тамо вьсоудь ѥгова милостиниꙗ достиже, и ревьность и любовь, ꙗже о Боꙁѣ, ꙗви се. И црькви сьꙁидаше се, и больнице сьчинише се, ꙗкоже тамо живоуштимь быти вь оудивлѥнии, понѥже и богь оумножи царьство ѥго, царьствова бо лѣта .мв. Сьꙁида же вь отьчьствѣ своѥмь црькви великыѥ и чьстьныѥ, и сихь оукраси, ꙗкоже и до ныниꙗ видимо. ѥсть, глаголю же вь Светои Горѣ великоую лавроу, домь прѣчистыѥ Богородице хиландарьскыѥ, и светаго прьвомоученика Христова Стефана при градоу Ꙁвечани, ѥже ѥсть Баньска, идѣже и светиѥ ѥго мошти лежеть, и вьсе стѣни ꙁлатомь оукраси,

ꙗкоже мьнѣти се полити или поꙁлаштене быти. Ѥште же и црковь ѥпископию градьчаньскоую, и оу Приꙁрѣнѣ митрополию и светаго Стефана и оу Скопию троѥроучицоу и светаго Георгиꙗ на Серавѣ, и кь Нагоричинѣ светаго Георгиꙗ и вь Солоунѣ Светоую Троицоу сьꙁидавь и оукрасивь, и полате вьꙁдвигь, и хрисовоуль оутврьдивь оу царь грьчьскиихь, ꙗко да ѥсть вь область домоу прѣсветые Богородице хиландарьскые. Сьꙁида же и вь богосьꙁданѣмь Коньстаньтинѣ градѣ црькви, и болнице вьꙁдвиже. И кьто можеть по сихь вь кратцѣ иꙁрешти, ѥлика сьꙁида и обьнови по иниихь ꙁемлꙗхь, чьто же ли ѥсть вь сихь вьсьнѣти? [...Досеꙁаше бо тога милостиниꙗ и по вьсточьныихь странахь, глаголю же Коньстантиновь градь (Цариградь) и Иѥроусолимь и Синаискою Светоую Гороу, и ѥгипьтьскоую ꙁемлю и острови морьскые ѥште же и обь-онь поль мора (...и обь оноу страноу), идѣже гдѣ слышаше чьто придобити, ꙗко же добрыи коупьць *или ловьць гдѣ искоусиѣиши обрѣштеть ловь* ꙗко бо вь своѥи ꙁемли сице и по вьсоудоу ⁺вь вьсѣех⁺ милоуѥ, таковоую *бо* любовь кь ништиимь и сицевоу ревьность по боꙁѣ стѣжа. И црькви сьꙁда многы и вь тоуждыихь ꙁемль и болнице оустрои, ꙗкоже и тамо соуштимь дивити-се, вь Иѥроусолимѣ светымь архистратигомь, Хортиать конь Солоуна; Косеницоу Богородици, Продромь конь Сереꙁа, вь Коньстаньтинѣ градѣ архистратигомь и болницоу. (И црькьви соꙁда многы и болнице оустрои, ꙗкоже и тамо живоуштимь дивити се), понеже и господь (Бог) оумножи царьство ѥго .мв. лѣтѣ. Сьꙁда же и вь своѥмь отьчьствии црькви великыи и красни, ꙗко же и до ниниꙗ видимо ѥсть: митрополь Градьчаницоу и оу Приꙁдрѣнь митрополь и дроугоую црьковь светаго архидиꙗкона Стефана оу Приꙁрѣноу, и оу Скопию Храмь Богородици глаголѥмыи Троѥроучица и на Серавѣ светаго Георгиꙗ и дроугоую вь Нагоричиии, и вь Солоуноу црькьвь

светые Троице сьꙁда и оукраси и полати воꙁдвиже и хрисовоули оу царь грьчьскиихь оутврьди, ꙗко да ѥсть вь область домоу прѣсветые Богородице хиландарьскые. И Хиландарь оть основаниꙗ раꙁвали и больше вьꙁдвиже и достоино сьꙁиданию таковаго монастира вьсѣми потребами и приложьци по срьбстѣи и бльгарѣстѣи ꙁемли дасть иꙁобильно, и вь име светаго прьвомоученика Стефана и ꙁлатомь оукраси обильно, идѣже и светие ѥго лежеть мошти ѥго светыѥ. И инии ѥлики многыи обьнови по своихь и тоуждыихь ꙁемлꙗхь, нѣсть моштьно иꙁрешти. (Сьꙁда же и вь отьчьствѣ црькви великыи и красьныи, ꙗкоже и до ныннꙗ видимо ѥсть: конь града Ꙁвечана храмь вь име светаго прьвомоученика архидиꙗкона Стефана, и ꙁлатомь оукраси довольно и инними потребами, идѣже и светиѥ ѥго мошти лежеть. И ѥште оу Грачаници ѥепископию и оу Приꙁрѣноу митрополию, и дроугоую црькьвь светаго прьвомоученика и архидиꙗкона Стефана, оу Скоплю храмь прѣсветѣи Богородици глаголѥми Троѥроучица; и храмь вь име светаго великомоученика Георгиꙗ на глаголѥмои Серави, и дроугоую вь Нагоричиноу, и оу Солоуноу црьковь вь име светиѥ Троици сьꙁда и оукраси и поꙁлати, вьꙁдвиже, и хрисовоуле сь цари грьчьскиѥ оутврьди, ꙗко да ѥсть вь област домоу светиѥ Богородице хиландарьскиѥ. Сьꙁда же и вь Светѣи Горѣ монастирь великь глаголѥмыи Хиландарь прѣсветѣи владичици нашеꙗ Богородици, и достоино сьꙁданию таковаго монастира вьсеми потребами и прилоꙁци по срьбьсцѣи и бльгарьсцѣи ꙁемли даѥть иꙁобильно. Сьꙁда же и вь богобоꙗꙁьнѣмь Коньстаньтиновѣ градѣ црькве и больниице вьꙁдвиже, ѥже нѣсть моштьно иꙁрешти поѥдиному ѥлики храми сьꙁда и обьнови по своихь и иннихь ꙁемлꙗхь) Ц и С]. Обаче [сице же Ц и С] благочьстьно и богооугодьно поживь, блаженыи коньць постиꙁаѥть в лѣто .҂ѕѡкѳ. Роди же и сына два, Стефана крала Дечанскаго, ++Оуроша

третиꙗго++ [ѥже ѥсть трети Оурош С. — Ц нема овог другог назива] и Коньстаньтина, иже вь Ꙁвечани градоу лежеть светиѥ мошти ѥго.

.ꙁ. Оурошь трети. Стефан же *сь бысть трети* Оурошь *и* многыѥ скрьбы +праведьнимь+ и оꙁлоблѥниꙗ прѣтрпѣ оть отьца своѥго [...и оꙁлоблѥниꙗ не мала оть отьца пострада: Ц и С]: *очию иꙁбодѣнь и* вь Цариградѣ *вь ꙁаточении* држимь и вь Татарѣхь прѣжде бывь. И по сьмрьти же отьца своѥго кралѥвьство прѣѥмлѥть *и прѣжде сьмрьти отьца своѥго Богь дарова ѥмоу пакы очи. и никьто же не оувѣдѣ, доньдеже вьцари се*. И добль вь отьчьствии своѥмь покаꙁа се [бывь Ц и С]. Побѣди же и ѥꙁикы многы ꙗрештиихь се и грѣдоуштиихь на +нь и на+ отьчьство ѥго. Вь лѣто ҂.ѕѡли. иꙁиде начальникь скитьскыи глаголѥмыи Михаиль царь, сь силою многою. и сь нимь окрьстнии ѥꙁици, глаголю же Татари, Басараби ++сь прочими++ и тѣхь веди [поѥть Ц и С] сь собою оустрьми се вьсхитити отьчьство ѥго, *+нь погрѣши искомаго+*, ++и ть самь++ нечьстиво и оукориꙁнѣ падаѥть, ꙗкоже ꙁдѣ сьбыти се пророчьскомоу словоу глаголюштоу: ровь иꙁри и ископа, и вьпаде се вь ꙗмоу юже сьтвори, и вь дѣлѣхь роукоу своѥю оувеꙁе ++грѣшникь++. Сь же [Благочьстиви же краль +Стефан+ Ц и С] пожить цѣломоудрьно, и благочьстьно, и богооугодьно, и великь и чьстьнь храмь сьꙁьдавь вьседржителю Богоу ѥже ѥсть Дѣчани [сьꙁьда же и великоую +црьковь и+ лавроу дѣчаньскоую Ц и С], вь нѥи же и светыѥ ѥго мошти лежеть. Постиꙁаѥть же коньчиноу оть сына своѥго сьмрьтию моученичьскоую вь лѣто ҂.ꙁѡм. и сь моученикы ревьноучьстиѥ полоучи. [Постиꙁаѥть же коньць житиꙗ моученичьскою сьмрьтию, сию же приѥть оть сына своѥго (сыномь своимь) и о семь немоштно ѥсть слово вь дольготу (тешко вь дольготу слова) простръти, вѣдѥть бо *вьси* ꙗко та-

кова вешть ѥстьство чловѣчьскоѥ поноуждаѥть слъʒити. +И+ самь бо *оубо* +симь образомь+ сьмрьть прѣдь очима оуʒрѣ, пророчьскоѥ провѣщта глаголанние (рѣченние): слиши, рече, небо и вьноуши ʒемлѥ. И мноʒи вѣдѣть того коньчноѥ +сиѥ+ проглаголанние. И тако оудавою сьмьрти прѣдаѥть се и вѣроуѥмь ꙗко сь моученикы равночьстиѥ полоучи. (И тако сьмрьти прѣдаѥть се вь лѣто ҂.ѕѡм. и вѣроуѥмь сь моученикы равьночьстиѥ приѥть) Ц и С]. Сь ++же++ третии Оурошь роди сына два, Стефана, прьваго цара, и прѣдоблаго Симеона, иже вь грьчьскои ʒемли вь градоу Трикалѥ царьствова, и тамо коньць житию приѥмлѥть. Роди же и сына два, иже и дьньсь видими соуть обаче по нашихь гресѣхь кромѣ своѥго отьчьства оʒемльствовани бише, вьʒираюште сь нами на благоутробиѥ вьседрьжителꙗ бога, могоуштаго и оть камене Иʒраилю отьцоу нашемоу курь Симеоноу чеда вьʒдвигноути. [Роди же и *сь* два сына, о нихь же не оувѣдѣх иʒвѣстьно чьто писанию прѣдати, точию слишахь, ꙗко и тии по иныхь ʒемлꙗхь прѣтикахоу се Ц и С].

.и. Царь Стефань — Прѣвисокыи же и благочьстиви Стефань царь прьвыи роди се вь лѣто .҂ѕѡк. и бивь кралѥмь, таже достигь (доньдеже покиноу Ц и С) грьчьскоую ʒемлю и сию ++повиноувь,++ и поставлꙗѥть се тамо вь ниѥи царемь ++вь лѣто ҂ѕѡнѕ++ и велми своѥ отьчьство прославивь, и почьть ʒемлю срьбьскоую и оть вьсоудоу распространивь и раʒьширивь, и окрьстныѥ ѥʒыкы повиноувь, брани вьʒдвиʒаѥ и побѣди творе, и великоую тишиноу и благодьньствиѥ своѥмоу отоучьствоу подаде, божьствьныѥ храмы вьʒдвиʒаѥ и поновлꙗѥ и о благочьстии подвиʒаѥ се, отьчьство своѥ красе, [оукрашаѥ Ц и С] ++властеле своѥ дароуѥ свѣтлими свитами и поꙗси ʒлатними царьскыми++. И тако веселештоу се ѥмоу вь чьсти царьства своѥго оумысливь и сьʒда великь домь архистратигоу Михалоу и Гаврилоу [...великыи

храмь вь име светыихь беꙁьпльтьнихь архистратигь Михаила и Гавриила Ц и С] вь градѣ Приꙁрѣнѣ, идѣже по скончании своѥмь прѣнесени быше мошти ѥго. Прѣбысть же *+жиꙁьнь свою+* похвально и благочьстьно коньць *+житиꙗ+* постизаѥть вь лѣто ҂ѕѡѯд. Декембриꙗ .к. вь недѣлю, оставивь великоу жалость и плачь срьбьскои ꙁемли [.....коньць житиꙗ приѥть, не малоу оставивь скрьбь отьчьствоу своѥмоу. Ц. — ....коньць постизаѥт ѥговь лѣто ҂ѕѡѯ мѣсеца Декембриꙗ .в. дьнь, не малоу оставивь скрьбь отьчьствоу своѥмоу по своѥму прѣставлѥнии С]. Роди же и сына прѣкраснаго Оурошa вь лѣто .҂ѕѡме.

Сь же Оурошь по истинѣ красьнь и достодивьнь видѣниѥмь, младь же сьмысломь, прѣиꙁлиха милостивь и кротькь ꙗви се, старьчьскыѥ сьвѣты отмеште, младыихъ же сьвѣты приѥмлѥ и любе, тожде полоучи, ꙗкоже и Ровоамь онь, или решти ꙗкоже Михаиль царь грьчьскыи оть своѥго раба Василиꙗ пострада, подобьно же и сь оть своѥго храниѥниꙗ пострада и многаꙗ оꙁлоблѥниꙗ прѣтрпѣ, глаголю же оть Вльказшина и Оуглѣше. [Роди же сына Оуроша ѥгоже глаголють красна *бивьша* тѣлом, нь не и раꙁоумомь, обаче и сь милостивь бысть ашто кьто инь и кротькь ꙗви се. Нь ꙗкоже рече се малооумьнь сы (бы) старьчьскыѥ сьвѣты отмеште, прилежаше же сьвѣтомь подобьныхь себѣ, полоучаѥть же нѣчто подобьно Ровоамоу оному или ꙗкоже слыша се о Михаилѣ цари грьчьстѣмь что пострада оть раба Василиꙗ. Сь бо Оурошь многа ꙁла подьѥть оть рабь своихь Вльказшина и Оуглѣше. Ц и С]. Сь же Вльказшинь сьподоби се оть нѥго чьсти деспотьскаго сана [Ть бо Вльказшинь рабь сы и навѣтникь ꙗви се, сподоби бо се оть господина своѥго чьсти деспотскаго сана, Ц и С] по том же ++*и вѣнчаваѥть ѥго послѣди же и++* сьриноу ѥго сь прѣстола отьчьства своѥго [прѣстола царьскаго — Ц и С] и вьꙁлагаѥть на се

вѣньць кралѥвьства срьбьскаго. братоу же своѥмоу Оуглѥши вьроучаѥть страны ѕемлѥ грьчьскыѥ сь саномь деспотьскыѥ чьсти. Тьи же прѧведьныи, аште и пострада вь изьгнании царьскиѥ чьсти отьчьствиꙗ своѥго, нь посрѣдѣ своѥ ѕемлѥ вь своѥи чьсти царьскои славьно кь Богоу исьходить. Вь лѣто ҂ѕѡоѳ погибе Влькашинь и Оуглѣша вь Македонии вь петькь дьнемь. [Тьи же беѕлобивыи моужь, аште и пострада вь иѕгнании царьскыѥ чьсти отьчьства своѥго, нь пакы по срѣдѣ ѕемлѣ своѥѥ вь своѥи ѕемли и чьсти царьскои славьно кь Богоу прѣходить вь лѣто ҂ѕѡп. мѣсеца Декемвриꙗ .д. дьнь, коньчиноу жалость ѕемли срьбьскои оставивь. Вь тожде прѣжде того преставлѥниꙗ лѣто сьгнавьшеи ѥго оть царьства Влькашинь краль и Оугаѥша деспоть оть сыновь Иѕмаилѥвѣхь сь прѣмногымь множьствомь вои своихь побиѥни быше на рѣцѣ глаголѥмѣи Марица, ꙗко ни тѣлесемь ихь не обрѣсти се. П. — Сь же праведьныи аште и пострада такова, нь вь своѥи ѕемли славьно кь господоу прѣиде оть житиꙗ сего и многоу скрьбь остави отьчьствоу своѥмоу око о иѕгнании око прѣставлѥниѥмь своимь. И вь то оубо лѣто вь ниѥже сьгнань бысть сьмьртию прѣмѣни ѥго господь оть ѕдѣшныхь. И не много междоу сими Вльвкашина кралꙗ консцѣ и того брата Оуглѣше деспота и ти братеньци побиѥни быше оть множьства Агарѧнь вь Македонии, на рѣцѣ Марицѣ, ꙗко ни тѣлесемь ихь обрѣсти се нь вь снѣдь ѕвѣрѣмь и пьтицамь да боудоуть. Ц — Сь же прѧведьни аште и пострада такова иѕ своѥи ѕемли слѧвьно кь господоу иѕиде вь лѣто ҂ѕѡ. мѣсеца Секьтемвриꙗ .к. дьнь. И сеи многоу скрьбь . . . . . . И вь тожде лѣто, вь нѣмь же сьгьнань бысть сьмьртию прѣмѣни ѥго господь сдѣшьнихь. И не мьного междоу..... побиѥни быше оть множьстка Тоурьць вь Македонии, ꙗко ни тѣлесемь ихь не обрѣсти се С[1]].

---

[1]) Неиспуњена места слажу се са цетињским текстом.

2. Пеħиноки текот.

По сиихь же вьсѣхь прѣемлеть начельство благоучьстивыи кнеꙁь Лаꙁарь ни же сынь ни же вьноукь прѣжде реченыихь цареи племене кого, нь тоє ꙁемли срьбьскыє оть прѣродитель своихь рожденниє и вьспитѣниє бѣ не оть прѣпростыихь. Родители того бѣꙗхоу вельможи, нь прьвии вь полатѣ царьстѣи прѣжде реченыихь цареи и саномь поучьтении же и обладюште, вь домохь царьскыихь ꙁрѣхоу се. Ближникы же вь сьродьствѣ нѣции самодрьжьцемь бѣꙗхоу, аште ꙗкоже прилоучаєть се отьдалевше се сьлоучи се тогда. Жена же того оть самыє крьве царьскиє. Нь да не кьто ꙁаꙁираює вьꙁьмьнить се ꙁаꙁираює сьпрѣженнию сиимь, имиєи раꙁоумь и расоужденниє, никако же семоу ꙁаꙁрить, єсть бо расоудительныими повелѣно моужьми о сьродьникохь, кыимь вьꙁимати се, кыихь же ли оудалꙗти се ради крьвомѣсиꙗ. Сего ради и ꙁдѣ расоудивьше ꙗкоже паче таковыимь сьродьникомь проштено єст вьꙁимати се єже и бысть. Сьи же приємь прѣжде реченоую дрьжавоу ꙁемли срьбьскыє, бѣше моужь благь, кротькь, смѣрень же прѣиꙁлихa, ꙗкоже и се ꙗвлꙗєть того прѣмногоє сьмѣрениє: сѣдьшоу же томоу на дрьжавьнѣмь прѣстолѣ цареи прьвыихь, никако оубо, вьꙁвысивь се, потьшта се поставити себе царемь же или кралємь или деспотомь, нь вь сьмѣрении своємь благораꙁоумьнѣмь прѣбысть даже до дьне исхода своєго, носе име Богомь же и царемь ємоу прьвѣє даноє. Прѣжде бо самодрьжьць, цара Стефана глаголю, отьдѣливь, єште при животѣ своємь страноу єдиноу своєго царьства томоу вьроучаєть, сею довлити се и кнеꙁь страны они нарицати се. Иже и вь чьсть самодрьжанииꙗ царьскааго вышьдь, не хоте иꙁмѣнити кнеꙁьчьскааго нарицаниꙗ, нь се обносе име, иночимь же мьнышии вь вьсѣхь прьвьствоующиихь кралиєи же и царь

прѣжде того бывьшиихь показа се, инокыихь любе, старыихь почитоуѥ, младыихь питѣѥ, ништыихь милоуѥ, ꙗкоже мноꙁѣмь имѣти того Давида и доушоу Авраама ништелюбиваго имѣѥ видѣше се. Милостивь бо вельми бѣ; не тьчию бо по ꙁемли срьбьскои тоговы милостыни ꙁрѣлоу се нь вь вьсе вьсточьные страны прострѣше се, вь страны же ѥгупьтьскые и Синаю, Иѥроусалимь досеꙁаахоу испльнѣхоу се творимые. Сьꙁьда же и црькова великоу тако и сь градомь светомоу Христа Бога нашего вьꙁнесению вь Петроусѣ на рѣцѣ глаголѥмѣи Равьница, вь нѥи же и обьштеѥ мьнихомь сьстави житиѥ; и и иниѥ божьстьвьные храмы, овѣхь понавлꙗѥ, дроугы же оть основаниꙗ вьꙁдвиꙁаѥ. Роди же и сына .в.: Стефана, иже и деспоть, и Влька. И сице вь вьсемь добрѣ и благочьстьно бѣ прѣспѣваѥ. Вьстаѥть иже вьсего вьстока царь оть сыновь Иꙁмаилѥвѣхь, Моурать име имоушта, и вьсоу грьчьскоую и бльгарьскоую ꙁемлю прѣѥмь и на сего приходить, бесьчисльно множьство веды сь собою: сынове Агарины сь Татары Караманиѥ же сь Сарханити, Грькы же и Бльгаре и Арканити. Томоу же сь поганими настоупаюштоу ѥꙁыкы, семоу же благочьстиѥ не попоуштаюштоу попрати и светилишта божьстьвьнаꙗ и крьсть оуничтоживьше осквьрьнити, и сьраженню междоу обоими бывьшоу, и вь сьражении томь нечьстивыи насильникь падаѥть оть мьча по срѣдѣ раꙁбою и тѣломь и доушею сь множьствомь своихь богопротивьныихь кои, остаѥть же того сынь ѥдинь. И вь коньцоу сьраженꙗ того, не вѣмь, чьто истиньноѥ решити о семь, иꙁдань ли кимь оть своѥго бывь храниениꙗ или паче соудоу божию о семь сьбывьшоу се, и вь роукахь того вьꙁима, и по многыихь моукахь самь чьстьноую и благовѣнноую главу ѥго отьсѣче. И по томь подьроучникы вьꙁима вьсѣхь. Прѣжде бо того сьмрьти вь лѣто третиѥ сльнце вь тьмоу прѣложи се, ꙗко и ꙁвѣꙁдамь вь пладьнѣ ꙗвити се и лоунѣ вь крьвь, покаꙁоуѥ

бѣдоу хотештоую быти оть синовь Измаилевѣхь. И вь прилежештиимь тамо градѣ погребено бысть тѣло юго светоюе вь лѣто .ѕѡчз.

И по нюмь приюмлють начельство сынове юго, Стефань деспоть, юеште же и матери юго соушти. И нашихь ради грѣхь, оубивьшомоу отьца ихь бывають подьроучьници. И того завѣштаниюе сь клетвою сынове юго видѣвьше оть того реченоюе, ꙗко гдѣ любо коньць житиꙗ постигноу, чигдѣ же инде тькьмо вь троудѣ зданиꙗ моюе црькве положити ми се юеже и сьтворише сь сьвѣтомь патриꙗрха и митрополить и игоумень и поустыньно проходештиихь житиюе. Вьси сьбравьше се кь рацѣ моужа отькривлють гробь и обрѣтають светыюе мошти юго цѣлы и нероушимы, и много благовониюе испоуштаюште, ꙗкоже и нынꙗ видимы соуть. И прѣнесьше и вь юеже оть нюго сьзданѣмь монастыри чьстьнѣ положише вь лѣто .ѕѡчѳ.

8. Цетињски и студенички текст.

α. Кнезь Лазарь. По сихь же вьсѣхь прѣюмлють начельство благоучьстивыи и христолюбивыи и самодрьжьць бивають кнезь Лазарь. Не бѣше же отъ цесарскыюе крове, тьчию жена юго отъ прѣжде поменоутыхь царь племене бывьши. *Вльканъ великы и кнезь, сынь светаго Симеона Неманюе, брать же светомоу Савѣ, роди сына жоупана Дьмитра, вь иночьскомь же светомь образѣ Давидь. Сь же Давидь роди Братислава кнеза, Вратиславь же роди Вратка кнеза, Вратко же роди дьштер Милицоу. Сиꙗ же бивають соупрожница великаго сего и благоучьстиваго Лазара*. Сьи *оубо* иичимь же (мьшиии) вь добродѣтельнихь тьштании *скоудьнь* ꙗви се изволюнниюмь прѣжде того

бывьшихь царь и кралѥвь, иноучьствоуюштыихь любе, старыихь почитаѥ, +младихь сь милованиѥмь питаѥ+; ништыихь сь оусрьдиѥмь милоуѥ, вь кротости сы и истѣи [светѣи] простотѣ таковь, ꙗко многѣмь того именовати кроткааго Давида. На томь бо видѣше се по Коньстаньтиноу вьсакаꙗ добродѣтель юже аште речеши и сицевь вь милостыни бысть, ꙗко не тьчию вь своѥи ꙁемли ништыихь и трѣбоуюштыихь миловати хотѣше нь и до Светиѥ Гори простирати се и даже до Иѥроусолима, [по Иѥроусалимоу], *вь* вьсѣмь миловании подобьникь сы милостивомоу +и желаѥ да и онь сь праведьныими оуслишить господа приꙁиваюшта и глаголюшта: придите благословени отьца моѥго. И ѥже сь сима и+ вь симь *и* црькви прѣиꙁлиха дароуаше [помагааше] и вьсакымь окрьмлѥниѥмь подвиꙁаѥ и обнавлꙗѥ. Сьꙁда же и монастирь вь Дьбри, чести гори Кучаньскыѥ [вь Добри гори, глаголѥми Коучане] вь странѣ Петроусьцѣи, [Петровьницѣи], глаголѥмыи Раваница вь нѥи же обьштеѥ житиѥ сьстави. Сьꙁда же и иниѥ божьствьныѥ храмы, овѣхь понавлꙗѥ, овѣхь оть основаниꙗ вьꙁдвиꙁаѥ. Роди же три сына, Стефана деспота и Влька и Доброволꙗ. [Роди же два сина Стефана деслота и Влька]. И сице добродѣтелиѣ и вь благочьстии прѣспѣваѥ и прѣбываѥ. [И сице (вь) добро дѣтели и вь благочьстии прѣбываѥ и вь добродѣтели приспѣваѥ] вьсталѥть +же+ иже Агарꙗномь царь Амера Амоурать, сынь Оркановь, вьноукь Османа праотьца ихь, и покори множаишыихь страиь вьсточныихь по Божию попоуштению и исьходить на сего, благочьстивааго кнеꙁа Лаꙁара, сьбыраѥть вьсе сь тоурьскими множьстьви и Татарте и иныѥ вьсточиыиѥ ѥꙁыкы, и глаголѥмыѥ Карамиꙗне, сирѣчь Ачамиѥ, хотѣ и сего подь собою оустроити. [...Амира Амоурать, и много вьсточныихь страиь по Божию попоуштению приѥмь вь наше накаꙁаниѥ, паче же и ꙁа преставлѥнии же вь оумаштѥѥ ихь же прими, сьбыраѥть вьсе

сь тоурьскыми множьстви и Татаре, и иние вьсточьныне ѥзыкы и глаголѥмые Карамане, Грьци же и Бльгари и Басарабь и Арбанаси, исходить на сего благочьстиваго кнеꙁа Лаꙁара, хотѣ и сего подь собою оучинити.] Семоу же не оставлꙗюштоу нечьстивомь вьнити вь светилиште божие и свꙗце вьꙁбранꙗюштоу, ономоу же настоупаюштоу, кь сраженню врѣмени приспѣваюштоу глаголѥть благочьстивыи кнеꙁь Лаꙁарь кь своимь: [...ономоу же настоупаюштоу срѣтенню же бывьшоу падаѥть нечьстивыи онь по средѣ на ниемь же састаше се полихь. Стаѥть же вь мѣсто ѥго сынь Паꙗꙁить. Сьи же благочьстивыи оть своихь сь иними же имѣаше вь мисли своѥи или животь ѥдино да имаѥть или кь ноуждн пришьдьше о Христѣ аште боудоуть и сьмрьть побрати свои и сродниковь по пльти вьса да имами глаголꙗше славоу божию. Понѥже, рече, слишимь иꙁбранаго Христомь Господемь нашимь сьсоуда Павла, ꙗко не тькмо сию видимоую сьмрьть нехотешта приѥти, но и анатемѣ быти оу Христа молꙗше се. И пакы нѣкааго моученичьскаго провѣштаваше глась: станемь моужьскиѥ, братиѥ, вопиѥ, не прѣдадимь... ....] станѣмь моужьскыи, братиѥ, не прѣдадимь благоочьстиꙗ нашего, не тькмо по сродьниковь нашихь, нь ради и чьстьныихь мѣсть онѣхь вь нихь же +дьнь и ношть+ вьꙁислаюто се мольби *о нась* кь господоу. И ѥже имами прѣвысокыѥ стьлпи по ꙁемли отьчьства нашего, доуховника же моужи овы нами поꙁнаваѥми, овыи же ѥдиномоу вѣдоми вѣдѣштомоу срьдьца и оутроби чловѣкомь, да беꙁь смоуштениꙗ и (вь) тишинѣ прѣбываюште и тьи о нась оумолѥть владыкоу *господа* нашего Исоуса Христа. Кь сынмь вѣсте ꙗко и пастира и оучителꙗ нашего и иныихь имами испороучьникы ꙁа нась, +аште кьто оть нась житии ꙁдѣ прѣмѣнить се, не тьчию бо иштемь своихь сы но многыихь польꙁоу да спасоуѥть се+. И много поучивь и

кь моужьствоу въздвигь вьнодоше, и чьто по срѣдѣ сихь сь таковою надеждоу вьниде благочьстивыи кнезь Лазарь ꙗкоже бы рѣшти нꙑнѣ чистоу сьвѣсть кь Богоу и чловѣкомь. Нь иже шьдше сь нимь [сь нимь овыи вышдьше] блаженыи вьсприꙗше коньць, нѣции же страха †же† ради или невѣриꙗ ради *своего* бѣгоу се ꙗше. *И сице сьтворшимь тѣмѣ ꙗкоже и здѣ пророчьское оно решти: кь симь аште волею сиꙗ сьтвориша ꙗже ꙗдыи хлѣбь мои възвеличиль ꙗси на ме таковаꙗ коварствиꙗ и ꙗзыкь ихь обоюдо остьрь; аште ли страха ради чловѣчьскоую немошть вѣдꙗаше, не вьсѣхь чловѣкь, глаголю, но иже вь таковѣмь произволꙗнии бывшемь, чловѣчьскоꙗ нѣчьто, и сьи пострадаша. Сь же блаженни нꙑже оучааше, сиꙗ и сьтвори и полагаꙗть доушоу свою о людѣхь своихь, и того бѣаше видѣти по рекшемоу: мнѣ бо ꙗже жити, Христось, и ꙗже оумрѣти, приобрѣтениꙗ; добродѣтелноꙗ бо житиꙗ крьсть и сьмрьть вьмꙗнꙗꙗть се и сице тѣснимь поутемь шьствоующимь. Сладькь ꙗсть глась онь пророчьскыи: ꙗже изведи изь тьмницꙑи доушоу мою и проч. или сеи апостольскыи глась кьто ме избавить оть тѣла сьмрьти сеꙗ и разьрѣшити се желають ꙗже сь крьстомь бытиⁿ. *Моужь бо нѣкьто благородьнь, ꙗгоже обльгахоу завидѣштеи и невѣрьна мѣнꙗхоу кь благочьстивомоу, абиꙗ врѣме подобьно обрѣть, оустрьми се кь самомоу начельникоу ꙗко отбѣзаꙗ. Ꙗгда же близь бысть, и абиꙗ опльчаꙗть се и вьньзи мьчь вь того самааго грьдаго и страшнааго самодрьжца. Тоу же и самь оть нихь падаꙗть, Богоу тако попоустивьшоу, ꙗко да велики сь моучениꙗ вѣньцемь оувезеть се и иже сь нимь. Блаженыи же коньць позтизаꙗть оусѣчениꙗмь главнꙑимь. И тако моучениꙗ вѣецемь оувезе се*. Сице *же* ꙗкоже рече се симь бывьшимь, вь роукахь ꙗзычьскыихь сихь звѣровидьныихь видѣше се овче словеснааго и светааго стада Христова, ꙗго же самь Амира *Ильдрꙑмь Баꙗзить, начель-

ника падшааго сынь*, своѥю роукою чьстьноую сьнемлеть и светоую ѥго главоу. Таже и ꙁемлю срьбьскоую повиноуѥть и даньи нѣкыѥ оть тоѥ приѥмлеть, грѣхь бо ради нашынхь сиꙗ пострадахомь и бесчисленыѥ бѣды по того сьмрьти подиехомь. Глаголють *же*, ꙗко прѣдь того сьмрьтию сльнце вь тьмоу прѣложи се толико, ꙗко и ꙁвѣꙁдамь вь полоудьне ꙗвити се, покаꙁоуѥ бѣдоу хотештоую по сихь быти. Сице моученичьскыи исходить сьи новыи и великыи вь моученицѣхь и по господню гласоу сиѥ бываѥть ѥже, рече: мноꙁыи боудоуть послѣдни прьвыи и прьвыи послѣднии. И сего вь послѣдьныихь родѣхь прьвааго вь моученицѣхь положено бысть светоѥ ѥго тѣло вь прилежештимь мѣстоу градѣ, на немьже сиꙗ быше +вь лѣто ҂ѕѡчꙁ+

β'. Деспоть Стефань. Приѥмлеть же начельство сынь ѥго сь матерню своѥю деспоть Стефань. И не по мноꙁѣ времени вьсхотѣше прѣнесениѥ сьтворити новааго вь моученицѣхь и славнааго вь подвиꙁѣхь светааго кнеꙁа Лаꙁара, сь сьвѣтомь патриꙗрха и вьсего свѣтлааго сьбора срьбьскыѥ ꙁемлѥ сиѥ бываѥть. Открывають оубо ракоу, идѣже светааго тѣло лежааше, обрѣтоше же то нераꙁдроушьно, нь кьсачьскыи цѣло и много благовониѥ иꙁдаваюште вь похвалоу и славоу и ꙁастоуплениѥ и освештениѥ вьсеи ꙁемли и вѣрою пристоупаюштиимь, ꙗко же и нынꙗ видить се. И прѣнесьше положише вь сьꙁданѣмь оть него монастири +вь лѣто ҂ѕѡчд. + [1])

4. Цетињски текст.

Сынь же ѥго Стефань сь благочьстивою госпождею и сьвѣтомь патриꙗрха и вьсѣхь свештеныихь сьбора, ходатаѥмь же сьгласивьшимь о дьштери ѥѥ мьншои Оливерѣ, вьдаѥть сию вь женоу Амерь великомоу, вь ѥже спа-

---

[1]) Сигурно је Верковић погрешно прочитао д место ф.

сено быти стадо христоименито оть влькь гоубѣштыихь ѥ. О начельствѣ же вештеи матерьными одѣваѥть се молитвами и отьчьскоѥ достоинство наслѣдоуѥть. И тако оубо обходе ꙁемлю отьчьствиꙗ своѥго и окрьстна сьмиривь дроугы сьтвори и оть древлѥ нарекшѧ се тьчию срьбьска вь нѣка врѣмена и тѧ кь себѣ привлѣче, нѣка же и покори. Милостиниѥю же ограждь се и добродѣтелию сьꙁда же и црькьвь митрополию вь Бѣльградѣ, сьꙁда же и страноприѥмницоу, сьꙁда же и дроугоую црькьвь вь Бѣльградѣ, вьноутрь града. Таже сьтвори великоую црькьвь вь мѣстѣ глаголѥмѣмь Ресѧва. Брать же ѥго прѣдьреченыи, Влькь, оть сего отбѣгаѥ и кь Амирѣ вьсходить и просить оть цара вои множьство и иꙁьшьдь плѣноуѥть ꙁемлю отьчьствиꙗ своѥго. Послѣжде Амира и Моусиꙗ, брать прѣдреченааго, послѣди Амире Илдрьмоу, ꙁаклавь Влькѧ и нетиꙗ ѥго Лаꙁара, иже вь мѣсто тѣла и крьви ꙗблько рѧꙁдѣлише, причестише се. Моусиꙗ же плѣноуаше страны ѥго, онь же сь ꙁетом своимь Илдрьмь Паꙗꙁитомь страноу ѥго побарахоу. Оубиѥнь же бысть Моусиꙗ Амира и оть толѣ жительство и вешти вьса мирна сьстоꙗниꙗ вьсприꙗше. И благодаре бога о вьсѣхь ихь же сьтвори вь вьсе дьни живота своѥго и бѣ дѣло ѥго милостиниꙗ непрѣстана, ѥлико самь исходити вь ношти по стьгнѧхь и халоугахь своѥю роукою ништиимь иꙁдѧаше, и тьчию ѥдинѧаго носештааго ꙁлато или сребро сь собою поѥмлꙗше. Ѥдиною же томоу раꙁдаюштоу пришьдь ништь подасть ѥмоу, ѥгоже блаженныи поꙁнавь прѣдьтекша пакы вьтороѥ подасть ѥмоу множаѥ и пакы третицею поꙁнѧвь пакы того пришьдьша, ѥда и множаѥ подасть ѥмоу, таже подасть сиꙗ рекь: на хыштьниче. Ть же отвѣшта: не аꙁь хыштьникь ни вльхвѧ нь ты иже ꙁемльнымь цѣсарьствомь небесноѥ вьсхыштаѥши. Сице твораше вь вьсе дьни животѧ ѥго, ꙗко и оть окрьстьныихь странь приити ништиимь и свештеннѧаго недоуга соушти-

нимь. Бѣ же свѣтьль вь вьсѣхь, и чьто рекоу добродѣтели же ꙃлоба оудѣлѣти не оудѣлѣ. При животѣ же юмоу соуштоу поставлѣють нетиꙗ своюго Георгиꙗ и тако блаженыи коньць вьсприють. И тако погрибають се вь сьꙃданомь оть нюго монастыри Ресавѣ.

γ'. Деспоть Гюргь. Благочьстивыи же Гюргь вьсприюмь скуптро деспотскаго сана и бысть кротькь и милостынию роука простръта кь ништиимь, и многаа ꙃла оть Исмаильтѣнь пострадавь вь глѣбоцѣ старости житиꙗ блаженыи приють коньць. Роди же два сына: Стефана и Георгиꙗ, ихь же юмь Амира Моурать хань ослѣпи.

δ'. Деспоть слѣпь. Стефань же сынь юго бывь деспоть по отьчевѣ сконьчании и благооугодьно поживь и цѣломоудрьно вь роуцѣ божии доушоу прѣстави. Роди же и сь сына два: Иоана деспота и [Георгиꙗ [1]].

Грьгоурь. Георьгию же вьсприють светыи иноучьскыи обраꙃь наречень Германь монахь. И тако вь роуцѣ Богоу доухь прѣдасть.

ε'. Иоань. Иоань же деспоть бывь по оцевѣ сконьчании и сьдржитель вьеи сремьскои ꙃемли и исправлению благоугодьна богови показавь кь вѣчнымь прѣиде обытелюмь.

ς'. Максимь. Г[еоргии[2]] же бывь вь иноучьстѣмь обраꙃѣ [именовань Максимь] и митрополить вьсои сремьскои ꙃемли, по прѣставлюнии же брата юго Иоана сьдржитель бываеть вьсои сремскои ꙃемли. Иоаноу же чеда не оставльшоу и благооугодьно господеви послоуживь и поработавь сь миромь кь Господоу отиде. Мошти же ихь лежеть вь сьꙃданиюмь оть нихь монастыри, глаголѣмѣмь Кроушедолѣ.

Сихь светыхь молитвами иꙃбави нась владико Христе вѣчнаго моучениꙗ.

[1] Ово је име истругано у рукопису.

[2] И ово је у рукопису истругано.

Б. МЛАЂИ

1. Карловачки текст.

Историꙗ вь кратцѣ о срьбьскыихь цареи.

Глаголють истиныи сьписателие, ꙗко Ликиню Срьбиноу быти родомь, Ѥлиноу моудрованиѥмь. И вьса срьбьска идолоу слоужаше Дагоноу, отьсоудь и Дагони и Дакы именоують се, оть Сера же Срьблиѥ. Вь врѣмена же моучительна сьдрьжештимь ꙁлоучьстивиимь царемь вьстокомь и ꙁападомь, вь нихь же бѣ Диоклитиꙗнь, родомь оть Ꙁете, кладоуштоу вьсь ꙁападь, кь Римоу и Германомь и Истроу и Ѥвропию, Скитию, Трибалию, Травоулию, Даламатию, Максимиꙗноу Ѥркоулию вьстокь вьсь Ѥладоу кь Солоуноу и Тракию и Помориꙗ, Конст Ꙁелѣномоу Врѣтанию кь сѣвероу, Сикиелию, Галию, Ѡланию и прочеѥ. Сьи Коньста благочьстивь имѣше женоу Теодороу, дьштерь Ѥркоулиѥвоу, оть ниѥ же имѣше сына Гала, Далматиꙗ, оть Ѥлены великыи Коньстаньтинь. Ѥркоулиѥ же имѣше женоу дьштерь Диоклитиꙗновоу, оть ниѥже Теодора и Максентиѥ. Максимиꙗнь Галериѥ мною сынь быти Диоклитиꙗновь. Си же моучителиѥ, Диоклитиꙗнь и Максимиꙗнь,повьнегда многы тьмы оубивьшемь моученикы, и насиштаишимь се крьве, оставлꙗють царьство, ѥгоже недостоинѣ имоуште, и вь простѣмь житии оустраꙗють се идѣже и житиѥ ꙁлѣ раꙁвратише, лютѣ на мноꙁѣ оть бога покаꙁаии быше оть благопоусьтиниѥ ꙗꙁвы. Приѥмьници бывають тѣхь ꙁлоучьстию Максентиѥ вь Римѣ, Галериѥ Максимиꙗнь вьстокомь, лютѣише вьꙁдвигьше на христиꙗны гониѥниѥ, ихьже соудь божии на дльꙁѣ не остави жити. Оудобьно же ниꙁлагають се оть великаго цара и прьваго христиꙗномь Коньстаньтина. Ть же благочьстивыи Коньстаньтинь по оумрьти отьчевѣ приѥмьникь бываѥть царьствиꙗ, ѥште живоуштоу отьцоу ѥго,

сего поставлꙗѥть цѧра, могоуштѧ отирѧти сльꙁы христиꙗномь, братию же ѥго кѥсарию оустрои. Присвлꙗѥт же кь себѣ и Ликиниꙗ цара срьбьскѧго, вьдавает ѥмоу сестроу свою Коньстаньтию вь женоу великыи царь Коньстаньтинь. Кь семоу же присилають Римлꙗне, ѥже роукоу помошти дѧвати имь оть моучительства Максентиѥва. И абиѥ оустрьмивь се на Мѧксентиꙗ, и тьи прѣмо ѥмоу оуготовлꙗѥть се, льстивьныи мость оустраꙗѥть нѧ Тривоулстѣи рѣцѣ, мьниѥ се на ѥмь цароу погреꙁноути, идѣже паче самь погрѣꙁаѥть. Сьраженнию бившоу и прѣдидѣштоу прѣдь вои Коньстаньтиѥвѣми чьстьномоу крьстоу, побѣждаѥть се Мѧксентиѥ, иже и бѣгоунь бываѥть, на оухиштреныи мость оть ѥго самь дошьдь погрѣꙁаѥть вь рѣцѣ сь вои своими, прочыи прилагаѥть се кь цароу. Онь окаꙗнѣ сьѣдь рѣцѣ и огьню вѣчьномоу бываѥть, сѣть же, юже прострѣ иномоу, самь оувеꙁе се вь ѥи. Царь же Римоу приѥмьникь бываѥть, великои радости и праꙁдьствоу христиꙗномь поспѣшьникь бывь, и истиннѣи вѣрѣ поборьникь сыи. Сиꙗ слышавь вьсточьныи моучитель, вь малѣ оть гониѥниꙗ сьпрѣтавь се, прѣста вь мѧлѣ оть гониѥниꙗ, и пакы бранию на цара оуправлꙗѥть се. И оустрьмившоу се цѧроу Коньстаньтиноу сь вои своими на вьсточьнѧго сего моучителꙗ, имѣѥ сь собою и ꙁета своѥго Ликиниꙗ, и бывьшоу сьраженнию вь странахь Витиниискыихь брани, побѣждень бываѥть, моучитель сь вои своими. И царьскоую багрѣницоу отврьгь, юже недостоинѣ носивь, и оть вьсихь вь вьсь крыѥ се, и вь нѣкоѥи храмины бывь, и посрѣдѣ падаѥть, люто иꙁнемагаѥ напрегь се, и исхождааше оть оусть ѥго пламы, и многыимь чрѣвѣмь кыпештимь оть вьсѣхь оудѣхь ѥго, и очи ѥмоу искочистѣ оть многыѥ лютости, и тако ꙁлѣ коньць вьсприѥть окаꙗномоу своѥмоу животоу. По семь поставлꙗѥть великыи царь Ликиниꙗ ꙁета своѥго цара вьстокоу вь Никомидии витиии-

истѣи, самь же вь Римь вьꙁвраштаѥть се. По семь царьскыи градь сьꙁидаѥть, и прѣчистѣы владичици Богородици вьроучаѥть, и вь ниѥмь .к. лѣть цѧрствова, и вь Римѣ толико насиꙗ послѣ быше. Ликуниѥ же ꙗко приѥмь власть, тьшти се вьставити ѥлиньство, и вьꙁдвиже гониѥниѥ на христиꙗны, вь ниѥм же и моучи светыихь Теодорь и дьштерь своѭ великомоученицоу Иринoу, ꙗже плодь многыихь чюдесь ѥѥ многыи тьмы приведе вь христовоу вѣроу, ꙗже Богоу ѥдиномоу вѣдомыи. Прѣжде сего моучи. светыихь моученикь Ѥрмила и Стрѧтоника, ѥште си вь Дагонѝ блиꙁь Истра, и иныихь многыихь. Царь же Коньстаньтинь присилаѥть ѥмоу, сиꙗ слышѧвь, овогдѧ молѥ, овогдѧ прѣтѣ прѣстати оть гониѥниꙗ. Ть же неоутолимь бываѥть, нь и брани ѥмлѥ се. И семоу бывшоу и сьражениѭ брани вь Никомидии, и побѣждень бывь оть вои цѧревѣхь, живь приводить се кь цароу. И по многыихь молѥнии сьмрьти прѣмиѥнꙗѥть се, и отлоучаѥть ѥмоу царь Солоунь. Онь же ни тамо оставлꙗѥть се сьмоуштениѥ и гониѥниѥ кьставлꙗѥть. Повелѣваѥть царь главоу отети моучителю, ѭже и бысть не по мноꙁѣ, и прѣста гониѥниѥ.

2. Врхобрезнички текст.

И бысть вь ниѥгда вьꙁдвигноути се великомоу цароу Коньстаньтиноуь о галиꙗхь брѣтаньскыихь, на Максентиꙗ Ѥрькоулиꙗ вь Римь, и оубывь ѥго прѣѥть Римь. И царьствоуѥ вь ниѥмь имѣше болꙗрина нѣкоѥго Србина, имениѥмь Ликиниꙗ. И вьдаѥт ѥмоу сестрꙋ своѭ Коньстѧньтиѭ вь женоу. Слышѧвь же Максимиꙗнь Галериѥ цѧрьствоуѥи на вьстоцѣ вь Никомидии, ꙗко оубиѥнь бысть Коньстѧньтиномь Максентиѥ, и начеть готовити се кь Коньстаньтиноу на брѧнь. Коньстаньтинь же слышавь се, сьбравь римьскиѥ воѥ, грѣдеше на вьстокь на Максимиꙗнѧ, имѣѥ сь собоѭ

Ликиниꙗ ѕета, ѥгоже кѥсарьства сыном почьль бѣше. Максиминꙗнь же имѣѥ сь собою множьство, и иѕиде противоу Коньстаньтиноу. И бысть сьнитиѥ ратноѥ вь странахь битиныскыихь, воини же Коньстаньтинови многиѥ тысоуште иѕсѣкоше вои Максиминꙗновѣхь. Цар же Максиминꙗнь вь тои брани сьврьжень сь конꙗ бысть, и вь оужасѣ велицѣ бывь сьнемлѥть сь главы своѥѥ царьскыи вѣньць, и оть кьси вь вьсь бѣглѥ, и вь нѣкоѥи вьси прибѣгь вь храминоу, и вь тои храмини падь люто иѕьнемагаѥть. Исхождаѥ бо оть оусть ѥго пламень огньны, многымь чрьвѣмь кыпештимь по оудѣсехь ѥго, и очи ѥмоу искоучиста, оть многиѥ лютости. И тако ѕьлѣ иѕврьже доушоу. Царь же Коньстаньтинь великыи поставлꙗѥть ѕета своѥго Ликиниꙗ цара вь Никомидии, притварающта се христиꙗньствовати. Ликиниѥ же вь томь царьсткыи не прѣбисть вь благопокорѣнии, нь прѣврати се на идолослоужениѥ, и начеть моучити христиꙗныи. Коньстантиꙗ же, сестра Коньстаньтинова, жена Ликиниѥва, роди Ликинию сына, ѥмоу же власи главѣ ѥго выше бѣли, и нарекоше име ѥмоу Бѣла Оурошь. Роди же Коньстаньтиꙗ и дьштерь именемь Филонию, вь светѣмь крьштении нареченоую Ириноу, юже и моучи Христа ради послѣжде. Сиꙗ же чоудодѣиствовавьши многажди, и приведѣ кь Христоу .рл. тьмь чьловѣкь. Слышавь же царь Коньстаньтинь, наче посилати ѕетоу своѥмоу Ликинию иѕбраныѥ слоугы своѥ, овогда моле ѥго, овогда и прѣтѣ ѥмоу, и книгы вьсписоуѥ, ꙗко да прѣстанеть оть моучительства. Ликиниѥ же не вьсхотѣ того послоушати. Тогда посьла царь Коньстаньтинь своѥ воѥ оть Рима, и прѣселꙗѥть ѥго оть Никомидиѥ вь градь Солоунь, ѥда како оубоꙗвь се прѣстанеть оть моучительства. Ономоу же паче на горьшеѥ оустрьмивьшоу се, и бывьшоу ѥмоу на рѣцѣ Доунавьсцѣи, и тоу моучи великыѥ вь моученицѣхь Ѥрьмолаа и Стратоника и иныихь множьство.

Царь же Коньстаньтинь видѣвь Ликинниѥво жестоучьство и и томительство на христиꙗнѣхь, и повелѣваѥть отсѣшти главоу Ликиннию моучителю.

3. Загребачки текст.

Родословиѥ светыхь кьтиторь и господь срьбьскыхь ȥемль.

Вь врѣмена же она моучительска, сьдрьжештимь вьсоу вьселеноую ȥлоучьстивыимь и великыимь царемь свеѡѣпыимь, вь Римѣ царьствоующтоу Максеньтию моучителю, на вьстоучѣи же странѣ царьствоующтоу Галлоу Максимиꙗноу, по срѣдѣ же тѣхь царствоующтоу нечьстивомоу Лоукианоу (Ликунию) сѣверьними и ȥападними странами, чьто по сихь бываѥть? Вьсиꙗваѥть благорастрьна вѣтва оть корѣне благоучьстивои (вьсиꙗваѥть благорасльнаа вѣтьвь оть корѣнѣ благоучьстива вельми, просиꙗвьшомоу вь вѣрѣ благоучьстивои прьвомоу.....) прьвомоу и великомоу вь христиꙗнѣхь цароу Коньстаньтиноу. Сь же благоучьстивыи царь Коньстаньтинь присваꙗѥть себѣ цара Ликиниꙗ, вьдаваѥть ѥмоу сестроу Коньстаньтиноу (Констаитию) вь женоу ѥго. Тогда же Господь господьствоующтиимь и царь царьствоующтиимь вьседрьжительною своѥю десницою вьроучаѥть скуптро царьствиꙗ великомоу цароу Коньстаньтиноу, семоу же просиꙗвьшои благоучьстивои лоȥѣ оть корьне и племене рашьскаго господьства и сродьства Августа кѣсара, при нѥмь же се роди се по пльти Господь нашь Исоусь Христось. Бысть же оть рождьства Христова до благоучьстиваго цара Коньстаньтина .т. и .м. лѣть, и царь .ле., о ныихь же писаниꙗ скаȥоують вь книгахь царьскыихь кьто и каково житиѥ прѣшьдь, сконьча се. Сьи Коньстаньтинь царь бысть моужь благонаравиѥмь кротькь, тихь, любе благоучьстиѥ, пособе родоу христиꙗньскомоу. Семоу же бывьшоу ѥште детиштоу соуштоу, ѥгда вьроу-

чено бысть юемоу скуптро царьствиꙗ, и абие оустрьми се на стрица своюего цара Мѧксентиꙗ вь Римь; нь и ть опльчи се прѣма юемоу, надѣюе се на бѣси своюе лоукавние, и велнчаюе се множьствомь тысоушть вои своихь и многыми корабьльми. И прѣиде рѣкоу глаголюемоую Тиверь; по томь же бысть сьнитию рѧтьномоу, вьсприюемьшомоу Коньстаньтиноу велико дрьзновениие оть знамениꙗ на небеси ꙗвльшаого се чьстьнаого крьста образомь прѣсвѣтлыихь звѣздь и гласоу слишавьшоу се нь вьздоусѣ: „цароу Коньстантине, сымь обрѧзомь побѣждаи врѧгы своюе“. Тьгда изьчезоше вьси бѣсовѣ Мѧксентиюеви, и вьсѧ сила юего побѣждена быст; вои же Коньстаньтинови многыюе тисоуште исѣкоше воюе Максентиюевиюе, иныже бѣгьствоу вьдаше се и покиноуште се вь конньство цароу Коньстаньтиноу. Окаꙗнын же царь Максентиюе бѣгьствоу се вьдасть и вь своюемоу градоу оустрьми се, при нюем же мостоу испровргьшоу се, и томоу вь тои рѣцѣ погрѣзавьшоу. И ꙗже вьса видѣвь, иже тьгда на вьстоцѣ царьствоуюоштеи Галь Максимиꙗнь подвиги великыи вьздвиже на царьство Максентиюево и нѧ благочьстиваого цѧра Коньстаньтина оустрьми се. Цѧрь Коньстаньтинь сь вои своими, имѣюе сь собою зета своюего царѧ Аикиниꙗ воюоюшта, и опльчаюеть се на цара Максимиꙗна. Сьиже имѣюе сь собою множьство тисоушть вои своихь, и бысть сьнитию рѧтьномоу вь странахь витиниискыихь, вонни же Коньстаньтиновыи многыюе тисоуште исѣкоше вои Максимиꙗновѣхь. Цѧрь же Максимиꙗнь нѧ тои брѧни сьврьжень бысть сь конꙗ скоюего; и, вь оужѧсѣ бывь велицѣ, сьнимаюеть сь главы своюеюе царьскыи вѣньць и оть вьси вь вьсь бѣгаюе и вь июекоюеи вьси вь храминю прибѣгь, по срѣдѣ храмини тоюе падеть, лють изнемагаюе, исхождааше бо оть оусть юего пламень огьныи и многимыи чрьвѣмь кыпештинмь по вьсѣхь оудѣсехь юего, и очи юемоу искоучиста, оть многиюе лютости,

и тако ꙁлѣ въсприемлеть коньць окаꙗномоу житию. Тьгдаже по вьсеи вьселениеи не обрѣте се моучительства. По семь великыи царь Коньстаньтинь поставлꙗеть ꙁета своего цѧра Ликиниꙗ царьствовати вь Римѣ и вьсѣхь странахь ꙁападьныихь, самь же царь Коньстаньтинь царьствоуеть вь вьстоучьныихь странахь. Ликиние же вь томь царьствии вь благопокорѣнии мало прѣбывь, прѣложи се на идолослоужение, и начеть моучити христиꙗни. Цѧроу Коньстаньтиноу шьствие творешоу на вьстоучьноую страноу сь своею материю Еленою вь градь Виꙁантию, сьи же цѧра градь Коньстѧньтинь Богомь дарованыи емоу благонаравьними наоученьми и своими царьскыими вьсакыими ꙁаконоположеньми оукрасивь и оутврьдивь нарицаеть вь имѣ свое Цариградь Коньстаньтиновь, посла матерь свою Еленоу вь Иероусалимь на вьꙁискание чьстнаго крьста Христовѧ. Онѧ же обретьши принесе вь Цариградь сь вьсепреславьними ꙁнамении. Коньстаньти сестрѧ Коньстаньтина же цара роди сынь его, емоу же власи главы его быше бѣли, и нѧрекоше име его Бѣла Оурошь; роди же Коньстаньтинь дьштерь именемь Филонофию вь светѣмь же крьштении нареченоую Ириноу. Тои чьстьнои дѣвици и добропобѣднѣи моученици бысть ꙗко оть моучительствѧ иꙁведенѣи иꙁь сгльпѧ трѧпеꙁарние, и отьцоу еи цароу Ликинию сию оудештоу посагноути кь бракоу, она же не вьсхотѣ того сьтворити, вьꙁненавиде отьца своего, и и отврьже се вьсѣхь богь его, паче же иꙁволи оуневѣстити се вьсечьстьномоу Господоу женикоу Исоусоу Христоу. Отьць же еи, царь Ликиние начьть многыими томлиеньми моучити ю и повелѣ вести сию нѧ вьсенародьное поꙁориште и привиена бываеть кь коньскои колѣсьници, на ꙁнакь, ꙗко да теми попрана бывьши оумрѣть. И тьгда стоештоу цароу Ликинию вь народѣ, единь конь отрьже се оть колѣсницѣ и оустрьми се на царѧ, и отрьже

юемоу десноую роукоу, и бысть царь мрьтавь. Прѣдьстоюеште же народи отьгвоѕдишѧ светоую мученицоу Ириноу оть колѣсницѣ и глаголюхоу юеи: о дѣво, вьѕри и виждь отьца своюего оумрьша. Она же вьѕамши роукоу цаеревоу и положи ю, идѣже бѣ отрьжена, и сьтвори юего ꙗко ѕдрава. Сиꙗ дѣва бо добоопобѣдьна моученица Христова многаꙗ ѕнамениꙗ и прѣславьнаꙗ чоудеса створи вь градѣ Амасисцѣи и кь градѣ Калиничьстѣмь и вь градѣ Магдалики, оть нюего же Магдалини, Мариꙗ приведе вь вѣроу Христовоу множьство народа, ꙗко соушти .р. и .л. тьмь. Цар же Коньстаньтинь кь своюемоу ѕетоу цароу Ликинию наче посилати иѕабраниюе коню своюе овогда молѣ овогда же прѣтѣ юемоу, книги вьписоуюе, ꙗко да прѣстанеть оть моучительства. Ликиниюе же не вьсхотѣ того сьтворити. Тогда посла царь Коньстаньтинь вою своюе оть Рима, прѣаи юего вь градь Солоунь, некли би се оставиль моучительства. Ономоу же паче нагорьше моучителство острьмивьшоу се, и бывшоу юемоу на рѣцѣ Доунавьсцѣи и моучи тоу великыюе вь моученицѣхь Юрьмола и Стратоника и ининыихь множьство, ихь же имена вь книгахь животнихь. Царь же Коньстаньтинь, видѣ ѕета своюего непрѣборимоюе жестосрьдиюе и томительство на Христиꙗниюехь, повелѣ царь Коньстаньтинь отсешти Ликинию моучителю главоу.

4. Карловачки и загребачки текст.

Сиꙗ же видѣвь сынь юего Бѣла Оурошь, *иже оть сестры царевни Коньстаньтиюе*, †вь велицѣи страхоу и оужасе бываюеть†, и бѣгьствоу *себе* вьдаюеть кь тврьдѣи †и ѕападнѣи странѣ† ѕемли Ѕахьмию, и бракь кь себѣ приюемлюеть франьчьскааго краліꙗ дьштерь Анною [и бракоу себѣ женоу женивтѣ сьчетаваюеть], и роди сь нюею [своюею соупроужьницею Аною, дыштерью франьчьскааго кралꙗ], два сына, Тѣхомилꙗ и Чюдомила. Сьтвори же црькьвь вь Дрѣвѣхь

вь име [....имьже имена нарече, прькомоу Тѣхомиль, вьторомоу Чюдомиль; и си сьтворише црькьвь вь Дрѣвесесь, вь име] светаарго прькомоученика Стефана †на помошть себѣ†. Тьгдꙗ землѥ тоѥ жителѥ високоую вью имоуште моудрованиѥмь и блѣдеште оукоризнами [Тьгда землѥ тоѥ велерѣчивыи вь охвальнои своѥи грьдини и блѣдослови, сице рече вь поношениѥ и оукоризьноу симь], нарекоше Тѣхомилꙗ попомь, а Чюдомила ѥпископомь. Тѣхомиль же роди .д. синове вьсачьскыими †добротамы† оукрашеныи и моужьственыи [и храбрьствомь моужестьвенимь] имь же имена сиꙗ †соуть†: Завидь, [Завида], Срацимирь, Прьвославь, Стефань Неманꙗ. Сь же Стефань, вьнегда доспѣти вь сьврьшени вьзрасть моужьства доблѣсти, и вь разоумь истиные вѣры приходить вь господа нашего Исоуса Христа, светыѥ троици вьсечьстныѥ, отьца и сына и светаарго доуха вь ѥдиномь божьствѣ, отьца безначельна, сына сьбезначельна, доуха сьприсносоуштна, божьство ѥдино и царьство, не отьцоу прѣшьдшоу вь рождениѥ, ни сыноу прѣложьшоу се вь исхождениѥ, нь доухь светыи исхождениѥ имать, троица вь ѥдини и ѥдиница вь троици, три лица ѥдинь Богь, тако исповѣдати и покланꙗти се и славити [Вьнегда быти ѥмоу вь разоумени моужь сьврьшень и вьсѣми доблѣставина, тьгда отврьзоше се ѥмоу доушевниѥ очи видѣти и познати ꙗвстьвьно светоую троицоу славити вь ѥдинобожьствѣ отьца и сына и светаарго доуха], такожде †же† истино пѣти и славити прѣчистоую богоматерь Господа нашего Исоуса Христа, [.... и славити и покланꙗти се прѣчистѣи Богородице соуштои матери Господа ....], и вьсѣмь светымь о Христѣ оправдавьшимь се и вь вѣрѣ просиꙗвьшимь [... оправьдавьшихь се апостоломь и пророком и моученикомь и вьсеи же православниѥи вѣри просиꙗвьшихь], ихь же светаꙗ †православьнаꙗ† сьборна и апостольска црькьвь повелѣваѥть просла-

вити, и тѣхь кь себѣ вь мольбоу приводити. Властию опасоуѥть се приходити вь своѥ прѣотьчьство ꙁемлѥ рашкыѥ и вьсихь наслѣдьникь бити прѣдѣдьныхь [.... и тѣхь вь мольбу кь себѣ приводить и опльчиви ѥ приходить вь своѥ отьчьство прьвиѥѥ ꙁемлꙗ рашькыхь и вьсыхь наслѣдьникь бити дѣдьними си]. *И* приходить †же прѣжде† вь црькьвь светыихь †и вьсехьфальныихь† апостоль †вьрховныихь† Петра и Павла, иже ѥсть †по срѣдѣ† Раса; *и* тоу приѥмлѥть светоѥ крьштениѥ, роукою вьсосвештенаѥго ѥпископа рашькаѥго Леонтиꙗ, вьꙁрастомь си .л. лѣтьнь. Таже начеть ꙁьдати светыѥ божьствьныѥ црькьви. Прьвѣѥ сьꙁида црькьвь светаѥго великомоученика Георгиꙗ †оть два стльпа† вь Расѣ на високоцѣ мѣстѣ; по томь сьꙁида црькьвь светаѥго †искꙗраѥго вь помоштѣхь† архиѥреꙗ Христова Николѣ оу Топлици; близь же мѣста того сьꙁида црькьвь прѣчистѣи [прѣсветиѥ] Богородицѣ при [прѣма] рѣцѣ Косьницѣ, и *пакы* †сьꙁида црькьвь† светаѥго Николи оу Иброу. Многыимь же иныимь светымь мольбныѥ храмы вьꙁдвиже и обьнови вь своѥи области. По семь начинаѥть и сьтвори светоу и прѣславьноую црькьвь Богородици [...начинаѥть дивноу и великоу црькьвь вь мольбоу и вь славоу прѣсветыѥ Богородици] и вь похвалоу и оуспѣниѥ вь доброꙁрачьнѣмь [вь многосветыихь и многоꙁрачныихь] мрамори, при рѣцѣ †глаголѥмиѥи† Стоуденица, многыимь инокомь жилишта [вь жилиште], себѣ же и своимь костѣмь [моштемь] вь оупокоѥниѥ, идѣже и до нынꙗ чьстныѥ и светыѥ мошти ѥго лежеть [прѣбывають] †неврѣдимѣ и† муро многочьстно †благовоно† истачають вьсемь сь вѣрою приходештимь моштемь ѥго [...пристоупаюштимь кь рацѣ и моштемь ѥго]. По сихь же начинаѥть благочьстьно и троудолюбьно подвиꙁаѥ се добьрымь подьвигомь [...благочинно троудолюбьныимь подвигомь подвиꙁати се], оставлꙗѥть царьство

†ѕемльноѥ† и славоу ѥго, и приѥмь светыи аггельскыи *и иноүьскыи* образь *вь Стоуденици* и иде *кь сыноу своѥмоу* вь светоую Горои *Атона*; вь нѥи же вьздвиже многоүьстьстьныи манастирь [многоүьстноую црькьвь] оть основанїꙗ вь †мольбоу и† похвалоу прѣсвѣтѣи Богородидици глаголѥми Хиландарь вьвѣдѣнїꙗ [...Богородици вьведенїꙗ, глаголѥми Филиндарь], и иные [и по нѥи] многыѥ црькьвы вьздвиже и обновы †вь Светѣи Гори†, *ꙗкоже писанїѥ о нѥмь оповѣдоуѥть. Прѣжде сынь ѥго Сава отьходить вь Светоую Гороу, и тамо приѥмлѥть иноүьскыи образь*. По семь же †образү† и старѥиша ѥго братїꙗ наүеше ѕыдати црькві †светиѥ вь помошть себѣ ѥдноображьно†: Ѕавидь [Ѕавида] сьѕида црькьвь светыихь апостоль Петра и Павла †оть два стльпа† *вь Босни* на [при] рѣцѣ Лимѣ; Прьвославь сьѕида црькьвь светааго Георгїꙗ †оть два стльпа† оу Боудимлѥ; Срацимирь сьѕида црькьвь †прѣсветыѥ† Богородице Градьць †оть два стльпа† при рѣцѣ Моравѣ. Стефань же Немањꙗ младѥи бысть благовѥнїѥмь божїѥмь великы жоупань и самодрьжавьныи господинь вьсѣхь срьбскыихь ѕемль, ꙗко же выше реүе се, Поморїꙗ кь ѕападү, и Диоклитїѥ, и Дальмантїѥ, и Ѕахлмїꙗ, и Травоүнїѥ кь Истроү. [Стефань Немањꙗ аште и младѥиши бысть вь братїи своѥи, нь испльнише се на нѥмь глаголи светаго пѣвьца пророка цара Давида: Боже, соүдь твои цареви даждь, и правьдоү твою сыноү цареvoү, и пакы: маль быхь вь братїи моѥи и вь домоү отьца моѥго, и Бог благоволи о мнѣ. И бысть Стефань Немањꙗ великыи жоупань и сьмодрьжавьныи господинь вьсѣхь срьбскыихь ѕемль и поморьскыихь, Диоклитїѥ, Дальматїѥ, Травоүнїѥ, Ѕахльмїѥ]. Сь же Стефань Немањꙗ сь своѥю соүпроүжьницею Анною роди три сыны, имь же имена *сїꙗ* †соүть†: Стефань Прьвовѣнүаныи краль и Влькань великыи кнеѕь, трети же сынь Растько отпрашаѥть се оть роди-

тель своихь, вьзрастомь сы .зї. лѣтомь, вь нѣкою страноу прѣдѣль земле ихь сь властели своими звѣры ловити, и оть вьсѣхь оутаивь се. Светоую Гороу достизаеть. мьнихоу нѣкоюмоу роусиноу, кодѣштоу юго, и вь храмѣ светаго Пантелѣимона моученика, идѣже и власы сь чювьстьвны мысли отложи, ихь же оть гонимыихь юго отдають родителюмь своимь, приюмь светыи аггельскыи обрась, нареченъ Сава монахь. И по семь отходить вь свои монастирь Ватопедь, идѣже и отьць юго приходить. Та же оть Ватопеда коупоують мѣсто, идѣже свои монастирь сьставлають Хиланьдарь. По сихь Сава избираеть се соудомь и сь сьвѣтомь цара грьчьскаго кvрь Алексиюмь и патриѧрхомь цариградскыимь, да боудеть проть Светию Горы, та же архиепископь херотонисоуеть се своюи срьбьскыю земле. Иже пришьдь вь свою отьчьство и просвѣтивь землю люди своихь о вьсѣкыимь правилѣ светихь апостоль и отьчьскыихь оуставь, и брата своюго помазавь кралѣвьствомь, та же епископи и дѣакони и поддѣакони и вьсь слоужьбьныи чинь, иже светыи и вьсечьстьни отьци на вьселеньскыхь сьборѣхь оузаконивьше и прѣдаше. [...трети же сынь Растко оправдоуеть се оу родитель своихь вьздрастомь сы ·зї. лѣтьнь сь властели своими звѣрие ловити, и побѣже вь Светоую Гороу. и постиже монастирь глаголюмыи Ватопедь, и вь немь острижє власи глави свою, и вьдасть ихь родителюмь своимь; сам же вьсприюмь светыи иночьскыи обрась и нареченъ бысть Сава монахь. По семь же поставлаеть се цариградьскыимь царемь и патриархомь и протомь Светие Гори, да юсть архиепископь вьсѣхь срьбьскыихь земль. И приде преосвештени кvрь Сава вь землю свою своюго отьчьства вьсакыимь православиюмь по правилѣхь светыихь апостоль кралевьствомь, архиепископьствомь, епископи наставлаеть и попи и диаконии....иже светимь и вьсечестьними отьци на вьселенски

сьборѣхь прѣжде прѣдаша испльнюѥть]. Сьже прѣосвештеныи и прьвыи архиѥпископь срьбьскыи Сава поставлюѥть по вьсѣхь прѣдѣлѣхь своѥго отьчьства вь божьстьвьныхь црькьвахь,избравь вьсечьстныиѥ моужи, сихь поставлюѥть пастирѥ црькоѡниѥ и епископи [божьствьниѥ ѥпископи]. Своимь же роукоположенниѥмь поставлюѥть прьваго ѥпископа оу хльмьскои земли оу Стольнѣ [Стонѣхь] вь храмѣ прѣсветиѥ Богородице; вьтораго ѥпископа поставлюѥть оу Зети, диоклитискомь поморию вь храмѣ архистратига Михаила; третиюго †ѥпископа† поставлюѥть вь Дьбрѣхь, вь храмѣ светаго Николи; четврьтаго †ѥпископа† поставлюѥть оу Боудими [Боудимли] вь храмѣ светаго Георгию; петаго †ѥпископа† поставлюѥть оу Расѣ, вь храмѣ светыихь апостоль †Петра и Павла†; шестаго постави оу Фосноу оу Стүденицѣ малѣ, вь храмѣ прѣсветиѥ Богородици [.ѕ. ѥпипископа поставлюѥть вь храмѣ прѣсветиѥ Богородице оу Стүденицѣ]; седмаго †ѥпископа† поставлюѥть оу Призрѣноу вь храмѣ прѣсветиѥ Богородици; осмаго оу Грачаници, вь храмѣ Богородици [.и. ѥпископа поставлюѥть вь храмѣ прѣсветиѥ Богородице оу Грачаницѣ]; деветаго †ѥпископа† поставлюѥть вь храмѣ светаго Николи оу Топлици; десетаго оу Браничевоу вь храмѣ светаго Николи [.ї. ѥпископа поставлюѥть вьхрамѣ светаго чоудотворца Христова Николи оу Браничевоу]; .аї. поставлюѥть †ѥпископа† оу Бѣльградоу вь црькви [прѣ]светыие Богородице; .вї. †поставлюѥть ѥпископа† оу Моравицахь †вь храмѣ† светаго отьца Архилию. И вь вьсѣхь †тѣхь† странахь сыхь прѣосвештеныи кирь Сава повелѣ [заповѣда] дрьжати тврьдо и непоколебимо православноую светоую вѣроу светиии үчители проповеданоую [светиими апостоли проповѣданиѥ] †и† паки †светиими† отьци сьборнѣ [сьбора]испльнѥноү, *и* божьствьниимь црькваамь *заповѣда* тврьдо [сьблюдати] крьштениѥ дрьжати и *вѣньчаниѥ* и ина вьса то-

рити по ꙁаповѣдѣхь светыихь] поправилоу и по ꙁаконоу сиихь] По сиихь сьбороу быти повелѣ оть вьсѣхь прѣдѣлѣхь юго области [По сиихь же архиепископь Сава повелѣвають сьбороу сьвькоупити се оть вьсѣхь предрѣченыихь ꙁемла области юго] вь великоую архиюепископию Жичоу. Стефаноу прьвовѣнчаномоу кралю и синькантоу, и вьсемоу свештеничьскомоу чиноу [и вьсемоу свештеничьскомоу чиноу и вьсемоу синькантоу, малиимь великимь]: и сьвѣтомь вьсѣхь [и сь тѣми свештенними молитвами] вѣнчаваюгь брата своюго *великаго* жоупана честию и вѣнцем кралевьства. Такожде †же† и кь семоу оустраюеть вьсь синкличь когождо по степени своюмь кь слоужбоу кралюевьствоу.[1]) Стефань же прьвовѣнчаныи краль роди сь дьштерию кѵрь Алексиꙗ цара .д. сынове: [Стефань же прьвовѣнчаныи краль бысть сынь великаго жоупана Немание: сь своюю соупроужницею, дьштерию кралꙗ грьчьскааго кѵр—Алексиꙗ, роди .д. сынове ньже имена соуть:] Радославь, Владиславь, Стефань и Прѣдиславь. Сь же Прѣдислав[2]) свештеничьскыи и *иночьскыи* обраꙁь приюмь, и нареченъ бысть Сава вьторыи архиепископь срьбьскыи. Семоу же брать Стефань, сынь прьвовѣнчаномоу *Стефаноу* кралю роди сына и нарече юго [нарече юмоу име] Бѣла Оурошь, †вь име прѣдѣда своюго сирѣчь Стефана кралꙗ. Оурошь† сьи

---

[1]) У карловачком тексту овде сад долази ово: Вльканъ же брать Стефаноу прьвовѣньчаномоу кралю и Саве, роди сына Дьмитра жоупана, вь иночьскомь обраꙁѣ нареченъ Давидь, иже сьꙁда црькьвь светаго ꙗвлениꙗ при рѣцѣ Лимѣ вь мѣстѣ Бродаревѣ оу Босиѣ. Сьи же роди сына и дьштере, Вратислава кнеꙁа, и Вратиславь Вратка кнеꙁа и Вратко кнеꙁь Николоу жоупана и Милицоу кнегиню, али ја то овде прескачем и навешћу то друге родословије мало ниже по лепшем загребачком тексту.

[2]) У загребачком тексту изостао је и Стеван и Предислав ну одма после Владислава стоји: послѣдиже свештеничьскыи обраꙁь.....

бысть прьвыи Оурошь, крапавыи краль, и роди сь своѥю соупроужьницею Ѥленою, дьштерию оугарьскаго краля, †два сына†, Стефана краля сьдрьжештааго сремскоую †вьсоу† ꙁемлю и оусорьскоую; вьторыи †же† сынь ѥго Милоутинь †последи же бываѥть великыи краль Стефань Оурошь вьторыи†. *Четврьтыи же сынь Стефана прьвовѣнчанааго, Владиславь краль бывь по очевѣ скончании, братаньць светомоу Саве прьвомоу, иже и тѣло ѥго прѣнесе оть Трьнова. И сьꙁда Милешевоу, идѣже и тѣло светааго Сави лежить. Отьць же ѥго, иже прьвыи краль реченыи, приѥмь иночьскыи обраꙁь, ѥгоже Сава вьскресивь постриже, нарече Сѵмонь монахь. Лежеть же мошти ѥго вь великои Стоуденицы, идѣже и отьць ѥго Симеонь. Вь кралѣвьствѣ ѥште сы, прѣносить тѣло ѥго оть Светыѥ Гори, идѣже и до нынꙗ обои лежеть, цѣлбы непрѣстаные приходештимь подавають вь славоу Богоу прославльшомоу их. Прѣжде реченыи Милоутинь краль, Стефань Оурошь вьторыи*, иже сьꙁда великоую црькьвь светомоу Стефаноу прьвомоученикоу, оупокоѥние моштемь своимь, при рѣцѣ Банскои. Сьи роди два сына Коньстантина и Стефана краля, третиѥго Оуроша, и .м. лѣть царьствова, *и.м. велици монастири сьтвори, вь Иѥроусалимѣ Архистратигомь и больницоу, Хиланьдарь раꙁваливь црькоу и оть основаниꙗ болшоу вьꙁдвиже, иже и до нинꙗ стоить, добротою прѣвьсходить вьсѣхь, иже вь Светыѥ Гори, Продьромь конь Сереꙁа, Косеницоу, Хорнꙗть конь Солоуна, Сарандапорь светомоу отьцоу Иоакимоу, пшиньскомоу Прохороу, Нагоричино светомоу Георгию, Троѥроучицоу скопьскоу, приꙁрѣньскоу митрополь, и иныи многыи, ꙗже намь невѣдомыимь, нь Богоу. Мошти же ѥго лежеть нынꙗ оу Софии срѣдьчкои, прьнѣсенѣ бывьше оть Трепче митрополитомь Силоаниѥмь, прѣславнаꙗ чоудеса и благооуханиꙗ испоуштаѥ вѣрою приходештимь. Сынь же ѥго реченыи

Стефань иже и Дѣчьскыи именоуѥмь, третии Оурошь, и сь* сьѕда црькьвь прѣкрасноу светааго вьѕнесениꙗ †господнꙗ† на [при] рѣцѣ Бистрицѣ на Дѣчанѣхь [Дѣчани], идѣже чьстные моштн ѥго почивають цѣли и неврѣдимыи [лице ѥго неврѣдимо] *и сладькые воние иѕливають до дьньсь, иже вьсакоу мысьль прѣвьсходить добротою, црькьвь же ѥго, ꙗже ѕа .ѕı. лѣть сьѕда се мраморнѥмь и величьствомь и иѕваниꙗми раѕличныихь видовь истоуканыихь, ꙗже недовлѣѥть лѣто кь повѣданию. Вьѕорь же црькве вьсѣхь видоке и очи ѕрештиихь троуждаѥть оть ѕѣльные свѣтлости мрамора, ꙗкоже нѣкаꙗ ѕвѣѕда дьница изь оутра сиꙗюшти. Сьписа же слоужбоу ѥго и житиѥ Григориѥ Цамбьлакь. Глаголють бо, отьцоу ѥго Милоутиноу ослѣпивьшоу ради клетве маштехи ѥго, ѥгоже прѣславьно Богь пакы ѕрѣти оустрои великыимь чоудотворьцемь архиѥреомь Христовѣмь Николаомь, и прѣѥмьникь кралѥвьства бывь по оцевѣ скончании, и оубивь бльгарьскааго цара Михаила на Вельбоуждии, и црькьвь светааго вьѕнесениꙗ сьѕдати тоу идѣже тѣньта ѥго бѣ, иже и до нынꙗ стоить, вьсеи ѕемли тои ѕрѣниѥ доброты подаваѥть*. И роди два сына, Коньстаньтина и Доушана [Доушаноу]. Сь же Доушань бысть краль, и [изь] кралѥвьства вѣнчань бысть на царьство Срьблѥмь и Грькомь и дальнимь [ѕападьнимь] странамь. *Сьтвори же и црькьвь прѣславноу светыимь архистратигомь оу Бистрици, выше Приѕрѣна ѥиже тьчно подь сльнцемь немню быти ничтоже, и такова доброта грѣхь ради моихь близь ѥсть раѕорѣниꙗ. Добротою же и хоудожьствомь прѣвьсходить дѣчьскоу црькьвь, кромѣ мромора и величьствомь лоучаша дѣчаньска. Тѣмже и глаголють жителѥ страни тоѥ, ꙗко приѕрѣньске црькве пато́сь, и дѣчаньскаꙗ црькьвь, и пекьскаꙗ припрать, и баньскоѥ ѕлато, и рѣсаваско писаниѥ не обрѣтаѥть се нигдѣже.* Царь же Стефань роди сына Оуроша цара, бысть .д.

Оурошь [име юмоу Оурошь царь. Сьи же бысть четврьти Оурошь]. *Сьи сьзда црькьвь рождьство Богородици оу Скопию, мати же юго оу Чрьмьные Горы, выше Жеглигова. Сего оуморише краля Вькашинь, и Оуглеша деспоть, и Гоико, ихь же Богь не оставы жити нь чашоу, ююже господиноу своюмоу поурьпоше, тоу сами помалѣ испише, оть Тоурькь горцѣ напоюни бише. На Марицѣ близь Чрьномена вьсе коньство ихь потоплюно бысть, оть .о. тысоушть малы нѣции осташе, идѣже и самы падоше, праведьнь соудь божыи приюше. Аште не бы соудь божии, како могли бише .д. тисоушть .о. одолѣти? Сь же краль роди г. синове: Марка, Дьмитьра, Аньдреꙗша. Сьтвориише и црькьвь светомоу Димитрию оу Соушицѣ конь Скопиꙗ.

Пакы кь прѣдьнимь потечемь, отноудьже изыдохомь*. Стефань же краль брать Милоутиноу кралю Оурошоу вьторомоу, *иже Срѣмь сьдрьжаше*, сь своюю соупроужьницею Кателиною, дьштерию краля оугарьскаго Владислава, роди Оурошица и Юлисаветоу. *И* Юлисавета роди .г. сины: Стефана босьньскаго бана, Инослава и Владислава. И Владиславь роди †два сина†: Тврьтька бана и Вькниꙗ [Вькашина].

†Кь прѣжьдьнимь да вьзвратимь се. Синь же великаго жоупана Немание Вькань, брать же прьвовѣнчаномоу кралю Стефаноу и светомоу Савѣ, прьвомоу архиепископоу срьбьскомоу, сьи же Вькашинь великыи кнезь, роди сына Дьмитра жоупана, вь иночьскомь образѣ наречено име юго Давидь, иже сьзда црькьвь светаго Богоꙗвлениꙗ при рѣцѣ Лимѣ вь мѣстѣ Бродаревѣ оу Боснѣ. Сьи же роди сины и дьштери: прьвы синь юго Вратиславь кнезь; Вратиславь же роди сины и дьшери: прьвыи синь юго Вратко, кнезь вѣликыи. Сь же роди сины и дьштери: .а. дьшти юго книегиниꙗ Милица, вь иночьстѣмь образѣ наречена

Ѥвгенниꙗ же роди сыны и дьшери: .а. сынь ѥго Стефань; и бысть Стефань великыи деспоть Срьблѥмь, и сь обою страноу Подоунавиꙗ господинь.[1]) Пакы, ꙗкоже выше рече се о прьвовѣнчаномь, кралꙗ Стефана брать Вльканъ и ѥгова прѣвьноука Вратько кнезь великыи роди сыны и дьштери, оть нихь же бысть Милица кнегиниꙗ, иже наречена бысть Еугениꙗ монахиниꙗ. Роди .г. сыны: Стефана деспота, и Влька и Лазара и Мароу. Н' Мара имн Влька Бранковикꙗ, оть ѥго же Гюрьгь деспоть, и Лазарь, и Грьгоурь. Братиꙗ же Стефана Деспота, Влькь и Лазарь, отбѣгоше на портоу цароу тоурьскомоу, ихь же наведоше на срьбьскоу землю, и поробише, и плѣнь безьчисльнь сьтворише, иже и живота лишениѥ мьждоу Тоурькь приѥше, на Вьскрьсениѥ Христовьо оубиѥни быше. Глаголють бо, ꙗко несоуштоу свештеникоу тоу близь погоубленниꙗ ихь, ꙗблько раздѣлише себѣ, вь име тѣла и крьви Христови приѥше, и помольше се главы имь отсѣкоше. Нь понеже послѣдованиѥ племенѣ србьскаго коньць приѥть до послѣдньꙗго Оуроша, и кь томоу невьста кнезь вь ныихь, развѣ Милицомь кнегиньомь, заниѥ сиꙗ оть рода оного ведеше се, оть ниѥ ѥже бысть Стефань деспоть. Отьць же ѥго кнезь Лазарь сь Моуратомь царемь бьрвь се на Косовоу, обои падають тамо и воиньство безьчисльно много. Тѣло же ѥго положено бысть вь Раваници монастироу, ѥговѣмь троудомь оть основаниѥ сьзиданимь, вь славоу вьзнесьшомоу се Христоу. Стефань же деспоть ниѥ вьстави сѣмене, благочьстьно и богоугодьно поживь, и многа писаниꙗ прѣведе оть грьчьскыхь писании, паче инѣхь прѣжде быкшиихь того. Сьзда же и монастирь достохвальнь светѣи Троици на рѣцѣ Ресавѣ, вь положениѥ моштемь своимь. Сьтвори же и храброваниꙗ и до-

[1]) Овде се прекида загребачки текст и настаје сам карловачки.

влѥсти и браны, присвоѧѥть се и цароу Пашзитоу, и вьдаѥть ѥмоу сестроу своѭ вь женоу. Тѣмь же и сь нынмь вьторо воинь-ствоуѥть вь Анкуроу на Демирѧ, и пѧдаѥть Пашзить, и вьса ѥговѧ вьсхыштаѥть Демирь, кь симь же и женоу ѥго Деспи-ноу, иже оть Демира испитоуѥть се оть которыхь родителѥ ѥсть. И навикноу, ꙗко сестра прилоучи се быти Стефаноу деспотоу оужасьнь бывь, видѣ бо доблѥсти ѥго и моужьство, и своимь ѥго спасениѥ, и побѣди, ихь же показаше на брѧни. Тѣмь же сь чьстию и дарьми велицѣми сию почьть, и словесы мирными кь нѥмоу нарекова, и кь своѥи влас-ти присвоꙗѥ. Деспоть же тако и тьи мирна отвѣтова, и кь Цариградоу приходить, и оттоудоу тѣми провождаѥть се вь Савроматию, и сь великою чьстию оть тѣхь нача-никѧ приѥмлѥть се, Мирче воѥводѣ, и дроуголюбьно оучрѣж-даѥть на многыи дьни кь своѥи ѥго земли провождаѥть. Идѣже и дошьдь, монастир прѣславьнь сьздавь, ꙗкоже выше рече се. сь миромь скончаваѥть се. Прѣѥмьникь власти биваѥть нетии ѥго, Гюрьгь деспот. Житиѥ же вьсе по редоу написоуѥть се Коньстантинь Философомь по мнозѣ оумолѥнии синьклить, паче же ѥговим трепьтавлѥ-ниѥмь запрѣштениѥмь, ѥже и начань оть десетыихь словь Моисеискаго законоположениꙗ, та же ѥговоу вьзрастоу и власти и благочьстию оудобротворивь, и оукрасивь плетень-ми и ветискыими глаголи, аште кьто инь дрѣвьныихь лю-бомоудрьць, ꙗко великоу сладость и оумилѥниѥ проучита-юштимь, и вьсѧ памети достоина написавь и оухытрить, вьспомниꙗ же и тьгда царьствовавьшыхь, гдѣ и кои и како, и оубиѥниѥ Моусиино на Паликарии и прочиихь, ꙗже мы недоволѥѥмь кь повѣсти, тьчию оть чьсти вьспомѣноу-хомь, дальготи словь оубѣжавьше, ꙗкоже оть нѣкоѥ поу-чини оужасьныи краи вьзехомь, да не потоплѥниѥ оума подимѣмь. И прьва ѥмлѥмь се, иже нам оудобьна. Выше реченыи Гюрьгь, оуицѣ своѥмоу прѣѥмникь бывь, добрѣ

и благочьстьно поживь, и довольнаꙗ лѣта обладавь, сь миромь коньць жизни приѥмь, родивь сь своѥю соупроужьницеѥю Ѥриною .г. сыны: Лѧзара и Грьгоура и Степанѧ и Мароу и Катакоузиноу. Лазарь бывь деспоть по очинѣ кочьны, мало и оумрѣть. Грьгоурь и Стефань бѣста оу Моурата. Вьдаль бо бѣше деспоть Гюрьгь, отьць ихь, дьштерь свою Мароу вь женоу цароу, Катакоузиноу же цилскомоу баноу Орьлихоу. Царь же, ꙗко имы сыны деспотови, сихь осльпи, по мнозѣ кь отьцоу их посилаѥть. И по очинѣ сьмрьти отьходить Степань вь Далматию, и тамо приѥмлѥть сьврьстиѥ дьштерь Аранитовѣ племень, Ангелиноу, и сь ниѥю роди два сына: Гюргꙗ, Иоана, и по мнозѣхь злостраданиихь коньць жизьни приѥмлѥть. И приходить сьврьстиѥ ѥго Ангелина сь синови своими Гюргиѥмь, Иоаномь, вь Срѣмь, вь градь Коупиникь, носешти сь собою тѣло отьца своѥго вь ковчезѣ, и принесоше вь храмь светаго апостола и ѥвангелиста Лоукы, благою вонию испоуштаѥ и оумилѥниѥ велиѥ и ползоу, не тьчию сыномь ѥго ѥште соуштемь сь материю ихь, нь и оть вьсоудоу приходештимь на поклониѥниѥ чьстнымь ѥго моштемь, ꙗкоже нѣкоѥмоу светилоу вьсакь полоуноштьномоу токоу просвѣштати се сь окрьстьними странама, видѣште новаго свѣтильника, вь послѣдьниѥ дьни сиꙗюшта. Брать же ѥго Грьгоурь мнихь бываѥть, наречень Германь, богооугодно поживь сь миромь почи, тѣло же ѥго прѣносить се вь свои монастирь Хиланьдарь. Сестра же их Мара царица, по оумрьти цара свободоу полоучивьши, житиѥ имѣше близь Ѥфлить, многымь бывьши застоупьница, изрѣднѣ же Светыѥ Горы Атона, ꙗко близь соушти, и мнихомь Светы Горы и инимь монастиромь, ꙗко маты обрѣташе се и ходатаица кь царьствоуюштомоу, понеже ꙗко присноую свою матерь царь Моухамедь любꙗше и почитоваше, аште и невѣрьнь сын, нь божиѥ

вьсе сматраюштїе око оустрои сего ради прѣизрѣдьнаго миловании ѥѥ, и благости довольна ѥи вь потребѣ посилаше. Присовокоуплаѥть же и сестроу свою Катакоуѕиноу оть Поулиѥ вь себѣ и довольно врѣмѣ вь коупѣ имоуштїе, и благочьстно житиѥ проходѣште, и о себѣ добрѣ оустроивьше, и своихь людѣхь и монастирѣхь, оть своихь отрокь отрѣдають се, ова вь Косаиици монастирѣ. Катакоуѕина же оу Коиче, выше Строумици.

Пакы о прѣдорѣченомь вьзвратимь се. Гюргїа, Иоана, сыномь слѣпаго Стефана, оставлаѥть имь краль вьгрьскы Срѣмь, вь нѥмь жити и господствовати. И не по мноѕѣ пакы оставлаѥть Гюрьгь господьство и славоу ѥго, и приѥмлѥть светыи аньгельскыи и иночьскыи образь вь градѣ Коупиникоу, Максимь именоуѥть се, вь храмѣ светаго апостола Лоукы, идѣже отьць ѥго лежить. Оть нѣкоѥго ѥгоумена мѣсть коучаниьскыихь, рѣкомь же Жрело, постриѕаѥть се нощїю, отаи матере своѥѥ Аньгелины и брата своѥго Иоана. По тѣмь же присилаѥть писаниѥ митрополитоу софиискомоу Калевитоу, и сь приходить вь градь Коупиникь, и поставлаѥть ѥго свештеникомь. Иныихь многѣхь ѕемлѣ срѣмьскои постави свештеникы и диаконии и подьдиаконы. Брать же ѥго, Иоань, деспоть Срѣмоу бываѥть, и приѥмлѥ себѣ сьврьстниѥ дьштерь Сьѣпана Якшиќїа, Ѥленоу, благочьстьно и богооугодно поживь, Максимь же, не могы жити вь Срѣмоу беѕь брата своѥго Иоана, ѕанѣ краль прѣдаваѥть Срѣмь иномоу по племени своѥмоу господьствовати и обладати, прѣходить сь матерню своѥю Аньгелиною вь Савроматию вь начельникоу ѕемлѥ тоѥ Иоаноу Радоулоу воѥводѣ, носе сь собою два ковьчега сь моштьми, отьца своѥго Стефана и брата своѥго Иоана.

ЛЕТОПИСИ

XII XIII и XIV СТОЛЕЋЕ

1139. **Вь лѣто** 6647 (6547, St. XIII, 5; 6627, St. IX, β; 6940 Ar. 3) **наꙁва (вьꙁдвиже) се Немањ господинь Срьбьлюмь, и царьствова** 42 (49, St. IX, β) **лѣть. (Приють начьльство Немањ вь ꙁемли срьбьскыю глаголють Рась. Брать же юго Мирославь бѣше кнеꙁь хльмьскои[1]) ꙁемли, и Дальматию прѣдрьжавахоу Грьци. И вь то лѣто иꙁьбыста рода своюго** 12 **великыи властель и тогда вьꙁдвигоше гонюние на Грьке и Бльгаре и раꙁориша грађи ихь.** St. XIII, 5).

Бысть же великыи жоупань Немањ оть племенѣ благоучьстиваго корѣнѣ вѣтьвь, прѣвьноукь Коньстаньтиню сестри цара Коньстаньтина Ꙁеленога одь дьштере Клавдиюве, оть племенѣ рашкаага господьства и сродьства Авгоустоу кюсароу, при июмь же роди се господь нашь Исоусь Христось. Бысть од рождьства Христова, до Немание 1117 **лѣть. Бысть же родителие юго вь Ꙁахльмии Тѣхомиль и стриѡ Чюдомиль. (Бысть же родитель вь Ꙁахльмии и роди сыны** 6 : 1. **Тѣхомил**, 2. **Чоудомиль**, 3. **Ꙁавида**, 4. **(С)рацимирь** 5. **Прькославь**, 6. **Стефань Немањ** St. XIII 5. — **Бысть же родитель вь Ꙁахльмии, прьви Тихомирь** etc. Деч.). **И сихь же родитель Бѣла Оурошь юмоу же власи бѣли крьхоу глави юго, и мати их Анна дьшти кралю Франьчскаага. Сего же родителие и прѣдѣди Немание благоучьстика Коньстаньтиѡ и Ликиние моучитель, оть юго же бысть моучена дьшти юго Ирина моученица. Тьгда благоучьстикыи царь Коньстаньтинь вь Цариградоу оустрьми се на юго вь Римь**

---

[1]) У рукопису: **клименское.**

(Коньстаньтинь отъ Царнграда подьвиже се на Ликиниꙗ моучителꙗ ꙁета своюго. St. XIII, 3.) Ставьшоу же обьнмь на рѣцѣ глаголѣмѣмь Дунавѣ, и тоу Ликинию главоу отьсекь (главоу отьсече цароу Ликинию и вонскоу юго раꙁби. St. XIII, 5).

Видѣвьши же то сынь юго Бѣла Оурошь отбѣже вь ꙁемлю Ꙁахльмию. Отьтоудоу вьꙁдвигь се Стефань Неманꙗ приде вь отьчьство своє рашко вь црькьвь светыихь апостоль Петра и Павла и тоу крьсти се .л. лѣтьнь (прьвааго лѣта. St. XIII, 5). И сьꙁида тоу црькьвь на хльмоу вь име светаего великомоученика Георгиꙗ оть .в. стльпа (свете Георьгиєвьске стльпове выше Новогь Паꙁара, Деч.) и оу Топлици (Коурьшоумлии, Деч.) храмь светаего отьца Николаꙗ, и прѣма Косьници (Косанице, — оу Сѣницахь) храмь прѣсветиє Богородице, и оу Ибьроу црькьвь светаего Николи, и храмь прѣсветиє Богородице Стоуденицоу (прѣчистыє оу Стоуденици, — и монастирь Стоуденицоу), идѣже мошти юго пребывають. Пострыгь се отиде вь Светоую Гороу и сьꙁида великыи и чьстьныи храмь вьведениє (вьведениꙗ прѣсветыє Богородице и присно дѣви Марии) Хиланьдарь (ꙁове се Филаньдарь).

Такожде же и братиꙗ юго старѣиша начеше ꙁидати светыє црькьвы. Ꙁавида (Давидь) сьꙁида црькьвь на Лимоу (на Хлимоу код Никольца) светыихь апостоль Петра и Павала оть два стльпа. Срацимирь сьꙁида на Моравѣ (in Gradacz) храмь прѣсветыє Богородице оть два стльпа. Прьвославь сьꙁида црькьвь оу Боудимлиє светаего великомоученика Георгиꙗ оть два стльпа.

Сь же Стефань Неманꙗ бысть младѣишии вь братии своюи, и бысть самодрьжавьць вьсѣхь срьбьскыихь

ѕемль и Поморꙗ, Диоклитиѥ, Дальматиѥ, Травоуниѥ и Ѕахльмиѥ. Сь же Стефань расипа Грькомь градь Срѣдьць, и Перьникь и Стобь и Ѕемльнь и Вельбоуждь, и Житомискь, и Скопль, и Лѣшьскь, и Градьць, и градь Призрѣнь, и грѧд слѧвьныи Нишь, и Скрьлигь, и Равьно, и дроуге градове и ѕемлѥ прѣѥть, оть Грькь. (Сь же Стефань расипа грьчьскомоу цароу множьство много грѧдова и ѕемлѥ ѥго приложи кь своѥмоу цѧрствоу).

Сь же Стефань Неманꙗ сь соупроужьницею своѥю Аньною роди три сыны. Стефана иже бысть прьвовѣнчанныи краль и Влькана (Влька, — Влька брата кнезоу Лазароу), иже бысть великыи кнезь вьсои ѕемли ѕетьскои и страни; и сьѕида чьсныи храмь Богородицоу ѕове се Морача (сьѕида монастирь Морачоу) и Доброунь црькьвоу кодь Вишеграда близь рѣкь Дринь, и Растькѧ, нареченыи Сава иже бысть прьвыи арьхиѥпископь Срьблѥмь и Поморию.

1219. Вь лѣто 6727 поставлꙗѥть се Сава .а. арьхиѥпископь Срьблѥмь и поморьскыимь странамь. Своимь же роукоположенiѥмь (своѥю роукою) поставлꙗѥть ѥпископи вь срьбьстѣи ѕемли .а. ѥпископѧ вь (ѕа)хльмьскои ѕемли оу Стоне (оу Ѕахльмии, — оу Некесинѣ) вь храмѣ пресветыѥ Богородице (вь ѕемли диоклитисцѣи вь храмѣ светаагo Николи) .в. ѥпископѧ оу Стоне оу приморю дальматиньскомь (диоклитиискомь) вь храмѣ светаагo арьхистратига Михаила и Гаврила; .г. ѥпископа вь Дьбрѣ вь храмѣ светаго Николи; .д. ѥпископа оу Боудимли вь храмоу светаагo великомоученикѧ Георгиꙗ (наѕванѧ, а сѧдь ѕове се Касоѥвикьскы Гюрьгѥве стльпове); .є. ѥпископа вь Расѣ (Ресавѣ) вь храмѣ светыхь апостоль Петра и Павла (рашке древне црькьве

светаго апостола Тута, храма светыихь врховьныихь апостоль Петра и Павла); .ѕ. епископа вь Стоуденици вь храмѣ пресветые Богородице оуспеньске; .ꙁ. епископа вь Призрѣнѣ вь храмѣ прѣсветие Богородице благовѣштеньске; .и. епископа вь Грачаници вь храмѣ оуспѣниꙗ прѣсветие Богородице (вь Липлꙗноу на Косовоу при рѣцѣ Ситьници вь храмѣ прѣсветые Богородице вьведеньске); .ѳ. епископа оу Топлици, вь храмѣ светаго Николи (оу Топлици данашниꙗ Коуршумлиꙗ близь Прокуплꙗ вь храмѣ светлаго отьца Николаꙗ, прѣнесение мошти оть мирь вь Барь); .і. епископа оу Браничевоу вь храмѣ светие Тронце петдесетнице; .аі. епископа вь Бѣлградѣ вь храмѣ пресветые Богородице рожьдьство; .ві. епископа вь Моравицахь вь храмѣ Архилиꙗ(на). Повелѣ курь (господынь, — светыи) Сава дрьжати тврьдо и непоколебымо светоую православноую вѣроу истоуно-никеикаго сьбора. (.... и Растька иже на послѣдькь бысть велико просвѣштение ꙁемли своиеи. Оставьль царство и отьца и матерь и постиꙁаеть Гороу Атонь и тамо биваеть минхь, ꙗко прѣити емоу многыихь высотою житиꙗ иже тамо живоуштыихь. И по лѣтѣхь многыихь поставлꙗеть се арьхиепископомь срьбьскои ꙁемли царемь и патриꙗрьхомь Коньстаньтина града. И область испросивь светыи Сава еже поставьлꙗти вь ꙁемли своего отьчьства епископи и вьсь црьковьныи чинь по прѣданию светыихь отьць седмыихь сьборовь и поставлꙗеть по светыихь црьквахь епископи, попове же и дꙗкони, и прѣдавьши пасти цркьвь божию и поучивь ꙗкоже отьць чеда своꙗ. Поставлꙗеть имь брата своего старнега Стефана и своею роукою

вѣньчаѥть ѥго кралꙗ. St. XIII, 2. — **Вь лѣть** 6563 =1053 **постриже се Растко вь Светои Гори и наречень бысть Сава инокь. Слишавь ѥго патриꙗрьхь цариградьскыи Мануиль ꙗко имеꙗ многоую добродѣтели, призва ѥго себѣ и постави ѥго срьбьскои ꙁемли архиѥпископа. Сава же роукою поставлꙗѥть надь епископи вь срьбьстѣи ꙁемли: .а. ѥпископа вь ꙁахлоискои ꙁемли** etc. St. XIII 5).

1182. **Вь лѣто** 6690 **пострижe се Стефань Неманꙗ (вь Светѣ Горѣ) и нареченъ бысть Симеонь монахь. И подвигь се отиде вь Светоую Гору и сьꙁида храмь вьведениѥ прѣсветиꙗ Богородицѵ и присно дѣви Марии. (Вь лѣто** 6579 = 1071 **прѣстави се Стефань Неманꙗ иночьскыи Симеонь муроточьць и царствова** 42 **лѣта.** St. XIII, 5).

[Licinius habens Constantini sororem in conjugem, post devictum Maxentium cum regnaret in occidente, coepit persequi christianos, et ex ea genuit filium habentem crines albos, indideruntque ei nomen Bela Vrosch. Cum ergo saepius admonitus Licinius nollet cessare a persequendis christianis, jussit eum occidi Constantinus.

Id videns Bela Vrosch, fugit in Gothiam terram, et inde venit in Serviam, ibique regnavit; et inde expulsus fuit a Bulgaricis Imperatoribus, fugitque in securum Provinciam dictam Zachulmiam; occupata ea, duxit in uxorem filiam Franciae Regis Annam, ex qua genuit duos filios unum Techomil secundum Csedomil.

Et hi extruxerunt Ecclesiam in honorem S. Stephani Protomartyris in sui auxilium in urbe Drevessch. Tunc viri potentiores terrae illius, cum ob ingentem factum nollent se eis subjicere. Cse-

domilum Episcopum fecerunt et Techomilum Praesbyterum.

Techomil Praesbyter genuit 4 filios: Zavidam, Srazimir, Prvoslav, Stephanum Nemagna.

Nemagna dictus est Dominus 6647(Christi 1139), qui postquam, adolevisset, et egregie in fide eruditus fuisset, venit in terram suam Rasciam, et ingressus est primo in Ecclesiam SS. apostolorum Petri et Pauli, quae est in meditulio Rasciae, et suscepit ibi babtismum ex manu domini archiepiscopi Leontii cum esset annorum aetatis XXX, a quo unctus est myrha; prius autem babtisatus erat a Latinis haereticis in templo S. Archistrategi Michaelis; et inde venit in Rassiam et secundo babtizatus est, ut supra diximus.

Expost coepit bellare et caepit marittimas terras Zentam, una cum arcibus, et Rabnam et Pilotam utramque, et ex Craecorum terris Patkovo et Fostno (Hvostno) totum et Podriniam totam, et Costraz et Druxovinam, Sitnizam, Labum, Liplyan, Galbochitzam, Reke, Usku et Pomoraviam, Zagorlatum, Levcse, Belizam. Haec omnia virtute sua occupavit, et factus est authocrator ac monarcha Serviae.

Et extruxit primum monasterium in Topliza, S. Nicolao dictum, cum duarum columnarum Ecclesia. Et Ecclesiam alteram B. V. prope fluvium Cossanizam. Et rursus templum S. Nicolai extruxit apud fluvium Ibar in Konchulissoh. Dein extruxit mirabile monasterium in Studeniza in honorem B. V. Assumptae.

Et cum praeterisset annus Regni ejus XXXVII tradidit Regnum in manus primocoronati regis.

Ipse vero abiit in monasterium Studeniczense, religiosumque habitum majorem et minorem induit, factus monachus, dictusque Symeon 6703 (Christi 1195). A Calinicho episcopo factus monachus mense Martio die 25. Eodem die et conjux ejus Anna monacatum iuduit, dicta Anastasia et obiit in Rassia in monasterio B. V. prope Episcopatum Rassiae, et illic mansit; post mortem translatum est corpus ejus Studeniczam.

Porro piissimus Symeon, postquam duos annos exegisset Studeniczae, abiit in Montem Atho. Anno 6706 (Chr. 1198) die 8 Octobris, et ingresus est monasterium Vatoped secunda Novembris, et ibi mansit anno uno et quinque mensibus,, et renovavit vetus destructumque coenobium Hilandar, et transiit in id, et in eo vixit 8 menses, et obiit in Domino, et depositus est in eodem monasterio 13 Februarii, et elapso octavo anno in sepulcro, fuere plura bella et venientes Latini occuparunt Constantinopolem et Graeciam, et venerunt tunc etiam in montem Atho Latini.

Et ego, (inducitur nimirum loquens S. Sava) et ego videns distrubia multa et tempus opportunum, cum etiam a fratribus meis rogarer. Stephano nempe Rege et Vlkano magno knezio, aperui sepulcrum Patris nostri et reperi integrum et illaesum corpus ejus, et accipiens ejus S. reliquias, transivi per multas belligerantes gentes in iis partibus, et illaesus, nullaque mea molestia, pertransii intercessione B. V. et venerandi Patris mei, et veniens in terram Serviae ad urbem Fostno, illic habui mihi obvios filos eius Stephanum regem et fratrem huius, meumque,

Magnum knezium Vlkanum, in super et omnes Episcopos ac Igumenos, Clericos „i svi blagorodni“ venerati sunt S. corpus, et intulere in monasterium Studeniczam et in arca marmorea composuere, in qua hodieque est. Haec translatio facta est Februarii 19.

Ex his videre licet huius B. Patris nostri fundatoris et domini vitam a nativitate usque ad obitum.

Nativus eius accidit Zentae et babtismus ibidem in haeresi, et venit in Rassiam Episcopatum ad Ecclesiam SS. apost. Petri et Pauli et secundo babtismum suscepit, ut supra dictum est.

Praeterlapso a nativitate ejus XLVI coepit Deo auxiliante regnare et mansit ibi XXXVII annis, et suscepit monachatum et vixit tribus annis, et tota ejus vita facit 86 annos. Accidit mors ejus 6708 (Christi 1200). S. Sava igitur ingressus in monasterium ante Patrem suum in monte Atho. Fratres vero seniores ad exemplum fratris juniornes coeperunt aedificare Ecclesias in dei auxilium.

Zavida aedificavit etc. (као напред).

...... tertio: Rastko, qui petiit a suis parentibus veniam exercendi venatum, cum esset annorum XVII cum suis Vlastelis nobilibus; abiens vero abscondit se ab eorum Bojarorum conspectu cum religioso quodam servo qui eius relictam vitam explicuit. Is ergo concepto ad religionem animo, abiit ad Ruski monastir, ibique se dedit attondere, inde jussus est a superiore abire ad monasterium Vatopedi. Pater interim collicitus, misit unum stratilatum querentem ubique filium; quem tandem stratilat comperit. Rastko dedit stratilato

crines suos vestesque seculares ferendas ad Patrem, post hic etiam literis ad patrem; exaravit, hortando eum ut et ipse Regni administrationem relinquat. Rastkus interea, ut dixi, attonsus, Sava dictus fuit. Stephanus vero Nemagna pater, commotus his filii litteris, reliquit Regnum primogenito, et factus monachus dictus est Symeon.

Regnavit Stephanus seu Symeon annis 42 et anno demum 6690 (Christ. 1182) abiit at montem Atho ad filium suum Savam cum multis thesauris. Dein ab Alexio Imperatore, soccero filii sui Stephani Despotae primi, expetiit obtinuitque cum omnibus appertinentiis, monasterium Hilendar, et eleganter extruxit dotavitque; et postea miserunt ad despotam Stephanum et sub suum nomen ac protectionem monasterium idem acceperunt, qui et lubens suscepit et magnos thesauros eodem transmisit, ut deinceps hoc veluti Serviae despotarum esset monasterium. Deditpue Alexius imperator privilegium tam huic quam aliis omnibus monasteriis Atho montis, ne quis qu... in eo praeter Imperatorem mandare posset. Post haec factus est S. Sava praesbyter, postea Archimandrita per Metropolitam Thessalonicensem rogante que fratre, suscepit gubernationem monasterii Hilendar et multa prodigia fecit. Perexit dein S. Sava in negotiis sui coenobii Constantinopolim, acceptusque magno honore et gaudio ab Imperatore et Patriarcha praesertim cum Imperatoris Theodori filia fuisset data in conjugem Radoslavo filio despotae Stephani, et tunc Imperator et Patriarcha constituerunt S. Savam ut esset Archi-Episcopus totius Serviae et Maritimae. Quod

cum ille nollet suscipisse, rogantibus demum discipulis et monachis abiit in paternas ditiones Sava, ad patriam suam erudiendam excollendamque. Hic igitur S. Sava primus archiepiscopus totius Serviae et Maritimae per omnes districtus suarum paternarum dicionum praefecit ecclesiis Episcopos viros lectissimos et quidem: primum in Chlmia, in Stagno in templo B. V. etc. (као напред).... Post omnia haec arhiepiscopus dominus kir Sava, jussit convenire concilium omnium praedictorum in magno archiepiscopatu Schitschiu, Stephano primocoronato regi, toti venerabili clero, omnique nobilitati majori et minori, ac populo et in eo conventu fratrem suum magnum Supanum honore et corona Regia coronavit, eique omnes officiales ad obsequia regia constituit].

Вь то жде лѣто вькрали се сынь юго Стефань и царьствова .мв. лѣть, иже бысть вьторын жоупань а вѣнчани краль прьвын (**Прнюмь начельство срьбьско Стефань прьковѣнчанни вьторын жоупань.** Шаф. — **Вь лѣто** 6700=1192 **прню начельство сынь юго Стефань.** — **Вь лѣто** 6727=1219 **постави се Стефань жоупань.** St. IX, *β*. — **Вь лѣто** 6578=1070 **приять кралювьство Стефань вьторын жоупань.** St. XIII, 5).

1221 **Вь лѣто** 6729 **постави се кралюмь Стефань жоупань вьтори, сынь Немании, и царствова .м. лѣть.** (Omnes anni regni ejus 32. et ante coronationem anni 29 et post coronationem anni 3. — **Вѣнчають** (св. Сава) **брата своюго Стефана чьстию и вѣньцемь кралювьства и бысть прьвовѣнчаныи краль).** **Сь же Стефань прковѣнчаныи краль сьзида црькьвь**

ѥпископию (архиѥпископию) Жичоу, храмь вьꙁнесениꙗ Христова (послѣжде и храмь па вьꙁнесениѥ Господьнѥ вьторыи, архиѥпископию прѣнесе столицоу оу Дарьданьске прѣдѣле вь ждрѣло хвостасноє пекь, ꙁбогь много пећина наꙁвана градь, садашниꙗ патриꙗршиꙗ срьбьска. Доч.) **Сь же Стефань** (ex conjuge sua Imperatoris Graecorum Alexii filia) **роди .д. сыны. Родослава, Прѣдислава Владислава (Драгослава, Радисава) и Стефана, иже бысть сь Стефань прьвыи Оурошь нареченыи храпавыи краль.**

Predslav secutus est exemplum patrui sui, abiensque in monasterium, jam monachus, dictus est Sava II. Fuitque tertius Archiepiscopus totius Serviae, jacetque hodiedum in Eccletia Pecchiensi integer et incorruptus.

1223 **Вь лѣто** 6732 (6580=1072, St. XIII, 5) **прѣстави се Стефань прьвовѣнчаныи краль нареченыи Симонь монахь. (Вь лѣто** 6729=1220 **прѣстави се Стефань жоупань вторыи, сынь Неманинь и царьства .мв. лѣть.** Гр. 1).

Вь то жде лѣто прѣиѥ кралѥвьство (вькрали се) сынь ѥго Радославь краль и царьствова .аі. лѣть, (et cum dejectus esset, successit post eum in regno frater ejus Vladislav Rex). **И остави кралѥвьство и постригь се.**

1235 **Вь лѣто** 6743 **прѣстави се краль Радославь.**

Вь то жде лѣто окрали се Владиславь и царьствова .н. (7, Ark. III) **лѣть. (И бысть брать ѥго Владиславь краль и оумрѣ беꙁьчедьнь). Сь же Владиславь сьгради храмь вьꙁнесениꙗ ꙁовоми Милешева идѣже и мошти ѥго почивають (великыи манастир чьстьно Милешево вьꙁнесениѥ господьчиѥ. Тоу Владиславоу и дьньсь мошти почиваю).** Hic aedificavit

in Milescevo templum ascensionis, quo etiam S. Savam transtulit, ex illustri urbe Ternova, mansitque s. corpus Milescevi usque ad haec tempora, cum Turcae s. corpus ejus combusserunt Belgradi, instignate Daemone.

1243 Вь лѣто 6751 прѣстави се Владиславь.

Вь то жде лѣто окроуни се Стефань храпавын краль и царьствова .лє. лѣть (И бысть по нѣмь третын брать юго Стефань краль, нарєѵєнын храпавын краль и прьвын Оурошь вь имє прѣдѣда своюго). Сьѕида же црькьвь Сопокяни сьшествию светаго доуха. Сь же Стефань (Драгославь) роди .в. сына, Драгоутина и Милоутина, иже бысть сь Милоутинь .в. Оурошь.

[Вь лѣто 6732=1223 прѣю кралѣвьство сынь Радославь краль и царьствова аї. лѣть. — Вь лѣто 6743=1235 прѣстави се краль Радославь. — Вь то жде лѣто вькрали се анепсеи юго Драгославь — Радославь — нарєѵєнын храпавын краль и Оурошь прьвын бысть и царьствова .лє. (.м. St. IX, β'), лѣть. Сь же краль сьѕида оу приѕрѣньскомь прѣдѣлоу великын мость, и сьѕида црькьвь Сопокяни, храмь сьшествия светаго доуха. Сь же Стефань — Радославь — роди два сына: прьвын сынь юго Драгоутинь, вьторын Милоутинь, иже бысть сь Милоутинь вьторын Оурошь. — Anno 6743=1235, suscepit Regnum Radoslav, (anepsei hrapavi kral), indiderunt ei abavi seu hrapavi kral. Iste fuit Primus *Urosch,* et acepit in conjugem Regis Francorum filiam quae dein facta est monacha. Genuit Helena Uroscho I duos filios: Dragutinum et Milutinum.

— Прию наѵелство кралювьства сынь жоупана Стефана прькын Оурошь нарєѵєнын храпавын

краль. Приємлієть кралієвьство вь лѣто 6743=1235, и царьствова лѣть .ле. Сьѕида же црькькь Сопокани сьшьствиіє светаго доуха. Сь же Стефань сь курь Єленоію роди .в. сына Драгоутина и Милоутина иже нареченыхь Драгоутина Стефана кралѩ а Милутина Оуроша кралѩ — и Милоутина баньског кралѩ].

1270 Вь лѣто 6778 (6773=1265, St. XIII, 5) прѣстави се Драгославь храпавыи краль, Оурошь прьвыи.

Вь то жде лѣто вькрали се сынь єго Драгутинь и мало дрьжавь (и царствова .і. лѣть). Сьтрь бо ногоу на ловѣ под Єлечемь планиномь ѕаниє вьста на отьца своієго. И братоу дасть Милоутиноу царьство. Сь же постригь се и бысть Теоктисть монахь и почиваієть вь Георгиієвихь стльповыхь вь Расе. (Вь тожде лѣто — 6778 — вькрали се Драоутинь, краль сынь, прѣоуѕе силою оть отьца ноуждею на врани на Гацьки вь Ѕахльмии наважданиієми таста моу кралѩ оугарьскааго, мало бысть, прими кралѣвьство Милоутинь. — Dragutin accepit conjugem filiam regis Vngariae Vladislavi, et cum essent in laetitiis nuptialibus, pater filio promisit se Regno in vita cessurum filio, cumque tempus longum elabaretur, nec tamen regno pater cederet, accessit is patrem rogans, cederet sibi promissum Regnum, qui cedere noluit. Indignatus igitur Dragutin, abit ad socerum suum Vladislavum Regem Vngariae narratisque omnibus, pervicit, ut Vladislavum magnum exercitum genero suo daret, et a fratre suo Rege Ledianensi, accepit quoque exercitum, et pergens ad fratrem suum, procidensque in genua dixit: „Pater, concedere promissum Regnum et ego concedo locum commodum in quo degas“, et Rex non

dedis Regnum. Indignatus ergo filius, exercitum in patrem movit, et fugit in *Chlmiam* in arcem Drasch (Drašć) ibique vitam finiit, et translatus est in *Sopokan* templum SS. Trinitatis, ibique scilicet in hodiernum diem quiescit. Conjux ejus Helena, in monasterio quod ipsa suis sumptibus extruxit in *Gradaz* obdormivit in Domino, ibique jacuit annis multis, postea reliquiae ejus in diversa loca ablatae sunt.

Dragutin ergo filius Regis Hrapavi, factus est Rex, *magnus Stepanus* dicttus. Equitani ei sub arce urbeque *Jelechem*, contigit ut aquus exteritus sedentem regem excusserit, que casu fregit manum dextram et dixit poenitens: „Poce Domino, deliqui in patrem meum“; multam ergo egit ob hoc poenitentiam, et amore dei succensus, gubernavit laudabiliter, religiosos dilexit, senes veneratus est, pauperibus opem attulit, justitiam administravit, veritatem sequutus est, processitque in *Sirmium* ad monasterium *Dabras*, ibique habitum monachorum induens, dictus es Theoktistus, orationi et jejunio deditus, pie vitam finivit.) **Сь же Стефань краль сьзида црькьвь на Проте (Протесь) и врата обьнови светаего Георгиꙗ рашькаего. И ть роди сь Каталеною два сына: Владислава кралꙗ и Оурошьца и дьштерь Єлисаветоу. Владиславь же изьгнань бысть на Оугрѣ кралюмь дѣуанскымь, тамо коньць приюмлють. Єлисавьта же роди три сыны: Стефана бана босьньскаего, Иносава и Владислава, Владиславь роди два сына. Тврьтка бана и Вльчика.**[1]

1270 **Вв лѣто** 6778 (6782 = 1274 **Шаф.** D.) **приють краљевьство (вькрали се) Стефань пети, Оурошь вьто-**

[1]) Многи летописи и не помињу никако Драгутина.

рын Милоутинь, краль баньскын. Прѣнесе столѣ вь Дарьданию подь Шарь планиноу зовним Призрѣнь и царьсткова. .мв. (48, Деч., St. IX, у; — 43. St. XIII, 5) лѣть. Сь же Стефань вьторын Оурошь много сы милостиии бысть (многыѥ милостиии раздаваѥ и ништимь), мнозѣми землꙗми и градовомь (странами) обладаше. Сьзида же и больници и вьсꙗ ветькаꙗ изменикь вь Светои Горѣ лаврогу Хиланьдарь, домь прѣчистиѥ Богородице (хиланьдарьскыѥ), црькьвь светаго прьвомоучениика Стефана архидиакона, ѥже ѥсть Баньска, близь града Звечана (и оу Баньскои обнови храмь светаго прьвомоучениика Стефана црькьвь), идѣже и мошти ѥго лежеть, и ѥпископию грачаньскоую (трећоу црьковь од Приштино на Косоко Грачанице), и оу Призрѣнѣ митрополию светаго прьвомоучениика Стефана (светаго спиcа) и оу Скопию Троѥроучицу (храмь светиѥ Тронце близь градьске стѣне), и на Серавѣ Георгиꙗ, и вь Нагоричине Георгиꙗ (и оу Нагоричиноу на Жеглиговоу црькьвь светаго моучениика Георгиꙗ, — и Нагоричинь и на Жиглѣвоу .г. црькьвоу светаго моучениика Георгиꙗ), и на Ресавѣ светаго Георгиꙗ и вь Солоунѣ храмь светиѥ Тронце, и вь Цариградѣ црькьвъ, прѣсвѣтиѥ Богородице (цркви многи) и больнице и хрисовоуль оутврьди да ѥсть вь област Богородице хиландарьскиѥ (вь област Хиланьдароу, иже ѥсть вь Светѣи Горѣ. — Цариградскоу и солоуньскоу оутврьди сь хрисовоулѣ да ѥсть вь област црькьвын Хиланьдарьскои, и иниѥ многыѥ числомь .мв. црькве. (Is anno 6778=1270 vocans (Драгутин) fratrem suum Milutinum, dedit huic Regnum, et dixit eum *Vroschum II* et monarcham Serviae totius et

maritimae dominum, Stephanum Regem, et post haec coepit aedificare templa multa et speciatim elegantissimam Ecclesiam extruxit ad fluviam *Banyska* in honorem S. Stephani protomartyris, quam totam auro exornavit ab intus, ibidem quoque sibi sepulcrum erexit et elemosynas sine exemplo magnas coepit facere, quales nemo Regum ante, aut post ipsum fecit. Et quo tandem ejus misericordia non pervenit; justitia per omnes gentes insonuit, et Hyerosolimis, et in monte Sinai, et per omnem Graecorum terram et Slavorum Regna, et per insulas maritimas Xenodochia et Eclesias extruxit, votumque Deo vovit: Quot annis regnaverit, totidem se Ecclesias constructurum, in annos nempe singulos unum. Deus itaque imperium ejus extendit ad annos 42, quare et totidem is Ecclesias construxit et beato fine vitam terminavit. Sepultus in Ecclesia S. Stephani Protomartyris in *Banysko.* Et cum venisset Agareni, corpus ejus translatum est in Prisren, qua etiam urbe per Muhametum expugnata, translatum est corpus ejus Sophiam, ubi hodieque quiescit.) **Сь же Стефань, вьторыи Оурошь роди два сына: прьвыи сынь юго Стефань, иже бысть .г. Оурошь (Стефана кралю дѣчаньскаго Оуроша третиюго), вьторыи сынь юго Коньстаньтинь, иже вь Ꙁвечаноу градоу лежеть светию моштн юго.**

1316. **Кь лѣто** 6825 (6824 = 1315, St. XIII, 5) **прѣстави се Милоутинь краль мѣсеца Октомбрию .ке.** (St. IX, β, Гр. 1; **.кѳ.**, St. VI).

Вь то жде лѣто (1823=1314. St. XIII; 5; 6827 = 1318, St. IX, β) **вькрали се сынь юго Стефань .г. Оурошь слѣпи краль дѣчаньскыи и царьствова .ѳї. лѣть. Сьгради же великыи и чьстныи и прѣ-**

изьредиыи, оукрашеныи храмь вьзнесениꙗ Христова прѣвисоке Дѣчане идѣже моштн його лежеть. Сь же Стефань Оурошь многыи скрьби и озлоблениꙗ (ослѣплѣние) прѣтрьпѣ оть отьца своиего (Милоутина, то га ослѣпи, а сынь його Стѣфань послѣди оудави и кь Богоу отиде) наваждениемь (оклеветаниемь) манитехы своиее Грькиние Симониде, и вь Царнградѣ дрьжимь, и вь Татарѣ прѣжде бывь (et rursus ad patrem reductus mutuoque reconciliati sunt. — Сь Стефань многы скрьби прѣтрьпѣвь вь Татарѣ плѣнѣнь бысть, пакы оть отьца своиего Милоутина ослѣплѣнь бысть и кь Царнградѣ послань бысть оть рода своиего и земли вь затоучение и пакы отьцемь своимь призвань бысть, и от тоудоу идоушти иемоу и на Овчемь полю светыи Никола очи иемоу дарова вь црькви. По обѣштанию його и тоу црьковь иемоу вьздвиже сь отьцемь проштение принать. (Itaque *Stephanus Rex* III Urosch, vixit (цара бугарског Михаила) sapienter et Deo gratus, gloriose, tamquam bonus Christi miles et martyr, fuit enim a patre coecatus in urbe *Scopia,* et in exilium misus Constantinopolim, et cum fuisset in Ovzepolie, in templo S. Nicolai, contigit, cum esset in nocturna vigilia in Ecclesia, ibi comparuit ei S. Nicolaus, et dixit: „Noli timere Stephane, tui oculi sunt in manu mea“, et mansit Stephanus multis annis Constantinopoli, et admonuit Imperatorem ne hereticos in urbe toleret, sed expeleret eos. Contigit vero, eum rursus in templo esset Stephanus in nocturnis vigiliis, cumque coepta fuisset prolegi vita S. Nicolai, rursus se ei exhibuit videndum S. Nicolaus, et donavit ei visum. Stephanus interim cum

non crederet satis se visum recepisse, detraxit sibi velum, quo oculi clausi erant, et vidit omnem Ecclosiam; magnas que Deo laudes dixit, nulli tamen quidquam dixit, veloque se rursus contexit et prodigium hoc clam habuit donec Deo placeret et visum esset. Patre ejus ex hac vita decedente, Stephanus hic regnaturus, oculos suos aperuit et se devovit S. Nicolao extructurum Ecclesiam, et progressus versus occidentem, elegantem Ecclesiam construxit in honorem ascensionis Dominicae, apud fluvium *Bistriza,* prope pagum *Dechani,* et exornavit eam ornatu inexplicabili, et erexit templum S. Nicolao, ad dextram partem magnae Ecclesiae).

1330. **Вь лѣто** 6838 **оубн крал Стефань Дѣчанскын сь сыномь своимь Доушаномь Михаила .а. цара бльгарьскааго на Вельбоуждоу полю и прими моу Бльгаре (и прими све царство бльгарьско. — и прими бльгарьско начельство. — По семь изидеть начельникь скутьскын глаголѥмын Михаиль, царь бльгарьскын, сь силою многою, глаголю же Татари, Басараби, сь иными окрьстьними ѥзици, хоте вьсхитити ѥго сь отьчьствомь. Сь же блаженын оустрьми се прѣмо ѥмоу и оубивь ѥго вь лѣто** 6838 = 1330 **на Вельбоуждоу.** — Anno 6838 = 1330 exiit Princeps Scytharum *Michael* czar cum magno exercitu, et cum eo nationes circumpositae, Tatari et Bassarabi, et hos ille ducebat secum ad occupandum regnum avitum B. Stephani Regis; verum ipse hic czar, nulla re effecta, cecidit infeliciter in eam fossam, quam fodebat altro; et cum cecidisset in praelio aduxere eum in Segligovo ubi vitam finivit, et sepulchro datus est in Ecclesia sancti Georgii in *p'yo Gorichina.* Exercitus vero ejus fusus turpiter re-

diit.) **Сь же Стефань третии Оурошь роди два сына: Стефана прьвааго цара срьбьскаадо иже нарнчѣть се Дѹшана вь лѣто** 6820=1312. **Вьторыи сынь Оурошевь Симеонь, иже вь грьчьскои ꙁемли вь градѣ Трикалѣ царьствова, (господьствова) и тамо коньць приеть. (Сь же Стефань оть прьве жени роди два сына Доушана и Доушицоу — Доушмана. — Кьгда бысть вь ꙁаточенние вь Цариградѣ Доушица оумрѣ. Оть вьторе жене третии сынь же кь грьчьскои ꙁемли отиде, тамо бысть начальникь братьственыи иже и коньць приеть. — вьторыи сынь юго кои поће оу Левантъ од грьчьскоу ꙁемлю и поиде вь градь и прими калоугерьство и тамо се прѣстави. — Дѣчаньскыи роди два сына: Доушмана и Доушаноу. Доушмань оубо раждаеть се вь лѣто** 6820=1312 **и бываеть кралюмь и т. д.** — Genuit B. Stephanus tres filios, duasque filias. Primus filius *Dusman*, secnudus Duschan, tertius Simeon. Prima filia Elasca, secunda Theodora).

1331 **Вь лѣто** 6840 **Ноюмврик .аї. Стефань краль дѣчаньскы коньчиноу постиꙁаюгь оть сына своего сьмрьть, и сь моученики рѧвьноучьстние полѹчи** (Шаф. С. St. XIII, 2.) — **По семь же наваждениюмь диявольскымь и ꙁлыхь сьвѣтьникь оть сына своюго кралю Стефана приюмлють коньчиноу вь лѣто** 6840=1331 **кь градѣ Ꙁвечани Ноюмврик .аї.** Ar. 3.)

[**Вь лѣто** 6844=1335 **прѣстави се краль Стефань одавою — моучениюмь — оть сына своюго Стефана вь градоу Ꙁвечаноу на Косовоу полю.** Шаф. D. E. G.; Гл. I и XI; St. XIII, 3, 4 и 5. — **Вь лѣто** 6844[1]) **прѣстави се на-**

[1] У књизи стоји 6944 но ваљада ће бити штампарска погрешка.

прасьно нзненадежь краль Стефань Оурошь трьети, одуаки бо юго оу Ȥвеуаноу градоу; помрьче бо сльнце вь ть уась по вьсон ȥемли н .і. црькьвь раȥроушнше се одь основаниꙗ; уоудо н страхь ȥа .і. дьнь. Деч. — Is tunc, daemone instigante multa passus est a filio suo *Stephano,* et in arce *Decsan* conjectus est ab eo in carcerem, et multis solicitudinibus tolentis S. Nicolaus jam tertio se ipse visendum praebuit, et dixit. „Para te Stephane ad iter, finies enim vitam tuam strangulatione in arce *Dechan*“; quod et factum est. Corpus ejus translatum est in monasterium Dechani, quod ipse extruxerat, ubi hodioque jacet incorruptum, multaque miracula et sanitates patrat, odoremque suavissimum exhalat.]

1335 **Вь лѣто** 6844 (6854 = 1345 Ar. 3) **поставлюеть се царемь Стефань прѣвысокын прькын царь срьбьскын н царьствова лѣть .кд.** (**.кȥ.** St. XIII, 3; — **.к.** Шаф. D E G; Деч. Гл. I и XI, St. XIII, 4.) **Сьȥида же црькьвь великоу, храмь светомоу архистратигоу Михаилоу вь градѣ Приȥрѣнѣ.** (Regnare coepit anno 6844 = 1335 dictus *Stephanus* czar. Subjunxit sibi omnes Graecorum partes, et venit ad arcem *Seres*, ibique coronatus est in Imperatorem. Plurimum Patriam suam illustravit, et coepti Regnum Serviae ex omni parte ampliare, et circumpositas nationes subjungavit. Bella multa gessit, vlastelos, seu magnates suos donans pretiosis opibus; et constituit aedificare Ecclesiam magnam SS. Archangellorum Michaelis et Gabrielis, prope arcem *Prisren*, ad fluvium *Bistriza.* Et hic ejus sepulcrum fuit).

1337 Вь лѣто 6845 роди се прѣкрасныи Оурошь краль (цlрь)
сынь цlрl Стефана Доушанl (is fuit Vrosch IV).
И Доушань оубо раждаѥть се вь лѣто 6820 = 1312
и бываѥть кралѥмь. Ть же достигь грьчькиѥ ѕемли
и сию повиноувь подь се. Прѣстоупивь же прѣдѣли
отьць своихь поставлаѥть се самостальнимь ца-
1346 ремь вь лѣто 6854 и роди сына Оуроша.
Стефань же царь србскыи прѣжде сирьти своѥѥ на
.гı. лѣть воѥвl на Босноу, тако и сь царицею сво-
ѥю и сию вьсоу повиноувь подь се.

1352 Per Amourathum, Orcanis filium, Adrianopolis capta
est anno 6860, ibique imperii sedes posita.

1375 Вь лѣто 6883 разби царь Стефань кралѧ Лауша ма-
ћарьскога на Доннистѣ рѣцѣ; оуѕе ѕемлю оугрь-
скоую и много обителѧ вьздвиже по оугрьско.

1355 Вь лѣто 6863 приндоше Тоурьци прѣко мора оу срьбь-
скоу ѕемлю.
Вь лѣто 6864 (6861 = 1352, Гл. X; 6867 = 1358,
St. IX, γ) прѣстави се (постизаѥть коньчиноу) прь-
выи царь Срьблѥмь и Грькомь кyрь Стефань Де-
кемврия .к. (Ark. III; Ar. 2: дек. .к., индик-
тиона I кроугь сльнцоу .кд., лоунѣ .дı. — .кд. вь
недѣлю: Шаф. С. St. VI и IX, β, Гр. 1. Ar. 3.) и
риданиѥ и плачь оставьль срьбьскои ѕемли (и не
мала скрьбь бысть. — Вь лѣто 6767 = 1358 прѣ-
стави се царь Стефань близь Цариграда, ѩкоже
глаголють, прѣдѣльни нѣкы вопиють оправлѣнь
бысть. — Mortuus ergo Stephanus 6864 = 1355,
reliquit successorem filium suum Vroschum juvenem,
et multis juramentis ad fidem eidem servandam
magnates (вельмоужи) suos obligavit.)

1357 Вь лѣто 6865 (6864 = 1356, Деч.) поставлѧѥть се
сынь ѥго Оурошь царемь (и бысть гладьна година

и вьсюдоу бысть несогласные, непокорьии владатели своюемоу цароу, и бысть царь само титоуломь. Деч.) и царьствова .ѕі. лѣть. Оурошь же не роди сына и кь томоу оста безьродна лоза та. Igitur anno 6865 imperabat juvenis *Vrosch*. Imperans is, extruxit Ecclesiam in honorem natae B. V. in *Scopia;* ejus vero mater aedificavit Ecclesiam in Nigro Monte, supra Segligovo.

1358 Кь лѣто 6866 по сьмрьти цара Стефана бысть гладьна година вь вьтороюе лѣто царьства Оуроша цара.

1359 Вь лѣто 6867 (6866 = 1358, Ar. 3; 6868=1360, St. XIII, 4; 6869 = 1371, St. IX, β, St. XIII, 5.) навожденинемь Грькь прѣидоше Тоурьци (прѣиде царь Моурать—Отмань) прѣко мора (и начеше приматн срьбьскоу землю) и приминше Калиполѣ и Бродь и прнѣшие многын стралы кь западоу, вь третние лѣть царства Оурошева. И оть толѣ сьтвори се сьмоуштеннюе велиюе и пагоуба по мѣстѣхь христиꙗньскынхь. Быше же и троусн велици по земꙗхь.

1361 Вь лѣто 6869 (6870=1362, Шаф. E. Ġ. St. XIII, 4 и 5) оуби царь Отмӑнь (оубише Тоурци) снажьнога витеза (храброга) Момчила воиводоу перитарьскога и прими Периторь мѣсеца августа .кг. дьнь (априлꙗ .кг., St. IX, γ; априла .к. Деч.; сектемврна .кг. St. VI.)

1371 Вь лѣто 6880 оуби царь Отмань (оубише Тоурьци) кралꙗ Влькашина и деспота Оуглѣшоу (и Гоика) на Марицѣ рѣкѣ вь Македонии сектемврна .кѕ. (.к. St. VI) и прими Дѣнополѣ (6882=1373 сепьтемьбрна .ѕ., St. XIII, 4; 6879 =1370 сеьтемьбрна .кѕ., St. XIII, 5; сепьтемьбрна .кз. St. IX, β; — 6870=1361 сепьтемьбрна .кѕ. Шаф. E, Гл. I,

X и XI, St. XIII, 3; — **Сиѥ лѣто** — 6879= 1370 — **краль Влькашинь и деспоть Оуглѣша оубыѥни быше вь Македонии оть Тоурькь на Марицѣ рѣцѣ ꙗко и тѣлесемь ихь необрѣтено бити сепьтемьбриꙗ .кѕ.**, St. XIII. 2. — **Вь лѣто** 6870 **погыбоше Мрьнꙗвчичѣ.** Лет. 25. — Anno 6881 Vucasinus, gloriose colligens magnates ducesque Serviae, et exercitum florentissimum ad 70 millia, cum agarenis bellum suscepit, praeliumque iniit prope fluvium *Mariza*, prope Adrianopolim, ubi et alli fluvii confluunt. Exploratores dixere, quin et allii, non fuisse illic plures Agarenos quam 4500 cum ita Deus permiserit, ut Turcae Serviis cladem ingentem afferent. Haec nempe fuit violatae pacis poena. Illic fere totus exercctus aut ferro aut vivus fluviis haustus est, nonnulli etiam in captivitatem abducti sunt, adeo, ut ab exercitu 70 millium pauci admodum remanserint, qui et ipsi, justo Dei judicio, periere. Quod nisi Deo permittente vollenteque, vix potuisset fieri, ut adeo pauci (nempe Turcae) florentissimum exercitum delerent.)

Вь лѣто 6880 **прѣстави се (оумрѣ, — постизаѥть коньць) царь Оурошь мѣсеца декемьбриꙗ вь четврьтькь и царьствова .ꙁї. лѣть. (Вь то жде лѣто** — 6879 = 1371 — **прѣстави се царь Оурошь декемьбриꙗ** St. XIII, 2: — **Вь лѣто** 6870=1361 **прѣстави царь Оурошь Декемьбриꙗ .ѳ.** Шаф. G. Гл. I и XI. — **Прѣстави се Оурошь Дечи** (?). Давид. у Лет. м. срп. кн. 12).

[**Вь лѣто** 6870=1361 **оуби Влькашинь Мрьнꙗчевикь цара Оуроша .в. декемьбриꙗ мѣсеца.** Деч. — **Вь лѣто** 6870=1361 **оубише Мрьнꙗвьчевики цара Оуроша младога нь семоу преста**

и съконьча се царьство срьбьскою. St. XIII. 3. — **Вь лѣто** 6868=1359 **прѣстави се царь Оурошь изгоуби га краль Влькашинь оу Призрѣноу.** St. XIII, 4. — **Сь Стефань Доушань роди сына Оуроша. Вь лѣто** 6865=1357 **вьцари се сынь юго Оурошь. Мало царьсткова юште младь сы зѣло, и оть болѣрь Мрьнѣвьчевикѣ оубиюнь бысть декемьбриѣ .к.** Шаф. D. — **Вь лѣто** 6870=1361 **оуби слоуга цара Оуроша повелѣнниюмь кралѣ Вльвашина. И вь то лѣто вькради се краль Вльвашинь. И вь то лѣто оубиюнь бысть оть Отмань-бега, и деспоть Оуглѣша на рѣцѣ Марицѣ сепьтемьбриѣ .ѕ. дьнь прими Дрѣнополѣ.** — Магарашевићев лет. у Лет. м. срп. књ. 16. — **Сь же безаконыи Вькашинь и Оуглѣша, иже сьтвориши тоже и вьспріюше. И обои погыбоше вь Македонии на Марици, вь петькь, на Иоана богослова сепьтемьбриѣ .кѕ. вь лѣто** 6880=1371; **то жде лѣто вь кою Оурошь.** Шаф. C. — **И оудрьжаше начельство три братеньци: Оуглѣша и Вькашинь. и Гоико воювода. И раздѣлише срьбьскоую землю на .г. чести. И правимь соудомь божиимь прѣданиюмь вьскорѣ быше вь роуцѣ безаконыихь Тоурькь. И оть нихь оубиюни быше.** Шаф. D. — **Вь лѣто** 6870=1361 **оуби Отмань кралѣ Вькашина и деспота Оуглѣшоу вь Македонии на Марици сепьтемьбриѣ .ѕ.** (.ѕі. Шаф. E. Гр. 3) **и прими Дрѣнополѣ.** Шаф. D. G. — Hic *Vrossh* in veritate gratiosus erat optimusque Priceps, et dignus admiratione, senum tamen consilia rejiciebat et juvenem amplectebatur, itaque sicut Roboa, vel ut viciniores dicuntur, sicut Michael Bulgarus Imperator, a

suo servo Basilio perditus est, quem audiebat spretis caeteris; sic et Vroschium juvenum consilia perdidere. Igitur, anno ejus Imperii XVI elapso, ostenderunt se violatores juramenti, tam sancto facti, Proceres. *Vucasinus* igitur ab eo factus dignitate despota, imo et coronatus ab eo, qui tamen ipse ad extremum Vroschium avito Imperio aeque ac vita exturbavit. Hunc itaque Imperatorem occidit Rex *Vukasinus* et *Vgliessa* despota et *Goiko*. Et Imperium servicum in 4 partes partiti sunt. Hunc nominarunt Regem, illum Caesarem, alium Despotam, quartum knesium. Praedictus ergo Vrošch finivit vitam in medio Regni sui cum Imperio, magno luctu relicto Patriae universae, nullo quippe relicto haerede occubuit. Sepulchrum ejus prope arcem *Petricha*, in templo B. V. assumptae supra *Nerodimye*. Post tempus aliquod cum se prodigiis ostenderet clarum, reliquiae ejus levatae sunt ex sepulchro et venerationi expositae, usque hodie oderem amoenum exhalant et praebent sanitates accedentibus cum fiducia].

Кь то жде лѣто (6882 = 1373, Ark. III, St. XIII, 4) **прими̦ начельство (прѣѥ скипьтро) срьбьскоѥ кнезь Лазарь и бысть господинь Срблѣмь. Но три кралѧ бысть срьбьска вь то врѣме: оу Призрѣноу Лазарь, оу Босни Стефань Тврьтко, оу Прилепь Марко Вькашиновь.**

Кь прѣжнимь вьзвратимь се (кь родословию Немѧниномь),

Сынь же великаго жоупана Стефанѧ Немание, Вльканъ велики кнезь, брать прьвовѣнчаномоу кралю Стефаноу и Растькоу, нареченомь светомь Савѣ;

сьи же Вльк(ан)ь роди сына Димитрѧ жоупана, иже бысть инокь, нареченьи Давидь монахь. Єь же Давидь сьꙁида црьковь (чьсныи храмь) светоѥ Богоꙗвлениѥ Господнѣ нѧ Лимоу вь мѣстѣ Бродаревѣ (блиꙁь рѣке Лима ѥже ѥсть светаато моучениꙗ Георгиꙗ, наꙁванѧ Гегриѥвьске стльпове. Деч. — **Вькѧнь же роди .в. сына: Димитра жоупана иже бысть инокь нареченьи Давидь монахь и Стефана. Єьꙁида же Стефань црьковь оу Морачи храмь оуспѣниꙗ прѣсветниѥ Богородице.** — Hic *Vlkan*, magnus knez, genuit filium. Stephanum, magnum knezium, acdificavit multas elegantes Ecclesias in honorem assumptae, in *Moracsa* in sylva, dicta *Budimnye*, ubi quiescit illius corpis integrum. Stephanus genuit filium Dmitra supanum. Dmitra factus monachus, dictusque David. Stephanus aedificavit etiam Ecclesiam Epiphaniae ad fluvium Lima, in urbe Brodarevo.) **Єь же Димитарь роди сына Вратька, иже бысть великыи кнеꙁь. Єь же Вратько роди сынѧ Врѧтислава (Владиславѧ), ѥже бысть тасть кнеꙁоу Лаꙁароу. Єь же Вратиславь (Владиславь) роди дьштерь Милицоу, иже бысть монахиꙗ Ѥугениꙗ. (Єь же Вратько роди .в. сына, Вратислава и Милославѧ (Мослава). Єь же Вратиславь роди дьштерь Милицоу и бысть тѧсть кнеꙁоу Лаꙁароу, послѣди же бысть Ѥвгениꙗ монахиниꙗ. — Єь же Вратиславь роди жоупана Николоу и кнегиню Милицоу и бысть тасть кнеꙁоу Лаꙁароу.** — Demetris cum adhuc in saeculo, genuit filios et filias. Primus filius ejus Vratko magnus knez, genuitque filios et filias. Filia prima Miliza knyegina, nupta knezio Lazaro. Illa aedificavit Ecclesiam in Lyubostina, honore B. V. assumptae, et accepto monachatu, dicta est monacha

Eugenia). **Снꙗ же Мнлнца бысть оть племенѣ н корѣне (вьноука оть плѣнене—корѣне) Неманнꙗ (благоуьстиваго Снмеона Неманѣ. Вьдана же бысть вь женоу велнкомоу самодрьжьцоу кнеȥоу Лаȥароу (вь лѣто** 6885=1377; St. XIII, 5).

Сь же благоуьстивын н велнкын кнеȥь Лаȥарь иде (вь лѣто 6881=1373 St. XIII, 5) **н вь Нꙗеросалнмь н вь Светоую Гороу Атонскоую. Бысть же (отьуьствомь оть града Прнлепьца) отьуьство ꙗего градь Прнлепьць, отьць же ꙗего Прнбьць. Сьȥнда же велнкы н уєтьнн храмь светаго вьȥнесенꙗа Раваннцоу, ндѣже н моштн ꙗего поунваꙗть. Сь благоуьстивын кнеȥь Лаȥарь (нл вѣньць кралꙗевьства Стефань наȥва сє) роди два сына н петь дьштерн. Првын сынь Стефань нже бысть по паденнꙗ царьства срьбьскаго велнкын Деспоть срьбьскнꙗе ȥемлн н ȥетьскон странн н помороскон н восьньскон, срѣмьскон н оугрьскон. Вьторын ȥовѣмн Вльвь Кнежнвь (вьторын сынь ꙗего Вльвь** Шаф. D. E. **трети Добрнвон** Шаф. G. — Tertius Lazar). **Бысть Кльвь дѣвьствьныкь, не нмꙗеꙗ женн. Н сего Моуснꙗ ȥакла н сестрнункꙗ моу Лаȥара оу Пловдинноу. Прьва дьштн Мара нже бысть вьдана вь женоу Вльвоу Бранковнкꙗ (проклетомоу). Вьтораꙗ дьштн дана цароу Шнпшманоу бльгарьскомоу. Третаꙗ дьштерь дана оу Ȥетоу ȥа Бальшоу. Уетврьтаꙗ на Оугрѣ ȥа (Ȥа)гаревнка ȥа Цѣлнша. Пета дьштн же бысть вьдана цароу Паꙗȥнтоу тоурьскомоу (прѣко ноужда одь своꙗега ȥета Бранковнка н одь тоуроскога цара н од брата своꙗего Вльва. — Прва кћн Марнꙗ бы дата Вльвоу Бранковнћоу дроуга оу Ȥетоу ȥа Бальшомь, трећа цароу Шнпшманоу бльгарьскомоу, уетврта ȥа Радоула**

воєводоу оу Оугре, пета за Загаревићемь Исцелившемь оугрьскыимь; — четврьта дьшти Деспина же бысть вьдана цароу Баıазитоу; пета на Оугрѣ за Загареıевикıемь на Цилешиме; — четврта оу Оурѣ за Загаревикѡ Цѣлиша; пета дана бысть именемь Оливера за тоурьскога цара Паıазита. — Прьва дьштерь юго Видосавѧ бысть дата за Влькѧ Бранковића, вторѧ дьшти юго Юленѧ дата бысть за Милоша Обилића; трећа дьшти юго дата бысть за цара Шишмана бльгарьскаго; четьврьтѧ дьшти юго бысть датѧ зѧ Мађара Загарчевића за Цѣлоуша; пета дьшти за цара Паıазита тоурьскога.)

1373. Вь лѣто 6881 прѣстави се великыи Гюрогь Бальшикь Гıенвара .д.

1374. Вь лѣто 6882 (6883=1375, St. XIII, 2; 6885 =1377. St. XIII, 5). расипа (разби) светыи кнезь Лазарь жоупана Николоу оу Оужицоу и ослѣпи юго.

1379. Вь лѣто 6887 (6890=1382. St. VI, Гр. 1, Ark. III.) расипа (разби) кнезь Лазарь Радича Бранковића оу Браничевоу.

1380. Вь лѣто 6888 (6889=1381. Деч. Ark. III.) бысть кyрнопаска.

Вь лѣто 6889 оуби Црепь и Витоимрь тоурьке на Доубравьници, декемврıа .ке. дьнь. (Быст Цреповь бои на Доубравьници. Ar. 2, St. XIII, 2.).

1386. Вь лѣто 6894 помрьче сльнце и бысть тьма по вьсеи вьселенѣи, гıенвара .а. (ноıемврıа .а. St. XIII. 4 — гıенвара .г. Деч.) вь .д. чьсь дьне вь памѧть светаго Василиıа ıелико и звѣздамь видѣти се.

Вь то жде лѣто исходи царь Моурать на кнеза Лазара и прими Нишь (**и врати се опеть одь Плоуника. — Вь то жде лѣто** [6874=1866 St. XIII, 5] **прими царь Моурать градь Пловдниь и дроуге градове грьчьске и блъгарьске и на свети градь Нишь, прими** (**га**), **и плѣни** [**пороби**] **много блъгарьскоу. землю**; Деч. Шаф. D. E. G. Гл. XI, St. XIII, 4, 5. — **Вь то жде лѣто исходи царь Моурат на Плоуникь оу Топлицоу.** Ar. 2 — Anno 6894 exit Murath ad Plotchnih, et occupat Nissam.)

1387. **Вь лѣто** 6895 **побѣже царь Моурать испрѣдь кнеза Лазара** (**побѣже царь Мурать и кнезь Лазарь**) **оть Плоуника изь** (**на**) **Топлице.**

1389. **Вь лѣто** 6897 **бѣсть же сьнитие** (**бои**) **на Косовоу. Тоу побыбе царь Мурать и кнезь Лазарь, оть него же блаженыи коньць прнеть нюниа** (**нюлиа**, Гл. XI) **.еї. дьнь.** (**Бысть бои кнежи на Косовоу сь Амоуратомь мѣсеца нюниа .еі. дьнь, и Амоурата оуби и самь блаженоую коньчиноу оть Тоурькь прими.** Ar. 2 — **Сие лѣто** [6897=1389] **мѣсеца нюниа .еї. дьнь светыи кнезь бои створи на Косовоу и Амироу оуби и самь оть нихь паде и тьгда плачь и ридание.** St. XIII, 2. — **Бысть бои на Косовоу и погыбе кнезь Лазар и Амоурать нюниа .еї. и царьствова лѣто .зї.** St. IX, *β*. — **Бысть бои кнеза Лазара на Косовоу нюниа .еї. И царствова .зї. лѣть.** St. VI. — **Погыбе кнез Лазарь на Косовоу мѣсеца нюниа .еї.. дьнь, Видокь дьнь, царствова же лѣть .зї.** Гр. 1 Шаф. C. — **Бысть же сьраженне и сьнитню на Косовоу кнезоу Лазару и цароу Моуратоу. И тоу погыбе царь Моурать од Милоша Обилића, и кнезь Лазарь на Косовоу .еї. нюниа мѣсеца. И царьст-**

вова кнезь Лазар лѣто .зї. а Моурать .иї. Деч. — По времени пакы приде царь Моурѫть сь множьствомь Агарѣнь, ѩко нѣсть моштно исчислити. И тогда оуби кнеза Лазара на Косовоу, и онь окаѩнни погибе оть рѫбраго воиводе Милоша мѣсеца июниѩ .еї. дьнь оть сьзданиѩ мира 692 [6997] года, оть рождьства Христова 139 [1389] года, и царьствовѫ кнезь Лазарь .зї. лѣть а Моурать .иї. лѣть. St. XIII, 5. — Вь лѣто 6900 бысть бои, велико крвопролитие и погыбьль на Косовоу. Тоу погыбе великыи господинь кнезь Лазарь, Юга Богдановићь, Милошь Омилевићь, Моусићь Степань, Миланъ Косанчићь и много храбрыихь витезовахь и господе тоу по"ибе; а Воукь Бранковићь побѣже соу .з. тисоућь конске, и оучини невѣроу свомоу господиноу кнезоу Лазароу. И тада погыбе царь Моурѫть, оуби га Милошь роукомь своиомь оу царевоу тамбороу, и многь тоурске воиске погыбе мѣсеца июниѩ .еї. дьнь. St. XIII, 4. — Вь лѣто 6899 погыбе кнезь Лазарь. Лет. 25. — Anno 6897=1389 justo Dei judicio, magnates Servici frequenter infortunati fieri coeperunt. Eodem anno 1 Januarij obscuratus est sol, et vere adventante venit adversus Serviam *Omar Amurath,* filius Orchani et coepit pugnare cum *Lazaro*, et cecidit ibi Amurath, gladio servico ocicsus a *Miloch*. Regnavit Amurath 60 annis et post ipsum filius Bajazet, qui bellum incoepit cum knezio Lazaro. Voivodi ergo, knezio infideles facti, fugere, *Vuk Brankovich* et alii. Knez Lazar videns eorum infidelitatem, et ipse fugam arripuit, fugientem vero unus ex hostibus coepit et ictum feralem ei impegit, quo accepto kne-

zius exclamavit: „Foederis icti violatio me deprehendit“, et ibi finem vitae accepit 15 Juni. Corpus ejus collocatum est *Pristinae* in templo ubi circa annos duos et menses octo sepultum mansit. Post hoc tempus *Miliza*, uxor ejus, dixit filio suo ut corpus Lazari trarsferatur ex Pristina. Cum ergo id agerent, repererunt, aperto sepulchro, corpus integrum et odorem amoenum exalans. Translatum est itaque per Milizam conjugem et filium Stephanum, ad monasterium ab ipso extructum *Ravaniczae* ad Ecclesiam ascensionis, ubi hodieque visitur. Imperavit knez Lazar annos XVII. Fuit hic knezius ex urbe *Prilaz*, et pater ejus Pribaz, qui misit Lazarum filium ad Stephanum Imperatorem ad obsequia, qui dedit ei conjugem Milizam ex sanguine Nemanico).

Вь то жде лѣто приѥ нѧчельство (царьство) **срьбьскоѥ** (одеспоти се) **Стефань** (а тоурьско **Баѩзить**) **сынь великаго кнеза Лазара и бысть великыи деспоть и царьствова .ли. лѣть. Приведенѧ же бысть госпожда ѥго оть града Галата** (Галата Цацинграда), **дьшти Каньтакоузина Палеолога, именоуѥма Госпожда Ѥлауа** (Ѥлена). **Сии же бысть бесплодьныи** (сиѫ же бѣше неплодьна; — и бише бесплодни. — **Бысть сь** [Стефань] праведьнь и богобоѩзьнь, а жена моу госпожда бѣше од града Галатаи, али быше неплодьныи). **Сь же господинь Стефань сьзида великыи и чьстьны храмь светоую троицоу Манасиѥ на** (ad fluvium) **Ресавѣ** (сьшествиѥ светаго доуха именоуѥтена Рѣсава или Манасиѫ).

1393. **Вь лѣто** 6901 (6903=1395, St. XIII, 3.) **прими царь Паѩзить** (приѥше Тоурьци) **Трьновь градь**

и дроугє градовє мѣсеца июлиꙗ .ꙁі. дьнь, четврьто лѣто деспотьства Стефанова (Anno 6900 = 1392, tertio anno regni sui, Bajazet filius Amuratis movit [exercitum] adversus Bulgaros et accepit urbem Ternovo, et reliquas circa eam positas).

1394. **Кь лѣто** 6903 (6905 = 1397. St. XIII, 2) **раꙁьби Мирчета воєвода влашки (Оугрьчиќь) цара Паꙗꙁита на Ровинахь, и тоу погыбе Марко Кралєвиќь Костадинь Жеглиговаць, Андреꙗ, Драгашь и Комнень** (Деч.) **октомбриꙗ .і. (Прєгиє Блаꙁить на Влахє и погыбє Марько и Коньстантинь.** St. VI. — **Погыбє Баꙗꙁить на Власѣхь и сь нимь Марько Кралєвикь и Коньстантинь.** Гр. 1. St. IX, *β*. — .... **и тоу погыбе Марько Кралєвикь, оуби га Новакь Дакмановиќь, и тоу погыбе Костадинь Жеглиговаць и Драгашь су осамь тисоуќь конскє и три воєводє, кои воєвахоу при цароу Паꙗꙁиꙁитоу и бѣхоу се отьвргли оть кнеꙁа Лаꙁара и слоужахоу Тоурькомь и воєвахоу на царевє божиє и на христиꙗньскє.** St. XIII, 4. — **Сиє лѣто Тоурци воєвашє на Влахє и краль Марько и Костадинь погыбошє.** Ar. 2 — Movit Bajazet contra Mircsam Ugrovlachorum voivodam, et debelavit Mersca Bajazet ad Ravinam et hoc proelio periit generosus ille Marcus Kralyevich, filius Vukasini Regis, et Constantinus **Жеглиговаць** filius Despotae Deani Dragasis.

1396. **Кь лѣто** 6904 **раꙁби Баꙗꙁить царь (раꙁбише Тоурьци) цара (краля) оугърьскаго Жигмоунда на Никополю (Калиполю.** Шаф. С).

1397. **Вь лѣто** 6905 (6907 = 1399, St. XIII, 2.) **погыбоше (ꙁагибоше) Турьци на Боснѣ. (Оде Мамоуть паша на Босноу и погыбе тамо.** St. XIII, 5).

1398. Вь лѣто 6906 (6905=1397 St. XIII, 4.) изгорє (изгорєше Тоурьци) Раваница кнєза Лазара задоужбина августа .ѕ. (Вь лѣто 6906 изгорє Равлница и Ново Брдо. Чт. II).

Вь то жде лѣто (6904=1396, Гл. XI) прими царь Баꙗзить Бьдинь и Никополѥ. (Вь то жде лѣто царь Баꙗзить изведє цара Страцимира одь Бьдина. Шаф. С.)

Вь лѣто 6907 прѣстави сє Вльвь Бранковиѣь (нєвѣрныи — проклєти — отрокань бысть одь Баꙗзита) оу Бѣльградоу октомвриꙗ .ѕ. [Благоѵьстивыи кнєзь Лазарь дасть дьштєрь свою Мароу Вльвоу Брлньковиѣоу. Роди же сь нєю (сь Видосавомь, дьштєрю кнєза Лазара) три сыны: прьвыи сынь Гюргь, иже бысть Дєспоть Срьблѥмь, вьтоpыи сынь Грьгоурь, третии Лазарь, сихь отьць Вльвь отроувєнь бысть вь Македонии. Бысть же брать ѥго вь свєтои Горѣ зовоми Радонꙗ, иноѵьски Гєрасимь. Тамо шьдьи воздвиже мошти и вь Свєтоую Гороу. —).

ПРВА ПОЛОВИНА XV СТОЛЕЋА

1402. Вь лѣто 6910 (6909=1401, St. XIII 5. — 6913=1405, St. XIII, 2.) цар Демирь татарьскыи оуби цара Баꙗзита под Ѡнгоуромь июла .кѳ. (.ѳ. St. IX, β; — издаде бо ѥго Деспоть Стефань. — Вь лѣто 6911 бы Демировь бои Чт. II).

И то жде лѣто оухвати (свеза) Деспоть Стефань Гюргꙗ Вльковикꙗ сестричишта оу Цариградоу.

[Вь лѣто 6909=1401 воѥва царь Баꙗзить сь Стефаномь Лазаревикѥмь прево мора градь Демирь цара

Баѩзита.[1] **И оть тоүдү възврати се царь Стефань и съвеза Гргоура Вльковика оу Цариградоу, и затоуи его вь тьмницоу, своего же нев̂ѣка родьнѧ за невѣрьствие.** St. XIII, 5. — 6910=1402. Imperator Temir praeliari coepit cum Bajazeto. Hoc bello etiam Stephanus Despota Serviae adjutorio fuit Bajazeto, et vicerunt Stephanus cum Bajazeto; conjuncti igitur erant hi duo adeo arcto vinculo, ut Stephanus sororem suam dederit Bajazeto. Abit proinde etiam cum illo ultra mare adversus Temirum, ubi victus est Bajazet et captus, capta quoque et Despina conjux ejus. Interrogabat vero de Stephano Temir: quis ille esset, qui adeo arciter pugnaret? et intelligens ex Despina hunc fratrem ipsius esse, honoravit eum. Despota interim feliciter ex hoc bello abiit Constantinopolim, hacque anno Gjurgia Vlkovicha Despotam in Carigrad seu Constantinopoli captivavit., et abiit in Sauromaziam, ubi a magnatibus cum honore exceptus est, et tamquam caput gentis. Myrcha voivoda cum aliis, magno affektu cum ad terras suas comitati sunt; et aedificavit monasterium ad Ressavam, ut supra dixi. Bajazet mansit apud Temirum et venondo sullatus est anno currente videlicet 6914=1406 die 29 Junii, et imperavit annis XIV, relinquens tres filios, Mehemet Cselebium, Musium et Krischium. Post Temirum imperavit Mehmet Cselebia filius Bajazeti, annorum 20).

Приѩть царьство Моүсиѩ. (**Сего лѣта** — 6909 =1401 — **приѩть царьство Моүсиѩ.** St. XIII, 5).

---

[1] Овде мора бити да је испуштено нешто при преписивању, јер се овај летопис находи у препису Верковићевом у народној библиотеци.

Вь лѣто 6911 сепьтемьбриꙗ .г. (августа .ла. St. VI) оукраде Родопь (Радопь — Ѧакь. St. XIII, 4. — Ѥдронь, St. XIII, 5.) Гюргꙗ Вльковикꙗ (Деспотс) изь .соужьньства оу Цариградоу (Голаћанинмь, Деч. — Hoc eodem anno — 6910=1402 — in Rodope suffocatus est Georius Vlkovich, ex capitivitate Constantinopolitana [rediens]).

И то ждє лѣто бысть бои Деспотовь сь Тоурьци и сь Гюрьгиємь Вльковикиємь на Триполиє (Дрѣнополю) ноємвриꙗ .ка. (.к. Гр. 1, St. IX. β. — И то лѣто разби Деспоть Стефань цара Моусию на Дрѣнополю — Триполю — in Tripolio infra Grachanizam — ноємьбьриꙗ .ка. — Разби Моусиꙗ Стефана на Триполю. St. XIII, 5).

И вь то лѣто (6912=1404, St. VI. Ar. 3. — 6916 =1408 Ark III) плѣни Деспоть Стефань Ситьницоу на Косовоу.

На лѣто ожени се Стефань Лазаревикь оть града Галата, дьшти Кантакоузина Палеолога.

1405. Вь лѣто 6914 (6915=1406. Гр. 1, Шаф. С. St. VI. Ar. 3.—6916=1407, St. XIII, 2.) прѣстави се госпогꙗ кнегинꙗ Милица, мати Деспота Стефана (conjux Lazari), зовома иноуьскыи кура Еугениꙗ, ноємьбьриꙗ .аї.

1406. Вь лѣто 6914 прѣстави се Никодимь Грьуьнкь на рождьство Христово. St. VI.

1408. Вь лѣто 6916 (6914=1406. Гл. XI, St. XIII 3. — 6915=1407. Давид.) ськоньуа се (прѣстави се) Грьгоурь Вльковикь, брать деспотоу Гюргю марта .дї. (Гргоурь .г. сынь Влька Бранковикꙗ).

Вь то жде лѣто бысть зла зима. (Вь лѣто 6916 бысть зла зима, и сиє лѣто бысть Влковь пл̇ѣнь. Чт. II).

1409. **Вь лѣто** 6916 (6919=1411 St. XIII 2). **июна .л. плѣнише Тоурьци сь Вльком Лазаревикемь Срьблие (Плѣни Вльк .в. сынь кнеза Лазара — Вльк Княжикь — сь Тоурьци Србле — срьбьскоу землю).**

1410 **Вь лѣто** 6918 (6920=1412, St. XIII, 2). **июния .ѕ.** (**.гі.**, Ar. 3; — **.є.**, St. St. XIII, 5; — **июлия .ѕ.** St. VI, Ar. 3; — **.ѕі.** Гл. XI, — **маия .єі.**; St. XIII, 2.) **закла царь Моусиа Влька Кнежикa (Кнежевика — Лазаревика) и Лазара Вльковика сестричика моу, брата Гюргиека оу Пловьдиноу.** (6918=1410. Vuk et Lazarus cum Turcis populantur terram Servicam fratris sui Stephani Despotae. Illi ergo adduxerunt Turcas adversus Serviam, et spolia innumerosa abstullerunt; verum et ipsi periere, accepta enim mercede suorum factorum, interfecti sunt in resurrectione Christi. Sed et sororium fratris Georgii in Plovidna, Mussja ille occidit, 6 Julij. Narratur, quod cum non haberent fratres illi religiosum virum qui eos expiaret, idcirco eos invicem divisos precatos Deum esse, et ita capite plexos, post unum annum transactum [adeoque 6919 =1411]).

1411 **Вь лѣто** 6919 (6918=1410, Гл. XI, Деч.) **июния (июлия,** St. VI, IX β, γ, Ar. 2, Деч.) **.є. (июлия .ѳі.**, St. XIII, 4) **оудави царь Моусиа брата си** (Mehmed) **Ѵлапию (Ѵелебию Моую** — posteaque imperavit Mussia tres annos).

1412 **Вь лѣто** 6920 (6921 = 1413, Ar. 2) **иенвара .і. доиде (ходи) проклети царь Моусиа подь градь Ново Брьдо и не прими га.**

1413 **Вь лѣто** 6921 **царь Моусиа разби деспота Стефана на Врьбьници, и расипа Кроушевьць и Петроус и**

Сталакь и Копрнꙗнь и Скопию и дроуге градоке. И безь чисала множьство рода христиꙗнскаго оуби сабломь (изсѣче — покла и изгоуби).

Вь то жде лѣто (6922=1414, Ar. 2) Моусиꙗ расоу Бльгаре и прѣсели априла .кг.

Вь то жде лѣто (6922=1414, Шаф. D. E. Гл. XI, Деч. Ark. III) .ї. (.є. Ar. 3, St. VI) юлиꙗ (юниꙗ .є. Гр. 1) загыбе царь Моусиꙗ оть брата соултана Кришчию и оть деспота Стефана Лазаревикꙗ на рѣцѣ Искьроу подь Копрыꙗниемь. (Оудави Кришчиꙗ брата Моусию на Искьроу юлиꙗ .є., St. IX, β. — Вь лѣто 6923=1415 царь Моусиꙗ погыбе. St. XIII, 2).

И то лѣто оцари се Кришчиꙗ.

Вь лѣто 6922 октомвриꙗ .кг. доги Гюрагь изь Солоуна града.

Вь то жде лѣто прѣнесоше госпождоу деспотицоу Юленоу оть Солоуна деспотоу Гюрьгю вь женоу декемвриꙗ .кѕ. Вь то жде лѣто ожени се Гюрьгь Вльковикь. — (Вь лѣто 6923 = 1414 ожени се господинь деспоть Гюрьгь Декемьвриꙗ .кѕ. Ar. 3).

1418 Вь лѣто 6926 (6927=1419, Ark. III) сьздана бысть Ресава. (Оуселише се оу новоу лавроу Ресавоу светыие Троици)

1419 Вь лѣто 6927 феврара .д. (иноуариꙗ .а. Деч; .ла., St. IX, γ, St. XIII, 5) оумрѣ Мирьча (Мирьчета господинь Влахомь) воевода влашкыи. (Вь лѣто 6926=1418 прѣстави се великыи воевода оугровлахииискыи Иоань Мирча гюнвара .ла., Ar. 2, ноемьвриꙗ .ла., St. XIII, 4. — Вь лѣто 6928 постизаеть сьмрьть воиводоу Мирьчоу, St. XIII, 2).

1421 Вь лѣто 6929 (6927 = 1419 Гр. 1) авгоуста .еі. плѣни Влахе (ꙁемлю влашькоу) соултань Кришунꙗ.

1422 Вь лѣто 6930 (6929=1421, Ar. 2; 6931=1423, St. XIII, 2) априла .кн. (.кз. St. VI) оумрѣ Бальша господинь Ꙁете. (Прѣстави се ꙁетьскыи господинь).

И то лѣто (6929=1421, Ar. 2; 6931=1423, St. XIII, 2) погыбе (оумрѣ) соультань Кришунꙗ июлиꙗ .в. (.ві. St. VI).

Вьцари се сынь ѥго Моурать.

Вь лѣто 6931 сепьтемьбриꙗ .зі. (6927=1419 ꙗноуариꙗ .ка. Ark. III) оумрѣ царь бльгарьскыи Коньстаньтинь.

Вь то жде лѣто (6930=1422, St. XIII, 5] доходи деспоть Стефань Лаꙁаревикь подь Скадарь и не полоучи ништо.

1425 Вь лѣто 6933 (6932=1424, Ar. 3; 1434=1426, Шаф. С.) априла .ді. прѣстави се госпожда Марыꙗ Вльковица, сестра деспотоу Стефаноу, и мати деспотоу Гюрю.

1426 Вь лѣто 6934 (6933=1425, Деч; 6935=1427, St. IX, γ) ходи царь Моурать подь Кроушевьць и плѣни (поробн) Срблѥ.

1427 Вь лѣто 6935 (6936 = 1428, St. XIII, 2) июлиꙗ (июниꙗ, St. VI, Гр. 1) .ѳі. (.иі., St. XIII, 2; .и. St. IX, β) прѣдь Илиѣмь дьноу вь петькь вечерь, свитающтои соуботѣ, прѣстави се благоучьстивыи господинь Срьбьлѣмь и вьсѣмь странамь подоунавьскыимь деспоть Стефань Лаꙁаревикь вь градѣ Бѣльградѣ и болань бысть .г. лѣть оть ногоу, господинь Срьбовь. И господьствова лѣть .лн. (.лв. St. IX, β; .лѳ., Гр. 1), и многь плачь Срьблѥмь (родоу христиꙗньскомоу) остави, ꙗко быти ѥмоу беꙁьплодьноу и остави ꙁемлю беꙁь главе. И вьроучи

ꙁемлю сестричикю своѥмоу Гюргю Вльковикю (ꙁа што не имѣѥ рода, векь имагꙗше сестрикꙗ Гюргꙗ Кльковикꙗ, те остави на нѥга ꙁемлю своѥ да нюмь облада. — . . . Quando Amurat populatus est Serviae terram quinto anno regni sui, tunc Despota Serviae Stephanus dolores pedum passus est, multo acerbiores quam antea, ideoque vocavit nepotem suum . . . . Et eo die quo obiit, fuit Belgradi tempestas horrida et inaudita; tenebrae quales nunquam antea, incubuerunt adeo, ut per omnem Serviam esse videretur; quae tenebrae ut transiere, lux adeo invida apparuit, ut omnes admirati sunt).

1428 Вь лѣто 6936 (6935 = 1427, St. XIII, 5) одеспоти се Гюрьгь Кльковикь и бысть вьторыи деспоть великыи, и царьствова .кѳ. (.ѳі. St. XIII, 4) лѣть. Сьи Гюргь деспоть роди .г. сины сь соупроугою своѥю Ѥри-ною госпогiомь и дьшери .в. Прьвыи сынь ѥго Грьгоурь, вторыи Стефань, третии Лаꙁарь, прва дьшти ѥго Мара, иже дана бысть вь женоу цaроу Тоурьскомь Моуратоу. И испроси Марꙗ оть цaрꙗ Моурата ꙁемлю кодь Солоуна поꙁаради читлоука манастиремь, и то даде, и до дьньсь содрьжать мaнастири светогорьскыи и сь тимь окьрмлѣние имѣють. Вьтора дьшти ѥго дана бысть оу Нѣмце (на Оугрѣ) ꙁа Орхианꙗ кнеꙁа (кралꙗ) нѣмьчьскaго. И тьи синови деспотови погiоше ꙁа сестромь оу походе и оуꙁдрьжа ихь царь Моурат. ꙁеть иниховь, Грогоура и Стефана, и царь инхь оба ослѣпи (и има очи иꙁвaди).

Вь то жде лѣто (6937 = 1429, Гл. X; 6935 = 1427, St. XIII, 4) отьврже се Ѥремиꙗ оу Голоубьцоу и даде га Тоурьком (и даде се Тоурькомь на иx слоужбоу), и плѣниише Браничево декемьбриꙗ

.а. (.в. Деч. St. IX, γ; — **нoıeмьвpнıа .а. дьнь**, St. XIII, 4).

1430 **Вь лѣто** 6938 **гıенвара .а. понедѣльникь оупали се цѣхь средьникь иже...** (**То жде лѣто** — 6939 = 1431 — **оупали средьникь нжь оу Ѯапланиню**).

Вь то жде лѣто (6939=1431, Гл. X; 6942=1434 St. XIII, 5) **прими царь Моурать** (**приıеше Тоурьци**) **Солоунь по силѣ марта .кѳ.** (.ѳ., Ar. 3), **вь недѣлю цвѣтьноу, и бысть много пролитиıе крьве.**

Вь то жде лѣто сьѮидань бысть градь Смедерево вь третиıе лѣто царьства деспота Гюргıа.

1432 **Вь лѣто** 6940 **ходи царь Моурать на Оугре подь Брашево.**

Anno 6940 venit Murat sub Brassevo. Audiens czar Murat morteni Stephani, venit adversus Serviam cum exercitu magno, et coepit urbem Crussevacz arcesque circumpositas, quae se ei subdiderunt. Abiit etiam contra Novobrdo ad Srebrnigrad, verum nil perfecit, et urgente jam hyeme rodidit. Despota itaque misit ad eum, Feciales orans pacem pro reliquis quae sibi remanserant. Ille ergo aliqua loca, post factam pacem, reddidit Despotae. Nec tamen sufficiebant haec mala Serviae, venit insuper et Rex Ungariae adversus Belgradum, urbem Regiam illustrem, quem locum post pacem factam, ipse Despota tradidit regi Ungariae ob metum Turcarum. Tunc et quaedam signe apparuerunt.

Primum signum urbi malum annuntians. Vesperi, sera nocte, necdum nobis dormientibus, repente ex parte altera Savi, quasi strepitus tubum auditus est, isque semper augebatur, propiusque accedere videbatur, donec et prope urbem et in urbe ipsa auditus

est. Duravitque id horis tribus, comunisque opinio erat: quasi exercitus iret contra urbem.

S cundum signum: Imagines volabant ex templo sursum, in quibus Christus pictus erat, B. V. et Ivannes. Hoc signum nonnolli in bonum vertebant, sed malum fuit.

Tertium signum: Incubuit urbi quasi ex coelo delabens flamma, quae tunc rursus dissipabatur in aere. Ante haec turbo Ecclesiae tecum dejecit et multas domos humiliavit, ipsamque domo sovris Stephani spoliavit tecto. Post haec etiam quidam ex portibus Mysiae veniens, et ipsum tamque fatum fingens, (revera autem opera ejus pietatem testabantur) hic ergo per urbem omnem discurebat noctu dieque flens amarissime et inclamans: „O male! male!“ et „ve! ve“ Visus is est etiam a Georgo Despota, qui et ipsi, pro more suo solenni, largam elemosinam donavit. Atque haec signa pertinebant non solum ad Belgradensem urbem, verum et amissionem universae Serviae praedicebant. Nec enim diu post, Serviae, Deo permittente, amissa est.

1433 **Вь лѣто** 6941 (6940=1482 St. IX, β, St. XIII, 3) **июниꙗ .ӡі. вь срѣдоу помрьче сльньце вь полоу дьне (вь чьсь .ӡ. [.ѳ.] дьне) по вьсеи вьселѣнѣи (и бысть мракь нь часе мноѥ, кроугь сльньцоу .ке. лоуне .ѕ.) и ӡвѣӡдамь ꙗвльшимь се ꙗко вь нощи и быше оусови мноӡи ӡѣло.**

1434 **Вь лѣто** 6942 (6941 = 1483, Ark. III) **априла .к. оудаде десьпоть Гюрьгь дьштерь свою Кантакоуӡиноу ӡа Орлиха.**

Вь то жде лѣто (6943=1435) **декемвриꙗ .ѕі.** (.ѕ. Ark. III) **потресе се ӡемлꙗ.**

1435 Вь лѣто 6944 сепьтемврия .д. оудаде деспоть Гюрьгь дьштерь свою Мѧроу цѧроу Моурѧтоу.

1436 Вь лѣто 6944 (6943=1435, Art. III) оумрѣ Радославь Михалѥвикь, великыи воивода, гєнвара .д.

1437 Вь лѣто 6945 коньча се Калоꙗнь Роусота априла .ѕї. (quo anno — 6944=1436 — obiit Calojam Russota post pascham die mercurij, et corpus ejus allatam est ad SS. Trinitatem, ubi hodieque quiescit illaesum).

Вь то жде лѣто бысть пришьствие цара Моурата сь Власи на Оугре подь Сибинь, и ѕлѣ пропаде, коиска моу махомь иѕгыбе а самь оутѣче. (И то лѣто побѣже царь Моурать исподь Сибиниꙗ).

Вь то жде лѣто бысть ѕли понедѣльникь.

Вь то жде лѣто (6934=1435, St. VI, Гл. X) попѧли Ѕоупровикь Влькашинь (попѧлише Оугри) царека (тоурьска) дрѣва подь Кроушевьцемь, и рѧѕби Али-бега подь Смедеревомь на Годомнию (Годолиноу) Аврамовикꙗ.

Вь то жде лѣто (6941=1433, St. IX, γ; 6944=1436, Шаф. С. Гл. X и XI, St. VI и XIII, 5; Деч. Гр. 1. Ar. 2 и 3, Ark. III; 6946 = 1438 St. IX, β) оумрѣ Жигмоундь краль маџарьскыи октомьвриꙗ .ї.

1438 Вь лѣто 6946 (6944=1436, Гр. Гл. X и XI, St. VI и XIII, 3, 4 и 5, Деч. Шаф. С.) царь Моурать плѣни (рѧѕби) Срблие авгоуста .а.; плѣни и попали Коучево и Брѧничево и прими градь Борьчь (Боракь, Борча) и Раваницоу, и расипа Острьвицоу (и танастир Рѧваницоу).

Вь то жде лѣто иѕгорѣ Скопие и вьниемь много доушь сьгорѣ.

Anno 6946 processit Murat adversus Thessaliam, et Thessalonicam multis diebus obsedit. Thessaloni-

censes ergo, accepta fide incolumitatis, se pacifice dediderunt. Nec cessavit Murat male agere, sed processit rursus adversus Serviam cum multo exercitu anno XVII imperii sui, et coepit urbem Smederevo, et Ungariam populatus est.

1439 **Вь лѣто** 6947 **авгѹста .ѕ. на Прѣображеније оубн Єсебегь Авранезовикь Новобрьгѣне на Трнполю. (Н оубнше Тоурьцн Новобргѣне на Трнполю).**

Вь то жде лѣто (6946 = 1438, St. IX, β; 6948 = 1440 Шаф. С. Гл. X, St. XIII. 5.) **прнмн царь Моурать Смедерево (плѣнн Моурать Коуѵево н прнмн Смедерево) августа .нї.** (**.кз.** Ar. 2, **апрнла .кз.** Ar. 3), **н Ресавоу, н нзведе Грьгоура н Томоу (н то лѣто свеза Гргоура н Стефана, сыноке деспотове), н плѣнн оугрьскоую землю н градове разбн.**

Anno 6947 Augusti 27 Georgius Despota, filius Vuki, relinquens dominatus Serviae, fugit ad Ungaros. Propter hanc causam abiit in Zentam, indeque in Bar, et exinde in Dubrovnik. Filii Georgii Despotae fuerunt apud Muratum in Czarigrad. Hos miserat ad viduam Imperatricem et affinem Muratum, is enim eos expetierat multis juramentis, promittens se illoesos remissurum incolumesque ad patrem. At mentitus fidem fefellit, et in resurrectione domini eos ligavit, et misit Dimotichum, et inde Coppadociam. Tunc quidam ex familiaribus rarum consilium dedit, ut eos coecari claudatque; id quod ipse etiam jussit, et mali consiliari missum ab opus exequendum sine more misere, nefors mandati sui czarum poeniteret. Qui revera etiam poenitens, misit alium rursus qui alios excoecaret, his vero parceret. Verum qui primo missi

fuerant jam opus perfecerunt, nil itaque mitiora mandata profuere, quia sero. Itaque amisere ii occulos 8 May.

Кь то жде лѣто (6946, St. IX, 8; Ark III.) маиа .є. оумрѣ на Ковиловоу краль Алберта (Алиберта) Маџарьскыи.

1440 Вь лѣто 6948 ходи царь Моурать под Бѣльградь, и не оуспѣ ничьто (и враты се, не оправи ништа).

Anno 6948 constitus est in Ungaria rex Vladislav Ledianin.

Кь то жде лѣто (6940=1432 St. XIII, 2.) оумрѣ Дань воєвода июниа .а. храбровавь добльєствиѣ на Иꙁмаилти.

Вь то жде лѣто иꙁбише Тоурьци Новобрьдьскоу конскоу на Макрешоу.

Вь то жде лѣто доиде деспоть Гюрьгь оть Оугрь оу Барь и оу Ꙁетоу.

1441 Вь лѣто 6949 (6948=1440, Шаф. С. Ar. 2; St. XIII, 3; 6946=1438, St. IX, β.) сьвеꙁа царь Моурать Грьгоура и Стѣпана и Томоу на вьскрьсеније Христово по томь ослѣпи ихь маиа .и. (мѣсеца маиа ослѣпи .в. по пльти брата).

Вь то жде лѣто 6949 июниа .ка. (июниа .кꙁ. Ar. 2 и 3, Гр. 2) вьторьникь прими Хадомь баша Ново Брдо и инє (окрьстьне све) градове срьбьске и ꙁемлє (све срьбьске градове).

Вь то жде лѣто отиде деспоть иꙁь Доубровьника на Оугрѣ.

1442. Вь лѣто 6950 оуби Іанкоуль (Іанко) воєвода Меꙁить-бега на Власѣхь, марта .кє. (.к. St. IX β, — .кѳ. оу недѣлю Ar. 3) Eodem anno — 6949=1441 — Jancus cecidit Mesit Passam ad Jalovnizam in Valachia. Audiens vero Gjurg Despot de

Rege Vlabisslao, de Ragusa venit in Ungariam. Rex Vladislav inamoratus est in Gjurg Despotam et studuit ei ferre auxilium malisque eius mederi.

Вь то жде лѣто (6951 = 1443, Ar. 2) бысть Хадоумь баша подь Бѣлградомь и сьзида град Жрьновь (Жрьновьнь, Жрьвовань) на Доунавоу.

Вь лѣто 6951 септемвриа .ѕ. (.в. Гр. 1, St. IX β; — .ке. St. VI) бои бысть Ꙗнкоулоу и Хадомь-баши (разби — оуби — Ꙗнко Хадоум-пашоу) на Ꙗловницѣ (на Ꙗловнице на влашькои земли) а башоу оуби.

Вь то жде лѣто сьвезаше Тоурьци (своза Моурать) Влада воеводоу, и поставише Мирьчоу. Издаде Басараба и главу емоу отьсѣче. Того ради Тоурьци плѣниише влашькоу землю и Трговиште попалише.

1443 Вь лѣто 6952 изведе деспоть кралꙗ Владислава и Ꙗнкоула (Ꙗнка) воеводоу, и воеваше на Златицоу, на цара Мехмеда, ноемврина .г. (Изиде деспоть Гюрьгь сь Оугры — сь кралемь Владиславомь и Ꙗнкоуломь — Доунавь прѣшьдь — secunclum Danubium in Valachiam, et inde in Bulgariam — на Златицоу и разби башоу подь Нишемь).

Вь то жде лѣто разбише деспоть и Ꙗнкоуль (разби Ꙗнко — Ꙗнкоуль) Хадомь-пашоу оу Коуновьници.

1444 Вь лѣто 6952 феврара .аї. оуторьникь плѣни тоу Изгоуровикь и поробн и исѣче Ново Брдо (И обориша Тоурци Ново Брдо. Вь тожде лѣто плѣни его Тауть, и исѣче воискоу срьбьскоу на Ситницѣ. И тоу зимоу погибе новобрьдска воиска на Рибарѣхь.

Вь то жде лѣто оумири се деспоть сь царемь мѣсеца августа .еї.

Вь то жде лѣто (6950 = 1442, St. XIII, 3) **деспоть Гюрьгь прими опеть Смедерево и Коупиново и Ново Брдо и вьсоу срьбьскоу ꙁемлю и државоу (прими опеть Срьблие) и оулѣꙁе оу Смедерево авгоуста (априла,** Ar. 3) **.кв. (.кг.** St. VI. Гр. 1).

Вь то лѣто 6953 **октомбриꙗ .кв. (.кг.** St. IX β) **погыбе краль Владиславь на Варнои. (Оуби царь Моурать краліа Кладислава на Варьновоу и плѣни бльгарьскоу ꙁемлю. — Иꙁлѣꙁе краль Кладиславь и Ѩнкоуль воѥвода и бысть бои на Варне и ꙁагыбе краль Владиславь).**

1446 **Вь лѣто** 6955 **декемвриꙗ .нї. (.кꙁ..** St. XIII, 3. Шаф. D. Ar. 2 Деч.). **донесоше госпожеоу Ѥленоу оть Моурниѥ Лаꙁароу, и вѣнчаше ю и сьномь деспотьства (ожени се велики деспот Лаꙁарь — Деспотовић Лаꙁарь — и постави се деспотомь срьбьскынмь — кралюмь — декемвриꙗ .кꙁ.)**

И потресе се ꙁемлꙗ два пута.

1448 **Вь лѣто** 6956 **ходи царь Моурать на Моурею.**

Вь лѣто 6957 (6956, Ar. 3) **раꙁби Тома краліа босьньскога Томаша сеньтемьбриꙗ (декембриꙗ,** Ar. 3) **.sї.** (.s St.. VI).

И вь то лѣто прѣстави се ѥпископь кроупьнитьскыи Ѩковь мѣсеца октомбриꙗ .в. Moritur quoque Exarcha et metropolita Grachanski kir Dositheus, et S. Lucas Apostolus translatus est Gachanizam.

Вь то жде лѣто раꙁби царь Моурать (secundo) **Ѩнкоула воѥводоу на Косовоу, октомбриꙗ .нї. (.и.** Ar. 3. — **сьтворише бои .г. дьни, .г. ношти, секоше Тоурьци Оугре и Чехе, октомбриꙗ .нї. — Бысть бои на Ситьници, царь Моурать и Ѩнкоуль, октомбриꙗ .нї. И оубиѥнь бысть Ѩнкоуль).**

ДРУГА ПОЛОВИНА XV СТОЛЕЋА

1451 Вь лѣто 6959 феврѧра .д. оумрѣ (погыбе) царь Моу-
рать и цѧрьсткова .ѳі. (.к. Ark. III; .кѳ. Деч.) лѣть.
По семь же приемлѥть цѧрьство сынь ѥго Ѵеле-
пиѥ (Ѵалапиѥ) Мехмедь, и оустрьмин се с мно-
гою тисоуштою кои, и светыи ꙁлати Цьриградь
приемлѥть, и тѣлеса светыихь много ськроушив вь
1453 лѣто 6961 маиѥ .кѳ. вьторьникь. Прѣжде того
примоутиѥ априла .ѕ. пѧде слана вьсоудоу и
оуꙁьноби вьсоу ꙁемлю. (Вь лѣто 6951=1453
прими царь Мехмедь бегь Цариградь оу Коньстань-
тинѧ царѧ грьчьскаго [оть Грькь] и тоу бысть
иꙁлитиѥ крьвь грьчьскиѥ, — Гл. XI, X, St. VI,
IX β, XIII 3 и 5, Ar. 2 и 3, Шаф. G, Гр. 1;
—6963=1455 Шаф. D. E).

1452 Вь лѣто 6960 прими царь Мехмедь царьство и
сьгради нови градь выше Цариграда.

Вь то жде лѣто врати Мехмедь царь Топлицоу и
врати деспотоу Гюрьгю синове ѥго иꙁь соужь-
ньства Грьгоура и Стефанѧ ослѣплѥни.

1454 Вь лѣто 6962 июлиѥ .л. прими царь Мехмедь бегь
опеть Топлицоу и плѣни Срьблѥ и расипа Острьви-
цоу и плѣни до Смедерева и ꙁбѣгь омольскыи.

Вь то жде лѣто Мехмедь царь плѣни Радича бль-
гарьскаго воѥводоу оу Софии.

Вь лѣто 6963 октомвриѥ .г. оухвати Ѩикоулъ Фе-
риꙁь бега (Фериꙁь-беговикѥ) оу Кроушевьцоу, и
Скобалиќь оуби Тоурьке оу Банѥ, септемвриѥ .кд.
оуторьникь. По томь ноѥмвриѥ .ѕі. пригиѥ баша
на Киселиие (плѣни баша Кисилииоу) и Николоу
Скобалиѥ оухвати, и бысть плѣноу многоу. (6962
=1459, Ar. 2; 6952=1444 Ark. III.

1455 Вв лѣто 6963 июниꙗ .л. на покладе приꙇи царь Мехмедь Уаланиꙗ градь Ново Брьдо, и погыбе Петарь Ковачевикь под Срѣбрьницомь вь Босни одь Димитрꙗ Радоевикꙗ маиꙗ .є. (.ѕ. Гл. X). Та же июниꙗ .ѳ. приꙇи царь Призреньць и Призрень стари июниꙗ .ка. вь соуботоу, и Бихорь оу Загорю, и градь Липлꙗнь на Косовоу и Ситьницоу и дроуге градове и мѣста и множьство рода Христиꙗнскаго поразⷦи (покла и изгоуби. — Вь то жде лѣто приꙇи царь Мехмедь-бегь Ново Брьдо и Ситницоу — и вьсю Ситьницоу — вьсе гредоке ситьничке сь окрьетьныими градовы июниꙗ .дї.)

Вь лѣто 6964 (6963 = 1454, St. IX, β) оухвати Силоꙗгевикь (Свилоевикь) Михаиль деспота Гюргꙗ оу Коупиникоу (оу срѣдоу и рани га оу роукоу, и свезе єга оу Бѣлиградоу).

1456 Вь лѣто 6964 генварꙗ .еї. вьторьникь конча се воєвода великыи Димитар Краньковикь.

Вь то жде лѣто вькради се краль Владиславь сынь Альберьте (Алиберьте) мартꙗ .еї. (.иї. Ar. 3) и митрополить кирь Атанасиє Фрашакь вь великоу соуботоу, и воєва Воукосавь Гоѣдиникь июниꙗ .ка.

Вь то жде лѣто бысть сьмрьтоносиє оу Новемь Брьдоу.

Вь то жде лѣто июлиꙗ .кв. разбиєнь бысть царь Мехмедь подь Бѣльградомь одь Юнкоула, и стоꙗше .в. звѣзде опашите, єдна одь запада и дроуга одь вьстокꙗ. (И то лѣто оуказа се репатꙗ звѣзда, коꙗ досезаше до землиє. — Вь то жде лѣто разби Юнкоуль воєвода царꙗ Мехмеда подь Бѣльградомь с крьстоуши — тьгда сь Юнкоуломь бѣше множьство крьстоушь — .кв. июлиꙗ (июниꙗ) вь четврьткь и оухвати моу пашоу.

Вь то жде лѣто по ютрени .г. недѣлю вь срѣдоу августа .аї. (априла .еї., Аг. З; — августа .кѳ., Деч.) ськонча се великыи воевода Хоньдь Ѩношь оу Бѣльградоу Стономь.

Вь то жде лѣто изгорѣ Рѣсава.

И то жде лѣто бысть чоума по вьсеи ꙁемли.

И то жде лѣто бысть гладь крѣпькь по вьсоудоу.

Вь лѣто 6965 ꙁагыбе Орлихь оу Бѣльградоу одь Свилоѩгиевикѩ и одь Ласлова Ѩнкоуловикѩ ноемкрия .ѳ. вь срѣдоу. Кралѩ Владислава свеꙁаше. (Оубише Оугьри кнеꙁа цильскога Орлиха [оубише оугьрьскаго господара Орлиха кнеꙁа нѣмачьскаго — ꙁакла Лаславь кнеꙁа (кралѩ) нѣмачкога Орлиха — оуби Ѩнкоуловикь Лаславь сь Оугри Орлиха кнеꙁа нѣмачкога] оу Бѣльградоу и кралѩ Владислава свеꙁаше. — Ꙁагоуби Силагь Михаиль Орьлеха оу Бѣльградоу ноемьврия .ѳ., а кралѩ Албертоу и Ласлова Ѩнкоуловикѩ свеꙁа).

Вь лѣто 6965 декемврия .кд. (.кꙁ. Шаф. G) вь петькь .ꙁ. (.е.) чьсь дьне ськонча се (погыбе) благочьстивыи господинь деспоть Гюрьгь in urbe Smederevo и царствова лѣть .кѳ.

Вь то жде одеспоти се (постави се деспотомь) Лаꙁарь сынь Гюргѩ деспота Срьблюмь (сынь Гюрьгиевь млагьи).

1457 По томь гиенвара .и. коюва Димитарь Радоювикь.

Вь то жде лѣто оуби (ꙁакла) краль Владиславь Ласлова Ѩнкоуловикѩ, а Матеѩша свеꙁа. (И вь то лѣто ослободи се краль оть соужьньства оу градоу Боудимоу, и оуби вьсе невѣрнике своє марта .гї. — То лѣто ꙁакла краль Владислава оу Боудимоу).

Вь то жде лѣто оумири се Мехмедь царь и деспоть Лаꙁарь гиенвара .еї. И прими Лаꙁарь Ковинь вь

Банатѣ и ине градове побрежьке (и вьсѣ побрежие) априла .кд. (.ка. Ar. 3).

То жде лѣто коньча се госпогꙗ деспотица Ѥрина оу Роудникоу маиꙗ .г. вьторьникь. И кь тоу ношть (ть дьнь) одьбѣже одь Роудника кь цароу Мехмедь-бегоу на портоу Грьгоурь и царица Мара сестра деспота Лазара и Тома сихь оуꙗць.

И вь то лѣто погыбе срьбьска воиска на Тамишоу маиꙗ .зї. (.кє. Гл. X) оу недѣлю.

1458 Вь лѣто 6966 коньча се (прѣстави се) господинь Срьблѥмь деспоть Лазарь, генкара .к. вь петькь, .д. час ношти (.кк. вь четврьткь, Шаф. C. — .кл. Ark. III), царьствоуѥть сь отьцем .ї. лѣть и .кѕ. дьни самь же царьствуѥть .а. лѣть и .кѕ. дьни.

Вь то жде лѣто (6967=1459 Шаф. C) приѥмь начельство срьбьскои земли (срьбьско) Михаиль Богокинь (Абоговикь Ангьеловикь) бывши великыи воѥвода деспота Лазара, феврара .кг. (.г. Шаф. D. Деч.) и царьсткова же (заѥдьно) сь госпождею вь коупѣ деспотицомь Ѥленомь и Стѣпаномь братомь деспота Лазара. И низложень бысть Михаиль сь кралѥвьства марта .ла. (.ка. Деч. St. XIII, 4) дьнь. И приꙗть начельствь Стефань брать Лазаревь. (И то лѣто [6967 = 1459, Гл. 1] приим начельство срьбьско кнезь Стефань сынь Томаша кралꙗ, марта .кє. [.ка.] вь срѣдоу великоу).

Вь лѣто 6967 сепьтемвриꙗ .ѳї. приим царь Мехмедь градь Голоубьць.

Вь то жде лѣто октомвриꙗ .єї. свеза Матеꙗшь Ꙗнковикь краль Михаила Силоꙗгекикꙗ (Свилоѥвика) оу Бѣльградоу (оу Карловцѣхь). Краль Матиꙗшь бысть сынь Ꙗнкоулов, иже свеза оуица. Прѣжде того вькрали се июлиꙗ .к. (И вь то жде лѣто — 6966

— вькрали се Матиашь Юнкоуловикь мѣсеца нюниꙗ. Гр. 1).

Вь то жде лѣто (6965 = 1456 Гр. 1; 6966=1475 Аг. 2 и 3) оумрѣ краль Владиславь сынь Алибертинь ноємврия (маиꙗ Гр. 1) .кг. оу Чесѣхь. Вькрали се Матеꙗшь.

1459 И то жде лѣто (6966=1458, Аг. 3, Гр. 1) прими Махьмоудь баша Кишесакоу градь и Голоубьць и Жрьновь (Жрьновьнь), и Рѣсавоу и Бѣлоу Стѣноу маиꙗ .кє. (.ла. Гр. 1), и плѣни Срѣмь и попали Димитровицоу. [И то жде — 6966= 1558 — лѣто прими баша градь Ресавоу [и ине градово срьбьске] маиꙗ .ї. оу срѣдоу дьнемь, а оутрѣ вьзнесеније господьнје бѣше, по том же и Голоубьць, и царь на Моурею воєва. Аг. 2).

Вь то жде лѣто оудаде деспотица дьштер своју Јеленоу за кнеза Стефана сына Томаша краља босьньскааго.

Вь то жде лѣто сьринноуть бысть сь прѣстола оть своєго храниєниꙗ Стефань брать Лазаревь. Изгнань бысть изь отьчьства априла .и. (И то лѣто изьгьнаше господина Стефана изь отьчьства родитель своихь трьклѣти и злоотьстиыи невѣрьници априла .и. — И то — 6966 — лѣто изьгнаше властелице сынове деспотове Стефана и Грьгоура изь отьчьства, и властелице злѣ погыбоше нюлиꙗ єї).

И вь сије лѣто бысть курнопасха.

Вь то жде лѣто прими (оузе) царь Мехмедь Чалапиꙗ Смедерево (и друти поуть) нюниꙗ .к. (.єї. St. IX, β; нюлиꙗ, Аг. 3.] вь срѣдоу дьнемь.

И то лѣто плѣнише и оужегоше Тоурци манастирь Милешевоу мѣсеца ноємвриꙗ .иї.

Вь лѣто 6968 октомьвриꙗ .єї. понедѣльникь падоше

ширине оу горьнѣмь цѣхоу и погыбоше много люди, мнози же и незнаше се.

Вь то жде лѣто октомврия .sї. коньча се господинь Грьгоурь сынь деспота Гюрьгꙗ аньгельскынмь образомь прѣименовань Германь монахь. Грьгоурь деспоть роди Воука деспота, именовань змаи деспот Воукь. А Стефань брать юго слѣпи Деспотовићь роди сь Ангелиномь госпожомь два сына Георьнꙗ и Иоана. (Et Stephanus coecus despota, post patris mortem, abiit in Dalmatiam, ibique accepit in uxorem filiam Saverstiam (?) ex Aranitorum familia, dominam Angelinam, et exea genuit etc.)

1460 Вь то жде лѣто прими царь Мехмедь Мореѥ и многыѥ градови вь ниѥмь мьчю прѣдасть.

1461 Вь лѣто 6969 июниꙗ .кв., .а. чьсь ношти помрьче мѣсець.

Вь то жде лѣто воѥва царь Мехмедь, бегь вь Анатолию и прѣѥ градь Синопь и тако иде на Оузоумь Хасана и не полоучи ништо и вьзврати се на градь Трапезонь и вьзеть юго.

1462 Вь лѣто 6970 (6972. Гл. X) фебрара .кд. загыбе конь Воучиѥга трьна од Санжака бега Мавро Трикальскыи и Марько Атомановикь и Димитарь Томашевикь.

Вь лѣто 6970 (6969, St. XIII, 4) бысть царь Мехмедь на Влахе на Дракоуловикꙗ Влада (и на воѥводоу Владислава) и не полоучи ништо. Бысть же сь царемь и брать юго Радоуль. (Ходи царь Мехмедь-бегь на Влашкоу землю и прогна Дракоула Влада из землѣ).

1463 Вь лѣто 6971 ходи царь на Влахе и разби га Дракоуль (Драговикь) прѣзь ношть.

Вь то жде лѣто прими землю Амоуреѥ.

Вь то жде лѣто (6970= 1462, Гр. 1. St. XIII, 4) 6973=1465 Деч.) **ходи царь Мехмедь на Синопь и прими Трапезонть.**

То жде лѣто ходи царь на Моурню и ништа не полоучи.

И то лѣто разбише Тоурьци господина Херцега Стефана оу Херцеговиноу на рѣцѣ Брезници и примише захльмскоую землю.

Вь лѣто 6972 **воѥва царь прѣзь Дриноу на Босноу и оухвати кралꙗ Стефана зета деспота Лазара и дасть цароу Смедерево. главоу же ѥмоу отьсече а брата моу и сестроу пороби. Госпожда же ѥго и та зовима деспотица Ѥлача дьшти Лазарева себѣ бѣгьствоу вь дасть на Оугрѣ сь ризницею своѥю.**

Вь то жде лѣто (6971 = 1463 Arc. III, Гл. IX и Гр. 1) **царь прими Бобовацъ и Ꙗице и ине градове косьньске, и плѣни и приде вь Скопие иꙋлиꙗ** (**иꙋниꙗ** Гл. X) **.sї.** (**Вь лѣто** 6971 **прими царь Мехмедь вьсоу Босноу и кралꙗ оухвати и закла. И вь то лѣто приѥше Оугри градь Ꙗице и прогнаше** (populati sunt) **Мачвоу.** Ar. 2 Ark. III).

Вь то жде лѣто (6971, Ar. 2) **прѣстави се Тома Каньтакоузинь шоура деспотоу Гюрьгю и Грьгоуроу иꙋлиꙗ (иꙋниꙗ,** Ar. 2) **.кє. и игоумень рильскыи иеромонахь Иоасаф мѣсеца маиꙗ .к. вь петькь, вь .ї. чьсь дьне.**

Вь лѣто 6972 **ходи царь Мехмедь-бегь на Босноу и разбише га под Ꙗицемь септемьвриꙗ .а. (Вь лѣто** 6972 [6973 Ark. III] **пакы ходи царь на Босноу и градь Ꙗице не вьзмогь ратию оузети побѣже испредь ѥго и Оугри Зворникь рьваше, не примише ѥго).**

И то жде лѣто прелѣтѣ ꙗко огнь оть вьстока на ꙁападь сепьтемвриꙗ .а.

Вь лѣто 6972 декемвиꙗ .иі. оумрѣ оу Ꙗнѣвоу конь Сереꙁа Оливерь Големовикь.

И то лѣто ꙁакла царь косьньскоу господоу июлиꙗ .кв.

1465 Вь лѣто 6973 иꙁневѣри се цароу Мехмедоу градь Ꙗнце и инии градови.

1466 Вь лѣто 6974 ходи царь Мехмедь на Арбанасе и на Скеньдербега Ивановикꙗ арбанашькогь, прѣдь киме побѣже. Та же и градь сьꙁида Конюхь (Новын Градь. — Воюва царь на Арбанасе и плѣни ихь и множьства многа иꙁьсѣче оть нихь, и Скендера иꙁь ꙁемлѣ иꙁьгна и сьꙁида тамо градь рѣкомын Конюхь).

То жде лѣто оуꙁеше Тоурьци црькьвь сашкоу оу Новемь Брьдоу и оучинише метить.

И то лѣто оумрѣ Херцегь Стефань.

1467 Вь лѣто 6975 вьторицею ходи царь на Арбанасе и плѣни Томорницоу (и не полоучи ништо).

Вь то жде лѣто мѣсеца априла .лі. бысть прѣселеније градоу Новомоу Брьдоу оу Царнградь, и по всѣхь прѣдѣлѣхь поморьскынхь.

1468 Вь лѣто 6976 бысть царь прѣꙁь море на Карамановикꙗ (ходи царь Мехмедь бегь на Карамане и раꙁби Гавалоу и ине многые градове тамо, и сьꙁида Кондрадь) и оть тоудоу вьꙁвративь се оуꙁе царь Махмоудоу баши башьство.

Вь то жде лѣто бысть сьмрьтоносије оу градоу Новомь Брьдоу и иноуде.

И вь то лѣто распа царь Арьбанасе (6980 опеть дроуги поуть доходи царь на Арбанасе и на Скендербега Ивановикꙗ) и сьꙁида Гонюхь.

И вь то лѣто оумрѣ Скеньдерьбегь арьбанашькын.

1470 Вь лѣто 6978 прими царь Мехмедь Негрипонть (Негрипось, Єгрибозь) на море бьнетачкыи и приемь главни градь июанꙗ (авгоуста .ꙁ. Гр. 1).

Вь то лѣто (6977=1469, Ark. III) донесоше и Римлꙗне светаꙗго отьца Иоана оть Трьново оу манастирь рильскыи.

1473 Вь лѣто 6981 ꙗви се ꙁвѣꙁда свѣтла сь троусомь гꙗнвара .кв.

И вь то лѣто (6982=1474, St. IX, β, Гр. 1; — 6984=1476, Ar. 3) воева царь на Оуꙁоумь Хасана (на вьстоуьноу страноу) и Оуꙁоумь Хасана оуби и прими градь Карась, и прѣиде рѣкоу Єфрать, и тамо ꙁагыбе баша романиискыи Хась Моурать и иныи мноꙁи сь инмь на рѣцѣ Єфратоу авгоуста .д. вь срѣдоу дьнемь.

1474 Вь лѣто 6982 (6980=1472, Шаф. С. Деч. Гл. XI, St. IX, γ) ходи Ахмать баша на Карамановикꙗ (Рамановикꙗ) и оуби га и прими му .д. градове и вьꙁьмь женоу его и имание (и риꙁьницоу).

То жде лѣто ходи баша Хадомь на Скадьрь. (И то лѣто ходи Хадомь паша — Соулиманъ баша — подь Скадьрь) и сьтвори ꙗгмоу, не полоучи ништо (и не прими га) и оуби га Стефань на своиеи ꙁемли.

И то лѣто (6980 = 1472, Ark. III) оумрѣ Радоуль воевода влашькыи (оугровлахискыи).

Вь то жде лѣто (6980=1472 Ark. III) поиде Мехмедь паша на Стефана молдавьского и иичьтоже не полоучи, нь раꙁбиень оутече, а конскоу моу Власи мьчоу прѣдаше а остале поробише.

Вь то лѣто 6983 прѣстави се проигоумнь рильсыи иеромонахь Дамꙗнь мѣсеца ноемврꙗ .л.

1475 Вь лѣто 6983 ходи баша нꙗ Влахе (на Богданьчевоу

ꙁемлю) и раꙁби га Карабогдань и оть тоудоу попосрамлѣнь вьꙁврати се.

И то жде лѣто приимише Тоурьци Кефоу.

1476 Вь лѣто 6984 ходи царь Мехмедь бегь на Стефана коѥводоу молдавьскога (на Карабогдана — на Богданичевоу ꙁемлю) и раꙁби га (и не полоучи ништо Деч.) и вьꙁврашть се оть тоудоу раꙁори Оугромь Витешкоу Трьпеꙁоу на Доунавоу. Tunc Grgurevich comburit et populatur Sarajevo et Srebernicam et fugerit versus Belgradum. (И то лѣто — те ꙁиме — ходи на Доунавь на .г. каштели, и раꙁвали ихь.)

И то жде лѣто (6988 = 1480, St. XIII, 5) прими краль Матиꙗшь и Воукь деспоть Ꙁаслонь градь на рѣцѣ Сави, иже ꙁоветь се Шабаць феврара .к. (.еї. Гр. 1) и посла конскоу попали (плѣни) Сребрьницоу оу Боснѣ и прегна оу Срѣмь (и плѣнивь прегна оу Бѣльгьадь, и краліца Лаꙁарева дьшти опаде госпогю Кантакоуꙁиноу оу цара, и одоуꙁе ю цар и моучи ю.

И распа Воукь деспоть Ковинь оу Банатоу према Смедеревоу.

И тоу их ꙁимоу бише Оугри и сьградише два града на Годоминьскомь полю.

И тоу ихь ꙁимоу раꙁби царь Мехмедь бегь и приеть те градове и раꙁби ихь.

И тада быст ꙁлаꙗ ꙁима и люта.

1477 Вь лѣто 6985 ходи царь на Карабогдань.

Вь то жде лѣто прѣстави се господинь Стефань сынь деспота Гюрьгꙗ.

И то лѣто ходи паша подь Триполѣ.

И то лѣто ходи царь Мехмедь на Ꙁетоу и сьꙁида градь Подьгорицоу.

Кь лѣто 6986 (6984 St. IX, β, Ar. 2, Ark. III) оудави (оумори) царь Мехмедь Ꙗнию Кантакоуꙁиновика (Новобрдьскогь) сь два брата и .и. синовь вь Цариградоу и отнесе их Палеологь оу Галатоу и ту се оукопаше сектемьбриꙗ .ïs. (.s. Деч. — декемвриꙗ .s. Шаф. F).

И бысть боура вѣтарьна, ꙗко и градоу поколѣбати се.

1479. Вь лѣто 6987 (6986, Ar. 2. Ark. III) ходи царь Мехмедь на (под) Скадьрь и многые кьꙁни градоратние на ѥмь сьдѣлавь и стѣни ниꙁложивь не вьꙁможе ѥго по силѣ приѥти, нь сьмиривь се по томь сь Бьнетци (и) оутькмивь пролѣтню поставшоу, предавають ѥмоу сего кромѣ жители и потрѣбь соуштихь вь нѣмь. И поѥ подь Дривось (Андробось) и прими га, и дроуго мѣсто Криноу.

1480 Вь лѣто 6988 (6986=1478, St. IX, β,) поступи царь Мехмедь Скадьрь градь тврьди на Бони и прими га на вѣрѣ и отопоустии вьсе люди цѣли априла .г.

Кь лѣто 6989 ꙁемлꙗ се потресе вь соуботоу дьнемь октомвриꙗ .кн. и тако тресеше се .ри. дьни (Бысть троусь по вьсеи ꙁемли).

1481. Вь лѣто 6989 оумрѣ Мехмедь бегь царь тоурьскыи прѣко мора прѣма Цариградоу (прѣшдь оть Цариграда сь конньствомь маиꙗ .г. априла .кѳ. вь вьторьникь, Гр. 2. Ar. 3) и царьствова .л. лѣть.

И то жде лѣто прими царьство сынь ѥго соултань (Илдрьмь) Баꙗꙁить мѣсеца того же (Maja) .ѳï. вь соуботоу дьнемь и Ѵема брата си прогна.

Вь то жде лѣто (6992=1484) поплѣни (пороби) Воукь деспоть (Грьгоуровикь) Браничево и расипа Крушевацъ.

Вь лѣто 6989 тресе се ȥемльꙗ октомвриꙗ .нї. (1480) дроуги поуть июниꙗ .кѳ. (1481)

И то жде лѣто ходи Баꙗȥить на брата си Шемь соултана прѣко мора на Карамане, и раȥби моу конскоу, и оуȥе моу риȥниꙉоу.

И то же лѣто бысть чоума многаа ȥа .г. лѣта.

И то же лѣто по много ȥемлю бысть соуродниꙉе оу пшениꙉе, и дрьжа ȥа .г. лѣта.

Вь лѣто 6990 послꙗ царь Баꙗȥить Ахмать башоу на Чема и прогна га иȥ Натолие.

Вь лѣто 6990 ходи царь Баꙗȥит бегь прѣко мора опеть на брата си Шемь соултана, и прогна га иȥь Караманьске ȥемлю, и опеть се врати, и ȥимова оу Дрѣнополю, и тоу ȥимоу оумори веȥира Ахмать пашоу мѣсеца декемвриꙗ .ȥ. дьнь.

Вь то жде лѣто (6991=1483, Гл. X) оудавлень бысть Ахмать паша од цара Баꙗȥита оу Дрѣнополю мѣсеца декемвриꙗ .s,).

1482 Вь лѣто 6990 оубише Тоурци Тоурꙉе на Доунавоу и хватише воеводоу.

1483 Вь лѣто 6991 (7001=1493, Ark. III, Ar. 2) ходи Мехмедь пашꙗ на Доунавь и сьȥида .в. града: Хрꙗмь и Коулить.

1484 Вь лѣто 6992 (6993=1494, Гр. 1) ходи царь Баꙗȥить прѣко Доунава на Карабогдана и прими и обьсѣде свє, и прими Келие градь славьни и добрьи и Акиер'ме и Бѣльградь на мороу и вьсе градове Стефана мольдавьскааго. (Вь лѣто 6991 ходи царь Баꙗȥить на градове воеводе Стефана молдавьскога Келие и Бѣльградь и прими ихь). И то лѣто оумориши се царь и краль.

1485 Вь лѣто 6993 (6992=1454, Ark. III,) прѣстави се Вьлкь Грьгоуровикь деспоть вь Срѣмоу владѣвь (царьствова) .кѕ. лѣть.

То лѣто од Херделꙗ доидоше сынови слѣпаafo Стефꙗна Деспотовикꙗ оу Срѣмь, Гюрьгь и Иоань деспоть. И постави краль Иоана господьствовати вь Срѣмоу; Грьгоурь пострigь се наречень бысть Максимь и светителꙗ сьномь почьтень бысть. Иоань же не по мнозѣ прѣстꙗвлꙗють се.

1486 Вь лѣто 6994 (6990=1482, Гр. 1; 6995=1487, Ark. III,) погыбѣ воевода Дьмитарь Ꙗкшикь на мостоу азавьскомоу вь градоу Смедеревоу, ноемьврии .и. дьнь. (Вь лѣто 6995=1487 згоубише Тоурьци Димитрꙗ Ꙗкшикꙗ на смедеревьскыихь вратѣхь).

Вь то жде лѣто разьбише Татари цареве зетове и вьсоу коискоу царевоу.

Вь то жде лѣто (6995=1487, Ark. III) прѣнесение мошти светаго страстотрьпьца и моученика Стефана сына деспота Гюргꙗ и наречень бысть Максимь, и бысть владика. И то лѣто прѣнесоше мошти Стефа отьцꙗ Максимова и Иоанка вь Коупиникь.

Вь лѣто 6994 разбише Мисиранѣ Анатолию et coeperunt Pascam Herzegovichium, и Вькь наречении Грьгоуровикь ськонча се на Оугрѣхь, априла .ѕі.

Того лѣтꙗ (6995=1487) прими краль Матеашь Бечь априла .зі.

1487 Вь лѣто 6995 (6996=1488, St. XIII, 3) прими краль Матеашь Нови градь, авгоуста .кз.

Вь то жде лѣто загради се Витешка трьпеза каменомь.

Вь то лѣто 6995 оуморише .в. попа и .ӡї. людихь отъ села Поуко..а на порти цареве.

Вь лѣто 6996 (6995=1487 Ark. II) прѣстави се Мара царица дьшти Гюрьга деспота на Крьстовь дьнь, сепьтемврия вь петькь оу Єжевоу.

И вь то лѣто воеваше Тоурци кромѣ цара на Єгиптѣны и оубиени бише тамо многи, и вь работоу вьсхиштени, а иже вьзвратише се соуѥтьни и своихь лишени.

И вь то лѣто Мельникь изгорѣ.

1487 Вь лѣто 6996 потресе се ӡемлꙗ сепьтемврия .ки.

1489 Вь лѣто 6997 прѣстави се великыи воевода Стефань Ꙗкшикь вь великомь градоу Беѹоу генвара .ѕ. (.л. St. IX, γ) вь полоуноштии.

1490 Вь лѣто 6998 (6996. Гл. X;) оумрѣ краль Матеашь Ꙗнковикь оу великомь градоу Беѹоу (Боуднмоу) априла .ѕ. (марта .ѕ. St. XIII, 5) на великыи вьторьникь оу чьсиыи пость.

И то лѣто скоупише се оугрьска господа вьса и много множьство людихь (и господе) на Ракоушь полѣ.

Вь лѣто 6998 поби снѣгь роупьинке оу Ӡапланинию.

1491 Вь лѣто 6999 окради се сынь кралꙗ лешкаго . . . .

Anno 7000 = 1491 devastarunt Turcae campanas et campanilia monti Atho, mense novembriis.

1493 Вь лѣто 7001 (6999=1491, Гл. X] доходише поклисари оугрьскыи (кралꙗ лешкаго) вь Цариградь . . . . соуальтань Баꙗӡита и поврати неколико.

И то лѣто исходи царь сь воискомь на Софии. априла .е. и прѣбыст .кї. дьни и на Коуонешь вьзврашть се плѣни свою ӡемлю ӡа нѣкою сьгрѣхоу.

И вь то лѣто бысть сьмьртоносиѥ по вьсеи ӡемли царевѣ.

(Hoc anno per omnem Turciam pestis saevit).

И то лѣто (6908=1500 Ar. 2] ходи царь на Арбанасѣ и прими Єдинбатоу (Єндевахти) и Мотоунь и прѣгна и прѣѕь море.

1494 Вь лѣто 7002 изьгна царь поклисара бьнетачкогь Балина.

Вь то жде лѣто (7007=1499, Шаф. К) оучинише мечить вь солоуньске црькве светааго Димитриꙗ августа .к. дьни.

И то лѣто браше жинчаре по ѕемлѥ.

То жде лѣто прими краль Франьчьскыи ѕемлю Поулию.

1496 Вь лѣто 7004 (7003 Ar. 2, Ark. III) оумрѣ воевода (оуьро)влахискыи Калоугїерь а сынь моу Радоуль оста на столоу.

И вь то лѣто (7003 =1495, Ar. 2) плѣни Юсоу(пь) паша Хьрьвате и бана Дережоула жива оухвати на Крбаве.

Вь лѣто 7004 потопи рѣка люди.

1497 Вь лѣто 7005 вратише бегальце оть Доунава и бысть скрьбь велика на челоькцѣхь.

1498 Вь лѣто 7006 плѣнише Тоурьци Роусе и Лѣхе и поробише и сьтрнеше ѕемлю, uti et sequenti anno 7007=1499.

1499 Вь лѣто 7007 плѣнише Тоурьци оугрьскоу ѕемлю.

Вь лѣто 7007 сьбраше се Тоурьци много октомбриꙗ мѣсеца оставьшеѥ Роусе плѣнити; он-и-хь оштоуштише, кажаше, и Тоурци безьдѣльни вьзвратише се, имоушти предь собою начельника Манкоча; и гладь изьмана л'же на ныхь, и коне ꙗдоше и ѕими ради помрѣше мноѕи; неколици оѕебли и пѣши прѣидоше марта мѣсеца. (Вь лѣто 7007 = 1499 погыбоше Тоурьци на Роусѣхь).

XVI СТОЛЕЋЕ

1501 **Вь лѣто** 6009 **прими царь Медноламь и Коринть.**

1502 **Вь лѣто** 7011 (6999=1490 St. XIV, 4) **прѣстави се Иоань деспоть сынь блаьоуьстиваго Стефана декемвриꙗ** .ї. (.аї. Деч. St. IX, γ, St. XIII, 4).

1503 **Вь лѣто** 7011 **враше ꙗнуаре по всѣхь ʒемлꙗхь и тогда бысть и прикладьно.**

1504 **Вь лѣто** 7012 **оупали се цѣхь ʒапланиньскыи и помори роупинке иоулиꙗ .ѳї.**

Вь лѣто 7012 **ʒима люта и снѣжна; и на тоʒи лѣто градише град Драчь.**

1505 **Вь лѣто** 7013 **боуде кобь жито ʒа .рк.**

1509 **Вь лѣто** 7017 (7016 = 1508, Гл. X, St. XIII, 3, Ark. III) **оумрѣ Радоуль воѥвода влашкыи.**

То жде лѣто прими брать ѥго Владь (Калоу)ћеровић.

1510 **Вь лѣто** 7018 (7016=1508, Ark. III) **оуби Дьмитарь Ꙗкшић Михноу (Михаила) воѥводоу оу Сибинꙗ.**

1511 **Вь лѣто** 7019 **бысть бои Цара Баꙗʒита сь сыномь Селимомь шахомь иоулиꙗ .ла.** (**Вь лѣто** 7020=1512 **бысть бои Селимовь** St. IX, β).

1512 **Вь лѣто** 7020 (7019=1511, Ar. 2; 7021=1513, St. XII) **оумрѣ царь Баꙗʒить иоулиꙗ .ѳ.** (**царьствова .лв. лѣта.** Гл. X.)

Вь то жде лѣто (7021=1513, St. XII; 7019=1511 Ar. 2) **вьцари се сынь ѥго Селимь шахь Коурта, априла .кг.**

1513 **Вь лѣто** 7021 **плѣниша Тоурьци априла .кг. на Мехадиѥ Христиꙗнѣ и оупалише имь градь, и моʒи сьгорѣше и то лѣто оумори Селимь царь братию с, братаньце.**

Вь лѣто (7021 (7022=1514, Гл. X) оудави царь Селимь Коурта и Ахмата (Хамата) и вьсоу братию свою и вьсь родь свои до корѣна, генвара .кє.

Вь то жде лѣто оуби Мехметь-бегь Влада воеводоу на Власѣхь, генвара .кє. дьнь. (Ȥакла Алибеговић сь Барбономь Владоу воеводоу Калоугьеровића на Власѣхь).

1514 Вь лѣто 7022 (7023=1516 Гл. X) ходи царь Селимь шахь Смаила (Синамь) Каȥаль плашоу, раȥби га оу негокои ȥемли авгоуста .вї. (.єї. Деч. St. IX, γ) и прими моу градь. (Вь лѣто 7022 мѣсеца маиа и (.и. ?) иде Селимь царь прѣȥь море на Каȥаль-башь; и то лѣто плѣниша Оугри неколико христиꙗнь ꙗко и Тоурьци. — Вь лѣто 7024 =1516 ходи царь Селимь на Каȥальбашь и прими Егупьть и дивьныи и вьсехвальныи и прѣсветыи градь Иероусалимь оувы грѣхь ради нашихь, и иныие гради тамо).

Вь то жде лѣто иȥиде Секоула и Гюрьгье (Secula Georgius) сь беȥаконними крьстоуши (крьстоушани) на Оугьре и многе гредове плѣниша и сами ȥлѣ погыбоше, и много христиꙗньскога рода погоубише (....Гюраг сь Тоурцима Персиꙗнима и иȥгоубише много христиꙗнскога рода.

1515. Вь лѣто 7023 раȥби Балиль бегь Иноша Хердельскога воеводоу (Бакши Михаила) подь Хавалоиь градомь маиа .ѕ. (.в. Деч. St. IX β, XIII, 4) вь недѣлю.

Вь то жде лѣто расписа Єлинь ȥемлю, и иȥиде на Врьбьницоу нюлиа .к. дьнь.

1516. Вь 7024 прѣстави се Максимь владика брать Иоаноу деспотоу, генвара .иї. (.єї. St. IX, γ).

Вь то жде лѣто оумрѣ краль Владиславь оу Боудимоу, сынь лешкаго. Вькрали се Лаоушь сынь.

1517 Вь лѣто 7025 царь Селимь Шахь прими градь Мисурь сирѣчь Ѥгупьть и Александрию.

1520 Вь лѣто 7028 (7024=1516, Ark. III; 7023=1519 Ar. 2.) оумрѣ царь Селимь шахь.

И то лѣто (7027=1519, Ar. 2) вьцари се сынь ѥго Соулеимань.

Вь то жде лѣто сьꙁида се црькова храмь светаго Николе рекомыи Вранова Глава.

1521 Вь лѣто 7029 паде соултань Соулеимань на рѣкоу Савоу сь множьствомь Иꙁмаилтени, и прехождахоу рѣкоу Савоу ꙗкоже по соухоу сирѣчь по мостоу на онь поль Срѣма (на полѣ сриѥмьско), инии же вь кораблꙗхь (ладиꙗхь) преплоуше, ꙗко же не би моштно ни рѣкамь тѣмь сильнимь Иꙁмаилтене оудржати, веће преко ние прѣгье сила Тоурьска, ѥже Оугри (Оугричићи) имѣше надеждоу на тие сильние рѣкы, глаголю Савоу и Доунавь: и обьстоупише оть вьсоудоу славнии и дивьни градь Бѣльградь и ниние окрьстьние градове, и лѣтѣхоу ꙗкоже крилатие ꙁмие села и градове палеште. Оле чоудо! Тьгда таковоѥ скрьбы ꙁемли тои имоушти, и вь тои ꙁемли (словоушта Срѣмь) Срѣма, глаголю дивьна, лѣпа и оукрашена мѣста и села ꙁапоустѣше, црькве и градове раꙁорише, а славьныи градь Бѣльградь неволею Оугьри прѣдадоше Иꙁмаильтеномь, вьнидоше вь нь агареньска чеда (А Тоурци оулѣгоше оу градь, клети Тоурьци), мѣсеца авоуста .кн. (.кѳ. Деч. Ark. III) дьнь. А госпожда Ѥлена бывьшаꙗ деспотица (краљица Лаꙁарева деспота) и неволею остави славьныи градь Коупиникь и даде се бѣгьствоу прѣко

рѣке Доунава вь вьноутрьною Оугьрию (поуть града Бета), а славьноу и днвьноу ѕемлю деспотовоу Тоурьци поплѣнише и лѣпи грѧдь Коупиникь разорише мѣсеца септемьбриꙗ .ѳ. дьнь.

Вь лѣто 7029 прими царь Соуленимѧнь грѧдь словоуштии Бѣльгрѧдь и инию окрьстьние гради.

Вь лѣто 7029 ходи царь Соуленимань на Истрѣ и прими Бѣльгрѧдь и Ѕѧслонь и пороби Срѣмь и оть Бѣлграда прѣнесе мошти прѣподобние Петьки, и светие Теофании сьпроужьнице Льва цара прѣмоудраго вь Коньстѧньтинь градь. (Вь лѣто 7030 прими цѧрь Соулимѧнь Бѣльгрѧдь и (и)ние градове срѣмьске, и плѣнише Срѣмь и светоу Петькоу одьнѣше и светоу Теофаноу и Бѣльградьце прѣгьнаше оу Цариградь St. IX, β...... Porro hic positas reliquias S. Theophaniae, quae hic jacuit, denique et imaginem Virginis pictama S. Luca pretiosissismeque ornatam, haec inquam omnia jussit transferri Constantinopolim, una cum omni aparatu Ecclesiae).

Вь лѣто 7029 прими царь Соулимань сынь ѥго (цара Селима) Бет҄ь.

1522 Вь лѣто 7030 рѧѕби дѣли Радич҄ь Божикь Ферьвѧть пѧшоу на Истьроу и воиньство ѥго погоуби сь нимь.

1523 Вь лѣто 7031 ходи цѧрь Соулимань на бродове по мороу и прими Родось.

1526 Вь лѣто 7034 (7035 = 1527, Ar. 2. Ark. III) прими царь Соуленимань тврьды градь Варадинь на Доунѧвоу и Илокь и отиде на Оугрѣ, на Лаоуша кралꙗ, и оуби га оу ниѥговои ѕемли на Моухач҄оу и прими моу славныи градь Боудимь, стольни градь (и прѣдаде га Ꙗношоу баноу херьдельскомоу), и стольни Бѣльградь и вьсоу ѕемлю оугрь-

скоу пѣни (расипа) и даде кралıевьство оу Боудимоу Ꙗношоу воиводи херьдельскомоу, побратимоу своıемоу.

1529 Вь лѣто 7037 (7038=1530, Ar. 2, Ark. III) ходи царь Соулиманъ прѣко оугрьске ꙁемлıе на Нѣмце на градь Бечь нь ништо не оправи него иꙁгоуби многоу воискоу ништо не получи (не оуспıе).

1532 Вь лѣто 7040 (7046=1538, Ark. III, 7047=1539 Ar. 2) ходи царь Соулеимань на Петра воıеводоу мольдавьскога, и побѣже прѣдь нимь иꙁь своıе ꙁемлıе. (Онь же бѣгоучь бываıеть).

1533 Вь лѣто 7041 ходи царь на Каꙁальбашь и прими великыи (Вав)улонь, и тамо оудави Скендерь Челепию.

1536 Вь лѣто 7044 ходи царь на Аламань гороу, и не оуспѣ ничьто.

1538 Anno 7046 moritus Janos.

1541 Вь лѣто 7049 по сьмрьти Ꙗноушевои оуꙁе царь Соулимань Боудимь.

Вь то жде лѣто ходи царь на Чорьфось нь не прѣıеть ıего и оть тоудоу вьꙁврашть се оудави Ибраимь пашоу.

Вь то жде лѣто ѕысть сьмрьтоносие.

1543 Вь лѣто 7051 вьꙁврати се Петарь воıевода мольдавьскыи кь цароу и пакы царь ꙁемлю ıего вьꙁврашталеть.

1545 Вь лѣто 7053 ходи царь на Оугре и прѣıеть Острьгонь и иние гради.

Вь то жде лѣто прими царь Соулимань Боудимь и вьсоу ꙁемлю оугрьскоу раꙁсипа.

Вь лѣто 7057 прими царь Печоуи и Вальпако и Стольныи Бѣльградь.

1551 Вь лѣто 7059 ходи беглерь бегь на Тисоу (на Оугре) и прими Бечеи и Бечькерекь и Липовоу и ине паланьке и иде на Тамишварь и ништа не полоучи, нь побѣже.

Вь то жде лѣто придоше Барать и нѣмачки кипи, и примише пакь Липовоу.

И то лѣто Барать погыбе.

1552 Вь лѣто 7060 разби Хадьмань паша Оугре и Петра Бакића (Ковачевића) под Сегединомь феврара .д.

То лѣто изиде Хадмань (Амашь) паша сь воиском великомь, прими Тамишкарь иꙋниꙗ .и. (.кѕ.) и приде на Ѥгьроу и тамо ништа не полоучи.

И то лѣто примише и Липовоу и ине градове.

И то лѣто на ꙗсень ꙗви се опашита звѣзда октомврꙗ .иї.

И то лѣто ходи царь на Казаль башь и прими градови многыи.

Вь то жде лѣто оудави сына своѥго соултань Моустафоу, послѣжде и сына соултань Моустафина.

1555 Вь лѣто 7063 бысть кѹрнопасха.

И вь то лѣто бысть троусь велии и Скопиꙗ градь низьложи се и иныи гради, и зданиꙗ многа и храми низьложише се.

Вь то жде лѣто бысть чоума по вьсеи земли (Вь лѣто 7064=1556 быст сьмрьтоносиꙗ Аг. 2).

1556 Вь лѣто 7064 ꙗви се опашита звѣзда.

1557 Вь лѣто 7065 ходи паша подь Сегеть варошь (Сегетварь) и ништа не полоучи.

Вь то жде лѣто оудави царь Ахмать пашоу и сына своѥго Баꙗзита прогна на Казальбашь.

1560 Вь лѣто 7068 вьзврати Казальбашь сына царева мрьтва.

1562 Вь лѣто 7070 побѣже Алеѯандьрь воевода мольдавьскыи кь цароу и помошть оть его приемлеть. И пакы кь своимь вьѕвраштаеть о и своеи ѕемли.

1563 Вь лѣто 7071 ходи Хроустань паша боудимьскыи на Хердель ѕемлю. ништа не полоучи.

1064 Вь лѣто 7072 конньствоваше Тоурьци на Мальтоу нь не оуспѣше ништо, тьштии вьѕвратише се и своихь лишении.

Вь то жде лѣто плѣни соультань Карабогьдана и погоуби Митрашина.

1567 Вь лѣто 7070 (7072=1060 St. IX, γ) прими Петрань (Герьтань) паша градь Ђоулоу.

Вь то жде лѣто (7072=1564, St. IX, γ Шаф. D. 7070=1562, St. XIII, 4) прими царь Соулеимань Сегеть авгоуста .еі. и тоу погыбе царь (оумрѣ) Соулеимань, и тоу ѕакла Моухаметь паша Соколовиħа Арслань пашоу подь Сегетомь. (Вь лѣто 7074=1566 конньствова царь на Оугре и прими Гюлоу и Сегетьварь и тамо житие оставлаеть мѣсеца авгоуста .кѳ. Сьи ѕвѣролютьныи, по всемоу бывь дроугыи Арьтаксерьсь, подобьнь дрьѕости и строитель конньствоу. И вь то лѣто прими Пиꙗле паша градь Сакаѕь и многыи гради оу Поулие опроврьже. И то лѣто оумори царь Арслань бега Ахиꙗ пашиꙗ. И то лѣто прѣстачи се кнеѕь Димитрие Кратовьскы. — Вь то лѣто 7074=1566 ходи ть Солимень и прие Сегетьварь и тамо оумре подь Сегетварь. И то жде лѣто прими Гюлю Петрать баша. — Вь лѣто 7072=1564 прими царь Соулеимань Сегеть тоу и коньць приеть).

Вь то жде лѣто вьцари се сынь цара Соулеимана Селимь октомврию .в.

И вь то лѣто (7076=1568, Шаф. F) помрьче сльньце по вьсеи земли мѣсеца априла .ф. вь срѣдоу вь .з. чьсь дьне (вь полоу дьне) и држа два часа.

И вь то лѣто изьгна царь Петьра воѥводоу оугровлахискаго и вь мѣсто ѥго поставлаѥть Александра воѥводоу.

1568 Вь лѣто 7076 прѣстави се Александрь воѥвода мольдавьскыи, и сынь ѥго прѣѥмьникь ѥго биваѥть.

И вь то лѣто сьмьть постизаѥть Петьра воѥводоу чрѣзь моря вь затоучениѥ соуштоу ѥмоу. И тьгдь царь продасть црькви и манастире по вьсѣмь царьствомь ѥго (Вь лѣто 7075=1567 поусти Селимь ельнязаджи и продаде цркве и манастире Гр. 1).

1569 Вь лѣто 7071 воиньствоваше Тоурьци кромѣ цара на Казань на Роусе.

И вь то лѣто яви се звѣда зароу прѣзь вьсе небо имоушти якоже копиѥ.

1570 Вь лѣто 7078 потресе се земля два крать мѣсеца генвара .ѕ.

И то жде лѣто воѥваше Тоурьци на Арванасе и не оуспѣше ништо.

И вь то жде лѣто прѣстави се ѥксархь Давии вьсеосвештеныи митрополить Липляниѥ градьчьньскои Диониснѥ.

И то жде лѣто воѥваше Тоурьци на Кѵпрь и плѣнь сьтворише многь и тамо озимѣше и не оуспѣше ничьтоже вь окрьстныих градовѣхь. (Приѥ Моустафа баша Кѵпрь.)

1571 Вь лѣто 7079 ходи паша сь множьствомь воиске и по морю и по соухоу и на грады Итальскыѥ, и

Лоучинь сь ноуждею вьѕеть и мьчю прѣдасть и расхыштенню. И Барь вѣрою јемоу прѣдајет се. И оть тоудоу вьѕврашть се по морю и сьсрѣтоше јего Латини и бысть междоу ними сраженије вь мори и вьсе множьство корабли раѕбише, овѣхь гльбини прѣдаше, инѣхь сь чловѣкы отведоше вь плѣнь вь Италию, Испанию и вь вьноутрьноую Фроугию, паша же сь једьнимь сандалијемь оугонеѕьноу сь шесть чльовѣкь тьчию и своихь чедь и воиньства лишень, јако глаголють множаје оть четирѣхь сто кораблиеи и вештьше сь чловѣкы вь плѣнь вьсхиштено бысть и отведено. (Раѕьбише Фрѣньци Перьтань башоу и Али башоу оубише, .в. сына моу поробыше.

1572 Вь лѣто 7080 оуѕеше Тоурьци Сегединь.

1573 Вь лѣто 7081 прѣстави се прѣосвештеныи архиепископь и обьновитель прѣстола срьбскаага Макарије.

1574 Вь лѣто 7082 прѣстави се прѣосвештеныи арьхиепископь Антоније тоіежде црькве. пекьскыје арьхиепископије.

1575 Вь лѣто 7083 ходи Синаоушть баша на Карабогдана.
Вь то жде лѣто оумрѣ Селимь царь.
И то жде лѣто вьцари се Моурать.

1576 Вь лѣто 7084 бысть гладь по вьсеи Македонии и по Власехь...

1578 Вь лѣто 7086 јави се ѕвѣѕда опашита ... ходи воиска на Карабогдана и отиде Татарь хань цароу клети. Михаила Катакоуѕина и царь га обѣси ... мѣсеца марта .ки. великь петькь иѕгоре Софија коуки 1600 (освень сиромашке...)

1580 Вь лѣто 7088 прими царь Јегарь, Сонлоукь и иие паланке.

1592 Вь лѣто 7100 оуѕеше Тоурьци Беүкерекь и плѣнише Христиꙗнѣ.

1594 Вь лѣто 7102 погыбе Хасань Клобоуүарнћь на Тоуровоу.

1595 Вь лѣто 7103 сьжегоше мошти светаго Сави архиепископа српьскаго. Синань паша изь манастира Милешеве отнесе оу ковьүегоу позлаштеноу, и сьждеже на Враүаревоу выше Бѣлграда. (Вь лѣто 7103 = 1595 отнесоше Тоурьци светаго Савоу изь Милешеве мѣсеца марьта .л. дьнь, Ахметь бегь Оћоуѕь, а сьжегоше априла .кѕ. на Враүароу подь Бѣльградомь).

7103 Initis hujus anni rebellavit Valahorum vojvoda, et duxit exercitum suum contra Bdinum, et tunc Turcae conflato mendacio quodam perdiderunt arcem Bdinyensem et religiosos multos christianos nil reos.

Eo anno obiit Murat chan, et successit filius sultan Mehmed.

Eodem anno Turcae cum multis auxiliariis Persis innumerisque aliis gentibus moverunt adversus Ungariam, et venientes in Ungariam, occuparunt duas arces per deditionem, cumque hyems veniret, locum non habuerunt quo exercitum collocarent, igitur cum Serdaro redierunt copiae. Sinan pasca vero cum exercitu mansit ad Danubium hyematurus, et tunc invidens Daemon prodigiis quae S. Saba patrabat, instigavit quemdam Begum ut sit loquetur: „credunt Turcae S. Savae, et cruce se signant et bantizantur.“ — Et Sardar combussit corpus S. Savae Belgradi prodigiis clarum, mense Apriliis 27 festo S. Symeonis martyris Christo cognati.

Eodem Julii 10 die festo S. Timothei Ep. M. depopulati sunt Turcae urbem nobilem Becskerek, multos-

que circumpositos pagos opulentos, concidentes viros et mulieres abductas conbussere, abductis eorum opibus quas vehementer admirabantur. Becskerekiani hi ante hoc excidium plusquam 30 millia Turcarum interfecere, ef eorum conjuges pessime habuere, que tunc rursus liberatae fuerant, abductaeque in Sebes et Luges.

Porro, redeuntes Persae Tatari et Circassi aliique innumeri cum praeliis magnis ex Ungaria, expectavit uterque Princeps, nempe Valachiae Michael, et Moldaviae seu Bogdaniae Aaron, cum suis exercitibus; in quorum manus cum reduces incidissent ad internecionem deleti sunt, captusque ipse Tatarhan ab iis, et missus ab his partibus ad regem in Transylvaniam. Hocque facto agnovit Turcarum czar, quod Transylvania, Valachia et Moldavia a fide recesserint Turcarum domino. Itaque sequenti anno, nempe:

1596 7104 Turcarum czar exercitum innumerum movet adversus Valachiam, Moldaviam et Transylvaniam, factumque est hoc tempore Sultani Murath, qui etiam hac hyeme mortuus est.

Anno 7104 Exivere Leventae (ita Junaczi ab eo vocantur) ex Transylvania, tempore Mahometis czari, et populati sunt bis Mednipek, Golubucz et Mudavo, et insuper septem arces Danubiales. Dein et Michael vojvoda rebellis collegit exercitum, Turcasque, quoscunque reperit in terris suis, occidit, et progresus est contra Ruschik, populatusque combussit eam, educens ex eo 700 virgines, pariter viros, mulieres, puerosque, et 700 currus mercium . . . ab Giurgevich. Dein Orechovo et Nicopolim depopulatus est et combussit. Et post festum S. Georgii exiit Pherhat

pasca adversus Valachiam. Tunc exivere contra Bdyniam 3000 militum ex Valachia adversus Hassan pascam, contra quos is exiens cum magna potentia, concussit eos, et Pherhat pasca rediit in Ruschik, et dejectus est cum ignominia ex hoc munere, datum est commando Sinan pascae, Pherhato autem abducto Constantinnopolim caput truncatum est. Et Sinan pasca venit in Ruschnik et transiit Danubium, et cecidit prope quandam sylvam, et Valachorum exercitus abscondens se in Sylva quadam, repente exiens, occidit Mustaffam pascam Bosnensem, et Hassan passam Temesvarensem passam, et Sinan passam in sylva ex equo dejecerunt, et dentes ei excusserunt, et duos filios consecuerunt et unum abduxerunt, et tres begos multasque copias conciderunt. Vesperi a caede cessatum est en sera nocte aufugerant Valachi, et praedam suam acceperunt est Buchurest et abierunt in Tergovist. Turcae vero venientes in Bukurest invenerunt urbem, et aedificarunt ibi arcem circa monasterium SS. Trinitatis et Templum converturum in mesitam. Post haec progressi sunt Tergovistum. Valachi vero inde in montes se receperunt, ei ibi quoque Turcae aedificarunt arcem, et populati sunt Valachiam, et sine numero captivos abduxerunt. Tuncque constituerunt Begum in Tergovisto Mustapham voivodam, ex Vuchiternye, et cum eo adhuc 3 alios Begos, et sex Alibegos et 6 milia militum, 54 tromenta, 810 contar pulveris pirei pro bombardis, et 30 millia aureorum in stipendia, rediitque pasca in Bukurest. Et redeuntes Valachi occuparunt rursus Tergovist, et qui in eo erant omnes conciderunt milites supradictos. Tunc ergo Bassa fugit, et Valachi eum prosequebantur usque

ad Danubium. Bucarestum tunc ipsi et Turcae inciderunt et transiverum Danubium. Valachi vero trajicientes Danubium, quidquid reperunt, homines equos, camelos, armis omnia grassantes, et arcem Gjurgjevich rursus destruentes, omnes illi repertos occiderunt. Et ita in terra hac 30 millia Asiatum et 20 millia Turcarum et Janicharum gladio Valachorum perempta sunt. Fuit tunc annus 7104=1596. Eodem anno Passa per aestatem fuit in Valachia.

1597 **Кь лѣто 7105 примн царь Мехмедь градь Ѥгарь. Кь то жде лѣто быше се Дробнѧцн н Никщнкн н Пнклѧнн сь Деркншь бегомь на Гацкоү.** (Rebellat in Bosna Grdan vojvodo in Miksiche et Onogosti. ad quem Begus quando veniret, volebat ut a rebellione desisteret, ille vero cum omnia deteriora ageret (idque accidit 10 Januarij); convenientes ad Gacskopolje pugnaverant, et Gerdan vojvoda fugatus est, ejus que homines gladio caesi sunt, qui non effugerunt. Et veniens Ahmet Passa Hadum contra Grdan pacem cum eo confecit).

1598 Anno 7106 Mense Februario transit Achmet Passa Hadun per Pristinam et pergit Bdinyam, et in quadragessima venerunt cum magna celeritate, et ingressi sunt in Jank et noctu id occuparunt, omnesque qui intus erant, ad 15 hominum millia, gladio peremerunt.

Eodem anno movit Serdar contra Transylvaniam, et venerunt ei auxilio Tatari, et quocumque ibant populabantur, Toplicam et circa Sophiam pagos et Branichevo. Perexitque Serdar in Transylvaniam, cum Tataris; dumque esset Serdar Passa sub Varadino, Achmet Passa erat Nicopoli, et veniens

Michael vojvoda Valachorum, dulcissimis verbis ad Passam dicebat: „fero tributa Caesari et tibi donum.“ Et Ungari interea traiecerunt in curribus Danubium, et vix ingressi in litus irruere in Passam adeo ferociter; ut aegro annimo se Passa, in urbem receperit, et abstulere equum ejus ac pecuniam, et milites ejus omnes concidere, et simul Passam quoque Caranvanum devastarunt, vique occuparunt et spoliarunt Nicopolim, Orahovo et Bdiny incenderunt, aegre arce remanente, datique sunt eis 80 currus opum ne arcem devastent; et circumsitos pagos incenderunt, devastarunt et spoliarunt, et trans Danubium uxores, proles et viros abegerunt.

Eodem anno 6 Augusti, qui fuit dies domini, fuit Lunae eclypsis. Serdar vero venit Belgradum hyematum.

1599 Anno 7107 fit magnus vesir Ibrahim passa Diakovich, is praemittens Janicharorum agam Belgradum Strichi passam, qui erat Serdar, venit et Ibrahim Belgradum, ei advere legati ex Transylvania, et a Michaele vojvoda, et pacem fecerunt. Postea vero perrexit Budam et Strigonium.

Eodem anno venit Michael vojvoda cum exercitu et coepit Transylvaniam, et vere sequenti ivit Michael et occupavit Carabogdaniam, dixitque se Begem Michaelem.

XVII СТОЛЕЋЕ

1601 7109. Redeo ad priora. Ante hoc annum (nempe 7108=1600) praedictus Mina (Miha, Michael) vojvoda bellum fecit in Bogdania cum vojvoda bogdanico et polonico, et Mahmet passa ivit in Valachos Transylvani vero conspiraverunt ad expellandum

Michaelem, quare cum jam deberet in duas partes pugnare sperabat se auxilia ex Transylvania accepturum, verum Transylvani irruentes in eum, expulerunt eum. Postquam pugnatum esset, multique ex Ungaris et Serviis cecidissent. Michael Viennam fugit ad Regem Viennensem et petiit auxilia contra Transylvaniam. Transylvaniae vero Princeps pacem cum Turcis fecit. In Bogdania fuit Jeremias vojvoda, antea vero erat Aaronis vojvodae Dvornik seu Aulicus. Frater vero ejus Symeon in Valachia dominus factus est. Praedictus porro Michael, acceptis a rege Vienensis auxiliis, venit in Transylvaniam, et cum eo Cara Hercog, et occuparunt Varadinum et arces aliquot, et multa praelia facere. Postea tamen a Germanico Sardar occisus est Michael vojvoda. Iste Michael vojvoda fuit dominus Transylvaniae, Valachiae et Bogdaniae, paulo post amisit omnia, periitque. Filius vero ejus obsidem agit Viennae hodieque.

1603 Anno 7111 in Valachia fuerunt vojvodae nunc Cymeon nunc Busich cum Scherbano et cum Radulo, et nunc Radul, Mihin filius.

1611 Anno 7119 venit Batori Gabro adversus Valachiam et populatus est Christianos, et incendit. Scherban Radul vero fagit; veniente autem Radul Mihin, rediit Batorii in Trasylvaniam suam. Scherban vero conducens milites rediit contra Radul Mihinum et expulit eum, Transylvaniam vero saevissime depopulatus est, aegreque Batori auffugit Cibinium. Postea Radul Mihalevich (Mihin) venit cum Turcis Scherban vero et Petrasco fugerunt versus Viennam, et Radul factus est dominus Ugrovlachorum.

Antea autem post Jeremiam vojvodam Moldavicum, nunc Domnya cum filiis, nun Symeon frater Jeremiae,

post mortem autem Symeonis, ambae Domnyae cum filiis bellum inter se gesserunt. Symeon vero multis vicibus Valachiam populatus est cum Turcis et Tataris. Tandem vero venit Stephanus cum Turcis fecit se dominum Moldaviae. Tunc Bethlen Gabro fugit a sua arce et declaratus est quasi rebellis, et dederunt ei Regnum Transylvaniae. Scender passa Serdar vero et multi Begi cum eo (erant). Stephanus vero Valachicus, Mihin filius, pergit contra Batorium, et Batorium fugit, quem tunc reprehensum in porta arcis, caput ei amputarunt, et Bethlen fit rex in Transylvania.

1614 **Вь лѣто** 7122 **прѣстави се срьбьскыи патриархь светопоуневьши Иоань.**

И то лѣто постави се кѵрь Паисие патриархь срьбьскыи.

Anno 7123 Octobris 14 obiit Patriarcha kyr Jovan Constantinopoli. Sicut itur ad Jenicapi hinc versus urbem, situm et sepulcrum eius christianum ex parte dextra, et sunt non multae nicus arbores penes viam, parumque recedendo est lapis supra sepulcrum, et in medio lapidis est scutum et supra caput crux incisa lapidi, et sub hoc quiescit Patriarcha. Requiescat in pace. Tunc ergo collecti seniores magno numero in concillium, quippe omnes Mitropolitae et Episcopi et Clerus, et Magnates seu vlasteli, et personae nobiles beneque natae non paucae, colligentes se in Metropoli Grachanizensi elegerunt Novobrdensem Mitropolitam eumque fecerunt Archiepiscopum seniorem.

1616 Anno 7124 Veniens Domnya vojvodae Jeremiae cum filiis suis Alexandro et Bogdano adversus Stephanum Moldaviae vojvodam bis terque post hoc.

1617 Anno 7123 Ibrahim passa Memibegovich et Scender passa, et cum his decem begi et Radul Mihinich profligant miseram Dominyam, et aliquam partes ejus exercitus caedunt et spoliant, et cum eja ambos filios eripuit knez Korsizki, filiam vero ejus abstulit Tartarus, et omnes abduxerut Constantinopolim; Domnya autem fidem mutavit, ex filiis vero unus in arctum carcerem conjectus est. Radulo vero Michino dederunt Bogdaniam, alicui vero Graeco, nomine Alexandro, dederunt Valachium.

Porro ante unum (annum) Cosaci depopulati sunt Turcarum arces penes Euxinum, Sinap, Jaholi et reliquas:

1617—1618. 7125 finitio, et 7126 veniente exit Skender passa contra Cosacos in terram Lehicham, minorem Rusiam, et hunc advenit Bethlen Gabro, et Radul Bogdaniae et Alexander Valachiae, verum non multi ceciderunt et nonnullae palancae duntaxat incensae sunt. Postremo venit etiam perfidus Tatarus Cantamir, et populatus est minorem Rusiam et 53 millia hominum praeter peccora abduxit.

1618 Anno 7126 vere advenient rursus perexit Scender passa in Casacos circa festum Trinitatis. Venit Lupul Valachus, quondam peharnik Scherban vojvodae, ex Transylvania cum copiis paucis, et expellit Alexandrum et omnes ejus Graecus conscindit, et omnes Thesauros occupant, et faciunt Gabrielem filium Symeonis Valachiae Principem, eique dant terram Valachiae, et is advenit Tergovistum Augusti 14 Die.

1622 **Вь лѣто 7130 ходи царь Османь на Лѣха на Клменицоу градь и ничьто не полоучи.**

То жде лѣто погыбе царь Османь, неоувѣдено оть кого или како.

1628 Вь лѣто 7136 идоше Тоурьци на Богдань.

1639 Вь лѣто 7147 ходи царь Моурать на Багдать и прими ѥго.

1642 Вь лѣто 7150 идоше Тоурьци на Крить, бише га .кꙁ. лѣто.

1644 Вь лѣто 7152 идоше Тоурьци на Ꙁадарь и ништа не полоучише, вьꙁвратише се тьштени.

1645 Вь лѣто 7153 бысть ꙁадарьска биска, и много лѣть воюваше при цароу Ибрахимоу и сыноу моу цароу Мехмедоу и не полоучише ничьтоже, нь точию похараше поморьскоу краиноу мирьноую ꙁемлю. (Вь лѣто 7155=1647 иде Текели паша на Ꙁадьрь, и не оуꙁе га.)

1651 Вь лѣто 7159 иде Али-паша и оуꙁе Ѥновоу и Себишь и ине паланке.

Вь то жде лѣто сьгради Али паша Ѵенгиѣ градь на Колашинокиѣоу.

1653 Вь лѣто 7161 оуꙁе Сендиѭ Варадь, и ине паланке плѣни.

И то лѣто оумори Сендию Али паша оу Темишвароу.

1655 Вь лѣто 7163 оуꙁеше Тоурци Оуиварь.

1657 Вь лѣто 7165 погыбоше Тоурцꙋ на Моури, раꙁбише и Нѣмци, тогда оставише воювати на Нѣмца.

1658 Вь лѣто 7166 Ахметь паша Кюприлиѭ прими Ѥнокоу.

1661 Вь лѣто 7169 помрьче сльнце вь полоу дьне и видеше се ꙁвѣꙁди мѣсеца марта .к. дьни вь срѣдоу крьстопоклоненоу чьсилаго поста и бысть мракь, .а. чьсь и выше.

Вь то жде лѣто прими Али паша великыи Варадь спольни градь оугьрьскыи и иние градове.

Вь то жде лѣто оуꙁеше Тоурьци Кѧменицоу, и отеше

Овань градь роускын, и много христиꙗнскаго рода поробише. (Вь лѣто 7180=1672 поиде царь Мехмедь на Лѣха и вьзеть Каменицоу градь).

1663 Вь лѣто 7171 и пакы помрьче сльнце мѣсеца иониꙗ (или июлиꙗ ?) .кв. дьнь .г. чьсь дьне, и сга исоштьрено ꙗко црьно .а. чьсь, и тогда се видѣше звѣзди.

1664 Вь лѣто 7172 изиде Ахметь паша Кюприлиꙗь сь великомь конскомь и гнѣвомь и вьзеть градь Хоургварь, и прѣзиме кь Бѣльградоу.

И вь тоу зимоу ꙗви се опашита звѣзда декемврия .е. и многыи дьни бысть.

1665 И паки поиде вь лѣто 7173 на Нѣмьца, и тамо не полоучи ничьтоже. Разбише бо иегово сиоу и гьрьдость, и злѣ оустрѣтень бысть на рѣцѣ Моури оть западьныихь иезикь, и вьзврати се посрамлиень.

1667 Вь лѣто 7175 разбише Тоурьци Чехринь градь московьскыи, и стиже Василь воиевода сь конскомь, разби Тоурьчина, иедва оутече сь мало конске.

Вь лѣто 7175 поиде тьже Ахметь паша на Крить.

1669 И воиева иего .г. лѣта и прими вь лѣто 7177.

1682 Вь лѣто 7190 поиде царь Моухамедь сь конскомь великомь и доги оу Ако градь на Ђоурьгиевь дань И посла везира на градь Беч. Доги везирь подь Ꙗнокь, посла цара Татархана прѣко Рабе воде, да плѣни землю нѣмачкоу. Поплѣнише и поробише и много села и градове опоустише. Доги везирь сь многомь сильномь конскомь. И би Бечь .п. дана, ништа не полоучи. Стигоше Нѣмци, разбише моу, остало оутече сь везиромь мѣсеца авгоуста .кг. дьнь. Везирь доги оу Бьлградь, посла царь, те га оуморише, ноиемврия .кз. дьнь.

1690 Кь лѣто 1690 изиде Ћоуприлић везирь сь воискомь, догье подь Нишь, поче га бити а дроуга воиска иде на Хердель.

То жде лѣто оухити Текели графь Анзера подь Брашовомь. Кадь то чоу принци Лоуи Херцегь, врати воиску на Ерделю, а везир оузе Нишь на вѣроу мѣсеца августа .зі. дьнь. Догье везирь сь ономь силномь воискомь, и паде под Белиградь. А христиꙗни, што бихоу по онои краини, дадоше се бѣгьствоу маџарьскои земли до Боудима, а Тоурьци освоише Бѣльградь. Остадоше Нѣмци оу Осѣкоу, а Тоурьци освоише савь Срѣмь до Осѣка.

1691 Вь лѣто 1691 догье Ћоуприлић везирь оу Срѣмь, и разби га принци Лоу Херцегь на Михалиевьцоу, и тоу погибе везирь.

То жде лѣто поиде принцоу Лоуи Херцегь подь Варадинь. Бише га .е. мѣсеца.

То жде лѣто изиде Анзерь изь робьства, догье подь Варадинь, и оузеше га мѣсеца марта .ѕі. дьнь.

1692 Кь лѣто 1692 изиде Капларь Ћенерaль сь воискомь и паде под Варадинь, и Тоурчинь паде на Земоунь. И то лѣто не би бои.

1693 Кь лѣто 1693 изиде Арапь паша сь воискомь великомь и паде подь Варадинь и би га .г. мѣсеца. Не може га оузети, врати се срамотно.

1694 Вь лѣто 1694 то лѣто не би бои.

1695 Вь лѣто 1695 постоупише Нѣмци Бѣльградь, и не може приети, догьоше подь Варадинь.

1696 Кь лѣто 1696 изиде Саксь и Капларь Ћенерaль подь Темишварь, бише га .л. дана. Стиже царь Моустафа оу Влашкоу, и паде на Тисоу, и начини мость онде. И прѣгье везирь оу Бачкоу, те оузеше Тител, и плѣни Сентоу, много христи-

ѡискаго рода поразн, поиде и догье на Сегединь. Стиже принца Лоуи сь Нѣмци, разби моу воискоу, и натера на Тисоу, веће се само подави. Царь бывши на онь поль Тисе, виде таково чоудо, остави све шаторе и топове, оде оу Бѣльградь мѣсеца авгоуста .кз. дьнь.

То жде лѣто бѣхоу изишли Коуроуцји оу Токаи, и и пакн поразише их. Нѣмци, и свезаше Токаи Ференца оу Бечь.

То жде лѣто принци Лоуи плѣни Сараєво; и прегна прѣко Саве рѣке мѣсеца сепьтемьврию .кг. дьнь. Врати се цесарь сь радостию великою оу Бечь.

1698 Вь лѣто 1698 доиде Петарь цьрь московьскыи цесароу Леопольдоу оу Бечь. Тоу се видоше .в. цара.

То жде лѣто цесарь пакансарь и московьскыи царь и млетачькыи доуждь...... краль те се скоупише оу Срѣмь оу варошь Карьловьць, да чине мирь оть земле, да немаю воєвати єдань на другога.

ДОДАТАК

РАВАНИЧКИ И ВУЈИЋЕВ ЛЕТОПИС

По владенїю и начальства сьрбскаго, многим же лѣтом минӧшедшим.

1462 Воздвиже царъ тȣрецки брань воевати Мађаре, и тамо у сербскомь владѣнїю, ѡсвоише Тȣрци Боснү, и ѡтдȣдȣ поидоше испрека, и преиде у полѣ мȣачко, въ державȣ угарскȣ; и доиде подь Мүачь и тȣ Тȣрци разбише Мађаре, и тȣ погибе Лаȣш. краль мађарски.

1526 лѣто господнѣ 1526. По томь постұпи царъ Сȣлеиман тȣрски у напредак.

1541 Ѡсвои царь Сұлеиман Бұдимь градь одь Угри.

1543 Ѡсвои царь Сȣлеиман Валпово и Шиклеȣш градь.

1546 Ѡсвоише Тȣрци Ѡстрогонь градь на дȣнаискои реки, и Белиградь, стони градь мађарски, на реки Шарвизȣ, вь пределу будимском, ѿ Угри.

1552 Ѡсвои царь Сȣлеимань Тамишварь градь ѿ Угри, и Солнукь, и Єгар обседоше Тȣурци, сек: 10: гѡ. а ѡставише Єгарь октом: 13 гѡ. и не освоише.

1565 Ѡсвоише Тȣрци Ђȣрь градь ѡдь Угри.

1566 Ѡсвои Тȣрчинь градь, въ пределȣ мȣачкомь, Сегет.

1582 Почеше се писати календари немецки

1596 Паки Махометъ царь тȣрецки ѡбседе Єгарь са сто и педесеть илада конске, и освои за три неделѣ ѡдь Мађара.

1598 Паки Немци ѡсвоише Ђурь ѡдь Тѹрака великом маисторнїомь и преваромь.

1663 Ѡсвоише Тѹрци Ӱнварь градь ѡдь Ӱгри.

1683 Царь Махометь турецки Беҷь обседе градь сь великою силою, са три стотине илада конске, и цесарь Леѡполдь разби Тѹҷина под Беҷем, по томь постѹпи Немац ѵ напредак и поҷе освоивати землю ѵгарскую, маџарска се власть ѵкиде, и изгубише свое кралевство и землю. И поҷе добивати цесарь римски Ӱнгарїю ѡдь Тѹрака, и погна Тѹрке ѡд Беҷа. Сего лѣта ѡсвои цесарь Ѡстрогонь ѡдь Тѹҷина, на дѹнанскои реки.

Догіе Моѵхамедь кезирь сь 3000 конске и ть се оть крьстенихь люди побише лѣта 1683 (В).

1684 Ѡсвои цесарь Вишеградь, Ваць и Пештѹ.

1685 Разби цесарь Тѹҷина више Ѡстрогона, коль села Несмила, и ѡсвоише Немци Ӱнварь и Солнѹкь, Арад, Ноградь, Каршѹ ѡктом: 1-гѡ.

Сего лѣта роди са Кароль цесарь, сынь же Леополдов.

1686 Немци обседоше Бѹдимь са три стране, и ѡсвоише ѡдь Тѹрака, и Немци задобише много.

Тогѡ лѣта ѡсвоише Немци свѹ Хрватцкѵ и градове.

Тогѡ лѣта ѡсвои Немаць Печѹи, Сеьеть, Шиклеѵшь градь. во пределѵ мѹхаҷкомь, и проу: места.

1687 Немци истераше Тѹрке изь шанца мѹхаҷкогь, и тѹ Немаць разби везира великогъ турскогь, и вса ѡрѹжїа воинска ѡсвоше Немци, и Мѹхаҷь.

Тогѡ лѣта ѡсвоише Немци Варадинь град на Дѹнавѹ, Валпово, Пожегѹ, и Ѡраовицѹ, и целѹ Шлавонїю.

Тогѡ лѣта освоише Немци ѡдь Тѹҷина Єгарь, гладом ѵзеше, и Мѹнкаҷь ѵзеше одь Тѹрака на верѹ.

Паки оүꙁе Нѣмац оть Тоүрака своү Славонию и Виднинь лѣта 1687 (В).

1688 Ѡсвоише Немци Белиградь одь Тȣрака, столни, вь пределȣ бȣдимскомь.

Тогѡ лѣта освоише Немци Илок градь на дȣнанскои реки, и савь Срѣмь ѡсвоише Немци.

Тогѡ лѣта ѡсвоише Немьци одь Тȣрака Белиградь на дȣнавском үсћү, и Саве реке, и Смедерево ѡсвоише, и свȣ Сервїю освоише Немци.

Того лѣта Бладенсис, ерцегь немецки, раꙁби таборь тȣрецки ү Боснои и ѡсвои Боснȣ свȣ. (Пакы Ерцегъ Баварицки оть Тоүрака Босноү үꙁе лѣта 1688 В.)

1689 Ѡсвоише Немци Сегеть ѡдь Тȣрака; велики Сегет гладȣ освоише.

Тогѡ лѣта Немци раꙁбише Тȣрке под Нишем, и ѡсвоише Нишь градь, и Виднињ градь, на дȣнанскои реци, Приштинȣ и Качаник.

1690 По том постȣпи Тȣрчин ү напредак.

Понеже поче Французи воевати на цесара Леополда, и принȣжденъ бисть цесар раꙁделити воискȣ своюю, на двое, и ѡполчити са противь Французꙁа.

1691 Сегѡ года наставшагѡ Тȣрци үдариише ү ꙁимно время, иꙁ ненада, неꙁнати Немцȣ, ꙁа еже Немацъ беше воискȣ распȣстїо по квартирȣ, и тако нападши Тȣрци на Приштинȣ вь неꙁапȣ, и Качаник, и тогда Тȣрци, нетражећи ни права ни крива, но све сабли предаше, и многе Немце ѿпȣстише на верү, а хрїстїани многи погибоше, и поараше са, и млоги народь хрїстїански ꙁаробише.

И сее ꙁиме Тȣрчинь одь Немца Ниш и Видин. (Пакы оүꙁе Тоүрчинь од Нѣмца натраг и Виднинь и Бѣлоградь лѣта 1690 В.)

Тогѡ пролећа патрїархь Арсенїе Черноевић иѕ Пећи даде сѧ бегꙋ уѕ Дꙋнавь ѕа Немцемь, с неколико владика ѕемлѣ сербскее, и иноци мноѕи ѿ сеѧ предели, и народь сербски многь, мꙋжески поль и женски, дадоше сѧ бегꙋ с патрїархом уѕ Дꙋнавь ѕа Немцемь. Тогда иноци манастира Раванице, вьѕеше мощи сватагѡ иже вь цара кнѧѕа Лаѕара сербскагѡ; ѿ сватее ѡбители, храмь воѕнесенски, ѿ егѡ созданнаѧ бисть, и с прочими адићари црковних, поидоше ѿ предели сеѧ. Скꙋпа с прочим народом даша сѧ бегꙋ уѕ Дунав ѕа Немцем, ѡки на коних, иниже на колесницах, а иниже на ладїѧ, а ини пеши, ꙋѕ Дꙋнав горе, и бисть намь путь хождѣнїѧ: 40: днен, и прїдохом градꙋ Бꙋдимꙋ, и више Бꙋдима, вселихом сѧ в место ѕовомо Сент-андреа, ѡбретохом пристанище доброе. Тамо всели сѧ и патрїарх блаженнеиши, и владике, и иноци, и народь многь прїиде ѿ сербскее ѕемлѣ. Тамѡ и мощи сватагѡ иже вь цара кнеѕа Лаѕара принехом сѧ собою, и малꙋю церковь воѕдигохом, ѿ древа, близ брега дꙋнавскогь, и тамо пребивахꙋ до мира утвержденнагѡ между цесаром и междꙋ Тꙋрци.

Того лѣта приде Ћꙋприлићь веѕирь тꙋрецки со многою силою, и ѡсвои ѡдь Немца, и поиде уѕ Дꙋнавь са силою многою, и водом, и сꙋхимь, и прїиде Сланкаменꙋ, и тꙋ га Немац дочека.

1692 Сегѡ лета више именоватогь, раѕби Немаць Тꙋрке на Мїалевцꙋ бердꙋ, више Сланкамена, и Немци освоише ѡдь Тꙋрака орꙋжїѧ воинственнаѧ; тꙋ погибе веѕирь велики Ћꙋприлић. Егда се Турци повратише с раѕбоища, и придоше у Белиград, тогда принесоше мощи сватагѡ Саве архїепископа

сербскагѡ иꙁь манастира Стȣденици, и тогда саждегоше мощи сватагѡ, на Врачарȣ, дїаволским навожденїем, понеже глаголахȣ Агарани, дондеже свеца каȣрскогъ не предамо ѡгню, кои помаже нима, не можемо каȣре надбити, и то сотворише.

1693 Ѡсвоише Немци ѡдь Тȣрака Варадь велики, Єновȣ и Вилагошь.

1694 Пакы догїе Тоүрьчинь подь Варадинь и паки од големе кише побѣже. 40 дьни иде киша лѣта 1694 (В).

1695 Ѡсвоише Немци ѡдь Түрака Ꙉȣлȣ, үꙁеше глаꙉү. Тогѡ лѣта Тȣрци үпалише Липовȣ и ѡставише Немцем.

Тогѡ лѣта ѡсвоише Немци Токаи и Патак.

1697 Принц Євгенїе раꙁби Тȣрке под Сентом, и господа ѩничарска поглавита погибоше многа, ини мачем падоша, а ини истопиша са ү Тїси реки, ѩко же древни Фарахоинтани, въ мори, и тако се могло прећи по людма преко Тїсе, аки по мостȣ, и то чȣдо ѡчи человѣческе неће үꙁрети. И въ скорѣ приимше агаряни ѿмащенїе ѿ Бога ꙁа мощи сатаго Савве Сербскагѡ просветителя, егда Тȣрци проклети саждегоша на Врачарȣ.

1699 Леополдь цесарь үчини мирь с Тȣрци, и поставише белеге Сремом, одь Сланкамена право на село Марадикь, и ѡтȣдȣ на Рȣмȣ село, и ѡтȣдȣ на Лаћаракь село, и ѡтȣдȣ до Раче и до Брода үкраи Саве реке, и по том содержавахȣ Тȣрци ка Сави реки, и къ Ꙁемȣнȣ. А Немци содержавахȣ к Дȣнавȣ, и тако содержавахү до рата варадинског, и Тȣрци предержавахȣ Банать савь, и Тамишварь градь до Мориша реке. (Пакы үчини Нѣмац мирь сь Тоүрчиномь 25 год. то лѣто бѣше 1699 В).

1700 Настѧ куроушлагь маџарски. Восташе Маџари воевати на цесара Леѡполда, и бысть куроушаг 6 лѣть. Тогда Сербли показаше раброçть свою крепкоую, и Леѡполдоу цесарꙋ помогоше велми, и Сербли победише Маџара.

1702 Пакн Срби поробише Кеꙋкеметь и разбише Мадꙗре лѣта 1702 (В).

1705 Престави са Леѡполдь цесарь пожив 66 леть. Тогѡ лѣта поставише Ѡзепа цесаромь, сииь же старѣи Леѡполда цесара.

1706 Їозевь цесарь мирь ꙋчини с куроуцами.

1708 Генераль Листерь немецки разби Тꙋрке под Тренчиномь и ѡсвоише Немци одь Тꙋрака Нитрꙋ градь ꙋ пределꙋ Тернави градꙋ.

1709 Пакы коуга бысть и много люди помори лѣто 1709 (В).

1710 Пакн оумири се Коуроуцагь лѣто 1710 (В).

1711 Престави се Ї́ѡзевь цесарь пожив 33 лѣть.

1712 Поставише цесаромь Карола, сина Леѡполда цесара, млаџегь, и прими владѣнїе.

1716 Прїиде везирь тꙋрски подь Варадинь, со силою многою, пре рока, и тꙋ принць Єѵгенїе разби Тꙋрке подь Варадиномь, и многи доилиꙋкь добише Немци, и ѡсвоише ѡрꙋжїа воина вса, такожде топове многе и шаторе, конѣ многе и виколе, и камиле многе, бакра, масла, зентина, пиринце, и свакоr аднѣара, поилиише ерка и арара, и новаца много кои би слободань ѿ хрїстїань, ѡнаи доби, тогда много погꙋбише хрїстїана, а ине ѡдведоше ꙋ плень. Тогда и манастире врꙋшкогорске поараше, а Крꙋшедоль и Реметꙋ ꙋпалише и изгореше.

Тогѡ лѣта принцьЄѵгенїе ѡсвои Темишварь градь ѡдь Тꙋрака и савь Банат: ѡктом. 14:

1717 Принцъ Євгеніє разби таборъ турски подъ Белиградомъ, и освои Белиград, и сву Сербію ѡсвои ѿ Турчина, и Поречъ бысть граница.

1718 Миръ утвердише между собою Немци и Турци код Пожаревца. (Пакы оучиниише миръ на Пожаревцоу за 25 година, лѣто 1717 В).

1719 Немецки елуїа, Даміанъ Фирмонъ, ѡтиде у Цариградъ, а турски елуїа, Ибраимбаша ѡтиде у Бечъ. Ѡба елуїе ѡдоше со славою великою.

Известбует са всакомъ читателю, да разумѣетъ, ѡ семъ, егда е турски царь ѡсвоиѡ Мучъ и победиѡ крала угарскогъ, тогда е ѡсвоиѡ сву державу угарскую, градъ Будимъ, Ѡстрогонъ, и проч. градове, и землю даже и до самогъ Беча, и Єгаръ, и Токаи, и Тернаву ѡсвоиѡ Турчинъ; и держали су Турци 145 лѣтъ.....

до вечког лѣта и рата: Єгда же Леѡполд цесарь разби турску силу подъ Бечемъ три стотине илада воиске турске, сегѡ года 1683-гѡ.

Тогда поче Немацъ ѡсвоивати ѡдъ Турака угарскую землю и градове, по томъ сербскую землю и градове ѡсвои цесаръ ѡдъ цара турецкогъ, и держит под властію своею и до днес. помощїю божїею.

1734 Оте Коурочуага лѣта 1722 (В).

1737 авгу: 12: Сегѡ года поиде Немацъ на Турчина воевати преваром, пре рока, и прїиде с воиском со силою многою, у Срем, тогда презимова. Тогда народу у предели сеи, Сремскои и Бачкои, бысть велика тегота воршпаном, возећи сено, зобь, и брашно, и провиjнту у таборъ подъ Земунъ, и сее зиме паде снегъ рано носм: 4: гѡ: ѡскану, и

нїє спао снег до априла: 6:; тогда бысть зима люта.

1738 Сее зиме поуеше кавгу Немци с Турчином, послаше катане сербске, и подраше Лешницу, и упалише и многе Турке побише, и многи плень добише катане, и андуци; бысть комендат предь нима Вукь Ïсаковичь, оберщерь, и Трифонь капетан Ïсаковичь; паки сее зиме турска чета разби катане бачке, у селу Бадани, неке исекоше и прочее заробише; ту и капетана Раку заробише, бысть из Такова; и одведоше ихь везане у Зворник град а главе андучке, кои су погинули пометаше их веденъ на коль; тогда велика радость бысть Турком. Сего пролећа поиде Немаць ѿ Белиграда со силою на Турчина, и ѡсвои Нишь Немаць и отуду поиде Немаць подь Видинь, и ничто не получи, но поиде натрагь Нишу, а Турци за нима; и тогда Немаць ѡстави Нишь, и бысть у Нишу Немаць: 3: месеци и поиде Белиграду на свою границу, и по томь Турци ѡполчише са на Немца. Тогда многа скорбь бисть хрїстїаном, и порабощенїе и пленнїе ѡть Турковь. В тои рати патрїархь Арсенїє четверти, пекски, даде се бегу, и сь ним народь многь, їнноци многи, и владика нишки Геѡргїє Поповић, ѿ сея предели, ѡдь Пећи. и Новог Пазара, и ѡдь Косова, и сва Сервїа, дадоше са бегству уз Дунавь за немцем: тогда многь народь хрїстїански Турци заробише и у плень одведоше; тогда бисть скорбь и жалость велїа и прїиде патрїархь с народом у Белиградь, и сва ѡрманда немецка прїиде подь Белиградь. Тогда посла Турчинь кнеза: 3: велтмаршалу Валесу да подигне воиску на Турчина, чекаю га

Тȣрци изпод Гроцке, и сеи кнеѕови бише шпїюни тȣрски. Тогда велтмаршаль поверова кнеѕовом и поиде сь целомь ѡрмандомь у поль нощи на Тȣрчина: ѡкто: 10: гѡ: и тогда наведоше кнеѕови воискȣ немецку на бусїю тȣрскȣ. Баш у ѕорȣ, у неѕгодномь местȣ, у сȣрдȣкȣ дȣбокомь и дȣгачкомь, и кнеѕови идуть напред а катане сербске ѕа нима, а по сербли маџарске катане, а по нима рантари. Єгда бише Сербльи у поль сȣрдука, тогда кнеѕови убегоше у Тȣрке, по томь бысть метежь и страхь междȣ конииствомь, у месту тесном; тȣ у сȣрдȣку спаде с конѧ Коста ѡберкапетан и свега раѕнесоше кони на копита. По томь прїиде рантарь у свитак и нападе с леџа бердомь на Тȣрке, преко шȣмарница, ѕанеже не бысть полѣ чисто, и истера Тȣрке иѕ бусїе, и тако се бише рантари с тȣрци докле не стиже мȣшкатирь и по томь уѕе се бити мȣшкатирь, и ѡбгради се берклачама, и бише сѧ цель день на Болечȣ, близь Гроцке, а катане и рантаре стоють ѕа нима. Єгда прїиде нощь поиде Немаць натрагь Белиградȣ, а ѕаȣтра Тȣрчинь ѕа ним, и преиде под Белиградь Тȣрчинь, и ѡбседе Белиградь, и бише сѧ неколико днеи, Немаць топови ись града, а Тȣрчин с топови с полѧ, и по томь бою дадоше Немци Белиградь Тȣркомь на верȣ, понеже иѕдаде велтмаршаль Валесь — Тȣрком; по томь Немци посекоше на врачарȣ: 2: генерала неверна, а велтмаршала Валеса однесоше у Бечь подь арестемь; по томь Немаць прегради себе палисати ѡдь Тȣрчина, и сталху ѕаедно у Белиградȣ и Немци и Тȣрци одь: 22 октомбра: 1838: до Їȣнїѧ: 2: гѡ: 1739: гѡ: докле Немаць не раѕ-

метиȣ беденъ нови около града, что є бно направїѡ ү своїои державн. а старн беденъ остави Тȣркомъ, и сви богажїю нѕ града, движнмаа изнесе Немац а недвижимаа остави Тȣркомъ, домови прекраснн и проч. Тогѡ лѣта престави се Кароль цесаръ. Такожде и народъ изнесоше свое вещи движимїа, а недвижиме осташе; тогда велика жалость и тȣга бисть народȣ.

Тогѡ лѣта: 21: гѡ: октом: прїиде блаженѣншїи патрїархъ Арсенїе четверти Пекски ү Карловце, и седе ү резеденцїю Архїепїскопскȣю, и и шньим митрополитъ Геѡргїе Поповићъ нишки.

Тогѡ лѣта Викентїе Їѡановић архїепископъ и митрополитъ карловачки преминȣо баше ѿ сеа жизни, престолъ праздень баше; тамо со шнимъ приде многи народъ хрїстїански и вселише са во Сремъ, и многи сбегови бише по подлȣжїю; а ини се терговци преселише ү шанац[1]) варадински. Тогда Климентани многи придоше ү Сремъ и тамо вогнѣздишаса.[2])

1740: **гѡ: Їюлїа: 12: сегѡ года миръ үтвердише междȣ собою, и поставише белеге Савомъ рекомъ үз водү, до Үне реке, пакъ Үномъ поредъ Костанице водомъ до мора; по томъ одъ Белиграда доле Дȣнавомъ и үтвердише миръ: 24: лѣта. И елчїа тȣрски ѡде ү Бечъ с радостїю велїкою, а а немецки елчїа ѡтиде ү Цариградъ.**

Ѿ зде возвращаем са на задъ.

1738 **Въ ѡва лѣта воинствена, егда поиде Немацъ на Тȣрчина пре рока, тогда постиже нас праведни**

---

[1] То јо садашњи Нови Сад.

[2] И сад их има два села: Никинци и Хртковци.

гнѣвъ божїи, и посла преблаги Богъ кȣгȣ, напраснȣю смрть и болѣꙁань, на народъ и державȣ цесарскȣ; и наипре поче морити ү Темишварȣ и по Банатү, по томъ придє ү шанаць варадниски: ноем: 1. го сегѡ года више имєноватогъ; и ѡтȣдȣ преиде ү Карловце, и ѡтȣдȣ ү Лединице, ноем. 17: гѡ: сего года, и по томъ по свемъ Сремȣ и по свои Бачки и до самогъ Беча, бисть кȣга, мори ꙁа три лѣта, въ има свѧтыѧ троице, егоже Немци престȣпише клетвȣ, по томъ и иꙁгȣбише ꙁемлю, и градове, и державȣ свою — еще иꙁгȣби воискȣ свою многȣ. Єгда поиде таборъ немецки одъ Ꙁемȣна, сȣхимъ, и водомъ Дȣнавомъ горе въ Варадинȣ, тогда пораꙁи егѡ Богъ болестїю лютою, и смерть посла на воискȣ, и не токмо на конниство, но на скоте, кони, волови многи помaнкаше, многи и многи люди остадоше беꙁъ марве свое кои сү били на форшпанȣ ү воиски: на коли носе ѥрмоке и коже волүнске Сремци и Бачвани, и ѡдъ Ꙁемȣна до Варадина, нїє се могло проћи друмомъ ѡдъ трȣпїѧ мертви лежећи люден и скотовъ, и ѡдъ смрада; такожде и Дүнавомъ, трȣпїѧ мертва лежећи при брегȣ, не могаше сѧ Дȣнавȣ престүпити и воде ꙁаватити ѡдъ тешка гада и смрада; и то беше ү месецȣ септем: и ноемврȣ.

1739 Декем. 20: бысть тресанїе ꙁемли во времѧ иићиндїи, и ү сее нощи въ полȣнощи, и многи домови распадоше сѧ ѿ тресанїѧ и стене градске распадоше са многе. Тогда сү люди многи үмрьли ѡдъ кȣге ү селȣ Лединици.

1740 Їанȣа. 24: гѡ: тресанїе бысть ꙁемли 2: крати, по полȣдне и въ полȣнощи, велми.

Тогѡ лѣта болѣзань крепкаа, и горкаа костобола; и многимь людима и женама и юношамѧ и дѣвицьма изходпадоше ноге и рꙋке, и многи осташа топали, и безь рꙋкꙋ. Тогда бысть междꙋ народомь велика скорбь, и тꙋга, и плачь неꙋтешна, и многи домови опꙋстише ѡдь кꙋге.

1744 Ꙗви са знаменїе на небꙋ: звезда репата с вечера кь западꙋ, глава западꙋ, а репь пладнини, и тако е исходила и сала е докле не заиде: ѡдь месеца декем: 25: гѡ: до февр. 15: гѡ, и тогда у зорꙋ показа се на истокꙋ сеа звезда, глава горе, а репь северꙋ, и тако е исходила за 7 днеи са зоромь, и сала е доиде же светь дневна не предꙋзметь ю.

1734 Сегѡ года поче се бити цесарь сь францескимь кралемь и шпанїорски краль даль помоћь францезꙋ, и ѡбои имали битвꙋ со цесаромь· ѡконь пола реке Раине. Паки у летꙋ: 1735: по заповести цесаро кралев. вели, дали помощь Сербли пахори, вароши и села, бирманице или ти регрꙋте, и тамо воевали, и имали битку с Францезомь, и мирь утвердише помеждꙋ собою, у летꙋ:1741. гѡ:

1757 Почетакь битви с Пранземь, кралица наша Марїа Терезїа и Сербли били со инима у помоћи кралици; и биль началникь у конски краличинои Лаꙋдань и Надаждїа. велтмаршали, и седѧмь лѣть битвꙋ имали с Пранзом.

1: Битка подь Лоницутомь градомь пранскимь. и тꙋ ѡсвоиль Немець Лоницуть, и по томь други градь

2: Шваиниць освоиль Немець, по томь

3: Лаꙋданть и Надаждїа велтмаршали разбише Пранза подь Прагомь златнимь, по томь

4: Разбише Пренза подь градомь Герлицом, у Саксоніи;

5: По томь у Слезіи, подь градомь Преславомь, разби Надаждіа Пранза; паки у Слезіи под градомь Глоговомь,

6: ту принць Карль, брать родни цесара франческа, супругь Маріе Терезіе и кралице, издао Надаждію, и ту погинула корпа сва Надаждиска, четердесеть илада вонске, и ту едва избегаль сь десеть катана, по томь ωдпасаω ωружіе ωдь себе, и не хотель воевади више за неверствіе их; паки

7: Лаудань велтмаршаль, подь градомь Франкпуркь пранскимь, со тридесеть илада вонске свое, и ту у помоћи вонске московске, две стотине илада, и ту брань крепкую сотворише по между собою, 12: сахати била битка сь Пранзомь и ту разбише Пранза; и отуду у Саксоніи

8: подь градомь Терезиномь. и сеи градь престолни и столица крала пранскогь, и ту генераль Барутаніа, цесарски, заробіо вонске пранске: 25: илада, седамь генерала и топове, и вса оружіа воинствена, хазну, и сеи градь освоили Немци ωдь Пранза по сеи битки, — у лету 1763: Седме години сотворише мирь по между собою.

1762 Благочестиви императорь Петарь Теодоровић и самодержець все росиски и про. про. про.

Сего года потаиа са есть и себе именоваль преставилася од сеа жизни; но онь пре ·удростію своею утаилса. Такь во своемь последоваль стопамь премудрагω государа деда своегω императора Петра великагω Алексіевича и странствоваль есть по свои державы турецкои: первее у граду

Белградȣ на реки Сави и Дунава, и тȣ биль у церкви благочестивои на литȣргїи, и дароваль на церков дȣкат, напечатань ѡбраѕ егѡ и надписанїе; и ѡтȣдȣ пошедь по всемь царствȣ тȣрецком, и биль у Цариградȣ, и тȣдȣ пошель и увидиль прочаа мѣста и градове, прежде бивше держава сербски цареи и владенїе, а садь стоить подь игомь тиранскимь, и прошель вь Чернȣю Гоуȣ.

1797 Децем. 22. Ѡбави се живь вь Черној Гори са своимь рȣчнимь писанїемь.

Мы подь именом Стефанъ мали сїю мою шȣпликȣ или ти ѕаповѣсть послаю по семь нашемь вѣрномȣ посланикȣ, именемь Авакȣмь архимандрит, со граматою, до ихь цесаро кралѣвскаго величества двора, ѕа кое где бы се указаль, да има вѣроатань бити и прїать, беѕ всакагѡ припатствїа и сумнѣнїа. Вь кои час прїидеть вь цесарскихь странахь: вьсѣмь сȣдїамь и повелителемь, паче же комендатомь даемо на ѕнанѣ, да сеи наш више реченин посланикь свободно маршиpь имѣть бȣдеть пȣть Вїени: с вашею рȣкопомощїю, и поданою цесаро кралевскою поштою, и порцїею непремѣнною; а еже содеать бȣдете, сеи нашои вѣрнои пощи: то самимь нам есть.

Пань находитса

М. П.

1767: декем: 23. гѡ. вь Черной Гори.

Второ писанїе изь контомацїе Димитровачке:

Сїателнѣиши господини, господин Княѕь. Еа императорскагѡ величества гдин кавалерь и таини совѣтникь, мнѣ же всемилостивѣиши госȣдарь — ѡдь господа Бога

ζдравїа кашемь величеству просим. — По сихь ви извѣстїе даемь Нихь високосїателству, что а низу подписати послать есамь ѿ их императорскагѡ величества Петра Теодоровича, под именомь Стефань мали, котори находится в Чернои гори, мене же со граматою до их царо кралевскаго велич. двора прислаль, а ѡсобито вашему високосїателству вручени мнѣ указь устмени изявити, котори скоро требѣ бить; обаче а нинѣ удержань вь цесарскомь контромацѣ, днеи следовать будеть много — но моле ваше високосїателство, что б мнѣ скорое повелѣнїе исходатаиствовали кодь ихь цесар. кралев. велич. На послѣдакь виновень да не буду. Со тим изѡстаю вашегѡ високосїателства вручающь себѣ.

Авакум Милаковић,

1768. їануара, 21. гѡ Архимандрить.

Третее писанїѣ, егда ѿпущени бише из контумацїе ζемунске.

Прїиде посланикь Аввакумь архимандрить ѿ благовѣрнигѡ императора Петра Теодоровича васеи Росїи самодержаць, и обави са вь Чернои Гори, и посланик егѡ вишеименовати, огласи егѡ у Димитровици, у контромацїи, и ѡтуду послань бисть у Ζемунь у контромацїю: 22: їануарїа: 1768, и у Ζемунь прїидоше посланици ѡдь императора ѡдь Черне, Горе: Глигорїе Архимандрить ѿ Дрекаловић, а пострижиникь манастира вердинко-раваничкогь, и еще со ѡнимь едань калугерь изь Церне Горе и воеводинь брать сана воинственна, и егда контромаць окончаше, они 4: персоне, тогда не получише милость и грацїю поити вь Вїену аустриискои двору и цесару; куда су послати били ѿ императорскагѡ величества, огласити да

се находить живь ү Цернои Гори. Но сее посланнке више именовате повратише Немци натраг ѡ Ȥемѹна, и ѿпратише их үȥа Савѹ рекѹ горе, и преидоше Савѹ рекѹ, више Ѡстрүжнице, ү вечерь ү нощь, ү ȥимное време, вь средѹ вечерь глѹбокѹ. 12 фекрѹаріа, 1768 гѡ.

И егда преидоше Савѹ рекѹ и тѹдѹ отидоше вь странѹ свою, во Чернѹю Горѹ.

—

А. РЕГИСТАР

ИМЕНА МЕСТА

Б. РЕГИСТАР

ИМЕНА ЛИЦА

ГРАЂА
ЗА ФЛОРУ КНЕЖЕВИНЕ БУГАРСКЕ.

I

ПУТНИЧКЕ БЕЛЕШКЕ

Око половине Јуна 1880 дође из Беча чувени зналац ортоптера, г. Dr. Brunner у Београд у намери, да неколико недеља на истоку од Србије проведе и ту собом испита неке животиње, за које је од мене био дознао, да се у Нишевачкој налазе. Пошто сам и онако био науман да још једном обиђем два већа виса Балкана, Миџор и Копрен, придружим се г. Брунеру, те заједно пођемо и испитамо околину Ниша, Суху Планину и Добрич у Прокупљанској, а затим ја наставим свој пут на Балкан а г. Брунер се врати у Беч, одкуд ми по неком времену саопшти своју жељу да и до године у Србију дође а ако буде могуће и даље своја разматрања да пружи.

Прошлога лета г. Брунер дође одиста поново у Београд и изјави ми, да би, ако му будем и овом приликом друг, хтео да испита у Србији околину Пирота, Врање и који већи вис Балкана, а у Бугарској околину Софије и Витош. Ма да сам свакад ласан да путујем особито у не познате ми крајеве, не би ми по вољи да преко границе своје земље прелазим прво зато, што из искуства знам да у таковим кратким екскурзијама ботаничар не може ништа до краја да проучи, већ се касније годинама носи са свакојаким сумњама и недопитаним стварима, без да би свакад било прилике да пут понови и својим сумњама одгонетке потражи, а друго што сам имао разлога да сумњам, да ће ми у ботаничком обзиру Софија и Витош

што ново донети. С тога поставим као услов за свој пристанак то, да поред Софије и Витоша обиђемо и Рило, највеће брдо на Балканском Полуотоку које сам више крат са Виљег Кола и Стрешера на нашој јужној граници жудно посматрао, а које је до сада циглим једним ботаничаром похођено — Fridrichstal-om, што је 1834 г. са Boué-om путовао.

Г. Brunner пристаде на тај услов и ми се кренемо 17 Јуна пут Ниша, где се само један дан задржимо а затим пођемо преко Ак-Паланке у Пирот.

Из Пирота, пошто му околину испитамо, предузмемо 23 Јуна подужу екскурзију на Стару Планину и пошав преко Басаре, Рсавца, Ржане, Брлога и Дојкинаца стигнемо други дан под Балкан на Крваве Баре. Испрва нам се време указа пријатно те могосмо 25 Јуна да се попнемо на Три Чуке где сам био пре три године уловио нову врсту Orphania scutata Br., али се већ тога вечера замути а ноћу настаде и јак ветар а најзад и киша. Чекасмо један дан а пошто се ни сутрадан време не одобри оборимо низ Балкан и стигнемо нај краћим путем, преко Лукање и Нишора по мучном, готово не прекидном јахању од 12 часова 27 Јуна касно ноћу у Пирот.

Ова прва недаћа на Старој Планини а и оно што сам од пограничних стражара и чобана дознао, да овога лета још није било топлих дана на Балкану, зададе ми основану сумњу да ова година у опште неће да буде нај повољнија за похођење високих брда и с тога одустанем од намере да походим Миџор и Бабин Зуб и да на овом последњем брду потражим зупску траву, неку Умбелату (судећи по корену што су ми пре две године људи у Црном Врху продали) коју татамошњи народ противу свакојаких болештина употребљава. Ову своју сумњу саопштим и г. Брунеру са приметбом да ће најбоље да буде да се вратимо у Ниш и да ако би време допуштало отуд походимо Врању. Али се г. Брунер

не даде одвратити од утврђене маршруте и ми се 28 Јуна кренемо пут Софије, камо истога дана и стигнемо.

У Софији смо пре свега имали да потражимо добре људе који ће хтети и умети да нас у нашим даљим кретањима опораве, а пошто нам то испада за руком, поће 30 Јула г. Брунер са својим момком на Витош, а сутра дан пођем за њим и ја у повећој дружини од нових софијских пријатеља који су хтели да се са Витоша нагледују Софије и Балкана.

Витош је брдо два часа удаљено од Софије коју од запада заклања. Диже се мал не окомице из простране равнице у висину од 2330 м.* Северо-источна страна којом смо се попели а и јужна којом смо сишли готово су голе, или су само нижим шибљем обрасле, што не смета да се може слободно на све стране да јаши. Одморимо се на повећем зараванку Витоша од куд има леп поглед на Софију и јужни Балкан, а затим се попнемо до под голе чукаре Витоша. Ту се изненада зави око нас густа магла, а како се друштво било порастурило — неки застали а други похитали да са које чуке околин свет сматрају — морадосмо да се исчекамо, а пошто се прикупимо и уверимо да се магла све више гомила, спустимо се низ јужне обронке Витоша и у мрак стигнемо у подложни манастир Драгаљевце а од овуд касно ноћу у Софију.

Пре него што би се на пут у Рило кренули ваљало нам је да се тачно известимо, којим би се путем могло на колима из села Рила да пређе у Врањску, а у овом обзиру дознадосмо да то може да буде само преко Ћустендила и Куманова, дакле преко турске области — што нам у рачун не иђаше. Пошто сам се пак био неком ранијом приликом уверио да је пут преко Бресника и Трна у нашу Сурдулицу,

* Prof. Dr. von Hochstetter. Die geolog. Verhältnisse des östl. Theiles der Europ. Türkei. Wien 1872.

ма да и туда кола пролазе, одвише мучан и на кишевитој години, као што је била ова, доста и опасан, морадосмо да одустанемо од пређашње намере да се по свршеној екскурзији на Рило у Врањску упутимо.

Кад све приберемо што смо мислили да нам за Рило треба а добавимо и писмену препоруку на управу рилскога манастира кренемо се 1 Августа преко Балеја и Владаје уз реку што долази са Витоша и Лилина, а пошто пређемо ниску вододелницу која та два брда веже и раздваја воде што теку Дунаву од оних што се у Егејско Море изливају, стигнемо првога дана преко Радомира на конак у Дубницу а сутра дан, пошав низ Струму, а од села Рила уз реку што исто име носи*, зауставимо се у први сутон пред затвореном капијом неке велике зграде која нас је тим више изненадила, што јој се у овом дивљем планинском склопу нимало надали нисмо. По кратком чекању будемо пуштени у ту велику зграду — рилски манастир и пошто предамо писмо на манастирског старешину будемо на првом бoју намештени у доста пространој гостионици и упућени на кога имамо да се обратимо поради свега онога што би нам за бављења у манастиру требало.

Сутра дан 2 Августа први нам је посао био, та се пријавимо манастирском старешини, који нас прими доста свечано, опкољен шесторицом од старије браће. По кратком разговору и пошто му саопштимо да желимо неколико дана у манастиру да проведемо и да му околину испитамо, будемо по обичају кафом почашћени а за тим би одређен један од јеромонаха да нам покаже све оно што би желили у манастиру да видимо или да дознамо. Разгледамо редом манастирску зграду, цркву и торонь, за тим реку Друшљавицу а најзад и лебарницу што је преко реке ван манастира озидана.

* Од брда Рила (Ορβελος) зове се тако и манастир и река што ниже њега тече пак и село испод кога та река у Струму утиче.

Манастирска зграда претставља повелики, нешто неправилни четвороугао, кога свако платно има наблизу две дужине наше велике школе с којом као да ће ова зграда да буде и у висини равна, само што је подељена на читири гдешто и пет бојева. У згради има које мањих које већих свега 300 одаја. Манастирска је зграда споља доста мрачна — као да ту има само толико прозора, колико је преко потребно било; тим је пак лепша и светлија из нутра, јер су широки тремови са стране двора мраморним стубовима подбочени. На доњем боју према цркви вредно је да се види и пространа кухиња са чудноватим димњаком, који се до на врх зграде из тиха стешњава.

У манастирском двору нешто ближе северном платну ман. зграде стоји угледна црква а десно од ње повелики торањ. За цркву нам казаше да је пре триеститину година поново зидана од старе грађе која као да није стигла, јер се опажају гдекоје празнине у украсима, а за торањ рекоше, да је озидан српским ћесаром Хрељом уједно са манастирском зградом с којом тај торањ, што се стила тиче, нешто боље хармонише него са црквом.

Река Друшљавица, која споља дуж северног манастирског платна тече даје рилском манастиру изредну пијаћу воду и покретну снагу за млевење жита и израду дрвенарије, а што је важније она је у давнини створила подлогу на којој је могао да се озида манастир а и све друго да подигне што је потребно онде где има повећи број људи да живи. Ту је подлогу дала огромна количина наноса од ситнијег и крупнијег камења које је река у дугом течају векова са високог Рила снела и на том месту сталожила.

У хлебарници која има повише разделака удешених за свакојаке прилике горела је за нашег доласка голема ватра — баш

као у некој варници за креч, што нам наговешћаваше колико је ту тога дана имало хлеба да се испече.*

Пошто све то разгледамо пођемо на свој ближи посао, г. Брунер уз Риљску Реку за ортоптерама а ја се упутим уз Рилско Брдо, да у висини од неколико стотива метара промотрим неке високе хриди, које су ми биле већ изјутра у очи пале.

Уз пут сам од манастирског пандура, који ме је пратио, разбирао за шумско дрвеће што је свакад народу добро познато, и том приликом дознам за два дрвета — елѐ и му̏ру која су ми се већ са страног акцента учинила вредна да их видим или што даље о њима дознам. За прво ми се учинило да ће то да буде јела, а за другу нисам ни посумњао да може што друго да буде већ наша оморика тим пре, што и у нас оморика расте на силикату из кога је и рилска гора сложена. Али се касније уверим да су обе моје предпоставке биле неосноване, јер се показало да је „елѐ“ планинска јова — *Alnus viridis,* а „му̏ра“ врста бора *Pinus Peuce,* коју је Гризебах одкрио на Перистеру, касније пак сам ју ја добавио са Кома, а Јанка пре неколико год. нашао на Периму.

Другога дана одлучимо, пошто је време било прилично ведро да се попнемо на врх Рила и тога ради се доста рано примимо и то одма иза манастира стрме косе, која се од Јелењег Врха манастиру спушта, а која са другом косом што на запад тече омеђава басен у ком се скупљају извори који у Друшљавицу теку.

Због велике висине брда** и успртости места, највише пак за то што смо гредом то ово то оно прикупљали, на

* У делу „описание болгарскаго свящевнаго Рильскаго манастира“ од јеромонаха Неофита стоји стр. 118 да ту живи око 400 људи од којих су пола калуђери а пола мирјани.

** По Hostetter на близу 3000 м.

пола се брда мало и прихватили и одморили, стигнемо истом у 5 часова по подне наврх Рила или тачније да кажем под Јелењи Врх који се још на 100 м. на више пење. Ту се мало одморимо. Г. Брунер желећи још тога вечера да свој лов препарује окрене се убрзо манастиру, ја се пак забавим још један час на Рилу, да под Јелењим Врхом, где је судећи по вегелацији истом од скора пролеће наступило, мало збирам и да се с овог изнешеног места у величанственом хаосу рилских висова разберем.

Риљска је гора подељена двема рекама које у противном правцу теку — Искром што иде Дунаву и Рилском Реком што се у Струму излива — у две не једнаке поле: северо-западну, мању и југо-источну, већу. Ове су две партије на картама означене прва, мања именом „Rilo“ а друга, већа именом „Tschatyr Тере,“ народ их пак не разликује већ им само сваки, било већи било мањи врх, другојако назива. Такових врхова има у југо-западној партији повише, а зову се, пошав од запада истоку овако: Белчев Врх, Ризванцијски Врх, Цари Врх, Бричобор, Клеко, Рупита и Сухи Чал. Између Царивpxa и Бричобора показиваше ми мој пратилац у даљини неки врх ком казаше да је име Чедер (Tschatyr Тере нем. карата?), да је највиши од свију врхова Рила, али да не припада манастиру Рилу већ да иде у област самоковске општине. С вечерње чађи која је све удаљено ствари омотавала нисам могао тај вис да видим а ни сутрадан кад смо пошли Самокову не угледасмо Чедера са густе магле која је све висове Рила покривала. У мањој, северо западној партији има само четири виса која од југа на север овим редом сљедују: Црквиште, Јелени Врх, Попова Шапка и Кобилно Враниште.

У збирању биљака и проматрању дивотне сценерије време брзо прође те и не опазим, да је сунце било већ замакло за западну косу Рила, а кад ме мој вођа на свој начин

дрмну казујући, како ће овде за мало да се шећу курјаци и медведи којих на Рилу доста има, прекинем збирање и окренем се манастиру, који се с овог врха тако добро виђаше да ми се чинило е бих могао каменицом да га добацим. У силазнењу се и смрче, те морадосмо корак по корак, најзад и пипајући да се помичемо, док најзад у три часа ноћи застанемо пред манастирском капијом која је, по давно утврђеном правилу, била затворена и која нам се истом накои подужег чекања отвори.

Прво зашто сам сутра дан разбирао било је време, а то с тога што сам био дан пре дознао за неко Рибље Језеро које негде на јужној страни Рила лежаше и за проматрање којега сам мислио да би вредно било да се још један дан жртвује. Али већ први гласи с поља ме увериште да ће Рибље Језеро за овај пар остати не похођено: густа је магла била обузела све висове Рила а судећи по правцу којим се магле кретаху, мештани увераваху да ће тога дана да буде и кише. Зато одустанемо од даљега бављења у манастиру а пошто смо већ пре били напустили пут у Врању, спремимо на брзу руку све што је требало за повратак у Софију.

Пре поласка отидемо да се јавимо манастирском старешини и да се с њим опростимо. Нађемо га ми као и првипут у друштву старије браће; лепо нас почасти и понуди нам да се запишемо у гостинску књигу, подари нам опис и слику риљског манастира, а што нам је у нашим приликама било нај милије саопшти нам, како је наредио да нас добри манастирски коњи до Самокова, где су нас кола чекала, однесу и да нас у том путу један од поузданих пандура испрати.

Наш је пут испрва ишао равницом уз Риљску Реку, а за тим уз брдо у узану долину којој је глава полукружна коса, што веже две горе споменуте партије Рила а уједно је и водомеђа Риљске Реке и Искре. Поток што кроз ову

долину тече губи се на дно долине у малом језерцу, а ово нема видљивог излаза, већ истиче негде под земљом у Рилску Реку, кадшто се пак — а то је, као што нам казаше прошле 1879 г. било — и до дна испразни.

До језера нас је време којекако послужило, те могосмо да се ту који тренутак задржимо и по гдешто да испитамо, али мало пошто језеро минемо стушти се а низад се спусти и хладна киша, која нас је пратила све до излаза Искре у равницу где Србсело лежи. Касно ноћу стигнемо у Самоков а сутра дан, 5 Августа, кренемо се преко Пасарела, Лозне, и Чифтлика у Софију, где за овај пар завршимо своја проматрања и збирања а само нам је заостало ово двоје: да се мало по Софији обазремо и да се на новим пријатељима опростимо.

Софија лежи у пространој заравни* коју је некада заузимало повелико језеро што се пружала до подножја Балкана, Брда, Витоша, Лилина и др. висова који софијску равницу наоколо затварају, а то је језеро све дотле постојало док није Искра своје корито до данашњег нивоа раскопала. Да је то раскопавање морало дуго да траје и да се снижавање језера на махове збивало, показује нам велика количина наноса, што софијску висораван покрива, а показују и одсеци који се од подножја околних висова до данашњег корита Искре виђају. Последњи одсек на коме је Софија озидана лежи за пет метара над Искром и њеним водоплавним пољем.

Софија личи, што се зграда тиче на наш некадашњи Београд а само се цариградски мâла, којом се од Самокова и Ихтишана у вароши улази одвојила тим што ту има повише угледних грађевина: кнежев конак, сенат, министарства и гдекоја лепша приватна зграда. Између ове мâле и ос-

*) По Hochstetter-у в. горе наведено дело. стр. 376. ова висораван лежи 535 м. над Црним Морем.

тале вароши има омален парак у коме се особито пред вече скупља софијски свет, што мари да на пријатној доколици који часак проведе. Ово је место, рекао бих, за потоњу Софију од велике важности, особито ако узбуде могуће да се мало прошири. У средини тога парка замишљам простравни водени басен, у коме ће моћи вода са оближњег Витоша доведена* у доста велику висину да скаче а отуда да се и по осталој вароши разведе. Ово би од Софије направило не само здраву и угледну варош, већ би могло да послужи и свакојаким индустријским предузећима, за која, по свему што смо могли овде и у Самокову да видимо и да чујемо, као да марљиви бугарски народ велику вољу и способност има.

Из Софије се кренемо 7 Августа преко Пирота и Ниша у Београд камо 10. и. м. стигнемо али не без да би, мал не на догледу Београда, још једну недаћу искусили: због кише и мрака морадосмо да ноћимо у Болечу — ја у колима, а мој пријатељ из Беча на голој механској клупи.

Пошто проучим биљке приликом овог путовања прикупљене у области Бугарске Кнежевине а прегледам и неке своје прибелешке о биљкама раније виђеним али браним на нашој источној и јужној граници, учини ми се да ту већ има подоста лепе грађе за флору суседне нам кнежевине. Пак да би том грађом могли да се послуже млади Бугари који ће, не сумњам, скорим почети да раде на својој домаћој флори, помислим неће бити с горега да списак, што ниже сљедује наштампам. Ради бољег разумевања гдечега у списку имам да пре свега учиним неке приметбе.

У списку су наведене само оне биљке, хоје сам у различитим приликама собом брао или на месту прибележио.

*) На том се већ и ради, као што смо могли дознати, да се са Витоша доведе у Софију пијаћа вода.

Што су раније Fridrichstal, Frivaldsky, Grisebach и Janka у границама данашње Бугарске одкрили, то су сами ти природцањи у својим списима свету раније саопштили а то је већином наведено и у великом делу Boissier-а* кога се последња, V књига, баш сада доштампава.

Биљке сам у списку изложио у систематичком реду и то оне што су познате поименце, са локалностима где су нађене, а друге, нове или мање познате, опширно сам описао или сам их пропратио опаскама које су ми се као потребне чиниле.

Локалности у списку наведене већином су погранична места дуж две брдске косе, које раздвајају нашу земљу од Бугарске. Ове се косе стичу на Нишави не далеко од суковог моста а завршују се на северу Вршком Чуком а на југу Стрешером. Ова сам места обишао у различитим приликама раније, највише пак од како су окрузи Нишевачки, Пиротски, и Врањски припали Србији. Много мање места има у списку наведних из унутрашњости Бугарске: Трн и његова околина, Софија, Витош и Рило. Три сам последња места прошао лане у Јулу а Цариброд са Драгоманским Висом, Врапче, Трн, Снепоље, Клисуру и Стрешер год. 1880.

Што се тиче терена на коме побројане биљке расту ваља знати, да је понајвише силикат: сав Балкан, део Драгоманског Виса, Витош, Рило, Клисура и Стрешер. Калцитна је само Вршка Чука, неки крај Драгоманског Виса, Врапче над Трном и Штрби Камен близу Дешчанег Кладенца.

Што сам се у систематском делу овога списа послужио латинским језиком то сам учинио за то што држим, да ће наши људи, који се озбиљно ботаником баве и на том језику разумети оно што коме треба и што желим да оно што је у делу за науку важно буде приступно и онима. који нашој књизи вични нису, а за наше се крајеве интересује.

*) E. Boissier. Flora Orientalis. Genevae et Basileae 1874—1882.

II

СПИСАК БИЉАКА У БУГАРСКОЈ НАЂЕНИХ*)

DICOTYLEDONEAE Juss.

Ranunculaceae Juss.

Clematis Vitalba L. In dumetis sub m. Vitoš.

Atragene Alpina L. In saxosis excelsioribus m. Ravno Bučje.

Thalictrum minus L. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

Th. angustifolium Jacq. In pratis sub m. Bukova Glava.

Anemone narcissiflora L. In excelsioribus m. Kopren.

A. Pulsatilla L. In dumetis sub colle Vrška Čuka.

Adonis vernalis L. In collinis apricis supra Dragoman Bogaz.

A. aestivalis L. Inter segetes ad Trn.

Ranunculus crenatus W. K. In excelsioribus m. Rilo.

R. aconitifolius L. In sylvestribus m. Ravno Bučje et m. Rilo.

R. Flammula L. In spongiosis sub m. Strešer.

R. auricomus L. In sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

R. Villarsii DC. In rupestribus m. Tri Čuke et. m. Rilo.

*) Plantae in Bulgaria observatae. V. ad calcem notam.

R. Serbicus Vis. In irriguis m. Sv. Nikola.

R. bulbosus L. In apricis sub colle Vrška Čuka.

R. philonotis Ehrh. In cultis sub colle Vrška Čuka.

R. arvensis L. Inter segetes circa Adlija.

Caltha palustris L. In rivularibus sub m. Strešer. Deflorata, hinc dubia, foliis, ut in excelsioribus passim observatur, solito minoribus.

Nigella arvensis L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Delphinium Consolida L. Cum priore.

Aconitum Cammarum Jacq. var. *macranthum* Rchb. In dumetis sub m. Rilo, non procul a parvo lacu ad viam, qua itur ad Samokov.

A divergens m. Caule elato subsimplici basi glabro a medio flavide villoso, foliis in laminas rhombeo oblongas antice inaequaliter 2—3 fidas palmatim sectis, racemo laxiusculo simplici aut basi alterutro ramo passim abortiente aucto, pedunculis arcuatim adscendentibus, perianthii decidui casside subdepressa, nectarii horizontaliter porrecti calcare capitato labiis apice truncatis, staminibus laevibus, carpellis maturis a medio divergentibus, seminibus trigono alatis faciebus longitudinaliter striatis ac transversim plicatis. plicis undulatis una facie (dorsali?) evidentioribus.

Hab. in spongiosis ac rivularibus; primum lectum in Serbiae meridionalis salicetis lacus Vlasina, tardius in rivularibus m. Ponor et m. Kopren Bulgariae conterminis.

Floruit in horto fine Junii; medium inter sect. Napelli et Cammarum. Differt a Napello directione pedunculorum, seminibus striatis, ac foliorum lamins latioribus.

A. Lycoctonum L. In dumetis sub m. Rilo.

Cruciferae Juss.

Nasturtium sylvestre R. Br. Ad margines viae inter Slivnica et Sofia.

N. Pyrenaicum R. Br. In pratulis udis ad supremum rivum Iskra sub m. Rilo. Folia inferiora defficiunt, siliculae paulo longiores quam in typo, petala sulfurea. An non potius *N. Thracicum* Gris?

Barbarea vulgaris L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

B. rivularis m. Perennis, glabrescens, radice horizontali ramosa ad collum incrassata, caulibus sat crassis adscendentibus angulatis a medio ramosis, foliis radicalibus cordatis integris aut margine inaequaliter repandis, caulinis lyratis cum lobis lateralibus acrescentibus, finali ac foliis superioribus flabellatim incisis, lalaciniis inaequalibus obtusis, racemis axillaribus post florescentiam subfastigiatis, pedunculis calyce arrecto longioribus, sepalis oblongis margine scariosis, petalis spathulatis calycem bis longis, siliquis (nec maturis) cum pedunculo patulo arcuatim adscendentibus, stylo earum latitudine 2—3 longiore.

Hab. ad rivulos alpinos m. Midžor. Flor. Julio.

Pedalis aut paulo altior, laete viridis, folia juniora sparsim hirsutula tandem calva. A proximis itidem alpinis, *B. minore* et *B. brachycarpa*, discedit foliis radicalibus magnis 3, 5 pol. longis ac 2, 5 latis, et statura multo vegetiore; differentiae tamen plenius patebunt dum et siliquas maturas observare contigerit.

Turritis glabra L. In dumetis apricis collis Vrška Čuka.

Arabis auriculata Lam. In asperis collis Vrška Čuka.

A. hirsuta Scop. In rupestribus m. Midžor.

A. procurrens W. K. In rupestribus m. Ravno Buče.

Cardamine impatiens L. In saxosis sylvestribus prope coenobium Rilo.

C. amara L. In rivularibus m. Kopren.

C. acris Gris. In rivularibus m. Kopren et m. Rilo.

C. Graeca DC. In rupestribus calcariis collis Vrška Čuka.

Sisymbrium Pannonicum Jacq. In campis circa Sofia.

S. Alliaria Scop. In saxosis collis Vrška Čuka.

S. Thalianum Gaud. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Erysimum odoratum Ehrh. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

E. canescens Roth. In arenosis ad viam inter Dubnica et vicum Rilo.

Syrenia cuspidata Rchb. In saxosis collis Vrška Čuka.

Sinapis arvensis L. In agris sub colle Vrška Čuka.

Alyssum argenteum Vitm. In asperis supra Kadi Bogaz.

A. calycinum. In campis sub colle Vrška Čuka.

A. minimum Willd. In asperis collis Vrška Čuka.

Draba muralis L. Cum priore.

Dr. verna L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Thlaspi arvense L. In arvis cum priore.

Thl. perfoliatum L. Cum prioribus.

Thl. Alpinum Jacq. In herbidis Rasovati Kamen, Ravno Bučje et in excelsioribus m. Rilo. In ultimo loco defloratum, fors Thl. ochroleucum Boiss. ob loculos 4 spermos.

Lepidium campestre R. Br. In arvis sub colle Vrška Čuka.

L. ruderale L. Ad vias circa Sofia.

Capsella Bursa pastoris Mönch. In cultis sub colle Vrška Čuka.

Aethionema saxatile R. Br. In saxosis calcareis collis Štrbi Kamen.

Isatis tinctoria L. var. *canescens* Boiss. In rupestribus supra Dragoman Bogaz. Siliculae ovales, villosulae.

Cistineae Dun.

Helianthemum Fumana Mill. In rupestribus collis Golema Glama.

H. vulgare L. In asperis m. Vitoš.

H. salicifolium Pers. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Violarieae DC.

Viola odorata L. In saxosis collis Vrška Čuka.

V. declinata W. K. In graminosis excelsioribus m Kopren et m. Rilo.

V. tricolor L. var. *arvensis* Koch. In arvis sub colle Vrška Čuka.

V. Orbelica m. Annua, breviter papilloso hirsuta, caulibus adscendentibus elongatis a basi ramosis, foliis inferioribus subcordato rotundatis ovatisque grosse crenatis, superioribus lineari lanceis leviter remote serratis aut integris, stipulis multifidis cum lacinia terminali folio subsimili, calycis laminis lanceolato acumintis, calcare apendices truncatos aut late emarginatos 2 - 3 superante, petalis aureis calycem bis longis, quatuor superioribus obovatis inferiore obcordato basi lineis fuscis nolato, an theris aurantiacis, capsula oblonga calyce breviore.

Hab. in saxosis medii m. Rilo in consortio cum Cerastio saxicola, Centaurea dissecta, Sempervivo leucantho

et a. Flor. Jul. Spithamea, indumento ac colore florum insignis: colitur in horto.

V. sylvestris Lam. In sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

Resedaceae DC.

Reseda lutea L. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

Droseraceae DC.

Drosera rotundifolia L. In spongiosis m. Kopren et m. Vitoš.

Parnassia palustris L. In rivularibns m. Kopren et m. Rilo.

Polygaleae Juss.

Polygala vulgaris L. m. herbidis m. Vitoš.

P. major Jacq. In pascuis sub m. Tri Čuke.

Sileneae DC.

Gypsophila saxifraga L. In saxosis collis Vrška Čuka.

G. Illyrica Sm. In asperis supra Dragoman Bogaz.

G. muralis L. In arenosis inter Dubnica et vicum Rilo.

Dianthus prolifer L. In campis circa Sofia.

D. microlepis Gris. In excelsioribus m. Rilo.

D. Armeria L. Iu sylvestribus collis Vrška Čuka.

D. corymbosus Boiss. In arvis sub vico Rilo.

D. tenuiflorus Gris. In arenosis inter Dubnica et vicum Rilo.

D. barbatus L. In herbidis m. Kopren et m. Vitoš.

D. Carthusianorum L. In herbidis m. Tri Čuke, et quidem forma illa quae botanicis orientalibus sub nomine D. graminei Sch. nota est.

D. spec. affinis priori ac D. stenopetalo Gris. In declivibus herbidis medii m. Rilo. Forma peculiaris, staturae D. atrorubentis, sed capitula avellana minora, squammis fuscis in aristas aequilongas abruptim contractis, calycibus 3—4 lin. longis, fere 2 lin. latis, petalis vix exsertis purpureis supra breviter papillosis in unguem cuneatim contractis antice acute dentatis, foliis difformibus, radicalibus augustioribus, caulinorum vaginis laminas ter longis. Ut novum proponere prima intentio erat, sed procrastinavi, ut planta in hortum translata plenius exploretur.

Notare fors jubavit, me illa quae olim in lectionibus divi Endlicher notaveram, de dimorphismo Dianthus e sectione Carthusianorum in meis peregrinationibus plene confirmata expertum ac dudum persuasum esse, quod ad completam harum specierum descriptionem formae androdynamae et gynodynamae*), quoad relativas partium dimensiones, aequa ratione respici debeant, at et nunc ignoro — nec ab amicis litterariis, cum quibus de eo questionem institui eruere valui — quomodo se hoc obtuto habeat autiquissima sectionis species, D. Carthusianorum, cujus typica forma apud nos non crescit.

D. Moesiacus Vis & P. In saxosis orientalibus collis Vrška Čuka.

D. giganteus d'Urv. In saxosis calcareis collis Štrbi Kamen.

D. gracilis Sm. In rupestribus supra vicum Rilo.

*) In planta androdynama bracteae involucri breviores, hinc calyces (qui et absolute longiores) ex involucro magis emmersi, dentes calyini breviores, petala majora profundius dentata, facie (si indumentum adest) longius pilosa, stamina abortiva calyci inclusa, pistilli breviores cum pilis collectoribus tenuioribus. In planta gynodynama capitula minora, calyces profundius fissi (in forma orbelica dentes fere tubum calycis longi) petala minora minus profunde dentata (in planta orbelica calyci immersa) pilis in pagina superiore minoribus ad papillas saepe tenues reductis, pistillis longe e flore emmersis cum pilis collectoribus conspicuis.

D. integer Vis. In herbidis elatioribus m. Rilo.

D. deltoides L. In herbidis elatioribus m. Strešer.

D. superbus L. In herbidis udis m. Kopren et m. Vitoš.

Saponaria Vaccaria L. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

Silene dichotoma Ehrh. In arvis infra vicum Rilo.

S. trinervia Seb. et Maur. In arenosis inter Dubnica et vicum Rilo.

S. Otites L. In herbidis m. Kopren.

S. Sendtneri Boiss. In graminosis m. Tupanac — Stara Planina et prope Vladaja.

S. Roemeri Friv. In graminosis medii m. Rilo.

S. inflata Sm. In saxosis m. Kopren — Stara Planina.

S. subconica Friv. In arenosis inter Dubnica et vicum Rilo.

S. clavata Hpe. In saxosis m. Vitoš et m Rilo. Videntur duo formae, ea de m. Rilo depressior, caulibus plerisque unifloris, foliis linearibus. Indumentum peculiare, caules apice viscidi, basi cum foliis breviter papillosi, quasi leprosi, pilis e papillis emergentibus raris, ad margimem foliorum copiosioribus.

S. Lerchenfeldiana Bmg. In rupestribus totius tractus montium Balkan a m. Rasovati Kamen ad m. Tupanac et in m. Vitoš.

S. Asterias Gris. In spongiosis ac rivularibus m. Kopren et m. Rilo.

S. pudibunda Hoffm. Cum priore.

Lychnis Viscaria L. In herbidis m. Vitoš.

L. Sartorii Boiss. In herbidis m. Rilo.

L. coronaria Lam. In saxosis m. Vrška Čuka.

L. verpertina Sibth. Ad sepes sub colle Vrška Čuka.

Agrostemma Githago L. Inter segetes sub colle Vr-ška Čuka.

Alsineae DC.

Sagina procumbens L. In saxosis m. Tri Čuke.

S. bryoides Fröhl. In cacumine montis Midžor. Exilis, a basi ramosissima, pedunculi fructiferi erecti, partes floris tetramerae.

Spergula arvensis L. In asperis m. Strešer.

Lepigonum rubrum Wahlb. In arenosis ad Samokov.

Alsine verna Bartl. In asperis m. Tri Čuke.

Moehringia pendula W. K. In rupestribus m. Ravno Bučje et m. Tri Čuke.

M. trinervia Clairv. In saxosis sylvestribus m. Vitoš.

Arenaria serpyllifolia L. In campis arenosis circa Sofia.

A. rotundifolia MB. In excelsis m. Rilo, ad terram nudam.

Holosteum umbellatum L. In arvis sub colle Vr-ška Čuka.

Stellaria nemorum L. In sylvestribus m. Rilo.

St. media Vill. In saxosis collis Vrška Čuka.

St. graminea L. In pratis m. Vitoš.

St. uliginosa Mur. In rivularibus m. Rilo.

Mönchia Mantica Bartl. In declivibus asperis collis Vrška Čuka.

Cerastium brachypetalum Desp. Cum priore.

C. triviale Link. In sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

C. rectum Friv. In saxosis collis Vrška Čuka et m. Rilo.

C. petricola m. Annuum, glanduloso pilosum, caulibus adscendentibus a basi dichotome ramosissimis,

foliis inferioribus obovato cuneatis longius superioribus ovato oblongis brevius petiolatis, bracteis margine anguste scariosis, pedicellis fructiferis apice nutantibus calycem bis longis, sepalis lanceolatis margine scariosis, petalis obcordatis basi cuneata ciliatis calycem bis longis, filamentis glabris, pistillis 4—5, capsula subincurva calycem duplum longa, dentibus margine revolutis.

Hab. inter saxa ad viam sylvaticum qua itur a coenobio Rilo ad urbem Samokov in societate cum Viola Orbelica. Flor. Aug.

Palmare, demipedale, statura intermedium C. recto et C. campanulato Ard. pro quo ultimo legi, cujusque habet corollas, sed differt unguibus petalorum ciliatis; semina sunt rubida, tuberculata ut C. recti, sed paulo majora. An non huc et C. campanulatum Gris. Spicil. Flor. Rum. p. 209.

C. Alpinum L. In rupestribus m. Midžor ac excelsioribus m. Rilo.

C. arvense L. In herbidis m. Tri Čuke et m. Rilo.

C. tomentosum L. var. *Moesiacum* Friv. In saxosis m. Tri Čuke.

C. grandiflorum W. K. In rupestribus calcareis collis Štrbi Kamen.

Lineae DC.

Linum tenuifolium L. In saxosis collis Vrška Čuka.

L. hologynum Rchb. In herbidis m. Kopren et m. Rilo.

L. catharticum L. In herbidis udiusculis m. Vitoš.

Malvaceae R. Br.

Althaea hirsuta L. In agris sub colle Vrška Čuka.

A. pallida W. K. In arvis inter Caribrod et Slivnica.

A. cannabina L. In salicetis ad Samokov.

Lavatera Thuringiaca L. Ad margines agrorum prope Caribrod.

Malva sylvestris L. In hortulanis ad Sofia.

Tiliaceae Juss.

Tilia grandifolia Ehrh. In sylvestribus m. Vitoš.

T. alba W. K. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

Hypericineae DC.

Hypericum Olympicum L. In saxosis ad viam qua itur a vico Rilo ad coenobium ejusdem nominis.

H. Richeri Vill. In declivibus m. Bukova Glava.

H. umbellatum Kern. In sylvestribus m. Vitoš.

H. quadrangulum L. In pascuis m. Kopren et m. Rilo.

H. perforatum L. In campis circa Sofia.

Geraniaceae DC.

Geranium macrorrhizum L. In saxosis m. Vitoš et m. Rilo.

G. phaeum L. In sylvestribus retro coenobium Rilo.

G. sylvaticum L. In pratis excelsioribus m. Kopren.

G. palustre L. In rivularibus m. Vitoš.

G. sanguineum L. In apricis collis Vrška Čuka.

G. Pyrenaicum L. In dumetis demissioribus m. Rilo.

G. divaricatum Ehrh. In dumetis retro coenobium Rilo.

G. pusillum L. In saxosis sub m. Vitoš.

G. Robertianum L. In saxosis collis Štrbi Kamen et m. Vitoš.

G. purpureum Sm. In saxosis collis Vrška Čuka.
Erodium Cicutarium l'Her. In pascuis circa Sofia.

Celastrineae R. Br.

Evonymus Europaeus L. In dumetis sub m. Vitoš.
E. verrucosus Scop. In saxosis collis Vrška Čuka.

Rhamneae R. Br.

Rh. cathartica L. In dumetis sub m. Vitoš.
R. tinctoria W. K. In saxosis collis Vrška Čuka.

Terebinthaceae DC.

Rhus Cotinus L. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

Papilionaceae L.

Genista tinctoria L. In pratis ad rivum Iskra non procul a Sofia.

G. ovata. W. K. In herbidis demissioribus m. Vitoš.
G. scariosa Viv. In saxosis m. Vitoš et m. Rilo.
Cytisus nigricans L. In dumosis sub m. Vitoš.
C. Austriacus L. In asperis supra Dragoman Bogaz.
C. capitatus Jacq. In sylvestribus m. Rilo.
C. hirsutus L. In saxosis m. Tri Čuke.

C. absynthioides Janka. In declivibus ad meridiem versis m. Rilo copiosissimus. Defloratus, sat bene congruit cum exemplari a Cl. auctore communicato, praeter tomentum argyreum, quod in typo, an senio? rufescens!

C. sagittalis L. In pascuis m. Rilo.

Ononis repens L. In campis circa Sofia.

Anthylis Jacquini Kern. In excelsioribus m. Ravno Bučje.

A. Vulneraria L. In asperis m. Vitoš.

Medicago falcata L. In pascuis circa Sofia.

M. lupulina L. Cum priore.

M. orbicularis All. In arvis sub colle Vrška Čuka.

M. Gerardi W. K. In asperis collis Vrška Čuka.

M. maculata L. In pratis sub colle Vrška Čuka.

M. minima Lam. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Trigonella Monspelliaca L. Cum priore.

Melilotus alba Desr. In pratis ad Samokov.

M. officinalis Desr. Inter segetes supra Dragoman Bogaz.

Trifolium pallidum W. K. In pratis sub colle Vrška Čuka.

Tr. pratense L. In pratis sub m. Ravno Bučje.

Tr. medium L. In sylvestribus sub m. Rilo.

Tr. alpestre L. In pascuis orientalibus m. Vitoš.

Tr. ochroleucum L. In herbidis m. Vitoš.

Tr. hirtum All. Ad margines viae inter Dubnica et vicum Rilo.

Tr. arvense L. In campis circa Sofia.

Tr. striatum L. In pascuis sub colle Vrška Čuka.

Tr. trichopterum Panč. In saxosis supra coenobium Rilo.

Tr. scabrum L. In asperis apricis collis Vrška Čuka.

Tr. montanum L. In pascuis m. Vitoš.

Tr. repens L. In fossis ad Caribrod.

Tr. hybridum L. var. *Anatolicum Boiss.* In udis excelsioribus m. Midžor et m. Rilo.

Tr. elegans Sav. Ad margines viae inter Caribrod et Slivnica.

Tr. spadiceum L. In spongiosis m. Kopren — Stara Planina, m. Vitoš et m. Rilo. Capitula solito minora.

Tr. badium Schreb. In pascuis udis sub m. Midžor.

Tr. agrarium L. In pratis silvestribus m. Kopren — Stara Planina.

Tr. procumbens L. var. *minus* Koch. In pascuis m. Vitoš.

Dorycnium suffruticosum Vill. In asperis collis Vrška Čuka.

Lotus corniculatus L. In pratis m. Vitoš.

Galega officinalis L. In fossis ad Slivnica, in pratis circa Samokov.

Colutea arborescens L. In rupestribus collis Vrška Čuka.

Astragalus Onobrychis L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

A. angustifolius Lam. In rupestribus calcar. m. Štrbi Kamen.

A. Cicer L. In pascuis demisioribus m. Vitoš.

Coronilla Emerus L. In rupestribus collis Vrška Čuka.

C. varia L. In pratis circa Samokov.

Onobrychis sativa L. In pascuis m. Vitoš et m. Rilo.

O. alba W. Ad margines viae inter Dubnica et vicum Rilo.

Vicia lathyroidis L. In saxosis collis Vrška Čuka.

Vicia grandiflora Scop. In pratis sub colle Vrška Čuka.

V. tenuifolia Roth. In fossis ad Caribrod.

V. pisiformis L. In dumetis sub m. Rilo. Fructificans, stipulae solito majores; colitur in horto.

Ervum hirsutum L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Lathyrus Aphaca L. Cum priore.

L. Nissolia L. Cum prioribus.

L. hirsutus L. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

L. tuberosus L. In campis circa Sofia.

L. sylvestris L. In salicetis prope Samokov.

Orobus vernus L. In sylvaticis collis Vrška Čuka.

O albus L. In dumetis collis Vrška Čuka.

Amygdaleae Juss.

Prunus spinosa L. In dumetis sub m. Vitoš.

Pr. Mahaleb L. In rupestribus collis Vrška Čuka.

Rosaceae Juss.

Spiraea ulmifolia Scop. In dumetis meridionalibus m. Vitoš.

Sp. Aruncus L. In sylvaticis ad rivum Rilo.

Sp. Ulmaria L. In rivularibus m. Vitoš.

Sp. Filipendula L. In pratis sub colle Vrška Čuka.

Geum urbanum L. In dumetis collis Vrška Čuka.

G. rivale L. In rivularibus m. Kopren.

G. coccineum Sibth. In rivularibus m. Kopren, m. Vitoš et m. Rilo.

G. reptans L. In excelsioribus m. Rilo.

G. montanum L. In pascuis excelsioribus m. Kopren, m. Vitoš et m. Rilo.

G Bulgaricum nov. spec. Caulibus erectis a medio dichotome ramosis 3—7 floris, foliis radicalibus lyratis, segmento terminali maximo reniformi lobatim inciso margine crenato dentato, lateralibus minutis subaequalibus oblongis aut rotundatis integris aut margine flabellatim incisis, caulinis ad squammas reductis oblongis aut lanceolatis integris aut pinnatim incisis, floribus nutantibus, corollae cyathiformis e calyce parum emmersae petalis albide flavicantibus cuneatim triangulis angulis rolundatis

apice truncatis aut leviter emarginatis, carpellis ac stylis non articulatis persistentibus longe plumosis.

Hab. in elatioribus m. Rilo in ripa saxosa rivuli ad viam qua itur a coenobio Rilo ad Samokov. Initio Aug. lectum fere defloratum, nec cum fructibus sat maturis.

Rhizomate praemorso multicipite ad collum in fibras fuscas pennam anserinam crassas soluto, foliorum radicalium lobo terminale 4—6 policari, lateralibus 1—4 lin longis. Statura et floris conformatione G. rivale aemulatur, sed ob stylos non articulatos vera Sieversia. Eminus spectatum pro specie Petasitidis habui ob foliorum lobum terminalem amplum ac laterales imperceptos.

Rubus Idaeus L. In saxosis m. Ravno Bučje et m. Vitoš.

R. fruticosus L. In saxosis m. Štrbi Kamen.

R. glandulosus Bell. In sylvestribus m. Ravno Bučje et m. Vitoš.

R. discolor Nees ab Ess. In saxosis imae vallis rivi Rilo supra vicum cognominem.

Fragaria collina Ehr. In dumetis imi m. Vitoš.

Potentilla rupestris L. In rupestribus arenaceis m. Tupanac — Stara Planina.

P. recta L. In asperis collis Vrška Čuka.

P. argentea L. In puscuis demissioribus m. Vitoš.

P. reptans L. In fossis ad Slivnica.

P. Tormentilla Sibth. In herbidis m. Rilo.

P. chrysocraspeda Lehm. In pascuis m. Kopren — Stara Planina et m. Rilo.

P. Haynaldiana Janka. In declivibus herbidis m. Rilo. Inter Juniperum nanam.

P. micrantha Ram. In saxosis sylvestribus collis Vrška Čuka.

Agrimonia Eupatoria L. In herbidis medii m. Vitoš.

Rosa pimpinellifolia DC. In saxosis apricis collis Vrška Čuka.

R. Alpina L. In saxosis excelsioribus m. Tri Čuke m. Vitoš et m. Rilo.

R. canina L. In dumetis medii m. Strešer.

R. dumetorum Thuil. In dumetis altioribus. m. Rilo.

R tomentosa. Sm. In rupestribus sub m. Tri Čuke.

R. mollis Sm. In valle qua itur a coen. Rilo ad Samokov. Florens (prob. secundo) lecta, flores sat parvi, petala ciliata, fructus aciculis crebris longis glandula depressa terminatis obsiti maturantes fuscescunt.

Sanguiorbéae Lindl.

Alchemilla vulgaris L. In herbidis m. Tri Čuke et m. Kopren.

Sanguisorba officinalis L. In spongiosis m. Vitoš.

Poterium Sanguisorba L. In pratis sub m. Vrška Čuka.

Pomaceae Lindl.

Crataegus monogyna Jacq. In dumetis sub m. Vitoš et m. Rilo.

Cotoneaster vulgaris Lindl. In saxosis m. Ravno Bučje.

C. tomentosa Lindl. In rupestribus collis Vrška Čuka.

Pirus communis L. In dumetis sub m. Vitoš et m. Rilo.

Sorbus aucuparia L. In sylvestribus occiduo versis m. Vitoš.

S. Aria Crantz. In saxosis m. Vitoš.

S. torminalis L. In sylvestribus m. Rilo.

Onagrarieae Juss.

Epilobium montanum L. In sylvestribus m. Ravno Bučje et m. Rilo.

E. palustre L. In spongiosis m. Vitoš.

F. tetragonum L. In fossis ad Slivnica.

E. Alpinum L. In irriguis m. Kopren.

E. origanifolium Lam. In rivularibus excelsioribus m. Vitoš et m. Rilo.

Callitrichineae Link.

Calistriche verna Kütz. Ad rivulum Rilo sub m. cognomine.

Lythrarieae Juss.

Lythrum salicaria L. In fossis ad Slivnica et prope Samokov.

Paronychieae St. Hit.

Herniaria glabra L. In arvis sub vico Rilo.

H. hirsuta L. In arenosis ad viam inter Dubnica et vicum Rilo.

H. incana Lam. In saxosis collis Vrška Čuka.

Paronychia cephalotes M. B. In rupestribus supra Dragoman Bogaz.

Sclerantheae Link.

Scleranthus annuus L. In campis circa Sofia.

Scl. perennis L. In asperis excelsioribus m. Vitoš et m. Rilo.

Crassulaceae DC.

Sedum maximum Sut. In saxosis collis Vrška Čuka.

S. Caepea L. In dumetis saxosis sub m. Rilo.

S. Hispanicum L. In saxosis vallis Rilo supra vicum cognominem.

S. annuum L. In rupestribus m. Tri Čuka et m. Rilo.

S. album L. In saxosis collis Vrška Čuka.

S. anopetalum DC. In rupestribus supra Dragoman Bogaz.

Sempervivum tectorum L. In rupestribus m. Rilo.

S. leucanthum m. In rupestribus m. Rilo in societate cum priore. Eu-Sempervivum, rosulis sat parvis, floribus 12-meris expansis, petalis albidis insigne. Colitur in horto.

S. Kopaonikense Panč. Flora Principatus Serbiae 1874 p. 314. In rupestribus trachyticis m. Ravno Bučje et graniticis m. Rilo. Differt ab affini, *S. Heuffelii* Schott in m. Domugled supra Thermas Herculis observato: petalis brevioribus, glandulis hypogynis patulis — nec erectis, quo calyces basi ventricosi evadunt, nec tubulosi ut in planta Schottiana, quae et in Serbia in innumeris montibus calcariis viget, dum haec species ubicumque adusque observata — m. Kopaonik m. Rilo et m. Rasovati Kamen — silicatem incolat.

Grossularieae DC.

Ribes Grossularia L. In dumetis ac sylvestribus vallis Rilo sub m. cognomine.

R. Alpinum L. In saxosis excelsioribus m. Vitoš.

Saxifrageae Vent.

Saxifraga Aizoon L. In rupestribus m. Ravno Bučje m. Vitoš et m. Rilo, var. *racemulosa*; in rupestribus m. Midžor; vix palmaris, floribus a medio caulis in racemulos congestis.

S. stellaris L. In rivularibus m. Vražja Glava, m. Kopren ac m. Rilo.

S. cymosa WK. Cum priore.

S. exarata Vill. In saxosis elatioribus m. Rilo.

S. bryoides L. In rupestribus m. Midžor et m. Rilo.

S. tridactylitės L. In saxosis collis Vrška Čuka.

S. rotundifolia L. In rupestribus m. Ravno Bučje, m. Kopren — Stara Planina ac m. Rilo.

S. Olympica Boiss. In rivularibus m. Rilo.

Umebelliferae Juss.

Sanicula Europaea L. In sylvaticis sub colle Vrška Čuka.

Astrantia major L. In sylvestribus m. Vitoš.

Eryngium campestre L. In campis circa Sofia.

E. palmatum Vis et P. In dumetis collis Vrška Čuka.

Trinia vulgaris DC. In herbidis excelsioribus m. Kopren.

Falcaria Rivini Host. In dumetis sub m. Vitoš.

Aegopodium Podagraria L. In dumetis sub colle Vrška Čuka.

Carum Carvi L. In pascuis m. Vitoš.

Pimpinella Saxifraga L. In pascuis sub colle Vrška Čuka.

Berula augustifolia Koch. In fossis ad Slivnica.

Bupleurum pachnospermum Panč. Flor. princ. Serbiae 1874 p. 329. In saxosis orienti obversis collis Vrška Čuka. Proximum B. Gerardi a quo differt, ramis patentibus, umbellulis longius involucellatis et fructibus caesio pruinosis.

B. apiculatum Friv. In asperis supra Dragoman Bogaz.

B. semidiaphanum Boiss. In arvis sub vico Rilo.

B. Baldense Host. In graminosis elatioribus m. Vitoš.

B. falcatum L. In dumetis ad faucem rivi Iskra sub m. Rilo.

B. rotundifolium L. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

Oenanthe meoides m. Radicis fibris incrassatis oblongis aliis tenuibus mixtis, caule gracili angulato sulcato simplici ant supra medium pauci - ramoso intus fistuloso, foliis ambitu trangularibus radicalibus et inferioribus caulinis 2 - pinnatifidis, pinnulis foliorum inferiorum oblongis obtusis, foliis superioribus pinnatifidis, pinulis elongatis linearibus acutis, umbellis 10—12 radiatis, floribus purpurascentibus parum radiatis, pedicellis fructiferis subincrassatis, mediis abbreviatis exteris fructum oblongum basi non callosum aequantibus, stylis tandem elongatis fructum dimidium longis.

Hab. in spongiosis medii m. Vitoš.

Pedalis ant paulo altior; differt ab Oe. angulosa Gris. fibris radicalibus difformibus, caule fistuloso, umbellis fructiferis porrectis, ab Oe. media Gris. umbellae radiis numerosioribus. floribus parum radiantibus, ab omnibus generis floribus purpurascentibus, quibus deceptus primo obtutu habui pro Meo Mutellina, cujus et folia immitatur.

Oe. fistulosa L. In fossis ad Slivnica.

Seseli coloratum Ehrh. In dumetis sub m. Vitoš.

S. purpurascens Janka. In rupestribus graniticis medii m. Rilo.

Libanotis montana All. In saxosis sub m. Rilo.

Meum Mutellina Gärtn. In pratis spongiosis m. Kopren et m. Rilo.

Ostericum palustre Bess. In rivularibus ad Vladaja.

Angelica spec. Ad rivulum frigidum sub m. Rilo in societate cum Heracleo villoso, non procul a statione Gei Bulgarici. Robusta, Archangelicam aemulans, vaginae amplae, superiores bullatae, flores — medio Augusti primi — virginei laevi rubore suffusi, folia grosse biserrata.

A. sylvestris L. In rivularibus m. Ravno Bučje et m. Kopren.

Peucedanum Chabraei Rchb. In pratis m. Rilo.

P. Cervaria L. In pratis sylvestribus medii m. Vitoš.

P. Alsaticum L. In dumetis sub colle Vrška Čuka.

Pastinaca sativa L. In pratis ad rivum Iskra prope Samokov et ad Vladaja sub m. Vitoš.

P. hirsuta Panč. Flora princ. Serbiae 1874 p. 359. In dumetis sul Vražja Glava et in declivibus herbidis supra coenobium Rilo. Dubito nonnihil quoad plantam orbelicam, quae cum fructu immaturo lecta est — probabitter eo ipso loco ubi olim Fridrichsthal plantam legit, quam tardius dives Grisebach sub nomine P. pimpinellifoliae publicavit ac demum cl. Boissier in Flora Orientali pro sua Malabaila involucrata declaravit. Nostra planta Serbica ac ea de m. Balkan omnino vera Pastinaca, diacheniis 2,5 lin. longis, vittis dorsalibus aequilongis commissuralibus paulo brevioribus, margine seminis transparente quidem nec tamen ut in Malabaila aurea Sibth hyalino. Involucra et involucella 5—6 phylla persistentia, phyllis lanceolato linearibus, longe acuminatis villosulis margine ad medium hyalinis umbellulas aequantibus, umbella ter brevioribus; folia ea Libanotidis montanae revocant.

Heracleum Sibiricum L. In pascuis m. Vitoš.

H. pubescens M. B. In saxosis scaturiginosis sub m. Tri Čuke ac ad rivulos m. Rilo. Fructu maturo lectum, diacheniis, an senio? fere calvis. Colitur in horto.

Laserpitium Prutenicum L. In salicetis medii m. Vitoš.

Orlaya grandiflora Hoffm. In saxosis collis Vrška Čuka.

Daucus Carota L. In pratis circa Sofia et Samokov.

Caucalis daucoides L. Inter segetes circa Adlija.

Torilis Anthriscus Gmel. In dumetis sub m. Vitoš.

T. microcarpa Bess. In saxosis sub m. Rilo.

Anthriscus trichosperma Schult. In saxosis collis Vrška Čuka.

Chaerophyllum temulum L. In saxosis et dumetis supra coenoebium Rilo.

Ch. bulbosum L. In dumetis sub colle Vrška Čuka.

Ch. aureum L. Ad margines sylvarum m. Tupanac et m. Rilo.

Ch. hirsutum L. In rivularibus excelsioribus m. Rilo et m. Vitoš.

Biasolettia tuberosa Koch. In pascuis excelsiorbus inter Vrazja Glava et Tri Čuke — Stara Planina.

Conium maculatum L. In pratis sub colle Vrška Čuka et hortis circa Sofia.

Physospermum aquilegifolium Koch. In sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

Smyrnium perfoliatum Mill. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

Bifora radians MB. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

Araliaceae Juss.

Hedera Helix. L. In sylvestribus m. Vitoš.

Corneae DC.

Cornus mas L. In dumetis sub m. Vitoš.

C. sanguinea L. In pratis ad Samokov.

Caprifoliaceae Juss.

Sambucus Ebulus L. In campis circa Sofia, Radomir.

S. nigra L. In dumetis sub m. Vitoš, in valle rivi Rilo.

S. racemosa L. Inter Pinum Lariconem, P. Peuce et Rosam mollem in valle, qua itur a coenobio Rilo ad Samokov.

Viburnum Lantana L. In saxosis collis Vrška Čuka.

Lonicera Caprifolium L. In sylvestribus sub m. Vrška Čuka.

L. Xylosteum L. In sylvestribus m. Vitoš.

L. nigra L. In sylvestribus medii m. Rilo.

Stellatae L.

Sherardia arvensis. In cultis sub colle Vrška Čuka.

Asperula Taurina L. In sylvestribus sub m. Vrška Čuka.

A. cynanchica L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

A. odorata L. In sylvaticis sub m. Vrška Čuka.

A. galioides M. B. In declivibus apricis m. Vrška Čuka.

Crucianella angustifolia L. In dumetis sub Vrška Čuka.

Galium Cruciata Scop. In pratis sylvestribus sub m. Vitoš.

G. Pedemontanum All. In saxosis m. Vrška Čuka.

G. Aparine L. Ad sepes inter Caribrod et Slivnica.

G. Parisiense L. In asperis inter Balej et Vladaja.

G. palustre L. In spongiosis m. Vitoš.

G. verum L. In pratis sub m. Vrška Čuka, circa Sofia

G. purpureum L. In rupestribus m. Vrška Čuka.

G. aristatum L. In dumetis sub m. Rilo.

G. Mollugo L. Ad sepes inter Caribrod et Sofia, sub m. Vrška Čuka.

G. sylvestre Poll. In sylvestribus medii m. Rilo.

G. ochroleucum Kit. In rupestribus m. Vitoš et m. Rilo.

Valerianeae DC.

Valeriana officinalis L. In fossis ad Caribrod, salicetis prope Samokov.

V. tripteris L. In saxosis m. Kopren.

V. montana L. In rupestribus umbrosis m. Vitoš.

V. tuberosa L. In saxosis calcariis collis Vrška Čuka.

Valerianella olitoria Poll. In arvis ad Vrška Čuka.

V. carinata Lois. In saxosis m. Vrška Čuka.

V. Morisonii DC. In arvis circa Sofia.

V. coronata DC. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Dipsaceae DC.

Dipsacus laciniatus L. In pratis ad Samokov.

D. pilosus L. In rivularibus imi m. Vitoš.

Cephalaria Transylvanica Schrd. In arvis ad Sofia.

C. Graeca R. S. In declivibus herbidis ad meridiem versis m. Rilo.

Knautia hybrida Coult. In fossis ad Dragoman Bogaz.

Kn. arvensis L. In campis ad Sofia.

Kn. Macedonica Gris. var. *lilascens* m. Ad marginies sylvarum prope coenobium Rilo. Non recedit nisi floribus lilascentibus.

Kn. sylvatica Dub. In dumetis m. Vitoš.

Kn. magnifica Boiss. var. *flavescens* m. In herbidis m. Strešer — Vlasina. Gracilior typo qui copiose crescit in Serbiae pascuis m. Suha Planina inter Golemi Kamen et Smrdan substr. calcareo; ab eo insuper differt foliis indivisis ac corollis flavescentibus.

Scabiosa Columbaria L. In pascuis m. Kopren — Stara Planina.

Sc. ochroleuca L. In pratis m. Vitoš.

Sc. triniaefolia Gris. var. *setigera* m. Supra vicum Rilo. Differt a typo, qui in Serbiae apricis calcareis inter Ak Palanka et Pirot crescit, indumento foliorum, quae setulis incurvis hirsuta ac in apice laciniarum imo et involucri phyllis alterutra setula recta terminata sunt.

Sc. micrantha Desf. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Compositae Adans.

Eupatorium cannabinum L. Ad rivulos sub m. Vitoš.

Adenostyles albiflrons Rchb. In sylvestribus Ravno Bučje — Stara Planina.

Homogyne Alpina Cass. In pascuis m. Rilo.

Linosyris vulgaris Cass. In apricis supra Dragoman Bogaz.

Aster Alpinus L. In rupestribus m. Midžor. — Stara Planina.

Bellis perennis L. In pratis ad Sofia.

Erigeron Canadensis L. In cultis ad Sofia.

E. uniflorus L. In saxosis m. Midžor. — Stara Planina.

Solidago Virga aurea L. In dumetis m. Vitoš.

Micropus erectus L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Telekia speciosa Baumg. In dumetis Sv. Nikola — Stara Planina et m. Rilo ad rivulum Drušljavica.

Inula Helenium L. In salicetis ad Samokov.

I. ensifolia L. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

I. hirta L. In asperis collis Vrška Čuka.

I. Conyza DC. In saxosis sub colle Vrška Čuka.

I. Britannica L. In pratis ad rivum Iskra prope Sofia.

Pulicaria dysenterica Gärtn. In fossis ad Slivnica.

Bidens tripartita L. Cum priore.

Filago Germanica L. var. *flavescens.* In pascuis meridiem versis m. Strešer — Vlasina.

F. arvensis L. In campis circa Sofia.

F. minima Fries. In pratis sylvestribus m. Sv. Nikola. — Stara Planina.

Gnaphalium sylvaticum L. In herbidis m. Rilo.

Gn. supinum L. In excelsioribus sub m. Tri Čuke — Stara Planina et m. Rilo.

Gn. uliginosum L. In ripis rivi Iskra non procul a Sofia.

Gn. dioicum L. In excelsioribus m. Tri Čuke, m. Vitoš et m. Rilo.

Artemisia Absinthium L. Ad margines viae inter Balej et Vladaja.

A. scoparia WK. In campis circa Sofia.

A. vulgaris L. In pratis ad rivum Iskra non procul a Sofia.

Achillea Millefolium L. In pratis depressioribus m. Vitoš et m. Rilo.

A. crithmifolia WK. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

A. tanacetifolia All. In pratis m. Vitoš.

A. grandifolia Friv. In saxosis collis Vrška Čuka.

A. compacta Willd. In asperis supra Dragoman Bogaz.

A. depressa Janka. In marginibus viae inter Dubnica et vicum Rilo.

A. lingulata W. K. In pascuis elatioribus m. Tri Čuke, m. Kopren et m. Rilo.

A. multifida DC. In pascuis elatioribus m. Rilo.

Anthemis tinctoria L. In arvis circa Caribrod.

A. macrantha Heuff. In pascuis sylvestribus m. Bukova Glava — Vlasina.

A. arvensis L. In arvis sub m. Vrška Čuka.

A. Macedonica Gris. In herbidis ac dumosis elatioribus m. Rilo. Pro hac quidem lecta sed ab amicis litterariis pro ea non recognita. Secundum descriptionem jam statura quae 1—1,5 ped. revera diversa videtur. Est certe biennis, radice multicipite descendente, folis inferioribus (rosularibus tempore florescentiae emarcidis) 2—3 pinnatifidis, laciniis breviusculis linearibus, mucronatis, caulibus simplicibus aut supra medium in ramos 2—5 apice nudos divisis, capitulis mediocribus, squammis anthodii albidis scariosis obovato spatulatis, margine villosis, ligulis albidis, acheniis transversim rugulosis marginalibus subcompressis.

A. montana L. In saxosis m. Tri Čuke — Stara Planina.

A. cinerea m. Perennis, adpresse cinereo tomentosa; rhizomate lignescente emittente ramos breves foliatos ac caules adscendentes simplices ultra medium foliosos, foliis radicalibus ac inferioribus caulinis longe petiolatis, ambitu ovatis, caulinis sessilibus spathulatis, omnibus in lacinias breves oblongas obtusas pinnatisectis, capitulis ra-

diatis speciosis, anthodii hirsutuli squammis exterioribus ovatis acutis, interioribus obtusis, acheniis apice subcalvis, marginalibus subtetragonis.

Hab. in rupibus graniticis elatioribus m. Rilo, non procul a parvo lacu ad viam, qua iter a coenobio Rilo ad Samokov.

Caules spithamei ant pedales, supra nudi, capitula speciosa. Ob folia, quae ea Absynthii aemulantur, ad amicos sub nomine mihi ignotae A. absynthifoliae communicata.

Chamaemelum inodorum L. Ad margines viae inter Dragoman Bogaz et Slivnica.

Ch. Pichleri Boiss. In dumetis elatioribus m. Rilo. Exacte congruit cum planta a cl. Pichler in m. Olympo Bithyno lecta.

Leucanthemum vulgare Lam. In pratis ad Sofia, Samokov.

Pyrethrum corymbosum L. In dumetis sub m. Vitoš.

P. cinereum Gris. In sylvaticis sub m. Rilo non procul a coenobio cognomine.

P. Parthenium L. In rupestribus umbrosis collis Vrška Čuka.

P. macrophyllum W. K. In sylvaticis m. Ravno Bučje — Stara Planina et m. Rilo.

P. vulgare h. In salicetis prope Samokov.

Doronicum cordifolium Sternb. In saxosis m. Rilo.

D. Austriacum Jacq. In dumetis rivularibus m. Rilo.

D. Hungaricum Rchb. In saxosis sylvestribus collis Vrška Čuka.

Senecio viscosus L. Sub rupibus graniticis m. Rasovati Kamen et m. Ravno Bučje.

S. vulgaris L. In arvis circa Adlija.

S. vernalis W. K. In arvis inter Caribrod et Slivnica.

S. Nebrodensis L. In saxosis m. Vitoš et m. Rilo.

S. erraticus Bess. In fossis ac salicetis prope Samokov.

S. errucifolius L. In fruticetis sub colle Vrška Čuka.

S. erubescens nov. spec. Perennis, parce araneosus, radice obliqua collo incrassato rosulas subsessiles et caules erectos simplices ant supra medium dichotome ramosos olygocephalus edente, foliis radicalibus longiuscule petiolatis ovatis aut subcordatis indivisis margine grosse serrato dentatis, caulinis lyratis aut pinnatifidis cum laciniis oblongis remote dentatis aut incisis, supremis oblongis aut linearibus, integris, capitulis mediocribus hemisphaericis, involucri phyllis fuscescentibus linearibus acuminatis, squammis paucis linearibus involucro dimidio sublongioribus suffultis, ligulis expansis aurantiacis, acheniis glabris.

Hab. in montanis elatioribus sub. m. Tri Čuke — Stara Planina, m. Vitoš et m. Rilo. Intermedius S. Jacobeae et S. Transylvanico cujus flores immitatur. Caules 1—2 pedales senio ut et phylla anthodii lilascenti-fuscescentes, flores primum aurantii, tandum crocei imo in exemplaribus de m. Rilo coccinei.

S. Carpathicus Herb. In herbidis altioribus m. Vražja Glava, Tri Čuke, et Kopren — Stara Planina.

S. paludosus L. In spongiosis m. Vitoš.

S. nemorensis L. In sylvaticis m. Tupanac — Stara Planina et m. Rilo.

S. Othonnae MB. In saxosis sylvestribus Velika Glama — collis Serbiae ac Bulgaria finitimi.

S. campestris Retz. In pascuis excelsioribus m. Vitoš; lectus defloratus hinc dubius.

S. Aucheri DC. In saxosis praeruptis orientem versis m. Midžor — Stara Planina.

Echinops sphaerocephalus L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

E. Bannaticus Roch. In saxosis collis Vrška Čuka.

E. microcephalus Sibth. In campis circa Sofia, et ad margines viae inter Dubnica et vicum Rilo; mihi dubius sub nomine E. dumosi m. ad amicos communicatus; colitur in horto ubi plenius observabitur.

Cirsium eriophorum L. In campis circa Sofia. In excelsioribus pascuis m. Kopren crescit alia planta multo depressior robustior, capitulis crassioribus ac squammis capitutorum dentatis quae an non C. odontolepidem Boiss. sistat, ob defectum hujus plantae edicere non ausim.

C. heterotrichum nov. spec. Perenne, rhizomate praemorso e collo emittente fibras fusiformes filiformibus mixtas, caule erecto araneoso simplici aut apice 3—5 cephalo, foliis indivisis sinuato dentatis, radicalibus petiolatis lanceolatis, caulinis sessilibus margine breviter decurrentibus longe acuminatis supremis linearibus tandem in squammas capitula fulcrantes contractis, capitulo terminali ovato solitario aut 3—5 in caulis apice sessilibus aut pedunculatis, singulo bractea capitulum passim superante stipato, involucri floccosi squammis linearibus exterioribus fuscis interioribus rubidis acuminatis, omnibus spinula patente terminatis, floribus purpureis, acheniis albidis compressis longitudinaliter striatis.

Hab. in rivularibus ac spongiosis m. Tri Čuke, m. Kopren, m. Vitoš et m. Rilo.

Uni — bipedale, perennans gemmis quae autumno e collo radicis prodeunt ac vere in rosulas e medio caulem protrudentes explicantur. Indumentum varium, flocci albidi in pagina foliorum inferiore, caulis apice ac anthodiis copiosiores, pili flavidi articulati in caule ac utraque foliorum

pagina senio decidui, residuis parvo tuberculo fultis ac aciculi flavidi in foliorum margine ac apicibus dentium majores.

Mihi proxime affine visum C. Anglico quod differt foliis magis divisis, pilis articulatis defficientibus, foliis superioribus non acuminatis, capitulis non involucratis ac acheniis fusco striolatis.

C. canum L. In fossis inter Slivnica et Sofia.

C. appendiculatum Gris. In rivularibus elatioribus m. Vitoš et m. Rilo ubique copiossimum.

C. palustre L. In spongiosis m. Vitoš.

C. Affrum Jacq. In asperis supra Dragoman Bogaz.

C. arvense L. Inter segetes circa Sofia.

Carduus acanthoides L. In campis circa Sofia.

C. crispus L. In sylvestribus m. Ravno Bučje — Stara Planina.

C. Personata Jacq. In sylvestribus supra coenobium Rilo.

C. collinus W. K. In saxosis apricis collis Vrška Čuka.

C. nutans L. In campis circa Sofia.

Onopordon Acanthium L. In arridis supra Dragoman Bogaz.

Lappa major Gärtn. In hortulanis circa Sofia.

L. minor DC. Cum priore.

Carlina acanthifolia A. M. In apricis collis Vrška Čuka.

C. acaulis L. In pascuis asperis m. Bukova Glava.

C. vulgaris L. In asperis in Vitoš.

Serratula tinctoria L. In pratis prope Slivnica.

Jurinea mollis Rchb. In apricis herbidis collis Vrška Čuka.

Cnicus benedictus L. In arvis infra vicum Rilo.

Carthamus lanatus L. In asperis inter Dragoman Bogaz et Slivnica.

C. dentatus Vahl. In arvis infra vicum Rilo.

Centaurea Jacea L. In dumetis ad Vrška Čuka.

C. Kerneriana Janka. In rupestribus faucis rivi Iskra supra Srb Selo.

C. Austriaca Willd. In herbidis medii m. Rilo.

C. nervosa Willd. In pascuis excelsioribus totius tractus montium Stara Planina, m. Vitos ac m. Rilo.

C. axillaris Willd. In saxosis m. Golema Glama.

C. napuligera Roch. In herbidis sub m. Štrbi Kamen et m. Rilo.

C. stereophylla Bess. In collinis incultis inter Caribrod Slivnica et circa Samokov.

C. Kotschyana Heuff. In pascuis excelsioribus m. Kopren et m. Rilo.

C. calocephala W. In rupestribus m. Golema Glama.

C. chrysolepis Vis. & P. In herbidis apricis m. Golema Glama.

C. Salonitana Vis. In arvis et inter segetes a Caribrod ad Slivnica.

C. australis Panč. Flora princ. Serbiae p. 441. In asperis sub m. Vitoš ac m. Rilo. Certe perennis, immerito cum sequente, C. bienni confusa.

C. Bibersteinii DC. Ad margines viae inter Dubnica et vicum Rilo.

C. dissecta Ten. In rupestribus graniticis medii m. Rilo.

C. solstitialis L. In arvis sub m. Vrška Čuka.

C. Calcitrapa L. In campis circa Sofia et Samokov.

Crupina vulgaris Pers. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Xeranthemum annuum. In apricis inter Dragoman Bogaz et Slivnica.

X. cylindricum L. In campis dumosis sub m. Vrška Čuka.

Scolymus Hispanicus L. In arvis infra vicum Rilo.

Lapsana communis L. In sylvestribus sub m. Vitoš.

Cichorium Intybus L. In pascuis circa Sofia.

Leontodon hastilis L. In herbidis m. Vitoš.

Picris hieracioides L. In arvis circa Sofia.

Tragopogon crocifolius L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Scorzonera Hispanica L. In saxosis m. Golema Glama.

Podospermum Jacquinianum Koch. In pascuis circa Sofia.

Hypochaeris radicata L. In arvis sub m. Vrška Čuka.

H. maculata L. In pascuis m. Bukova Glava.

Taraxacum officinale Wig. In pascuis circa Sofia.

T. Steveni DC. In excelsioribus m. Vitoš.

Chondrilla juncea L. In agris sub Slivnica.

Prenanthes purpurea L. In sylvaticis m. Ravno Bučje.

Lactuca Scariola L. In cultis sub m. Vrška Čuka.

L. viminea L. In saxosis m. Vrška Čuka.

L. perennis L. In saxosis m. Vrška Čuka et Golema Glama.

L. muralis L. In sylvaticis m. Ravno Bučje.

Sonchus oleraceus L. In hortulanis ad Sofia.

S. asper L. Cum priore.

S. arvensis L. In agris inter Dragoman Bogaz et Slivnica.

Mulgedium sonchifolium Vis & P. In saxosis sylvestribus m. Tupanac — Stara Planina.

M. Alpinum Less. In rivularibus m. Vitoš.

Zacyntha verrucosa Gärtn. In arvis sub vico Rilo.

Lagoseris bifida Vis. In saxosis m. Vrška Čuka et Golema Glama.

Crepis foetida L. In asperis m. Vrška Čuka et supra Dragoman Bogaz.

Crepis setosa Hall. In aggeribus sub m. Vrška Čuka et supra Dragoman Bogaz.

Crepis biennis L. In dumetis ad Vladaja.

Crepis pulchra L. In cultis ad Caribrod.

C. paludosa Mönch. In spongiosis m. Vitoš.

Cr. viscidula Fröhl. In dumetis m. Štrbi Kamen.

Cr. grandiflora Tausch. In pascuis m. Rilo.

Hieracium Pilosella L. In pascuis excelsioribus m. Sv. Nikola, m. Tri Čuke — Stara Planina et m. Rilo. Forman hujus furcatam imo et 3—4 furcam legi in m. Balkan pascuis ad Krvave Bare ac Cl. Uechtritz sub nomine H. stoloniflori communicavi, sed ab eo ut varietas N. Pilosellae declarata.

H. praealtum. In pascuis m. Sv. Nikola.

H. piloselloides Koch. In glareosis sub m. Rilo.

H. Sabinum. In pascuis elatioribus m. Kopren.

H. spec. quasi intermedia inter. sectionem Pilosellae et Aurellae. In collinis asperis m. Brdo. Colitur in horto.

H. murorum L. In sylvestribus saxosis m. Rilo.

H. vulgatum Koch. In sylvaticis m. Sv. Nikola et m. Rilo.

H. Balkanum Uechtr. in litt. Rosulatum, foliis petiolatis elypticis remote dentatis, caulium sessilibus ,paucis, sensim in squammas reductis oblongo lanceolatis valde acuminatis, caulibus simplicibus aut supra medium furcatis 2—5 cephalis, capitulis mediocribus, involucri nigricantis squammis acuminatim protractis, ipso apice

obtusiusculis, mediis margine late albo scariosis, intimis fere totis albidis, ligulis antice ciliatis, acheniis atris. Indumentum triplex, pili longi concolores in petiolis foliorum ac involucri squammis copiosiores, tomentum brevius in caule sparsum in ejus apice ac capitulis copiosius, et pili decolores in apice caulis ac squammis involucri basi atri, apice glanduliferi.

Hab. in rupestribus m. Sv. Nikola, m. Tri Čuke et m. Rilo.

Proximum H. Schmidtii Tausch. a quo differt statura nonnihil depressiore, foliis caulis longe acuminatis, squammis invoducri longioribus ac indumento ad apicem caulis et squammis involucri decolore glandulifero. Comparo exemplaria H. Schmidtii e manu Cl. Hechtritz lecta prope „Prag Felsen an der Moldau bei Lipšić"; alia itidem bohemica ad Znaim lecta habent ut nostra pilos rivolucri basi atros.

H. sparsum Friv. In herbidis excelsioribus praesertim saxosis totius tractus Stara Planina, a Ravno Bučje ad Dobro Jutro, m. Rilo ac m. Vitoš copiosissimum.

H. marmoreum Vis. & P. Plantae Serb. rar. II p. 6 t. XI. In rupestribus calcareis m. Štrbi Kamen.

H. pannosum Boiss. In rupestribus sub Vrapče.

H. prenanthoides Vill. In sylvestribus m. Sv. Nikola.

H. crinitum Sm. Ad oras sylvarum m. Ravno Bučje.

H. boreale Fries. In sylvestribus a m. Ivanova Livada ad Ravno Bučje.

H. umbellatum L. In sylvaticis sub colle Vrška Čuka

Ambrosiaceae Link.

Xanthium Strumarium L. In fossis ad Slivnica.

X. spinosum L. In campis circa Sofia.

Campanulaceae Juss.

Jasione Jankae Neilr. In asperis ac glareosis m. Strešer et m. Bukova Glava.

S. supina Sieb. var. In herbidis excelsioribus m. Rilo. Simplicior ac typus, ob caulem interdum simplicem strictum primitus pro specie Phyteumatis habita, sed ob stigmata incrassata vera Jasione; ab ea quae in Serbiae meridionalis m. Kopaonik abunde crescit ob deffectum surculorum sterilium primo obtutu valde aliena visa. sed exemplaribus quae de m. Vlasić Bosniae e manu Moellendorf comparo exstant transitus.

Symphysandra Wanneri Roch. In rupestribus graniticis, schistaceis ac arenaceis in toto tractu „Stara Slanina" a m. Ravno Bučje ad m. Kopren.

Campanula lanata Friv. In rupestribus graniticis m. Rilo. Flores meorum speciminum albi!

C. Sibirica L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

C. Orbelica nov. spec. Caulibus e rhizomate verticali adscendentibus subunifloris, foliis radicalibus spathulatis margine crenatis, caulinis linearibus integris aut a medio erenato dentatis, calycis laciniis lanceolato linearibus corollam mediam superantibus, apendicibus triangularibus tubum parum excedentibus, corollae breviter campanulatae violaceae extus glabrae dentibus late triangulis apice barbellatis, seminibus oblongis complanatis marginatis.

Hab. ad terram nudam in excelsioribus m. Rilo. Flor. Aug.

Rhizomatis sat crassi collo foliis emmarcidis squammato, caules digitales aut palmares (talis unus inter 20 collectos 5-florus), laterales adscendentes cum floribus nutantibus, corallae 5—7 lin. longae medio 4 - 5 lin.

latae, pubes sparsa ad basim foliorum caulinorum et in calycibus copiosior, alteruter pilus etiam in venulis corollae visibilis, quo planta pone alios characteres valde accedit caucasicae C. Aucheri DC. Boiss. Flor. Orient, cum qua etiam crescendi modum „ad terram nudam“ communem habet.

C. rapunculoides L. In saxosis collis Vrška Čuka.

C. Bononiensis L. In dumetis sub m. Vitoš.

C. lingulata W. K. In asperis supra Dragoman Bogaz.

C. glomerata L. In graminosis m. Tri Čuke et m. Kopren — Stara Planina.

C. scutellata Gris. In glareosis faucis rivi Rilo supra vicum cognominem.

C. persicifolia L. In herbidis m. Tri Čuke et m. Rilo, ubi in elatioribus uniflora evadit.

C. Rapunculus L. In pratis sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

C. expansa Friv. In sylvestribus sub m. Bukova Glava.

Podanthum canescens W. K. In graminosis depressioribus m. Vitoš.

P. limonifolium Sm. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Vaccinieae DC.

Vaccinium Myrtillus L. In sylvestribus totius tractus montium Balkan, a Ravno Bučje ad Dobro Jutro.

V. uliginosum L. In excelsioribus m. Kopren m. Vitoš et m. Rilo.

V. Vitis Idaea L. In saxosis m. Kopren et m. Rilo.

Ericineae Desv.

Bruckenthalia spiculiflora Rchb. In pascuis excelsioribus m. Tri Čuke, m. Kopren et m. Rilo.

Oleaceae Lindl.

Fraxinus excelsior L. In sylvaticis demissioribus m. Vitoš et m. Rilo.

Fr. Ornus L. In saxosis collis Golema Glama.

Syringa vulgaris L. Cum priore.

Asclepiadeae R. Br.

Cynanchum Vincetoxicum R. Br. In saxosis m. Vitoš.

Apocyneae R. Br.

Vinca herbacea WK. In saxosis apricis collis Vrška Čuka et Velika Glama.

Gentianeae Juss.

Swertia punctata Bmg. In rivularibus m. Kopren et m. Rilo.

Gentiana lutea L. In herbidis elatioribus collis Golema Glama.

G. punctata L. In pascuis elatioribus m. Vražja Glava et m. Kopren.

G. cruciata L. In pratis sylvestribus sub colle Vrška Čuke.

G. asclepiadea L. In pascuis elatioribus m. Sv. Nikola, Tri Čuke et Kopren. — Indigenis sub nomine „Balkanska trava“ nota.

G. utriculosa L. In spongiosis m. Vitoš.

G. Germanica W. K. In pascuis elatioribus m. Tri Čuke.

G. obtusifolia W. In graminosis elatioribus m. Rilo et m. Strešer. Temperatura anni nimis fervida interdum defformatur ac tum calyces crispos exhibet, nec tamen est G. crispa Vis. quae mihi e Crna Gora nota. Ob capsulas longe stipitatas sub nomini G. Amarellae amicis communicata.

Erythraea Centaurium Pers. In campis prope Sofia versus rivum Iskra.

E. pulchella Fr. In rivularibus supra Slivnica.

Cyrtandraceae DC.

Haberlaea Rhodopensis Friv. In rupestribus micoshistaceis Šipka Balkan lecta ac communicata a socio excursionis ad m. Vitoš Geologo Dno G. Zlatarsky.

Convolvulaceae Juss.

Convolvulus sepium L. In fossis ad Samokov.

C. arvensis L. Ad margines agrorum sub Vrška Čuka, circa Sofia.

C. Cantabrica L. In saxosis apricis m. Golema Glama.

Cuscuta Epithymum L. In herbidis demissioribus m. Rilo, supra Scabiosam triniaefoliam.

Borragineae Desv.

Heliotropium Europaeum. Ad viam inter Dragoman Bogaz et Slivnica.

H. suaveolens Boiss. In arvis sub vico Rilo. Flores sat energice ac amoene olent.

Echinospermum Lappula L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Anchusa Italica Retz. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

A. obliqua Vis. In declivibus saxosis medii m. Rilo.

A. Barrelieri Bess. In saxosis collis Vrška Čuka.

Nonnea pulla DC. Ad agrorum margines sub colle Vrška Čuka.

Symphytum tuberosum L. In sylvaticis collis Vrška Čuka.

Onosma stellulata W. K. In arridis supra Dragoman Bogaz.

Echium vulgare L. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

E. Italicum L. In campis glareosis circa Samokov.

Pulmonaria affinis Jord. In declivibus saxosis medii m. Rilo.

P. molissima Kern. In sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

Lithospermum arvense L. In asperis apricis collis Vrška Čuka.

Myosotis palustris With. In fossis ad Slivnica, ad ripam rivi Iskra non procul a Sofia.

M. sylvatica Hoffm. In sylvestribus m. Ravno Bučje.

M. intermedia Link. In dumetis circa Caribrod.

M. hispida Schlt. In asperis supra Dragoman Bogaz.

M. stricta Link. var. *speluncicola* Boiss. In rupestribus umbrosis inter Tupanac et m. Tri Čuke.

Solaneae Juss.

Solanum nigrum L. Ad viam inter Caribrod et Slivnica.

S. *Dulcamara* L. In fossis ad Caribrod.

Hyosciamus niger L. In ruderatis ad Caribrod.

Datura Stramonium L. Cum priore.

Vèrbasceae Bartl.

Verbascum phlomoides L. In campis circa Sofia.

V. pannosum Vis. In pascuis elatioribus m. Strešer et totius tractus montium Balkan.

V. malacotrichum Boiss. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

V. Lychnitis L. In saxosis collis Vrška Čuka.

V. speciosum L. Ad margines viae inter Dragoman Bogaz et Slivnica, in asperis sub m. Vitoš.

V. pulverulentum Vill. In campis circa Sofia.

V. lanatum Schrad. In pascuis elatioribus m. Rilo et m. Tri Čuke.

V. phoeniceum L. In apricis collis Vrška Čuka.

V. Blattaria L. In fossis ad Slivnica.

Scrophularia aestivalis Gris. In rupestribus medii m. Rilo.

Scr. aquatica L. In rivularibus sub. m. Vitoš.

Scr. Scopolii Hop. In ruderatis ad vicum Srb Selo.

Scr. canina L. Ad margines viae inter Dragoman Bogaz et Slivnica.

Antirrhineae Juss.

Gratiola officinalis L. In inundatis ad rivum Iskra non procul a Sofia.

Digitalis grandiflora Lam. In valle rivi Iskra sub m. Rilo.

D. viridiflora Lindl. In dumetis sub m. Rilo retro coenobium ejusdem nominis; hinc adscendit ad vallem superiorem rivi Rilo, tum descendit in vallem rivi Iskra ubi priori miscetur, at in mediis ejusdem vallis rarescit ac tandem D. grandiflora sola cernitur.

D. laevigata W. K. In rupestribus m. Golema Glama.

Linaria Elatine Mill. In agris sub colle Vrška Čuka.

L. spuria Mill. Cum priore.

L. arvensis L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

L. vulgaris L. In pratis ad Samokov.

L. Dalmatica L. In declivitatibus herbidis m. Vitoš et m. Rilo.

L. genistifolia Mill. In campis glareosis circa Samokov.

L. concolor Gris. In asperis supra Dragoman Bogaz. Omnibus partibus gracilior ac L. genistifolia cum qua immerito conjungitur, folia inferiora verticillata, sat congesta plantam et juniorem distinguunt.

Veronica Beccabunga L. In rivularibus faucis Sv. Nikola ac fossis prope Slivnica.

V. Chamaedrys L. In sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

V. Teucrium L. In herbidis elatioribus m. Tri Čuke.

Veronica spicata L. In saxosis collis Golema Glama.

V. bellidioides L. In herbidis elatioribus m. Rilo.

V. Baumgarteni. In saxosis m. Kopren.

V. serpyllifolia L. In declivibus herbidis medii m. Rilo.

V. arvensis L. In campis sub colle Vrška Čuka.

V. verna L. In apricis collis Vrška Čuka.

V. praecox All. In saxosis collis Golema Glama.

V. Buxbaumii Ten. In arvis sub colle Vrška Čuka.

V. hederifolia L. In saxosis sylvestribus collis Vrška Čuka.

Rhinanthaceae DC.

Melampyrum cristatum L. In dumetis sub m. Vitoš.

M. arvense L. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

M. nemorosum L. In sylvestribus m. Vitoš.

M. sylvaticum L. In herbidis apricis m. Tri Čuke.

Pedicularis palustris L. In spongiosis m. Vitoš.

P. comosa L. In herbidis m. Vitoš et m. Rilo.

P. verticillata L. In herbidis m. Tri Čuke, m. Kopren et m. Rilo.

Rhinanthus major Ehrh. In herbidis m. Vitoš et m. Rilo.

Euphrasia officinalis L. In herbidis elatioribus totius tractus Stara Planina; m. Vitoš ac m. Rilo.

Odontites lutea L. In asperis collis Golema Glama.

O. glutinosa M. B. In herbidis medii m. Rilo.

O. serotina Lam. In fossis ad Samokov.

Labiatae Juss.

Mentha sylvestris L. In fossis ad Slivnica, sub m. Vitoš..

M. aquatica L. Cum priore.

M. Pulegium L. In inundatis rivi Iskra prope Sofia.

Lycopus Europaeus L. Ad ripam Iskrae prope Sofia.

Salvia glutinosa L. In sylvaticis m. Vitoš et m. Rilo.

S. Aethiopis L. Ad margines viae inter Caribrod et Slivnica.

S. Sclarea L. In saxosis supra Dragoman Bogaz.

S. pratensis L. In pratis sylvestribus sub colle Vrška Čuka.

S. sylvestris L. In campis circa Sofia.

S. verticillata L. Ad marigines agrorum a Slivnica ad Sofia.

Thymus Serpyllum L. In apricis elatioribus m. Vitoš et m. Rilo.

Satureja montana L. In rupestribus collis Golema Glama.

Calamintha Patavina Jacq. In asperis demissioribus m. Vitoš.

C. rotundifolia Rchb. In saxosis collis Vrška Čuka et Golema Glama.

C. Alpina Lam. In herbidis elatioribus m. Rilo.

C. officinalis Moench. In dumetis sub m. Vitoš.

Clinopodium vulgare L. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

Hyssopus officinalis L. In saxosis m. Golema Glama.

Nepeta nuda L. In dumetis sub colle Vrška Čuka.

Glechoma hederacea L. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

Lamium amplexicaule L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

L. purpureum L. Cum priore.

L. maculatum L. In sylvestribus sub m. Vitoš.

Gal opsis versicolor Curt. Ad ripas rivi Iskra non procul a Sofia.

Stachys Germanica L. Ad margines agrorum inter Slivnica et Sofia.

St. sylvatica L. In sylvestribus m. Vitoš.

St. palustris L. In fossis prope Slivnica.

St arvensis L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

St. spinulosa Sm. In arvis inter Slivnica et Sofia.

Betonica officinalis L. In herbidis m. Rilo.

Sideritis montana L. In arridis supra Dragoman Bogaz.

Marrubium Creticum Mill. In campis circa Sofia.

M. vulgare L. Cum priore.

Ballota nigra L. In cultis ac hortulanis circa Sofia.

Leonurus Cardiaca L. In fossis ad Slivnica.

Scut llaria altissima L. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

Prunella vulgaris L. In pratis m. Vitoš.

Ajuga Genevensis L. campis circa Sofia.

A. pyramidalis L. In herbidis exeelsioribus m. Rilo.

A. Chamaepitys Schreb. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Teucrium Scordium L. In fossis ad Slivnica.

T. Chamaedrys L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

T. montanum L. In petrosis collis Golema Glama.

Verbenaceae Juss.

Verbena officinalis L. In cultis ad Sofia, Samokov.

Lentibularieae Rich.

Pinguicula spec. In spaghnetis m. Kopren m. Vitoš et m. Rilo.

Primulaceae Vent.

Lysimachia punctata L. In salicetis ad Samokov.

L. Nummularia L. In fossis ad Slivnica.

Anagallis arvensis L. In arvis sub colle Vrška Čuka.

A. caerulea Schreb. Cum priore.

Androsace villosa L. In saxosis m. Midžor.

A. carnea L. Cum priore.

A. elongata L. In asperis ad Vrška Čuka, supra Dragoman Bogaz.

Primula acaulis Jacq. In sylvaticis collis Vrška Čuka.

Pr. elatior Jacq. In sylvestribus m. Sv. Nikola et m. Vitoš.

Pr. minima L. In rupestribus m. Midžor.

Soldanella Alpina L. In rupestribus m. Tri Čuke et m. Kopren.

Plambagineae Juss.

Goniolimon collinun Gris. In asperis apricis supra Dragoman Bogaz et ad margines viae inter Dubnica et vicum Rilo.

Armeria Majellensis Boiss. In herbidis elatioribus m. Rilo. Legi pro A. Alpina cujus habet capitula speciosa, sed folia habet dimorpha ut et planta Italica e manu cl. Levier.

A. Cariensis Boiss. In dumetis ad Vladaja sub m. Vitoš. Habet spiculas inter involucrum stipitatas, et folia angusta, uninervia.

Plantagineae Juss.

Plantago arenaria L. In glareosis ad Samokov.

Pl. serpentina Lam. In pascuis elatioribus m. Vražja Glava et m. Rilo.

Pl. Victorialis Poir. In saxosis collis Golema Glama.

Pl. lanceolata L. In campis circa Sofia.

Pl. media L. var. *Orbelica* Gris. In pratis pinguibus vallis superioris rivi Iskra sub m. Rilo.

Pl. major L. In fossis ad Slivnica.

Amaranthaceae Juss.

Amaranthus retroflexus L. In cultis ad Caribrod.

Chênopodcaê Brut.

Salsola Kali L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Polycnemum arvense L. In campis circa Sofia.

Chenopodium murale L. In ruderatis ad Sofia.

Ch. album L. Cum priore.

Ch. polyspermum L. In hortulanis ad Sofia.

Ch. Botrys L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Blitum Bonus Henricus C. A. May. In herbidis ad parvum lacum inter m. Rilo et Samokov.

Bl. glaucum L. In irriguis ad Slivnica.

Atriplex patula L. In hortulanis ad Sofia.

A. rosea L. In ruderatis ad Sofia.

Polygoneae Juss.

Rumex conglomeratus Mur. Ad sepes rivi Iskra non procul a Sofia.

R. pulcher L. In hortulanis ad Sofia.

R. obtusifolius L. Ad margines viae inter Slivnica et Sofia.

R. crispus L. In pratis demissioribus sub m. Vitoš.

R. Alpinus L. In prato saxoso circa parvum lacum in via qua itur a coenobio Rilo ad Samokov.

R. Acetosa L. In sylvestribus m. Ravno Buďje.

R. Acetosella L. In saxosis ad Vladaja sub m. Vitoš.

Oxyria digyna Camp. In rupestribus m. Midžor.

Polygonum Bistorta L. In herbidis m. Vitoš.

P. Persicaria L. In fossis inter Slivnica et Sofia.

P. hydropiper L. Cum priore.

P. aviculare L. In cultis ad Sofia.

P. Bellardi All. Inter segetes sub colle Štrbi kamen.

P. Convolvulus L. In arvis circa Sofia.

P. dumetorum L. In dumetis sub m. Vitoš.

Thymeleae Juss.

Passerina annua Wickstr. In arvis sub m. Vrška Čuka.

Daphne Mezereum L. In sylvestribus m. Vitoš et m. Rilo.

Santalaceae R. Br.

Thesium Alpinum L. In pascuis elatioribus m. Rilo.

Aristolochicae Juss.

Aristolochia Clematitis L. In dumetis sub Vrška Čnka.

Asarum Europaeum L. In sylvaticis m. Vitoš.

Euphorbiaceae Juss.

Euphorbia helioscopia L. In arvis sub m. Vrška Čuka.

E. platyphylla L. In fossis ad Slivnica.

E. epithymoides Jacq. In dumosis sub m. Vrška Čuka.

E. Gerardiana Jacq. In declivibus meridionalibus m. Vitoš.

E. glareosa MB. In campis circa Samokov.

E. amygdaloides L. In sylvaticis m. Vitoš et m. Rilo.

E. Cyparissias L. In campis circa Adlija.

E. Esula L. In glareosis rivi Iskra prope Sofia.

E. virgata W. K. In arvis inter Slivnica et Sofia.

E. falcata L. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Urticeae Juss.

Urtica dioica L. In cultis ad Sofia.

Parietaria erecta L. In saxosis sub m. Vitoš.

Humulus Lupulus L. In dumetis rivi Iskra non procul a Sofia.

Ulmus campestris L. In dumetis sub m. Vrška Čuka.

Cupuliferae Rich.

Fagus sylvatica L. Constituit sylvas excelsas in demissioribus m. Rilo.

Quercus sessiliflora Sm. Cum priore.

Qu. pubescens Wild. In saxosis m. Vrška Čuka et Golema Glama.

Qu. Cerris L. In sylvestribus m. Vitoš.

Coryllus Avellana L. Ad oras sylvarum sub m. Rilo.

C. Colurna L. In saxosis m. Golema Glama.

Carpinus Betulus L. In sylvestribus sub m. Rilo.

C. orientalis Lam. In dumetis m. Golema Glama et Vrška Čuka.

Salicineae Rich

Salix fragilis L. In ripa rivi Iskra non procul a Sofia.

S. alba L. Cum priore.

S. purpurea L. Ad rivum Iskra prope Samokov.

S. viminalis L. In rivularibus m. Tri Čuke — Stara Planina.

S. cinerea L. Ad rivum Iskra prope Samokov.

S. nigricans Fries. In spongiosis m. Vitoš.

S. Capraea L. In sylvestribus m. Vitoš et m. Rilo.

S. Lapponum L. In spongiosis m. Vitoš et m. Rilo.

Populus alba L. Ad rivulum Rilo prope vicum cognominem.

P. tremula L. In sylvaticis m. Vitoš et m. Rilo.

P. nigra L. Ad ripas rivi Iskra prope Samokov.

Betulineae Rich.

Betula alba L. In sylvestribus m. Vitoš et m. Rilo.

Alnus viridis DC. Ad rivulos alpinos sub m. Tri Čuke m. Vitoš et m. Rilo. Arbor indigenis sub nomine „elŏ“ nota.

A. incana DC. Ad rivum Iskra sub m. Rilo.

Coniferae Juss.

Juniperus nana Willd. In excelsioribus totius tractus Stara Planina, m. Vitoš et m. Rilo.

J. communis L. In demissioribus m. Vitoš ac m. Rilo.

J. Oxycedrus L. In dumetis supra coenobium Rilo.

Pinus sylvestris L. In excelsioribus m. Rilo.

P. Laricio Poir. In valle elevata rivuli Rilo ac rivi Iskra ad viam qua itur a coenobio Rilo ad Samakov.

P. Peuce Gris. Cum priore; indigenis „mura“ dicta.

Picea excelsa Link. Constituit sylvas excelsas in m. Rilo ac in toto tractu Stara Planina.

MONOCOTYLEDONEAE Juss.

Alismaceae Juss.

Alisma Plantago L. In fossis ad Slivnica et ad rivum Iskra non procul a Sofia.

Lennaceae Juss.

Lemna minor L. In fossis ad Slivnica.

Thyphaceae Juss.

Thypha latifolia L. In palustribus ad Radomir.

Sparganium ramosum L. Cum priore.

Aroideae Juss.

Arum spec. In dumosis supra Vladaja.

Orchideae Juss.

Orchis Morio L. In collinis sub colle Vrška Čuka.

O. laxiflora Lam. In palustribus ad Radomir.

O. maculata L. In rivularibus m. Kopren et m. Rilo.

O. latifolia L. In rivularibus m. Kopren.

Gymnadenia conopsea R. Br. In pratis sub m. Rilo.

G. Frivaldii Gris. In spongiosis m. Vitoš et m. Rilo.

Coelogossum viride Hartm. In excelsioribus m. Kopren.

Epipactis microphylla Ehrh. In sylvaticis Ravno Bučje.

Irideae Juss.

Crocus Veluchensis Herb. In herbidis elatioribus m. Midžor et m. Tri Čuke — Stara Planina.

Iris Reichenbachii Heuff. In saxosis m.Rasovati Kamen.

I. variegata L. In saxosis dumosis collis Vrška Čuka.

I. Pseudo-Acorus L. In palustribus ad Radomir.

I. Sibirica L. In pratis orientem versis m. Vitoš.

Asparageae Juss.

Asparagus tenuifolius Lam. In sylvestribus saxosis m. Vrška Čuka.

Streptotus amplexifolius DC. In recessibus umbrosis rupium ad boream versarum m. Tri Čuke.

Convallaria verticillata L. In pratis sylvestribus m. Rilo.

C. Polygonatum L. In saxosis collis Vrška Čuka.

C. majalis L. In dumetis m. Vitoš.

Dioscoreae R. Br.

Tamus communis L. In dumetis Vrška Čuka.

Liliaceae DC.

Lilium Macedonicum Gris. In pratis sylvestribus sub m. Bukova Glava.

L. Martagon L. In dumetis collis Vrška Čuka.

Asphodelus albus Mill. In dumetis sub m. Vitoš prope Vladaja.

Anthericum ramosum L. In apricis saxosis m. Vrška Čuka.

Ornithogalum umbellatum L. In saxosis excelsioribus m. Kopren — Stara Planina.

O. Narbonense L. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

Scilla bifolia L. In dumetis sub colle Vrška Čuka.

Sc. antumnalis L. In apricis supra Dragoman Bogaz.

Allium ursinum L. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

A. moschatum L. In saxosis collis Golema Glama et Vrška Čuka.

A. flavum L. In saxosis collis Vrška Čuka et supra Dragoman Bogaz.

A. pulchellum Don. In pascuis elatioribus m. Sv. Nikola et m. Vražja Glava.

A. fuscum WK. In rupestribus collis Golema Glama.

A. melanantherum nov. spec. Bulbi sat parvi ovati tunicis chartaceis exterioribus fuscis, scapo stricto ad medium foliato, foliis lineari semiteretibus farctis supra canaliculatis infra tricarinatis, umbellae spatha bifida suffultae radiis inaequalibus bulbillis ovatis intermixtis, perigonii campanulato cylindrici phyllis oblongo linearibus obtutiusculis pallide litascentus cum carina saturaliore, staminum prigonio inclusorum filamentis subulatis, antheris elypticis plumbeis, ovario oblonge stylo subaequilongo coronato, capsula trigona apice impressa, seminibus atris.

Hab. in elatioribus m. Vitoš et m. Rilo ; primitus lectum in pascuis m. Plana et circa lacum Vlasina Serbiae meridionalis. Flor. Iulio.

Proximum A. tenuifloro Ten. et A. parcifloro Viv. Primum differt statura depressiore, robustiore et deffectu bulbillorum, alterum statura graciliore, deffectu bulbillorum ac antheris flavis. Syn. *A. Moesiacum* Panč. exsiccata ad amicos.

A. Sibiricum W. In rivularibus m. Vitoš et m. Rilo.

Muscari comosum Mill. In agris sub colle Vrška Čuka.

M. racemosum Mill. In apricis supra Dragoman Bogaz.

Colchicaceae DC

Colchicum spec. In pratis demissioribus m. Vitoš.

Veratrum nigrum L. In dumetis collis Vrška Čuka et Golema Glama.

V. album L. var. *Lobelianum* Koch. In pratis elatioribus m. Kopren et m. Rilo.

Juncaceae Bartl.

Juncus glaucus Ehrh. In palustribus prope Radomir.

J. trifidus L. In excelsioribus saxosis m. Kopren et m. Rilo.

J. sylvaticus Reichb. In spongiosis m. Kopren et m. Vitoš.

J. lamprocarpus Ehrh. In pratis ad Radomir.

J. compressus Jacq. In fossis ad Slivnica.

J. buffonius L. Ad margines viarum sub colle Vrška Čuka.

Luzula maxima DC. In herbidis altioribus sub m. Tri Čuke. — Stara Planina et m. Rilo.

L. albida DC. In sylvestribus m. Rilo; var. *rubella* Hoppe in elatioribus m. Kopren.

L. campestris DC. var. *congesta* Lej. In pratis m. Kopren.

L. spicata DC. In herbidis excelsioribus m. Tri Čuke, m. Kopren et m. Rilo.

Cyperaceae Juss.

Cyperus flavescens L. In fossis ad Caribrod.

Heleocharis palustris R. Br. In palustribus prope Radomir.

Scirpus maritimus L. Cum priore et ad ripam rivi Iskra non procul a Sofia.

Sc. sylvaticus L. In spongiosis m. Kopren

Eriophorum latifolium Hop. In spongiosis m. Vitoš.

E. angustifolium Roth. Cum priore.

Carex Pyrenaica Ram. In graminosis m. Rilo.

C. muricata L. In pratis sylvestribus sub m. Vitoš.

C. Schreberi Schrk. In campis ad Sofia.

C. remota L. In sylvestribus sub m. Ravno Bučje.

C. stellulata Grod. In spongiosis m. Vitoš.

C. leporina L. Cum priore.

C. vulgaris Fr. In rivularibus m. Vitoš et m. Rilo.

C. caespitosa L. In herbidis sub m. Tri Čuke et in spongiosis m. Kopren.

C. Buxbaumii Wahlb. In spongiosis m. Vitoš.

C. atrata L. In saxosis m. Midžor et m. Rilo.

C. tomentosa L. In sylvestribus collis Vrška Čuka.

C. praecox Jacq. In collinis sub colle Vrška Čuka.

C. humilis Leyss. In saxosis collis Vrška Čuka.

C. digitata L. In saxosis sylvestribus m. Vitoš.

C. fuliginosa Schk. In saxosis m. Rilo.

C. laevis Kit. In pratis m. Kopren.

C. flava L. In spongiosis m. Vitoš et m. Rilo.

C. Oederi Ehrh. In spongiosis m. Rilo.

C. distans L. In palustribus ad Radomir

C. sylvatica Huds. In sylvestribus m. Rilo et m. Vitoš.

C. hirta L. In palustribus ad Radomir.

Gramineae Juss.

Andropogon Ischaemum L. In campis circa Sofia.

A. Gryllus L. In collinis sub colle Vrška Čuka.

Panicum sanguinale L. In cultis sub colle Vrška Čuka.

P. Crus Galli L. In fossis ad Slivnica.

Setaria verticillata Beauv. In hortulanis ad Sofia.

S. viridis Beauv. In campis circa Sofia.

Phalaris arundinacea L. In ripis rivi Iskra non procul a Sofia.

Anthoxanthum adoratum L. In pascuis m. Vitoš.

Alopecurus Gerardi Vill. In saxosis m. Rilo.

A. geniculatus L. In fossis ad Slivnica.

Crypsis alopecuroides Schrad. In fossis ad Caribrod.

Phleum pratense L. In pratis m. Vitoš.

Ph. Alpinum L. In pascuis elatioribus m. Rilo.

Cynodon Dactylon Pers. In campis circa Sofia.

Agrostis stolonifera L. In pascuis circa Sofia.

A. vulgaris With. Cum priore.

A. rupestris All. In rupestribus m. Midžor.

Apera purpurea Gaud. In asperis sub m. Rilo.

Calamagrostis epigeios Roth. In ripa arenosa rivi Iskra non procul a Sofia.

C. sylvatica DC. In graminosis m. Rilo.

Stipa pennata L. In apricis collis Vrška Čuka.

Lasiagrostis Calamagrostis Link. In rupestribus collis Vrška Čuka.

Phragmites communis Trin. In palustribus ad Radomir.

Koeleria cristata Pers. In pascuis demissioribus m. Vitoš.

K. eriostachya Panč. Verzeichniss der in Serbien wild wachsenden Phanerogamen. Wien 1856. In asperis m. Tri Čuke.

Aira flexuosa L. In saxosis sylvestribus m. Vitoš.
A. caespitosa L. In rivularibus m. Vitoš et m. Rilo.
Arrhenantherum elatius P. B. In herbidis m. Rilo.
Avena fatua L. Inter segetes circa Adlija.
A. pubescens L. In herbidis demissioribus m. Rilo.
A. versicolor Vill. In elatioribus m. Midžor m. Rilo et m. Vitoš.
A. flavescens L. In pratis sylvestribus m. Bukova Glava.
A. capillaris M. K. In glareosis ad vicum Rilo.
Triodia decumbens Beauv. In pratis m. Vitoš.
Melica ciliata L. In saxosis collis Vrška Čuka.
M. uniflora Retz. In sylvaticis collis Vrška Čuka.
Briza media L. In pratis m. Vitoš.
Eragrostis poaeoides Beauv. In arvis et ruderatis ad Sofia.
E. pilosa Beauv. Cum priore.
Poa annua L. In cultis circa Adlija.
P. bulbosa L. In asperis collis Vrška Čuka.
P. Alpina L. In saxosis m. Kopren.
P. nemoralis L. In saxosis sylvestribus m. Vitoš et m. Rilo.
P. hybrida Gaud. In herbidis elatioribus m. Vitoš.
P. pratensis L. In pratis sub m. Strbi Kamen.
P. compressa L. In asperis supra Dragoman Bogaz.
Glyceria spectabilis M. K. In palustribus ad Radomir.
Gl. fluitans R. Br. In fossis ad Slivnica, prope Samokov.
Gl. aquatica Presl. In irriguis supra Slivnica.
Molinia coerulea Mnch. In spongiosis m. Vitoš.
M. serotina M. K. In saxosis collis Vrška Čuka et Golema Glama.
Dactylis glomerata L. In sylvestribus m. Rilo.

Cynosurus cristatus L. In herbidis m. Vitoš.

Festuca myuros Ehrh. In campis circa Sofia.

F. Alpina Gaud. In saxosis elatioribus m. Vitoš et m. Rilo.

F. rubra L. In rupestribus m. Tri Čuke.

F. varia Hke. In saxosis m. Vitoš.

F. spadicea L. In pratis elatioribus m. Strešer et m. Rilo.

F. sylvatica Vill. In sylvaticis m. Vražja Glava — Balkan et m. Rilo.

Brachypodium sylvaticum Beauv. In sylvestribus m. Rilo.

Bromus secalinus L. Inter segetes sub colle Vrška Čuka.

Br. mollis L. In cultis ad Carlbrod.

Br. erectus Huds. In herbidis elatioribus m. Tri Čuke et m. Vitoš.

Br. variegatus MB. In saxosis collis Golema Glama.

Br. sterilis L. In saxosis collis Vrška Čuka et supra Dragoman Bogaz.

Br. tectorum L. Cum priore.

Triticum villosum MB. In arvis sub colle Vrška Čuka.

Tr. cristatum. In saxosis collis Golema Glama.

Tr. repens L. In campis circa Sofia.

Tr. glaucum L. In saxosis asperis collis Vrška Čuka et Golema Glama.

Elymus crinitus Schreb. In asperis supra Dragoman Bogaz.

Hordeum murinum L. Ad margines viae inter Caribrod et Slivnica.

Lolium perenne L. In campis circa Sofia.

L. temulentum L. Inter segetes supra Slivnica.

Nardus stricta L. In elatioribus m. Kopren, m. Vitoš et m. Rilo.

ACOTYLEDONEAE VASCULARES.

Equisetaceae DC.

Equisetum Telmateja Ehrh. In rivularibus sub m. Vitoš.

E. sylvaticum L. In spongiosis m. Vitoš et m. Rilo.

Lycopodiaceae DC.

Lycopodium Selago L. In saxosis m. Tri Čuke et m. Kopren.

Selaginella Helvetica Spring. In saxosis m. Rilo.

Filices L.

Grammitis Ceterach Sw. In saxosis m. Vrška Čuka.

Polypodium vulgare L. In rupestribus m. Vitoš.

P. Phegopteris L. Cum priore.

Aspidium Lonchitis Sw. In rupestribus m. Rilo.

A. aculeatum Doell. In sylvaticis m. Ravno Bučje — Stara Planina.

Polystichum Filix mas Roth. In sylvestribus m. Rilo.

P. dilatatum Hoffm. In saxosis irriguis m. Kopren.

Cystopteris fragilis Bernh. In rupestribus umbrosis m. Rilo.

Asplenium Trichomanes L. In rupestribus m. Vitoš.

A. viride Huds. In rupestribus m. Rilo.

A. Ruta muraria L. Ad rupes collis Vrška Čuka.

A. septentrionale L. In rupestribus graniticis m. Vitoš et m. Rilo.

Pteris aquilina L. In pratis sylvestribus m. Vitoš.

Allosurus crispus Bernh. In rupestribus graniticis m. Rilo.

Nota. Multae in his paginis notatae plantae lectae sunt aut notatae vicibus illis, dum Florae Serbicae indagandae gratia montes Bulgariae collimitaneos conscendebam aut, ubi pretium operae videbatur, eis transgressis soli Bulgarici quam partem finitimam peragrabar. Reliquas observavi anno proxime elapso, ubi opportunitas advenit, ut et capitalem Bulgariae inviserem ac quaedam elevatiora terrae loca. m. Vitoš et m. Rilo adirem; cumque in hac ultima peregrinatione plures plantas novas rarasve detegere aut pridem lectas in novis stationibus plenius studere contigerit, jam nunc, autumabam, ratio non defficiebat, ut plantas in Bulgaria observatas in hunc elenchum componerem ca amicis Florae Balkanicae offerem.

ПИСМО В. МАКУШЕВА

Господину Стојану Бошковићу, председнику српскога ученог друштва и одбора за науке историјске и државне.

Београд 22 априла 1881.

Поштовани господине,

Кад сам био с пролећа 1869 године у Турину, потражих у тамошњој универзитетској библиотеци словенске рукописе. Директор библиотеке рече ми, да таких рукописа немају, али имају источних, међу којима је један на сирском језику, чији садржај нико не зна. Знајући да Италијани не познају словенских језика ни буквице — ћирилицу и глаголицу — зажелео сам да видим тај сирски рукопис, јер сам слутио да не буде какав глаголски. Како сам се зачудио, кад сам пред собом видео дивно очуван рукопис на хартији у 4-ни, писан ћирилицом! А још су се више зачудила гг. библиотекари, кад сам га почео читати! На последњем листу има овај запис, из кога се види кад је рукопис постао:

Вь лѣто ѕцчв.

Писа се сїа светаа и божьствьна книга сьборникь четирьм мѣсецемь. Вь дни благочьстиваго и христолюбиваго и богѡмь хранимагѡ господара Ивана воеводе Црьноевикѡ тогда сьдрьжещꙋ прѣстоль митрополїе цетинскїе ꙗкоже ест митрополїꙗ зецка прео-

свещенномꙋ митрополитꙋ кꙋрь Висарионꙋ и свещеннейшемꙋ епископꙋ кꙋр Вавиле. Ни же да въздасть господь спасеніе и вѣчни покон въ гредꙋщем вѣцѣ. Господь да въздаст нимь по дѣломь ихь. аміньь.

Дакле рукопис је писан године 6992 = 1484 у Црној Гори при војводи Ивану Црнојевићу, цетињском митрополиту Висариону и епископу Вавили. То је минеј за четири месеца, од септембра до децембра закључно.

Гг. библиотекари веома су се зачудили мојим изненадним открићем и одмах су саставили протокол у који сам ја уписао тачан италијански превод горњег записа.

Ето таким случајем нашао сам један важан споменик старосрпског језика.

Држећи да то не ће бити без интереса за српско учено друштво, најпокорније вас молим, поштовани господине, да изволите саопштити у седници која прва дође.

Са истинитим поштовањем и искреном преданошћу имам част бити,

поштовани господине,

ВАШ НАЈПОКОРНИЈИ СЛУГА

В. Макушев.

ИЗВЕШТАЈИ

УМЕТНИЧКОМ ОДВОРУ СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

I.

Сметње, које су 1879 године чињене од званичне стране једноме од потписаних друштвених изасланика, претијаху и прошле године да осујете продужење нашег испитивања споменика старе црквене уметности по Србији, које је још 1871 отпочето и са једнаком издржљивошћу даље продужавано. Али срећом неки виши разлози и дубља увиђавност одржаше превагу над свима сметњама које се појавише. Тако буде после једногодишњег прекида обезбеђена наша археолошко-уметничка експедиција, коју је српско учено друштво као и пређашњих година опремило.

Одређено нам време (јули и август) на лањску екскурсију употребили смо да испитамо најстарију и најдрагоценију грађевинско-уметничку творевину у нашој отаџбини — прослављену Немањину Студеницу. Ми смо наше испитивање у Студеници, имено цркве краља Милутина, још 1877 год. отпочели, али их идуће 1878 не могосмо продужити, јер похитасмо у оне ослобођене пределе, од којих је неке наша војска тек провизорно поседнуте држала. Ова згодно употребљена прилика заиста нам је много припомогла, да проширимо свој преглед грађевинске радње у онда неприступним кутовима Старе Србије. А чим нам се опет даде прилика,

да наставимо свој тешки али мили рад, ми смо се наравно упутили у Студеницу.

Наши су цртежи што смо их лане израдили, већим делом од саме студеничке лавре, али има их и из краљеве цркве. Цртежи које подносимо на увиђај ови су:

I. Од Немањине лавре.

1. Основ лавре, писаљком цртано . . . . . 1 лист
2. Подужни и два попречна пресека, писаљком цртано . . . . 3 „
3. Западни портал из припрате у храм с архитектурним детаљима, пером цртано . . . . 1 „
4. Детаљи од западног портала, пером цртано 1 „
5. „ „ источ. олт. прозора, „ „ 1 „
6. „ „ унутрашњости храма „ „ 1 „
7. „ „ западног, северног и јужног портала, пером цртано . . . . 1 „
8. Јужна фасада, пером цртано . . . . . . 1 „
9. западна „ „ „ . . . . . . 1 „
10. источна „ бојом израђено . . . . . . 1 „
11. Детаљи од источног олтарског прозора, пером цртано . . . . 1 „
12. Конзоли од венчаног первaза, пером и писаљком цртано . . . . 9 „
13. Прозори на северној страни четвртог подножја кубетовог, пером цртано . . . . 3 „
13. Конзоли на западној страни јужног рукавца, пером цртано . . . . 1 „
15. Капител на северном прозору прве припрате и један конзол са цркве, писаљком цртано 1 „
16. Портал на јужном рукавцу, писаљком скицирано . . . . 1 „

17. Дводелан прозор на јужној страни друге припрате, пером цртано . . . . 1 „

18. Орнаменти на зидовима у олтару, бојом рађено . . . . 1 „

Свега 30 листова.

Осим ових цртежа отиснуто је и неколико калупа од неких интересантних партија ове велелепне грађевине, да би се доцније могло у њима предузети ливење гипсом.

Отиснути предмети ови су:

1. Један апостол са западног портала . . . 1 калуп

2. Орнаментисан допрозорник од источног олтарског прозора . . . . 2 „

3. Орнаментисан пиластар са јужног портала 4 „

Свега 7 калупа.

II. Од краљеве цркве.

1. Орнаменти са потрбушја прозорских у храму и олтару, бојом рађено . . . . 1 лист

2. Св. Сава и отац му св. Симеун Немања из храма, бојом израђено . . . . 1 „

Свега 2 листа.

Са овим пословима завршено је наше лањско бављење у Студеници, које бејаше довољно спречавано дугом кишом, мрачним данима и тронедељном грозницом једног од потписатих изасланика.

Све овде пребројене радове желимо јавно изложити, као што смо то и до сад чинили.

Завршујући овај извештај сматрамо за своју најпријатнију дужност, да најтоплије захвалимо српском ученом друштву на поклоњеном поверењу и помоћи, без које се не би отпочело ни продужило ово испитивање још непознатих уметничких творевина српскога народа. А да бисмо покло-

њено нам поверење доиста оправдали, ми смо се и овом приликом озбиљно трудили, да свој посао савесно и с одушевљењем израдимо, што нам даје основа надати се, да српско учено друштво ни у будуће не ће заборавити на ово своје научно предузеће, које му је до сад пред образованим светом само на част служило.

6 маја 1881
у Београду.

ИЗАСЛАНИЦИ СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА
ЗА ИСПИТИВАЊЕ СПОМЕНИКА
ЦРКВЕНЕ УМЕТНОСТИ

М. Валтровић
професор.

Драгутин С. Милутиновић
архитекта и инжињер.

II.

Како прошлих година тако и ове, српско учено друштво није престало потпомагати испитивање споменика старе отачанствене уметности. Али то испитивање продужио је ове године само потписани изасланик, по што је његов садруг, г. проф. М. Валтровић, спречен био да учествује.

Овогодишња екскурсија трајала је свега шест недеља. Отпочета је у другој половини месеца јула, а била је завршена крајем августа. Све то време провео је потписани у манастиру Жичи, тој богатој ризници свако243врсног живописног украса. Потписани је изабрао Жичу поглавито за то, што је главни уметничко-испитачки посао око овог грађевинског споменика већ прошлих година толико довршен, да је само још преостало, да се што више сними од оног лепог живописа коме пропаст прети. По томе је потписани употребио све дато му летошње време на копирање живописа, од којега још остаје добар део некопиран.

Летос извршени цртежи ови су:

1. Анђео господњи у ђаконском орнату, цела фигура, акварел	1	лист
2. Један архијереј, медаљонска слика, акварел	1	„
3. Два непозн. свеца „ „ „	1	„
4. Северозападни перспективни изглед цркве св. Петра и Павла у Жичкој порти, акварел (недовршено)	1	„
5. Орнаменти на зидовима, акварел	2	„
	Свега 6	листа.

Све напред наведене цртеже подносим на увиђај уметничком одбору. А кад буде удесног времена, тад ће се и ови као и сви пређашњи цртежи јавно изложити, да би их могли видети не само остала гг. чланови српскога ученог друштва, него и сваки други, који се интересује за уметничке творевине српскога народа.

Завршив овим свој извештај, осећам се пријатно обвезан, да и овом приликом у интересу овог рада најтоплије захвалим српском ученом друштву на његовој помоћи, без које се овај по Србију и српство частан посао јамачно не би могао ни отпочети, а камо ли до данас с оволико успеха продужити. Непрекидна пак пажња, коју је српско учено друштво поклањало овом уметничко-испитачком предузетку, даје места основаној нади, да она ни у напредак не ће престати.

12 новембра 1881
у Београду

ИЗАСЛАНИК СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА
ЗА ИСПИТИВАЊЕ СПОМЕНИКА
СТАРЕ СРПСКЕ УМЕТНОСТИ

Драгутин С. Милутиновић
АРХИТЕКТА И ИНЖЕЊЕР.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

ГОДИНА 1880. ([1])

А. ОДБОРИ.

I.

Одбора јестаственичког и математичког.

I састанак, 19 септембра 1879.

Били су: председник одбора К. Алковић, чланови: д-р Панчић, д-р Машин, Ј. Драгашевић, Ст. Здравковић, Љ. Клерић, М. Кујунџић, С. Лозанић, Ан. Алексић. Бележник Стојановић.

Бр. 1.

Д-р Панчић саопштава одбору, да је приликом овогодишњих екскурсија наишао у округу подринском на једно старо гробље крај потока Берине.

То гробље представља, вели г. Панчић, као неки хум, висок 2—3 метра, обухвата око 10 квадрат. метара, а има у њему 150 до 200 камена. Већи део овога камења, од сијенита, доста је грубо отесан, али има их неколико и доста лепо отесаних.

Из својих пређашњих путовања опомиње се г. референат, а и људи су му казивали, да у том крају има још три така

([1]) Записници за годину 1882 изашли су у 52 књизи Гласника. Овде се сад накнадно штампају записници о радњи друштва у години 1880 и 81, по што је неке од њих садашње уредништво Гласника припремило најпре за штампу, у колико се могло; али записника о годишњим скуповима друштва у тим годинама нити је до сад примило ни нашло.

гробља, па ставља одбору питање: да ли не би било вредно, да се та гробља о трошку друштвеном испитају и неколико или бар један од најбољих камена донесе у Београд, да би се од очевидне пропасти сачувало.

Одбор усвајајући мњење г. Панчића, да испитивање и оваког рода старина иде у задатак друштва, и да је вредно и интересно, да се поменуто гробље што пре испита и неколико каменова у Београд пренесе — одлучује, да се о трошку друштвеном изашљу два члана на лице места, а уједно да се ова одлука огласи као хитна и управи што пре на одобрење поднесе.

II састанак, 23 фебруара 1880.

Били су: председник одбора К. Алковић, чланови: д-р Ј. Панчић, д-р Јов. Валента, Димитрије Нешић, Сима Лозанић, Љубомир Клерић. Бележи Димитрије Стојановић.

Бр. 1.

Сима Лозанић саопштава одбору свој нови метод, по ком добива а-динитро-фенол и конституцију тетранитро-дифенил-карбамида и подноси о томе расправу, да се у друштвеном органу штампа. Према саопштењу г. Лозанића, одбор прима ову расправу с хвалом и одлучи, да се у друштвеном органу штампа.

Бр. 2.

Љубомир Клерић саопштава одбору своје студије о компенсовању физичког клатна, из којих следује, да се тако клатно не може компенсовати, као што се то до сад мислило и подноси о томе своју расправу, да се у друштвеном органу штампа. Одбор прими овај интересни оригинални рад Клерићев с хвалом и одлучи, да се у друштвеном органу штампа.

Бр. 2.

Љуб. Клерић саопштава друштву неколико прилажака експерименталној физици, од проф. М. Петровића у Сомбору, са изјавом писца, да се ови прилошци у друштвеном органу штампају. Одбор је мњења, да се овај чланак може у друштвеном органу штампати.

III састанак, 11 октобра 1880.

Председава К. Алковић, чланови: д-р Ј. Панчић, Сава Грујић, М. Петковић, Љ. Клерић, д-р Ј. Валента, С. Лозанић, Д. Нешић, д-р Вл. Ђорђевић и Д. Стојановић.

Бр. 1.

Председник одбора износи чланак г. Петра Живковића: „Прости однос тачке у низу и зракова у прамену."

Д. Нешић, Љ. Клерић и Д. Стојановић реферишу, да је поменути чланак оригиналан и да заслужује да буде штампан у „Гласнику".

Одбор одлучује да тако буде.

II.

Одбора за науке философске и филолошке.

I састанак, 7 маја 1880.

Председава Ст. Новаковић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: С. Сретеновић, М. Ђ. Милићевић, А. Васиљевић, Светомир Николајевић, Ј. Бошковић, М. Ракић, Светислав Вуловић.

Бр. 1.

Председник одбора, Стојан Новаковић, чита своју расправу О Варлааму и Јоасафу.

Прима се да се штампа у Гласнику.

Бр. 2.

О Милојевићевом рукопису Јов. Бошковић реферује, додајући да се не може читати.

Одређује се и Светомир Николајевић да овај рукопис прегледа.

Бр. 3

Од Јастребова, хрисовуља Дечанског краља од године 1326 — прима се да се штампа.

II састанак, 15 октобра 1880.

Председава Ст. Новаковић. Бележи М. Кујунџић. чланови: М. Ђ. Милићевић, Ст. Д. Поповић, С. Сретеновић, М. Ракић, Светозар Николајевић, д-р J. Туроман, Светислав Вуловић.

Бр. 1.

Председник Ст. Новаковић реферише о прилогу г. Ив. Павловића „О св. Луци и пренашању његовог тела.“ Одбор одлучује, да се овај прилог штампа у друштвеном Гласнику.

Бр. 2.

Председник Ст. Новаковић чита своју расправу „Велики челник Радич или Облачић Раде, 1413—1435, једна слика из традиционалне народне историје.“ По што је одбор саслушао с пажњом целу ову расправу, одлучује, да се она штампа у друштвеном Гласнику.

III.

Одбора за науке историјске и државне.

(Записника нема.)

IV.

Одбора уметничког.

Састанак 27 јуна 1880.

Председава г. Даворин Јенко. Бележи Д. С. Милутиновић. Чланови: гг. Милан Кујунџић, Михаило Валтровић и Ђорђе Миловановић.

Бр. 1.

Члан Ђорђе Миловановић подноси на преглед цртеже од покућства, алата, ношива, мушких и женских типова, што их је лане, као изасланик српског ученог друштва, снимио по београдском округу, и чита свој извештај о извршеној екскурсији.

Одбор прегледавши изнесени разнолики материјал, који тако јасно представља садашњи културни ступањ нашег народа, — одлучује, да се извештај у друштвеном Гласнику штампа, а уједно и управа умоли, да овај рад и даље потпомогне.

Бр. 2.

Према лањској одлуци управе, да се продужи испитивање и снимање споменика старе српске уметности, која се одлука није могла извршити,

Одбор одлучује, да се то испитивање ове године продужи, јер се нада да ће отпасти оне сметње, које су спречиле извршење лањске одлуке, и моли управу да овај рад и даље потпомогне.

Б. УПРАВА.

I састанак, 30 јуна 1879.

Председава д-р Ј Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: Ст. Новаковић, Дав. Јенко.

Бр. 1.

Према уређењу друштвеном, за овогодишњег заменика председнику бира се члан управе Ст. Новаковић.

Бр. 2.

Председник одбора за науке јестаственичке и математичке јавља, да је одбор одлучио да се штампа карта кнежевачког округа с описом. Управа одобрава ову одлуку и одређује награде на печатан табак 100 динара, рачунећи и карту у два печатана табака.

II састанак, 20 септембра 1879.

Председава д-р Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: Ст. Новаковић, д-р. Н. Крстић, К. Алковић.

Бр. 1.

Одобрава се одлука одбора за науке природне и математичке, да се изашљу два члана друштвена да испитају келтиј-

ско гробље близу Берине, у подринском округу; да им се за трошак даде 30 дук. и да по свршеном послу поднесу свој извештај. А власт да се умоли, да им при откопавању и преносу плоча буде на руци.

Бр. 2.

По што археолошки поменици, који су својина нашег археолошког музеја, стоје разбацани у неограђеном простору, неуређени и изложени квару, то се одлучи да се умоли влада, да огради место на коме су ови поменици, а за тим да се настане од стране чланова српскога ученог друштва, да се то како ваља уреди.

III састанак, 23 октобра 1879.

Председава д-р Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: Ст. Новаковић, д-р Н. Крстић, К. Алковић.

Бр. 1.

Председник саопштава, да је од стране управе вароши Београда извештен, да саркофаг, који је нађен и који одавно стоји изложен квару на марвеној пијаци, припада општини, и по што се ради преноса тога камена у народни музеј са г председником општине договорно, то се одлучује, да се трошак око преноса исплати из касе друштвене, а за извршење да се побрине управа друштвена.

Бр. 2.

Прочита се писмо дописног члана друштвеног г. Н. Попова, који јавља о смрти ректора и заслужног професора московског университета, славног историка руског Сергија Михаиловића Соловјева, почаснога члана српског ученог друштва.

Професор Кулаковски понудио се да говори на парастосу, који ће се давати у недељу после скужбе.

Бр. 3.

Члан Мишковић послао је 24 комада писама за архиву друштвену. Прима се с хвалом.

IV састанак, 22 марта 1880.

Председава д-р Ј. Панчић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: Ст. Новаковић, д-р Н Крстић, К. Алковић, Д. Јенко.

Бр. 2.

Г. Јов. Поповић, свештеник, нуди требник, иште у замену књиге историјске и говори о језику народном у цркви.

Да му се одговори да пошље. И да му се нарочито II-о одељење Гласника пошље.

Бр. 3.

„Императорское русское географическое общество" писмом од 1 марта 1880, с потписом Леон. Мајкова, јавља за експедицију.

Новаковић предлаже, да се ставимо у свезу и да оно што се ради о Србима ради се у заједници с ученим друштвом. Ако Бугари немају домаћих сила, у нас опет има нешто. Код нас комисија не може доћи да врши оно, што би вршило учено друштво, кад би и било у Бугарској. У нас би ово комисија могла само да помогне. Они могу давати и новаца, а ситне дијалектичке разлике не може странац похватати, мора се служити домаћим силама. По програму самом оне се увлаче, а то треба да иде преко с. у друштва. Част друштвена веже нас, да ту не изостанемо.

Комисија је ова озбиљна. Ту се установљава нешто на дуже време. Ово је одбор који управља, а он ће тек наћи људе за извршење. Они траже да чују, шта и други о томе мисле.

Шта ћемо да радимо, ако не ћемо то. А на који начин да учествујемо — о томе нема још одлуке. Па ћемо наћи и издавача пословима наших изасланика.

А Бугарска је најмање позната, ма да и наша дијалектологија није још истражена.

Шта да се одговори?

Да ми прихватамо радо и хвалимо.

Да ми хоћемо да припомогнемо, чиме можемо.

И да очекујемо специјално отуд, што би нам се могло поверити.

А и јестаственица да уђе.

Бр. 4.

Председници одбора извештају о примљеним списима за Гласник:

Крстић — О Балшићима Мијатовићевим. — Одређује се хонорар 120 динара на табак.

Руварчеви Прилошци опет тако (120).

Новаковић — за библиографију Чеха Јелинека. Хонорар 60 динара на табак.

Алковић — за Лозанићев нов метод по ком се проналази „а-динитро-фенол". — (Како је награђено пре онако и сад) 200 динара.

Клерићева Компенсација клатна. Одређује се награде 1000 динара.

Петровић из Сомбора. — Неколико прилажака експерименталној физици. Да се штампа.

V *састанак, 13 септембра 1880.*

Д-р Панчић спречен. Д-р Н. Крстић, Новаковић, Алковић, Кујунџић.

Бр. 1.

Одобрава се одлука уметничког одбора, да се Валтровићу и Милутиновићу изда 1440 динара, а Миловановићу 500.

Бр. 2.

Писмо Бутовског, директора Строгановске школе вештина из Москве, тражи обавештења. Одбору уметничком.

Бр. 3.

Каракашевићу, књижару у Сомбору, да се дају књиге по обичном проценту (25%).

Бр. 4.

Ђ. Крстић, кнежев питомац, донео је неколико слика. Одлука: да се изложе, да би се помогло младом уметнику и да би се укус подстакао. Да се позову чланови и публика, а секретар да проговори неколико речи.

Бр. 5.

Јов. Кнежевићу награде 72 дин. на табак.

Бр. 6.

Копитарову стогодишњицу поздрави секретар.

Друштво жали што је позив доцкан дошао, те се није нарочита депутација послала.

Бр. 7.

О Дечанским Хрисовуљама. Њих је преписао и поредио наново Новаковић.

Одређује се Новаковићу 300 динара хонорара.

Бр. 8.

О „Варлааму и Јоасафу." Да се штампа и награди са 120 динара на табак.

VI састанак, 1 октобра 1880

Председава заменик Крстић. Бележи Кујунџић. Чланови: Новаковић, Алковић, Јенко.

Бр. 1.

Д-р Панчић не може доћи ни на овај састанак ни на скуп због послова и пута. Одлучено, заменик да га замени.

Бр. 2.

Главни скуп да буде 19 октобра.

Бр. 3.

Живко Стошић, пешачки поручник, оставио је тестаментом половину свога имања (1500 динара) срп. учен. друштву.

Да се одговори, да примамо у име друштва, а замолити старатељског судију, да пошље оверени препис тестамента.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА.

ГОДИНА 1881.

А. ОДБОРИ.

I.

Одбора јестаственичког и математичког.

I састанак, 26 јануара 1881.

Били су г. г. Панчић, Нешић, Алковић, Здравковић, Лозанић, Алексић, Клерић, Драгашевић, Валента. Као гост био је на том састанку и г. Милош Милојевић.

Бр. 1.

Г. Панчић је прочитао у скупу свој реферат о чланку г. Феликса Хофмана „О преисторијском добу“, предлажући да се тај чланак штампа у Гласнику. – Скуп усваја предлог г. Панчића.

Бр. 2.

Председник одсека г. Алковић подноси рад г. Пере Живковића, професора реалке: „Општи постанак кружне еволвенте.“

Одсек је решио, да се овај рад преда на преглед и оцену г. Димитрију Стојановићу и Клерићу.

Бр. 3.

Г. Клерић је саопштио на томе састанку продужење свога рада „Компенсација клатна“, и то изложно је „теорију и практику компенсације клатна.“ Скуп реши, да се овај рад г. Клерића штампа у Гласнику,

Бр. 4.

Г. Клерић подноси свој и г. Докићев извештај „О старим гробљима“ (у Подрињу), на што су изаслани били од српског ученог друштва. У исто време предлаже, да се г. Ђоки Миловановићу да хонорар до 50 динара за израђене слике које су

уз извештај приложене. Скуп реши, да се извештај штампа у Гласнику и да се г. Ђоки изда предложени хонорар.

II састанак, 16 фебруара 1881.

Били су: гг. К. Алковић, Д. Нешић, д-р Валента, Љ. Клерић и С. Лозанић.

Бр. 1.

На овом састанку читао је г. Лозанић своје анализе о српским фосилним угљенима и том приликом поднео 57 анализа.

Бр. 2.

Читао је г. Лозанић свој синтетички рад о томе како делује фенил-сенф-уље на нитраниллине.

Скуп је решио, да се оба рада штампају у друштвеном органу Гласнику.

III састанак, 25 јуна 1881.

Били су: гг. Здравковић, К. Алковић, Д. Нешић, Љ. Клерић, Лозанић и Д, Стојановић.

Редовни члан ученог друштва, г. Д. Нешић, саопштио је свој рад под насловом: „Неколико нових интегралних образаца." и доказ обрасца:

$$\int_a^b dx \int_a^\beta (cxy)\, dy = \int_a^\beta dy \int_a^b f\,(x,y)\, dx$$

Решено, да се овај рад г. Нешића штампа у друштвеном органу Гласнику.

IV састанак, 23 октобра 1881.

Били су: Ј. Панчић, Здравковић, Клерић, Мишковић, Лозанић, Нешић, д-р Владан Ђорђевић, К. Црногорац и д-р Ј. Валента.

Бр. 1.

Председник г. К Алковић, предлаже, да се именују нови чланови за тај одсек, ако их има, и предлаже сам г. Димитрија

Ђурића, пуковника, за новог члана. Написао је „Основну тактику“ употребљену и друго, и то оригинална дела, која су печатана о трошку министарства војног, за редовног члана Он предаје као професор тај предмет у војн. академији. И гг. пуковници Здравковић и Мишковић потпомажу тај предлог. Одсек прима предлог једногласно.

Бр. 2

Приступљено бирању новог председника одсека за идућу годину. Једногласно би изабран г. пуковник Здравковић, који се тога избора прими, само се огради, да ће питати г. министра војног, да ли се може примити избора.

Бр. 3.

Председник пита: има ли какав предлог за главни скуп, да се сад изнесе, или да се преда председнику 5 дана пре скупа главног.

II.

Одбора за науке философске и филолошке.

Састанак 21 новембра 1881.

Председава Милан Ђ. Милићевић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: Стојан Новаковић, Димитрије Матић, Ђ. Малетић, С. Сретеновић, Мита Ракић, Ст. Д. Поповић.

Чланови Н. Дучић, Светомир Николајевић, Милан Кујунџић, А. Васиљевић, М. Ракић, Ст. Бошковић и П. Срећковић предлажу за редовнога члана друштву Платона Кулаковског, који је написао и пише литерарне студије и на српском и на руском језику.

Одобрава се

III.

Одбора за науке државне и историјске.

I састанак, 29 априла 1881.

Били су гг. Ст. Бошковић, J. Ристић, В. Јовановић, П. Срећковић, Гершић, М. Милојевић, Н. Петровић, М. Ђ. Милићевић, Крстић. Љ. Ковачевић, Зечевић и М. Кујунџић.

Бр. 1.

Председник изјављује задовољство, што се у средини одсека налази г. Макушев, најзаслужнији дописни члан српскога ученог друштва, а за тим чита списак извесних историјских докумената, које је г. Макушев нашао у разним библиотекама и ставио српском ученом друштву на расположење, с предлогом да се штампају у органу друштвеном.

На предлог председника одсека одлучено, да се поднесени документи штампају као Гласник другога одељка, и у 200 комада, као II-ги део његовог дела

Бр. 2.

Председник чита једно писмо г. Макушева о књизи Сборнику у време Ивана Црнојевића. Одлучено, да се писмо г. Макушева штампа

Бр. 3.

Г. Срећковић реферише о неким писмима, која је г И. Павловић нашао у париској библиотеци, а тичу се наших ствари, па предлаже, да се штампају у Гласнику. Међу тим писмима има и два писма Карађорђева Наполеону I. За ова два последња писма референт предлаже, да се не штампају, него да се оставе у архиву, па доцније да се штампају заједно са осталим сличним стварима.

Одлучено да се штампају сва писма у првом Гласнику.

Бр. 4.

Г. В. Јовановић чита свој састав: Статистички преглед нашега привредног стања поређено са таким прегледом у других народа.

Одлучено да се штампа у Гласнику.

Бр. 5.

Г. Гершић хтео је да чита своју расправу „О повратној сили зáкōнâ,“ али одсек одлучи, да се читање одложи до друге седнице.

Бр. 6.

Дата на реферисање г. Милићевићу нека српска књига, нађена у париској библиотеци.

Бр. 7.

Дата на реферисање г. Крстићу и Витковићу нека документа послата од Ђ. Мушићског.

II састанак, 8 маја 1881.

Били су: гг. С. Бошковић, М. Спасић, В. Јовановић, П. Срећковић, Витковић, Н. Петровић, Гершић, Љ. Ковачевић, А. Васиљевић, Дучић, Милићевић, В. Макушев, Кујунџић.

Бр. 1.

Г. Гершић подноси своју расправу „О повратној сили за́ко̂на̂" — Председник одсека пита: да ли господа пристају, да г. Гершић прочита своју расправу. Одговорено да се пристаје.

По што је г Гершић прочитао главне ствари своје расправе, одлучено би да се штампа у друштвеном органу.

Бр. 2.

Г. Милићевић чита извештај о рукопису, који је г. Павловић нашао у париској библиотеци, а говори о преносу моштију св. Луке. Известилац је за то, да рукопис треба да се штампа у друштвеном органу, и ако је та ствар у главноме већ штампана. Г. Ковачевић је мишљења, да се не штампа „житије" св. Луке, које је добро познато, него да се штампа само опис преноса. Одлучено да се штампа цео рукопис.

III састанак, 26 јуна 1881.

Били су: председник Ст. Бошковић, чланови: Ал. Васиљевић, Владимир Јовановић, Нићифор Дучић, Панта Срећковић, Глиша Гершић, Љуб. Ковачевић.

Бр. 1.

Чита се писмо г. Витковића, којим се нуди да настави своја историјска истраживања у Вараждинском ђенералату

Одбор налази да би корисно било, да г. Витковић настави своја истор. истраживања под условима: а) што би год преписао или од тамошњих родољуба добио на поклон за српско учено друштво, дужан је, према понуди у писму, уступити (бесплатно) ученоме друштву; б) што би откупио као важно, узеће му друштво таково, ако нађе да цена одговара важности купљене ствари. Куповину ваљаће г. Витковић писмено да докаже.

Бр. 2.

Читала се понуда проф. Јована Ђаје, да учено друштво изда Мавра Урбина историју, заједно са преводом, који је он израдио.

Одбор одлучи, да се цео Орбин у оригиналу изда, заједно са српским преводом, па изабра гг. Нићифора Дучића и Љ. Ковачевића да оцене тај превод.

IV састанак, 16 октобра 1881.

Председава Ст. Бошковић. Бележи Настас Петровић. Чланови: М. Милићевић. А. Васиљевић, Ј. Ристић, Дучић, Срећковић, Витковић, В. Јовановић.

Бр. 1.

Чита се привремени извештај г. Витковића о његовом путу по Хрватској и Славонији, ради истраживања грађе за стару и нову српску историју. Поднесени су и неколико типара — слика.

По што није поднет дефинитиван извештај, то се овај привремени узима на знање

Бр. 2.

Прочитано писмо г. Мите Живковића, уз које које шаље неке списе, с молбом да се штампају у друштвеном органу и награде.

Упућено на прочитање г Дучићу и Срећковићу.

Бр. 3.

Рукопис Љубомира Стојановића „О своду српских родослова и летописа" упућен на оцену г. Панти Срећковићу и Љ. Ковачевићу.

Бр. 4.

Прочитано писмо Андре Книћанина, уз које шаље биографију свога оца, Стев. Книћанина, да се штампа у органу друштвеном. Дато на оцену г. М. Милићевићу и Витковићу.

Бр. 5.

Чита се писмо г. Витковића, којим подноси друштву рукопис неког безименог писца о догађајима за време првог српског устанка, и моли да се штампа у органу друштвеном и да се откупи. Рукопис је из библиотеке Мушицког. Поред тога рукописа нуде се још неки на откуп.

Одлучено, да се сви рукописи даду на реферисање г. Витковићу и г. Крстићу.

Бр. 6.

Г. Крстић чита свој реферат о неким другим рукописима Мушицког.

Одлучено, да се управа споразуме са г. Мушицким о откупу рукописа, па кад се то сврши, онда да се, што се тиче штампања, поступи по реферату, који ће се штампати у Гласнику.

Бр. 7.

ГГ. Васиљевић, С. Бошковић и Дучић предлажу Константина Побједоносцева за почаснога члана.

Изабран једногласно.

Бр. 8.

ГГ. Срећковић, Ковачевић и Витковић предлажу за дописне чланове Г. С. Дестуниса, проф. у петроградском университету; Васиљевског. проф. петроградског университета, и Т. Успенског.

Изабрани једногласно.

Бр. 9.

Милићевић, Ковачевић Крстић и Дучић предлажу за дописнога члана Марина Дринова, професора харковског университета. — Изабран.

IV.

Одбора за уметност.

I Састанак, 22 јуна 1881.

Били су: г.г. Даворин Јенко, Никола Марковић, Милан Кујунџић, Мих. Валтровић. Драгутин Милутиновић, Ђорђе Миловановић.

Бр. 1.

Друштвени изасланици Валтровић и Милутиновић, који су прошле 1880 године испитивали споменике старе српске уметности по Србији, подносе одбору на увиђај израђене цртеже и свој извештај.

Одбор прима све ово с хвалом на знање и жели, да изасланици и ове године свој посао продуже. С тога предлаже управи српскога ученог друштва, да изасланике и ове године потпомогне, да могу продужити свој рад, као што су и до сад потпомагани.

Бр. 2.

Изасланик друштвени г. Милутиновић, који је путовао по Србији ради снимања народног ношива и етнографског материјала, подноси своје цртеже и чита свој извештај.

Одбор узима рад на знање и жели, да се овај рад и даље продужи с тим, да се изасланику учини по жељи, како би могао свој рад бар 8 недеља продужити.

Бр. 3.

Прочитано је писмо г. Владислава Тителбаха, проф. из Јагодине, којим нуди српском ученом друштву дванаест пером израђених цртежа на откуп, а уједно моли за новчану помоћ, да би овим ферија по јагодинском округу могао прикупљати етнографски материјал.

Одбор узев на знање одлучи, да се г. Тителбах упита, колико иште за своје цртеже. А што се тиче новчане потпоре, одбор је мишљења, да му се да по дукат на дан, за време од 6 недеља, које би у јагодинском округу провео.

II састанак, 12 новембра 1881.

Били су . Даворин Јенко, Стеван Тодоровић, Михаило Валтровић. Ђорђе Миловановић, Милан Кујунџић.

Бр. 1.

Овогодишњи изасланик друштвени за испитивање споменика старе српске уметности Д. С. Милутиновић, подноси на увиђај своје цртеже из Жиче, а за тим чита свој извештај.

Одбор узима на знање, а уједно изражава жељу, да управа српскога ученог друштва потпомогне и у напредак овај рад.

Бр. 2.

Секретар ученога друштва подноси ообору на увиђај II-у свеску етнографских цртежа, што их је прошлог лета израдио друштвени изасланик г. Владислав Тителбах, послав и опис за овај рад.

Одбор узима ово на знање и наређује, да се опис штампа уз протокол.

Бр. 3.

По што је председник одбора изјавио, да по закону истиче рок његовом председништву, позвао је гг. чланове да изберу новог председника.

Одбор је изабрао једногласно г. Валтровића.

Б. УПРАВА.

I састанак, 3 новембра 1880.

Председава Ст. Бошковић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: К. Алковић, Д. Јенко.

Бр. 1.

На позив ђенерала М. Черњајева, да друштво учествује при открићу споменика погинулим јунацима из братске Русије, управа одлучи, да је при овој свечаности заступи члан М. Ђ. Милићевић, и да му се даде путнога трошка 20 дук ћес. Ако ли не узмогне онда да се оправи телеграм.

Бр. 2.

Према одлуци одбора за науке философске и филолошке: да се штампа чланак „Радич“ од Ст. Новаковића, управа одређује, да се овај спис награди са 120 динара од табака.

II састанак, 18 априла 1881.

Председава Ст. Бошковић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: М. Ђ. Милићевић, К. Алковић, Д. Јенко.

Бр. 1.

Председник одбора за науке јестаственичке и математичке саопштава управи, да је одбор одлучио, да се у Гласнику штампа расправа члана друштвеног Ф. Хофмана „Трагови преисторијског човека у Србији.“ Управа одобрава ову одлуку и одлучује, да се ова расправа заједно са сликама штампа, и награди са 300 динара.

Бр. 2.

Исти председник јавља, да је одбор одлучио да се у Гласнику штампа рад Љ. Клерића „Теорија и практика компенсације клатна.“ Управа усваја ову одлуку, одређујући награду овоме раду 300 динара.

Бр. 3.

Одобрава се одлука истог одбора, да се наштампа извештај чланова д-ра Докића и Љ. Клерића, као друштвених изасланика у подрински округ, и да се члану Ђ. Миловановићу за цртеже даде 50 динара.

Бр. 4.

Одобрава се одлука истога одбора, да се у Гласнику наштампа истраживање члана С. Лозанића „Анализе српског фосилног угља“, и одређује награда 1000 динара, према предлогу одборском.

У исто доба одобрава се и одлука одбора, да се наштампа рад члана С. Лозанића „Како делује фенил-сенф-уље на нитранилине“ и да се награди са 100 динара.

Бр. 5.

Преседник одбора за науке друштвене и историјске саопштава, да је одбор одлучио да се у другом одељку Гласника штампа члана Н. Дучића, „Грађа из најновијег ратовања (о добровољачком кору)". Управа одређује за ову грађу награду од 720 динара.

Бр. 6.

Преседник истог одбора саопштава, да је одбор одлучио да се наштампа Ив. Павловића, препис писама из 19 века која се налазе у Паризу Одобрава се ова одлука и препис се награђује са 250 динара

III састанак, 18 маја 1881.

Били су: председник Ст. Бошковић, чланови: К. Алковић и Д. Јенко. Секретар друштва М. Кујунџић јавио је да не може доћи због скупштинске седнице.

Бр. 1.

Председник саопштава, да је на састанку одбора за друштвене и историјске науке члан друштва г. Владимир Јовановић читао један свој рад, у коме је научним статистичким методом изложено стање Србије у погледу њене популације и привреде и то поређено са ранијим годинама и другим важнијим земљама. Одбор за науке друштвене и историјске примио је овај рад г. Јовановића за Гласник српскога ученог друштва.

Према важности предмета овога примљеног списа, и према уложеном труду писца, председник предлаже, да се сваки печатани табак награди са 120 динара.

Управа усвоји разлоге г. председника и одобри предложену награду.

Бр. 2.

Председник саопштава, да је на састанку одбора за науке друштвене и историјске од 8 маја ове године читао члан друштва г. Г. Гершић своју раније поднесену расправу „Теорија о повратној сили зáкōнā", и да је одбор овај рад г. Гершића примио за Гласник, јер је нашао да је питање које се њиме расправља врло важно, и да је брижљиво обрађено.

Према овоме и према писменој изјави г. писца, да жели да му се награда одсеком одреди, као и према томе, да ће његов већ предани рукопис изнети најмање 6 и по исчатаних табака, — управа одобрава, да се г. Гершићу изда у име награде за примљени његов спис одсеком 700 динара.

Бр. 3.

Председник прочита писмо г. Платона Кулаковског, професора велике школе, којим му саопштава жељу **Московске духовне академије**, да са српским ученим друштвом ступи у свезу, и да за своја издана „Твореніја свјатих оцев, с прибављенијами," добива у замену Гласник српскога ученог друштва.

Управа прима ову понуду духовне академије, и замоли г. председника, да је својим путем о томе извести.

IV састанак, 22 јуна 1881.

Председава Ст. Бошковић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: К. Алковић, Д. Јенко.

Бр. 1.

Председник одбора уметничког извештава управу, да је одбор одлучио да се и ове године одобри помоћ на истраживање старе српске уметности г.г. Драг. Милутиновићу и Мих. Валтровићу; даље, да се одобри помоћ на збирање етнографске грађе члану Ђ. Миловановићу за 8 недеља по 1 дукат дневно; и да се одобри помоћ на овако исто снимање етнографске грађе у јагодинском округу по 1 дук. на дан за шест недеља проф г. Влад. Тителбаху

Управа одобрава ове одлуке одборске.

Бр. 2.

Председник друштва саопштава поздрав српском ученом друштву од збора учитељског у Софији, приликом светковине св. Ћирила и Методија. Поздрав се прима с великом хвалом.

Исто се тако с хвалом бележи поздрав српском ученом друштву од школског надзорништва из Варне, и одобрава се одздрав, који је председник у име друштва упутио поздрављачима.

Бр. 3.

Председник износи пред управу писмо г. Витковића, којим тражи да му српско учено друштво одобри новчану помоћ, те да продужи истраживање историјске грађе у вараждинском ђенералату.

V *Састанак, 7 октобра 1881.*

Председава Ст. Бошковић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: М. Ђ. Милићевић, К. Алковић, Д. Јенко.

Бр. 1.

Члан г. Витковић подноси извештај о своме путовању у Горњој Крајини и уз то књиге, слике и печате, које је с пута донео, а уједно тражи, да му се на путни трошак изда још 300 динара, које је утрошио Одобрава се члану Витковићу овај додатак, а донете ствари остављају се у друштвену архиву.

Бр. 2.

Члан М. Ђ. Милићевић обраћа пажњу управе на то: како се испитивањима дошло на то, да се место Некудим, које се спомиње у време последњих дана старе државе српске, омеђи негде у близини Х. П Паланке, и како је члан Богољуб Јовановић доиста наишао летос на трагове старина близу Паланке, па би добро било да се неко изашље да ово потанко испита, нарочито у јесен или у пролеће, док још нису места павитом зарасла. Управа одлучује, да се напомена о овоме забележи у протокол, а згодном приликом да се потражи лице, које би могло предузети стручно испитивање на месту.

Бр. 3

Председник одбора јестаственичког и математичког извештава управу, да је одбор одлучио да се у Гласнику штампа расправа члана Д. Нешића: „Неколико нових интегралних образаца и доказ обрасца

$$„\int_a^b dx \int_a^\beta f(x,y)\, dy = \int_a^\beta dy \int_a^b f(x,y)\, dx.“$$

Одобрава се та одлука и одређује се награда 300 динара.

Бр. 4.

Годишњи скуп одређује се 25 овог месеца.

VI састанак, 31 октобра 1881.

Председава Ст. Бошковић. Бележи М. Кујунџић. Чланови: М. Ђ. Милићевић, Д. Јенко.

Бр. 1.

Председник одбора за науке историјске и државне јавља: да је одбор предложио за дописне чланове друштву: г.г. Марина Дринова, Гаврила Спиридоновића Дестуниса, В. Васиљевског и Т. Успенског, а за почасног г. Константина Петровића Побједоносцева. Одлучено би, да се с тим кандидатима поступи по уређењу, те да се предложе скупу друштвеном на избор, по што имају квалификацију према закону.

Бр. 2.

Председник одбора за науке природне и математичке јавља, да је одбор предложио за редовног члана г. Димитрија Ђурића. Управа усваја овај предлог и учиниће што треба даље по закону.

Бр. 3.

По што су дописни чланови друштва г.г. Св. Ивачковић, А. Андрејевић и Л. Стевановић сада стално у Београду, то да се предложе за редовне чланове.

Бр. 4.

Годишњи скуп да се одложи за 22 новембар.